

Univerzita Karlova v Praze

Katolická teologická fakulta

Miloš Sládek

Česká jednotlivě vydaná sváteční a
příležitostná kázání konce 17. a prvních
dvou třetin 18. století

disertační práce

školitel: univ. prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem doktorskou disertační práci vypracoval samostatně a v seznamu literatury jsem uvedl veškeré informační zdroje, které jsem použil. Zároveň prohlašuji, že jsem práci s tímto názvem nepředložil k obhajobě za účelem získání titulu na jiné univerzitě.

V Praze 23.8. 2012

PhDr. Miloš Sládek

Poděkování

Koncepce práce před mnoha lety krystalizovala v rozhovorech a konzultacích s +univ. prof. Alexandrem Stichem, CSc.; byla-li nám dána možnost děkovat z tohoto moře nepravostí a pustiny ctnosti do nebeského Jeruzaléma čistoty a krásy, pak mnohokrát děkujeme za vše, co pro poznání raně novověké české literatury vykonal.

Za četné rady při přípravě této práce bych chtěl srdečně poděkovat zejména Mgr. Janu Linkovi, Mgr. Václavu Petrbokovi, Ph. D., univ. prof. PhDr. Ing. Janu Roytovi, Ph.D., a PhDr. Martinu Svatošovi, CSc., dále doc. PhDr. Zdeňku Hojdovi, Csc., Janu Kvapilovi, Ph.D., Mgr. Heleně Šebestové, +prof. Ivanu Vážnému, Tomáši Havelkovi, Ph. D., Mgr. Martinovi Gažimu, +PhDr. Bedřišce Wižd'ákové, Janu Pařezovi, Ph. D., Mgr. Michaele Markové, pracovníkům Strahovské knihovny řádu premonstrátů, knihovny Památníku národního písemnictví, Knihovny Národního muzea, oddělení rukopisů Národní knihovny v Praze a oddělení retrospektivní bibliografie Ústřední knihovny Akademie věd ČR. V neposlední řadě bych chtěl poděkovat mé ženě Iloně za trpělivost, pochopení i za pomoc, kterou mi při přípravě práce poskytla.

1. Úvod

Základem této práce je má kniha Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století, která vyšla v nakladatelství Argo v roce 2005. Rozšířil jsem zejména úvodní kapitoly, naopak vypustil ty části textu, které měly ryze popularizační ráz.

Patří-li bohemikální pobělohorská homiletika stále mezi nejméně známé oblasti českých literárních a kulturních dějin, jsou jednotlivě vydávané sváteční a příležitostné promluvy nejméně probádanou skupinou uvnitř zmíněného málo prozkoumaného literárního žánru. Při výzkumu stovek jednotlivě vydaných homiletických textů bohemikální proveniencí v podstatě neexistovala studie, o kterou by bylo při hodnocení pramenů možné se pevněji opřít, snad s výjimkou několika drobných prací Josefa Vašici a Zdeňka Kalisty, které jsou však vždy jen stručným rozbohem jednotlivých textů a doprovázejí jejich v mnohém průkopnické a mimořádně objevné edice.¹ Ještě menší oporu pak může badateli poskytnout vydaný soubor homiletických a dalších textů vztahujících se k Zelené hoře u Žďáru nad Sázavou; zejména první svazek, který obsahuje nejvýznamnější homiletické texty z tohoto významného poutního místa, náleží mezi edičně nejproblematictější nakladatelské počiny v oblasti starší české literatury.² Práce dvou badatelek věnované nepomucenským promluvám 18. století se v širším úhlu pohledu na problematiku ukázaly jako pozoruhodné, ale řešící v podstatě jen úzce specifickou problematiku. Za nejcennější práce z poslední doby považuji práce věnující se některým kázáním z kláštera v Plasích.³ I zájem zahraničních středoevropských badatelů se v oblasti homiletiky zaměřil takřka výhradně na lépe dostupné a přehledněji členěné postily. Výjimku tvoří funerální homiletika - tady se díky

¹ B. H. J. Bílovský, *Víno ze svatby v Káni a potřebnost roucha svatebního* (ed. J. Vašica), Praha 1933; F. M. Krum, *Pastorella betlémská* (ed. J. Vašica), Praha 1937; A. J. Dvořák z Boru, *Divotvorné vítězství medotekoucího učitele a claravallenského opata sv. Bernarda nad hrůzoplnou smrtí* (ed. J. Vašica), Praha 1938; Z. Kalista, *České baroko*, Praha 1940, s. 214–232, 295–298.

² *Medotekoucí sláva na hůře Libanu. Žďárská barokní kázání svatojanská* (ed. B. Liška), Kostelní Vydří 1995.

³ M. Horáková-Hashemi, *Literární fenomén nepomucenské homiletiky*, Brno 2007; táž, *K rozdělení české nepomucenské homiletiky do skupin*, *Bibliotheca Strahoviensis* 4–5, 2001, s. 231–251; K. Kallertová, *Vom Abendstern zum würdigsten Liebling*, *Listy filologické* CXXVI, 2003, s. 228–253; J. Homoláč, T. Hulíková, K. Karhanová: *Roztrhaný šat svatého Bernarda (Textová analýza barokního kázání)*, *Listy filologické* CXXVI, 2003, s. 188–227; K. Zilynská: *Historické motivy v plaských kázáních Jiřího Jana Libertina*, *Minulostí Západočeského kraje* 39, 2004, s. 85–113.

průkopnickým pracím Rudolfa Lenze a několika jeho spolupracovníků a v našem prostředí v poslední době zejména zásluhou Radmily Pavlíčkové podařilo prozkoumat poměrně významnou část středoevropské homiletiky 17. a 18. století.⁴

Rozdíl mezi pozorností, která byla věnována širším souvislostem spjatým s pobělohorskou literaturou, a mezi malým zájmem o jednotlivě vydávanou sváteční a příležitostnou homiletiku vyvstává zejména v posledních letech, kdy pozorujeme zvýšený badatelský zájem o kulturu a literaturu raného novověku jak ze strany relativně mladých českých badatelů (např. J. Linka, V. Čapská, P. Maťa, H. Kuchařová, M. Jacková, J. Kvapil, K. Valentová a mnozí další), tak i ze strany některých poměrně zkušených zahraničních bohemistů (zejména M. E. Ducreux, A. Catalano). Například naše poznání dějin středoevropského raně novověkého divadla nebo dobových dějin klášterního života se obohatilo v uplynulých patnácti letech o desítky zásadních prací a skutečností, to bohužel zdaleka v té míře neplatí pro oblast duchovního řečnictví.

Problém, jakým způsobem přistoupit ke stovkám dosud zcela neprobádaných a nezhodnocených textů různé povahy a mnohdy zcela vzdálených vnitřních souvislostí, je jistě jedním z klíčových z hlediska širě položených metodologických otázek. Navíc v případě jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání nemůžeme uvažovat jen o literární povaze textů - vždyť tyto promluvy vznikaly pro konkrétní prostor chrámu, pro posluchače různých sociálních skupin i velmi rozdílného vzdělání, životních zkušeností, představivosti i očekávání v daném místě. Pokud by snad ještě bylo možné vzájemně srovnat stovky dosud zcela neznámých textů, pak požadavek na propojení těchto textů s místními reáliemi desítek lokalit se stále zřetelněji v rámci práce ukazoval jako nerealizovatelný; navíc řadu souvislostí bylo možné odvodit jen nepřímou, mnohdy na hranici pravděpodobnosti, nikoliv na základě pevně podloženého faktu. Právě toto kolísání mezi ověřitelnou skutečností na straně jedné a hypotézou na straně druhé mne přivedlo ke studiu pozoruhodného metodologického a profesního odkazu historika Zdeňka Kalisty. Zejména jeho práce vydané pod názvem *Cesty historikova myšlení* se věnují řadě otázek v kontextu obdobně komplikovaných, obtížně řešitelných badatelských situací.⁵

⁴ R. Lenz, *De mortuis nil nisi bene?* Sigmaringen 1990; R. Pavlíčková, *Trimphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

⁵ Z. Kalista, *Cesty historikova myšlení*, Praha 2002.

Základem mé práce pochopitelně musela být dobrá znalost dostupných textů. Jako další metodologická opora mi posloužil Kalistův přístup k pramenům využitý v jeho monografii *Česká barokní pouť*.⁶ Zde vlastně Kalista řešil obdobnou situaci, musel vyhodnotit velké množství písemného materiálu - a k tomu jasně pocíťoval nutnost propojit písemný materiál s místními reáliemi. Stejně jako Kalista jsem zvolil metodu dílčích sond a tyto sondy se pak pokusil povýšit na základní výstavbový prvek textu. Kalistův výběr pěti míst ovšem můžeme považovat za poměrně úzký, poskytuje sice možnost hlubšího pramenného studia ke každé ze zvolených lokalit, ale snadno s tím zároveň vyvstávají pochybnosti o úplnosti zvoleného výběru. Jsou skutečně Tuřany, Vranov, Bozkov, Strašín a Zelená hora u Žďáru dostatečně reprezentativními zástupci pěti typů poutních míst? Nechybí mezi nimi například poutní místo výrazně nadregionálního rázu?

Po zvážení všech problémů jsem pro sondy zvolil šestnáct (vlastně sedmnáct) textů. Snažil jsem se vybírat tak, aby mezi vybranými kázáními byly vyhranění zástupci konceptuálních promluv, aby se ve výběru objevilo i kompromisní řešení mezi konceptuálním a tradičním kazatelským přístupem, aby tu byla zastoupena alespoň náznakově i problematika emblematických kázání, ale i promluva využívající místních pověstí, aby tu bylo kázání s expresivně pojatou předmluvou využívající netradičně pojatého repetitia, ale i dvojice promluv vzájemně kazatelem přes časovou vzdálenost spojených a poté vydaných pohromadě, aby výběr nepominul kázání vystavěné na doslovném přejímání textů z kazatelských příruček, řeč ovlivněnou dobovými módními rokokovými proudy i kázání reagující na pronikání osvícenských myšlenek. U šestnácti textů bylo možné alespoň částečně proniknout do místních reálií, i když je pochopitelné, že se vzhledem k dochovanosti a dostupnosti pramenů takový badatelský záměr podařil v jednotlivých případech v rozdílné míře. Základem řazení textů byla časová linka, pokoušel jsem se zachytit jisté proměny žánru jednak přímo v jedné z úvodních, obecněji pojatých kapitol, jednak nepřímo chronologickým řazením a srovnáváním vybraných sond. Součástí práce nejsou jen úvodní kapitoly, nutně uvádějící čtenáře do světa barokní homiletiky (část 2), a rozbory vybraných textů, spojující je s místními reáliemi, ale i čtenářské edice těchto kázání (propojeně v části 3). Vydání celých textů považuji za šťastnější než dlouhé, ale z kontextu vytržené citace uvnitř výkladového textu. Navíc u starých tisků dnes známých v jediném exempláři bylo mým záměrem i zachování

⁶ týž, *Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní, Žďár nad Sázavou 2001.*

pramene. Ke svátečním textům jsem připojil též jednu promluvu příležitostnou, sekundiční kázání F. R. Koliandra. Pohřebním kázáním jsem se v sondách vyhnul, protože jsem jim věnoval značnou pozornost již ve svých starších pracích;⁷ mezi sondy jsem však zařadil jednu promluvu, která s funerální symbolikou i se znalostí funerálních homiletických textů zřetelně pracuje. Vzhledem k připojeným či do výkladového textu vloženým edicím tak práce přesahuje rozsah obvyklý pro studie obdobného charakteru. Protože mne okolnosti spjaté se vznikem práce vedly k vydání studie a souboru edic v knižní podobě, která byla určena pro současného čtenáře či zájemce, volil jsem pro sondy výhradně texty jazykově české. Právě tak by bylo možné vybrat z dobové bohemikální kazatelské produkce texty jazykově německé (jak se o to před časem v jiném kontextu pokusil Jan Kvapil) nebo je doplnit texty latinskými.⁸

⁷ M. Sládek, Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století, *Literární archiv* 27, 1994, s. 191–208.

⁸ J. Kvapil, *Čítanka německé barokní literatury z českých zemí*, Ústí nad Labem 2001.

2.1. Kazatelství jako součást literárních a kulturních dějin, druhy kázání

Vyslovit celkové hodnotící soudy o české či středoevropské literatuře 17. a 18. století může být značně ošidné. Nedostatek dílčích analytických studií nedává mnoho nadějí pro brzký vznik spolehlivé shrnující studie. Dlouhodobě neřešena zůstává otázka vazeb mezi západoevropskou, středoevropskou a východoevropskou literaturou tohoto období. Mezi další problémy patří nedostatečná probádanost bohemikální německé a latinské literatury 17. a 18. století, značné zpoždění, které má v českém prostředí výzkum literárního baroka v porovnání s poznáním výtvarného umění této doby, problematická nebo úplně chybějící mezioborová spolupráce (zejména mezi literární historií, folkloristikou a teologií).

Základním problémem literatury vznikající na území Čech v 2. polovině 17. a v 18. století je její poměrně úzké žánrové spektrum i relativně nevelký rozsah. To bylo způsobeno jednak politickými poměry (v Čechách s výjimkou několika krátkých období nepobýval panovnický dvůr, z cenzurních důvodů nemohly některé spisy, výjimečně i celé žánry /například lidové verbáře/ vycházet), jednak ekonomickými aspekty (význam českých tiskáren - stejně jako tiskáren v celé rakouské monarchii - byl z evropského hlediska zanedbatelný, také z hlediska knižního obchodu ležely Čechy hluboko ve stínu Norimberka a dalších německých, případně italských center).⁹ Na druhé straně nebylo české prostředí od poezie, prózy i vědeckých spisů západní a jižní Evropy v nejmenším izolováno; svědčí o tom vybavenost klášterních i mnohých zámeckých knihoven. Stranou nezůstávalo ani měšťanské a lidové prostředí; dochované inventáře měšťanských knihoven ze 17. století dokládají značný zájem měšťanského obyvatelstva zejména o české a německé knihy. V 18. století se ale z pražských měšťanských knihoven začíná vytrácet jazykově česká literatura, některé skupiny měšťanského obyvatelstva, řemeslníci a obchodníci (dříve tradiční majitelé knihoven), ustupují jako čtenáři do pozadí.¹⁰

O stále vzrůstající oblíbenosti knih a duchovního čtení na venkově svědčí mimo jiné tisíce dodnes zachovaných opisů modlitebních knih. V průběhu 18. století se stala

⁹ V Čechách k těmto otázkám chybí přehledná studie, pro rakouské prostředí: N. Bachleitner, F. M. Eybl, E. Fischer, *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden 2000, s. 52–102.

¹⁰ Srov. : O. Fejtová, *Knihovny pražských měšťanů*, in: *Život v barokní Praze 1620 - 1784*, Praha 2001, s. 100–106.

kniha - byť někdy ručně psaná - běžným majetkem všech vrstev obyvatelstva, snad s výjimkou těch úplně nejchudších skupin. Součástí dlouhých večerů se i ve venkovském prostředí začínala stávat vedle vyprávění hlasitá četba z modlitebních knih, knížek lidového čtení nebo postil (sbírek kázání). Dosah společné četby na způsob myšlení a obraznost našich předků dnes nedokážeme v plné šíři domyslet. V každém případě barokní literatura přímo ovlivňovala podobu českého písmáctví přelomu 18. a 19. století (Vavák, ale zčásti ještě Metelka), dotvářela podobu lidových pohádek a písní do podob, v jakých je sbírali Erben, Sušil, Mikšíček, Kulda a mnozí další, i dávala impulzy k tvorbě některých autorů z počátků našeho národního obrození (Hněvkovský, Klicpera, Thám, ale i Mácha). Vliv jazyka i obraznosti nedělních a svátečních kázání na lidové vrstvy náležel k nejdůležitějším: i prostý člověk díky kázáním alespoň částečně pronikal do světa tradiční křesťanské symboliky, pod jejich vlivem proměňoval své morální zásady i hodnotové systémy, nejrůznější jazykové hříčky i mnohdy komplikované myšlenkové postupy ovlivňovaly jeho představivost.

Když bychom měli vyjmenovat prozaické žánry, málokdo by asi dnes zmínil na čelném místě kázání. Přitom jich v Čechách dodnes zaznívají každou neděli stovky. Důvodů, proč jsme si je odvykli počítat mezi literární díla, můžeme nalézt hned několik. Jistě důležitá je v této souvislosti skutečnost, že většina kazatelů minulého a předminulého století příliš nedbala na uměleckou stránku svých promluv. Duchovní promluvy se ve 20. století mnohonásobně zkrátily a proměnily se v mnohdy nenápadité, prvoplánové výklady úryvku z Písma; s tím souvisí i minimální pozornost, která se v seminářích uplynulého století věnovala rétorice a dějinám homiletiky.

Oproti tomu ve středověku a v raném novověku náležela kázání mezi nejdůležitější slovesná díla s dalekosáhlým vlivem. Byl to jeden z mála literárních útvarů, se kterým se všechny vrstvy obyvatelstva setkávaly (vedle duchovní písně a modlitby) pravidelně po staletí. V základech naprosté většiny kázání se skrývalo poučení posluchačů; vždyť homiletika byla vnímána jako promyšlené pokračování katechetiky. Většinu základních křesťanských pravd, které posluchači znali od dětství z výuky náboženství, bylo třeba čas od času zopakovat, něco častěji s větším důrazem, jiné otázky jen stačilo občas připomenout. Nejdůležitější věroučné pravdy a okruhy problémů byly nejčastěji vysvětlovány v nedělních kázáních. Umění

nedělního kazatele nespočívalo v jednom nebo ve třech geniálně vystavěných duchovních promluvách, ale v několikaletém (obvykle tříletém) promyšleném cyklu kázání, přičemž byla oceňována nejen poučnost a působivost promluv, ale také rozvržení základních témat a poměrnost v zastoupení věroučných a etických otázek (tedy poměr mezi výkladem katolické nauky a dogmat na jedné straně a řešením otázek praktické křesťanské morálky na straně druhé).

Neméně významnou funkcí duchovní řeči bylo přesvědčit posluchače o správnosti (nebo naopak scestnosti) nejrůznějších výroků, názorů a myšlenek. Základem řečnickovy argumentace byly vhodně zvolené citáty z Písma, církevních Otců a dalších autorit včetně antických autorů a jejich umné propojení s vlastním výkladovým textem. Názor autority byl vnímán jako pevný a daný a nepochybovalo se o něm, i kdyby byl v rozporu se zkušenostmi kazatele i posluchačů. Za plnohodnotné argumentum byla považována také exempla, krátké příběhy z antické, středověké i raně novověké literární tradice, pomocí nichž zároveň řečník objasňoval posluchačům nějakou abstraktní, obtížně pochopitelnou tezi. V exkluzivních barokních kázáních mohla být argumentem i trojice výroků, dvojice premis a závěr (konkluze), tedy klasická konstrukce formální logiky (sylogismus). Na rozdíl od dnešních zvyklostí v raném novověku kazatel nepoužíval k přesvědčení posluchačů vlastních životních zkušeností, a pokud se o nich přece zmínil, pak pro ně zvolil formu exempla. Při přesvědčování posluchačů ovšem nešlo jen o správně zvolenou argumentaci, ale o působivost celé konstrukce homiletického textu při využití nejrůznějších uměleckých a psychologických postupů.

Důležitou roli měla v raném novověku i umělecká stránka kázání. V podstatě se volně opírala o klasickou antickou teorii, jejímž hlavním představitelem byl římský řečník Markus Tullius Cicero (106–43 př. n. l.); tu postupně řečníci a teoretici od 4. století doplňovali a upravovali až k nepoznání, obvykle s využitím Ciceronova jména jako zaštiťující autority. Základní vliv na evropskou středověkou a raně novověkou rétoriku měly některé anonymní pozdně antické rétorické spisy ze 4.–5. stol. n. l. a mnohé myšlenky (včetně způsobu jejich formulování) sv. Augustina (+ 430), sv. Isidora ze Seville (+ 636), Bedy Venerabilis (+ 735) a dalších autorit. Důležitým vzorem pro raně novověké kazatele byla také italská a francouzská rétorika 12. a 13. století, která začala mimo jiné ve větší míře využívat více než šesti desítek rétorických figur či exornancí (nejen metafory, metonymie, repeticie a řečnické otázky, ale i četné korekce, nominace, translace, tradukce, gradace aj.), k nimž

zároveň přistupoval jemný a vytríbený smysl pro podobenství a srovnání, zcela jistě inspirovaný evangelijními podobenstvími, ale v mnohém hledající vlastní cesty pro vyjádření i těch nejsložitějších pravd a představ.¹¹ Z kazatelů tohoto období byl v raném novověku (alespoň v katolickém prostředí) nejvíce čten a uznáván sv. Bernard z Clairvaux (+ 1153), jehož kazatelský přístup i řečnické nápady zcela jistě inspirovaly řadu vrcholně barokních kazatelů.

Některé ze zmíněných rétorických figur získaly v 17. a 18. století schopnost stát se důležitými výstavbovými články duchovních promluv a za pomoci celých řetězců symbolů, slovních hříček a nejrůznějších překvapivých nápadů a srovnání k sobě připoutávaly pozornost i umělecký cit posluchačů. Výzdobnou funkci měly v kázáních i úryvky z antické nebo křesťanské vysoké poezie. I několik málo citovaných veršů uvolňovalo řeč, dávalo kazateli i posluchačům zároveň možnost kratičkého vydechnutí. Někdy mohl mít citát z básníka považovaného za autoritu (Ovidius, Horatius apod.) i funkci argumentu.¹²

V mnoha případech kázání neměla jenom funkci poučovací, přesvědčovací a uměleckou. K udržení déle než hodinové pozornosti posluchačů každou neděli a svátek bylo třeba promluvu alespoň občas osvěžit zábavnými vložkami. Mnohdy souvisela zábavnost textů s jejich uměleckou stránkou: nečekaná srovnání mohla posluchače zároveň pobavit stejně jako několikanásobné opakování (tzv. repetice) zvukomalebného hesla nebo vhodně zvolená jazyková hříčka. K pobavení někdy sloužily i neumělé veršovánky vkládané do textu tak, aby zároveň zesměšnily hřích, vtipy a nově ražená slova (tzv. nominace), související třeba s vtipným označením hříšníků a hlupáků (např. slamotrus). V případě exempel bývá funkce zábavná spojena s přesvědčovací funkcí. V důmyslných konstrukcích poloviny 18. století mohly mít zábavnou funkci i citáty ze spisů autorit, záleželo na tom, jak byly posluchačům předloženy (např. ve formě stylizované školy, ve které církevní Otcové odpovídají na kazatelovu otázku - a ten stále není spokojen s jejich odpověďmi).

V různých druzích kázání se důraz na poučení, přesvědčení a pobavení posluchačů výrazně lišil. Již jsme zmínili, že při přípravě nedělních kázání byl hlavní akcent kladen na poučnou a přesvědčovací funkci. Sváteční kázání byla na rozdíl od

¹¹ K řečnickým figurám a exornancím v české středověké próze srov.: Literární archiv PNP Praha, fond Karel Doskočil, rukopisy vlastní, edice, Jindřich z Isernie; k dějinám středověké rétoriky srov. zejména: E. R. Curtius, *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998; J. Kraus, *Rétorika v evropské kultuře*, Praha 1998.

¹² U. Herzog, *Geistliche Wohredenheit. Die katholische Barockpredigt*, München 1991, s. 30–31.

nedělních více soliterní, vzájemná provázanost jednotlivých chvalořečí nebyla zdaleka tak důležitá jako u nedělních promluv. Proto bývali o významnějších svátcích a poutích zváni věhlasní kazatelé ze sousedství i ze vzdálenějších míst; posluchači pak mohli porovnávat mnohdy odlišné rétorické postupy a přístupy, jiná tvář, způsob mluvy i poněkud odlišná gestikulace pro ně mohla být příjemným osvěžením. Pokud byl ve sváteční promluvě představován světec v Čechách málo známý nebo pokud měl kazatel pocit, že posluchači málo znají život daného světce, zvolil formu hagiografického kázání, jehož primární funkcí bylo poučení. Spíše výjimečně bylo ve svátečních kázáních prvořadé přesvědčování; svou úlohu mělo tehdy, když se kazateli zdálo, že posluchači nedostatečně využívají pomoci daného světce jako přímluvce nebo opatrovníka. Umělecká stránka měla ve svátečních kázáních poněkud více místa než v nedělních promluvách. Jednak na ni při delších svátečních kázáních zbývalo poněkud více prostoru, jednak byla složitá umělecká výstavba textu někdy vnímána jako jeden z prostředků oslavy a chvály světce.

V části příležitostných kázání (při kněžských primiciích a sekundicích, při vstupu do řádu apod.) se poučná funkce uplaňovala jen okrajově. Hlavní pozornost tu bývala věnována stránce umělecké a zábavné. Naopak pohřební kázání byla pro řečníka mimořádnou příležitostí posluchače poučit o lidské smrtelnosti, o povinnostech křesťana apod. V některých literárněhistorických studiích se příležitostná a sváteční kázání uvádějí jako jeden celek; má to své opodstatnění, protože naprostá většina svátečních a příležitostných promluv v 17. a 18. století bývala označována společným termínem chvalořeči. Jen některé příležitostné promluvy (zejména v německém vícekonfesijním prostředí) bývají spíše apologetické (věnované mezikonfesijním polemikám a sporům). Zatímco tištěná svatební kázání jsou v pobělohorském období raritou a nepříliš četná jsou i vydaná kázání při vstupech do řádů a kázání sekundiční, pohřební kázání byla v Čechách vydávána zejména v 17. století relativně četně. Významnou roli tu jistě sehrála obliba tohoto žánru v předbělohorském období - a nepřímo tu tak zapůsobil vliv sousedního saského luteránského prostředí.

2.2. Fáze přípravy kázání

Příprava kázání bývala náročná a dlouhodobá. Každé kázání vznikalo minimálně několik dní, myšlenky a nápady zřejmě v řadě případů dozrávaly celá léta. I zkušení kazatelé přiznávali, že když vstupují na kazatelnu, zažívají úzkost a strach. Řečník se v dobových představách stával nástrojem boží vůle, duchovní řeč podle Bohuslava Balbína „řídívá **Duch nebeský a celý tento božský dar řečnění je podoben boží milosti**“.¹³ Přitom nic při přípravě řeči nesmělo být ponecháno náhodě. Raně novověké rétorické teorie rozeznávaly stejně jako antická rétorika jednotlivé fáze při vzniku promluvy. První se nazývala inventio, řečník musel nalézt látku pro kázání, která by se srovnávala s myšlenkami zamýšlené řeči. Základ mu samozřejmě poskytovala perikopa nebo jiný citát z Písma. V kázáních určených lidovému posluchači se běžně tři čtvrtiny až čtyři pětiny všech citátů opírají o Starý nebo Nový zákon; z Nového zákona byla pochopitelně největší pozornost při výběru látky věnována evangeliím (zejména Matoušovu a Lukášovu, podstatně méně Markovu) a epištolám (nejvyužitelnější byly oba listy Korintským). Ze Starého zákona kazatelé nejčastěji citovali první dvě knihy Mojžíšovy, knihu Jobovu a všechny čtyři knihy královské (tj. podle dnešní terminologie obě knihy královské a obě Samuelovy). Z deuterokanonických knih kazatele nejvíce přitahoval Sírachovec. Biblické citáty obvykle doplňovaly úryvky z děl církevních Otců, zejména ze sv. Augustina, oblíbené bylo i dílo sv. Ambrože a sv. Řehoře. Kazatelé však až na vzácné výjimky nevycházeli přímo ze spisů Otců, ale z nejrůznějších středověkých a raně novověkých příruček, ve kterých byla celá řada nepřesností; proto značná část citátů nemá s díly Otců či jiných teologů nic společného, v mnoha případech nepocházejí zvolené úryvky ani z textů, které byly Otcům ve středověku a v raném novověku běžně připisovány (tzv. Pseudoaugustinus aj.; srov. závěr ediční poznámky). Čím exkluzivnější kázání, čím více kazatel počítal se vzdělanějším posluchačem, tím více se při přípravě promluvy obracel i ke spisům středověkých a raně novověkých teologů, filozofů a historiků (srov. v našem výboru kázání B. H. J. Bílovského a částečně i Vojtěcha od sv. Tobiáše). Důležitou roli při přípravě svátečních kázání hrály i legendy či životy svatých. Autor z nich obvykle vybíral jen několik málo momentů. Citování antických autorů bylo na přelomu 17. a 18. století částečně

vnímáno jako věc osobního založení a vkusu kazatele, od 40. let 18. století bylo stále více pojímáno jako nevhodné nebo zavádějící. Inventio ale nebylo omezeno jen na literární díla, látku pro kazatele mohla dodat i díla výtvarného umění (všem známé nejčastější zobrazení světce apod.). Pro řadu kazatelů 1. poloviny 18. století nebylo důležité jen shromáždit citáty a výroky na dané téma, ale zároveň nalézt rozpory nebo alespoň určité napětí mezi nimi, které představovalo východisko pro jejich další práci.

V druhé fázi přípravy, označované jako dispositio, kazatel rozvrhoval svoji řeč, uspořádával a rozděloval své myšlenky. V raném novověku bývalo dispositio někdy přirovnáváno ke stavbě domu, přičemž principy jeho výstavby mohly být buď klasické, nebo radikální, v druhém případě s použitím nečekaného přeskupení některé části textu, proměnou běžných schémat, překvapivými zvraty zejména ve výkladové části promluvy apod. I nejdůležitější nám známá konceptuální kázání z tohoto období ašak alespoň rámcově dodržují tradiční osnovu duchovní promluvy: I. exordium (úvod) v nejrůznějších formách a podobách, obsahující v samém závěru propositio (oznámení tématu), II. stať, která se skládá z narratia (výkladu), confirmatia (důkazu) a refutatia (vyvracení námitek), a III. část, peroratio (závěr), obvykle obsahující závěrečné shrnutí toho nejdůležitějšího z promluvy a prosbu nebo modlitbu; confirmatio i refutatio bývá ovšem mnohdy značně potlačeno. V této fázi autor obvykle zároveň formoval a přizpůsoboval vybrané podkladové texty tak, aby co nejvíce odpovídaly myšlenkové stavbě promluvy. Daleko jednodušší to pochopitelně bylo v případě životů svatých vzhledem k jejich délce, případně mnohoznačnosti textu; podstatně obtížnější a problematičtější v případě doformování biblického textu nebo kratičkého citátu; kazatelé si ovšem často vybírali citáty mnohoznačné, výjimečně úryvek z Vulgáty nepatrně, ale zřejmě cíleně pozměňovali (srov. např. Procházkovo kázání v této práci).

Podstatně jinou osnovu měla pohřební kázání. Humanističtí a barokní kazatelé se podřídili - podle závěru německého badatele Rudolfa Lenze - klasické formě pohřební řeči známé už od antických řečníků Menandra a Dyonisia z Halikarnassu. Jejím základem byly tři rétorické části - laudatio, lamentatio a consolatio, tedy část, v níž řečník pochválil život, dobré skutky a mravy zemřelého, část, v níž hořekoval

¹³ B. Balbín, *Verisimilia humaniorum disciplinarum - Nástin humanitních disciplín* (přel. B. Ryba), Praha 1969, s. 248.

nad jeho ztrátou, a část, v níž uklidnil lkající pozůstalé.¹⁴ Výjimečně mohl kazatel zvolit takové rozvržení řeči i v textech nedělní nebo sváteční promluvy, obvykle se zdůrazněným lamentatiem, které se pak ovšem obvykle stává hořekováním nad celou společností a zkázou jejích mravů.

Třetí fáze, zvaná *elocutio*, se týkala řečnického přednesu, slohu a řečnického výrazu. Přednes měl být zřetelný, dostatečně ozdobný a dojímavý. V této fázi kazatel do textu doplňoval nejrůznější metafory a alegorie, slovní hříčky a další nejrůznější *exornance*, které nesouvisely s celkovou výstavbou textu. Až propastné rozdíly mezi přístupem jednotlivých autorů v otázkách výzdoby textu souvisely s nejednoznačným přijímáním tehdy nových řečnických teorií (srov. následující odstavce). Tak vznikl text celé řeči, zbývalo se ji naučit nazpaměť (fáze označovaná jako *memoria* nebo *memoratio*) a konečně k ní dodat adekvátní gestikulace a způsob vedení hlasu.¹⁵ Kazatelé si - stejně jako herci - po celý život udržovali díky neustálému cvičení mechanickou paměť; text se neučili nazpaměť jako celek, ale po částech, aby v případě výpadku paměti několika improvizovanými větami dokázali navázat na další oddíl promluvy.

S jistotou nevíme, kolik kázání proslovil v Čechách jeden kazatel do roka. Duchovní řečník v protestantském Roztoku připravil za rok 1640 v průměru asi 200 kázání (neděle, svátky, někdy i několik kázání denně).¹⁶ Předpokládáme, že vzhledem k nedostatku kněží v pobělohorském období byla situace v Čechách až do počátku 20. let 18. století obdobná nebo pro kazatele ještě náročnější. Pouze v některých klášterních chrámech a v nejvýznamnějších katedrálách si mohli kazatelé dovolit užší specializaci, z pramenů známe kazatele nedělní a vedle nich sváteční řečníky. V klášterech, ve kterých byl dostatek schopných kazatelů, vedli kromě nedělního a svátečního kazatele ještě funkci „kazatele nedělního popoledního“, který se specializoval na kratší kázání spojená s výkladem evangelia (tzv. *homilie*).

¹⁴ R. Lenz, *De mortuis nil nisi bene?*, Sigmaringen 1990, s. 161; M. Sládek, Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století, *Literární archiv* 27, 1994, s. 196–197; srov. též: R. Pavlíčková, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

¹⁵ U. Herzog, c. d., s. 195n.

2.3. Kazatelny a reakce posluchačů

Přesvědčení, že duchovní řeč řídívá Duch nebeský, ještě podtrhovala podoba kazatelen. Řečník se v ní ocital mezi zemí a nebesy (která jsou navíc u většiny kazatelen v materializované podobě součástí celé konstrukce). Ani zobrazení evangelistů na kazatelkách nemůžeme chápat jen jako výzdobný prvek; symbolizují Nový zákon jako α i ω každého křesťanského zvěstování. Často je doprovázejí církevní Otcové svatí Ambrož, Augustin, Jeroným a Řehoř Veliký jako garanti církevní tradice a současně milostí obdařené kazatelské vzory. Někdy symbolika kazatelen upozorňuje na sepětí Starého a Nového zákona nebo na úlohu Ježíše jako předchůdce a vzor všech kazatelů,¹⁷ v klášterních chrámech někdy zároveň připomíná postavu zakladatele řádu. Důležitá byla i holubice, často zobrazená na spodní straně nebes. Měla připomenout okamžik Kristova křtu i seslání sv. Ducha na apoštolu, zároveň kazatele upomínala, aby se „**tím Duchem apoštolským hleděl řídit i spravovati**“, ale aby také pamatoval, „**že znamení Ducha svatého jest nad ním**“, aby kázal „**ne podle svého Ducha, jenž jest duch závratu**“, ale „**podle vejkladu Ducha svatého**.“¹⁸ Výjimečně byly kazatelny vystavěny tak nápaditě, aby jejich spojení s postavou kazatele okamžitě evokovalo konkrétní obraz nebo představu. Z Bošilce u Veselí nad Lužnicí (původně v poutním chrámu sv. Maří Magdalény u Třeboně, zrušeném za Josefa II.), z Kratonoh u Hradce Králové nebo z Dušníků v Kladsku známe kazatelny v podobě velryb, v jejichž tlamách stojící kazatel okamžitě připomene starozákonního Jonáše, v kladském Mezilesí i na dvou dalších místech v Kladsku nalezneme kazatelnu ve tvaru lodi (kazatel je spolu se sv. Petrem a dalšími apoštoly účastníkem zázračného rybolovu), ve Znojmě kazatel při kázání stojí na zeměkouli apod. Ve františkánských klášterních kostelích jako by měl kazatel tři ruce, třetí, umělá se vztyčeným křížem, je pevnou součástí předprsňe kazatelny a symbolizuje stálost a neochvějnost víry hlášané v duchovních promluvách. Na předprsni kazatelen bývalo někdy skryto i místo pro několik kazatelových poznámek, osnovu řeči, list s obtížně zapamatovatelnou částí textu promluvy apod. Unikátní řešení se zachovalo v kostele P. Marie v Radonicích u Kadaně: dřevěná, svrchu otevřená krabička na předprsni kazatelny se při pohledu

¹⁶ W. Schütz, *Geschichte der christlichen Predigt*, Berlin-New York 1972, s. 118.

¹⁷ U. Herzog, c. d., s. 89 - 92.

z chrámové lodi jeví jako přes okraj viditelně přesahující zavřená kniha, měla tedy zároveň posluchačům připomínat Písmo jako základ a oporu duchovní řeči. Nepomucenskou tematiku času mluvení a mlčení někdy v interiéru chrámů vyobrazuje kazatelna jako místo určené pro slovo a proti ní symetricky umístěný a tvarově obdobný prostor pro mlčení, u kterého ale vždy chybějí schůdky nebo dvířka, tedy jakási prakticky nevyužitelná ozdobná konstrukce, které obvykle vévodí zobrazení mlčícího nebo umírajícího svatého Jana (například v kostele svatého Václava v Chebu nebo v městském chrámu v Dušníkách v Kladsku). Z dnešního hlediska překvapivý je i prostor raně novověkých kazatelen, někde měl řečník k dispozici i několik metrů čtverečních, mohl tu udělat i dva tři dlouhé kroky, celým tělem se na okamžik obrátit od lidu k jiným kněžím, k patronovi apod. I z podoby kazatelen tedy můžeme jednoduše usoudit, že duchovní promluvy byly v 17. a 18. století daleko více než dnes divadlem jednoho herce, všechny možnosti vedení hlasu doprovázel i pohyb a mnohdy dokonce divadelní stylizace celých promluv.

Zdá se, že i někteří vzdělanější posluchači chodili na kázání tak trochu jako do divadla. S předpokladem dobré znalosti divadelní terminologie u svých posluchačů vystavěl například Ondřej František de Waldt kázání v píseckém kostele sv. Václava roku 1709 jako divadlo o sedmi dějstvích.¹⁹ Nové poznatky o způsobu přijímání duchovních promluv mezi vzdělanými posluchači snad ještě přinesou edice deníků barokních kavalírů a dvořanů a studie o nich. Například anglický dvořan Samuel Pepys (1633–1703) věnoval ve svém deníku duchovnímu řečnictví poměrně hodně pozornosti. Někdy byla kázání údajně tak dlouhá, že při nich usnul, jindy mu připadala směšná, například když se v jakémsi venkovském kostele kazatel pokoušel svou promluvu prošpikovávat neumělými řeckými citáty. Jiná kázání Pepys naopak chválí.²⁰

O reakcích městských nebo venkovských posluchačů toho v Čechách zatím mnoho nevíme. Obvykle bývá v této souvislosti citována poznámka o davech posluchačů, kteří si v Písku přišli poslechnout kázání Bohumíra Hynka Josefa Bílovského, a protože se nevešli do kostela, přistavovali si zevně žebříky k oknům,

¹⁸ J. F. Beckovský, *Katolického živobytí nepohnutelný základ... , druhý sloup nepohnutelného základu...*, Praha 1707 (Knihopis č. 1049).

¹⁹ O. F. de Waldt, *Chválořeči* (ed. J. Vašica), Velké Meziříčí 1940, s. 160–186.

²⁰ U. Herzog, c. d., s. 20 - 27.

jen aby lépe slyšeli a viděli.²¹ Nevíme ovšem, zda onen zájem nebyl více způsoben kontroverzností postavy B. H. J. Bílovského než jeho nesporným kazatelským uměním. Nepřišli sem snad výjimečně i posluchači ze vzdálenějšího venkova a mnozí další, kteří chtěli slyšet jeho narážky na městskou radu, s níž vedl dlouhé spory? Týž kazatel si ve svých později vydaných promluvách stěžuje na své posluchače a nepřímou potvrzuje naši domněnku: „**Mnozí katolíci za našich časův slova božího zle užívají, a to jsou ti, kteří přicházejí sice na kázání, než aby kazatele šetřili** (tj. pozorovali), **slov jeho na váhu kladli, ty na papír neb do deštěk znamenali, slovem, by jej v řeči polapili. Nevěříte to? Medle stůjte před kostelem po kázání a ptejte se, co kdo z kázání domu nese. Ten řekne: Nemá na nic hlas. Druhý odpoví: Ej což, dlouho káže. Onen přidá: Peklo hrubě horké dělá. Jiný problemne: Taky bych to trefil. Zase ten: Sám sice nám káže, než co káže, nezachovává. Lapaček poslední zdání přidá: Málo ten d'áblů z pekla vysvobodí.**“²²

Raně novověký posluchač byl dle textů kázání buď zcela pasivní, nebo sebezhojně aktivní. S oblibou se v neděli v době kázání válí v posteli, po mši či před mší místo naslouchání slovu božímu odchází do hospody, ženy se dlouze prohlížejí v zrcadlech. Snad ještě nebezpečnější sám sobě je dle údajů kazatelů pochybně aktivní posluchač: ten do kostela přichází poslouchat pouze lahodící slova, šprýmovné historky, kostel je pro něj místo, kde může tlachat s přáteli nebo si nezávazně prohlížet osoby opačného pohlaví, zívát a pochechtávat se. Slyší-li vůbec jaká etická naučení, vnímá je velmi často jako poznámky na adresu sousedů, příbuzných a známých, všech kromě něj samého. Takoví prý říkají: "**Ach což, ten kněz dnes dal naší paní hodně na srozuměnou, všecko se to na ni hodilo, cokoli o Magdaléně povídal! Ach, což se dnes ta naše panna mohla celá začervenati, ten kněz jí pěkně v notu uhodl, jako by s ní v jednom domě vstával a věděl všechny její kousky, že se potutedlně staví, jako by neuměla třech počítati, a zatím jest v ní lýtý d'ábel.**"²³

Takový obraz posluchače by byl ještě před několika lety interpretován jako doklad lidového vzdoru proti násilné rekatolizaci. Nabízím jiné vysvětlení: dynamika

²¹ A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1912, díl II., s. 318; odtud přebírá Vašica a další autoři.

²² B. H. J. Bílovský, Cantator cygnus..., Olomouc 1720 (Knihopis č. 1134).

²³ L. Fabricius, Mravná naučení na všechny vejrční neděle a na den Posvěcení chrámu Páně..., Praha 1761 (Knihopis č. 2414), s. 168.

duchovních řečí počátku 18. století vyžadovala, aby kazatel měl svého pomyslného protihráče, s jehož názory, zvyky a životními způsoby by stylizovaně polemizoval, které bylo zapotřebí zesměšnit nebo zcela vyvrátit. Tzv. refutatio (část kázání vyvracející námitky) bylo sice možné začít neurčitou formulací typu: "**Mohl by snad někdo řícti...**" a podobně, ale zcela neurčitě představený (vlastně nepředstavený) oponent většině kazatelů té doby trvale nevyhovoval. Výběr konkrétněji vykresleného protihráče byl ovšem poněkud omezen. Kazatel sice mohl začít polemizovat s ďábelskou silou a varovat před ní (ale takto konstruované refutatio se brzy námětově vyčerpalo a každopádně bylo nevhodné je takto formulovat týden co týden), bylo sice možné refutatio vystavět jako polemiku s protestantským teologem, ale to v ryze katolických Čechách počátku 18. století nebylo zdaleka tak aktuální jako třeba v sousedním Slezsku, refutatio se dalo koncipovat jako polemika s životním stylem a myšlením přesně určené sociální, profesní či jinak vymezené skupiny, ovšem polootevřené narážky na způsob života vrchnosti snadno končily před konzistentním soudem, otevřený výsměch cílící na nedokonalost ženského pohlaví pak někdy vedl k výhrůžkám od posluchačů z řad zamilovaných mládenců, polemické výtky jednotlivým řemeslům musely končit výčtem nešvarů všech řemesel v místě, jinak by se někteří cítili poškozeni a sloužili by za výsměch druhým. Neřeknu nic nového, když prohlásím, že nejvhodnější bylo takové refutatio, ve kterém byl nejmenovaný oponent představen jako nositel špatné lidské vlastnosti či zlozvyku, které mohl mít v sobě každý bez ohledu na stav či sociální původ.

Nejvhodnější příležitostí ke kázáním o posluchačích byla první neděle po Devítiníku, kdy se rozebíralo Ježíšovo podobenství o rozsévači, které sám Kristus vysvětluje jako příklad o slovu božím a různých skupinách naslouchajících. Ježíš zde jednoznačně mluví o nestálosti v duchovních věcech, o chtivosti hmotných věcí, přeneseně snad i o lenosti, která je na překážku působení slova.²⁴ Kazatel vlastně jen v konkrétní rovině doplňoval Ježíšův výklad. Je velmi nepravděpodobné, že by pro konkretizaci vybíral takové příklady a rčení, které by zcela neodpovídaly dobové realitě, to by na posluchače působilo nepřesvědčivě, daleko pravděpodobnější je zveličování problémů, vykreslování daných lidských vlastností v jejich extrémních, i když občas reálných podobách, aby o to zřetelněji vystoupily do popředí kontrasty mezi ctností a neřestí, mezi křesťanským ideálem a nesprávným jednáním.

V některých kázáních nalezneme i údajné poznámky posluchačů, kteří hodnotili duchovní promluvy. Posuzovat je musíme podobně jako předchozí údaje, navíc je třeba vzít v potaz, v jaké podobě se kazatelům posluchačská kritika donesla. I přes to, že stojíme na druhém konci velmi pochybného zpravodajského kanálu, stojí snad za zmínku několik postřehů. Nejčastějším argumentem proti kazateli je údajně přílišná délka kázání, hned za ní následují výtky, že řečník své posluchače příliš zastrašuje nebezpečím pekelných muk, případně, že mu není rozumět, že má příliš temný hlas, jako by z hrnce mluvil; v 60. letech 18. století nalezneme i poznámku o tom, že nemá dobrou češtinu.²⁵ Jak dokládá porovnání studie Elfriede Moser-Rathové s mými výsledky, situace byla zřejmě v celé střední Evropě obdobná.²⁶ To, co údajně prohlásil na adresu rakouského kazatele Jana Kapistrána Brinzinga nejmenovaný posluchač, že je ve svých kázáních příliš ostrý, že dělá zajíce příliš hnědého, čerta příliš černého, že v řeči přivádí samé truchlivé, samé vážné, samé strašné věci,^{5/} to vše snadno nalezneme i v českém prostředí. V homiletických textech 18. století se v této souvislosti objevují i poznámky, které jsou možná stylizací, možná dokládají přežívající utrakvistický pohled na výklad Písma u části posluchačů: **"A mnohý poslouchač, jak by celé Písmo svaté sežral, pohrdá s kazatelem a říká: Já lípe Písmu rozumím, já si ho sám vykládati umím."**²⁷ Obvyklá odpověď kazatelů na výtky tvrdosti duchovní řeči se opírala o příklad příliš mírného kárání synů Élího z 1. knihy Samuelovy: následné škody, porážka národa a záhuba tisíců nevinných pro ně představovaly logický a jednoznačný argument.

Úloha slova pro křesťanský život posluchačů a jejich spásu v podstatě osciluje v textech kázání mezi dvěma názory. První z nich prezentuje působení slova na posluchače jako jednoduchý proces, který z lidské mysli vypuzuje hřích i pomýšlení na něj, jako by kázané slovo přímočaře řešilo většinu etických problémů své doby: **"Jaká by láska byla mezi blížními, jaká věrnost a upřímnost mezi manžely, jaká poníženost a přívětivost mezi pány, jaká čistota jak v ustech, tak v srdci mezi mládenci a pannami, jaká almužna a milosrdenství mezi boháči, jaká spravedlnost mezi soudcemi, jaká míra, jaký loket, jaký žejdlík mezi prodáváči, kupci a šenkýři, jaký pokoj, jaká svornost mezi měšťany a sousedy,**

²⁴ Srov. A. Novotný, *Biblický slovník*, Praha 1956, s. 806.

²⁵ L. Fabricius, c. d., s. 167.

²⁶ E. Moser-Rathová, *Dem Kirchenvolk die Leviten gelesen: Alltag im Spiegel süddeutscher Barockpredigten*, Stuttgart 1991.

²⁷ tamtéž, s. 185.

jaká přízeň a pomoc mezi řemeslníky, kdyby kázání slova božího nezanedbávali?"²⁸ Takový model působnosti kázaného slova byl ovšem převelice vzdálen realitě. Snad můžeme uvedený citát vnímat více v souvislostech s humanistickou úctou k přesně zformulovanému slovu, pojímanému a předkládanému jako jednoduchý a účinný prostředek k zdokonalování a zkrášlování lidské duše.

Bliže realitě byl zřejmě druhý názor, že při naslouchání kázanému slovu je třeba trpělivosti, že zdaleka ne každé vyřčené slovo na člověka patřičně zapůsobí. Často se stává, že **"slyšíce slovo boží, žádného pohnutí vnitřního necítíme, když zatím mimo všeho nadání z jedinké propovědi kazatelské velikou proměnu sobě znamenáme. Neboť jest to přivlastněno Duchu božímu, že své milosti a hnutí nebeská k jistým propovědím a k tomu v jistých případnostech uvazuje."**²⁹ Tento pohled - i když je jeho jádro daleko starší - podstatně více souzní s proměněným pohledem na základní estetické kategorie na přelomu 17. a 18. století. To, co je krásné či duchovně působivé, není zcela objektivně posouditelné, daleko více záleží na vkusu a životních zkušenostech tvůrce i příjemce díla, mnohdy dílo (nebo slovo) zapůsobí plnou silou jen na jediného z diváků či posluchačů.

Někdy musela kázání strhnout část posluchačů už prostě proto, že řešila nejen duchovní otázky, ale kazatel se v nich vyslovoval i k dobovým společenským problémům. Typickým příkladem jsou některé promluvy slezského kazatele F. X. Laštovky, částečně i některá kázání již zmíněného B. H. J. Bílovského.³⁰ Výjimečně obsah kázání projednávala arcibiskupská konzistoř, zejména v těch případech, kdy předestřené společenské problémy byly propojeny s osobními spory kněze s patronem, s kněžími nebo jinými významnějšími osobami. Výrazně národní argumentace blízká některým názorům Bohuslava Balbína se například objevuje v kázání lipnického kněze Františka Paley, který žil v neshodě se svým patronem, baronem francouzského původu Janem Vernierem. Při svatováclavském kázání roku 1695 ve Světlé nad Sázavou dle svědectví posluchačů **„...v prostředku svého kázání tupíce velmi nynější stavy Království českého, vynímajíc starožité rytířstvo, na pomstu k svatému Václavu jeho nyní utlačené vlasti vroucně mnohomnožstvíkrátě jest volal, říkáje, že prve desetkrátě tisíc samého rytířstva a jezdcův do pole jest vyšlo; kde jsou nyní? Není tu žádného, jste, čeští rytířové,**

²⁸ M. Pelischotti, *Trinitas dominicalis, to jest Trojice nedělní anebo Kázání troje...*, díl II., Praha 1743 (Knihopis č. 6990), s. 92.

²⁹ tamtéž, díl I., Praha 1741, s. 270.

³⁰ Úryvky z díla těchto kazatelů s předmluvami in: *Starí slezští kazatelé* (ed. M. Kopecký), Ostrava 1970.

utlačeni a z Čech vyhnáni, statky vaše jsou vám pobrány a cizozemcům, Němcům, Vlachům, Španělům a Francouzům se dává, a Čech za nic nestojí, není ve vážnosti.“ Po kázání, které údajně trvalo déle než půl druhé hodiny, patron, který nebyl v promluvě přímo jmenován, oproti zvyklostem nepozval kněze ke svému stolu a údajně kazateli řekl: „**Já jemu dám, krobiane, a naučím ho jináč kázati, počkej, já tě naučím.**“³¹

Průměrná nedělní či sváteční kázání byla jistě přijímána s menšími emocemi, mnohdy máme dokonce dojem, že skrytou symboliku, podobenství, narážky na text Písma, latinské citace a mnoho jiného nemohli prostí venkovští farníci pochopit. Je třeba mít ale na paměti, že posluchači byli na tradiční křesťanskou symboliku zvyklí, že většina latinských citátů byla v promluvách vzápětí přeložena do češtiny nebo alespoň parafrázována, že text důležitých míst z Písma byl všeobecně znám apod. Některá kázání byla vystavěna tak promyšleně, aby si vzdělanec povšiml několika významových rovin, bystřejší sedlák ocenil alespoň složitě vystavěné srovnání a prostáček se spokojil s jednou výkladovou rovinou.

³¹ A. Podlaha, Dějiny arcidieceze pražské od konce stol. XVII. do počátku století XIX., díl I., Praha 1917, s. 252–253.

2.4. Kázání jako lidová četba

V raném novověku kázání zaznívala nejen z kazatelen, ale byla zároveň oblíbenou lidovou četbou. Nedělní promluvy vycházely výhradně ve sbírkách (postilách), sváteční kázání poznala tiskařskou čerň jak v podobě sbírek, tak i v jednotlivě vydávaných svazečcích kvartového nebo foliového formátu, příležitostná kázání vycházela v českém pobělohorském prostředí výhradně jednotlivě. Dnes máme k dispozici pranepatrný zlomeček celé raně novověké homiletické produkce. Byla-li každou neděli a svátek v Čechách proslovena více než stovka kázání, pak se z nich do dnešní doby nezachovala ani desetitisícina (za celá tři století máme k dispozici jen několik stovek promluv ve všech zemských jazycích). Ještě poněkud torzovitěji se zřejmě dochovala kázání v rukopisné podobě (i když v této oblasti dosud nemáme dostatečný přehled, který, jak doufáme, umožní publikované výsledky grantových úkolů řešených v současné době na Filozofické fakultě UK v Praze a v Komisi pro soupis rukopisů při Archivu Akademie věd České republiky). U promluv dochovaných v tištěné podobě navíc nevíme, do jaké míry byla kázání pro tisk upravována, v případě některých kázání ze sbírek mnohdy i váháme, zda byla vůbec proslovena. O úpravách textů před jejich vytištěním svědčí mimo jiné i chronogramy (srov. kap. II.8) i marginální poznámky a odkazy. Někdy snad byly do textu vkládány přesnější latinské citace z Písma, jindy mohl být text z cenzurních či prostorových důvodů zkrácen, nebo naopak rozšiřován. Obvykle se předpokládá, že vydané promluvy jsou vrcholem dobové homiletické produkce, mnohdy ale mohou být jen průměrem nebo nevýrazným nadprůměrem. Celá řada vynikajících, formálně i obsahově objevných promluv mohla mít v době vzniku problémy s cenzurou, důležitější než kvalita promluvy byl vkus patrona, který obvykle tištěnou podobu promluvy zaplatil. Navíc experimentující kazatel si nemohl být zcela jist reakcemi posluchačů a čtenářů; při vlastním kázání je mohl přímo sledovat z kazatelny a okamžitě zasáhnout, posluchačům problém ve vsunuté odbočce dovysvětlit, anebo vypustit následující příliš komplikovanou argumentaci. Tisk takovou formu přímého kontaktu nedával, možnosti, že by čtenář byl z textu zmaten nebo jej nepochopil, byly podstatně větší.

Jako lidová četba byly užívány zejména postily. Podle počtu dochovaných výtisků soudíme, že vycházely v relativně větších nákladech. Z poměrů a zvyklostí na

českém venkově v 1. polovině 19. usuzujeme, že i ve starším období je četli především muži, ať už měšťané, nebo bohatší sedláci (za typickou ženskou četbu byly proti tomu považovány modlitební knihy). Mnohdy postily využívali pro přípravu kázání také kněží, kombinací několika již hotových promluv bylo možné nahradit většinu fází při přípravě promluvy, zejména inventio a dispositio.³² Někteří kazatelé ovšem měli minimálně od 17. století daleko obsažnější a přehlednější pomůcky, které výrazně ulehčovaly jejich práci.

³² F. M. Eybl, *Gebrauchsfunktionen barocker Predigtliteratur. Studien zur katholischen Predigtsammlung am Beispiel lateinischer und deutscher Übersetzungen des Pierre de Besse*, Wien 1982, s. 23.

2.5. Kazatelské pomůcky

Jak jsme již zmínili, vedle tiskem vydaných kázání duchovní řečníci využívali celé řady dalších pomůcek. V 17. století běžné byly tzv. kazatelské ukazatele, v podstatě rukopisné rejstříky nebo lístkové kartotéky, které si kazatelé obvykle vedli ve dvou řadách: v řadě tematické, obvykle řazené abecedně (záhlaví lístečků nadepisovali například: manželé se mají milovat, věčnost je dlouhá) a v řadě dané pořadím neděl a svátků v průběhu církevního roku, do které si řečník zapisoval kazatelské podněty vhodné k tomu kterému svátku, k té které neděli.³³ V klášterních a postupně i ve značné části farních knihoven se v průběhu 17. a počátkem 18. století začaly intenzivněji využívat i některé obsáhlé tištěné slovníky a přehledy určené pro tvorbu kázání.

K nejrozsáhlejším a nejstarším náleželo dílo francouzského benediktina Petra Berchoria, priora kláštera u sv. Jiljí v Paříži, které vzniklo již ve 14. století a které se prostřednictvím dvou vydání tištěných v Kolíně nad Rýnem v letech 1631 a 1684 postupně dostávalo do bohatších knihoven celé střední Evropy.³⁴ Uživatel tu našel doslovné a alegorické výklady vybraných kapitol z Písma, poněkud nepřehledný slovník symbolů s odkazy na Písmo, církevní Otce a antické autory a závěrečný rozsáhlý abecední seznam nejrůznějších podstatných jmen, sloves, biblických vlastních jmen a dokonce i některých předložek a zájmen s nejrůznějšími vysvětleními a citacemi. Berchoriovy spisy byly vhodné zejména pro přípravu těch kázání, která se opírala o výklad jediného slova nebo kratičkého slovního spojení z perikopy. Rozsah díla je i dnes překvapivý: zřejmě celoživotní práce pilného benediktina byla vytištěna drobnými typy na více než 1300 stranách foliového formátu.

Poněkud přehlednější byla příručka rakouského jezuita Tobiasa Lohnera *Instructissima bibliotheca manualis concionatoria* ze 17. století.³⁵ Autor v ní uvádí jedinou řadu abecedně uspořádaných tematických hesel, obvykle podstatných jmen, výjimečně pro zpřesnění kratičkových slovních spojení, u kterých se pokouší postihnout podstatu pojmu, odkazuje v různých souvislostech na Písmo a díla

³³ B. Balbín, *Verisimilia...*, s. 242–262.

³⁴ *Petri Berchorii Pictaviensis OSB opera omnia...*, Coloniae Agrippinae 1631 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BB I 5-6).

³⁵ R. P. Tobiae Lohner S. J., *Instructissima bibliotheca manualis concionatoria...*, Dilingae 1689 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP II 20).

církevních Otců, antických autorů a teologů, ze kterých je podstata pojmu zjevná, hledá podobnosti vhodné pro nejrůznější srovnávací homiletické konstrukce (např. jako je Bůh celý v celém světě a ve všem stvořeném, tak je duše celá v celém svém těle jako ve svém světě), uvádí další motivy, návrhy konceptů (termín koncept v dalším výkladu ještě vysvětlíme), krátké výroky vystihující podstatu pojmů aj. Pokud chtěl kazatel například kázat o opilství, nalistoval heslo bacchanalia a rázem měl před sebou shromážděnou dlouhou řadu podnětů a možností, ze kterých bylo možno rozvést a sestavit třeba i rozsáhlý monotematický cyklus kázání. V závěru příručky pak Lohner uvádí vhodné citáty z Písma k jednotlivým nedělím a svátkům v průběhu církevního roku a možnosti jejich dalšího rozvedení. Díky tomu mohla Lohnerova příručka plně nahradit nejen tematickou, ale i nedělní a sváteční řadu tzv. kazatelských ukazatelů.

Poněkud menší rozsah měla starší příručka Jeana Pieria Valeriana Hieroglyphica z 1. poloviny 16. století, která sloužila jako dokonalý slovník symbolů, v mnohém přehlednější než druhý díl rozsáhlé Berchoriovy práce.³⁶ Základem Pieriovy příručky byl výklad zvířecí symboliky, který doplňovala hesla spjatá s nejrůznějšími částmi lidského těla, s čísly, oděvy, drahými kameny, planetami, hudebními nástroji, rostlinami, geometrickými útvary, ročními obdobími a s mnohým jiným, uživatel tu kupodivu našel také symboly spjaté se jmény antických božstev. Pieriův slovník byl zřejmě vzhledem k relativně menšímu rozsahu dostupnější i pro menší farní knihovny, v tiskem vydaných kázáních nalézáme zejména odkazy na jeho hesla spjatá se zvířecí symbolikou, která byla v kázáních nejvyužívanější. Takzvaná emblematická kázání, v Čechách poměrně vzácná, snad ovlivnila i starší kniha emblémů historiografa císaře Rudolfa II. Jacoba Typotia Symbola divina, sepsaná v konci 16. století.³⁷ Emblémem se rozuměla trojčlenná (případně dvojčlenná, výjimečně i vícečlenná) konstrukce, spojující zobrazení s krátkým, obvykle mnohovrstevnatým textem. Typotiova příručka je v podstatě souborem rytin doprovázených krátkými texty a obsáhlejším vysvětlením.

Snad nejobsáhlejší kazatelskou příručkou byla pětisvazková encyklopedie apoštolského protonotáře Laurentia Beyerlinka (1578–1627) *Magnum theatrum vitae*

³⁶ J. Pierius Valerianus, *Hieroglyphica sive De sacris Aegyptiorum aliarumque gentium literis...*, Basileae 1575 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AQ II 3).

³⁷ J. Typotius, *Symbola divina et humana pontificum, imperatorum, regum...*, Arnheimiae 1666 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AD XII 57); k problematice emblematické srov. soubor studií L. Konečného, zmíněný v poznámce č. 77.

humanae.³⁸ Spis obsahuje jedinou obsáhlou abecední řadu hesel, obvykle substantiv (konkréta i abstrakta) v širším smyslu spjatých s otázkami tohoto světa a křesťanské víry (např. píseň, kardinál, manželství, svědomí, kříž, ukrutnost apod.), místní jména jsou tu uvedena jen zcela výjimečně (např. Asia). Členění jednotlivých hesel je různé; většina z nich začíná definicí pojmu a etymologií slova, následují nejrůznější příklady z historie i současnosti, rozdělené podle souvislostí, v jakých se slovo nebo pojem vyskytuje; vše je doplněno citáty z Písma, antických autorit, Otců i středověkých teologů. Kazatel se tu mohl zároveň inspirovat při vyhledávání symbolů či emblémů. Nejrozsáhlejší hesla (např. crux - kříž) mají asi 30 stran foliového formátu, potištěných ve dvou sloupcích drobnými typy, menší hesla se mnohdy vejdu dvě nebo tři do jednoho sloupce. Značný rozsah této encyklopedie poněkud omezoval její dosah jen na prostředí bohatších klášterů.

Na Beyerlinka, ale zejména na Pieria Valeriana navázal spis italského augustiniána kanovníka Philippa Picinelliho (1604–po r. 1678) *Mundus symbolicus*.³⁹ Na rozdíl od Beyerlinka nevycházel z abecedního řazení pojmů, ale jednotlivé předměty a jevy sestavil tematicky do 25 knih (např. nebe a planety, bohové a lidé, živly, ptáci, čtyřnohá zvířata, ryby, hadi a plazi, jiná zvířata, stromy, rostliny, květiny, drahé kameny, kovy, církevní předměty, stavby a jejich součásti, mechanické předměty, písmena, lodě, věci vojenské, hudební aj.), u každého předmětu, tvora či jevu jsou uvedeny objekty či subjekty, ke kterým může být ten který předmět nebo tvor přirovnán (např. magnet ke kazateli), a zároveň tu autor uvádí několik desítek (výjimečně i stovku) lemmat (krátkých a mnohvrstevnatých textů, které byly součástí emblematické konstrukce a které měly otevírat hlubší a přesnější významy daného předmětu, například u prstenu nápis: *nusquam finis, nikde konec*). Texty většinou nejsou Picinelliho dílem, vycházel z děl dobových emblematických a epigramatických (např. Jacoba Masenia), ale i z antických autorů, církevních Otců, středověkých teologů aj.

Tím jsme pochopitelně nevyčerpali veškeré kazatelské a teologické příručky a encyklopedie užívané v 17. a 18. století. Zmínili jsme pouze ty nejcitovanější, a tedy zřejmě nejoblíbenější. Jejich podrobnější rozbor by vydal na samostatnou

³⁸ L. Beyerlink, *Magnum theatrum vitae humanae, hoc est Rerum divinarum humanarumque syntagma catholicum, historicum et dogmaticum...*, Lugundi 1678 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP I 18–25).

monografii, ale i z výše uvedeného je zřejmé, kolik práce kazatelům mohly ušetřit zejména v první a částečně i ve druhé fázi přípravy kázání. Homiletice prostřednictvím těchto knih ale zároveň hrozilo zmechanizování, řečník se snadno mohl stát jenom jakýmsi interpretem, na němž v lepším případě záviselo pouze elocutio, memoria a gestikulace. Text poskládaný z příruček a dalších spisů reprezentují v druhé části naší práce promluvy Vojtěcha od sv. Tobiáše a částečně i Štěpána z Tejnle; přesto nepůsobí mechanicky nebo stereotypně, kazatelské či tvůrčí umění autorů spočívá v nečekanosti nápadů a v případě Vojtěcha především v žánrové rozmanitosti prací, ze kterých vychází. Jak naznačují některá jiná tiskem vydaná kázání, méně nadaní nebo nezkušení kazatelé se však snadno stávali nenápaditými spojovateli citátů převzatých z výše uvedených spisů. Oproti tomu z celé řady jiných promluv můžeme soudit, že využití příruček se mnohdy omezovalo jen na základní informaci o frekvenci důležitého slova či problematiky v Písmu a dílech církevních Otců, k okrajovému vysvětlení zvoleného symbolu apod. (v našem výboru např. v Soukupových kázáních). Uměleckým vrcholům evropského i českého kazatelství hrozil spíš opačný extrém, přílišné kupení originálních, na příručkách nezávislých nápadů mohlo zastínit nebo zcela překrýt hlavní funkce duchovní promluvy. Originalita nápadu byla v průběhu 17. a 18. století v celé Evropě stále více oceňována, do popředí se zejména v 18. století postupně dostávají nové pojmy spjaté s literární tvorbou, duchovní vlastnictví a individuální tvůrčí práce.⁴⁰

³⁹ P. Picinelli, *Mundus symbolicus, in emblematum universitate formatus, explicatus et tam sacris, quam profanis eruditionibus ac sententiis illustratus...*, Coloniae Agrippinae 1681 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BS I 32).

⁴⁰ F. M. Eybl, *Gebrauchsfunktionen...*, s. 49–50.

2.6. Podstata konceptuální homiletiky

Kazatelství západní, jižní a střední Evropy se v 17. a 18. století vyhranilo do dvou proudů nebo dvou kazatelských škol. První z proudů, označovaný jako humanistický, klasický nebo ciceronský, se výrazně přikláněl ke starší kazatelské tradici 16. století, zdůrazňoval antické vzory a uměřenost ve výstavbě řeči i v použití výzdobných prvků. Pro humanisticky orientované kazatele byla prioritou srozumitelnost promluvy a vzdělání posluchačů v zásadních otázkách křesťanské víry, naopak umělecká a zábavná stránka kázání stála poněkud v pozadí jejich snah.

Představitelé druhého proudu, který současníci označovali jako novou rétoriku nebo nové umění ostrovtipu a který bývá v novodobé literární historii skryt pod pojmem konceptuální, barokní nebo manýristický, naopak zdůrazňovali nedostatečnost antických vzorů. Vznik kazatelského konceptu (z italského *conchetto* = překvapivý nápad) výrazně ovlivnila italská milostná lyrika 14. a 15. století. Z ní byl v 16. století ve Španělsku přenesen koncept do duchovní poezie a do náboženské rétoriky.⁴¹ Odtud se konceptuální kazatelské přístupy dostaly zpět do Itálie a přes katolické prostředí některých německých zemí, ale i oklikou přes jezuitskou kolej v polsko-litevském Vilně začaly být od 60. let 17. století známy také v Čechách. Zprvu byl zřejmě koncept využíván zejména v bohemikálním jazykově německém a latinském prostředí, postupně pronikal i do jazykově české literatury. Pod pojmem koncept byla v souvislosti s kazatelstvím až do 80. nebo 90. let 17. století chápána především složitá forma homiletického důkazu. Italský teoretik Emanuele Tesauro (+1677) jej definoval asi takto: *Conchetto* je hluboká myšlenka božským duchem lehce naznačena, lidským důvtipem duchaplně objevena (vyjádřena) a potvrzena výrokem nějakého duchovního spisovatele.⁴² Konstrukce konceptu tedy spočívala podle této definice na třech hlavních částech: 1) v podkladu daném úryvkem z Písma, 2) v duchaplném rozvinutí myšlenky silou lidského intelektu, 3) potvrzením ve výroku některého církevního Otce nebo jiného duchovního autora.⁴³ Tato forma důkazu je vlastně jakousi biblickou analogií sylogismu, někdy byla v textu kázání dokonce doplňována skutečnými sylogistickými konstrukcemi v duchu aristoteléské logiky (srov. ignaciánské kázání B. H. J. Bílovského z této knihy). Biblický koncept

⁴¹ V. Černý, *Esej o básnickém baroku*, Praha 1937, s. 120–121.

⁴² M. Neumayr, *Die Schriftpredigt im Barock. Auf Grund der Theorie der katholischen Barockhomiletik*, Paderborn 1938, s. 132; z díla E. Tesaura citujeme v překladu F. Němce (srov. následující vysvětlivky)

měl i složitější podoby, tzv. *conchetto intricato*, pětičlenný důkazový útvar, jehož střední část se skládá z dalšího vloženého jednoduchého biblického konceptu, nebo tzv. důkaz z citátu, tedy koncept, jehož všechny části se skládají z citátů z Písma a dalších autorit.⁴⁴ Takové postupy pochopitelně kladly mimořádné požadavky na kazatele, ale i na pozornost posluchačů; v českém prostředí našly zřejmě jen malou oblibu.

Koncept ale nebyl vnímán jen jako útvar homiletické argumentace. Daleko častěji měl v kázáních, ale i v řadě dalších dobových žánrů především uměleckou funkci. Jeho základem býval překvapivý nápad nebo důmyslná a vtipně vystavěná myšlenka v nejrůznějších podobách a s nejrůznějším zaměřením. Tato podoba konceptu vznikla v souvislosti se zálibou kazatelů v metaforách a alegoriích, souzněla s jejich touhou po originalitě projevu i s dávnou snahou po udržení pozornosti posluchačů. Humanistické teorie rétoriky sice také znaly metafory, slovní hříčky, *repetitia* a jiné rétorické figury, ale šlo o celkovou míru v jejich používání. Jednou z kolébek takto pojímaného konceptu byl bezesporu epigram. Žádná jiná básnická forma není tak příznivá pro hru s vyhrocenými, překvapivými myšlenkami; tímto směrem se epigram začal zákonitě ubírat od okamžiku, kdy se tento žánr vzdálil svému původnímu určení.⁴⁵

Hlavním teoretikem nové rétoriky se stal vedle již zmíněného Emanuela Tesaura španělský jezuita Baltasar Gracián (+ 1658). Na počátku své španělsky psané rétoriky z roku 1642 argumentuje takto: „**Staří sice stanovili pravidla sylogismu a umění rétorických figur, pro ostrovtip naproti tomu nic takového neučinili. Přenechali jej síle ingenia a spokojili se s tím, že jej obdivovali.**“ Rétorické figury jsou podle Graciána jen materiálem a základnou pro systém ostrovtipu. Staří tedy moderním zanechali podstatnou literárněteoretickou úlohu. Hra s významem (koncept) je podle Graciána „**rozumový akt, který vyjadřuje korespondenci mezi dvěma předměty**“. Uplatňuje se jak v poezii, tak v próze, je využitelná ve všech literárních formách a v jakékoli oblasti vědění.⁴⁶ Graciánem zmíněná korespondence mezi dvěma předměty mohla být v kázáních realizována za pomoci nejrůznějších

⁴³ Literární archiv PNP Praha, fond Josef Vašica, fotokopie, F. Němec, Tematický a stylový rozbor Nitschovy Berly královské, s. 176.

⁴⁴ tamtéž, s. 178.

⁴⁵ E. R. Curtius, c. d., s. 314.

⁴⁶ tamtéž, s. 320–321; srov. též: G. R. Hocke, *Svět jako labyrint. Manýrismus v literatuře*, Praha 2001; Hockeův nehistorický přístup je však podle našeho názoru slepou uličkou, v níž lze názory kazatelů a teoretiků rétoriky 17. století spojit takřka s čímkoliv z kultury pozdějšího novověku.

formálních postupů. Kazatelé začínali ve svých kázáních klást vedle sebe zdánlivě neslučitelné myšlenky, které najednou nečekaně a vtipně spojovali, odhalovali skryté shody mezi zdánlivě nesourodými věcmi, kombinovali nestejnorodé obrazy, spojovaly i ty nejvzdálenější vztahy a protivy, využívali úsloví z nejrůznějších vrstev jazyka, opakující se hesla, která jinak zaznívala v běžných, jinak v promyšleně vykonstruovaných souvislostech, pracovali s kontrasty mezi tichem a hlukem, slovem a hudbou, svá slova dokládali nejen běžně používanými biblickými citáty a úryvky z děl Otců, ale využívali v nečekaných souvislostech i spisů protestantských autorů, výroků posedlých osob aj.

Už Gracián se zamýšlel nad tím, je-li ostrovtip omezen na epigramaticky vyhocené pointy, nebo je schopen nést a myšlenkově sjednotit celé literární dílo. Někdy bývá koncept označován právě v souvislosti se svými schopnostmi vnitřně propojit celý text jako tropus, jako vrcholný tropický útvar. Za nejjednodušší tropus byla považována metafora, proměňující slovo nebo slovní spojení, jejím rozvedením je alegorie, přetvářející podobu celých myšlenek, koncept jako rozvedená metafora nebo alegorie se mohl dotýkat celých řetězců myšlenek a důkazů a proměňovat je, mohl se stát základním architektonickým výstavbovým článkem celého textu.⁴⁷ Zejména v konceptuálních kázáních bývají řetězce nápadů vnitřně propojovány logickými souvislostmi, nejrůznějšími sledy obrazů, stále se vracejícím výkladem a rozborem jediného slova nebo kratičkého slovního spojení, případně rafinovaným opakováním zvukomalebného nebo věcně důležitého hesla. Snad bychom mohli tyto principy alespoň vzdáleně porovnat se vzdutými, mnohdy promyšleně se opakujícími křivkami architektury radikálního baroka. Na spojnici mezi výtvarným uměním a konceptuální homiletikou upozornil v českém kontextu (ovšem ne vždy zcela šťastně) Václav Černý.⁴⁸ Vlivy barokního umění jsou zřetelné i na středoevropském protestantském kazatelství, jak na příkladu polských evangelických postil ukázal Janusz T. Maciuszko.⁴⁹ V této souvislosti také literární historik Josef Vašica již ve 30. letech 20. století poznamenal, že proti souměrné výstavbě klasicistických řečí jsou konceptuální kázání nesena smělou dynamickou tektonikou, která ponechává při

⁴⁷ tamtéž, s. 179–181; srov. M. Neumayr, c. d., s. 140n.

⁴⁸ V. Černý, *Až do předsíně nebes*, Praha 1995, s. 325.

⁴⁹ J. T. Maciuszko, *Ewangelicka postyllografia polska XVI. - XVIII. wieku*, Warszawa 1987, s. 317n.

jednoduchém sepětí všech částí volnost pohybu v detailním myšlenkovém postupu i ve vnějším podání.⁵⁰

⁵⁰ J. Vašica, České literární baroko (text přednášky), in: Josef Vašica, eseje a studie ze starší české literatury (ed. L. Pavera), Opava 2001, s. 169.

2.7. Stručný a předběžný přehled dějin českého pobělohorského kazatelství

Provizorně můžeme české pobělohorské kazatelství rozdělit do třech období. Nejméně známe nejstarší časový úsek, od 20. do konce 80. let 17. století. V té době ještě homiletika nebyla vůdčím prozaickým žánrem, v mnohém ji v této době zastíňovala hagiografie, případně vzdělávací traktátová literatura. V českém prostředí nebyl dostatek kněží, mnohé farnosti zůstávaly dlouhodobě neobsazené, v některých působili původem Poláci nebo Slezané, jejichž jazykové schopnosti nebyly - alespoň zpočátku - pro kvalitní česká kázání dostatečné. Jezuité, augustiniáni, premonstráti a snad i příslušníci dalších řádů přinášeli do Čech zejména z Německa a Itálie nové kazatelské postupy. Naprostý nedostatek tiskem vydaných promluv a neprobádanost rukopisných pramenů znemožňují přesnější charakteristiku tohoto procesu, který bezesporu trval desítky let. V mnohém pozoruhodná je jazykově česká dvojice pohřebních kázání z přelomu 40. a 50. let 17. století, za jejichž autora považujeme mimořádnou postavu českého raného baroka, zderazského augustiniána Jiljího od svatého Jana Křtitele.⁵¹ V té době nečekaný a odvážný výklad, založený na jediném, zdánlivě nepodstatném slově ze zvoleného biblického citátu, v mnohém předznamenal budoucí proměny našeho kazatelství. Konceptuální tvůrčí proudy až do počátku 90. let 17. století v jazykově české literatuře nalezneme jen výjimečně; teprve po r. 1700 se stane umění konceptu i v česky psané literatuře oblíbeným a nepochybně žádaným stylistickým prostředkem, který umenšuje nápodobu originálu a zvýrazňuje podíl autorského subjektu.⁵²

Německy mluvící české oblasti měly výhodu přímého jazykového spojení s relativně vyspělým německým katolickým prostředím. Za první bohemikální promluvu, která se oprostila od starší kazatelské tradice, bývá někdy považována řeč jezuita Kryštofa Todtfellera Schwarz und schön z roku 1668; této příležitostné promluvy, kterou kazatel sepsal ke slavnosti vstupu Marie Josefy Černínové do řádu

⁵¹ Jiljí od sv. Jana Křtitele/?, *Kázání dvoje pohřební nad otcem a synem...*, Praha 1654 (Knihopis č. 3864). Tiskem první z nich vyšlo ve výboru *Malý svět jest člověk*, Praha 1995, s. 202 - 211; o Jiljím podrobněji: M. Svatoš, *Jiljí od sv. Jana Křtitele, Fridrich Bridel a jejich tázání: Co člověk?*, *Literární archiv* 27, 1994, s. 117–157.

⁵² J. Linka, *Svatá Hedvika v česky tištěné literatuře 17. a 18. století*, *Svatá Hedvika v česky tištěné literatuře 17. a 18. století*, in: Zofia Tarajło-Lipowska – Jarosław Malicki (edd.): *Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura*. Wrocław 2003, s. 55–64.

uršulinek, si v širších souvislostech povšiml již Josef Vašica, úryvek z ní vydal v nedávné době Jan Kvapil.⁵³

V případě jazykově českých sbírek kázání se zřejmě neudálo v rozmezí 20. až 70. let 17. století nic převratného. Pravděpodobně pro kazatelskou potřebu vyšla v letech 1667–1668 ve druhém vydání předbělohorská postila exjezuity Scipia Berličky.⁵⁴ Zřejmě nejvýznamnější postila z tohoto období sepsaná v Čechách, sbírka latinských promluv plzeňského dominikána Rafaela Delaminetze *Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae*, vyšla roku 1667 až ve vzdáleném bavorském Aschaffenburgu.⁵⁵ Krátká, schematicky členěná Delaminetzova kázání možná ovlivnila podobu promluv Matěje Václava Šteyera v jeho sbírce *Postilla katolická* z roku 1691. Pro české prostředí je podstatné, že Delaminetzova postila obsahuje vedle kázání nedělních i svátečních promluvy, mezi nimiž mají důležité místo desítky kázání k českým zemským patronům včetně tehdy nově přijatého zemského patrona svatého Josefa, ostatním patronům Království českého (včetně později svatořečeného Jana Nepomuckého, jedna z prvních tiskem vydaných promluv k tomuto světcovi!) i k patronům arcidiecéze pražské. Mimořádně důležité pro českou homiletiku byly zřejmě též postily staroboleslavského kanovníka a děkana v Chrudimi Samuela Václava Hataše z přelomu 60. a 70. let.⁵⁶ Z našeho pohledu je pozoruhodnější jeho sváteční postila, ve které se autor alespoň v některých textech pokusil o nápaditá srovnání, která předznamenala pozdější konceptuální přístupy; vzorových promluv o českých zemských patronech tu však nalezneme v porovnání s Delaminetzem málo (pouze svatovojtěšské, svatojosefské, svatováclavské a svatovítské kázání). Až v konci tohoto období začala vznikat zřejmě první bohemikální latinská konceptuální sbírka kázání, před nedávnem pro literární historii objevená postila jezuity Caspara Knittla *Conciones academicae*, která vyšla tiskem roku 1684.⁵⁷

⁵³ Ch. Todtfeller, *Schwarz und schön...*, Praha 1668 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BT V 29); srov. též Literární archiv PNP Praha, fond J. Vašica, fotokopie barokních tisků, Todtfeller (pouze několik listů). Ukázkou vydal v nové době tiskem Jan Kvapil (J. Kvapil, *Čítanka německé barokní literatury z českých zemí*, Ústí nad Labem 2001, s. 60–63).

⁵⁴ V. Scipio Berlička, *Jak kostelní, tak domácí postilla...*, Praha 1667–1668 (Knihopis č. 15 253).

⁵⁵ R. Delaminetz, *Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae...*, Aschaffenburgi 1667 (Knihovna Památníku národního písemnictví, svozové klášterní knihovny Kladruby, sign. G 1476).

⁵⁶ S. V. Hataš, *Scintilla evangelica super festa totius anni, etiam patronorum Regni Bohemiae solennia, lucens...*, Praha 1672 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BS IX 21); též, *Scintilla evangelica per evangelia dominicarum totius anni lucens...*, Praha 1668 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP III 36).

⁵⁷ Touto sbírkou kázání se v současné době zabývá Dr. Martin Svatoš z Ústavu pro klasická studia AV; v knihovnách rozšířenější je vydání Knittlovy postily z roku 1707: C. Knittel, *Conciones academicae in praecipua totius anni festa...*, Praha 1707 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. JM III 68).

Oč méně známe dobovou homiletickou produkci, o to intenzivnější se v 60.–90. letech 17. století vedly spory o správnou a pro posluchače vhodnou podobu kázání. V podstatě se u nás stejně jako jinde v Evropě střetávaly dvě již zmíněné kazatelské školy, humanistická a konceptuální. Většině humanisticky vzdělaných učitelů rétoriky se v 60.–80. letech 17. století jevily konceptuální promluvy jako nevkusné, plné chamradi vtipů a laciného podbízení posluchačům, překvapivý nápad byl podle nich vhodný jen pro některé žánry, zejména pro epigram nebo epigrafiku. Takové názory měl i jeden z nejvýznamnějších českých učenců a spisovatelů 17. století Bohuslav Balbín. Ve své rétorické učebnici, kterou nazval *Quaesita oratoria* (tiskem vyšla roku 1677), se však nevěnoval pouze ciceronské či humanistické rétorice, ale v druhém dílu - i když s mnoha výhradami a varováními - studentům objasnil také zásady nového rétorického umění. Vedla jej k tomu praktická potřeba: mnozí studenti byli zřejmě novými kazatelskými postupy zaujati, navíc jejich budoucí posluchači mohli takový druh promluvy vyžadovat.⁵⁸ Balbín stejně jako někteří jiní doboví teoretici řečnictví ve svém výkladu neuzivá termín koncept nebo *conceito*, klíčovými slovy jsou pro něj *acutum* nebo *acumen* (tj. ostrovtip, důmysl, *pointa*, dle česko-latinsko-německého slovníku Václava Jana Rosy z 2. pol. 17. století jemný vtip, jemná řeč). Hlavní důraz, pokud se týká nové rétoriky, klade na překvapivost nápadu a jeho vhodné použití. Nový ostrovtip je i v Balbínově podání takřka bez formálních i obsahových hranic; jednou je možné využít náhodné situace nebo příležitosti, jindy je vhodné záměrně přivést posluchače do nečekané situace nebo do stavu vybuzení smyslů za pomoci fikce nebo ironie. Důležité ovšem podle humanisticky vzdělaného Balbína zůstává, aby byla dodržena řečnická pravidla a umění, aby řečník usiloval o jasnost a ostatní ctnosti řečnictví.⁵⁹ Možnosti, jak uplatnit ostrovtip v kázáních, jsou i v Balbínově příručce poměrně pestré. Autor zmiňuje zejména možnosti využít nejrůznějších srovnání a přirovnání s využitím symboliky hvězd, slunce, planet, andělů, například srovnání světce s rájem, bleskem, plamenem, nocí, částmi lidského těla, s vzácným stromem, rostlinou, zvířetem nebo se vzácným předmětem. Zmiňuje využívání paradoxů, ironie, *prosopopei*, symbolů, dramatických postupů, hudby, použití výtvarných děl a podobně. Hlavními zdroji

⁵⁸ B. Balbín, *Quaesita oratoria*..., Praha 1677 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. EZ II 17) s. 209–210; Balbínova kniha a další zmíněné učebnice nebyly ovšem zdaleka jedinými rétorikami, které byly v Čechách v této době využívány. Značný význam v celoevropském měřítku měla starší učebnice rétoriky španělského jezuita Cypriána Suareze *De arte rhetorica* z konce 16. století, která byla v 17. století využívána zejména v jezuitském školství.

důmyslu jsou podle Balbína vedle sebe předložené rozporné teze nebo pojmy, které se přitom vzájemně potvrzují nebo vyvracejí, použití slov nebo tezí co nejczizorodějších a nejvzdálenějších k tomu, o čem je právě řeč, srovnání věcí, které jsou zcela rozdílné, a přitom nečekaně v něčem podobné, slovní hříčky, nečekaná spojení přinášející nové a netušené vztahy, dvojsmysly, přísloví, vypravování aj.⁶⁰ V otázkách ostrovtipu byl Balbín pod silným vlivem básníka a teoretika epigramu a epigrafiky Jacoba Masenia, kterého vychválil i ve svých *Verisimiliích* (do češtiny přeloženo jako *Nástin humanitních disciplin*).⁶¹

Spory mezi humanisticky orientovanými vzdělanci a představiteli nové rétoriky, existence dvou značně rozdílných myšlenkových i uměleckých proudů, z nichž jeden se přímo hlásí ke staršímu období, to vše dnes může vyvolávat otázky směřující k podstatě moderní terminologie a periodizace kulturních dějin. Nakolik můžeme období 20. - 80. let 17. století označit jako barokní a nakolik ještě náleželo v mnoha svých rysech staršímu, humanisticky orientovanému světu? Nakolik je termín barok výrazem pro určité myšlenkové proudy, které postupně v průběhu 17. století ve stále větší míře ovlivňují uměleckou tvorbu, aniž by kdy dosáhly jednoznačného a definitivního vítězství? Co ještě můžeme označit jako manýristické a kde vlastně hledat manýrismus v literatuře?

Druhé období našeho provizorního rozdělení, 90. léta 17. století a první dvě desetiletí 18. století, jsou pro českou homiletiku přelomovým obdobím. Na jedné straně vznikají sbírky kázání značně ovlivněné humanistickými rétorickými přístupy (Šteyerova Postila katolická, Kleklarovo Semeno slova božího), na druhé straně se ke slovu i v tištěné podobě hlásí již zmíněné konceptuální kazatelství, zprvu v podobě jednotlivě vydávaných svátečních promluv, počínaje postilou Berla královská jezuity Daniela Nitsche z roku 1709 i v podobě kázání ve sbírkách (i když zdaleka ne všechna Nitschova kázání jsou konceptuální).⁶² Homiletika se na počátku tohoto

⁵⁹ B. Balbín, *Quaesita oratoria...*, Praha 1677, s. 208.

⁶⁰ tamtéž, s. 234–239.

⁶¹ / tamtéž, s. 230; B. Balbín, *Verisimilia humaniorum disciplinarum - Nástin humanitních disciplin* (přel. B. Ryba), Praha 1969. *Quaesita* do češtiny jako celek nejsou přeložena, pouze několik otázek přeložil Zdeněk Kalista (Z. Kalista, *České baroko*, Praha 1941, s. 211–214). Z Maseniova díla měla největší vliv jeho příručka epigramatiky *Ars nova argutiarum epigrammatica et epigraphica*, Coloniae 1660 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AD IV 134; toto vydání jsme používali, v českých knihovnách jsou i vydání starší). O vlivu Maseniovy příručky svědčí i to, že byla ve své době ručně opisována (srov. Strahovská knihovna, sign. DA II 24 k). Tiskem vyšel i Balbínův traktát o řečnictví *Brevis tractatio de amplificatione oratoria*; přes vydání z konce autorova života je to spis poměrně časný, s útoky proti nové rétorice.

⁶² M. V. Šteyer, *Postila katolická...*, Praha 1691 (Knihopis č. 15 941); J. Kleklar, *Semeny slova božího...*, Praha 1701 (Knihopis č. 3957); D. Nitsch, *Berla královská Jezu Krista...*, Praha 1709 (Knihopis č. 6194).

období stala vůdčím prozaickým žánrem. Její význam začal narůstat právě díky výše zmíněným sbírkám kázání, které se zároveň staly oblíbenou lidovou četbou. Ohmatanost většiny dochovaných výtisků tradičně, humanisticky pojaté Šteyerovy Postily i její další vydání z 18. století naznačují, že lidový čtenář podobný druh kázání zřejmě vyžadoval. Tím by se potvrdila teze Františka Němce, podle níž byl klidně vyprávěný biblický příběh lidovému posluchači bližší než komplikovaná struktura konceptuálních kázání.⁶³ Svou roli bezesporu hrála i skutečnost, že postila byla daleko více než jednotlivě vydávaná kázání vnímána jako prostředek duchovní výuky dospělých, jako zdroj poučení, ve kterém umělecká či zábavná složka hrála jen okrajovou roli. Proces, při kterém se nový, konceptuální přístup k tvorbě kázání stával módou a nabyl obliby i ve velmi konzervativních lidových vrstvách, byl zřejmě v českém prostředí poměrně dlouhý a trval minimálně dvě, možná tři desítky let; určitá část posluchačů (ale i kazatelů) se ale s tzv. novou rétorikou nikdy neztotožnila. Během 90. let 17. století a prvních dvou desetiletí 18. století kázání v jazykově české literatuře takřka vytlačila ostatní prozaické žánry. Hlavním důvodem tohoto neobyčejného žánrového zúžení české literární produkce byla zřejmě skutečnost, že forma konceptuálního kázání poskytovala nadaným autorům do té doby netušené možnosti pro realizaci jejich vlastních nápadů i že jim dávala nejrůznější možnosti doformovávat a přizpůsobovat vlastnímu pohledu texty legend nebo podoby výkladů vzdělávací traktátové literatury. Homiletika tedy v době kolem roku 1700 inkorporovala, případně začala svérázně proměňovat do té doby vůdčí žánry české pobělohorské prózy.

Zejména v případě využití legend v homiletice je mnohdy pozoruhodné, jak kazatel dokázal využívat dílčích, obyčejně z kontextu zcela vytržených motivů a jak je dokázal vřazovat do nových, mnohdy zcela nečekaných souvislostí. To si ovšem mohl kazatel dovolit tam, kde měl před sebou vzdělané posluchače, případně u životů těch nejznámějších a nejoblíbenějších světců. U méně známých životů svatých naopak většinou vidíme snahu představit v kázání život světce v celé jeho šíři, přičemž nečekaným srovnáním a souvislostem se autor věnoval jen v předmluvě, případně v závěru řeči. Mnohdy se kazatelé pak pokoušeli světcův život vyličít co

O Nitschovi nejnověji: L. Pavera, *Kazatel Daniel Nitsch - kapitola z barokní homiletiky*, Brno 2003; jak však ukázala H. Kusáková (Tvar 2003, č. 20, s. 6), je tato práce z větší části nepůvodní, autor se bez jediného přímého odkazu opírá o nevydanou monografii F. Němce; srov. též následující diskuzi na stránkách revue Tvar a Aluze.

⁶³ F. Němec, c. d., s. 96.

nejbarvitěji, tedy tak, aby si posluchači vše co nejlépe zapamatovali, anebo alespoň udrželi celou dobu pozornost.

Nové kazatelské postupy můžeme nalézt například v jazykově německé sbírce kázání svatovítského arciděkana Augustina Pfaltze von Ostritz *Theatrum gloriae* z roku 1691. Kazatel s oblibou užíval srovnání a slovních hříček, čeští zemští patroni jsou tu přirovnáváni k vinnému keři, andělům, vyvoleným nádobám, růži a podobně, v jednom ze svatovojtěšských kázání si řečník pohrává se slovy *ehren-Horn* a *ehren-Lohn* (tj. slavný roh a slavná mzda), v promluvě, v níž je svatý Václav přirovnáván k orlovi, se kazatel pokusil překvapit posluchače nebo čtenáře hříčkou *Adler - Edler*.⁶⁴ V českém prostředí nezvyklý a odvážný úvod použil v 90. letech německý karmelitán Joseph a Virgine Maria v promluvě ke členům mariánského bratrstva ve Vrchlabí. První řečnická otázka promluvy jako by nesměřovala k Panně Marii nebo k jiným duchovním otázkám, ale k podstatě ozvěny, a právě přes výklad o ozvěně se kazatel nečekaně dostal k mariánské problematice, přičemž ozvěna zůstala spojujícím motivem promluvy.⁶⁵

Zřejmě první vysloveně konceptuální jazykově české kázání vydané tiskem pochází z pera jednoho z nejvýznamnějších kazatelů přelomu 17. a 18. století Bohumíra Hynka Josefa Bílovského (vyšlo tiskem r. 1695, první text našeho výběru, srovnej následující předmluvu). Vedle mnohostranně složitých promluv, v nichž se uplatňoval důkazový biblický koncept, začínaly i v jazykově českém prostředí pozvolna nacházet oblibu nejrůznější rafinovaně vystavěná srovnání a slovní hříčky. Některé promluvy se naštěstí dochovaly alespoň v rukopisných zlomech, například jako součást úředních spisů. Nám známý lipnický farář Palea se po již zmíněném konfliktu s vrchností loučil se svými farníky ve filiálním kostele v Řečici roku 1695 kázáním, jehož dochovaná část je vystavěna na slovních hříčkách s použitím místních názvů vsí (Řečici i přilehlé vesnice vlastnil hrabě Kinský, s nímž náš kazatel neměl žádné spory): **„Dnes jest sv. Havla. Já jsem dosloužil - a své náležité mzdy nemám. Desátky neb vobilí dají voziti na zámek; nenáleží na zámek, než na faru. Zde říkají Řečička, jsou zde lidé řeční, aby řečili a mluvili; nyní já budu sám řečiti a mluvití. Vy, Budíkovští, budí-li vás váš pan hrabě? Nebudí, nechá vás při pokoji. Vy, Meziklaští, vy jste mezi klasy; co vám Pán Bůh dá, to**

⁶⁴ Ch. A. Pfaltz von Ostritz, *Theatrum gloriae, das ist Schau-Platz der Ehren oder Lob-Predigten...*, Praha 1691 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP IV 2); o autorovi stručně A. Stich a R. Lunga in: J. Kořínek, *Staré paměti kutnohorské*, Praha 2000, s. 516 - 517.

⁶⁵ Úvod tohoto kázání vydal v nové době Jan Kvapil (J. Kvapil, c. d., s. 52–57).

sežnete a sklídíte, to vám žádný nebere, jako jinde merci-li klasy neb snopy, ale i mandele berou. A vy, Rejkovští, co vyrežete a vykopáte, to se vám nebere, to užíváte. Copak vy, Kejžličtí, vás nekejují jako jinde. Vy nemáte všichni na vašeho pana hraběte Chynského co naříkati...⁶⁶

Mezi jednodušší konceptuální kázání z této doby náležela taková, ve kterých se kazatel pokouší vyložit postavu světce na základě rozboru jednotlivých písmen jeho jména (srovnej kázání Štěpána z Tejnle z našeho výboru). Pod vlivem vídeňského dvorního kazatele Abrahama od svaté Kláry a mnoha dalších evropsky proslulých kazatelů se i v českém kazatelství začínají postupně objevovat také podstatně důmyslnější slovní a významové hříčky. V pražském prostředí Abrahama asi nejoriginálněji napodobil jeho řádový spolubratr Kolman Hendl z kláštera na Novém Městě (jedno Hendlovo kázání je i součástí našeho výboru). Ve druhém desetiletí 18. století se začíná objevovat celá řada mladých, nadaných kazatelů výrazně inspirovaných konceptem, z nichž pozornost zaslouží mimo jiné berounský děkan Jiří Procházka de Lauro nebo choceradský farář Václav Soukup (oba jsou v našem výboru zastoupeni). Skutečným vyvrcholením tohoto období je sbírka kázání Pavla Josefa Axlara *Nábožný horlivý vůdce*, vydaná posmrtně roku 1720, jejíž vlivy na česká konceptuální kázání 20. a 30. let by si zasloužily samostatnou studii.⁶⁷

Mnohé se změnilo proti předchozímu období ve výuce rétoriky. V Praze dvakrát vyšla tiskem konceptuálně pojatá učebnice rétoriky polského jezuita Jana Kwiatkiewiczze *Phoenix rhetorum* (poprvé roku 1690, podruhé v roce 1708).⁶⁸ Kwiatkiewicz české prostředí znal a svými názory jej mohl přímo ovlivnit; patřil mezi asi stovku polských a litevských jezuitů, kteří se dočasně uchýlili do Čech při vpádu Švédů do Polska v letech 1655–1656. Hlavní pozornost ve své rétorice věnoval otázkám podivu, vzrušení citových reakcí a vzrušení posluchačů, vhodné zvoleným alegoriím a dalším figurám zdobného slohu. Naopak stranou jeho pozornosti zůstaly některé formální rétorické otázky, například jen velmi okrajově

⁶⁶ A. Podlaha, c. d., s. 254.

⁶⁷ P. J. Axlar, *Nábožný horlivý vůdce do města svatého nebeského Jeruzalema...*, Praha 1720 (Knihopis č. 906); o této postile srov. též pozoruhodnou diplomovou práci: H. Kusáková, Pavel Josef Axlar a kazatelství vrcholného baroka (vedoucí práce J. Malura), Ostrava, Filosofická fakulta Ostravské univerzity, 2003.

⁶⁸ J. Kwiatkiewicz, *Phoenix rhetorum seu Rarioris atticismi nec vulgaris eloquentiae fundamenta in usum oratorum proposita...*, Praha 1690 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AM II 112); na význam práce poprvé v českém prostředí upozornil F. Němec (srov. vysvětlivku č. 31), znal však pouze vydání z roku 1708.

zmínil problematiku osnovy a jejích částí při přípravě duchovní řeči. Nejen v pražském prostředí sehrála zásadní roli při rozšiřování vědomostí o konceptuální homiletice proslulá rétorika vilenského jezuita Michala Radaua *Orator extemporaneus*, která vyšla poprvé ve Vilně již roku 1640, v Praze byla vydána minimálně třikrát, a to v letech 1684, 1698 a 1713.⁶⁹ Autor se v ní soustředil na tři hlavní fáze kazatelovy práce při přípravě textu (*inventio*, *dispositio* a *elocutio*), na zdroje ostrovtipu a možnosti jeho využití. Ve druhé části se pak věnoval třem řečnickým druhům či stylům.

Z hlediska praktických potřeb jezuitského středního školství byla důležitá rétorika litevského jezuita Zikmunda Lauxmina, která sice vznikla již v polovině 17. století, ale v Praze vyšla až v letech 1710 a 1756; autor v ní klade důraz na rétorickou praxi v jezuitských školách (zvládnutí žakovských deklamací, vystupování ve školních divadelních hrách).⁷⁰

Třetí a poslední období našeho provizorního rozdělení české pobělohorské homiletiky zahrnuje úsek od 20. do 60. let 18. století. Kazatelství se v této době stalo jednoznačně nejvýznamnějším českým literárním žánrem (alespoň pokud jde o jazykově českou produkci). Výrazně se v porovnání s předchozím obdobím zvýšil počet jednotlivě vydávaných svátečních i příležitostných kázání. Stále oblíbená zůstávala srovnání, ale úroveň promluv tohoto typu začala upadat, téma bylo do značné míry vyčerpáno, v relativně zajímavějších promluvách hledají kazatelé věci nebo jevy v příměrech doposud opomíjené, například nadějkovský farář Maxmilián Rudolf Stoss přirovnal Pannu Marii k vzácnému vozu.⁷¹ Pozoruhodnější jsou ty typy promluv, ve kterých se obsah i forma textu přizpůsobila jedinému překvapivému nápadu nebo celkové stylizaci kázání, přičemž se z promluvy začaly v duchu Kwiatkiewiczovy rétoriky vytrácet i některé tradiční části osnovy (např. Sikorovo nebo Koliandrovo kázání z našeho výboru). S tím někdy souvisely i předem důkladně promyšlené tzv. evokativní postupy. Kazatel u svých posluchačů vyvolával představu, že nejsou v chrámu, ale před kostelem, na divadelním představení nebo třeba při výlovu rybníka, konstruoval příběhy či dlouhé řetězce obrazů, do nichž

⁶⁹ M. Radau, *Orator extemporaneus sive Artis oratoriae bipartium breviarium...*, Praha 1684 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AD IV 125).

⁷⁰ S. Lauxmin, *Praxis oratoria sive Praecepta artis rhetoricae, quae ad componendam orationem scitu necessaria sunt, tam separatim singula, quam omnia simul exemplis expressa, et ad aemulationem eloquentiae studiosis proposita*, Praha 1710 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AC XI 114); srov. F. Němec, c. d., s. 212–213, J. Kraus, c. d., s. 112.

⁷¹ M. R. Stoss, *Slavný a radostný vůz deset tisícův mnohonásobný...*, Praha 1740 (Knihopis č. 15. 715).

vtahoval mysl svých posluchačů. Výklad tak dostával vlastní dějovou kostru, která se mnohdy rychle proměňovala jako divadelní kulisy. Mistrem evokací byl ve své době proslulý kazatel z jihozápadních Čech Ondřej František de Waldt, jehož sbírka kázání Chválořeč náleží k tomu nejpůsobivějšímu z české literatury 1. poloviny 18. století.⁷² V našem výboru nalezneme náznak takového přístupu v kázáních Karla Reismanna, zřetelněji se projevuje v nepomucenské promluvě Kryštofa Hubacia. Pokračovala obliba nejrůznějších slovních hříček, přísloví, humorných a nápaditých obrátů; za mistra vtipu a slovní hříčky můžeme v tomto období označit německy píšícího premonstráta z Louky u Znojma Sebastiana Felseneckera.⁷³ Zřejmě pod vlivem kázání Abrahama od svaté Kláry a jiných německých kazatelů vznikaly i v českém prostředí promluvy, do jejichž úvodu či na samý počátek stati umístil autor výroky nebo řetězce myšlenek, který byl ve zjevném rozporu se základy učení církve nebo se zkušenostmi posluchačů. V dalším výkladu pak šlo o to vysvětlit smysl a cíl takového výroku, uvést okolnosti, za jakých mohl zaznít jako pravdivý a podobně. Jako příklad ocitujme úryvek z kázání litoměřického jezuita Václava Stařimského, které proslovil při slavnosti stého výročí založení tamní koleje: **„Líto jest mně vás, ó ubohý Litoměřice! Co činíte? co děláte? že uprostřed mezi vámi tovaryšstvo trpíte a že ke škodě vaší všechno schyluje, nevíte? Trojanský kuň jednou mezi zdi městské byl připuštěn, město s měšťany v mizinu a řičinu uvedl a vy Ignáciové oděnce ste přijali, a ještě vaší zkázu nevidíte? Nevíte, že tovaryšstvo to Čechům i Němcům, Vlachům i Špaňhelům, Římanům i nejvzdálenějším mouřenínům obecný boj oznámilo, nad tolikými národy již zvítězilo, a vy se ho nebojíte? Ono tolik míst a měst ohněm Ignáciovým podpálilo, a vy pod pláštěm vaší ochrany je krejete? Ono téměř celý svět zbourilo, a vy s ním pokojně bydlíte? Ono tolik krajin a království jedem svého ouskočného jednání napustilo, a vy ještěrky v klínu vašem chováte? Ach, ach, líto jest mně vás, ó milý Litoměřice, co činíte? co děláte? kam měříte? *Procul hinc, procul este profani*, pryč s níma, daleko od nás, jestli nechceme záhubu a pád náš!**

Lásky vaše, v Kristu poslouchači, co já se tu tratím? co já to mluvím? Ne k vám, laskaví nynější litoměřický obyvatelé, mluvím, ale tak v Litoměřicích

⁷² O. F. de Waldt, Chválořeč neb Kázání na některé svátky..., Praha 1736 (Knihopis č. 16 913); o de Waldtově pozoruhodné sbírce latinských kázání srov.: M. Svatoš, Hledaná latinská kázání Ondřeje Františka de Waldta, Listy filologické CXXIV, 2001, s. 289–301.

⁷³ J. Kvapil, Čítanka německé barokní literatury z českých zemí, Ústí nad Labem 2001, s. 8; na s. 33–34 ukázka z Felseneckerova kázání.

před sto léty bohaprázdní svodnici lutriání a husité mluvili, tak nepřátelé církve svaté Tovaryšstvu Ježíšovému v prvním jeho do Litoměřic vkročení se protivili.“⁷⁴

V tomto období se konečně i v jazykově české tištěné produkci začínají objevovat také kázání založená na paradoxech (například svatobernardská promluva Antonína Vokouna z Plas z roku 1731 či kázání Basilia Studničky z našeho výboru)⁷⁵ nebo na příslovích; kupříkladu promluva Jiřího Ignáce Libertina o svatém Mikuláši z roku 1726 začíná slovy: „**Říkají staří Čechové ve svých příslovích: Svět jest lidem naplněný, svět jest lidem přeplněný.**“⁷⁶ Kazatelé se mnohdy začínají v tomto období vracet k typu důkazového biblického konceptu; základem takového přístupu bývá rafinované zauzlení, vlastně zproblematizování nějakého výroku nebo myšlenky, na něž má ovšem kazatel připravené vtípně vymyšlené vysvětlení (taková místa nalezneme v řadě textů z našeho výboru). Jak jsme již zmínili, jen výjimečně vznikají v českém prostředí čistě emblematická kázání, tedy taková, která jsou vysvětlením a rozvedením konkrétního zobrazení doprovázeného tzv. lemmatem, tedy textem, který otevírá skrytý smysl zobrazení.⁷⁷ Pokud se emblémy v našich kázáních vyskytnou, pak obvykle jen jako výzdobný prvek s kratším vysvětlením (například svatoludmilské kázání Jana Ignáce Libertina z Chval z roku 1718; v tomto směru je výjimečné kázání Štěpána z Tejcle, které jsme zařadili do našeho výboru).⁷⁸ Exempla se od 20. let 18. století začala z homiletiky vytrácet. Konceptuální kazatelé je příliš nevyhledávali zejména pro jejich přílišnou snadnost v použití,⁷⁹ problémy způsobovala i jistá těžkopádnost exemplů ve složitých konstrukcích promluv. Některé prameny naznačují určitou apatii části kazatelů nejen k exemplům středověkého a raně novověkého původu, ale také k biblickým příběhům.⁸⁰

Také mezi jednotlivě vydávanými svátečními kázáními se objevují takové texty, které hledají kompromis mezi humanisticky pojatou promluvou a extrémní konceptuálního přístupu. Někdy bývají tato kázání vystavěna na tzv. předobraznosti,

⁷⁴ V. Stařimský, *Eucharisticon saeculare Deo...*, Praha 1743 (Knihopis č. 15. 670).

⁷⁵ A. Vokoun, *Pulchri gressus in calceamentis filiae principis...*, Praha 1731 (Knihopis č. 16. 636); podnětná studie o tomto kázání: J. Homoláč, T. Hulíková, K. Karhanová, *Roztrhaný šat svatého Bernarda* (Textová analýza barokního kázání), *Listy filologické* CXXVI, 2003, s. 188–227.

⁷⁶ J. I. Libertin, *Mikuláš svatý, hospodář dobrý a prozřetelný...*, Praha 1727 (Knihopis č. 4876).

⁷⁷ K problematice emblému v baroku srovnej: L. Konečný, *Mezi obrazem a textem. Miscellanea z historie emblematicky*, Praha 2002; zde je i bohatá bibliografie k problematice.

⁷⁸ J. I. Libertin, *Diva Ludmilla vera vidua, to jest Svatá Lidmilla vdova opravdová...*, Kutná Hora 1718 (Knihopis č. 4875).

⁷⁹ F. Němec, c. d., s. 141.

⁸⁰ M. Neumayr, c. d., s. 162.

pro novozákonní děje kazatelé hledají předobraz ve Starém zákoně, mnohdy jsou tyto dvě časové roviny - snad pod vlivem některých dějepisných koncepcí - v duchovní rovině propojeny s přítomností či nedávnou minulostí (srovnej například Dubraviovo kázání z našeho výboru).

I z výše uvedeného stručného náčrtu je zřetelné, že poněkud přezíravý názor Václava Černého na tzv. čtvrtou barokní generaci (v jeho rozdělení léta tvorby 1711–1740), kterou nazývá pokračovatelkou pokračovatelů, je třeba přinejmenším zlehka poopravit; jen těžko můžeme mluvit o tvorbě bez nových popudů a patrné inspirační obnovy.⁸¹

Z nedělních postil tohoto období je zřejmě nejdůležitější sbírka Trojí chléb nebeský františkána Damascena Marka. Pozoruhodná je i nedělní a sváteční postila kněževeského faráře Antonína Jana Kelského *Conciones festuales* z roku 1732.⁸² Dokladem výrazové střídmosti ve svátečních sbírkách kázání poloviny 18. století je postila minority Michaela Pelischottiho *Unum, binum, trinum* (vydaná tiskem posmrtně roku 1751) a především *Vejtažní naučení jezuita Antonína Koniáše* z roku 1740, které vyšlo i v dalších vydáních v letech 1750 a 1756.⁸³ Koniášova sbírka promluv je jedním z příkladů, že humanistické rétorické přístupy byly v Čechách používány paralelně s konceptuálními i v době značné obliby ostrovtipného řečnictví. Koniášův odmítavý vztah ke konceptuálnímu kazatelství zřejmě souvisel s jeho misionářskou činností ve východních Čechách; byli to právě kající misionáři, kteří upozorňovali své nadřízené na problémy spjaté s dobovou kazatelskou praxí. V návrhu na postup proti tajným nekatolíkům z 30. let 18. století zmiňuje Koniášův kolega z misí, jezuita Jakub Firmus, že by se mělo kazatelům nařídít, aby byli ve svých kázáních stručnější a do nich občas přimísili užitečnější jasné slovo o správné víře.⁸⁴

⁸¹ V. Černý, *Generační periodizace českého baroka*, in: *Literární archiv 27, Česká literatura doby baroka*, Praha 1994, srov. zejména s. 38–39.

⁸² *Damascen Marek, Trojí chléb nebeský pro lačný lid český...*, Praha 1728 /?/ (Knihopis č. 5185); A. J. Kelský, *Conciones festuales in totius anni festa...*, Praha 1732 (Knihopis č. 3910).

⁸³ M. Pelischotti, *Unum, binum, trinum...*, Praha 1751 (Knihopis č. 6991); A. Koniáš, *Vejtažní naučení a vejklové na všechny nedělní i sváteční epištoly...*, Hradec Králové 1740 (Knihopis č. 4300); několik kázání z Koniášovy postily vydal v nové době Milan Kopecký (*A. Koniáš, Vejtažní naučení*, Brno 1995); v současné době se Koniášovými kázáními zabývá Hynek Bouchal (doktorská práce na katedře českého jazyka Pedagogické fakulty UK v Praze); literatura o Koniášovi je velice bohatá, v posledních letech se této postavě v širším kontextu věnuje Martin Svatoš (srov. jeho články o údajné monografii Jiřího Bílého o Koniášovi, ve kterých odhalil skutečného autora spisu, nebo Svatošovu krátkou studii o Koniášově elogiu: M. Svatoš, *Jezuitské elogium P. Antonína Koniáše, Szersznikův bio-bibliografický medailon a jeho vliv na misionářův obraz v české literární historii*, *Listy filologické CXXV*, 2002, s. 33–51).

⁸⁴ *Literární archiv PNP Praha, fond V. V. Kremer, rukopisy cizí, J. Resl: P. Jakub Firmus*, s. 17.

Od 40. let se z promluv začala vytrácet přirovnání spjatá s antickou mytologií. Asi od poloviny 60. let 18. století byl koncept považován za přežitek. Dokladem toho je například Steydlovo kázání na samém konci našeho výboru. Jen v některých venkovských farnostech byl konceptuální přístup plně využíván ještě v 2. polovině 60. let (Lechnerovo kázání v našem výboru). Definitivní zánik konceptu zřejmě přinesla 70. léta a následné proměny české společnosti při rušení klášterů v 1. polovině 80. let 18. století. Osvícenci konceptuálním kazatelstvím pohrdali. Dokládají to vpisky do titulních listů některých tisků i literárněhistorické studie z této doby. Komentář k dějinám svobodných umění od Františka Faustina Procházky z roku 1782 ještě rozlišoval humanisticky orientované básnictví a řečnictví třetí čtvrtiny 17. století od „**nejjalovějšího honění zchytralosti**“ v samém konci 17. a v 1. polovině 18. století.⁸⁵ V pozdějších přehledech se pak celé pobělohorské období dějin české literatury slilo do jednolitého obrazu úpadku.

Koncept se do evropského kazatelství nikdy nevrátil. Zůstal strašákem, učebnicovou ukázkou nevkusu, kterou zdůrazňovaly novodobé rétorické příručky minimálně do konce 30. let 20. století.

⁸⁵ F. F. Procházka, *De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius*, Praha 1782, s. 380.

2.8. Jednotlivě vydaná sváteční a příležitostná kázání

Můžeme-li říci, že vydání sbírky kázání bylo mnohdy souhrou řady okolností, pak to ještě daleko více platilo pro jednotlivě vydaná sváteční kázání. Tisk promluvy někdy finančně podpořila městská rada, častěji šlechtický patron příslušného chrámu, mnohdy pravděpodobně zaujat nebo stržen výmluvností řečníka nebo nadšením vzácných hostů, jindy - zřejmě daleko méně častěji - zaplatil vydání sám autor. V naprosté většině případů nemáme jistotu, kdo vlastně tisk financoval. Nečekejme ani, že by důkladný průzkum vrchnotenských archivů mohl zásadní měrou přispět k řešení otázky, zda prvotní iniciativa k vydání textu jednotlivého kázání vycházela od kněze nebo od vrchnosti: mnohé bylo obvykle dojednáno ústně při slavnostním obědě nebo občerstvení přímo v rámci slavnosti, kam byli vzácní

hosté včetně přítomných kněží pozváni; dedikační předmluvy obvykle otázky osobní iniciativy při vydání textu nezmiňují. Knihopisné příručky každopádně naznačují, že existovali kněží, kteří díky dobrým vztahům s vrchnostmi a zřejmě i vzhledem k osobní iniciativě a společenské obratnosti dokázali realizovat tiskem s využitím peněz vrchnosti větší počet promluv (například František Procházka de Lauro nebo Jan Nep. Václav Steydl z Greifenwehru). Každopádně můžeme tisky jednotlivých textů svátečních a příležitostných promluv označit jako tisky výjimečné; v českém prostředí nacházíme souvislejší řady kázání financované šlechtici či měšťany jen zcela výjimečně (mezi takové velmi vzácné výjimky náleží řada plzeňských kázání financovaných tamější městskou radou, na kterou podnětně před časem upozornil Jaromír Linda).⁸⁶ Další, výraznější výjimku představují některé finančně zabezpečené kláštery, pro které bylo pravidelné vydávání svátečních promluv přednesených o svátku patrona klášterního kostela či zakladatele řádu součástí sebe prezentace (nejlepší příklad představuje cisterciácký klášter v Plasech a řada tiskem vydaných promluv přednesených při svátku patrona klášterní kaple a zakladatele řádu sv. Bernarda z Clairvaux).⁸⁷ Velkou roli hrály i otázky místních zvyklostí a zejména vzdálenosti od tradičních tiskařských center. Největší počet

⁸⁶ J. Linda, Veselé prozpěvování jezenského faráře Františka Hynka Kulíka z roku 1685, *Minulosti západočeského kraje* XXX, 1994, s. 189–222.

⁸⁷ Shrnuje K. Zilynská, Historické motivy v plaských kázáních Jiřího Jana Libertina, *Minulosti Západočeského kraje* 39, 2004, s. 85–113; srov. též práci: J. Homoláč, T. Hulíková, K. Karhanová: Roztrhaný šat svatého Bernarda (Textová analýza barokního kázání), *Listy filologické* CXXVI, 2003, s. 188–227; pozoruhodné je v této souvislosti i kázání III. XVI. v přítomné práci.

tiskem vydaných svátečních a příležitostných homiletických textů pochází z Prahy, středních a východních Čech a z jižní Moravy, až překvapivě vzácně jsou naopak zastoupeny drobné tisky jednotlivých promluv z tiskařsky zcela nerozvinutých jižních a jihozápadních Čech.

Jednotlivě vydávané promluvy spatřovaly světlo světa v podstatně menších nákladech než kázání vydávaná ve sbírkách. V případě pohřebních kázání 17. století se v literatuře uvádí náklady mezi 100 a 300 exempláři⁸⁸ a je velmi pravděpodobné, že u svátečních promluv tomu nebylo jinak. Náklad byl buď vytištěn před slavností a rozdán po mši přímo mezi posluchače, nebo - daleko častěji - byl vydán tiskem až několik měsíců nebo i let po proslovení.

Tisky jednotlivých svátečních nebo příležitostných promluv mívaly obvykle osm až šestnáct listů kvartového nebo foliového formátu. Takové nevázané knížečky se snadno mohly ztratit nebo poškodit, a tak se jich do dnešní doby z původního nákladu dochoval jen nepatrný zlomek. Zatímco většinu postil dnes evidujeme ve více než šesti exemplářích (alespoň dle velmi neúplných údajů Knihopisu českých a slovenských tisků do r. 1800),⁸⁹ jednotlivě vydávané promluvy v lepším případě nalezneme ve dvou nebo ve třech exemplářích a celá řada kázání se dochovala v jediném, unikátním výtisku. Je velmi pravděpodobné, že desítky tiskem vydaných bohemikálních promluv se do dnešní doby nedochovaly vůbec, naznačují to jak mnohé údaje Knihopisu (místo signatur uveden neoblíbený údaj o žádném nezjištěném výtisku), tak i mnohdy s našimi bibliografickými soupisy neidentifikovatelné údaje uváděné v elogiích nebo v prvních pokusech o soupis tištěné bohemikální produkce.⁹⁰ Jindy jsou ovšem v Knihopisu údaje o jednotlivě vydaném kázání dublovány, například Hatašovo kázání o tureckém nebezpečí nalezneme jak pod jménem autora, tak i pod prvním substantivem z názvu.⁹¹ Při průzkumu textů jsem narazil na několik promluv, které Knihopis vůbec neeviduje, anebo na které autoři Knihopisu odkazují až v Dodatcích (srovn. např. kázání Ubalda Lechnera z moravských Pačlavic, kterému se budeme věnovat dále.⁹² V podstatě největší šanci na dochování měly tisky, které skončily v klášterních knihovnách.

⁸⁸ R. Lenz, c. d., s. 17.

⁸⁹ Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, díl II. (ed. Z. V. Tobolka a kol.), Praha 1939–1967.

⁹⁰ Srov. Literární archiv PNP Praha, fond Josef Bartsch, rukopisy vlastní, soupis bohemikálních tisků; J. Jungmann, Historie literatury české, Praha 1849, oddělení V.

⁹¹ Knihopis českých a slovenských tisků..., knihopisné číslo 2914 a 3868.

⁹² Dodatky k II. dílu Knihopisu českých a slovenských tisků vycházejí v Praze od r. 1994.

Nejlépe je soubor jednotlivě vydávané pobělohorské homiletiky dochován ve Strahovské knihovně Královské kanonie premonstrátů, poněkud méně kompletní je bývalá jezuitská sbírka uložená v Klementinu, některá kázání se dochovala pouze v Knihovně Národního muzea v Praze nebo ve svozových klášterních knihovnách, jejichž torzo po restitucích v polovině 90. let stále spravuje Památník národního písemnictví. Mnohé z drobných tisků přečkaly jen proto, že byly druhotně svazovány na pokyn klášterních bibliotékářů do konvolutů o třiceti i více položkách, chráněných pevnými lepenkovými vazbami.

Na rozdíl od postil a sbírek kázání je již z titulních listů zjevné, při jaké příležitosti a na jakém místě byla kázání přednesena. Stejně jako u kázání ve sbírkách, jak jsme již konstatovali, však stejně nemáme jistotu, zda promluva skutečně zazněla v té podobě, v jaké byla vytištěna. Některé části výzdoby textu naznačují, že kazatelé před otisknutím kázání s textem ještě dále pracovali, doplňovali jej, možná i doformulovali některá místa. Těžko si například dovedeme představit, jak se v prosloveném textu - na rozdíl od tištěného - mohl uplatnit chronogram; snad jen v případě, že by daný text byl napsán na tabuli, na kterou by všichni posluchači v chrámu dobře viděli a na kterou by řečník mohl v danou chvíli ukázat nebo jinak upozornit.

Oproti kázáním tištěným ve sbírkách bývají jednotlivě vydávané promluvy obvykle trochu delší. Může to být způsobeno skutečností, že ve svátečních postilách neměly (až na vzácné výjimky) poznámky o místě slavnosti své uplatnění. Zcela jistě autoři postil buď psali pro tisk nové, nikdy neproslovené texty, které logicky nezatěžovali jakýmikoliv místními reáliemi, nebo svá starší sváteční kázání upravovali a vypouštěli z nich vše (nebo taška vše), co bylo využitelné jen lokálně, co tedy nebylo zajímavé pro čtenáře na druhém konci Čech nebo pro duchovního řečníka připravujícího se na poutní promluvu v úplně jiném místě.

V jednotlivě vydávaných promluvách se více než ve sbírkách svátečních kázání projevují od konce 17. století nové konceptuální přístupy. To snad mohlo být způsobeno malým pochopením lidového čtenáře pro koncept - a na druhé straně zájmem o intelektuální hříčky a rafinovaně vystavěné myšlenkové konstrukce u značné části vzdělanějšího publika, tedy obvykle u zadavatelů tisku jednotlivých promluv z řad šlechty a vyššího kléru. Jistě zde hrála roli i obava, že lidový čtenář, hlavní adresát postil tištěných v národních jazycích, nepochopí v mnohdy složitých

konceptuálních konstrukcích podstatu výkladu. Jinak se jednotlivě vydávané promluvy a kázání ze svátečních postil zásadněji neliší.

Bylo by ošidné vytrhávat texty svátečních a příležitostných promluv z kontextu dané festivity. Zejména z pohledu adresáta promluvy je nezbytné nezapomenout na celou atmosféru slavnosti, která působila na všechny smysly člověka jako pozoruhodné a mnohotvárné umělecké dílo, spojující výtvarné umění, hudbu a literaturu v jeden celek. V případě poutí nesmíme zapomínat na čas strávený v procesí, desítky modliteb, barvy korouhví a s úctou nesené nebo převážené zázračné obrazy a sochy, na slavobrány, umně vyzdobené vnější stěny chrámů, promyšleně nasvícené plastiky, ale i na večery před slavností, kdy se poutníci mnohde shromažďovali kolem ohňů, údajně za zpěvu duchovních písní. Kázání ráno samostatně předcházející mši svaté se zcela jistě stávalo nebo mělo stát jedním z vrcholů duchovní části slavnosti, možná pozoruhodnou předehrou ke mši, možná i duchovním vybuzením účastníků srovnatelným s pozdvihováním nebo s přijímáním těla Páně. I pro místní obyvatele mělo sváteční kázání příděch nezvyklosti - při slavnostech obvykle kázal proslavný řečník, který působil v jiné farnosti; kázání pak snadno mohlo i domácí posluchače přenést do poněkud jiného světa duchovního řečnictví, než na jaký byli po léta zvyklí. Se zájmem a možná i určitým napětím očekávali promluvu i další přítomní kněží, pro které mohly být rétorické výkony kolegů inspirací, ale třeba i poučením o chybách i o reakcích posluchačů (zejména v souvislosti s některými provokativními tezemi konceptuálních promluv). Mši svatou pak ještě doplňovalo duchovní procházení poutním areálem, pravděpodobně přeplněná zpovědní místa, zástupy kolem studánky nebo studně, desítky votivních obrázků a devocionálií. Jen těžko dnes dokážeme domyslet vliv barokní architektury nebo promyšlených kompozic oltářů na myšlení a vnímání prostřádků, uvyklých jinak jen na prostory vlastní roubenky, prostého venkovského kostelíka a možná zakouřeného stropu venkovské hospody.

A propojeně se všemi duchovními prožitky se - snad s výjimkou těch úplně nejchudších - hlásilo i povědomí blížícího se druhého pomyslného vrcholu, zakončení pouti v hospodě. Světskou tvář duchovních slavností pochopitelně reflektovali i doboví teologové, nebránili se jí, jen varovali před nebezpečím opilosti (s mimořádným akcentem na střízlivost přítomných kněží) a před novými, konzistoří neschválenými procesími, **"zvláště jestliže kvůli některým pánům faráři lid tam nebo onam vodívají, aby tam nikoliv zbožným modlitbám, nýbrž spíše pítí se**

oddával, a aby tak vyprodaly se zásoby vína a piva, jež by jinak tak snadno nešly na odbyt".⁹³ Pokud poutě představovaly v tradičních regionech ještě v 1. polovině 20. století jedno z nejčastějších míst pro seznámení životních partnerů, není třeba se domnívat, že by tomu bylo v 18. století jinak. Údaje matrik naznačují, že daleko důležitější pro výběr partnera nebyla příslušnost k panství, ale k farnosti.

Kazatelé tedy nutně při poutních slavnostech museli počítat nejen se zbožností znásobenou očekáváním, modlitbami a písněmi v procesích, ale i s množstvím světských faktorů, které jejich posluchače ještě více než o nedělích odváděly od pozorného poslechu promluvy. Následující soubor kázání tak můžeme chápat i jako přehlídku možností, jak posluchače rychle vyvést ze světa světských myšlenek a jak v plné míře získat jejich pozornost. Není náhodné, že hlavní důraz při používání překvapivých nápadů kladli kazatelé právě na úvody promluv.

⁹³ A. Podlaha, Dějiny arcidiecéze pražské od konce stol. XVII. do počátku století XIX., díl I., Praha 1917, s. 150; Podlaha cituje vizitační instrukci pražské arcidiecéze z r. 1696, převzatou dle instrukce olomoucké diecéze z r. 1666.

3. Šestnáct sond do světa jednotlivě vydávaných svátečních a příležitostných kázání

3. 1. Bohumír Hynek Josef Bílovský: Nový cherubín léta 1491 od Boha všemohoucího stvořený a léta 1539 před rájem katolické církve postavený, to jest svatý Ignatius z Lojoly, Tovaryšstva Ježíšova zakladatel..., Praha /?/ (Březnice) 1695

Úmrtní den svatého Ignáce z Loyoly v samém závěru července býval ve všech jezuitských kolejích po celém světě významným svátkem i mimořádnou kazatelskou příležitostí. O svátku se obvykle připomínala nejen osoba zakladatele tovaryšstva, ale samotná podstata zbožnosti, kterou tovaryšstvo vneslo v polovině 16. století do celé katolické Evropy, v níž dominovala potřeba názornosti i při těch nejsložitějších duchovních rozjímáních a modlitbách.

Nejinak tomu bylo i v případě jedné z méně významných kolejí tovaryšstva v Březnici. O svátku svatého Ignáce sem přijížděli známí i slavní kazatelé z přilehlých měst středních i jižních Čech. Poklidnou atmosféru městečka vedle slavností narušovaly i občasné konflikty studentů jezuitského gymnázia s místními Židy; zároveň se dlouhodobě zhoršovaly vztahy mezi kolejí a jezuitům kdysi nakloněnou březnickou vrchností. Z těchto důvodů i vzhledem k provinčnosti městečka by většina březnických jezuitů raději viděla kolej přestěhovanou do Příbrami (ostatně na tamější Svaté hoře byla rezidence, která k březnické koleji přináležela), nebo do Písku, přirozeného centra střední části Pošumaví a Pootaví. Navíc někteří píseckí měšťané projevovali zájem o vznik jezuitského gymnázia ve svém městě. Ale přes připravovanou dohodu s píseckými dominikány, podle níž mělo dojít v 2. polovině 90. let 17. století k výměně klášterních budov, jezuité nakonec zůstali v Březnici.⁹⁴ Významným spojencem březnických jezuitů byl písecký děkan, bývalý jezuita, vynikající kazatel a později uznávaný spisovatel Bohumír Hynek Josef Bílovský. Jedním z řady důvodů, proč kolej tovaryšstva v Písku nevznikla, může být i skutečnost, že Bílovského postavení v Písku se postupně začínalo v konci 90. let z celé řady důvodů zhoršovat a jeho vliv umenšovat.

⁹⁴ P. Vlček, P. Sommer, D. Foltýn, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, s. 190–192.

Bohumír Hynek Josef Bílovský se narodil roku 1659 v Hlučíně ve Slezsku. Do tovaryšstva vstoupil roku 1677. V letech 1683–1685 vyučoval na pražském novoměstském gymnáziu, v roce 1686 působil jako profesor poetiky na pražské Karlo-Ferdinandově univerzitě. Roku 1689 byl vysvěcen na kněze, následujícího roku vystoupil z řádu.⁹⁵ Podstatné zřejmě v této souvislosti byly Bílovského kontakty s pražským světícím biskupem a biskupem milevitánským Janem Ignácem Dlouhoveským z Dlouhé Vsi. Pražské arcibiskupství dlouhodobě od 30. let 17. století zápasilo s nedostatkem farního kněžstva a i přes dílčí zlepšení ještě v 90. letech téhož století tyto problémy v řadě regionů přetrvávaly. Situaci mohly vyřešit mimo jiné i obdobné přestupy, k jakému se odhodlal Bílovský. Jak kazatel naznačuje v dedikaci námi vydávaného ignaciánského kázání, pražský světící biskup podporoval jak Bílovského odchod z tovaryšstva, tak i jeho poměrně rychlou kariéru v duchovní správě. Bílovský se dokonce zmiňuje o dalších členech tovaryšstva, kteří jej měli nebo mají následovat.⁹⁶

V letech 1691–1694 působil jako farář v Choustníku, roku 1695 se stal děkanem v Písku. Bílovského rychlá kariéra a možná i některé jeho problematické osobní vlastnosti vyvolávaly odpor ze strany kněží v okolí. Když se v roce 1696 začalo proslýchat, že byl Bílovský vyhlédnut za vikáře rozlehlého blatenského vikariátu, všichni tamější faráři se proti tomu postavili a jako důvod svého protestu uváděli, že tento kněz se po svém odchodu z tovaryšstva nedovedl přizpůsobit smýšlení farního kléru, proti němuž urážlivě kázal, sám pak, i když chce vládnout jiným, je podezřelý z těžkých poklesků.⁹⁷ Ke jmenování Bílovského vikářem nakonec nedošlo. Na počátku roku 1698 ztratil Bílovský významného přímluvce, biskupa Dlouhoveského; 24. března 1698 zakázal pražský arcibiskup Jan Josef Breuer Dlouhoveskému vzhledem ke stáří a nemoci vykonávání biskupských funkcí.⁹⁸ Bílovský postupně začal přicházet i o podporu mezi píseckými měšťany; konflikty s píseckým magistrátem začaly tahanicemi kolem koupě vola pro putimské farníky roku 1697.⁹⁹ Bílovského pověsti neprospěly ani sváry s vlastním staříčským otcem. Konzistoř mu roku 1700 nařídila, aby se s ním před dvěma nebo třemi členy píseckého magistrátu

⁹⁵ I. Čornejová, A. Fechtnerová, Životopisný slovník Pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773, Praha 1986, s. 29.

⁹⁶ Srovnej dedikaci Dlouhoveskému v úvodu námi vydaného kázání (následující strana textu).

⁹⁷ A. Podlaha, Dějiny arcidiecéze pražské od konce stol. XVII. do počátku století XIX., díl I., Praha 1917, s. 200–201.

⁹⁸ tamtéž, s. 206.

⁹⁹ Srov. A. Sedláček, Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1912, díl II., s. 318.

smířil.¹⁰⁰ Střety a problémy děkana Bílovského s částí píseckého magistrátu a s konzistory vyvrcholily konzistorním soudním výrokem, jímž byl 13. ledna 1701 zbaven benefícia pro pohoršlivý život a nedbalost v duchovní správě.¹⁰¹ Bílovský opustil pražskou arcidiecézi, krátce působil jako administrátor ve Vrahovicích na západní Moravě, v letech 1702–1708 byl farářem v Letovicích a posléze až do své smrti v roce 1725 knězem ve Velkých Slatěnicích u Olomouce. Takřka všechna svá díla, několik mimořádně významných sbírek kázání a české i latinské sbírky poezie, vydal až za svého poněkud klidnějšího moravského působení.

Z píseckého období B. H. J. Bílovského známe jen dvě jednotlivě vydaná kázání. Již jsme připomněli, že jako kazatel mimořádně přitahoval zájem posluchačů. Mnozí z těch, kteří se do rozměrného píseckého chrámu nedostali, přiložili prý k oknům lavice a žebříky, jen aby jej mohli slyšet.¹⁰² Jeho kázáním s nadšením naslouchal i mladičský syn píseckého měšťana Ondřej František de Waldt (narozen v Písku roku 1683), budoucí nejvýznamnější kazatel českého jihozápadu 18. století a jeden z neoriginálnějších českých konceptuálních kazatelů. V pozdějším věku si de Waldt poznamenal, že Bílovský byl vynikající teolog a filozof, „**vzácný básník, neporovnatelný řečník a kazatel, úžasný komik, dvořan a politik, ve styku s lidmi velmi oblíbený, muž konečně zcela výjimečný, jehož Písek vůbec neměl; toho však, když asi sedm let zdobil chrám mé vlasti, šelma nejhorší, závist některých domácích a cizích kněží, pozřela. A po mnohých 'koupelích' a bulách křížových, jež vytrpěl v Písku, Hložek, cenzor, nepřítel kléru, uvrhl ho do vyhnanství.**“¹⁰³

Bílovský byl snad jediný z českých barokních katolických kazatelů, který k sobě vábil pozornost badatelů již od konce 19. století. Jako první jeho dílo dokázal v širších souvislostech zhodnotit až Josef Vašica ve 30. letech 20. století.¹⁰⁴ V relativně nedávné době se Bílovskému věnoval především Milan Kopecký a

¹⁰⁰ A. Podlaha, c. d., s. 334.

¹⁰¹ tamtéž, s. 345.

¹⁰² A. Sedláček, c. d., s. 317; údaj uveden v pamětní knize farnosti: Římskokatolická farnost Písek, Liber memorabilium decanatus reg. urbis Pisecae (1741 - 1893), s. 61.

¹⁰³ J. Vašica, Poznámky literárně-historické a jazykové, in: O. F. de Waldt, Chválořeči, Velké Meziříčí 1940, s. 206–207.

¹⁰⁴ Soubor Vašicových článků a předmluv o Bílovském nejnověji in: Josef Vašica, eseje a studie ze starší české literatury (ed. L. Pavera), Opava 2001, s. 220–237; srov. též J. Vašica, České literární baroko, Praha 1938, s. 189–199; literaturu k osobnosti B. H. J. Bílovského a edice jeho kázání shrnuje Lexikon české literatury A - G, Praha 1985, s. 234.

okrajově též Martin Zeman.¹⁰⁵ Vašica zdůrazňuje při rozboru Bílovského kázání jejich životnost a dobovou aktuálnost, kazatelovu odvahu, s níž se neváhal dotknout i nejošklivějších ran lidské psychiky, ale i způsob, jak podat téma názorně a přitom vzbudit zájem posluchačů, udivit je, rozesmát, uděsit a rozetřást duše. Posluchač, často oslovovaný, se stává mimoděk spoluhercem, námitkami, jež mu kazatel bere z úst, je vtržen do duchovního dramatu a prožívá s kazatelem celý průběh jeho výkladu.¹⁰⁶

Tyto Vašicovy závěry vycházejí zejména z důkladné znalosti Bílovského sbírek kázání. V Bílovského tiskem jednotlivě vydaných kazáních z píseckého období se vedle toho odráží řečnickovy osobní spory a problémy. Zejména březnická promluva o svatém Ignácovi, kterou jsme do našeho výboru umístili na zásadní místo, je v mnoha ohledech slavným kázáním. Mezi jazykově česká kázání vydaná tiskem se (jak jsme již naznačili) konceptualismus dostával v 80.–90. letech 17. století jen pozvolna a nesměle; tisk Bílovského promluvy znamenal náhlý vpád konceptu do světa vyhrazeného do té doby humanisticky orientovaným vzdělavcům. A co víc, kázání se v brzké době dočkalo i nechtěného věhlasu, jeho obsah projednávala pražská konzistoř, neboť Bílovský při své chvále Tovaryšstva Ježíšova údajně učinil nešetné výroky vůči světskému kléru a jiným řeholím. Bílovský se zprvu před konzistoří hájil tištěnou podobou prosloveného textu, ale svědci, kteří byli v březnickém chrámu přítomni, svědčili, že mnohem více řekl, než co se objevilo v tištěné podobě promluvy. Kazatel prý v Březnici posluchačům tvrdil, že světští kněží při stolech a tabulích na cti utrhnou tovaryšstvu. Purkmistr a konšelé města Březnice svědčili, že Bílovský „**na témž kázání svém dotekl, že stav duchovní (tak, jak obyčejně mezi lidem obecním kněží světští se praví) měl by při stolech pánům páterům jesuitům utrhovati a o ně se toliko utírati**“. Rektor březnické koleje Jan Černohorský však tvrdil, že Bílovský pouze řekl: „**Při tabulích vo jesovitích a světských kněžích víceji svy špinavý ústa nežli vo facinetky (tj. faciletu, šátky) utírají.**“¹⁰⁷ Tyto problematické výroky se již blížily tištěné podobě řeči, a tak Bílovský pozměnil obhajobu, přestal se hájit tištěnou promluvou, a naopak začal projevovat lítost nad tím, že ignaciánské kázání vyšlo tiskem. Všechny výtisky,

¹⁰⁵ M. Kopecký, *Staří slezští kazatelé*, Ostrava 1970; M. Zeman, *In sinu sanctae matris ecclesiae. Příspěvek k dějinám církevní správy a náboženského života Prácheňského kraje ve vikariátech Blatná a Netolice na přelomu 17. a 18. století ve světle farářských relací*, diplomová práce v oboru kulturní historie Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2001.

¹⁰⁶ J. Vašica, *České literární baroko*, Praha 1938, s. 193.

kteřé měl ještě k dispozici, údajně poslal konzistoři a pŕislibil, že vlastní rukou spálí ty, které se mu ještě podaří další získat.¹⁰⁸ Konzistoř Bílovskému uložila, aby vypracoval kázání, jímž by v Březnici po dohodě s rektorem tamní koleje vše napravil. Promluvu měl předložit konzistoři v dostatečném časovém předstihu ke schválení. Tak vzniklo kázání na den svatého Josefa, vytištěné s dedikací pražskému arcibiskupovi roku 1696, v němž Bílovský představil svatého Josefa jako prvního faráře; každý kněz je dle jeho argumentace Josefovým následovníkem a potomkem, kázání je tedy obhajobou důstojnosti kněžského stavu. Formálně je kazatel v svatojosefské promluvě střídmější, je možné, že některé části promluvy konzistoř upravila i ze stylového hlediska; rozhodně ale nemůžeme konstatovat, že by Bílovský josefské kázání napsal tak, aby se vyhnul možným problémům. Piše-li například o řádu světa a o jeho správě, zmiňuje také požadavek, aby „**ani politická vrchnost se nemíchala do duchovní a církevní**“; za těmito slovy můžeme vycítit skrytý šleh proti březnické městské radě, která proti němu při konzistorním soudu svědčila.¹⁰⁹

Vědomí o problematickém obsahu Bílovského ignaciánského kázání zřejmě zůstalo živé celá desetiletí. Ještě roku 1720 v promluvě na den svatého Ignáce v Kutné Hoře řekl slavný kazatel Jan Ignác Libertin úvodem: „**Velební páni *patres* z Tovaryšstva Ježíše, není můj oumysl takový, abych já dnes na tu vaši velikou slavnost měl nějakými bodlavými a pichlavými slovy kázati a vašeho velikého patriarchu a divotvorce Ignácia s uražením jiných vychvalovati, nebo zajistě bych slyšeti musel nejen od vás, ale také snad od jiných: *Non est pro genio, ten kazatel, to kázání není k libosti, nehodí se k naší slavnosti, nehodí se pro nás.***“¹¹⁰

Ale to vše je ještě málo proti slávě, kterou Bílovského ignaciánské kázání získalo v 19. století. Literární historici a teologové předminulého století, nemající pochopení pro kazatelské přístupy konce 17. věku, si ve svém výkladu povšimli snad jen prvních slov promluvy, ve kterých Bílovský zdánlivě zaútočil na tovaryšstvo, a krátké pasáže o údajné vykrmenosti jezuitů, a protože Bílovského odchod z tovaryšstva byl v 19. století chápán jako jednoznačné odmítnutí principů řádu, vytvořili z Bílovského odhodlaného a neohroženého protijezuitského bojovníka a

¹⁰⁷ A. Podlaha, c. d., s. 251.

¹⁰⁸ tamtéž, s. 251–252.

¹⁰⁹ B. H. J. Bílovský, První a nový farář sv. Jozef, Boha-člověka pěstoun..., Praha 1696 (Knihopis č. 1137).

kazatele. Novodobá legenda, příznačná pro pokřivené vnímání české historie 17. a 18. století, našla své místo jak na stránkách Riegrova slovníku naučného, tak i v Jirečkově Rukověti, v Sedláčkových Dějinách města Písku a v Jakubcových Dějinách literatury české; její odlesk alespoň slabě ovlivnil i Bílovského heslo v Ottově slovníku naučném a v Lexikonu české literatury. Co se tedy dle Václava Zikmunda a Karla Ningera (autorů hesla v Riegrově slovníku) a píseckého děkana Frankovského (Sedláčkův zdroj) údajně událo: Bílovský, vstoupiv v Březnici na kazatelnu, mluvil o zchytralosti, činech a snahách jezovitův a pravil mezi jiným: Bernard zaujal doly, Benedikt pahrbky a Ignác místa. Pak vtrousil do kázání ještě jiné věci, až se jezovité zardívali. Skončiv svou řeč, sestoupil z kazatelny, ale nešel do zákřístí, v rouchu, jak byl, sedl před kostelem na kočárek a jel k Pisingrovi na Čimelice, kdež posnídal. Kázání se pak dlouho v Písku chovalo v knihovně děkanské na památku Bílovského hrdinství.¹¹¹

Úvod ignaciánského kázání byl pro Bílovského výzvou, jak vtipným a překvapivým nápadem na poměrně malé ploše strhnout posluchače. Geniálně využil situace, ve které se na něj snad někteří z posluchačů dívali jako na odpadlíka od tovaryšstva, a několika úvodními větami jejich náhled ještě podpořil („Copak já o vás nětco chválítebného povím? To do smrti ne...“). Jako by se začínalo schylovat k senzaci. Na rozdíl od historiků 19. století nevíme, jak reagovali přítomní jezuité, ale zřejmě zůstávali klidní, překvapivé a nápadité úvody či výklady znali z některých dobových rétorických příruček a zřejmě i z kazatelské praxe. Vzápětí došlo v řeči k obratu. Kazatel mistrně vysvětlil, proč vyslovil předcházející věty: přeje si, aby mu byla odňata řeč, aby nemohl kázat, neboť údajně neví, jak světce oslavit, co nového, překvapivého a vtipného o něm říci. A zároveň (tak trochu mimochodem) vyznal svou úctu a lásku k tovaryšstvu. Topos skromnosti či neschopnosti v exordiu (úvodu) byl častou součástí promluvy, ale forma, jakou mu Bílovský vtělil, byla mimořádná. Slůvko *satis*, přestaň, jako by dávalo rámec celému kázání, v závěru po dlouhém očekávání skutečně přichází, ale kazatel jej dostává ne od přítomných jezuitů, ne od ostatních posluchačů, ale od samého světce, který svým plamenným mečem stylizovaně ukončuje Bílovského plamennou obhajobu tovaryšstva. Konceptuálně rozvedená je i druhá část úvodu, *propositio* neboli oznámení tématu, které se

¹¹⁰ J. I. Libertin, *Divus Ignatius in ecclesia Romana operarius...*, Kutná Hora 1720 (Knihopis č. 4873), fol. A1.

¹¹¹ J. Jireček, *Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*, díl I., Praha 1875, s. 73.

v kazatelově podání mění v jeho zoufalé hledání; vyjmenuje desítku možných, ale již dávno užitých srovnání a paralel a zvolí možnost jedenáctou, srovnání světce s cherubínem. V té chvíli posluchači ještě netušili, že se s tímto srovnáním kazatel nespokojí, že Ignáciovo cherubínství pro něj bude pouze první fází výkladu. Následoval krátký oddech mezi úvodem a výkladovou stáří, vyplněný hudebním vstupem. Zda trubky a pozouny běžně oddělovaly úvod svátečního kázání od ostatních částí promluvy, s jistotou nevíme, zřejmě záleželo na domluvě kazatele s hudebníky, přímé doklady v textu promluvy jsou velice vzácné.

Výkladová stať je v českém prostředí ojedinělou ukázkou kázání s několikanásobným využitím takzvaného biblického či důkazového konceptu. Ten v chvalořeči nenacházíme pouze v jednoduché podobě, ale i v komplikované formě rozvíteného citátového konceptu (takzvaný důkaz z citátu). Nejprve Bílovský podal výklad (narratio) Ignáciova cherubínství, vtipně využil nejen života svatého Ignáce, ale i legendy o svatém Janu Křtiteli („anděl předchůdce“ a „anděl zástupce“), historie březnické koleje a jako výzdobný prvek i dva citáty z Ovidia. Podporu svého výkladu musel samozřejmě nalézt v Písmu; vedle vstupního citátu z první knihy Mojžíšovy, který se pro takto zvolené srovnání nabízel, vybral Bílovský i méně frekventovaný úryvek z knihy Zjevení svatého Jana. Nyní bylo třeba výklad dokázat (confirmatio) a vyvrátit případné námitky (refutatio; od slov: „A to je ten svatého Jana anjel, to je náš cherubín...“). A právě k tomu využil Bílovský důkazové konstrukce vystavěné takřka výhradně z citátů. Pozoruhodné ovšem je, že námitky vyvolává jeden z katolíků, nejmenovaný senátor z Dolánu, a naopak k jejich vyvrácení využije kazatel citátu protestantského autora Martina Kemnitia, „největšího jesuitův nepřítel“, a slov „samého čerta z pekla“, promlouvajícího údajně v Benátkách z posedlé osoby. Taková argumentace nám dnes může připadat násilná nebo směšná, ale plně odpovídá myšlení doby přelomu 17. a 18. století. Dobový vzdělaný posluchač dokázal ocenit i to, že kazatel vyvrací námitky nepřímou (tj. intricate), neboť právě nepřímá, komplikovaně předložená argumentace byla pokládána za dokonalou (nebo dokonalosti se blížící). V argumentaci kazatelé běžně užívali latinské citáty z Písma i z děl autorit; pro jazykově česká kázání je naopak naprosto výjimečné použití řeckých slov, která této části promluvy dodala exkluzivitu a přiblížila ji světu akademických disputací.

Na výsledku rozvinutého citátového konceptu dokazujícím Ignáciovo cherubínství vystavěl Bílovský další důkaz, tentokrát o Ignáciově pravdomluvnosti. K tomu

potřeboval daleko méně místa, stačí mu nejjednodušší logická konstrukce, sylogismus, tedy trojčlenná konstrukce složená ze dvou premis a závěru, přičemž premisy tvoří výroky obsahující společný termín, který se nevyskytuje v závěru, a závěr, který lze z premis vyvodit. Pro Bílovského je v tomto případě první premisou právě dokázaná teze, že svatý Ignác je anděl, druhou premisou, že každý anděl je pravdomluvný (včetně ďábla, tím navíc opětně podpořil výsledek předchozího důkazu), závěrečný výrok, k němuž kazatel směřoval, tedy zní: svatý Ignác je pravdomluvný.

Následující exemplum, vlastně bajka o lvovi a jeho dvořanech, je obratně vloženo do textu tak, aby přesvědčivě osvětlilo význam pravdomluvnosti a ukázalo její etické hodnoty. Vyznění samotné bajky je přitom převelice vzdálené oslavě pravdomluvnosti, ale snad právě v tom tato bajka Bílovského přitahovala. Řečnické teorie přelomu 17. století neoceňovaly použití exempla jako takového (to se zdálo příliš nenápadité, navíc exemplum ve složitých konceptuálních konstrukcích působilo obvykle poněkud těžkopádně), ale chválily spíše umění rafinovaně pootočit výklad a vlastní vyznění příběhu, a to se Bílovskému mnohostranně podařilo.

Bílovský tak splnil vše, co si předsevzal ukázat a dokázat v úvodu předmluvy. Kázání ale ještě nekončilo, bývalý jezuita se navíc rozhodl (samozřejmě v době přípravy kázání, na kazatelně již nebylo místo pro tak rozsáhlou a odvážnou improvizaci), že dokáže andělskost a pravdomluvnost celého tovaryšstva. Tím překročil zvyklosti slavnostních kázání. Paralela mezi světcem a andělem, nebeským tělesem, vzácným předmětem apod. byla vnímána jako vhodná, ale snahu porovnávat se vznešenými nebeskými stvořeními celý řád, desetitíce osob včetně všech žijících a taky někdy hřešících členů tovaryšstva, to bylo nečekané a odvážné. Bílovský si tyto problémy uvědomoval a zcela jistě ho přitahovaly, zároveň se stylizovaně děsil úskalí, která s sebou takový důkaz přináší („Než tuhle nyníčko bude se mnou zlé...“). Vlastní výklad začal ovšem s příznačnou provokativností, obrazem nakrmených, červených, puclatých tovaryšů Ježíšových. Z úsloví, kterým tento obrázek uzavírá („Tu mi hrej, můj papoušku, povíš, co víš, pověděl bys víc, než neumíš nic“) jako by dodnes čpěl výsměch a vyzývavost. Přistihujeme se, že bychom rádi slyšeli tón, kterým kazatel tato slova proslovil, chtěli bychom vidět pohyb jeho očí, gesta, ale musíme se spokojit s konstatováním, že dobové kazatelské teorie doporučují užívání přísloví jako jeden ze zdrojů překvapivého nápadu. V českém prostředí byla přísloví hojně využívána v polemickém žánru již v poslední čtvrtině

16. století; svou schopností v argumentaci rozvolnit tradiční logické vývody je můžeme chápat jako vhodný předstupeň konceptu; v konceptuálních promluvách jejich obliba pochopitelně ještě vzrostla.

Pro důkaz se nabízela jednoduchá konstrukce blízká sylogismu, takzvané enthymema (jedna z premis odpadá, neboť vztah mezi oběma termíny je více než zřejmý). V našem případě by tedy mohla stačit již dokázaná premisa, že Ignác je anděl, totožnost mezi Ignácem a jím založeným tovaryštvem by snad nebylo třeba dokazovat, a už by tu byl možný závěr o andělskosti tovaryšstva. Obdobně by bylo možné doložit pravdomluvnost jezuitů (jak ostatně Bílovský naznačuje v textu v odstavci začínajícím slovy: „Ne tak, ne tak náš *Ignatius*, který své syny raději jistou živností zaopatřil...“). Ale hlavní důkaz andělskosti jezuitů založil Bílovský na literárně rozvinutém, ale v podstatě jednoduchém biblickém či důkazovém konceptu. Jeho základem se stal biblický odkaz na výrok archanděla Rafaela: Zdálo se vám, že jsem s vámi jedl a pil, ale já pokrmu a nápoje neviditelného požívám. Tím kazatel důmyslně popřel pozemské obžerství členů řádu, a poté citát obratně rozvedl za pomoci trojice písmen I. H. S., tedy monogramu nebo zkráceného lemmatu užívaného tovaryštvem. Písmena ale nevykládá jako zkratku jména Ježíš nebo jako počáteční písmena spojení *Iesus hominum Salvator* (= Ježíš Spasitel lidstva), ale jako takzvaný literární symbol (tedy bez ohledu na běžný výklad zkratky, srovnej předmluvu k následujícímu kázání Štěpána z Týnce). V Bílovského výkladu písmena I. H. S. představují tři duchovní pokrmy: I. jméno Ježíš, H. hostii, S. sapientia a scientia, tj. moudrost a znalost; na tomto základě stručně charakterizuje duchovní spjatost jezuitů s Vykupitelem, jejich mnohostrannou účast v duchovní službě a jejich učenost a vzdělání. Zvolená metaforika světských a duchovních pokrmů nebyla cizí již antické literatuře; v křesťanském prostředí ji rozvinuli Otcové sv. Augustin a sv. Řehoř, bohatě ji rozpracovali středověcí a raně novověcí teologové i básníci.¹¹² Bílovský ji ovšem využívá ve velmi překvapivých souvislostech. Podpořit důmyslně vystavěnou konstrukci citáty z děl katolických teologů nebyl pro Bílovského problém; stejně jako v předchozí části promluvy neváhal využít i vytržených vět z děl protestantů a odpůrců řádu.

Jak zněla v březnickém chrámu ona problematická věta o útocích na tovaryšstvo u stolů, nevíme a nikdy vědět nebudeme. V tištěné podobě zní: „Ste, ste při každém stole, než tam více o vás než o servíty mnozí své smradlavé huby utírají...“ Zmíněná

věta ovšem s největší pravděpodobností představovala pouhou záminku ke stížnostem. Přítomných kněží se zřejmě podstatně citelněji dotkly kazatelovy poznámky o vztazích mezi vrchností a duchovenstvem, o přimhouřených očích duchovních nad hříchy vrchnosti a vyšších vrchnostenských úředníků atd. Zmíněné věty se ale nikdo neodvážil klást do čela svých stížností nebo žalob, Bílovský je jednak obratně formuloval, jednak bylo téma vzájemných vztahů mezi vrchností a duchovenstvem značně ožehavé. V zásadě nežalovatelný, ale pro mnohé přítomné kněze nepřímou urážející byl zřejmě také způsob a především výběr citací v promluvě; kazatel úmyslně cituje v převážné míře z takových pramenů, které znali přítomní jezuité, ale u kterých předpokládal, že jsou farnímu duchovenstvu neznámé (např. jezuitská elogia nebo díla méně často zmiňovaných protestantských autorů, o kterých řečník navíc hovoří tak, jako by zcela samozřejmě předpokládal znalost základních údajů z jejich života - např. odkaz na „kacíře velikého z Torunů“ bez uvedení jména teologa aj.), a tak dal Bílovský kněžím z vikariátu zároveň pocítit jistou nedovzdělanost a malý rozhled v teologické literatuře.

Samotný závěr je - jak jsme se již zmínili - jednak propojen s úvodem slovem *satis*, přestaň, jednak obsahuje zmínku o aktuální politické situaci (turecké nebezpečí) i je připomínkou Ignáciových duchovních cvičení a plamennou výzvou k milování Boha jako Ochránitele, Stvořitele i Vykupitele.

Bílovského kázání je z mnoha pohledů výjimečné. Počet dochovaných výtisků je v mnohém omezen tím, že konzistoř a možná i autor značnou část nákladu zničili. Knihopis českých a slovenských tisků do roku 1800 zná jen jediný výtisk z Klementinské knihovny, nám se podařilo nalézt další, uložený pod signaturou CQ VII 2/21 ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů. Přesto byla alespoň méně problematická část promluvy dalším generacím teologů a kazatelů poměrně snadno dostupná. Bílovský se totiž ke svému ignaciánskému kázání ještě vrátil po roce 1711 při svém působení na Olomoucku; nově upravenou promluvu s doslovně převzatými odstavci z březnického kázání následně zařadil do poměrně rozšířené a ve své době hojně čtené sbírky svátečních kázání *Coelum vivum et firmamentum* z roku 1724.¹¹³

V nové verzi duchovní řeči o svatém Ignácovi pochopitelně nenajdeme dedikaci ani vstupní provokativní odstavec o Bílovského bývalém působení v tovaryšstvu.

¹¹² E. R. Curtius, c. d., s. 152–154.

¹¹³ B. H. J. Bílovský, *Coelum vivum et firmamentum dogmatum Christi...*, Opava 1724 (Knihopis č. 1135), s. 530–553; za upozornění děkuji T. Havelkovi.

Podobně jako v Březnici i na Moravě si kazatel v úvodní části pohrává s výběrem tématu, jako by byl zcela nepřipraven a nevěděl, jakým směrem ignaciánskou tematiku rozvinout, jaký příměr zvolit atd. Na rozdíl od březnické verze využil obrazu na hlavním oltáři, na kterém byl vymalován buď svatý Ignác v podobě anděla, nebo některý z archandělů; toto zobrazení jej pak volně nasměrovalo k nápadu přirovnat svatého Ignáce k cherubínovi. Ale než se k vlastnímu srovnání v nově vytvořeném úvodu dostal, přiložil kazatel ze svého původního březnického kázání dlouhý výčet toho, co o světcích řekli jiní - a teprve poté přišel s nápadem srovnat svatého Ignáce s cherubínem.

Ve výkladové části se Bílovský v nové verzi promluvy ve většině odstavců doslovně držel březnické předlohy. Vynechal či upravil v ní ale ta místa, ve kterých v Březnici zaútočil na farní kněžstvo nebo propojeně s tím na lidskou omezenost a hloupost. V nové verzi chybí například pasáž o lidské nevzdělanosti doprovázená citátem z Ovidia a posměšným výrokem *rudī, rudī sicut ligni*, podobně kazatel vynechal problematický výrok vložený do úst nejmenovanému senátorovi z Dolánu. V případě bajky o nemocném lvovi Bílovský pouze odkázal na totéž vyprávění, kterým v postile *Coelum vivum* doprovodil kázání na den svatého Jana Křtitele; z kratičkého odkazu už ovšem není patrné, že kazatel zároveň vypustil i po exemplu následující slovní útok na patrony, kostelní ministry aj.

Tím by se ovšem text výkladu podstatně zkrátil - a proto Bílovský do nové verze promluvy vložil několik aktualizčních poznámek. Ve výčtu urozených ctitelů svatého Ignáce nesměli ve 20. letech 18. století chybět vedle císaře Leopolda i jeho následovníci Josef I. a Karel VI. Pozoruhodná je i do nové verze zařazená zmínka o plastice svatého Ignáce na Karlově mostě, která v době březnického kázání ještě nestála; kazatel pro podporu svého tvrzení využil i chronogram z jejího podstavce, který umožňuje vznik nové verze kázání datovat za rok 1711.

Celkově nově upravená verze ignaciánské promluvy působí v porovnání s březnickým kázáním podstatně těžkopádněji; kazatel vypouští celé odstavce a mnohdy mechanicky, bez jediné dodatečně vsunuté věty spojuje zbývající text. Aktualizační poznámky jsou jistě pozoruhodné z kulturněhistorického hlediska, ale pro umělecké či teologické vyznění promluvy nemají větší význam. Výjimku představuje závěr novější verze kázání, ve kterém se Bílovskému podařilo původní text mistrně rozšířit za pomoci výkladu o používání slůvka *satis*, přestaň. Tím závěr

získal logičtější a méně strohou podobu a svou formou se tak více přiblížil předchozím částem promluvy.

Zajímavé by bylo i porovnání obou textů z hlediska jazykového, které přesahuje prostorové možnosti naší předmluvy; řada detailů nasvědčuje tomu, že výsledná podoba textu byla věcí sazeče a že do otázky grafiky a kvantity autor nezasahoval. Pozoruhodná je proměna prezentních tvarů slovesa být; tvar *je* z březnické promluvy nahradilo na všech místech nové verze archaičtější *jest*. Autor v novější verzi opravil i některé marginální odkazy.

Při přípravě promluvy snad mohlo Bílovského inspirovat ignaciánské kázání Jana Heinschmidberského *Lux mundi* z Jičína z roku 1673.¹¹⁴ Heinschmidberský každému z výroků o tovaryštvu přiřadil jedno písemno abecedy a výsledkem se stal jakýsi citátový celek, který měl za úkol naznačit, že o světci již bylo vysloveno vše od A do Z; desítky přímo nekomentovaných citátů v poměrně krátkém jičínském kázání působí ale na rozdíl od Bílovského promluvy značně neohrabaně. Bodový výčet byl typický spíše pro období pozdního humanismu, naopak abecední uspořádání citátů svědčí o promyšlené, ale z hlediska pozdější konceptuální homiletiky značně nedotažené realizaci Heinschmidberského nápadu. Motiv cherubína nalezneme ve zvýrazněné podobě ještě v Bílovského poezii: jako církevního cherubína označil již v názvu sbírky z roku 1703 Jana Sarkandra. Je pravděpodobné, že Ondřej František de Waldt znal kontroverzní kázání svého učitele. Snad jej volně inspirovalo při přípravě kázání na den Porciunkule v Horažďovicích k vykreslení svatého Františka z Assisi jako serafína chránícího klášterní bránu.¹¹⁵

/text kázání, dedikace a předmluvy:/'

Vysoce důstojnému a urozenému pánu panu Janovi Ignáciusovi Dlouhoveskému z Dlouhé Vsi, z boží a Stolice apoštolské milosti biskupu milevitánskému, *suffraganu* a proboštu hlavního kostela svatého Víta na Hradě pražském, katedrálního

¹¹⁴ 95/ J. Heinschmidberský, *Lux mundi et Societatis. Světlo světa a Tovaryšstva Pána Ježíše...*, Hradec Králové 1673 (Knihopis č. 2927).

¹¹⁵ O. F. de Waldt, *Chválořeč...*, Praha 1736, s. 481.

litoměřického, královského a vejhradního vyšehradského kostela, též nejstarší kapitoly staroboleslavské kanovníku staršímu, Jeho Milosti císařské radě, dědičnému pánu na Krásilově, Zahořicích a Hošticích.

Jeho vysoce Milosti na znamení povinné a poddané služebnosti obětován od
Gottfrida Hynka Bylovského,
děkana píseckého,
léta 1695 na den svatého Ignácia.

Vysoce důstojný a urozený pane pane,

léta od počátku světa prvního, týhodne druhého postavil Bůh před rájem rozkoše cherubína, aby ostříhal cestu k dřevu života, píše nebeského Krále první sekretář Mojžíš prorok. Léta pak od narození Páně 1539 vzbudil Bůh druhého cherubína a ráji církve svaté skrze papeže Pavla III. představil Ignácia z Lojoly. K tomu velikému anjelu jak horlivou, příkladnou pobožnost a lásku vždycky míti ráčíte, kdož neví. Já to opravdu tak důkladně vím, že nevím, zdaliž Vaše biskupská Milost je více otce Ignácia, anebo zdaliž více Vaše biskupská Milost je Ignácus? Nebo co jiného dosvědčují oné pěkné a velmi nábožné od Vaší biskupské Milosti o něm složené a v létu 1666 od Jeho knížetci Eminenci pána pana kardinála z Harrachu potvrzené litanie? Co jiného dokazují veliké řádu svatého Ignácia prokázané dobrodiní? Co jiného vděčně uznává celý tovaryšstvo a synové Ignácia od Vaší biskupské Důstojnosti v stavu kněžském posvěcení, i v zámořských krajinách co jiného rozhlašují? A jestliže lidé mlčejí, co samé němé rozličných kostelův zdi, kterým ste na mnohých o svatém Ignáciovi učiněných kázáních vysoce učenou a horlivou vejmluvností s velebným Bedou skoro život a řeč dáti ráčili, co, pravím, kamení veřejně mluvějí? Nic opravdu jiného, než že celý ráčíte býti Ignácia a Vaše biskupské vysoce důstojné Osoby celý Ignácus. Protož k komu jinému obrátiti se má krom k Vaší biskupské Milosti ten nový cherubín? Ani k jinému nemůže, ani nesmí. Račte tedy pod svou milostivou ochranu toho ode mě zatím přijíti, vysoce důstojný a urozený pane pane, ani se diviti, že sám přichází. Cherubín je *dux ceterorum*, vůdce jiných, anjel je s křídla, a proto jiné (s kterýma sem se pod Vaše vysoce Milosti biskupský plášť již dávno přivinouti umínil, oni pak /v/ tyto těžké časy jakožto bez křídel zadu ostali a uvázli) první předletěl. Přiletějí i druzí, jestliže jim audienci dáti ráčíte, co nejdřív křídla dostanou. Já zatím podolek roucha biskupského co

nejpokorněji líbám a od věčného Pána života žádám a vinšuji, aby Vaše biskupská Milost skutkem ráčila býti *episcopus mille-vitanus*, biskupem tisíc let.

Vaší biskupské Milosti nehodný kaplan a služebník

G. J. B. D. P.

Dáno na děkanství královského města Písku 1695 dne 13. *julii*.

Collocavit ante paradisum voluptatis cherubim.

Gen. 3 v. 20

Postavil (Pán Bůh) před rájem rozkoše cherubína.

Nevím, zdaliž i vy nevíte nebo skrze prsty hledíte, velební pání *patres jesuitae*; nevím, zdaliž nevíte anebo nepamatujete, že já mezi vámi třináct let sem byl jesuita? Nebo jestliže víte, což medle myslíte, když mě na kázání zůvete a o vašem otci dnes mluvíti poroučíte? Copak já o vás nětco chválitebného povím? To do smrti ne.

Manet alta mente repostum

judicium Paridis.

Ještě sem nezapomněl. Tvrdý kousek dlouho se vaří, než se vyvaří. *Amico reconciliato*, příteli, s kterým jsi se smířil, mnoho nevěř. A vy mně věříte? Nevěřte, prosím, nevěřte (nebo žádnému takovému není co věřit), aniž co obzvláštního o patriarchovi vašem dnes ode mě očekávejte, ale raději kazatedlníci vaši zapovězte a hned při začátku vám a vašemu Xaveriovi /radím/, obyčejné *satis* mně dejte.

A opravdu, jestli co, tedy to *satis*, přestaň, dnes bych sobě vinšoval, zázračný a veliký patriarcho a otče můj *Ignati de Loyola*, ne proto, že snad na tvé tovaryšstvo (od kterého cokoliv mám, všechno mám, cokoliv umím, všechno umím, cokoliv jsem, od něho všechno jsem. A že sem jesuitem byl, s tím se honosím a honositi budu, ačkoliv to někteří z hloupého troubska zle vykládají), ne proto, pravím, vinšoval bych sobě dnes mlčeti, že na tvé tovaryšstvo nevřu, než proto, že ani můj rozum, ani můj vtip, ani má hlava, ani můj jazyk schopný není. Rozum, aby vysokost tvého života rozuměl, vtip, aby tvou svatost pochopil, hlava, aby tvé zázraky obsáhla, jazyk, aby nětco takového o tobě a tovaryšstvu tvém kázal, co by dávno nebyli potvrdili na skále Petrové utvrzení papežové, co by nebyli vyhlásili císařové a králové, co by nebyli mluvili svatí sněmové, nebyli vysvětlili

nejosvícenější kardinálové, arciknížata, biskupové, kázali všickni duchovní řádové, svědčili kacířové a co by o tobě nebyla vyjevila samá věčná pravda Ježíš, jeho nejdůstojnější a tvého slavného tovaryšstva matka Maria, jiní nebeští měšťané, ano, sám pekelný soused ďábel co by o tobě a tovaryšstvu tvém ještě za onoho času nebyl dosvědčoval.

Protož co já říci mám? Dokonce nevím, nebo řeknu-li, že jsi a tovaryšstvo tvé pravý rameno církve svaté, pole ourodný, veliký generál a synové tvoji vojáci,^(a) první dávno o tobě mluvil *Clemens* Osmý, druhý Pavel Třetí, poslední *Marcellus*, toho jména druhý papež. Řeknu-li, že jsi slunce jasný, zatměný dům boží osvěcující,^(b) řeknu-li, že jsi lékařství proti jedu kacířskému nejmocnější, že jsi ochránce říše, to dávno o tobě a tvým tovaryšstvu mluvili svaté paměti císařové, Rudolf Druhý, Ferdinand První a Druhý. Řeknu-li, že jsi a tovaryšstvo tvé boží Benjámín, to je již stará Joáchymovi opatovi. Řeknu-li, že jsi služebník a přítel boží, to nic nového není Markovi Antonínovi a knížeti benátskému, který jednou tyto slova v noci slyšel: *Tu suaviter dormis in molli lecto, non sicut ille peregrinus servus et amicus meus,*^(c) ty sladce odpočíváš na měkkém lůžku a můj služebník a přítel *Ignatius* na tvrdé zemi. Řeknu-li, že jsi a tovaryšstvo tvé zřetelnice oka božího,^(d) ten *praedicat* tobě dávno dalo věčný Slovo. Řeknu-li, že jsi Marie učedník, to jméno ona sama tobě dala, když se tvou mistrní nazvala. Řeknu-li, že jsi ouhlavní nepřítel ďábla,^(e) tu pravdu před léty vyznal lži a nepravdy první otec.

Poněvadž tedy zde na tom světě, co bych o tobě a tovaryšstvu tvém kázal, nic nového nenacházím, povím, co v nebi a v ráji nacházím. Co je to?

Svatý *Augustin* a svatý *Irenaeus* nazývají církev svatou *paradisum*, ráj.^(f) O ráji čtu v první knize Mojžíšovy: *Collocavit Dominus Deus ante paradisum cherubim*, že postavil Pán Bůh před rájem rozkoše cherubína a meč plamenný, na obě strany ostrý, aby ostříhal cesty k dřevu života. To já dnes o tobě povím (ačkoliv i to nic nového není), nejsvětější otče *Ignati*, povím, že jsi římskokatolického ráje cherubín, od Boha samého představený. Což než začnu, poněvadž anjelové a zvláště zbrojní cherubínové trouby, posouny a muziku milují, tomu velikému cherubínovi zatrubte *vivat*.

Kdy a na kterém místě sou stvoření anjelové, archanjelové, cherubínové a jiní kůrové nebeští? Nechci se zde *disputýrovati*, to vím a věřím, že jsou stvoření, nebo kdyby nebyli, kterak by byl Bůh postavil cherubína před rájem?^(g) Kterak by

byli dva anjelové vešli do Sodomy?^(h) Kterak by byl onen anjel na Abrahama nad svým synem Izáčkem s mečem stojícího volal: *Abraham! Abraham?*⁽ⁱ⁾ Kterak by byl viděl Jakub anjely sstupující s nebe a zase vstupující do nebe?^(k) Kterak by byl archanjel Rafael cestu do ráje ukázoval mladému pánu Tobiášovi?^(l) A abych jiné Písma svatého nesčíslné *testimonia* opustil (nebo jak mluví svatý Řehoř, *angelos paene omnes sacri eloquii paginae testantur*,^(m) že skoro každý list Písma svatého anjely býti dosvědčuje), kdyby anjelové nebyli, kterak by nad onou slaměnou rezidencí a nad doškami přikrytým palácem, to jest nad chlevem, kde se narodil Ježíš, kterak by byli *pleno choro* intonýrovali a zpívali *Gloria in excelsis?*⁽ⁿ⁾ Vím tedy a věřím, že jsou stvoření anjelové.

Než (medle) taky-li s níma a mezi níma *Ignatius?* Chcete to věděti a žádáte ho mezi anjely viděti, *auditores?* Upamatujte se na ty nebeský *discantisty*. *Gloria in excelsis* nad jeslíčkama zpívající a nejenom nad chlívem jako anjela, ale jako cherubína, jako pána anjelův, jako budoucího církve spasitele a pravého Krista následovníka z obzvláštního Ducha svatého nařízení v chlívě z Marie narozeného uhlídáte *Ignatia*.^(o) Ó anjelský dítě, ano, ó anjeličku boží *Ignati!* *Hic est, de quo scriptum est: Ecce, ego mitto angelum meum*,^(p) ten, tenť jest, o kterém jako o svatém Janu psáno jest: Ej, já posílám anjela mého. Poslal totižto Bůh prvního anjela svatého Jana před tváří Syna svého, aby před ním cestu připravil. Druhého poslal *Ignatia*, aby za ním od pekelných formanů *Lutera* a *Calvina* pokaženou cestu napravoval, a jak svatý Jan Krista, tak *Ignatius* choti Kristovou bránil a zastával. Slovem, Jan byl anjel předchůdce, *Ignatius* anjel zástupce, anjelskému Janovi němý otec Zachariáš (nebo lidé přirozeně nevěděli, jak anjelům říkají) zázračně jméno vyřkl: *Joannes est nomen ejus, Ignatius* ještě v kolíbce ležící a křtu svatého očekávající, němý nemluvnátko, své jméno prozradil: *Ignatius est nomen meum, Ignatius* je jméno mé. Aby pak dokázal, že na anjelským kůru nepřestane, ale že urozená krev vejš a vejš se vynášeti a po časech o ouřad zbrojného a mečem opatřeného cherubína usilovati bude, při dvoře Ferdinanda, krále katolického, *Antonia* Mantyka, vůdce a místokrále návarského, v zbraní tak se cvičil, že nejenom *bellator fortis*,^(q) sílného vojáka *renome* obdržel, nejenom zámku pampelonskému za *commendanta* byl představený, ale potom pravým církve svaté cherubínem učiněn jest. Když ponejprv sice od svatého Petra v nemoci uzdraven,^(r) potom od Rodičky boží, která se mu po dvacetikrát ukázala, *regule* a knížku duchovních cvičení skládala, vycvičený, od Boha Otce v svým svatým předsevzetí utvrzený, zase od krále nebeského Syna

božího, který ho do čtyřicetkrát navštíví ráčil, posílněný, též od Ducha svatého, jak svědčí Pavel a Julius Třetí, Řehoř Tři- a Čtrnáctý a Pavel Pátý,^(s) osvícený, naposledy od místodržících Kristových *confirmovaný, installovaný* a od nich na místě božím s celým svým tovaryštvem ráji církve svaté představený jest.

Ó veliký cherubíne *Ignati*, na kterým celá svatá Trojice pracovala! *Spiritus et digitus Dei est hic*, musím zde vykřiknouti s Pavlem Třetím papežem: Zdaliž to není pravý Duch Páně, silný ochránce ráje církevního, kterého sám Bůh k tomu formíruje!^(t)

Onen rájský cherubín k tomu cíli a konci byl od Boha postaven, aby více do ráje toho oulistného hada, který nás všechny jedním jablkem otrávil, nepouštěl a to rozkošné místo od jedovatého dejchání toho pekelného draka bránil. Před časy svatého *Ignatia*, ach, kolik tisíc, ano, skoro milionů duší křesťanských, kolik království, měst, králů, knížat duchovních, světských s lahodným svého jedovatého učení pokrmem otrávil proklatý had *Calvin* a *Luter*! *Sicut decipiendis primis hominibus diabolus ministerium sibi serpentis assumpsit, ita haereticorum linguas ad seducendos doctorum animos veneno falsitatis armavit,*^(u) mluví svatý Leo papež v řeči páté *de jejunio*, jako by chtěl řícti: *Arius, Eunomius, Julianus, Luter* a *Calvin* nebyli lidé, ale hadové, a jak skrze hada naši rodičové zkažení byli, tak naši předkové skrze jejich lahodný jed otrávení a od církve svaté odpadlci učinění byli. A to se všecko dalo s naším rájem před časy *Ignatia*, a kdo pomohl? Kdo ten ráj zastával? Kdo od těch hadů bránil? Kdy povstal *Arius*, bránil svatou církev veliký *Anastazius*, kdy povstal *Eunomius*, bránil *Bazilius*, kdy povstal *Julianus*, bránil *Gregorius*, proti *Nestoriusovi* bránil *Cyrillus*, proti *Elvidiovi* bránil *Jarolím*, proti *Pelagiovi* bránil *Augustinus*, proti *manichaeum* bránil *Tomáš de Aquino*. Kdo bránil církev svatou proti *Calvinovi* a *Luterovi*? Ani sice *Hercules* nic nesvede proti dvoum, ale *Ignatius* více než *Hercules*, pravý *custos*, ochránce ráje, sám se protivil *Luterovi* a *Calvinovi*, sám s níma první boj začal, sám před tím rájem jako druhý cherubín stál a do ráje toho více jich nejenom nepustil, ale dokud tovaryšstvo jeho státi bude, nepustí. Slovem sám církev svatou tak zastával, jak o něm veliký muž *Joannes Chanones* z řádu svatého *Benedicta* někdy prorokoval: *Hic si vivat*, tento bude-li dlouho živ, bude silný sloup církve svaté, druhý svatý Pavel, nádoba vyvolená k obrácení převráceného světa.^(v)

Ukažme pravdu tohoto proroctví.

Jaký byl řád, jaké bludy, jaká hloupost, neumělost, slepota na tom světě před začatým řádem svatého *Ignatia*, je všem tak známo, že ani potřeby není o tom zmínku činiti. *Terra vacua et inanis et tenebrae super faciem abyssi,*^(x) mohlo se tenkrát řícti, že země je prázdná, ničemná, neužitečná a plná temností.

*Unus erat toto naturae vultus in orbe,
quem dixere chaos, rudis indigestaque moles.
Frigida pugnabant calidis, humentia siccis.*^(y)

To je, že bylo všechno navopak, jeden hat, druhý číhy, jeden chtěl teplý, druhý studený, *hysteron proteron*, ani člověk k člověku nebyl podobný, zkrátka, byli všichni *rudi*, *rudi sicut isti ligni*, více bylo špalků než *Mercuriusů*. U starých lidí nebylo v hlavě nic, u mládých nebylo nic, u kněží nic, u pánů nic, v městech nic, ve vsích nic, v klášterech málo, ve školách jako by smet, kde nic, tu nic, sám pan Martin po celý říši, po všech okolních královstvích, i zde v Břežnici ještě léta 1630 své *fylacteria* roztahoval a proti církvi svaté tak bojoval, že mu skoro žádný odolati nemohl.^(z) A to tak dlouho trvalo, dokud nepřišel *Ignatius*, jak se ten *spiritus Domini ferebatur super aquas*, ten Duch Páně, ten cherubín nad vodama nepravostí a nad těma temností vznášel, jak začal svým ostrým mečem, to je zapáleným od Ducha svatého jazykem, cvičením křesťanským, horlivým kázáním, duchovním jednáním, hlubokým a vysokým theologickým uměním církev svatou zastávati, bludům kacířským se protiviti, luteránské a kalvinské temnosti rozptýlovati.

*Sidera coeperunt toto fulgescere caelo,
processit nova forma viri pulcherrima rerum,
os humerosque deo similis.*^(aa)

Tu začalo svítati. Začalo slunce rozumu vycházeti, lidé se měniti, víru katolickou přijímati a lidský, ano božský obličej na sebe bráti a čertový *contrfee* ze sebe vymazovati.

Čertový *contrfee*? Copak tenkrát byli lidé čertům podobní? Ach, můj Bože, můj Pane! nejenom tehdy, ale i nyní nacházelo by se takových bezpočtu, kdyby nebyl *Ignatius*. Nebo jak učí svatý *Evagrius*: *Homo cum per peccatum a Deo recedit, diabolo conjungitur et ipsi similis evadit*, ach, pro Pána Boha, což myslíte, hříšníci, že smrtedlně hřešíte! Hle, tenkrát, člověče, kdy hřešíš, od Boha tvého odstupuješ, čertu se přibližuješ a jemu tebe podobného činiš. Tak bylo před časem *Ignatia*, jak pak to znamenal náš cherubín, před rájem od Boha postavený co je neudělal? Místo meče cherubínského vzal klíče Petra, dveře nejenom jako ochránce, ale vrátný církve

svaté do ráje otevřel, svatou zpověď, již dávno zahrabanou a zakopanou, hříšníkům radil, a tak čerty a hovada v lidi obrátil, *eo namque momento*, mluví svatý Augustýn, *ex bestia reviviscit homo --- triumphat daemones et ipsam Dei omnipotentiam ad indulgendum flectit*, nebo hned toho okamžení, jak se člověk zpovídá, z bestie mění se v člověka --- triumfiruje nad d'áblem a prchlivost rozhněvaného Boha ukrocuje. Slyšíš to, hříšný človče, a jak medle sobě svaté zpovědi vážíš? Padáš často a padáš až pod uši do hříchův, a jak často se zpovídáš? Ó ročňátka, ročňátka, bojte se, abyste nebyly v pekle věčňátka! Něžto bylo *per parenthesesim*, vraťme se k našemu cherubínovi.

Nejvyšší říše nebeské kanclíř a Krále všech králův tejná rada svatý Jan Evanjelista viděl někdy sedm anjelů, kteří všickni svět z hřichu trestali, slávu troubama rozhlašovali a čest jeho velebnosti božské zastávali.^(bb) Z těch nejvíce se mně líbí anjel sedmý a všechno se mně zdá, že ho mám znáti. *Vidi alium angelum amictum nube*, tak ho vypisuje svatý Jan, viděl sem jiného anjela oděného oblakem, *facies ejus erat sicut sol*, tvář jeho byla jako slunce *et habebat in manu librum et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram*, v ruce své měl knihu a postavil nohu svou pravou na moři, levou na zemi. Medle, co je to bylo za anjela? Neznáte ho, *auditores*? Já ho znám. Ten anjel je náš *Ignatius*, ponejprv sice *amictus nube divinae protectionis*, oděný oblakem božské ochrany, kdyžto Syn boží k němu mluvil: *Ego vobis Romae propitius ero*,^(cc) já vaším pomocníkem v Římě budu. Tvář jeho jako slunce, když častokráte při mši svaté světlem více než slunečným obklíčený byl, knihu, znamení umění měl v ruce, kdyžto o vtělení Krista Pána, o velebné svátosti, o tajemství svaté Trojice všechno uměl, a nikdá se neučil. Pravý cherubín *plenitudo sapientiae et scientiae*,^(dd) plný moudrosti a umění, pravý cherub. Cherub se vykládá *quasi magister*,^(ee) jako magister celého světa, a odtud ještě synové jeho dědičně slují *reverende magister*. Jednu nohu drží na moři, druhou na zemi, kdežto jak na moři, tak na zemi slovo boží vyučuje, čest a slávu jeho rozmnožuje a svým cherubínským tovaryštvem jako ostrým mečem ráj církve svaté sílně zastává.

A to je ten svatého Jana anjel, to je náš cherubín, *auditores*, nechcete mně věřiti? Věřte sněmu tarrakonenskému, který k *Clementovi* osmému takto píše: *Sancta apostolica et Romana sedes --- peperit hunc spiritum salutis eodem tempore, quo Martinus Lutherus velut hydra lernaea aperuit puteum abyssi --- eodem tempore opposuit hunc septimum et fortem angelum, hunc Ignatium suum. Pontifices*

armarunt quasi propugnatorem reipublicae christianae eumque ducem constituerunt novae militiae, quae de caelo lapsa est signata sanctissimo nomine Jesu. To jest zkrátka: *Ignatius* je ten anjel, ano archanjel, ano cherubín, kterého s svým tovaryštvem proti jedovatému hadu *Luterovi* a pro ochranu církve svaté Bůh sám vzbuditi a naříditi ráčil. Poznal to Jindřich Čtvrtý, král francký, který k svému páterovi rektorovi v tyto slova mluvil: *Perieramus, pater, perieramus, omnes jam haeretici essemus, nisi vos obstitissetis,*^(ff) všichni bychme byli zahynuli a všichni bychme byli kacířové, kdyby vašeho *Ignatia* a vás nebylo. Poznal *Ludovicus Ludovisius*, když se upřímně přiznal: *Societati omne ecclesiae emolumentum debetur,*^(gg) cokoliv je v ráji církve svaté dobrého, za to všechno máme co děkovati jesuitům.

Poznal *Urbanus Osmý*, který *in bulla canonizationis* takto píše: *Vir vere, quem praelegerat Dominus, ut eorum dux foret, qui portarent ejus sanctissimum nomen coram gentibus --- haeticos ad verae fidei unitatem revocarent suique in terris vicarii auctoritatem defenderent,*^(hh) to jest, že je od Boha vyvolený *Ignatius* církvi svaté jako ráji rozkoše za cherubína. A abych *in compendio* nětco pověděl, co snad některým bude proti nosu, poznal to všecko, co jsem pravil, a ještě více opatrný, rozumný, rozšafný a dobře zběhlý a učený senátor z Dolánu, který jménem celého magistrátu takto votíroval: *Plus fructuosae operae in rem christianam contribuitur ab unica societate quam ab universis ceteris religiosi instituti familiis,*⁽ⁱⁱ⁾ více *Ignatius* a tovaryšstvo jeho pro svatou církev a duší spasení učinilo než všichni jiní řádové.

Hola, hola, pane senátor, co je to za *votum*? Zpátkem táhni slova, zpátkem *verte folium et canta*, jináče zpívej, neb tou tvou melodií zbudil si proti sobě *Dominica*, který sto tisíc kacířův, *Ferreria*, který dvadcet pět tisíc Židů, *Františka de Paula*, který sedmdesát tisíc kalvinistů na víru obrátil, rozhněval si *Bernarda* a s ním čtyry papeže, dvanáct kardinálův, tři krále, čtyry královny, deset synův a osm dcer královských a šest tisíc osm set čtyrydct dva svatých z toho svatého řádu. Popudil si na sebe *Norberta* a jeho celou nad lilia a sníh bílejší armádu, roznítils *Augustýna* a z jeho řádu čtyrydct pět papežů, tisíc pět set šedesát sedm kardinálů, sto tisíc svatých. Postavils proti sobě *Františka Serafinského*, *Cajetána* theatinského a jeho *seminarium episcoporum*, *Benedicta* a z toho řádu dvadcet králův, padesát papežův, dvě stě kardinálův, osm tisíc biskupův a jiných jak z toho, tak z jiných řádů bezpočtu řeholníků. Co si myslil? co si mluvil, pane senátor? Než stojí na svém nejopatrnější

muž, aby pak lépe i podlé práva obstal, bere sobě za prokurátora velikého *juristu Antonia Fabra*, jenž o tovaryšstvu někdy takový dal *sentimentum: Jesuitis nihil nostra aetas tulit eruditius, nihil religiosius, nihil (N. B.) toti christianae reipublicae utilius,*^(kk) nad jesuity náš věk nic učenějšího, nic duchovnějšího, nic celý církvi svatý užitečnějšího neměl. A poněvadž podlé svatého Jana Zlatoustého *maximum veritatis argumentum est, cum quis inimicos in testimonium adducit,*^(ll) největší pravda pozná se z nepřátelův, citýruje pro sebe a pro *Ignatia* ten rozumný senátor největší jesuitův nepřátele Martina *Kemnitia* a samého čerta z pekla. Ten otec lží, vida *Ignatia* a tovaryše jeho v Benátkách, takto z posedlý osoby k lidu pravdu mluvil: *Vos nescitis, qui sint isti clerici, sunt viri excellentes, magna virtute et admirabili doctrina praediti,*^(mm) vy nevíte, nevíte, co sou to za lidi, sou muži obzvláštní, velkou ctností a divným uměním od Boha obdařeni. *Kemnitius* pak: *Societas a pontifice excogitata est, ut labentem ecclesiam fulcire possit,*⁽ⁿⁿ⁾ Tovaryšstvo Ježíšovo od papeže je vymyšleno, aby padající víru a církev zastávalo. A jinde potvrzoval: *Jesuitarum theologia semel expuncta catholicam fidem expunctum iri,*^(oo) jako by řekl, jiných se nic nebojím, jenom samých jesuitů, kterých umění jestliže se vyplemení, snadno víra katolická se vykoření.

Ej, tedy *eya vivat Ignatius! vivat* Tovaryšstvo Ježíšovo! *Vivat orbis Parens Mater, terrarum prodigium mundi! vivat* Matka Rodička a zázrak světa! *Vivat ecclesiae lumen! vivat* světlo církve! *vivat ecclesiae cor, afflictorum solatium, mater legitima omnium religiosorum, immo mater mortalium omnium!*^(pp) *vivat* církve svaté srdce, zarmoucených potěšení, matka všech duchovních řádů, ano, matka všech lidí! Než když já křičím *vivat*, slyším z druhý strany *pereat*, ať zahyne. *Jesuitae, qui se nobis maxime opponunt, aut necandi, aut calumniis opprimendi sunt,*^(qq) jesuité, kteří nám nejvíce na cestě stojí, nebo ostrým mečem zamordování, nebo pomlouvajícím jazykem utlačení býti mají. A zase: *Cum jesuitis in posterum tormentis potius certandum, quam argumentis,*^(rr) lépe je napotom s jesuity mukama a mučírnama zacházeti, než s níma se o pravdu hadati. *Ne Calvino quidem ab inferis excitato disputandi cum jesuitis facultas est concedenda,*^(ss) a aby třebas Kalvín z mrtvých vstal, nesmí se připustiti s jesuity disputýrovati. Proč? *Quia satius est cum cacodaemone quam cum jesuitarum coetu congregi,*^(tt) proto prej nemají se trpěti a žádný z nás nemá se s níma hádati, že je lépe s čertem než s níma se disputýrovati. Tak luteránové a kalvínové.

Sofos! sofos! Byl bych řekl *aikéonos*. Učená odpověď. Tak proto má *Ignatiusovo* tovaryšstvo zahynouti, že se vám na odpor staví? Proto trpěti *Ignatius*, že církev svatou zastává a nejenom vám, ale i všem hříšníkům pravdu do nosu vtírá, a vy s ním a proti němu nic svesti nemůžete? Ó noční sovy, ó slepí vejrové, ó jedovatí hadové! Kacířové! Ne proto, ne proto *pereat*, ale proto *vivat* tovaryšstvo, *vivat* proto *Ignatius*. Nebo co je *Ignatius*? *Ignatius* je cherubín, cherubín je *custos et vindex paradisi*, strážce a ochránce ráje; musí, tedy musí a má se vám, ošemetní hadové, na odpor stavěti, musí církve svaté ráj svým vojskem anjelským (jako *princeps militiae caelestis*, kníže vojska nebeského) brániti a zastávati. Co je *Ignatius*? *Ignatius* je *angelus Dei*,^(uu) odpovídá *Isidorus Clarius*, je anjel Páně, musí tedy, musí pravdu mluvit, pravdu kázati a o pravdu s váma se disputýrovati musí *Ignatius*.

A když pravdu jménuji, přichází mně na mysl lež, a když jménuji lež, připadá mně ona theologická otázka: *An possint angeli mentiri?* zdaliž taky někdy anjelové mezi holuby chlumeckým prachem střílejí? To jest, zdaliž mohou lháti a zklamati? Že jeden anjel druhému, ano, čert jeden druhému lživě mluvit (jak pak mluvějí anjelové, zde není místo vykládati) nemůže, držím s velikýma doktory, že pak dobří a nebeští duchové tak jsou pravdomluvní, že ani člověku zklamati nemohou jakožto na tom místě, kde se hřešiti nemůže, postavení, věřím s dobrýma katoliky.

A tak pravdomluvný anjel nejenom za svého živobyті, ale i až posavád v svém tovaryšstvu je náš *Ignatius* anjel, který pravdu káže v kostelích, pravdu učí ve školách, pravdu vostře šeptá do ucha při zpovědních tribunálích. Anjel, který vetře do nosu pravdu králům co *Nathan* Davidovi,^(vv) Ambrož *Theodosiovi*, káže pravdu měšťanům co Jonáš Ninivitům.^(xx) Slovem anjel, který žádného listu před usta nevěme, ale každému pravdu poví, žádnému nepochlebuje. Ach, můj Pane, můj Bože, ach, můj *Ignati*, ach, kýž všichni kazatelové, všichni zpovědníci, všichni řeholníci, všichni duchovní správcové sou tak pravdomluvní anjelové! Ach, což by bylo lépe za dnův našich, ach, což by bylo více lkajících Petřů, horlivých Majdalen, pobožných Ninivitův, než že mnozí kazatelové se bojí, aby polívky nevylili, nahou pravdu kolikráte pochlebenstvím zakrývají; že zpovědníci bojí se, aby své *interesse* neztratili, volný uši mají k slyšení, než nemají jazyku k mluvení.

Ležel jednou kopulétý lev v hluboké jámě nemocný a skoro již duši na jazyku měl; že pak ta jáma velmi ouzká a tmavá byla, hůře tam smrdělo nežli v

židovské apotéce.^(yy) Přihodilo se, že vlk, nedvěd a liška o nemoci krále svého *avisii* dostali a ihned podlé své *obligací patienta* toho navštívili. První *audienci* měl nedvěd, který jakési *complementa* složil a v *discursu* svém velikou *condolenci*, kterou s Jeho Milostí královskou měl, ukázal. Tázán byl naposledy, co by o tom lozumentu, o tý jeho rezidenci držel a zdaliž by tam nic, co by v nos tlouklo, necítil; já, pravil lev, několik časů zde stále bydlím, protož nic rozeznati nemohu. Upřímný nedvěd, jakožto který nikdá při dvoře, nebo málo býval a neznal *stylum curiae*, to jest, že neuměl mluvit po dvořsku, pověděl pravdu a pravil: Velmi se tomu divím, nejjasnější králi, kterak Vaše vzáctná Osoba v tak tmavém a smrdutém kvartýru ložírovati může, nebylo by divu, kdyby Vaše královská Velebnost z toho samého smradu *pestilenci* dostala, já sem tu byl malou chvílku a bojím se, abych o nos nepřišel. Řekl to nedvěd a do smrti více nemluvil, nebo pro tu pravdu tak se lev rozzlobil, že ho ihned na kousky roztrhal. Díval se na tu *tragedii* vlk, a když k audienci byl připuštěn a tím způsobem o tý jámě, puchu a smradu tázán, myslil ten neřád pláštěm přikrýti a dobrou lží tomu smradu zakouřiti, protož odpověděl: Vaše královská Velebnost zde na tom vašem paláci nejináč se mně zdá než jako v zahradách *Hesperidis*, ta jáma jest vonná *Arabia*, v kterýž pízmo a balzam, myrra a *storax*, růže a kadídlo voní, slovem, v tý vaší *infirmary* jest jako v ráji. Slyše tu orací a latínku lev a domnívaje se, že by se mu vlk posmíval, zaživa mu kůži až pod uši svlekl. Naposledy, jako by o ničemž nic nevěděla, přistoupila liška, a když po vykonaných ceremoniích z strany tý vůně vyptávaná byla, odpověděla, aby jí královská Velebnost ráčila odpustiti, že nemůže své *sentimentum* dáti, poněvadž již několik dní přetěžkým katarom a rymou jest obtížena, takže nic vonného od nevonného rozeznati nemůže. To jest mně byla liška! A takových chytrých líšek jest neníčko nejvíce na světě, i mezi kazateli, i mezi zpovělníky, ano, i takových vlků, málo, naproti tomu málo pravdomluvných nedvědů! Ó jak často tento pán *patronus* smrdí kozlem, to jest neřádem Venušíným, jiný zapáchá psem, to jest závistí, ten *minister* kostelním puchem, to jest věcma k záduší a farám náležejícíma, zase onen soudce a oficír vdovama a sirotkama, to jest krví vdov a sirotkův, jak často tato Její Milost paní u Boha žádný, u čerta má mnoho milostí, jiná vydává ze sebe ztuchlínu cizího lože, tato voní dymem ohně nečistého. A předce, že ten jest *Elizeus*, který někdy sud naplní sladkovským olejem,^(zz) onen farizeus, který nětco do pokladnice hodí, tato Sára anebo Marta, která kuchyni zaopatří, ona Rebeka, která místo kůže do plátna oblíká^(aaa) a na některý šátek daruje; žádného není, který by upřímně s pravdou

ven vyšel, anebo má vymyšlenou rýmu co líška, nebo pochlebný jazyk co vlk; než *vae vobis, qui dicitis malum bonum et bonum malum*, běda vám a na věky běda, kteří říkáte zlý dobrý a dobrý zlý.

Ne tak, ne tak náš *Ignatius*, který své syny raději jistou živností zaopatřil, aby tím lépeji pravdu kázali, pravdu učili, pravdu zastávali a svou pravdomluvností dokázali, že *Ignatius* byl cherubín, oni pak pravdomluvní anjelové a celé tovaryšstvo jeho tovaryšstvo cherubínské. Cherub pochází od chaldejský sylaby *rub*, to jest *quasi puer*, jako dítě, *quasi filius vel quasi minister jugiter adstans Deo, paratus ad omne ejus obsequium*,^(bbb) vykládá to jméno *Cornelius*: Cherub tak mnoho vyznamenává jako syn anebo služebník stále před Bohem stojící, ke všemu poručení hotový. Co to slovo cherub v sobě obsahuje, to skutkem dokázal *Ignatius*, kdežto nejenom v první své reguli ustanovil, aby synové jeho na těch místech bydleli, *ubi majus Dei obsequium*, kde větší sláva, čest boží a větší duše spasení se ukazuje, ale i čtvrtý slíb poslušenství stolici apoštolské složil, aby s ním a jeho syny podle své libosti ke vší službě boží poroučeti ráčila.^(ccc) Pravý cherub *paratus ad omne obsequium*,^(ddd) ke vší službě Boha svého každého času hotový. Pravý cherub *quasi puer*, jako dítě, nevinný anjelský dítě, který anjelskou čistotu *altissimo modo*, jak píše *Polancus*, v nejdokonalejším stupni od panny nejčistotnější, když mu své děťátko přinesla a na ruce jeho vložila, šťastně dosáhl a podle té čistoty anjelské své anjelské tovaryšstvo založil, ustanovil a fundýroval,^(eee) které někdy *Lucas Gorcas*, kacíř, svému pastorevi a nečistého života *praedicantovi* za příklad představoval, říká: *Jesuitae angelicam vitam ducunt*,^(fff) jesuiti anjelský život vedou. Královský pak dvůr *Philippa* druhého o nich takto svědčil: *Magni Dei homines, sed humanae carnis expertes jesuitae*,^(ggg) jsou sice lidé, ale velcí lidé boží, těla lidského nemající. Jako by řekl: oni nejsou lidé, ale anjelové, a to jejich shromáždění není lidské, než anjelské, a kolik vidíš *collegia*, tolik máš kůrů anjelských, kolik osob, tolik anjelů.

Než tuhle nyníčko bude se mnou zlé. Pomáhej, *Ignati*, a s tvou zázračnou holí, kterou místo meče cherubínského proti pekelným hadům a strašidlům zázračně si užíval, mně přispěj, nebo proti mně a proti tobě, *caro concupiscit adversus spiritum*,^(hhh) tělo povstává proti duchu a křičí: *Spiritus carnem et ossa non habet*,⁽ⁱⁱⁱ⁾ duch těla a kostí nemá. *Spiritus neque manducatur, neque bibit*, duchové a anjelové ani nejedí, ani nepijí.

A předce jesuiti jsou anjelové? Sou černí a nejenom dvou, ale čtyřrohatí. Co, jesuiti nejedí? nepijí? nehodují? A kde jsou jesuitský kousky, kde je jesuitský

reuschel? kde jsou jejich pankvety, na kterých se více než *Heliogahalus*, *opsodaedalus Antonius*, *Balthasar* král traktýrují? A to mají být anjeličkové? Sou puclatí, červení a dobrýma kousky co pážata krále Nabuchodonozora vykrmení. Tak tělo proti duchu, tak *Bacchus* proti jesuitům.

Tu mi hrej, můj papoušku! povíš, co víš, pověděl bys víc, než neumíš nic.

Je pravda, že duch nemá kostí ani těla, že ani nejí, ani nepije, než to je taky pravda, že duch na sebe kosti a maso bere, že duch zdá se jísti a pítí jako archanjel Rafael, který o sobě mluvil: Zdálo se vám, že jsem s vámi jedl a pil, ale já pokrmu a nápoje neviditedlného požívám.^(kkk)

A takový archanjel, *unus ex septem, qui astant ante Dominum*,^(lll) jeden z sedmi, kteří stojí před Pánem, je svatý *Ignatius*, z toho kůru je jeho tovaryšstvo, který zdá se jísti a pítí, zatím neviditedlného pokrmu požívá.

Než co je to za neviditedlný pokrm? Tři jídla (a to nic víc, věř nebo nevěř) obyčejně synům svým nařídil *Ignatius*. Než řekneš, to je málo? Pro anjely je dost, a to jsou viditedlné jídla. Když pak já *Ignatia* duchovní erb *I. H. S.* rozjímám, nacházím na tom erbu jiné tři jídla, jídla anjelský, jídla neviditedlný.

První litera je *I.* a pod tou je první jesuitský jídl *antipast*, jídl svatému Bernardovi nejsladší, jméno *JESUS*. *Vere suavissimus, plus millies gratissimus*, opravdu jídl nejsladší a nad jiné příjemnější, *in ore mel mirificum, in corde nectar caelicum*, v ustech je sladkost anjelská, v srdci pak manna nebeská. A to nejsladší jméno je tak vlastní jídl jesuitské, že proto a od toho jídl jméno sou dostali *socii Jesu*, tovaryši Ježíšovi. Dal totižto Bůh tomu řádu jméno, *dedit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, caelestium, terrestrium et infernorum*,^(mmm) dal jemu (tovaryšstvu) jméno, které jest nad každé jméno, aby ve jménu Ježíše každé koleno klekalo, nebeských, zemských i pekelných. Co poznal Bartoloměj Ximenes, biskup neapolitánský, který o tom mluvil: *O societas, sanctae ecclesiae lumen, cujus nomen inferi horrent, tellus adorant, ac caeli reverentur*, ó tovaryšstvo, svaté církve světlo, kterého jména bojejí se pekelníci, klaní se mu země a nebesa je v uctivosti mají.

A ten je pokrm první. Druhý, a to *substantiální* jídl je skryté pod literou *H.*, *hostia*, a pod nejsvětější hostií *cibus grandium et fortium*, jídl velikých a silných, předrahý tělo a krev Beránka nevinného. *O sacrum convivium, in quo Christus sumitur*, ó přesvatý pankvet, na kterém kněží sice každodenně (nebo u jesuitů mši opustiti je *capitale*), magistři a fráterové dvakrát i třikrát někdy v týhodni Krista

užívají! Ó, šťastné tovaryšstvo, které nejenom podle jména si Tovaryšstvo Ježíšovo, ale skrze tak časté Ježíše přijímání v Ježíšovo tělo si obrácené! Nebo dlé zdání svatého Augustýna skrze časté přijímání velebné svátosti ne my Ježíše v nás, ale Ježíš nás v sebe mění a obracuje. Ó, přesvatý toho svatého řádu zakladateli, ó, nebeský cherubíne *Ignati*, který si jako anjel chlébem anjelským a jako Izák Jakoba, tak ty dceru tvou nejmilejší, tovaryšstvo tvé *frumento et vino*,⁽ⁿⁿⁿ⁾ obilím a vínem tak zmocnil, že ani *portae inferi*, vrata pekelné to nepřemohou. *O Ignati! Ó tovaryšstvo, quam suavis est spiritus tuus, qui ut dulcedinem tuam in filios demonstrares pane suavissimo de caelo, praestito esurientes replens bonis*,^(ooo) ó, jak sladký je duch tvůj, anjel tvůj, cherubín tvůj *Ignatius*, který k synům svým sladkost svou ukazoval, když nejenom je chlebem nejsladším krmí, ale *esurientes*, lačné křesťany v velikém počtu dobrým a anjelským pokrmem naplňuje. Tebe zde za svědka беру, česká *provincie*, a ptám se, kolik ty tisíc každoročně lačných duší nasycuješ? Chcete vědět, kolik? Podívejte se do jejich duchovních rejstrů a při velké koleji u svatého Klímenta padesát, šedesát, až do sedmdesáti, na Malý Straně třicet a někdy více, na Novým Městě dvacet, až do třiceti, v Holomouci, abych jiné města opustil, čtyřicet, až do padesáti tisíc těch svatých a anjelských hostů tím neviditelným a pod chlébem skrytým pokrmem u těch anjelů posilněných každoročně naleznete. O kterým anjelským pokrmu jakožto vlastním jesuitským k pobožný ženě, veliké svatý Terezie následovnici, sám, kterého v tom přijímáme, Ježíš takto mluvil: *Si aliqui sunt (qui recreent amorem meum), sunt religiosi societatis, qui liberaliter dispensant et administrant sacramenta*,^(ppp) jestliže sou někteří duchovní, tedy sou jesuiti, kteří štědře mě u velebný svátosti přítomného podávají.

A to je druhý. Chcete třetí jesuitské jídlo, které litera *S.* vyznamenává, kořtovati, a jaký sou jesuitské kousky, věděti? Pozvete je k stolu, volejte k tabuli, žádejte na pankvet, představte jim samý korotve a bažanty, přidejte k nim citrony a sardely, předložte *ostrea* a lososy, předkládejte račky a ptáčky, dejte samou malvazii, *videbuntur manducare*, budou seděti, budou se zdáti jísti a píti, zatím pak svého třetího jídla, *sapientia et scientia*, moudrosti a umělosti užívati, když s váma sice budou obědvati, zatím s Františkem králem při obědě večereti, kterého nejlepší večere byla s učenýma lidma *discurrýrovati*. Budou jísti, než onen pokrm, který svým lahodným medem osladil svatý Ambrož: *Nullus cibus sapientia et scientia dulcior*, nad umění a moudrost není jídla sladšího a líbeznějšího.

A to je *Ignatiusovo* a synův jeho vlastní jídlo, jídlo, kterým sebe krmějí, jídlo, kterým hladovité hlavy naplňují, jídlo, které jako matky dětem chléb, tak oni ve školách mládeži předžvejkají a mnohým neschopným do huby dcapají, a to tak chutně, tak šmačně, tak užitečně, že žádný jiný v tom jim podobný ani není, ani rovný býti nemůže. Nepravím já to, ale dávno to pravil *Dordracenus*, kacíř veliký, když mluvil: *Societas docendae juventuti nata est,*^(qqq) že jesuiti k cvičení mládeže narození jsou. S tím držel *Conradus Gratserus: Jesuitae subtilitate et acumine plus aliis valent,*^(rrr) jesuité více umějí než jiní, a proto přidal někdy muž a kacíř velký z Torunů: *Cum monachis convenit nobis, non perinde cum jesuitis,*^(sss) s mníchama se můžeme ještě srovnati, než ne s jesuity. Potvrdil to všechno marpurský doktor a učený luterán, když takto v jistém psaní poznamenal: *Exercitia vestra scholastica sunt ad summam fidem et diligentiam, summam etiam apud hostes merentur laudem,*^(ttt) nad vaše učení žádný není, a proto i u nepřátelů vašich chvály jste hodní. A to je třetí jesuitské jídlo anebo schauessen, pod literou *S.* obsažené *sapientia et scientia*, moudrost a umělost, kterým tak sou vykrmení, že kolik v tom tovaryšstvu vidíš osob, tolik vidíš doktorů, které když chtěl sčísti *Marcus Guadaliara*, muž jak ostrovtipný, tak učený, s velkým dívem vykřikl: *Vidimus doctorum societatis turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat,* viděli jsme doktorů z tovaryšstva zástup veliký, který žádný sčísti nemohl. A kdo medle je může všechny sčísti v třidceti sedmi provinciích, v pět set sedmdesáti třech kolejích, v devadesáti čtyrech semináriích, v sto čtyrydce osmi rezidencích, v sto patnácti *missionibus*? Kdo, pravím, je bude počítati po všem světě jako rychle anjely rozeslané? A ti všichni neviditedlného pokrmu v tomto erbu *I. H. S.* obsaženého, to je *Jesu, hostia et scientia*, nejsladšího jména Ježíše, anjelského chléba v spasitedlné hostii a umění předívného, požívají. Jiné jídla jenom zdají se jísti a pít. Nebo zdaliž si kdo anebo kde na nějakém místě a v nějakém městě z řádu svatého *Ignatia* viděl nepřikladného a s pohoršením nezdrženlivého nějakého *Epicura*? To opravdu ne. A proto stojí pravda mého návržení, že totižto *Ignatius* je cherubín, tovaryšstvo jeho tovaryšstvo anjelské, tovaryšstvo cherubínské, a proto snad tak velice to miloval Ferdinand Druhý, že srdcem královským vzdychával: *Si liber essem, ut fratres mei hodie sunt, Societatem Jesu omnino ingrederer,*^(uuu) kdybych jako mí bratří svobodný byl, dnes bych do Tovaryšstva Ježíšového vstoupil. Proto snad tak velikou láskou zapálen k tomu byl Pavel Třetí, že vůbec mluvil: *Amamus societatem vestram ex animo, ut qui cognitam habemus virtutem ejus et recte facta,*^(vvv) milujeme, milujeme tovaryšstvo

vaše z celého srdce, nebo známe ctnosti a dobré anjelské skutky jeho. Proto snad *Marcellus* k generálovi Laynovi upřímně pravil: *Societati Jesu usque ad sanguinem favebo,*^(xxx) tovaryštvu vašemu až do vylítí krve přáteli budu. Proto snad *Philip*, král španělský, více sobě vážil Tovařštvu Ježíšového než celé armády, Karel pak Devátý, král francouzský, více jednoho *collegium* než nejpevnějšího zámku.^(yyy) Abych jiné jak od Boha, tak od světa korunované hlavy opustil, jak vysoce sobě váží *Ignatius* a tovaryštvu jeho nejnepřemoženější císař pán náš nejmilostivější Leopold První? Tak zajisté velice a vysoce, že se o něm může říci, co o sobě mluvil Ferdinand Druhý: Kdo je nepřítelem tovaryštvu, ten je nepřítelem Leopolda. Ví totižto ten nejopatrnější rakouský Šalomoun, že nejrozkošnější jeho *Austria*, Rakousy, je zemský ráj, *Ignatius* že je cherubín, a proto toho cherubína a syny jeho svými milostmi tak obdařovati ráčí. A to papežové, to císařové, to králové, to činili a činí toho světa potentátové, co neníčky vasalové, co ministrové, co sprostý lid? Žádná skoro *gesellschaft*, žádná schůzka, žádný *pankvet*, žádný skoro shromáždění není, aby tam nebyli jesuiti. Tak ste v lásce, pánové *patres*? V lásce? Ach, můj Bože! ste sice, ste na každém *pankvetu*, ale tam vás více kousají, než někdy psi kousali královnu Jezabel.^(zzz) Ste, ste při každém stole, než tam více o vás než o servity mnozí své smradlavé huby utírají, a ste v každém *discursu*, než tam vás vstřejšíma kopíma než Joab Absolona prohánějí,^(aaaa) a to častěji a obyčejně ti, kterým ste nejvíce dobrodiní někdy prokázali. A jsou to katolici? jsou křesťané? Slyšte bláhoslaveného Jozafata: *Non sit ille pro bono catholico, qui societatem Jesu non amaret*, ať prej tobě není za dobrého katolika ten, který Tovařštvu Ježíšovo nemiluje. Slyšte, jak sobě proti takovým náříká Ježíš: *Tanta est malitia mundi, ut quoniam me delectant, persequantur illos omnes. Verum parum hoc refert, quia illos habeo custoditos in divinitate mea.*^(bbbb) Tak veliká je zlost toho světa, že jesuity proto nenávidějí lidé, že mně rozkoš činějí? Než málo je na tom, nebo v mém božství mám je dobře opatřený. Ó, šťastný tedy a na věky šťastný cherubíne Ignáci! ó šťastný tvé tovaryštvu, které svým božstvím zastává Ježíš! Protivte se nyníčko, protivte tomu, noví tyranové, noví Tajkasamové, noví Maxentiusové, a co svedete? *Custodita est in Jesu divinitate*, brání je ten, který je samá moc a síla; bojujte proti tomu, bojujte, všickni nepřátelé, a proti komu bojujete, kdy bojujete proti jesuitům? Jestliže žádáte do nebe přijíti, bojujete proti sobě, nebo v nebi budete všickni jesuiti. Dlé svatého Augustýna: *Per baptismalem gratiam dicimur christiani a Christo, in caelesti gloria a Jesu omnes dicemur jesuitae*, skrze svatý křest dosahujeme jméno od Krista křesťané, v nebi pak

všickní budeme míti jméno od Ježíše Ježíšovi anebo jesuité. Bruste proti tomu jazyky, špicujte zuby, vostřete pera, než pamatujte, proti komu? *Qui tangit societatem, pupillam oculi mei tangit, nam a Patre meo hujus modi prodiit institutum,*^(cccc) kdo se tejká tovaryšstva, ten se dotejká zřetedlníce oka mého, nebo od Otce mého pochází; tak protestýroval Ježíš před jistou osobou tovaryšstvo v nenávisti mající. Povstávejte proti tomu, povstávejte, než upamatujte se, že náš cherubín má meč, dejte pozor, abyste se nepožezali.

A tím mečem dává mně *satis* náš cherubín *Ignatius*, když tímto *filum orationis*, můj *discurs* a kázání protíná a skončuje. Poslechnu jakožto poslušný syn a nehodný otrok tvůj, ó nejsvětější otče *Ignati*. Protož zavírám a k tobě se s nejponiženější *supplicací* utíkám, nejslavnější cherubíne. Cherubín vykládá se *igneus*, ohnivý, celý si ohnivý (a podlé jména tvého, svatý *Ignatius de Loyola*, o *ignis a Deo illatus*, ohýnek na svět přinešený), a proto jsi celý cherubínský, ohýnku náš.

Anjel jsi s ohnivým mečem církvi svaté představený. Stuj tedy, stuj v tyto nebezpečné časy před tím rájem, obzvláště letos stuj *ad Portam Ferream*, u Železný Brány v Uhřích, a aby onen jedovatý had a pekelný drak Turek nám a ráji římskokatolickému svým vojenským ohněm nic uškoditi nemohl, tvým ohněm cherubínským proti vohni jeho nás braň, ochraňuj a zastávej.

Anjel jsi, ten pekelný *Cerberus* je rouhavý *Senacherib*, *rubus destructionis*. Trní, které nás až do živého píchá, zkáza naše je Turek. Co anjel učinil *Senacheribovi*? *Venit angelus Domini et percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia,*^(dddd) přišel anjel Páně a zmordoval vojska asyrských sto osmdesát pět tisícův. Anjel jsi, pravím, a cherubín, *Ignati*, víš dobře, co letos činiti máš. *Magister divini amoris es,*^(eeee) podlé *Marýny de Escobar*, mistr božské lásky si, zapal, zapal, ohýnku, srdce naše ponejprv k pravému pokání, potom pak zapal nás k stálému Boha milování. *Amo te, Deum, ex toto corde, ex tota anima et ex tota voluntate,*^(ffff) tak zavírával své křesťanské cvičení *Ignatius*; tak já posledně s ním, ach, milujte tedy podlé příkladu dnešního cherubína, milujte, lidé, Pána Boha vašeho. *Si eum non diligi quia Deum,* přidává zde svatý *Tomáš a Villanova*, *neque diligis quia Dominum, saltem dilige quia tuum, quis enim propria sua non diligit,*^(gggg) jestliže, člověče, nemiluješ Boha jakožto Boha anebo jako Pána, miluj ho aspoň jako tvého, nebo kdo medle, kdo věci své vlastní nemiluje? *Diligis vestem tuam*, mluví dál ten zapálený ohněm lásky biskup, miluješ tvé šaty, tvůj kabát, tvou sukni, tvůj dům, tvé role, tvé děti proto, že jsou tvý, a nemiluješ Boha tvého, který více tvůj, než ty

sám si tvůj. *Solusne inter tua indignus amore judicatur*, ó stvoření, ó nevděčné stvoření, které Boha tvého nemiluješ, zdaliž on sám je nehodný tvý lásky? Ach, *amate! amate!* milujme, tedy milujme, jak miloval *Ignatius* Boha našeho. Milujme Ježíše našeho a aspoň ráno, v poledne a večír zapáleným srdcem volejme:

*Te toto corde diligo, o Jesu, te amo,
in teque spero, te meum credo Deum.*

Miluji tebe, Ježíši, věřím v tebe, Ježíši, doufám v tebe, Ježíši můj, a tak nejenom nejlépe budeme ctíti svatého *Ignatia*, ale budeme ohniví od lásky cherubínové jako *Ignatius*. Amen.

Omnia ad majorem Dei gloriam.

(a) vide: elogia Societatis, (b) vide ut supra, (c) in vita, (d) elogia Societatis, (e) in vita, (f) Augustinus, De Genesi ad litteram, liber 12, cap. 34, cap. 3, (g) Gn 3, (h) Gn 19, (i) cap. 22, (k) cap. 28, (l) Tb 5, (m) homilia 34 in evangelium, (n) Lc 2, (o) in vita, cap. 1, (p) Mt 11, vers. 10, (q) in compendio vitae, cap. 1, (r) in vita, (s) elogia Societatis, (t) Imago 1. saeculi Societatis, liber 5, cap. 10, (u) sermo 5 de jejuniis, (v) in compendio vitae, cap. 2, (x) Gn 1, (y) Ovidius, Metamorphoses, liber 1, (z) Annuae Brzeznicensis, (aa) Ovidius ut supra, (bb) Apc cap. 8, vers. 10, (cc) concilium Terraconense anno 1600, (dd) in compendio vitae, cap. 4, (ee) s. Dionysius, cap. 7, (ff) in annalibus Societatis anno 1608, folio 237, (gg) elogia Societatis, (hh) in bulla, (ii) annales Societatis anno 1612, folio 645, (kk) tomus 2, decisio forensis, libro 9, titulo 15, (ll) homilia 24 in Joannem, (mm) apud Eusebium in vita s. Ignatii, cap. 9 in fine, tomus 1, (nn) Imago 1. saeculi Societatis, folio 681, (oo) P. Guevarra, tomus 1 in Mattheum, cap. 1, (pp) vide: elogia Societatis, (qq) Calvinii dogmata 15 apud Becanum tomo 1 (rr) Imago 1. saeculi Societatis, liber 3, cap. 3, folio 341, (ss) annales Societatis anno 1601, folio 453, (tt) in annualibus Societatis anno 1600 folio 346, (uu) in compendio vitae, cap. ultra, (vv) II Rg 12, (xx) Io 3, (yy) fabulae, (zz) IV Rg 8, (aaa) Gn 18, Lc 10, Gn 27, (bbb) Cornelius a Lapide, (ccc) /I/ Rg 1, (ddd) in vita, (eee) in compendio vitae, cap. 13, (fff) pars 3 historiae Societatis, liber 7, (ggg) elogia Societatis, Christophorus Gomez, (hhh) Gal 5, 17, (iii) Lc 24, (kkk) Tb 12, 19, (lll) ut supra, (mmm) Phil 2, 10, (nnn) Gn 27, 37, (ooo) breviarium festum Theop., (ppp) Eusebius in doctrina asceteriorum, liber 1, doctrina 6, cap. 60, (qqq) Imago 1. saeculi Societatis, liber 6, folio 770, (rrr) Becanus tomo 3, opusculum theologicum in examine plagae regiae, cap. 4, (sss) annales Societatis anno 1609 in epistola ad collegium Moguntiam, (ttt) Imago 1. saeculi Societatis, liber 5, cap. 10, (uuu) parte prima historiae Societatis, liber 8, numero 12, (vvv) Chrystophorus Gomez, (xxx) Imago 1. saeculi Societatis libro 6, folio 736, (yyy) libro 5, cap. 10, (zzz) III Rg 21, (aaaa) II Rg 18, (bbbb) apud Eusebium ut supra, (cccc) in annalibus Societatis anno 1612, folio 366, (dddd) IV Rg 19, vers. 35, (eeee) in compendio vitae, cap. 9, (ffff) ut supra, (gggg) super diligentia ad Dominum Deum tuum.

3. 2. Petr Štěpán z Týnce: *Vox clamantis in deserto* aneb Hlas volajícího na poušti, to jest na někdy jmenovaný Vysoký, před léty pustý, v Kraji čáslavským na panství malešovským ležící, nyní pak slavným jednoho a trojího Boha chrámem spolu s poustevnickým příbytkem ozdobený a svatého Jana Křtitele rčený hoře prohlášená a v českém jazyku přednešená chvála téhož svatého Jana Křtitele..., Praha (Vysoká u Kutné Hory) 1697

O svátku narození svatého Jana Křtitele se česká krajina opětně probouzela září tisíců ohňů. Vatry, které z Čech přelomu 20. a 21. století známe v zesvětštělé podobě z posledního dubnového večera, mihotavě rozsvěcely v druhé polovině června na počest nejvýznamnějšího ze svatých značnou část evropských návrší i rovin. Nejznámější český jezuita všech dob Bohuslav Balbín ve svém vlastivědném díle *Miscellanea historica regni Bohemiae* vzpomíná, jak se svým řádovým kolegou vystoupili na vrch Sedlo nad liběšickou jezuitskou rezidencí, aby se odtud podívali na svatojánské ohně na Litoměřicku, Mělnicku i Slánsku.¹¹⁶

V roce 1697, o kterém bude v této kapitole řeč, se již takřka devět let obracelo Balbínovo tělo v Praze v prach a tentýž proces skoro dvojnásobnou dobu proměňoval v Kutné Hoře tělesné ostatky největšího českého básníka raného novověku Fridricha Bridela. Ne, nebudeme mluvit o jeho poezii ani o smrti, chtěli jsme vás, laskaví posluchači, jen v duchu zavést na pravé místo v pravý čas. Noční svatojánská krajina byla roku 1697 při pohledu z Kutné Hory směrem ku Praze poněkud ozářenější než v jiných letech. Ohňostroj a jakýsi z dálky jen těžko čitelný světelný nápis na nebi, dvě stovky vedle sebe hořících hranic podél úbočí lesíků a polí, to vše vytvářelo iluzi zázračných, nadzemských světél, jakousi upomínku všech radostí, které některé z nás čekají v nebeském království.

Přitom původ všeho toho, co jsme roku 1697 zahlédli, byl veskrze pozemský. Strůjcem barokní slavnosti na vrchu Vysoké nedaleko Kutné Hory byl hrabě František Antonín Špork (1662–1738), později známý jako myšlenkový i právní protivník jezuitů, svérázný myslitel a poněkud osobitý milovník umění. V roce 1695 se Špork při léčení v Karlových Varech setkal se saským kurfiřtem a pozdějším polským králem Fridrichem Augustem. Společně se zaměstnávali především karetní hrou. Šťěstěnou obdařený Špork vyhrál na majetném protihráči částku 5600 zlatých, která představovala i z pohledu poněkud hýřivého šlechtice

nezanedbatelný obnos. Za tyto peníze nechal uměnilovný hrabě vystavět na nejvyšším bodu svého malešovského panství, na vrchu Vysoká, kapli zasvěcenou svatému Janu Křtiteli. Stavba z let 1695–1697 ale nebyla v pojetí svérázného hraběte a dnes neznámého italského architekta pouze sakrálním prostorem, měla v sobě spojovat kapli a unikátní letohrádek. V přízemí centrální, přibližně čtvercové stavby vznikla umělá jeskyně s krápníky, které vévodila nádrž se sochou světce. Na klenutí bylo znázorněno zlacené slunce, z jehož četných paprsků, jakož i ze všech koutů místnosti prý prýštila voda a padala tak umně do nádrže, že nezkropila sochu ani návštěvníky. V přízemí ale zároveň voněla kuchyně, která měla zásobovat vyhlídkový sál a čtyři pokojíky v patře stavby, určené výhradně panstvu. K zámečku v Roztěži, rezidenci malešovského panství, vznikla cesta osázená více než tisícovkou lip.

Vysvěcení kaple 24. 6. 1697 doprovázela velkolepá slavnost, jejíž poslední část jsme již alespoň zdáli zahlédli. Vedle osobních Šporkových přátel a dalších osob ze šlechtických kruhů sem připutovalo asi 20 000 venkovanů a měšťanů.¹¹⁷ Kapli vysvětil svatovítský kanovník Tobiáš Jan Becker. Následovala dvě sváteční kázání, pro německy mluvící poutníky a hosty z řad šlechty kázal jezuita Václav Nerlich, jehož chvalořeč se Šporkovi zvláště líbila,¹¹⁸ česky promluvil kazatel z kapucínského chrámu svatého Josefa v Praze Štěpán z Týnce. Vrchnost myslela nejen na duchovní občerstvení poutníků, ale i na pozemské radosti a drobné dárky pro všechny příchozí. V nádrži i ve slunečních paprscích výjimečně nekolovala voda, ale šestašedesát věder vína (aluze na první Kristův zázrak při svatbě v Káni), které příchozím údajně rozdával zvláštní lžící sám hrabě Špork. Mezi poutníky bylo rozděleno 7 000 džbánek se šporkovským znakem, po jejichž naplnění vínem dostali poutníci bochník chleba, pamětní medaili a někteří chudáci i peněžní podporu. Pro povyražení příchozích nechal hrabě Špork dovézt na vrch i šedesát sudů piva a množství jitrnic, nad ohni se propékali dva jeleni a vůl prošpikovaný kachnami, husami a koroptvemi. Asi padesát hostů z řad šlechty hodovalo v místnostech nad kaplí. Do radovánek se ozývala střelba z hmoždýřů. Zvečera byl zapálen velkolepý ohňostroj, přičemž světlice utvořily nad přítomnými erb a nápis k počtě dalšího oslavence a Šporkova přítele, hraběte Jana z Vrbna: *Vivat Joannes comes de Wrbna*. Dvě stovky hořících

¹¹⁶ B. Balbín, *Krásy a bohatství české země* (přel. a vybrala H. Businská), Praha 1986, s. 74.

¹¹⁷ F. Grimm, *Vysoká, vrch a zřícenina u Kutné Hory*, *Časopis společnosti přátel starožitností XLV*, 1937, s. 72.

¹¹⁸ P. Preiss, *Boje s dvouhlavou saní*, Praha 1981, s. 107.

hranic osvětlovaly noční cestu do zámku v Roztěži, kde bylo připraveno ubytování pro nejvzácnější hosty. Oslavy pokračovaly ještě v následujících dnech.¹¹⁹

Hrabě Špork byl se slavností nadmíru spokojen, v následujících dvou letech se pouti opakovaly stejně nákladně a velkolepě, snad jen hluk byl ještě větší, neboť počet hmoždýřů byl poněkud rozmnožen. Slavnost na Vysoké roku 1699 byla spojena i s rodinnou událostí, jíž Špork přikládal velký význam: při pouti tu byl pokřtěn jeho prvorozený a dlouho očekávaný syn Jan František Antonín Josef Adam. K jeho dlouhověkosti nepomohlo, že novorozeně při křtu drželi tři nejstarší obyvatelé malešovského panství, dítě po necelých dvou měsících zemřelo.¹²⁰

Špork Malešov ještě roku 1699 prodal, přičemž kapli s letohrádkem ustanovil za věčné břemeno k panství. Protože pak panství rychle střídalo majitele, nastaly složité a nepřehledné tahanice.¹²¹ Zájem o kapli upadal, poustevna, kterou se Špork pokoušel vedle kaple zřídit, osiřela, pouti na nějaký čas ustaly a i po jejich obnovení nikdy nedosáhly bývalého lesku a věhlasu. Za Josefa II. pak byly definitivně zrušeny. Ještě jednou byla Vysoká do dále ozářená světlem: v noci na svaté Filipa a Jakuba roku 1834 do vížky uhodil blesk a střecha vzplála. K hašení nikdo nespěchal, všichni si mysleli, že se na vrchu pálí ohně čarodějné noci.

Co dnes zbývá ze zašlé slávy Vysoké? Torza stěn zarůstající okolním lesem, zbytky kleneb bývalého sklepení, několik pamětních mincí v muzejních sbírkách a tisk kázání kapucína Štěpána z Týnce.

Petr Štěpán z Týnce se narodil někdy kolem roku 1658 v Týnci u Chotěšova. Do řádu kapucínů vstoupil 19. srpna 1676.¹²² V roce 1697, tedy v době kázání na Vysoké, působil jako kazatel u svatého Josefa na Novém Městě pražském. V téže době se připravovalo Štěpánovo jmenování kvardiánem malého kapucínského kláštera v Kolíně, tedy na spojnici šporkovských panství Malešov a Lysá nad Labem. Petr Štěpán se zřejmě osvědčil nejen jako kazatel, ale i jako organizátor a představený kláštera: v letech 1700–1708 postupně působil jako kvardián v Kolíně, Horšovském Týně, v Chrudimi, opět v Kolíně a v Roudnici nad Labem.¹²³ Závěr

¹¹⁹ / Srov. F. Grimm, c. d., s. 69–83.

¹²⁰ P. Preiss, c. d., s. 22.

¹²¹ tamtéž, s. 107.

¹²² Národní archiv Praha, fond Řád kapucínů, kartón č. 131, seznamy členů řádu, složka 1697, fol. 2.

¹²³ Národní archiv Praha, fond Řád kapucínů, kartón č. 132, seznamy členů řádu, složka 1712.

jeho života je spojen s kapucínskými kláštery v Klášteře nad Jizerou a v Litoměřicích, kde také 23. února 1721 zemřel.¹²⁴

Svatojanské kázání z Vysoké je zřejmě jeho jediným dochovaným textem. Kazatelův koncept je na první pohled jednoduchý, nemíní své posluchače překvapit nečekanými zvraty, vzájemně si protirečícími myšlenkami a nápady. Základem kazatelova nápadu je podoba jména světce; přitom nejde jen o legendární okolnosti Janova pojmenování, ale o jednukaždou hlásku světceova jména, které chápe jako symboly nebo zárodky emblémů, z nichž lze vyložit nejdůležitější okamžiky Janova života. Právě emblémy, které v českých kázáních nacházíme jen jako ojedinělé, osamocené výzdobné prvky, tvoří v tomto kázání relativně důležitou součást textu. Značně zjednodušeně připomeňme, že pod pojmem emblém rozumíme konstrukce složené ze zobrazení (to v případě homiletiky obvykle zastupuje literárně vykreslený nebo alespoň zmíněný symbol) a jednoho nebo raději dvou mnohvrstevnatých, krátkých textů či citátů, které zobrazení dále rozvíjejí a zároveň významově zužují (srovnej úvod této knihy). Například k nule Petr Štěpán připojuje text: „Jak se přidá nejmenší, bude počet největší.“ V české homiletice zcela výjimečně Štěpán zmiňuje celé řetězce emblémů, například u nuly zároveň zmiňuje její podobnost s penězi - a hned k penězům přikládá nápis: „Affluunt et defluunt, že jako voda /.../ připlynou a odplynou.“ Jindy jsou písmena vyložena jen v rovině symbolu (například A je díky třem linkám, ze kterých se skládá, symbolem nejsvětější Trojice). Většina emblematických konstrukcí a výklady symboliky vybraných písmen nejsou Štěpánovým výtvozem; jak je zřejmé z odkazů, duchovní řečník se nesnaží o originální řešení, pečlivě se přidržuje výkladu takzvaných literních symbolů tak, jak jej předkládají dobové nejužívanější kazatelské příručky, zejména Pieriova *Hieroglyphica* a Picinelliho *Mundus symbolicus*. Vlastní přínos kazatele je v porovnání a propojení těchto symbolů jednak se svatojanskou legendou, jednak s vlastní slavností posvěcení kaple na Vysoké. Nejúčinněji se mu to snad daří u zdvojeného písmene N - symbolu útěku před smrtí a zároveň Janovy mučednické smrti. Hora, která se podle apokryfního evangelia otevřela svaté Alžbětě, aby zachránila nemluvně, je připodobňována vrchu Vysoká, nicméně v představách většiny posluchačů byla asi blízká i oné tajemné skále z lidových vyprávění, která se jedenkrát o svatojanské nebo velkopáteční noci otevírá, aby vydala své poklady. Okrajově se z kázání dozvídáme i některé podrobnosti o podobě slavnosti; kazatelem

¹²⁴ tamtéž, kartón č. 133, složka 1736–1740.

zmíněných šedesát šest věder vína vyložených jako připomínka společného věku Krista a sv. Jana svědčí o tom, že Petr Štěpán byl předem do symboliky spjaté se slavností zasvěcen, snad také přispěl několika nápady při přípravě duchovního obsahu slavnosti. Tak trochu mimochodem kazatel posluchačům vyložil i smysl celkové výtvarné výzdoby nově vystavěné kaple, a tím splnil další z řady úkolů či řečnických povinností. Známe bohužel jen málo svátečních promluv proslovených při slavnostech vysvěcení nových chrámů a kaplí, ale zcela jistě se v těchto případech od kazatele očekávalo, že mimo jiné upozorní posluchače na význam umístění některých oltářů, představí vyobrazení méně známých světců, vychválí donátora aj.

Konceptuální pojetí asi nejvíce ovlivnilo závěr Štěpánova kázání. Vedle závěrečné modlitby tu za pomoci vtipného exempla o malíři malujícím svatou Voršilu a 11 000 panen upozornil nejen na časové možnosti kazatele, ale především geniálně využil okolností vzniku promluvy. Kázání bylo prosloveno pod širým nebem, přičemž interiér kaple ještě mnohý ze zvědavých poutníků neviděl, a co víc se v té chvíli nabízelo než evangeliem inspirovaná poznámka o kráse věci skrytých.

Kázání Petra Štěpána (nebo snad některá z jeho nám dnes neznámých předloh?) v mnohém inspirovalo některá bohemikální kázání 1. poloviny 18. století. Podobnou koncepci zvolil roku 1713 Jan Václav Mezlecký z Palmolevu v kázání o svatém Piovi V. (jednotlivá písmena světcova jména kazatel vykládá jako symboly čtyř hlavních křesťanských ctností), podobně se hořovický děkan Zikmund Cardian v kázání o svatém Ignácovi z roku 1722 ptá, co je Ignácus, a na počátku každé z osmi odpovědí využívá vždy příslušné písmeno světcova jména. Takzvanou literní symboliku hojně využíval i již zmíněný Bohumír Hynek Josef Bílovský (srovnej např. kázání o svatém Ignácovi v tomto výboru, kde důmyslně rozebírá zkratku I.H.S. aj.).¹²⁵ Mistrem při využití literních symbolů v homiletice pak byl bezesporu theatin Karel Račín, který si v řadě kázání v postile Sněm nebeský svatých a světic božích z roku 1712 rafinovaně pohrává s jednotlivými písmeny ve jménech světců, ale i v ustálených antických zkratkách (S.P.Q.R.); Račínově postile se podrobněji věnovala a na problematiku tzv. literních symbolů upozornila v nové době Michaela

¹²⁵ J. V. Mezlecký z Palmolevu, *Thymiana pietatis Pii V., to jest Pravá podstata vůně májový...*, Praha 1713 (Knihopis č. 5546) ; I. Z. Cardian, *Oheň nebeský od nejmocnějšího Boha na zem z nebe vyslaný* (Knihopis č. 1461).

Horáková.¹²⁶ Petr Štěpán vykládá některá písmena i jako číselné symboly; tady bychom paralel k jiným bohemikálním kazatelským textům našli snad ještě více. Namátkou upozorňuji na novoroční kázání svatovítského kanovníka Pavla Josefa Axlara z postily Nábožný horlivý vůdce (dvě nuly v letopočtu 1700 vytvářejí v kazatelově podání brýle, které jsou posluchači vzápětí nasazovány), na Hendlovo kázání o duších v očistci (nula a kruh jsou nejdůležitější symboly, které umělecky sjednocují celou promluvu) a bohemikální německé kázání augustiniána Erasma Liehrehu (mnohostranně vyložená symbolika čísel 1, 2, 3).¹²⁷ Podobou jména Jan a ve jménu skrytým paradoxem se zabýval v latinském nepomucenském kázání předneseném v Praze na Skalce premonstrát Alois Václav Fiedler v roce 1740.¹²⁸

Kázání Petra Štěpána z Týnce se dochovalo zřejmě v šesti nebo sedmi exemplářích. Pro náš výbor jsme vycházeli z výtisku uloženého v knihovně Památníku národního písemnictví (sign. svozové klášterní knihovny Kladruby F 963).

/stylizovaná dedikace a text kázání/

Dedicírovaná neb přivlastněná

tomu, jenž povstal mezi syny ženskými, nejvyššímu, v životě matky posvěcenému, dle své pokory nejmenšímu, ale podle Kristového prohlášení nejpřednějšímu ad lit. I

jako sloup nejstálejšímu na skále, jenž Kristus jest, utvrzenému ad lit. O

uprostřed Trojice svaté stojícímu (*Petrus Damianus*) ad lit. A

pro věčnou a slova božího pravdu usmrcenému ad lit. NN

slova věčného hlasu na poušti volajícímu ad lit. E

nejmenší poškrvny jazyka se vzdalujícímu ad lit. S

anjelu, patriarchovi, proroku, mučedlníku, vyznávači, panicovi nejčistotnějšímu, svatému Janu Křtiteli, všech slova božího hlasatelův patronu

¹²⁶ M. Horáková, K symbolice v barokní homiletice, Sborník prací FF BU, D 40, 1993, s. 25–31; K. Račín, Sněm nebeský svatých a světic božích..., Praha 1712 (Knihopis č. 14 708).

¹²⁷ P. J. Axlar, Nábožný horlivý vůdce do města svatého nebeského Jeruzaléma..., Praha 1720 (Knihopis č. 905), s. 16; Liehrehu kázání v nové době vydal J. Kvapil, Čítanka německé barokní literatury z českých zemí, Ústí nad Labem 2001, s. 41–51; srov. též: J. Kvapil, Eins, zwei, drei. Geistliches Staunen und menschliche Neugierde - Erlebnis einer Konzeptpredigt, Acta Comeniana 15–16, 2002, s. 307–326; Hendlovo kázání vyšlo ve Výboru Vít je život člověka (ed. M. Sládek), Praha 2000, s. 42–60.

¹²⁸ A. V. Fiedler, Amaranthus sive Flos amoris..., Praha 1740 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BQ I 76).

od nejmenšího kazatele z menších bratrův řádu svatého Františka kapucínův F. S. T.

Ioannes est nomen ejus et in nativitate ejus multi gaudebunt.

Lucae 1

Jan jest jméno jeho a mnozí v jeho narození radovati se budou.

Nequaquam, sed vocabitur Ioannes.

U svatého Lukáše v 1. kapitole

Nikoliv, ale slouti bude Jan.

Na cestě boží oslepeni, v víře neosvíceni a věčné pravdy neuznávající staří předkové mívali veliké pověry v svých jménách; z té příčiny, aby byli slavní a šťastni jejich děti, svým synům slavných a udatných rekův jména ukládali, jak *Machiavellus* napomínal, aby synové knížat *Alexandrove, Juliusove, Pompejove etc.* se nazývali. *Chinenští* a *simenští* císařové všeckno své neštěstí přičítali jménům, protože aby se jim šťastněji vedlo, své jména v krásnější proměnili. Svatý Jan Zlatoustý taky píše, že za starodávna a prvních časův s velikou radou a z nějakého vnuknutí a pohnutí božího bejvaly nazvaný jména, aby tudy, jaké budoucně dítě bude, poznáno bylo.^(a) Tak *Seth* nazval syna svého *Enos*, protože on měl začítí nejdříve jméno boží vzývati.^(b) Svatý Tomáš dí: *Nomina debent proprietatibus rerum correspondere*, že jména mají s vlastností těch věcí, které vyznamenávají, se srovnávati, podle onoho *poetae* neb veršovníka: *Conveniunt rebus nomina saepe suis*, že se často jména s svými věcmi srovnávají. Tak Adam jest tak mnoho jako *rufus* neb ryšavý, protože z červené země jest byl stvořený. Pán Ježíš jest tak mnoho jako *salvator* neb spasitel, jak *Dionysius carthusianus (in cap. 1 Lucae)* dí: *Ad insinuandum, quod ille esset verus mundi Salvator*, k uznání, že on jest opravdový světa Spasitel, kterému povinně musím přiložiti nápis: *Cum nomine virtus*, že má moc neb ctnost se jménem. Ačkoliv pravda jest, *astra inclinant, non necessitant*, že planěty samotně nakloňují, a nenutějí, předce za starodávna na ně dávali dobrý pozor. Jestliže jest se dítě narodilo na Dobropanu, říkávali, že bude dítě vtipný a učený, jestliže na Hladolétu a Smrtonoši, že bude zůřivý a nepokojný. Ale *Ptolomaeus*, onen vznešený hvězdář, dí: Když se dítě narodí na znamení vstupující Panny a Slunce, že bude šťastný a dojde velikých hodností a důstojností. Na dnešní velikou slavnost se rodí svatý Jan Křtitel, předchůdce Páně, a to na znamení Panny a

Slunce. Když ta nejšťastnější panenská hvězda Maria s sluncem spravedlnosti Kristem Ježíšem vyšla od Nazarétu, vstoupila s chvatáním na hory jüdské do domu Zachariášového a tam zůstala státi, kteréž nic jiného nevyznamenává nežli veliké štěstí a důstojnosti i taky skrže anjela předpověděnou radost: *Et in nativitate ejus multi gaudebunt*, že mnozí v narození jeho radovati se budou. Takže když se to rozhlásilo po horách jüdských, všickni, kteříž o tom slyšeli, bázní naplnění skládali to v srdci svém, řkouce: *Quis putas puer iste erit?* kdoť se zdá bude dítě toto? I chtěli je nazvati jménem otce svého Zachariáše, mateři ale zdálo se to jméno nešťastný, přednesla šťastnější a pěknější, řkouce: *Nequaquam, sed vocabitur Ioannes*, nikoliv, ale slouti bude Jan. *Et hoc quidem dicebat edocta a Spiritu sancto*, praví svatý Bonaventura, to že jest propověděla od Ducha svatého vyučená. A tak svatý Jan slušně zvolati mohl s Izaiášem: *Dominus ab utero vocavit me, de ventre matris meae recordatus est nominis mei,*^(c) Pán z břicha povolal mě, z břicha matky mé rozpomenul se na jméno mé. Kteréž vykládá *Hugo cardinalis: Recordatus est nominis mei, id est: dedit mihi rem nominis hujus Ioannes, id est gratiam,*^(d) rozpomenul se na jméno mé, to jest: dal mně věc jména toho *Ioannes*, to jest milost. Nebo co jest *Ioannes* podle onoho *conveniunt rebus etc.*, nežli, jak *Innocentius III.* praví, *Ioannes interpretatur gratia Dei, Ioannes* že se vykládá milost boží. A podle Alberta Velikého *Ioannes interpretatur, in quo est gratia Dei*, Jan, v kterým jest milost boží. A tak svobodně může s svatým Pavlem zvolati: *Gratia Dei sum id, quod sum, et gratia Dei in me vacua non fuit,*^(e) milostí Boží jsem, co jsem, a milost jeho ve mně prázdna nebyla. Kteréž ještě lépeji potvrzuje svatý Bonaventura: *Ioannes est nomen ejus, quasi vir magnae gratiae et magnorum meritorum*, Jan jest jméno jeho, jako by řekl, jest muž veliké milosti a velikých zásluh. Ó nejsvětější dítě, odkud tobě v tvém narození, že hnedky jsi muž milostí, velikých zásluh a důstojností? A odpovídá mně, kteréž s plesáním a potěšením mého srdce slyším: Zdali nevíš, že mám v mém narození tu nejšťastnější panenskou hvězdu Marii s spolu vstupujícím sluncem Ježíšem? Zdali nevíš, že v jejím domečku jsou se taky spojili dva Blíženci, *natura* neb přirození člověka a věčného slova, kteří mně dobře přejí? Zdali nevíš, že anjelský *Mercurius*, Dobropan Gabriel, tak šťastně jest se taky přispojil, mému otci předpověděl: *Vocabis nomen ejus Ioannem*, nazůveš jméno jeho Jan, to jest milost, kterou milost jest hnedky zkusil, kdy jest byl rozvázán jazyk jeho. Zdali nevíš, že o mně církev svatá prozpěvuje: *Elisabeth Zachariae magnum virum genuit*, že Alžběta Zachariášová velikého muže porodila. Kterak tehdy nemám býti a slouti *Ioannes*,

gratia Dei, vir magnae gratiae et magnorum meritorum, milost boží, muž veliké milosti a velikých zásluh? Takže se mě táží: *Dic nobis, si tu es Christus*, pověz nám, zdali jsi ty Kristus? Ó přesvaté dítě! ó milost boží! ó muži veliké milosti a velikých zásluh, který jsi rozvázal v tvém narození jazyk tvého němého otce, rozvaž taky na tvou vejroční a zde první slavnost tupý jazyk nehodného ctitele, abych mohl tomuto velikému zástupu a všem ctitelům tvým (kteří tebe sem na tuto vysokou horu následují jako někdy na poušť k kázání pokání všechny krajiny židovské i Jeruzalemští) hodně přednésti, co jest od litery do litery tvé krásné, svaté, slavné a milostiplné jméno

IOANNES.

Nequaquam, sed vocabitur Ioannes, nikoliv, ale slouti bude Jan. K vejš jmenovaným chválám svatého Jana, aby se naplnilo, což Kristus Pán dí: *Habenti dabitur et abundabit*,^(f) kdo má, bude mu dáno a bude hojněji míti, příkládá ještě jinou chválu svatý *Thomas de Villanova*: *Quod si rem perscrutari diligentius licet, a principio creaturae usque nunc nulli hominum tam solenniter et celebriter nomen impositum est sicut Ioanni Baptistae, hoc enim nomen non a patre, non a matre accepit, sed a Deo impositum est, ab angelo promulgatum, de coelo allatum, a patre auditum, a matre prophetatum*.^(g) Jestliže tu věc pilněji zpytovati dovoleno jest, od začátku stvoření až do tohoto času žádnému z lidí tak slavně a důstojně jméno uložené nebylo jako svatému Janu Křtiteli, neboť toto jméno nedostal od otce a mateře, ale jest od Boha složené, od anjela vyhlášené, z nebe přinešené, od otce slyšané, od mateře prorokované. A zase praví tento svatý: *Nil aliud est esse Ioannem nisi Deo gratum vel acceptum*, nic jiného není býti Janem nežli Bohu milým a příjemným. Nyní se nedivím, že tak mnozí se jmenují Janové, to jest miláckové boží, kteréž jméno tak milostiplné a krásné jest, že jistý jmenovec a ctitel svatého Jana jemu složil tento verš:

*Nomen Ioannes est nomine pulchrius omni,
aut si non, illud cur tot habere volunt?*^(h)

Jméno svatého Jana jest krásný nade všema,
jestliže pak ménějí, proč je tak mnozí chtějí?

Ano, dokládá, že slyšel od učení v *necromantii* a učedníkův ze školy d'ábelské, která jest někdy byla v Paříži, že d'ábel po jménu nejsvětějším a sobě nejhroznějším Ježíš, Maria žádného se tak velice nebojí jako jména svatého Jana, kteréž plné milosti, zásluh a tajemství jest ne samotně strany sedmliterního počtu,

který netoliko sedm svátostí, sedm radostí, sedm darů Ducha svatého, sedm posledních slov Krista Pána v sobě obsahuje, ale taky jakožto hlas slova tajemství plné jest strany jednékaždé litery tohoto svatého jména

IOANNES.

I nejdříveji dvojnásobně se vzítí může, jednou *arithmetice* neb podle počtu, a tenkráté jest k všelikým počtům velmi potřebný, takže mu *Picinelli* přikládá nápis *sine me nihil*,⁽ⁱ⁾ beze mě nic, aneb *minima, sed prima*, nejmenší, ale nejpřednější, a slušně vyznamenávati může svatého Jana, který se hlásí za nejmenšího, když dí: *Non sum dignus, ut solvam procumbens corigiam calceamenti ejus*,^(k) nejsem hoden padna rozvázati řemínka obuvi jeho. Naproti ale Kristus Pán ho nazývá nejpřednějšího, řkoucí: *Amen, dico vobis, non surrexit major Ioanne Baptista*,^(l) jistě, pravím vám, mezi syny ženskými nepovstal jest větší nad Jana Křtitele. Nad některými slovy divíce se, *Paulus a Palatio* zvolal: *Tantus erat Ioannes, ut Christus juramento suo firmaverit inter natos mulierum non surrexisse majorem Ioanne Baptista, et quia verbum Dei tantam habet efficaciam, ut ea, quae non sunt, faciat esse, ideo etiamsi Ioannes major omnibus non esset, hoc unico Christi verbo major redditus est*, tak veliký jest byl svatý Jan, že Kristus Pán přísahou to potvrdil, že mezi syny ženskými nepovstal větší nad svatého Jana Křtitele, a poněvadž slovo boží (skrže kteréž všecko učiněno jest) takovou moc má, že ty věci, kteréž nejsou, činí, aby byly, protož byť Jan nade všecky větší nebyl, tím jedinkým Kristovým slovem větší učiněn jest. S kterým textem spolu zvučí: *O quantum praeconium ore infallibilis veritatis prolatum!*^(m) ó kterak veliká chvála ustmi nepochybitedlné pravdy přednešená! A svatý *Thomas de Villanova* dokládá: *Si totum coelum et terra simul voluissent laudare Ioannem, non esset ei tanta gloria, sufficit enim Ioanni ad omnem gloriam, quod tantum habuerit laudatorem*,⁽ⁿ⁾ byť celý nebesa a země spolu chtěly chváliti Jana, nebyla by mu tak veliká sláva, dostiť jest Janovi ke vsí své slávě, že takového má chválitele.

Vezmeme-li I podle litery, tehdy vyznamenává sloup, a kdo jest byl silnější sloup nežli svatý Jan? Jak mu přivlastňuje římský *breviarium*, co Bůh dí: *Ego dedi te hodie in columnam ferream regibus Juda et principibus ejus et bellabunt adversum te, et non praevalerunt*,^(o) dal jsem tebe dnes v sloup železný králům Juda i knížatům jeho a bojovati budou proti tobě, a nepřemohou. S kterými božskými slovy posilněný sám sobě přikládá nápis *frangor, non flector*, že raději chce život dáti, nežli přikázání božího v ohlašování pokání nevyplniti, a dále aby vyplnil.

O může se taky vzítí dvojnásobně, *arithmetice* jest tak mnoho jako *nulla*, a byť jich ten největší počet byl, zůstanou předce *nullae*, jak se ale přiložejí k té nejmenší a nejpřednější cifře I, která o sobě dí: *Sine me nihil*, beze mě nic, hnedky má ta *nulla* nápis: *Addito minimo maxima fiet*, jak se přidá nejmenší, bude počet největší, a vynese to, co k slávě jednoho a trojího Boha a ke cti svatého Jana zde vynaloženo jest. Vezmeme-li ale O podle litery, tehdy má podobenství denárův a peněz, kteréž žádného stání nemají, protož jim *symbolista* přikládá nápis: *Affluunt et defluunt*,^(p) že jako voda, obzvláště ve hře, připlynou a odplynou. Jaký ale prostředek nalezl vtip od Boha osvíceného a rozumného člověka, kdy připlynou, aby zase neodplynuly? Ó velmi subtylný, chvalitebný a spasitedlný, odsoudí, odevzdá, vynaloží, uváže aneb přibije je k silnému železnému sloupu a k tomu na vysokou a svatou horu, já chci řícti, aby sprostí vyrozuměli, vynaloží je ke cti svatému Janu, a v tom okamžení dostávají svůj nápis: *Non defluent*, že jsou tak stáli a upevnění, že víceji odplynouti nemohou, obzvláště kdy jednomu a trojímu Bohu se za ně staví dům. Však ne na písku, jako onen blázen stavěl, o kterým Kristus Pán dí: *Qui aedificavit domum suam super arenam, et descendit pluvia et venerunt flumina et flaverunt venti et irruerunt in domum illam, et cecidit et fuit ruina illius magna*,^(q) kterýž jest stavěl dům svůj na písku, i přišel jest déšť a tekly jsou řeky a váli jsou větrové a obořili jsou se na dům ten, i padl jest a byl pád jeho veliký, protože na písek, to jest, jak *Salmeron apud Cornelium a Lapide* dí: *Quia super creaturam*, protože k zalíbení člověku neb tvorů vystaven jest. Ale tento vystaven jest na ten způsob, jak v tom místě Kristus Pán dí o muži moudrým: *Qui aedificavit domum suam super petram, et descendit pluvia etc., et non cecidit, quia fundata erat supra firmam petram*, kterýž vystavěl jest dům svůj na skále, i spadl jest příval etc., a nespádl jest, neb byl postaven na pevné skále, to jest podle *Cornelia a Lapide in Christi amore*, na Kristové lásce, a velmi dobře, neboť svatý Pavel Krista Pána jmenuje skála, řkoucí: *Petra autem erat Christus*,^(r) a skála byla Kristus. Kterému na tomto místě od svatého Jana křtěnému k východu první oltář vystavený jest jakožto Vykupiteli našemu a pravému Bohu, aby přebýval uprostřed svého lidu, jak jest někdy před přijatým člověčenstvím přikázal Mojžíšovi: *Facientque mihi sanctuarium et habitabo in medio eorum*,^(s) udělají mně svatyni a budu bydleti uprostřed jich. A ten Bůh, kdy se k jeho slávě a ke cti svatého Jana ty peníze s tak svatým oumyslem odevzdávají, slušně dí: *Non rapiet eas quisquam de manu mea*,^(t) že je žádný víceji nevezme z rukouch jeho, ale kde aneb u koho přebývá ta ruka Páně nežli zde u

svatého Jana, jak svatý Lukáš dí: *Etenim manus Domini erat cum illo*, neb zajisté ruka Páně byla s ním.

A poněvadž latinsky, řecky, vlasky se skládá a píše ze třech *liniis* neb řádek, ze dvouh postranně z jednoho punktu tažených, které vyznamenávají Otce a Syna, a z třetí vprostředku napříč, která ty dvě postranný váže a vyznamenává Ducha svatého jakožto lásku a svazek mezi Otcem a Synem, tedy, jak vynacházím *in Mundo symbolis (liber 19, cap. 1)*, jest obraz jednoho a trojího Boha, jak o něm stojí psáno: *Ego sum Alpha et Omega.*^(u) Ó zajisté přešťastný svatý *Ioannes*, netoliko v jeho svatým jménu třetí litera, A, nejsvětější Trojici, jak dokázáno jest, vyznamenává, ale i taky svatému Janu nejlépeji zjevená jest. Neboť když jest Kristus Pán z vody vyšel a po křtu klečící se modlil na zemi, otevřela jsou se nebesa a Duch svatý sstoupil dolu na Krista Pána, takže svatý Jan netoliko Krista Pána viděl v takovém blesku a slávě jako učedníci na hůře táborské v svém proměnění, ale viděl i celou svatou Trojici, jak *Paulus a Palatio* píše: *Vidit Filium Dei, vidit Spiritum descendentem, vidit coelos apertos, audivit Patris vocem,*^(x) viděl Syna božího, viděl Ducha svatého dolu vstupujícího, viděl nebesa otevřená a slyšel hlas Otce nebeského. Slyšte taky o tom svatého a medotekoucího Bernarda: *Prima revelatio de Trinitate a creatione coeli et terrae usque ad hunc locum (nimirum quando Christus baptizatus est) nunquam Trinitas manifeste apparuit hominibus,*^(y) že první zjevení nejsvětější Trojice boží od stvoření nebe i země až do toho času, kdy jest Kristus Pán byl pokřtěn, nikdy tak patrně žádný neměl jako svatý Jan. Kteréž potvrzuje svatý *Petrus Damianus*: *Pater auditur in voce, Filius in flumine, Spiritus sanctus in columbae specie demonstratur, adest Ioannes totius Trinitatis medius*, Otec jest slyšán v hlasu, Syn v potoku, Duch svatý se ukazuje v holubičím způsobu a svatý Jan se uprostřed nejsvětější Trojice vynachází. Kteréž se již vidí a budoucně lépeji spatří na tomto svatém místě, neboť k východu jest oltář ke cti a slávě Syna božího, od kterého jest východ a počátek našeho vykoupení a spasení, k polednímu má býti ke cti a slávě Duchu svatému, který zapaluje oheň lásky boží v srdcích našich, a k půlnoci ke cti a slávě nebeskému Otcí, který se jmenuje *antiquus dierum,*^(z) starý dnův. Tak kdy já toto svaté místo v tom způsobu spatřuji, nemohu mu lepšího nápisu přiložiti, nežli někdy *symbolista* domu Páně: *Numen ubique, všudy Bůh, et adest Ioannes totius Trinitatis medius*, kdežto svatý Jan stojí uprostřed nejsvětější Trojice v tomto chrámě, ano, i tato až posavád rčená Vysoká hora, z kteréž se tři dílové Českého království spatřují, křtí se a dostává dnešního dne své jméno hora Svatojanská. Toto

ale zde památky hodno jest, že přítomné slavné stavení se platilo z lásky k slávě boží a ke cti svatého Jana s samým zlatem, kteréžto zlato ačkoliv lásku vyznamenává a mezi všelikým kovem nejpřednější a nejsvětější jest, předce já jemu s *Salvatorem Carduciusem* mohu přiložiti nápis: *E tenebris ortum*, že z temnosti svůj východ má, skrze kterou temnost já nerozumím rudu z podzemských šacht a jeskyn, ale temnost tenkrát nekatolickou, od kteréž toto stkvoucí zlato pošlo a za ně přítomné stavení k větší slávě Trojice boží, kteráž první světlo jest, a ke cti svatého Jana, kterýž byl *lucerna ardens et lucens*, svíce, kteráž hoří a svítí, a tak slušně na svícen této Vysoké, Svatojanské hory postaveno jest podle onoho: *Nemo lucernam accendit et in abscondito ponit neque sub modio, sed supra candelabrum, ut qui ingrediuntur, lumen videant*,^(aa) žádný nerozsvěcuje svíce a vskrytě ji staví ani pod nádobu, ale na svícen, aby netoliko ti, kteří na to svaté místo vcházejí a přicházejí, ale všickni celého Českého království obyvatelé světlo viděli. Na kterémž zde žádného nedostatku není ani nebude jak strany svatého Jana, tak strany jeho milovníka a tohoto svatého chrámu fundátora, který jej na svícen této Vysoké, Svatojanské hory postavil, tak taky strany bohobojných služebníkův božích, kteří zde přebývají, však ne sprostě přebývají mají. Jak svatý *Bernardus* dí: *Ardere tantum parum est, lucere tantum vanum est*,^(bb) hořeti samotně málo jest, samotně svítiti marné jest. To jest, že nemají samotně hořeti láskou boží, protože to každý křesťan povinen jest, ani samotně míti duchovní neb poustevnický oděv, protože ten samý marný jest, ale jak svatý *Bernardus* dokládá: *Ardere et lucere perfectum est*, že mají ve dne v noci spolu s láskou boží hořeti a okolním dobrým příkladem svítiti, kteréž dokonalé jest.

N, kteréž podle *Pieria* vyznamenává smrt, jak čtu: *Non linquentem neci dare*, kdy se nevinný na smrt odevzdá, vynachází se dvojnásobně ve jménu svatého Jana aneb milosti, ale předce beze vší milosti se dvojnásobně na smrt vyhledává. Nejdříveji v svém dětinství pro Krista Pána, když Herodes všeckny pacholátka zamordovati chce jako někdy *pharao* v Egyptě, takže *Rupertus* o obouch dí: *Et hic in Herode et illic in pharaone unus erat diabolus*,^(cc) že zde v Herodesovi a tam v faraonovi jeden přebýval ďábel. Ale svatá Alžběta tenkrát, jak *Nicephorus* píše,^(dd) nedbala nic na poručení Herodesa, zůstala s svým děťátkem doma, slyšícе řvání, pláč a nařikání mateří strany svých zmordovaných dítek, který křik tak se po lesích a polích, po horách a oudolích rozlíhal, že zvířata zutíkala a ptactvo odletělo. Ano, jak *Albertus Veliký* dí: *Tanta fuit crudelitas, quod etiam mortui, si fieri potuissent, plorassent*,^(ee) že taková byla tenkrát ukrutnost, že i mrtví, kdyby mohli, byli by

plakali. Protož strachem naplněná máteř svatá Alžběta vzala do svých mateřských ramen Bohu milého Jeníčka a s ním k horám utíkala, jako by jí někdo byl vnuknutí dal, *in monte salvum te fac,*^(ff) na hoře se zachovej, tam uteč a skrej se s tvým nejmilejším dítětem. Když ale žádného příležitostného místa nenalezla, zvolala s velikou důvěrností v své největší nouzi k jedné hoře: *O mons Dei, aperiaris et absconde matrem et filium,* ó horo boží, otevři se a skrej máteř a dítě. Ó div nad divy! V tom okamžení otevřela se hora a přijala dítě i máteř. Ó horo svatá, na který já nyní stojím, ty jsi předně posvěcená jednomu a trojímu Bohu, a tak *mons Dei,* jsi hora boží, na který když se k východu, k polednímu a k půlnoci ohlídám a čtu vejš přiložený nápis: *Numen ubique,* všudy Bůh, podle onoho: *Eo quod implesset majestas Domini templum Domini,*^(gg) protože sláva Páně (to jest nejsvětější Trojice) naplnila chrám boží, zvolati musím s slova *Virgilia: Iovis omnia plena, procul este prophani,*^(hh) odstupte světské marnosti, Bůh všeckny místa naplnil a nemá místa dosti. Však předce, když pán, vladař, patron a fundátor tohoto svatého místa, milující svatého Jana jako vlastní máteř Alžběta, se ohlídá po celém Českém království a vidíce tři jeho díly, počítá od rozličných ctitelův svatého Jana sto čtrnácte kostelův ke cti největšímu mezi syny ženskými v království vystavených, tedy mně se zdá, jako by, nic marného na místo boží připouštějíc, zde před nejsvětější Trojicí boží padnouce na kolena, s svatou Alžbětou zvolal: *O mons Dei, aperiaris,* ó horo boží, otevři se a přijmi zde svatého Jana i taky mě, který jeho jako vlastní máteř miluji. A hle, v tom okamžení podívejte se do chrámu Páně na obraz, ačkoliv sláva Páně naplnila chrám boží: *Adest Ioannes totius Trinitatis medius,* vynachází se zde svatý Jan uprostřed nejsvětější Trojice boží aspoň v řezbovaným a malovaným obrazu a fundátor v Bohu milým a věčné památky hodným stavení a skutku. Není-li tedy pravda, že svatý Jan jest podle svatého Bonaventury *vir magnae gratiae et magnorum meritorum,* muž veliké milosti a velikých zásluh, obzvláště když jest tu milost měl a zasloužil křtitelem býti Syna božího.

N. Pravda jest, že ačkoliv skrze otevření oné hory první N bylo jest svatému Janu šťastný, protože jest tudy smrti ušel, předce druhý N, obzvláště když necnotka Herodesová na to tlačila, to jest mu bylo *fatale* a smrtné, tu když jest necnotky dcera před Herodesem nectnostně tancovala, naplnily se slova *Pieria: Non linquentem neci dare,* že ten, který nic neprovinil, smrt podstoupiti musel. Jednou jestli nepodstoupil, aspoň byl na smrt hledán pro Krista Ježíše, věčnou pravdu, o který potomně i o sobě prorokoval: *Illum oportet crescere, me autem minui,*⁽ⁱⁱ⁾ on

musí růsti, to jest na kříži, já se ale zmenšiti, to jest hlavu ztratiti. Po druhý pak pro pravdu slova božího, když jest kázal: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui*, nesluší tobě míti manželku bratra tvého. A tenkrát, jak svatý Augustýn dí: *Mulier detestabilis odium concipiebat, quod aliquando dato tempore pareret, quando autem parturiebat, peperit filiam, filiam saltantem,*^(kk) žena ohavná a proklatá hněv počala, který by někdy s svým časem porodila, když pak poroditi měla, porodila dceru, dceru tancující, kterou navedla máteř, aby za svůj tanec žádala hlavu svatého Jana, a tenkrát byl svatý Jan v žaláři nalezen a skrze meč života zbaven, kteréž nespravedlivé smrti všeckna a jedinká příčina byla jest.

E, kteréž jest šestá litera v milostiplném jménu svatého Jana a jest podle *Pieria* tak mnoho jako hlas. Nyní buďto že ukážeme na Krista Pána s prstem a řekneme s svatým Janem: *Ecce agnus Dei*, hle, beránek boží, aneb vezmeme Krista Pána zástupům kázajícího na poušti a krmícího s pěti chleby okolo pět tisíc mužův krom žen a dětí, ku kteréž památce zde mnozí lační nasyceni býti mají; tehdy svatý Jan předce o sobě dí: *Ego vox clamantis in deserto*, já hlas volajícího na poušti, a tak jest hlas Syna božího jakožto nevinného beránka aneb věčného slova, o kterém hlasu dí *Hugo: Nihil humilius voce,*^(ll) nic pokornějšího nejni jako hlas, *quia ut incipit, desinit*, protože jak se začne, tak přestane, tak taky nic pokornějšího nebylo jako svatý Jan, když se hlasem nazýval.

Ale poslechněme taky, co dokládá *Hugo: Voce nil immediatius verbo*, že nic bližšího a podobnějšího není k slovu. Ó, tu musím zvolati s svatým Tomášem *de Villanova: Quantus hic est, qui illius est vox, cujus verbum Christus est,*^(mm) jak veliký jest ten, který jest hlas toho, jehožto slovo Kristus jest. A tak zůstává při tom, že svatý Jan jest nejbližší a nejpodobnější Kristu Pánu a Synu božímu jakožto hlas slovu. K toho dokázání poslechněme podobenství. Královna *Sabba* když jest pokoušela Šalomouna v pohádkách, vzala jest dva kvítky, jeden přirozený a druhý udělaný, však ve všem prvním rovný, ty představěla, aby král rozeznal, který ze dvou přirozený jest. Šalomoun aby nepochybil v svém soudu, dal vpustiti včeličku, a na který ona se posadila, na ten ukázal, řka: *Hic est*, tento jest přirozený květ. Tak taky Kristus Pán byl květ polní, byl *lilium convallium*, lilium oudolní, a jemu podobný liliový květek jest byl svatý Jan na poušti, podle onoho: *Exultabit solitudo et florebit quasi lilium,*⁽ⁿⁿ⁾ radovati se bude poušť a kvísti bude jako květ aneb lilium. Tito oba kvítkové se sešli v Jordáně a byli sobě tak podobný a rovný, že je lidé rozsouditi a rozeznati nemohli, protož také i učení přicházeli k svatému Janu a

tázali se jeho: *Dic nobis, si tu es Christus?* pověz nám, jsi-li ty Kristus? On ale odpověděl, že není. Kterou pokornou odpověď když sobě rozjímá *Didacus Stella*, tehdy dí: *Christi honor totus ab ore et responsione Ioannis pendebat,*^(oo) že všechna čest a sláva Krista Pána na ustech a odpovědi svatého Jana záležela, skrze kterou svatý Jan podle svatého Augustýna nejvíceji jest zasloužil, když jest se Kristem jmenovati mohl, a předce to neučinil. Co činí zde moudrost božská a nebeský Otec, aby lidi rozeznali, který jest Kristus aneb Jan, slovo nebo hlas, květ přirozený neb udělaný, syn vlastní neb zaslíbený? On dí: *Hic est Filius meus dilectus*, tento jest můj milý Syn. Poněvadž ale tento hlas boží samotně jest byl slyšán a neviděn a lidé ještě Krista Pána od svatého Jana, jak náleželo, nerozsoudili, tehdy podle onoho: *Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est,*^(pp) nad kým uziš Ducha sstupujícího a zůstávajícího na něm, tenť jest. Seslal nebeský Otec Ducha svatého v způsobu holubice, aby jakožto čistá včelička na Krista Pána se posadil a ten opravdový kvítek Krista Pána od Jana a slovo od hlasu rozeznal. Ó zajisté veliký a převeliký jest svatý Jan, takže sama věčná pravda Kristus Pán o něm dí: *Non surrexit major Ioanne Baptista*, že nepovstal větší nad svatého Jana Křtitele. A svatý Augustýn dí: *Quisquis Ioanne major est, non tantum homo, sed Deus est*, kdokoliv jest větší nežli Jan, že není samotně člověk, ale Bůh sám.

Já se uchyluji k poslední liteře, která jest

S. Tato litera byla jest u Římanův a jest ještě až posavád *nota silentii* neb znamení mlčení, takže za starodávna Římané na síních a pokojích, v kterých mívali hody a pangvety, dávali namalovati a zavěsiti S, chtějíce tudy oznámiti hodovníkům, aby snad mezi pitím a sušením koflíkův hrubě rozpustilí nebyli a víno z nich nemluvílo, co by snad před čistotným ušima neslušelo; tehdy ukázalo jest se jim na tu literu S, vyznamenávající *silentium* aneb mlčení. Tohoto napomenutí jest nepotřeboval svatý Jan, který sotva na svět přišel, na poušť odešel. Ale, ó outlé a nevinné dítě, kam se ubíráš? Ó nejčistotnější anjelíčku a nejsvětější duše, co hledáš na poušti mezi divokou zvěří, tmavými lesy, horami a oudolí! Dyť jsi nic neprovinil a jsi od samého Spasitele ještě v životě mateře posvěcený. On ale Duchem svatým dříveji, nežli na svět přišel, naplněný odpovídá, co Duch svatý dí skrze usta Davida: *Elongavi fugiens et mansi in solitudine, expectabam eum, qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate,*^(qq) vzdalil jsem se utíkaje a zůstal jsem na poušti, očekával jsem toho, kdo mě vysvobodil od bázlivosti ducha a bouře. Neboť dobře viděl tento anjelský mládeneček, že má býti světu světlo hořící a že v tom největším

nebezpečností jest světlo mezi zbouřenými větry všelikých zlých příležitostí, pokušení a škodlivých řečí. Protož taky o něm nejdříveji zpívá římský *breviarium*:

*Antra deserti teneris sub annis,
civium turmas fugiens petisti,
ne levi posses maculare vitam crimine linguae.*

Z dětinství poušť zamiloval,
města hluku se vzdaloval,
by s jazykem svým neklesl,
každé se poškrvny děsil.

Za druhé, nechodíval na žádný hody, neboť jeho pokrm byly kobylky a lesní med. Za třetí, předpověděl o něm anjel, že jakožto veliký před Pánem a Duchem svatým naplněný *vinum et sinceram non bibet*, vína a nápoje opojeného pítí nebude. A tak nepotřeboval napomenutí, zbavíce se sám všeliké příležitosti a mluvíce samotně, co ouřad a povinnost jeho s sebou přinášely, podle onoho: *Universa, quaecumque mandavero tibi, loqueris,*^(tr) všeckny věci, kteréžkoli rozkáží tobě, mluvití budeš. Mně taky ještě dříveji, nežli bych S, znamení mlčení, dostal, zůstává mluvití, že jak Kristus Pán přišel k svatému Janu do Jordánu, že ho musel pokřtíti, ačkoliv se z veliké pokory vylouval, že by sám dříveji od něho měl býti pokřtěn. To pak ku podivení jest, že na tom místě, kde Kristus Pán v svém křtu jest stál, voda ustoupila a až posavád, za nehodnou se pokládajíc, přes to místo neteče, jako by tam Kristus Pán ještě skutečně stál. Tak *P. Ignatius Reinfeld, capucinus, in descriptione Jordanis*.

Dnešního dne taky voda ustupuje a čest dává vínu na tomto svatém místě, kteréhožto vína svatý Jan se zdržel, aby ho tolik věder, jak starý Kristus Pán a spolu svatý Jan tenkráté byli, to jest šestašedesáte věder, z obrazu neb *statue* svatého Jana vyteklo. Však ne proto samotně voda ustupuje vínu, že ono k oběti se užívá, ale taky že rovně na ten den, na který jest byl Kristus Pán v Jordáně pokřtěn, ačkoliv ne toho léta, vodu jest v víno obrátil na svadbě v Káně Galilejské, z kteréhož všickni velmi potěšení byli. A hle, i dnešního dne při posvěcení tohoto chrámu božního mohu zvolati: *Gaudeamus et exultemus et demus gloriam ei, quia venerunt nuptiae agni et uxor ejus praeparavit se,*^(ss) radějme se a veselme se a chválu vzdejme Bohu, neboť jest přišla svadba beránková a manželka jeho přihotovila se, když tento chrám Páně tak nákladně jest vystaven a ozdoben ku potěšení všem obyvatelům a beránek Kristus Ježíš se s církví, chotí svou, zasnoubil, kteréž se děje při každém posvěcení chrámu. Aby se tedy nemohlo řícti jako o svadbě synův Jambri: *Conversae sunt*

nuptiae in luctum et vox musicorum in lamentum,^(tt) že obrátila se svadba v pláč a hudba v kvílení. Ale poněvadž *vinum laetificat cor hominis*, víno obveseluje srdce člověka, aby se na tuto dnešní první slavnost naplnilo, co od anjela prorokováno jest: *Et in nativitate ejus multi gaudebunt*, že v den narození jeho mnozí se radovati budou, na kterémž zde nebude nedostatku.

Zavírám. Jistý rytíř žádal malíře, aby mu namaloval jeho *concept*, že mu dá, cokoliv žádati bude, ten pak *concept* byl, aby mu namaloval svatou Voršilu s jedenácti tisíci panen na plíšku tak maličkým co nehet, že mu tudy učiní veliké zalíbení. Malíř přijme tu smlouvu a práci a přinese po některých dnech ten plíšek, na kterém bylo vymalované město a dvě panny po stranách, řka: Pane, já jsem vám pracoval a sloužil, jak sem mohl, nyní mně plaťte. Rytíř dí: To jsou jenom dvě panny a město, velký rozdíl mezi dvouma a jedenácti tisíci, kde jsou druhý a zbytečný? Malíř odpovídá: Zde jest jedna na pravé straně s korouhvicí, a ta jest svatá Voršila, druhá jest na levici, a ta jest svatá *Cordula*, druhé pak jsou ještě v městě a následují s procesí, nechcete-li věriti, jděte tam a podívejte se, že tomu tak jest.

Pobožní poutníčkové, já jsem byl požádán na maličký plíšek a lístek jedny hodiny s rozličnými barvami textův Písma svatého a svatých Otcův a penzlíkem mého jazyku vymalovati toto jednomu a trojímu Bohu posvěcené místo s důstojnostmi a milostmi svatého Jana. Když ale tato veliká věc mně nemožná jest, zachoval jsem se podle onoho malíře, přednesl jsem samotné svatého Jana jména litery, a to zde venku, však s nápisem: *Intus pulchriora latent*, vnitřku že ještě krásnější věci jsou skryté, obzvláště poněvadž jako svatý Jan na poušti panenský, ano, anjelský život vedl, tak tři poustevníkové zde v přítomnosti Trojice boží stejný život vésti mají. Ano, jak Duch svatý dí (*Ps 67*): *Nive dealbabuntur in Selmon*, budou nad sněh zblílení na tyto svatý hoře jako na hoře Selmon, aby se naplnilo zde: *Exultabit solitudo et florebit sicut lilium*, radovati se bude poušť a kvítí bude jako lilium. Kdo jiný věci zkusiti chce, ať s svým vtipem a rozjímáním vejde do toho svatého místa a všeckno, co já v hodině přednésti nemohu, patrněji pozná.

To samotně za mou práci žádám, aby zde, na tomto svatém místě, kteréž se slušně jmenovati může *mons Dei, mons pinguis, mons coagulatus, mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo*, hora boží, protože jednomu a trojímu Bohu posvěcená jest, hora tučná, protože na ní jest v tom celém kraji nejlepší ovčí pastva, hora ssedlá, protože skála nepohnutelná, a předce až posavád se jmenovala Vysoká, že všeckny okolní předvysuje. Jest hora, na kteréž se zalíbilo Bohu obývatí na ní,

protože z upřímného srdce jemu zde dům Páně vystavený jest podle vejš jmenovaného textu: *Facientque mihi sanctuarium et habitabo in medio eorum,*^(uu) udělají mně svatyni a budu bydleti uprostřed jich; *etenim Dominus habitabit in finem,* a jistě (jako David dí) Pán přebýváti bude do konce. *Blank* vykládá v chrámě a já příkládám v chrámě tomto, o kterém tak dobře Bůh dí jako o chrámu Šalomounovým: *Elegi et sanctificavi mihi locum istum, ut sit ibi nomen meum in sempiternum et permaneant oculi mei et cor meum ibi cunctis diebus,*^(xx) vyvolil a posvětil jsem sobě místa tohoto, aby bylo jméno mé tu na věky a aby byly oči mé tu i srdce mé po všeckny dni. Na tomto pravém místě aby vzývali k svatému Janu, o kterém svatý Augustýn dí: *Ioannes, quidquid petierimus, poterit obtinere,* že svatý Jan, cokoliv ho budeme žádati, bude mocti obdržeti. On aby jako skrze své kázání mnoho synův izrahelských obrátil k Pánu Bohu, tak aby taky zde pohnul srdce hříšníkův ku pokání, obzvláště pak orodoval před Bohem, aby podle své božské přípovědi, kterou jest Šalomounovi po modlení a vystavení chrámu (jenžto samotně *figura* nynějších chrámův božích byl) učinil, řka: *Audivi orationem tuam et elegi locum istum mihi in domum sacrificii. Si clausero caelum et pluvia non fluxerit et mandavero et praecepero locustae, ut devoret terram, et misero pestilentiam in populum meum, conversus autem populus meus, super quos invocatum est nomen meum, deprecatus me fuerit et exquisierit faciem meam et egerit poenitentiam a viis suis pessimis, et ego exaudiam de caelo et propitius ero peccatis eorum et sanabo terram eorum. Oculi quoque mei erunt aperti et aures meae erectae ad orationem ejus, qui in loco isto oraverit.*^(yy) Vyslyšel jsem modlitbu tvou a vyvolil jsem sobě místo toto za dům oběti. Jestliže zavru nebe a déšť nebude pršeti a rozkážu-li kobyilkám, aby hubily zemi, a dopustím-li mor na lid můj, a obrátil by se lid můj, na kterýmžto vzýváno jest jméno mé, a modlil by se a hledal by tváře mé a činil by pokání od cest svých nejhorších, i já taky uslyším z nebe a odpustím hříchy jich a uzdravím zemi jich. A oči mé budou otevřeny a uši mé nakloněné k modlitbám jich, kdož by koli modlil se na tomto místě. Ej, tedy, pobožní poutníčkové, pokudž tomu tak, jakož jináčeji není, že modlitba pokorná oblaky proniká, kořme se zde před naším Bohem, dokavád *numen ubique*, Bůh všudy na tomto místě, dokavád oči otevřeny, uši nakloněné a srdce přítomné jest, aby netoliko shlídl, to jest se slitoval nad fundátorem tohoto svatého místa, který jemu zde svatyni, aby uprostřed nás bydlel, vystavěl, ale i taky s ním všem obyvatelům okolním i celému Českému království své božské a hojné požehnání udělil, od všelikých škod a nebezpečství

zde časně opatroval a chránil, a potom všechny korunou věčného blahoslavenství oslavil. Amen.

(a) s. Chrysostomus homilia 22, 44 etc., (b) Gn 4, (c) Is 49, (d) Hugo cardinalis in catena dignitatis Thomae, (e) I Cor 15, (f) Mt 13, (g) concio 3 de s. Ioanne Baptista, (h) Ioannes Sixtus Pragae ad s. Vitum sensibilis cantio, (i) Mundus symbolicus libro 19 cap. 7, (k) Mc 1, (l) Mt 11, (m) Dionysius carthusianus, sermo 3 de s. Ioanne, (n) concio 3 de s. Ioanne, (o) Ier 1, (p) Mundus symbolicus libro 3 cap. 54, (q) Mt 7, (r) I Cor 10, (s) Ex 25, (t) Io 10, (u) Apc 1, (x) Paulus a Palatio in 18. cap. Matthei, (y) s. Bernardus ex revelatione s. Mechtildis libro 7, cap. 14 de privilegio s. Ioannis /?/, (z) Dn 7, (aa) Lc 11, (bb) s. Bernardus, (cc) Rupertus, (dd) Nicephorus, (ee) Albertus Magnus, (ff) Gn 19, (gg) II Par 7. cap., (hh) elogia 3 et 6. Aeneidis, (ii) Io 3, (kk) s. Augustinus sermone 10 in novis sermonibus, (ll) Hugo in cap. 3 Lucae, (mm) s. Thomas de Villanova concione 1 de s. Ioanne, (nn) Is 35, (oo) Didacus Stella, (pp) Io 1, (qq) Ps 54, (rr) Ier 1, (ss) Apc 19, (tt) I Mcc 9. cap., (uu) Ex 25, (xx) III Rg 9, (yy) II Par 7.

3. 3. Jiří František Procházka de Lauro: Trojice nerozdílná, v hlubokosti nepochopitelného tajemství od věčnosti skrytá, nicméně v skutcích zevnitřních všudy a vždycky se vyjevující, kteroužto v neskončené mocnosti Boha Otce, v nestíhlé moudrosti Boha Syna, v nesmírné dobrotě Boha Ducha svatého trojí duše lidské mocnosti, vůli, rozumu a paměti, k nejповinnějšímu uctění představil Jiří František Procházka de Lauro..., Praha (Dobříš) 1715

Když roku 1724 zemřela v Berouně duchem prostinká Dorota Houšková, berounský děkan Jiří František Procházka de Lauro zapsal do matriky zemřelých: **“Život časný dokonala panna Dorota Houšková, kteráž na tomto světě velmi sprostna jsouc, sotva uměla tři počítati, a již nyní, jak silně doufáme, Boha v Trojici jediného radostně vidí a tomu hlubokému tajemství lépe nežli Šalomounové zemští rozumí.”**¹²⁹ Nebyl to jediný literárně rozvedený Procházkův zápis do úřední knihy a zdaleka ne jediný text tohoto kněze o tajemstvích nejsvětější Trojice. Snad si při zápisu do matriky Procházka vzpomněl na své trojiční kázání, které spatřilo světlo světa v tištěné podobě roku 1715, možná i na své každoroční promluvy o boží Trojici, pravidelně připravované na první neděli po Velikonocích.

Problém, jak srozumitelně vyložit i těm nejprostším posluchačům téma, které nedokázali plně objasnit ani nejvýznamnější církevní Otcové, řešili duchovní řečníci nejčastěji nepřímo. Snad právě na trojičních kázáních se naučili úvody svých promluv prokládat stylizovanými doznáními vlastní neschopnosti nebo nedostatečné připravenosti, s oblibou citovali Augustinovo podobenství o chlapci, moři a lžičce, nebo sami sebe usazovali do vratkých lodiček, které se snad dříve potopí, než doplují k protějšímu břehu, tedy ke konci kázání. Procházka zvolil jiný přístup, v mnohém až nečekaně moderní.

Kázání o nejsvětější Trojici vzniklo v polovině druhého desetiletí 18. století, kdy Procházka působil ještě jako farář ve Svatém Poli u Dobříše. Pozoruhodná je již jeho dedikace, tisk není věnován přímo vrchnosti, ale hejtmanu dobříšského panství hraběte Mansfelda. Chvalořeč zazněla v centru panství, tedy v Dobříši, v prostředí, které bychom dnes asi jen těžko poznávali. Současný dobříšský kostel nejsvětější Trojice pochází totiž až z let 1791–1797 a vznikl na místě drobnější mariánské svatyně.

¹²⁹ J. Vávra, Kněz Jiří František Procházka de Lauro, Časopis Národního musea 1890, s. 287–291.

Jiří František Procházka se narodil 18. dubna 1682 v Telči v měšťanské rodině, otec pocházel z Tuřan u Brna, matka, prý paní veselé mysli a vtipných nápadů, ze Svídnice ve Slezsku.¹³⁰ V rodném městě vystudoval gymnázium a poté teologii a filozofii na pražské univerzitě. Zde získal jako nejlepší student predikát de Lauro (šlechtic od vavřínu) a byl promován jako magistr filozofie. Roku 1705 byl vysvěcen na kněze, roku 1710 se stal farářem v již zmíněném Svatém Poli. Od roku 1718 působil jako děkan v Berouně.¹³¹ Do berounské farnosti náleželo i okolních patnáct vesnic a pilný děkan do nich chodil tak často kázat a sloužit mše, až si berounští měšťané stěžovali, že sedláci kvůli tomu málo přicházejí do města, čímž se tenčí výnosy krčem. Roku 1736 byl jmenován vicesuperiorem a později superiorem v domě emeritních kněží u svatého Karla Boromejského v Praze na Zderaze. Zde 19. února 1750 zemřel.

Kázání o nejsvětější Trojici není Procházkova tištěná prvotina. Již o dva roky dříve byla vydána je chvalořeč o svatém Piovi V., kterou přednesl u pražských dominikánů. Jeho největší kazatelský věhlas zřejmě spadá (alespoň podle datace vydaných děl) do poloviny 30. let; v průběhu dvou let mu tiskem vyšla tři sváteční kázání a jeden spisek určený členům mariánského bratrstva v Berouně.¹³² Procházka náležel ke ctitelům mariánského poutního místa v Hájků u Prahy, často sem putoval se svými farníky a proslovil tu několik kázání, z nichž dvě vyšla tiskem.¹³³ Zejména Procházkova promluva z hájecké jubilejní slavnosti z roku 1723, v níž přirovnal Hájek k edenskému ráji, zaslouží bezesporu pozornost i moderního čtenáře; tiskem byla nově vydána roku 2000.¹³⁴

Procházkovo trojiční kázání náleží k nejvýznamnějším českým homiletickým textům první čtvrtiny 18. století. Kazatel v něm mimo jiné prokázal

¹³⁰ tamtéž, s. 287.

¹³¹ M. Sládek, Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí, in: Františkánský klášter v Hájků u Prahy v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, s. 10.

¹³² tamtéž, s. 11; J. F. Procházka de Lauro, Nový velikomocný nebeský králomoc, to jest svatý Pius Pátý..., Praha 1713 (Knihopis č. 14 393; toto kázání vzbudilo jako jedno z mála pozornost starší generace literárních historiků, neboť v něm kazatel výjimečně odkazuje mj. na Komenského Labyrint světa a ráj srdce); týž, Hrstečka myrhy výborné..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 392); týž, Apoštolský učedník a slavný Kristův mučedník sv. Apolináryš..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 396); týž, Svatýho Jana Nepomuckýho, mučedníka božího a patrona českého, při nejvyšším země Mocnáři veliká vznešenost a vážnost..., Praha 1735 (Knihopis č. 14 397); týž, Na hory jůdské s chvatáním se ubírající..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 394).

¹³³ / J. F. Procházka, Nebeští blížencove, nový Castor a Pollux..., Praha 1727 (Knihopis č. 14 391 - kázání při svatořečení františkánských světců sv. Jakuba z Marchie a sv. Františka ze Solana); týž, Hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior..., Praha 1724 (Knihopis č. 14 391).

¹³⁴ / J. F. Procházka, Hortus voluptatis..., in: Františkánský klášter v Hájků u Prahy v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, s. 33–53.

svou sečtělou a přehlednou evropskou filozofickou i uměleckou literaturou. Pozoruhodná je zejména jeho argumentace při dokazování boží stvořitelství. V dlouhé řadě řečnických otázek tu svůj důkaz (confirmatio) vystavěl na nejrůznějších přírodních dívech (včelí plástve, nitky „hedbavných červů“ apod.). Tento způsob konstrukce metafory může modernímu čtenáři připomenout některé promluvy významných kazatelů 20. století, ve své podstatě je ovšem založen na klasicistických zásadách: metafora je omezena hranicemi pozorovatelské idylické vize světa, s tím souvisí jak výběr reálií, tak i jejich interpretace. Základní literární díla tohoto klasicistického proudu ovšem Procházka roku 1715 ještě nemohl znát, v západní i střední Evropě známé Počasy (The Seasons) Skota Jamese Thomsona vyšly tiskem až v letech 1726–1730, básnické sbírky Němce Bertholda Heinricha Brockese vycházely v rozmezí let 1721–1748, právě tak polská básnička Elžbieta Drużbacka své verše, které se svým obsahem blíží Procházkově argumentaci, vydala tiskem až roku 1752. V české krásné literatuře se tyto klasicistické zásady výrazněji projeví zejména v první polovině 19. století, v díle Miloty Zdirada Poláka Vznešenost přírody z roku 1819 a u Františka Douchy v překladu zmíněné Thomsonovy sbírky z roku 1842.¹³⁵ Z filozofického hlediska zřejmě tento způsob myšlení, argumentace či uměleckého působení nepřímo souvisí s prvními ateistickými názory; důkaz boží existence není zapotřebí tam, kde je víra neochvějná, ale může být reakcí na myšlenkové proudy, které pochybují o boží stvořitelství, nebo ji dokonce odmítají. Procházka snad i díky šíři svého filozofického vzdělání v mnohém předběhl dobu; při výběru metafor ovšem v mnohém zůstává poplatný tehdejší bezmezné víře v autority, která je nadřazena vlastním znalostem a pozorováním (Pliniem a dalšími autory ovlivněná tvrzení o hadech přecházejících před čmoudem ženských vlasů apod.). Zřetelná je ovšem i Procházkova inspirace přírodními motivy v dobové poezii (např. ve Speeově-Kadlinského Zdoroslavíčkovi).¹³⁶

Procházka v úvodu své promluvy (exordiu) na rozdíl od mnohých jiných kazatelů stylizovaně nehořekuje nad vlastní neschopností či obtížností tématu. Promyšleně využívá slůvka amen (tj. pravda, tak budiž) ze vstupního citátu z listu Římanům a jím prokládá základní katolická dogmata o nejsvětější Trojici. Netypickou, v podstatě výkladovou formu úvodu ještě podtrhuje stručný výčet herezí

¹³⁵ B. H. Brockes, *Irisches Vergnügen an Gott*, Lipsko 1721–1748; J. Thomson, *Počasy* (přel. F. Doucha), Praha 1842; M. Z. Polák, *Vznešenost přírody*, Praha 1819; za upozornění děkuji Janu Linkovi.

¹³⁶ F. Kadlinský, *Zdoroslavíček v kratochvilném hájičku postavený* (ed. M. Kopecký), Brno 1971.

spjatých s odchylným výkladem tajemství nejsvětější Trojice. V konci úvodu nalezneme i kratičké, zdánlivě skromné propositio: kázání má být rozjímáním nad slovy svatého Petra o Trojici.

Spojujícím článkem stati je několikrát opakovaný vstupní citát (Ipsi honor etc.) Stylizovaná pře s pohanem na počátku stati dává kazateli mimořádnou možnost dynamizovat a tím zvýraznit již zmíněný důkaz božího stvořitelského díla. Následuje poměrně rozsáhlé, ale opět netradičně pojaté vyvracení námitek (refutatio). Řečník v něm ale vlastně nevyvrací žádné námitky; ve fiktivních dialozích se starozákonními mudrci hledá cokoliv, co by bylo možné namítnout proti božímu stvořitelskému dílu, hledá jedinou nedokonalost, a nenachází ji. Promyšleně sestavené a komentované citáty z děl svatého Augustina i antických autorit mají za úkol nejen dokázat boží moudrost, mocnost a dobrotu, jsou vybírány tak, aby za pomoci paradoxů pomohly lépe a přesněji vyjádřit rozdíl mezi lidskou neznalostí a omezeností a božskou moudrostí a dobrotou. Závěr je kratičký, tradičně pojatý. Má za úkol duchovně spojit posluchače k závěrečné prosbě či modlitbě. Jeho počáteční slova („I budiž tehdy tobě na věky věkův čest a sláva...“) zároveň text přímo propojují s předcházejícími částmi promluvy.

Promyšlený kazatelův koncept je v kázání propojen se zásadními teologickými otázkami. Autor vychází z tradičního pojetí kristologické moudrosti, známého již od církevních Otců (ale též již z listů sv. Pavla), a tím navazuje na jeden z klíčových motivů pozdního humanismu (v českém prostředí např. Scipio Berlička) a polemizuje s ním. Cestou k tajemství nejsvětější Trojice není nedostatečný lidský rozum, ale boží moudrost v osobě vtěleného Syna Boha i člověka. S Bohem Otcem je spojena lidská vůle, podřízená boží mocnosti a úzce svázaná s lidskou vědomou, ctnostnou ponížeností před Bohem, s dobrotou Ducha svatého člověka spojuje lidská paměť v podobě či formě vědomého připomínání božských dobrodiní.

Procházkovo trojiční kázání se zřejmě dochovalo v pouhých dvou exemplářích. O jeho vlivu na další promluvy takřka nic nevíme, zřejmě by našlo větší ohlas až v 2. polovině 18. století. Při přípravě edice jsme vycházeli z výtisku uloženého ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů (signatura EU XVI 49), zároveň jsme přihlíželi k opisu kázání v písemné pozůstalosti Josefa Vašici.¹³⁷

/text dedikace, předmluvy a kázání:/

Přípis

urozenému a statečnému vládkovi panu Janovi Ludvíkovi Neumonovi, Jeho vysoce osvícené knížecí Milosti pána pana Karla Františka, svaté Římské říše knížete v Mansfeldu (titul), panství dobříšského a k tomu přivtělených statkův suchodolského, stežovského a svatopolského dobře zřízenému hejtmanu, pánu mně laskavě nakloněnému.

Urozený pane,

za třikrát blahoslavenou uznala se svatá Žofie, že tři dcery šťastně zplodíce, předně ke křtu svatému, potom k životu ctnostnému, posledně i k království neskončenému přivedené viděla. *O me felicem*, pravila ona v hodinku jejich mučednictví, *o vere beatam, quae tribus filiabus sanctam Trinitatem honorare merui!*^(a) ó já šťastná, ó vpravdě blahoslavená matka, kterážto s třemi dcerami nejsvětější Trojici uctítí jsem zasloužila! Obdařil milosrdný Bůh také naši milou duši třemi mocnostmi jako ušlechtilými dceruškami, totiž vůlí, rozumem, pamětí, k kterému jinému cíli a konci než k tomu, abychom jako k obrazu božímu stvoření jsme, tak s tou vnitřní naší trojicí každého času svaté stvořitelkyni a říditelkyni všech věcí Trojici k povinným službám se stavěli, odkud bychom při konci života vezdejšího, když pro outok smrti na tělo dorážející i ty tři dcerušky patrně umdlívat a tratit se budou, mohli se těšiti s svatou Žofií, že jsme je ne k zkaze, nýbrž k věčné chvále a slávě nerozdílné Trojice boží dochovali. To poněvadž dnem nocí jak sobě, tak mým milým ovčičkám, ano, i všem krví Kristovou vykoupeným dušem z gruntu srdce vinšuji, opovážil jsem se toto kázaničko, již jmenované tři duchovní dcery k uctění třech božských osob vedoucí, na světlo vydati, nic nepochybující, že i tu sprosté a dobromyslné srdce k rozmnožení lásky boží nějakou jiskřičku sobě vzíti mocti budou. Že pak ten dárek urozenému panu hejtmanu obětuji, ať jiné příčiny mlčím, vůbec dokázati žádostiv jsem, že za prokázanou mně v čas celého na této faře bydlení stálou přívětivost nevděčný býti nechci, a poněvadž Jeho vysoce osvícené knížecí Milosti pánu panu a patronu mně zvláště milostivému na tenkrát nemám, co bych hodně přednesti mohl, aspoň v náměstkovi a rozšafným panství jeho říditeli téhož uctít sem ustanovil. Vinšuji, aby nejsvětější Trojice, která první a vrchní chrám panství tohoto sobě oblíbila, magnetem své milosti všechny naše mocnosti k sobě

¹³⁷ LA PNP Praha, fond Josef Vašica, rukopisy vlastní, opisy barokní literatury, Procházka de Lauro.

táhla a přitažené věčně v sobě zadržela. Slibuje jméno Dobříše, že dobře bude, trojí pak statek k panství dobříšskému přivtělený počáteční svou literou S. S. S. kůr nebeský následuje a Bohu v Trojici jedinému svatý, svatý, svatý prozpěvuje. Ta buď naše píseň i na věky!

S tím zavírám, zůstává na věky povinný služebník

Jiří Franc Procháska de Lauro

Na Svatém Poli 24. *junii* 1715

Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

Ad Rom. 11, vers. 36

Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen.

Sotva jsem mluvíti počal, a již se vidím u konce. Sotva jsem usta k povinné chvále nejsvětější a nerozdílné Trojice boží, Stvořitele, Vykupitele, Posvětitel, Pána pánův našeho nejmocnějšího a nejmilostivějšího otevřel, a již se mi pořad v ustech plete ono slovičko, které sice všeliké, jakkoli obšírné veřejnosti cíl vyměřuje a mezníky klade, to krátké, však v krátkosti jaderné slovičko, amen. Nebo cokoliv dnes i vždycky na skále nepohnutelné založená, v jednotě nerozdílná, v svátosti neporušitelná, v pravdě neomylná církev svatá katolická o nejsvětější Trojici mluví, učí, vyznává, na to všecko s příslušící uctivostí a hlubokou ponížeností přede vším stvořením pravím: Amen, amen, amen. Slyš, nebe i země, slyšte, ptáčekové v povětří proletající, slyšte, ryby v vodách se pohybující, slyšte, byliny na zemském okršlku rostoucí mou *protestací!* Nechci živým se jmenovati, nechci obecného povětří požívati, nechci paprškami slunečnými osvícen býti, jedině tak, abych na všecky články, které kdy církev samospasitelná o nerozdílné Trojici boží pronesla, na všecky, pravím, odpověděl: Amen, amen. To mluví usta i srdce, to volají všecky mé mocnosti a smyslové, to vyznávají všecky těla mého oudové a praví: Amen, amen. Pravda jest jistá, pravda jest neomylná! Ó by se byl té pevnosti pravdy, té Petrové skály přidržel onen nešťastný Arius, rouhavý *Macedonius*, zatvrzelý *Nestorius*, bludný Eutyches a *Dioscorus!* ó by byli na to, co náměstkové Kristovi vyřekli, také oni spojenými hlasmi řekli: Amen! Nebyl by i je i mnohomnožství tisíc Kristových, však skrze ně svedených ovcí pohltit a zachvátil věčný plamen! Nebyli by slyšeli ona hrozná slova: *Discedite a me, maledicti!*^(b) odstuptež ode mě, zlořečení! Ariusa,

Krista Pána božství zapírajícího, s celou jeho rotou odsoudil, zavrhl, prokrel první všeobecný církevní sněm pod papežem Silvestrem léta 336 v městě Nicea shromážděný, a já opět dnes, anť již třináct set a více let pominulo, opět Ariusa s jeho následovníky z této kazatedlny odsuzuji, zamítám, proklínám. *Macedoniusa*, Duchu svatému se rouhajícího a božství jemu odjímajícího, s celou téhož rotou odsoudil, zavrhl, prokrel druhý všeobecný církevní sněm pod papežem *Damase* léta 381 v *Constantinopoli* shromážděný, a já opět dnes rouhavého *Macedonia* s jeho následovníky z této kazatedlny odsuzuji, zamítám, proklínám. *Nestoriusa*, který v Kristu dvě osoby bludně učil, s celou jeho rotou odsoudil, zavrhl, prokrel třetí všeobecný církevní sněm pod náměstkem Kristovým *Caelestinem I.* léta 435 v Efezu shromážděný, a já opět téhož *Nestoriusa* se všemi jeho následovníky z této kazatedlny odsuzuji, zamítám, proklínám. Eutychesa a *Dioscora*, dvojí v Kristu vůli a přirozenost uznati nechtící, s celou jejich rotou odsoudil, zavrhl, prokrel čtvrtý všeobecný církevní sněm pod Lvem I. papežem léta 452 v Chalcedonie shromážděný, a já opět dnes, anť přes dvanáct set let proběhlo, opět Eutychesa a Dioškora s celým jejich bludným, nešťastným komonstvem z této kazatedlny odsuzuji, zamítám, proklínám. Nepoložíte mi to snad za zlý, že tak tvrdě a nemilosrdně zacházím s těmi, s kterými nejináč církev svatá, milostivá sice všech matka, zacházela, a to v těch sněmích, které rovně jako čtyry svaté evanjelia v uctivosti měl onen veliký učitel svatý Řehoř, tak je soudila a odsoudila.^(c) Ti tam! *Excaecavit eos malitia eorum,*^(d) oslepila a porazila je ne nějaká nevinná sprostnost, ale pouhá zlost, neobměkčitedlná zatvrzelost jejich. Dejž Bůh, aby žádný z nás u víře té svrchované Trojice neklesl, nezbloudil a v osidla pekelného lovce neupadl. Než jak to dovedem? Snadná rada: na všecko, co církev svatá o tom nepochopitedlném tajemství mluví, učí, vyznává, buď málo, nebo mnoho řekněme, amen. Řekne ona: Bůh jest jediný v podstatě, trojí v osobách, řekněme amen. Bůh Otec nemá původ od jiného, Bůh Syn pochází od Otce, Bůh Duch svatý od Otce spolu i Syna, řekneme: Amen, amen. Nicméně z těch osob není žádná mocnější, větší, starší nežli druhá, řekněme opět: Amen, amen, amen.

Však aby nám tak naprázdno s samou toliko vírou to slovičko amen neprošlo, vzdejmež čest Bohu svému a k slovičku amen ty slova připojme, které učitel národův spojil v dnešní svaté epištole a které po celém křesťanském světě dnes církev svatá s radostí opakuje: *Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.* Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen. Což aby se pořádně stalo, rozjímající sobě

nejsvětější Trojici, v Bohu Otci považíme neskončenou mocnost, v Bohu Synu nestíhlou moudrost, v Bohu Duchu svatém nesmírnou dobrotu. Před mocností skloní se vůle, moudrostí osvíti se rozum, dobrotou utvrdí se paměť. Mocnost uctíme s ponížeností, moudrost s podivením, dobrotu vděčným božských dobrodiní připomínáním. Připravte tedy srdce své, abychme všickni společně z gruntu téhož srdce ctili a slavili veliké jméno Páně.

Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.

Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen.

Než co já pak se opovažuji nejslavnější, nejsvětější, nejdůstojnější jméno Páně, to svaté a hrozné jméno^(e) usty mými nepravím chváliti, ale třebaš toliko připomínati? Ach, bojím se, bojím, aby mně, hříšným jazykem mluviti počínajícího, jazykem svým nezarazil korunovaný prorok: *Peccatori autem dixit Deus etc.*,^(f) hříšníkovi pak řekl Bůh: Proč ty vypravuješ spravedlnosti mé a bereš zákon můj, jméno mé skrz usta tvá? Bojím se, bojím, aby Jezus Sirach mě nezakřikl a neřekl: *Non est speciosa laus in ore peccatoris*,^(g) neníť vzáctná chvála v ustech hříšníka. Bylo by tedy zapotřeby k schodům kazatedlny hledět a udělat celému kázání amen. Ale dobré mysle! dostávám opět posilu k mému předsevzetí, když slyším, že ona v peci babylonské jak zlato ohněm zprubovaná Trojice nejen světlo, ale i temnosti k chvále boží zůve,^(h) anobř i ten kuráže mi dodává, který ji prv téměř zcela odňal, žalmista Páně, když nejen lidi, ale i hovada, nejen anjely, ale i draky, nejen nebesa, ale i propasti nabízí k vychvalování slavného jména Páně: *Laudate Dominum de terra dracones et omnes abyssi*,⁽ⁱ⁾ chvalte Pána z země drakové i všechny propasti. S hlubokou tedy ponížeností z té hluboké hříchův mých propasti hlavu vytahuji a na všelikého stvoření krásu, na všechny předivné skutky Páně patřice, v nich jako v veliké knize s Antonínem poustevníkem neskončenou mocnost boží čtu.^(k) Ach, co řícti mám než: *Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.* Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen. Ó neznabohu, ó modloslužebníku, ještě-li pak v tolikerém tak krásném a slavném, tak velikém a divném stvoření mocné ruky Páně nepoznáváš, kterou všechny sic živlové, všechny byliny a květiny, všechny životčichové vyznávají a vychvalují? Nechci ti ukazovat oblohy nebeské, abys na ní téměř nesčíslej počet hvězdiček jako nejkrásnějších perliček v jasnou noc se třpýticích pozoroval. Ó jaká jest ruka, která tak krásné perle způsobila, jichžto velikost ač pro náramnou

vzdalenost od země taková se býti zdá, že bychme některé v ruce zavřítí aneb do prstenu na místě diamantu a rubínu vsaditi si troufali, nicméně jedna z menších, která teprv do šesté *classi* patří, osmnáctkrát celého okršlku zemského prostrannost v sobě zavírá. Nechci temnost oblíbenému vejru jasnost slunečnou předstíratí. Ó jaká jest to fakule, která tak mocně všechny temnosti zahání a po tesklivé noci svým východem jednokaždé stvoření obveseluje! Jestli velikost toho světa věděti chceš, ptej se nejvznešenějších hvězdářův: *Tycho Brahe* řekne, že sto čtyřicetkrát, *Clavius* řekne, že sto šedesátkrát, *Ptolomeus* řekne, že sto šedesáte šestkrát velikost světa dolejšího převyšuje.^(l) Pakli o vysokosti slunečný se tážeš, na čtyry miliony i víceji míl od nás jest vzdalené.^(m) Chtěl bys posledně i rychlost běhu téhož slunce vyzkoumat? Nám se sice zdá, jako by pomaloučku pokračovalo a tak řkouc na raku lezlo, však vpravdě žádný jelen tak rychle neběží, žádná orlice, a co pravím orlice, ani střela tak prudce neletí, poněvadž ono v jedinké hodině tak veliké *spacium* aneb díl nebe přeběhne, který by víc než jedenáctkrát sto a čtyřiceti tisíc našich míl v sobě obsahoval.⁽ⁿ⁾ Ó převeliká mocnost ruky boží, která tak veliké věci beze vsí těžkosti jedinkým slovičkem *fiat*, staň se, způsobila. *Ipsi honor etc.* Ale již sem prv pravil, že tebe, neznabohu, a tebe, modloslužebníku, tak daleko a vysoko nepovedu. Šlapeš na bylinku, patříš na letící a o tvůj nos zavařující moušku, kteréžto podobnou dlé vnitřní i zevnitřní způsobnosti žádný světa kunstýř zformovati, nepravím život jí uděliti, nemůže. A jak ty se opovážíš řícti, že všechna nebe i země velikost a krása, všechno stromoví a byliny, zlato, perle, kamení samy od sebe pošly, anebo od těch tupých, němých, hluchých, slepých, od těch zlatých, měděných, dřevěných bohův původ svůj mají! *Interroga jumenta et docebunt te et volatilia caeli et dicent tibi,*^(o) jdi, optej se hovad a naučíť tebe, ptactva nebeského a povědíť tobě. Ty, ty samy budou ukazovat na mocnou ruku svého Stvořitele a budou volat: *Ipse fecit nos,*^(p) onť jest učinil nás. A medle, kdo je pak naučil včeličky tak divné chaloupky sobě stavěti? Kdo jiný než Bůh? Kdo naučil pavouky tak mistrovské šláry, tak příhodné na mouchy tenátka spleťati? Kdo jiný nežli Bůh? Kdo naučil hedbavné červy tak vzáctné a užitečné nitky ze sebe soukati a na klubička subtylně navíjeti? Kdo jiný nežli nerozdílný v Trojici Bůh? Ani *Daedalus*, ani *Archimedes*, ani *Lysippus*, ani jiné ostrovtipné světa hlavy, aby se do krve pocení *speculírováním* unavily, nedovedou toho, co ti maličtí nebeského mistra vyučencové se vsí snadností každou chvíli dovádějí.^(q) Chceš něco víc? Prosím, pověz, kdo oznámil molům, že tento neb onen šat na mrtvým těle byl, aby se ho nedotýkali?^(r) Kdo vědomost dal myším, že toto neb

ono stavení brzy padne, aby o dům dál vandrovaly a bezpečnější hrdlu svému podrůství si hledaly? Kdo pověděl hadům, že tento neb druhej vlas je ženskej, a ne mužskej, aby před vůní z zapáleného pocházející utíkali a opět aby z ženského, a ne z mužského vlasu se rodili?^(s) I kdo jiný, leda mocný všech věcí Stvořitel: *Interroga jumenta*,^(t) ptej se těch samých životčichův a povědi tobě, že od žádného jiného tu vědomost vlitou, tu vlastnost vkořeněnou nemají, jediné od přemocného všech věcí Stvořitele. Toho mluví nejen silný a udatný lev, ale i bázlivý zajíček, toho ohlašuje nejen rychlý a vítězný orel, krásně ozdobený pštros a páv, řídká vídaný *phoenix*, ale i malý čermáček, sykorka, střížiček. Toho mocnost vyjevuje nejen cedr vyvýšený na Libánu, nejen cypřiš na hoře Sion, nejen palma vštípená v Kades, ale i to trní a šípky; slovem všecko malé i velké stvoření nevypravitedlnou moc božskou vypravuje a jedním hlasem volá: *Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.* Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen. *Venite et videte opera Domini*,^(u) hlásá opět a zůve nás k vzáctnému divadlu muž podlé srdce božího: Poďte a vizte skutky Páně, které působil zázraky na zemi. Ach, viděli sme zajistě a vidíme každé okamžení, v každém místečku velmi mocnou ruku Páně, a protož pod tou rukou, uposlechnouce rady knížete apoštolského, klaníme se a kloníme k zemi a pod zem se snižujeme. *Humiliamini sub potenti manu Dei*,^(v) ponižte se pod mocnou ruku boží. I kdož by se neponížil před tak mocným a silným pánem! Nešťastná mysl, která před obličejem té převeliké mocnosti se nadýmá! Nešťastná vůle, která příkázáním božským pohrdnouce, škodlivě se vypíná!

Ach, pod tou rukou buď stavuňk naší vůle! Té, té neskončené mocnosti odbojnou vůli naši nejináč než jako Abraham syna svého Izáka, oběť zápalnou, obětovati hotoví buďme, vždy moci boží, síle boží, velebnosti boží se klaníce a volajíce: *Ipsi honor et gloria etc.*

Ale vidím, že již, patříce na veliké skutky Páně, Boha Otce mocnost dostatečně se vyjevila a vůle lidská před tou až do hlubokosti země, ano, i pode všecky propasti vždy se snižovati ustanovila. Vede nás nyní mocnost k moudrosti, když ve všem tom, co již přednešeno jest, jednostejně mocnost, moudrost i dobrota božská se vyjevuje. *Nulla*, dí duchem moudrosti hojně osvícený Ludvík *Blosius*, *nulla tam exigua, velut ita dicam, tam vilis creaturula est, in qua non reluceant haec tria Dei invisibilia, potentia, sapientia et bonitas*,^(x) žádné tak malé a tak říkáje špatné stvořeníčko není, v kterém by se nestkvěly ty tři boží neviditedlné věci, mocnost, moudrost, dobrota. Tebe já se dotazuji, kroniky světa tohoto první

spisovateli a skutkův božích rozšafný zpytateli Mojžíši, pověz mi, taky-lis při vypsaném od tebe všech věcí stvoření nějakou chybu znamenati mohl? Neznamenal sem nic, odpovídá on, nežli nestíhlou božskou moudrost a nevypravitedlnou prozřetedlnost: *Date magnificentiam Domino Deo nostro, Dei enim perfecta sunt opera,*^(y) dejtež velebnost Pánu Bohu našemu, boží skutkové dokonalíť jsou. Copak ty, z králův nejslavnější, z lidův nejmoudřejší Šalomoune, kterýs rozeznal přirození dříví od cedru, kterýž jest na Libánu, až do yzopu, který ze zdi roste,^(z) taky-lis v kterémkoli stvoření uznal, že by něco mělo aneb mohlo být napraveno a přejinačeno? Neuznal sem nic takového, praví Šalomoun,^(aa) nýbrž uznal jsem, že marní jistě jsou všickní lidé, v nichž není umění božího, a skrze ty věci, ježto dobré vidomé jsou, nemohli poznati toho, kterýž jest, ani k skutkům patřice poznali, kdo by byl Stvořitel. Nebo z velikosti krásy i stvoření zřetedlně může poznán býti Stvořitel těch věcí. Co ty posledně, starý pamětníku, nejmělejší zákona Boha nebeského učiteli Ezdraši,^(bb) kterýs velikou bibli v malé hlavě nosil a v čas ztráty Písem božích takovés z tvého mozku dosadil a napravil, poznal-lis v skutcích božích nějaký nedostatek opatrnosti a prozřetedlnosti? Ach, odstup ode mě, řekne on, odstup ode mě taková lehkovážnost, abych skutky boží nepravím rouhavě valchovati, ale toliko všetečně zkoumati se opovážil! Porozuměl sem již jednou, jak nesnadná věc jest oheň vážiti, vějící vítr odměřovati, den pomínulý zase přivolati.^(cc) Naučil mě anjel, kterak nejmoudřejší mocnosti a nejmocnější moudrosti boží slušná věc jest chatnej rozum lidskej hluboce skloňovati. V čerstvé ještě paměti nosím domluvu Urielovu: Ty těch věcí, které jsou tvé a spolu s tebou rostlé, nemůžeš poznati, i kterak pak bude moci rozum tvůj pochopiti cestu Nejvyššího?^(dd) Poddej se tedy, ó rozume, a podiv se té nestíhlé moudrosti, té nezpytatedlné prozřetedlnosti a opakuj s učitelem národův: *Ipsi honor et gloria etc.*, jemu čest a sláva na věky věkův. Amen.

Povědomost bezpochyby mají lásky vaše, že Syn boží někdy se nazývá počátek; tak praví sám o sobě u svatého Jana v osmé kapitole: *Ego principium, qui et loquor vobis,*^(ee) já jsem počátek, který i mluvím vám. Jindy jmenuje se slovo: Na počátku bylo slovo a slovo bylo u Boha a Bůh byl slovo.^(ff) Naposledy vlastní také jeho jméno jest *sapientia* anebo moudrost, jakož uznávali starozákonní svatí otcové, když neustále volali a vzdychali: *O sapientia, quae ex ore Altissimi prodiiisti, attingens a fine usque ad finem fortiter suaviterque disponens omnia, veni ad docendum nos viam prudentiae,*^(gg) ó moudrosti, která si z ust Nejvyššího posla, dosahující od končin až k končinům mocně a spravující všechny věci líbezně, přijdiž a nauč nás

cestu opatrnosti. V tom počátku, skrz to slovo, v té nestíhlé moudrosti stvořené jest nebe, utvrzená země, rozestřené povětří, rozlité vody, všeliký tvor zemský i nebeský, viditedlný i neviditedlný předivně ustanovený.^(hh) Takže nejen pravdivě o počátku Mojžíš, o slovu Kristův sekretář poznamenal; onen: *In principio creavit Deus caelum et terram*,⁽ⁱⁱ⁾ na počátku stvořil Bůh nebe i zemi, anebo jak chaldejský text má: *In Filio creavit Deus caelum et terram*, v Synu stvořil Bůh nebe i zemi; tento pak: *Omnia per ipsum facta sunt*,^(kk) všechny věci skrze ně (to věčné slovo) učiněné jsou. Ale i David ne bez podivení vykřikl: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine, omnia in sapientia fecisti*,^(ll) jak jsou předivní skutkové tvojí, Pane, všechny věci v moudrosti jsi učinil. Necht' vstane vtípův zázrak *Aristoteles* a v považování tolikerého božího stvoření uzná svou mdlobu. Ať přijde mnohou zkušeností vznešený *Hippocrates*, poníží se hluboce a rád poddá svůj rozum nevystížitelné božské moudrosti. Necht' se vyskytne v vypisování přirozených všech téměř věcí, povah zastaralý *Dioscorides* a rád se přizná, že ani z jednoho prstu kloubu, z jednoho komára stehýnku, z jedné mouchy křídylku nemůže se dostatečně vynadiviti; ve všem nebeského kunstýře stkví se neskončená mocnost, nestíhlá moudrost. A to mluveno jest o stvoření, co pak řeknem o ustavičným tolik tisíc tisícův stvořených věcí řízení a spravování? Slyšme učitelův slunce Augustýna: *Majus miraculum est, praví on, gubernatio mundi quam saturatio quinque milia hominum de quinque panibus*,^(mmm) větší zázrak jest řízení světa nežli nasycení pěti tisícův lidu z pěti chlebův. Jestli tak jest, i pročpak tomu spravování světa málokdo se diví, onomu pak nasycení diví se všickni? Hnul tu otázku sám dotčený svatý Otec a ihned svou odpovědí ji vyjasnil: *Et tamen hoc nemo miratur, illud mirantur omnes, non quia majus, sed quia rarum*,⁽ⁿⁿ⁾ onomu řízení světa nediví se, aspoň z sprostnějších lidí, žádný, tomu pak nasycení divějí se všickni, ne jako by to nasycení byl zázrak větší, ale proto, že je zřídka se stávající. Mnohé věci o cizích krajinách s velikým podivením u nás slyšíme, na které v těch místech žádný ani se neohlídne. Naproti tomu chatrnému časem a zde opovrženému zboží divějí se indiánští národové a nevědí, jakou cenu takovému položit, když je ponejprv z Evropy tam přinešené spatřit se přitrefí. Kdo se nepodiví, čtouce anebo slyšíce, že v slávném hrabství Mansfeldu jezero jest, Slané řečené, do kterého nevod nebo sítě rybářská nětco hlouběji vpuštěná najináč se připálí, než jako by na živý oheň pod vodou se skrývající byla trefila.^(oo) Taky-li pak obyvatelové mansfeldský tomu se co divějí? Sotva by si toho již co všimli, kdyby pro uvarování škody v čas zatahování na to

zpomenout nemuseli. A k čemu já k potvrzení mého předsevzetí v jiných krájinách se protuluji? Anť doma dosti máme čemu se diviti, kdyby častá zkušenost v rozjímání těch divův nepozorné nás nečinila. Zdaliž to není předivná věc, že voda, nad kterou sic ohni nemůž bejt nic protivnějšího, pokudž se na nehašené vapno vleje, takové rozpaluje a skrytej v něm oheň vyjevuje? Což ani olej, jindy sic ohně velmi dobrý přítel, dovesti nemůže, jako opět ne bez podívení poznamenal biskup hipponenský a doložil: *Assiduitas experiendi paulatim subtrahit admirationis incitamentum*,^(pp) pomalu časté zkušenosti umenšuje podívení.

Kteří se na neobyčejnou slíčnost oné u veršovcův velmi slovné mezuzy toliko jednou podívali, velikým podívením tak tuze se ztratili, že *poetické* básně odtud' sobě příležitost vzaly je za zkamenělé uznati a vypisovati.^(qq) Ó jak stotisíckrát větší krása jest božské moudrosti a prozřetedlnosti, která všecky stvořené věci každé okamžení řídí a spravuje! Na tu patř, rozume! té se div a div bude, nezůstaneš-li skrz to spravedlivé podívení ve všem dobrým nad skálu utvrzený. I mezi pohany, což jistě nám křesťanům k zahanbení jest, i pravím, mezi pohany našlo se těch drahně, kteří nestíhlou prozřetedlnost božskou ve všem uznali a schvalovali, a z té příčiny tak dobře v neštěstí jako štěstí, v příjemných i protivných světa příhodách ji dobromyslně přijímali a libovali. Onen *Zeno philosophus* ještě kupeckou živnost vedoucí, když z Fenicie šarlat koupený domu vezl, skrze bouři mořskou téměř na mizinu přišel.^(rr) V zboží tehdy žádné víc nádeje nemaje, dal se do študýrování, kteréhožto prostředkem k tak veliké vážnosti přišel, že athenienští páni svého města klíče u něho skládali a následovně zlatý obraz k jeho počestnosti postavili. Odkudž on v pravdě řícti mohl: *Tunc secundis ventis navigavi, dum naufragium feci*, tehdáž dobré větry sem měl, když moje loď skrze bouři k rozbití přišla. Lidé tenkrát pravili, že je se mnou zle, ale moudrost věčná o mně myslila hrubě dobře. *Bias Prienaeus*, též *philosophus*, když nepřítel město opanoval a jiní s svým zbožím ucházejíce se pachtovali, on dobrou toliko mysl nesouce z povolna pokračoval. Copak medle, pravili někteří z přátel a spolusousedův jeho, tvých věcí dokona nic si nevšímáš, že tak s prazdnýma rukama z tvé vlasti vandruješ? *Omnia mea mecum porto*, odpověděl *Bias*,^(ss) všecky své věci s sebou nesu: tělo i duši i smysly všecky, rozum, pamět, vůli a ostatek, co člověka činí. Dáleji přidal, že ne toho drží za nešťastného, kterému nětco protivného a dlé zdání nešťastného se přihodí, ale toho, který neumí snášet neštěstí. Zajistě my křesťané mnohdykrát bychme těch preceptorův potřebovali, aby nás naučili, kterak ve všech života vezdejšího přiběžích, ve všem světa řízení

uznávati máme nestíhlou božskou moudrost a prozřetelnost, rozum náš tomu podrobujeme a s podivením voláme: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti!* ó jak předivní jsou skutkové tvojí, Pane, všechny věci v Synu tvém, v té věčné a nestíhlé moudrosti si učinil.

K dobrotě nyní přistupují, která Duchu svatému se přivlastňuje a tak s moudrostí spojená jest, že o ní nemluví ani první verš knihy Moudrosti: *Sentite de Domino in bonitate,*^(tt) smejšlejte o Pánu v dobrotě. Nebo dobrota Páně ve všech skutcích jeho se vyjevuje. *Nulla tam exigua etc.,*^(uu) žádné tak malé a špatné stvořeníčko není, v kterém by nesmírná dobrota božská při mocnosti a moudrosti jasně se nestkvěla. Však opominouce všeliké jiné stvoření, při samém člověku, ano, při samé toliko člověka duši maličko se pozastavme. Duch svatý, při vyhlazení hříchu přirozeného s svými nebeskými dary v nás vlítý, svou nevypravitedlnou dobrotou může zajistě srdce pohnout k milování, pamět k častému jeho darův a dobrodiní připomínání. Medle, co je člověk bez darův a vnuknutí Ducha svatého? Jak málo pořídí tělo bez duše, tak málo pořídí duše bez toho Ducha, nejsouce ním a jeho milostí obživená. Když Adam z hlíny země od Boha byl zformovaný, dokad na tvář jeho nevdechl Bůh dechnutí života, byl i sobě i celému světu neužitečný.^(vv) Dokad nesmírná ona dobrota, Duch svatý, utěšitel, v způsobu větru nepřišel na apoštoly, co byli platní buď sobě, anebo světu křesťanskému?^(xx) Byli sice již skrz smrt Kristovu učinění synové boží a království nebeského spoludědičové, ale jací? *Quasi modo geniti infantes,*^(yy) jako znovazrozená mlád'átka, jako maličké děti, které ovšem ani sebe řídit, ani jinému v čem přispěti způsobilí nejsou. *Nunquid prodest?* mluví pěkně k mému předsevzetí *Eusebius Emissenus: Si quisquam parentum magnam parvulo conferat facultatem, nisi providere studeat et tutorem?*^(zz) co to platno jest, když někdo svému dítěti velké dědictví zanechá, jestliže nějakého poručníka také neustanoví? Duch svatý dětem božím v Kristu zrozeným jest nejen na místě poručníka, ale i na místě přísluhující chůvy i na místě přikájející matky. I co bychme bez té matky, bez té chůvy, bez toho poručníka svedly, ubohé děti? Ani zač se máme modlit, jak sluší, neumíme; nepravím, abychme činit mohli, co činiti zapotřeby jest.^(aaa) Jak tehdy s námi zachází ten nebeský poručník? On sám nápomocen jest moci a možnosti naší, a čehož sme my nikdá na něm sobě nezasloužili, ten Duch prosí a oroduje za nás (znamenejte dobře, co praví svatý Pavel), oroduje za nás lkáním nevypravitedlným. Řícti chce apoštol: ten nejdobrotivější duch, jsa naším věrným poručníkem a upřímným advokátem, prosby,

žádosti, vzdychání, které v nás sám vzbudil, před trůn božské velebnosti předkládá a svým vnuknutím, kterým bez přestání srdce pohybuje, nevypravitelného lkání nad hříchy původem jest.^(bbb) I kdo bude tak tvrdého srdce, tak zmatené paměti, který by na neodměnitelné jeho dobrodiní aspoň s vděčností nezpomínal a nevolal: *Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.* Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen.

Sursum corda! zhůru tedy srdce, zhůru pamět pozdvíhněte, milí křesťané! Važte si lásku, připomínejte dobrodiní, milujte dobrotu. Však přitom nezapomínej žádný na to, co ponavrhuje výborný učitel: *Time justitiam, dum amas bonitatem,*^(ccc) boj se spravedlností, když miluješ dobrotu, abys snad, na milosrdenství boží a dobrotu Duchu svatého přílišně se spolehaje, proti samému Duchu svatému nezavadil. Nic nebezpečnějšího není jako hřešit proti tomu, od kterého jedině doufáš odpuštění. *Si destruxerit, nemo est, qui aedificet, si incluserit hominem, nullus est, qui aperiat,* zkaží-li, není, kdo by vzdělal, zavře-li člověka, není, kdo by otevřel. Podpíše-li smrti věčné na nás znějící ortel, není, kdo by smazal. Nedej, Bože, aby nás někdy zkormoutil takový příběh, jakým onoho babylonského krále Balthazara srdce uvadlo, když s hostmi nejvíc rozveselenému ukázali se prstové jako ruka člověčí, pišící proti svícnu na stěně síně královské.^(ddd) *Joannes Carthagena* dokládá, že byly prsty tři, aby se srozuměti dalo, že na stěně psaný ortel od třech nejdůstojnější Trojice boží osob jest zavřený, jest potvrzený.^(eee) Ó bídny Balthazare! ne darmo se třeseš, ne nadarmo kolena vespolek srážíš. Ty tři prsty, na kterých zavěšený jest okršlek zemský,^(fff) zavěsily i tebe na váhu, a poněvadž nalezen jsi lehké váhy jakožto nespravedlivý a nevážený peníz, veřejnou vejpovědi tebe *devalvírovaly* a z počtu vážných peněz i z končin svého království na věky vyvrhly. Ach, kolikrát i my (nejmilejší v Trojici nerozdílné shromáždění poslouchači) mocností Boha Otce setření, nevinnou krví Boha Syna znovu od nás vylitou spravedlivě odsouzení jsme býti mohli, kdyby byl ještě třetí prst k podpisu té vejpovědi přistoupil, ale ten prst Duchu svatého, ten prst nesmírné dobroty tak dlouho shovával, až bychom zmatenou pamět spořadali a upamatujíce se, zas milou duši naší s svými třemi mocnostmi Bohu v Trojici jedinému skrz pravé pokání spasitedlně v služebnost odevzdali. Ó, jak tedy spravedlivě každé okamžení nejen srdcem a usty, nejen vůlí, rozumem a pamětí, ale i všemi smysly, všemi oudy, všemi žilami, všemi krve naše krůpějemi volati a vzdychati máme: *Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.* Jemu čest a sláva na věky věkův. Amen.

I budiž tedy tobě na věky věkův čest a sláva, ó nejmocnější, nejmoudřejší, nejdobrotivější Trojice! Mocnosti Boha Otce, vládni věčně s naší vůlí, moudrosti Boha Syna, řiď, spravuj a osvěćuj věčně náš rozum! Dobroto Ducha svatého, potvrď v dobrém nyní i na věky naši paměť, abychom nic nemilovali nežli tebe anebo pro tebe, ničemuž nerozuměli nežli tobě anebo pro tebe, na nic nepamatovali nežli na tebe anebo pro tebe. Uslyš nás a vyslyš nás, ać nehodné hřišníky a bídné země červíčky, ó Stvořiteli! ó Vykupiteli! ó Utěšiteli! Uslyš nás z trůnu tvé neskončené velebnosti, abychom po tomto časném životě v tobě, studnici života, pravdivěji živi byli a tvou neskončenou mocnost, nestíhlou moudrost, nesmírnou dobrotu na věky věkův ctili, slavili a velebili. Amen.

Ad majorem Dei gloriam.

(a) Simeon Metaphrastes, (b) Mt 25, in annis sequor Tirinum, alii 325, (c) s. Gregorius libro 1, epistola 24, (d) Sap 2, (e) Ps 110, (f) Ps 49, (g) Sir 15, (h) Dn 3, (i) Ps 148, (k) Athanasius in vita, (l) Causinus libro 2 et dominica Dei, cap. 2, (m) Stanihurstus de caelo, cap. 1, (n) ibidem, (o) Iob 12, (p) Ps 99, (q) Tertullianus, Plinius libro 28, cap. 3, (r) idem libro 8, cap. 28, (s) idem libro 28, cap. 7, (t) Hirnhaim, De typho generis humani, (u) Ps 45, (v) I Pt 5, (x) canones vitae spiritualis, cap. 28, (y) Dt 32, (z) III Rg. 4, (aa) Sap 13, (bb) I Esr 7, (cc) IV Esr 4, (dd) ibidem, (ee) Io 8, (ff) Io 1, (gg) Sap 8 etc., (hh) Prv 8, vers. 30, (ii) Gn 1, (kk) Io 1, (ll) Ps 103, (mm) tractatus 24 in Joannem, (nn) ibidem, (oo) ex Spangenberg, Typhus, cap. 10 numero 8, (pp) De civitate Dei, liber 21, cap. 4 /24/, (qq) Hermann Torrentius, (rr) Laertius libro 7 et Pflig. in phil. cathar., (ss) Valerius Maximus libro 7, cap. 2, (tt) Sap 1, vers. 1, (uu) Blossius citatus, (vv) s. Athanasius, (xx) Act 2, (yy) I Pt 2, (zz) apud Ludovicum Granatensem cap. 4 in Pentec., (aaa) Rm 8, (bbb) Tirinus in libro citato, (ccc) in floribus Indicis s. Xaverii, (ddd) Dn 5, (eee) de sancta Trinitate homilia 8, (fff) Is 40.

3. 4. Kolman Hendl: Den spolunedělní a sváteční neb Kázání o slavnosti pobožného bratrstva pod titulem svatých Čtrnácte pomocníkův, velikých u Boha orodovníkův, v klášteře svaté panny Kateřiny na Novém Městě pražském řádu poustevnického svatého Otce Augustýna tu neděli, jenž jest předjmenovaného bratrstva den titulární, po svatém Cyriáku držené..., Praha 1709

Stejně jako kazatelé a teologové přirovnávali člověka k malému světu, v němž se odráží všechno stvořené, byly i mnohé z duchovních představ poněkud více než dnes vázány na pozemský svět. Ráj si naši předkové představovali jako rozkošnou zámeckou zahradu, peklo jako jeskyni s hořícím ohněm, osobní část posledního soudu jako spravedlivý pozemský soud včetně množství svědků a neobměkčitelného soudce. Také pohled na duchovní prosbu a modlitbu byl značně ovlivněn světskou podobou žádostí a audiencí na dvorech velkých pánů.

Stejně jako na panských dvorech dvořané zprostředkovávali žádosti a doporučovali je k vyřízení, i modlitba v pojetí raně novověkého člověka většinou potřebovala svého duchovního prostředníka a přímluvce. Nebylo tomu tak ale vždycky, někdy - zejména ve chvílích vážné nemoci nebo smrtelného nebezpečí - se prosebník snad i v obavě z prodlení obracel přímo ke Kristu nebo k Duchu svatému. Nejčastěji vyhledávanou, tradiční a univerzální orodovnicí byla Panna Maria. Mimořádně významná byla v této souvislosti role světců a světic. Jejich předurčenost jako pomocníků v určitých přesně vymezených zdravotních nebo jiných obtížích dávala prosebníkovi větší naději v jejich přímluvu. Nároky byly kladeny i na prosebníka: nešlo jen o znalost poměrně širokého počtu svatých a světic, ale především o pečlivou volbu myšlenek a slov směřovaných k danému světci. Oba problémy na přelomu 17. a 18. století postupně řešila záplava tištěných i rukopisných modlitebních knížek, zejména štěpných zahrad, zahrádek a nebeklíčů.¹³⁸ Modlitební knížky různých rozsahů, ale obdobného obsahu se tehdy staly prvními knihami, které vlastnily takřka všechny skupiny obyvatel.

K nejvyhledávanějším přímluvcům náležela v Německu, v Čechách, na Moravě a v Itálii skupina Čtrnácti svatých pomocníků. Jedenkaždý ze skupiny svatých pomocníků byl sice uctíván v katolickém světě samostatně již od raného

¹³⁸ K českým a německým modlitebním knihám srov. monografii: J. Kvapil, *Ze zahrádky do zahrady aneb Od Hortulu animae k Štěpné zahradě Martina z Kochemu*, Ústí nad Labem 2001.

středověku, ale jejich společný kult vznikl někdy před rokem 1270 ve středním Německu a velmi pozvolna se odtud šířil do některých okolních zemí, zprvu především do německy mluvících oblastí. Hlavní vliv v rozvoji kultu zřejmě mělo hojně navštěvované německé poutní místo Vierzenheiligen. V Čechách se jejich uctívání postupně ujímalo v 2. polovině 16. století. Nejstarší zpráva o úctě ke svatým Čtrnácti pomocníkům z okolí Tachova pochází z roku 1589, písemná zmínka o pouti k těmto světcům v Kadani je údajně až z roku 1596,¹³⁹ ale podle místní tradice se tu prosebníci k těmto patronům scházeli již o více než sto let dříve.

Jedním z center kultu svatých Čtrnácti pomocníků byl kostel svaté Kateřiny při zderazském klášteře augustiniánů na pražském Novém Městě. Roku 1678 zde nechala ovdovělá hraběnka Martinicová vystavět oltář svatých Čtrnácti pomocníků; z iniciativy převora kláštera Alipia Gottelta se zde každou středu začaly zpívat litanie a modlitby k jejich cti a v neděli po svátku svatého Cyriaka (tedy po osmém srpnu) se tu každoročně konala samostatná poutní slavnost. Klášter postupně získal i ostatky některých ze Čtrnácti patronů, zejména svatého Emerama z Řezna. Oltář byl postupně doplňován zlatými a stříbrnými devocionáliemi, svědectvím o vyslyšených prosbách a modlitbách. Se svolením papeže i pražského arcibiskupa založil převor kláštera Leopold Šimko v kostele svaté Kateřiny v srpnu roku 1707 zbožné bratrstvo Čtrnácti svatých pomocníků.¹⁴⁰

Kázání, ke kterému tato předmluva ne zcela přímočaře míří, bylo prosloveno při novoměstské slavnosti Čtrnácti pomocníků v srpnu roku 1708, tedy zhruba rok po založení bratrstva. Autorem promluvy byl jeden z nejnadanějších českých kazatelů počátku 18. století, augustinián Kolman Hendl. O Hendlově životě víme poměrně málo. Narodil se v Lukavci nebo v Lukavici, do řádu vstoupil roku 1691, roku 1709 se stal magistrem bohosloví, roku 1710 vyučoval filozofii a teologii u svatého Tomáše v Brně. Zemřel 11. října 1717.¹⁴¹

Značnou část svého života (od roku 1691 snad až do roku 1710) působil ve zderazském klášteře při kostele svaté Kateřiny na Novém Městě pražském, znal tedy dokonale prostředí, v němž se rozvíjel kult svatých Čtrnácti pomocníků. Roku 1708 náležel ke zkušeným a poměrně známým kazatelům; jeho kázání Kvítkové na pouti

¹³⁹ J. Royt. *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 213.

¹⁴⁰ F. Ekert, *Posvátná místa král. hl.města Prahy, díl II.*, Praha 1884, s. 175–179; A. Jeschke, *Monasterium ac ecclesia D. Catharinae virginis et martyris*, Praha 1710 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AM X 33).

emmautynské sebraný, proslovené v pražských Emauzích zřejmě roku 1703, náleží k nejprovokativnějším i nejhravějším českým textům pobělohorského období. Také dušičkové kázání z chrámu svatého Ducha na pražském Starém Městě prozrazuje vlohy autora pro smysluplné kupení symbolických i emblematických obrazů, pro jazykové hříčky a s tím vším spojený mimořádný jazykový cit.¹⁴² V českém prostředí Hendl snad nejvýrazněji připomene vynikajícího vídeňského dvorního kazatele Abrahama od svaté Kláry. Mnohostrannost Hendlova talentu a řečnickou všestrannost dokládá i jeho mariánské kázání spojené s filozofickou argumentací, které proslovil u pražských hybernů roku 1701.¹⁴³

Necháme-li se strhnout začátkem Hendlova kázání o svatých Čtrnácti pomocnících, uvědomíme si až za okamžik, že podobné myšlenky prostupují i jinými díly české i evropské literatury napříč staletími. Zoufalství nad stavem světa, zdůrazňování hříšné podstaty člověka i zvrácenosti lidské společnosti či společenských mechanismů a s tím spojené hledání útěchy či nápravy náleží k velkým tématům v dějinách lidské kultury. Mnohé v těchto souvislostech poodkryl v evropské literatuře 17. a 18. století literární historik Dmytro Čyževskij v pozoruhodném rozboru Komenského Labyrintu světa a ráje srdce.¹⁴⁴ Hendlovo vykreslení světa je ovšem v porovnání s Komenským i s jinými autory až nečekaně stručné. Umělecky působivým prostředkem a zároveň zdrojem jednoty úvodu Hendlova kázání je několik opakovaných hesel. Tím Hendl navázal na zásady středověké rétoriky (takzvané *repetitio*), ovšem v duchu konceptuálního kazatelství. Náhodná zřejmě také není frekvence hesel: charakteristika světa s úvodním „Svět je...“ se opakuje celkem sedmkrát, poměrně dlouhé „Ó hrůza, jak se s námi až do této doby děje“ nalezneme v úvodu na malém prostoru třikrát. Duchovní symbolika uvedených čísel je známá nejen z řečnických příruček, ale i z ústní lidové slovesnosti, třeba z pohádek. Trojka symbolizuje řád světa, ale i nejsvětější Trojici, sedmička je spojením duchovního a světského (3+4). S číslicí sedm kazatel navíc pracuje i ve výkladové části (dvakrát sedm hvězd v ruce Syna člověka). Úvod je

¹⁴¹ Národní archiv Praha, fond Řád augustiniánů, kniha č. 21, *Catalogus patrum et fratrum eremitarum*, fol. 6.

¹⁴² Obě kázání vyšla ve výboru *Vítr jest život člověka* (ed. M. Sládek), Praha 2000, s. 42–60, 90–103.

¹⁴³ K. Hendl, *Maria Deo consecrata in conceptione sua draconis victrix gloriosissima absque originali macula inventa...*, Praha 1701 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BO VI 57).

¹⁴⁴ Česká verze: Literární archiv PNP Praha, fond A. Škarka, rukopisy cizí, D. Čyževskij, *K Lybyrintu světa*.

ukončen mistrně vykreslenou alegorií světa v podobě hry v kuželky a stručným oznámením tématu promluvy.

Značná část stati je vystavěna na principu jednoduchého biblického konceptu. Základem je citát z knihy Proroctví svatého Jana o Synu člověka držícím v jedné ruce sedm hvězd. Srovnání Čtrnácti pomocníků s dvakrát sedmi planetami v ruce Syna člověka snad může modernímu čtenáři připadat příliš těžkopádné nebo vyumělkované, ale kazatel jej zvolil úmyslně: symbolika planet mu dává příležitost zdůraznit řád božího stvoření i pořádek, podle kterého Bůh vyvolil svaté jako prostředníky přímo účastné na pomoci lidstvu v dějinách jeho spásy.

Výše zmíněný biblický koncept je vložen do výkladu a polemiky, ve kterých kazatel zdůrazňuje patřičné slavení nedělí a svátků. Dvanáct tajemství nedělního dne v pojetí svatého Bonaventury kazatel předkládá posluchačům jednak k lepšímu zapamatování, ale také jako výzdobný prvek textu v podobě rytmizované prózy („...nebo ten den padala z nebe manna, jenž vyznamenává tělo Krista Pána...“, „...ukřižovaný Spasitel z mrtvých vstal a pobožnému ženskému pohlaví se ukázal, abys ty nad světem, tělem a d'áblem zvítězil a ženského pohlaví, rozumím sirejch vdov, škůdce nebyl...“). Tyto jednoduché a mnohdy i neumělé verše v próze se v řečnictví používaly již od antiky. Markus Tullius Cicero ve spisu *De oratore ad Quintum fratrem* o rytmu v próze napsal: „Ti staří /Aristoteles, Isokrates, Theofrastos aj./ totiž mysleli, že i v próze jest třeba užívati téměř veršů, to jest jakýchsi rytmů. Přáli si totiž, aby závěry větné byly pro oddech, nikoli vynucené naší únavou, a aby byly vyznačeny ne znaménky písařů, nýbrž mírou slov a myšlenek.“¹⁴⁵ Kazatelům 17. a 18. století rytmizovaná próza poskytovala i řadu možností z hlediska gestikulace či zvukové výstavby textu (pravidelné klesání či zvyšování hlasu, pravidelný důraz na některé slabiky apod.).

Se slavením nedělí a svátků je spojeno i nepříliš rozsáhlé Hendlovo vyvracení protiargumentů (*refutatio*). Jeho zdrojem nejsou náročné obhajoby vlastních odvážných tvrzení, ale jakási fiktivní pře s vlažným katolíkem; řečnickovy výpady směrem k povrchnosti při slavení svátků připomenou spíš styl nedělních kázání s jejich důrazem na morálku posluchačů.

V ukončení stati musel kazatel uvést i některé výčtové a více méně povinné údaje: ne zcela zasvěceným poutníkům bylo třeba vyjmenovat jednotlivé svaté pomocníky a připomenout je jako přímluvce v konkrétních nemocích a problémech;

také bylo zapotřebí zmínit podstatu a různá zasvěcení duchovních bratrstev. Členům bratrstva pak alespoň kratičce připomenul jejich povinnosti.

Závěr promluvy tvoří kratičké memento, výzva k úctě ke svatým pomocníkům a k patřičnému slavení svátků, tedy zároveň stručné shrnutí promluvy. Kazatel tu alespoň náznakově užil další ze svých četných nápadů; obraz žebráka na tomto světě souzní s expresivním úvodem, slouží tedy jako další jednotící prvek promluvy.

Hendlův text je jedním z prvních českých tiskem vydaných kázání o Čtrnácti svatých pomocnících. Vzhledem k obtížnosti tématu (rozsah kázání neumožňoval opřít se o všech čtrnáct legend) zřejmě působilo na podobu dalších chvalořečí vznikajících ke cti těmto světcům. Některé části Hendlovy promluvy mohly působit i na podobu nedělních kázání. Sedm otázek a odpovědí o podstatě světa nalezneme také v kázání na pátou neděli po Velikonocích v postile Daniela Nitsche Berla královská z roku 1709; vzhledem k takřka současnému vzniku této sbírky s Hendlovým kázáním můžeme spíš uvažovat o tom, že oba kazatelé paralelně, na sobě nezávisle rozvinuli ve svých promluvách některé myšlenky svatého Augustina.

Hendlovo kázání se dochovalo - stejně jako jiné texty tohoto autora - jen v nevelkém počtu výtisků (podle Knihopisu českých a slovenských tisků do roku 1800 známe pouhé dva exempláře, nám se podařilo nalézt třetí). Pro tuto edici jsme vycházeli z výtisku uloženého ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů (sign. CQ VII 2/6).

/text dedikací a kázání/

Vysoce urozenému pánu panu Františkovi Antonínovi Janovi, pánu z Talmberka, toho veleslavného bratrstva panu *rectoru*.

Urozenému a statečnému vladykovi panu Fideli Veyblovi, měštěninu a spoluradnímu, též hejtmanu nad kompajnií městskou královského Nového Města pražského, toho veleslavného bratrstva panu *assistentu*.

¹⁴⁵ M. Tullius Cicero, O řečníku (přel. V. Prach), Praha 1940, s. 106–111.

Urozenému a statečnému vladykovi panu Jakubovi Václavovi Englthalerovi, měštěninu a spoluradnímu královského Nového Města pražského, též toho veleslavného bratrstva panu *assistentu*.

Urozenému a vysoce učenému panu Karlovi Rudolfovi Lhotskýmu, *A. A. L. L. et philosophiae magistro, J. U. candidato* a při nižších *instancí* příseznému *procuratorovi*, toho veleslavného bratrstva *secretáři*.

Poníženež obětované

od P. *Colmanna* Hendla, řádu poustevnického svatého Otce Augustýna, *sacrosanctae theologiae magistro*.

Da nobis auxilium de tribulatione.

Psal. 59 v. 13

Uděl nám pomoci v ouzkosti.

Ó hrůza, jak se s námi až do této doby děje! Dítě sotva z žaláře mateřského na svět přijdouc, již v ouzkosti postavené žalostně kvílí, v ouzkosti a v kříži vyrostouc, již tělo jeho nemoc sužuje, zlost nad duší panuje, hlad žaludek trápí, kříž ramena tíží, chudoba ouzkosti množí, nesvornost od lidí loučí. Ó hrůza, jak se s námi až do této doby děje! V domích klatba a zlořečení hostuje, v krámích chudobu a nouzi na víko vykladáme, v schůdce jeden druhého proklináme, v důchodu neb při ouřadu, slze z očí vylivajíc, pro velké soužení rukami nad sebou lomíme. Ó hrůza, jak se s námi až do této doby děje! Stáli sme někdy s prvním otcem Adamem v ráji, očekávajíc radost, jenž je v zemi živých, a po zakušení zapověděného jabka vyhnaný sme do země mrtvých. Stáli sme již na předměstí nebeského Jeruzaléma, a že nám jabko v krku uvázlo, abychom sobě s šipkem všeho trápení a zde trvajícím ouzkostí hrdlo protáhnout mohli, uvržený sme do zlostného a v zlosti postaveného světa,^(a) v kterým je více zármutku než potěšení, více falešnosti než upřímnosti, více lži než pravdy, více bolesti než zdraví, více hekání než vejskání, více v kříži Velkých pátků než posvícení, více na cti utržení než dobrého jména zvelebení, více nepřátelů než přátelů, takže v světě život člověka je samá půtka, samá válka,^(b) a proto nepraví trpělivý Job, že člověk ve světě je bojovník neb voják, nýbrž že ve světě život člověka je samá půtka, samá válka. Voják aspoň někdy zbraň na hřeb zavěsí, ale jak dlouho válka trvá, žádného odpočinutí nemá. Jestli tedy život člověka je samá půtka,

samá válka, člověk jedenkaždý v samej ouzkosti ustavičně se potýká, naproti kterému dnem nocí svět, tělo, ďábel, a co nejhoršího jest, jeden hřích za druhým povstává.

Chcete vědět, co je svět? Svět je sužování krajina, moře nepravostí, rozvodnění slzí, mučírna hořekování, v kterém je mnoho zlosti a málo moudrosti. Svět je pustina ctnosti, nebo spravedlnost opustila mocnáře, moudrost konšele, pobožnost řehole, láska rodiče, věrnost služebníky, podrobnost poddané, čistota panny, stydlivost vdovy, kázeň děti,^(c) poníženost téměř všechny stavy. Svět je teplá lázeň, v kterej mladí i starý, vzáctný i sprostý v ouzkosti trápení se potí a v potu tváří chléba dobývají. Svět je město bez valů, bez bašty, bez šanců, v kterým netoliko pět panen bláznivých, nýbrž dle Šalomouna neskonalý počet bláznův se vynachází a do kterého všechny šelmy, loupežníci, mordíři a škůdcové pouštěné bývají. Svět je vodnatedlná šenkovna, v kterej hosti vodu nepravostí pijíc, z jednoho hříchu do druhého padají a v zlosti až pod uši se topí. Svět je podvodný verbíř, který co zverbovanému dnes na ruku dá, zejtra jeho s marností světskou opijíc, jemu to lstivě odjímá, dnes slibuje hůl kaprála neb desátника, zejtra s tou holí na hřbetě desátників jelita dělá, dnes slibuje praporec vojenský, zejtra klade na ramena mušket přetěžký, dnes obcuje s vojáky uctivě, zejtra je vyhání na ztracenou vartu zuřivě, dnes slibuje potěšení, zejtra dává zarmoucení, a jak veliký Otec můj *Augustinus* praví: Svět v skutku má truchlivost jistou, radost falešnou, bolest protivnou, práci přetěžkou,^(d) odpočínutí nejisté, nouzi ničemnou. *Surgat venerabilis pater Adam cum omnibus filiis suis,*^(e) ať povstane (zbuzuje všech učitelův kníže *Augustinus*), ať povstane ctihodný otec Adam se všemi potomkami svými, zdaliž se přiznat nemusí, že v tom světě neměl radost bez bolestí, pokoj bez nesvornosti, zdraví bez nemoci, světlo bez temnosti, odpočínutí bez bázní, smích bez slzí, potěšení bez žalostí a že svět okrouhlá koule a spolu ošemetný hráč je, my ale kuželky, sotva nás do štěstí posadí, již bez ohledu jak na krále, tak na jiné kuželky házejíc, všechny na zem k opovržení našemu poráží, a aby nás do nešťastné ouzkosti poražené sám nevyzdvíhl, dva sazeče na kuželkosvětským placu míti musil, kterým ať krásně za sázení platíme neb neplatíme, vždycky nám protivné zkušujeme.

První sazeč je vlastní tělo, kterému jestli dobře děláš, hned za prokázané dobrodiní zjevuje své skutky. Cizoložstvo, smilstvo, modloslužebnost, nepřátelství, sváry, hněv, různice, vraždy^(f) jestli tělu zle myslíš, praví ono: *Nemo carnem suam umquam odio habuit,*^(g) žádný těla svého nikdá neměl v nenávisti, já jsem s tebou

narozeno, vychováno, tobě samému na odpor stojíš. Postíš se, tělo v žaludku štěká, v ustech brouká; nasycuješ je, tebe k hříchu ponouká. Mrtvíš tělo a smysly jeho, bez meškání postel hledá a na posteli smrtedlně heká; folkuješ tělu, jednomu neb druhému smyslu, tělo a smyslové když na uzdě se nedrží, hůř než zděšený kůň sobě působí, a že oči v domě tělesném okna jsou, které jestli v čas pokušení bedlivě nezavřeš, truchlivě s Jeremiášem sobě stejskat budeš: *Ascendit mors per fenestras,*^(h) vlezla smrt okny našimi, ranila smysle i duši naši. Ukračuješ tělu sen a odpočínutí, celý den mdlý a ke všemu je neschopný; spíš, chrápeš až do poledne, brzy tělo tak zleniví, že od lenosti shnit musí. Co činit? Ó hrůza! ó ouzkosti! *Da nobis auxilium de tribulatione,*⁽ⁱ⁾ uděl nám pomoc v ouzkosti.

Druhý sazeč a protivník, ouhlavní d'ábel, sedí v zalohách, aby nevinného, jenž světa a těla ošemetnou hru potupuje, zabil, čihá skrytě na chudého, aby jeho do parouzu polapil.^(k) Tomu, tomu ačkoliv zasazení obětujeteš peníze, zboží, statky, ovce, koně, voly, nic sobě toho nevážíš, že hladovitý duch je a duch jenom s duší nasycen býti může, obchází, hledá, čí duši by pohltit a pohlcenou z ust svých do pekelného ohně zas vyvrhl. Ranil on Joba nežitem nejhorším od hlavy až do paty, vyslal posly k Jobovi, že voly i oslice Sabejští zajali, že vítr válečný udeřil na čtyry úhly domu, takže dům zbořený upadl a dítky potlačil.^(l) A nicméně nadto všecko závistivý d'ábel k Bohu směl mluvit: *Extende paululum manum tuam,*^(m) vztáhni, vztáhni málo ruku tvou, míníc řícti: málo, málo mně se zdá býti, že Job nežit střepinou obdrbuje, voly a oslice má zajaté, dítky s rumem zasypané, málo, málo mně se zdá býti, jestli jeho duši nemohu zejskati. Mou závist, mou žízeň nic neuhasuje, jedině v ohnivém jezeru plápolající duše. Ó hrůza, ó ouzkosti! *Da nobis auxilium de tribulatione,*⁽ⁿ⁾ uděl nám pomoc v ouzkosti, nebo ještě nejhorší nepřítel naproti nám stojí.

Je svět lidského pokolení protivník ukrutný, ale můžem jemu vale dáti a světu umřítí, jako David, utíkajíc před Saulem, o sobě pravil: Proč mě, králi izrahelský, honíš, psa mrtvého? Prosím, z jaké příčiny nazývá sebe David mrtvého?^(o) Z té a ne jiné, že byl mrtvý světu a živ Bohu. Je tělo domácí nepřítel, ale s práci a s mrtvením unavené aspoň někdy pokoušet přestane, jak svatý Pavel učí: Tělo podmaňují a v službu podrobují.^(p) Je d'ábel lichotný a potutedlný pes, ale štěkat může, kousnout, jestli my nesvolíme, nemůže, zbráněno mají d'áblové, praví svatý Jan, lidem škoditi, kromě těm, jenž nemají znamení na čele svém.^(q) Znamení na čele jest kříž boží, kdo s ním své čelo, své usta, své srdce znamená, spíš zažene od sebe d'ábla než zlého člověka.

Jinší, jinší, a to nejukrutnější nepřítel naproti nám stojí: *Peccatum meum contra me est semper*,^(r) a ten nepřítel je hřích smrtedlný, který nesmrtedlnou duši smrtedlně raní. Je život tělesný těla a duše spojení, jakož smrt naše nic jiného není, jediné duše a těla rozdělení, tak život těla je duše, duší pak život který anebo kde je,^(s) odpovídá svatý Pavel: Živ jsem již ne já, ale živ jest ve mně Kristus.^(t) Život tedy duše je sám Kristus Ježíš, a ten život tak odnímá hřích smrtedlný, že duše bez Krista Ježíše, jsouc mrtvá, ani neslyší pohružky božský, ani nevidí cestu spasení, ani nezakušuje sladkost svatých svátostí, ani necítí vůni dobrého obcování a krásně hřích těla život nebere, nicméně duši před Bohem usmrcuje nejináče jako hromový kámen, kord v pošvě beze všeho ourazu pošvy tráví, tak hřích bez ourazu těla mrtví lidskou duši. *Homo per malitiam occidit animam suam*,^(u) člověk skrze zlost svou morduje duši svou. Ó hrůza, ó ouzkosti! *Da nobis auxilium de tribulatione*,^(v) uděl, uděl nám pomoc v ouzkosti.

A hle, že kdo prosí, vyprosí, kdo se důvěrně k Bohu utíká, pomocníky jemu z nebe odsílá, s srdečným mým potěšením spatřuji v tomto slavném chrámu Páně, jenž na vrchu Bojišti vystaven je, udatných, zmužilých čtrnáct bojovníků, nám k pomoci odeslaných pomocníků, o kterých již dávno Bůh u svatého Pavla pravil: *Hi sunt adjutores mei in regno*,^(x) tito jsou pomocníci moji v království, a oni sami o sobě hlásají: *Dei sumus adjutores*,^(y) věřte, bratři, věřte, sestry, boží jsme pomocníci, vám a všem ctitelům našim pomoc v ouzkosti přinášející, *adjutores sumus gaudii vestri*,^(z) v vašem zarmoucení vás potěšující, a že kdekoliv jsou dva neb tři ve jménu božím shromážděný, tam i Bůh bezpochyby s svými svatými uprostřed nich stojí. Vy že ve jménu božím pod titulem svatých Čtrnáct pomocníků netoliko dva neb tři, nýbrž mnozí shromážděný jste, Boha a svatých Čtrnáct pomocníků uprostřed vás máte a mít budete, jestli dnešní den titulární a jejich věročné svátky s náležitou uctivostí světit se vynasazíte. Nemůže ani svět, ani tělo, ani ďábel, ani hřích těm škoditi, který den nedělní, den sváteční, den dnešní Čtrnáct svatých pomocníků začínají a dokonávají v pobožnosti. Což dřív než dokážu, Boha za dar Ducha svatého, zde přítomné za krátkou trpělivost uctivě žádám a o svěcení dne nedělního, dne přítomného k větší cti svatých Čtrnácte pomocníků z milosti boží mluvíti začínám.

Da nobis auxilium de tribulatione.

Psal. 59 v. 13

Uděl nám pomoc v ouzkosti.

Tak milostivý, tak dobrotivý, tak štědrý Bůh byl světícím den sobotní, že pravil: Jestli sobot mých ostříhat budete, obrátím tvář mou k vám, procházeti se budu mezi vámi, zůstanouc Bohem vaším a vy lidem mým. Dám déšť časy svými, země vydá ourody své, stromoví ovotce, takže mlácení postihne vínobraní a vínobraní postihne setí. Dám pokoj v zemi vaší a nepřátelé vaši padati budou před vámi, pět z vás honit bude jiných sto a sto deset tisíců.^(aa) Jestliže pravím, tak milostivý, tak dobrotivý, tak štědrý Bůh byl světícím den sobotní, který toliko předobrazoval v církvi svaté den nedělní, den sváteční, jak milostivý, jak dobrotivý, jak štědrý bude těm, jenž se vynasnažují, aby náležitě den nedělní, den dnešní světili, v kterým sobě Bůh mezi všemi dni nejvíce zalíbil, kterému a všem ten den světícím hojně požehnání udělil. Pročež žádnému přikázání nepředstavil toto slovičko: *Memento*, pamatuj, jedině třetímu, aby dokázal, že den dnešní jest den člověka k Bohu obrácení, den na Boha pamatování, den štědrosti a pomoci boží, den plný tajemství, plný duchovního nadání. Má den v rovnodennosti dvanácte hodin, má i den nedělní dle svatého Bonaventury dvanáctero tajemství.^(bb) První pamatuj, člověče, nebo v ten den na počátku stvořil Bůh nebe a zem,^(cc) z které ty pocházíš a do které zas jíti musíš. Druhé pamatuj, nebo den nedělní mezi všemi bude poslední, abys tak v škole Kristovo študýroval a pracoval, abys nebyl s Jidášem poslední. Třetí pamatuj, nebo ten den neměl žádné noci před sebou, abys ty jako bláznivé panny nebloudil v hříšné temnosti. Čtvrté pamatuj, nebo i ten den za sebou nebude mít žádné noci kromě té, v kterej budou sedět v stínu věčné smrti pekelníci, abys ty neumřel nešťastně věčnou smrtí. Páté pamatuj, nebo v ten den stvoření byli anjelové, z kterých dobré v nebi a zlé v pekle se octli, abys ty anjela strážce tvého vždycky měl tobě přítomného. Šesté pamatuj, nebo ten den bylo dáno přikázání lidu izrahelskému, abys ty ani boží, ani duchovní, ani světské přikázání nepřestoupil. Sedmé pamatuj, nebo ten den padala z nebe manna, jenž vyznamenává tělo Krista Pána, abys vždycky čistým srdcem k stolu Páně přistoupil. Osmé pamatuj, nebo ten den pro nás a pro naše spasení Kristus Ježíš se narodil, abys ty jemu, ne světu ustavičně živ byl. Deváté pamatuj, nebo ten den, zvítězíce nad peklem, nad d'áblem, ukřižovaný Spasitel z mrtvých vstal a pobožnému ženskému pohlaví se ukázal, abys ty nad světem, tělem a d'áblem zvítězil a ženského pohlaví, rozumím sirejch vdov, škūdce nebyl. Desáté pamatuj, nebo ten den znít bude ona hrozná trouba: Vstaňte, vstaňte, mrtví, pod'te k soudu, abys ty tak soudil zde jednohokaždého, jako žádáš souženu být od Boha, soudce tvého.

Jedenácté pamatuj, nebo ten den Duch svatý apoštolům seslán byl, aby tebe ve všech skutkách tvých s svou milostí osvítil. Dvanáctero tajemství dne nedělního je, pamatuj, nebo ten den všickni vespolek vyvolený začnou v nebi živu býti, Boha spolu na věky věkův chváliti, abys ty mezi nimi spoluradovnik mohl býti. Pamatuj! pamatuj! nebo ten den ještě za času apoštolův všem v ouzkosti postaveným byl a je den prospěšný, den pomocný, jak sám svatý Jan svědčí: Já Jan, bratr váš, spoluúčastník v soužení, v kříži a v trpělivosti, *fui in spiritu in dominica die et audivi post me vocem magnam,*^(dd) byl sem u výtržení ducha v neděli a slyšel jsem za sebou hlas veliký, snad hlas z tohoto plačtivého oudolí: *Da nobis auxilium de tribulatione,*^(ee) uděl nám pomoc v ouzkosti; a obrátiv se, mluví dále: Spatřil jsem podobného Synu člověka, an v pravé ruce držel sedm hvězd, z ust pak jeho vycházel dvouostrý meč. To spatříc, ihned padl jsem před nohy jeho a on, položíc na mě ruku pravou, řekl: *Noli timere!* neboj se! já jsem první a poslední, jenž jsem byl mrtvý, a jsem živý. Rozjímajíce já tu řeč svatého Jana, znamenám a vyšetřuji, že on v den nedělní padl před Syna božího nohy, aby všem ukázal a dokázal, že za prokázané skrz celý tejden dobrodiní jemu se klaněti a den dnešní, zanechajíc tělesné práce, v samé pobožnosti máme strávit, světit, jak sám Bůh poručil, když v Jeruzalémě za času Azaria nasledující ceduli na oltář svatého Simeona z nebe spustil: *Ego Dominus praecipio vobis, ut observetis diem sanctum dominicum,*^(ff) já Pán pánův poroučím vám, abyste den svatý nedělní zachovávali, v kterém jsou uši mé prosbám vašim otevřené, ruce mé k pomoci vaší roztáhnuté a srdce mé k milování vašemu nakloněné.

Ale řekne snad někdo: Jakpak to může býti, že Syn člověka v pravé ruce držel sedm hvězd a že tu pravou ruku na Jana položil, když pravil: *Noli timere*, neboj se. Nebo v jedné ruce sedm hvězd držeti, z kterých toliko jedna mnohém je větší než svět celý, a tu ruku na Jana před nohami ležícího položit, tak lehce nemohu pochopiti. Než dobrá naděje, svaté Písmo skrz hvězdy začasté rozumí svatý boží, jak u svatého Pavla čteme: Jiná je jasnost slunce, jiná hvězd,^(gg) jiná sláva Boha, jiná svatých, Bůh od sebe samého, svatí od Boha slávu dosahují, tak tehdy ty hvězdy vyznamenávaly svaté boží, které Kristus Ježíš, v pravé ruce držíc je, i pravou ruku svého požehnání klade na jednohokaždého, který světi a sobě váží dne nedělního, dne svátečního.

Je dnes den nedělní, den spolusváteční, v kterým netoliko sedm hvězd, nýbrž dvakrát sedm, to jest Čtrnáct svatých pomocníků, Bůh v své pravé ruce drží,

očekáváje na nás, jestli v naší ouzkosti, v kříži a v soužení, před ním na kolena padnout, skrze ty hvězdy, skrze ty svaté pomocníky za pomoc žádat budeme, že on ruku pravou svého zastání na nás položí, svaté pomocníky jakožto pravou ruku svou před nás postaví, aby dvouostrý meč z ust božích vycházející nám ani doma ani na cestě ani na poli, ani ve dne ani v noci nemohl škoditi. *Nolite timere*, nechtějte, nechtějte se báti, ať krásně svět, tělo, ďábel s vámi se potýká, ať naproti vám hřích povstává, ať ouzkost všelijakého kříže až k zemi snižuje vaše ramena, ať zlost nepřátelská vás téměř obklíčené má, *nolite timere*, nechtějte se báti, přichází vám k pomoci svatí pomocníci. Vojsko v skutečné bitvě postavené, od potýkání unavené jak o pomoci zaslechá, větší kuráž, srdnatost a zmužilost dostává. Vy, páni spolubratrové a sestry, jste šik vojenský pod titulem a praporcem svatých Čtrnáct pomocníkův bojující; kuráže! nechtějte se báti ani v přítomné, ani v poslední válce, ani v čas zdraví, ani v čas nemoci, svatí pomocníci jsou na zemi udatní bojovníci, na nebi jsou spasitelné hvězdy a planěty, který svou mocí lidské zdraví zastávají, nemoc zahánějí, sílu v válce přidávají, vítězství udělují.

Nechtěl Bůh jinak, jedině prostředkem hvězd a planét stvořené věci v svém setrvání zachovati. Nechce i nám v ouzkosti postaveným jinak napomocen býti, jedině skrz svatých orodování, ne že on sám nemůže sám pomoci, nebo všecka pomoc od Boha, nýbrž aby dokázal, v jaké milosti u něho jsou svatí pomocníci, který vyžádat mohou, začkoliv žádají.^(hh) Píše *Rabanus*, že pohybnost a běh nebe tak spěšný, tak rychlý jest, že kdyby planétní hvězdy s pohybností své oblohy běh nebe nezdržovaly, již dávno celý svět v popel by byl obrácený a v nic uvedený,⁽ⁱⁱ⁾ a nicméně ještě rychlejší, ještě rychlivější je hněv boží, jenž jest oheň spalující, hrom spolubíjící a věčně zabíjející.^(kk) Medle, medle, kdo ten prchlý hněv v prchlivosti a v běhu svém zdrží? Kdo se naproti hromu božského trestu, aby do nás v hřichu postavených zjasna neudeřil, postaví? Kdo? *Nolite timere*, nechtějte se báti, sedm, mám řícti dvakrát sedm neb čtrnáct planétních hvězd, svatý pomocníci, který s svou pohybností před trůn boží pospíchají, proti rozhněvanému Bohu na modlitbě tak dlouho stojejí, až oheň pomsty boží uhasíc, hrom trestu z ruky boží vyrazíc, nám milost a pomoc v ouzkosti vyžádají.

Mínil spravedlivě rozhněvaný Bůh lidu tvrdé šíje, lidu izrahelskému, okolo telete rouhavě tancujícímu, aby ten modlářský tanec přetrhl, nohy s hromem prchlivosti své přetloutci, pravíc: *Dimitte me*,^(ll) půsť mě, ať se rozhněvám a ten lid vyhladím, který sem z poddanosti egyptské vyvedl, půsť mě, ať na nevděčnosti lidu toho se pomstím,

dal sem jim dsky svědectví prstem mým psané,^(mm) a oni je potupili, půst' mě, ať do nich s hromem prchlivosti mé udeřím; ale že Mojžíš skrze Abrahama, Izaka a Izrahela Boha za milost žádal, ihned dobrotivý Bůh, toho litujíc, nad těmi tanečnickami se slítoval. Míni Bůh do nás, začastěj okolo telete světské marnosti poskakujících, jenž nerozšafněj tancujeme v šenkovnách než telata na drahách, s hromem zaslouženého trestu udeřiti, nás ze světa vyhladiti, ale jak svatých Čtrnáct pomocníků den vejroční ctít a světiti začínáme, k nim v důvěrnosti za přimluvu se utikáme, ihned s modlitbou svou Všemohoucího ruce svazují, a aby nám, přestupným, škodit nemohl, Boha, sice nepřemoženého, s svým orodováním tak zmocňují, že ani hříšnika nemůže trestati, ani kord z pošvy hněvu svého vytáhnouti, za kterého oni orodují.⁽ⁿⁿ⁾ Pročež praví veliký Otec můj *Augustinus*: Všecko mohou nám svatí pomocníci od Boha vyžádati, jestli jejich svátky čistým srdcem a beze vší oplzlosti budeme světiti.^(oo) Oblibuje sobě Bůh nade všemi, který v den nedělní, potupíce svět, tělo, d'ábla, k službám jeho pospíchají a přicházejí, oblubuje sobě i nad těmi, který den svatých pomocníků v vážnosti mají a v uctivosti, *qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit*,^(pp) kdo vás slyší, mě slyší, a kdo vámi pohrdá, mnou pohrdá. Žádali svatí pomocníci, dřív než krev svou pro víru katolickou vycedili, dřív než běh ctnostného života dokonali, aby všickni, který den mučení a skonání jejich ctít a v paměti mít budou, od Boha v své ouzlosti, v své prosbě vyslyšený byli; slušná tehdy věc je, jestli nám spomoženu být žádáme, abychom i my jejich den, jejich svátky v největší uctivosti měli.

Než že téměř každá řeč svého protivníka nachází, i mé slova některý stíhají, když praví: Více svátků nemáme světiti, kromě které jsou od církve svaté ustanovený. Mezi svatými pomocníky jediné dva zde v Čechách zasvěcený svátek mají: svatý Vít a svatá Kateřina, těch a ne jiných svátek světiti se má. Dobře, dobře! Z dovolení ne tak mně, jako svatým pomocníkům, utrhačný protivníku, pověz nám, co je svátek světiti? Odpovídá: Svátek světiti je hřmotné práce zanechat, v krásném oděvu choditi, skvostně panketýrovati, s milenkami se procházeti, z oken vyhlídati, před domem seděti, šenkovny navštěvovati, čas s hrou mařiti, tělu po vůli býti. Ó zlořečený protivníku! tak svátky světiti jest den sváteční v samém hříchu strávit, *festivitates tales non feram*,^(qq) takové svátky nechce Bůh připustiti. Proč? *Quia iniqui sunt coetus vestri*, nebo hříšné jest takové shromáždění v den sváteční, nelíbí se svatým oděv pyšný, který sprostě chodíc, poníženost za krunt jednékaždé ctnosti měli. *Deus superbis resistit*,^(rr) Bůh pyšným na odpor stojí, mnohý předtím větší než

Možíš rohy na hlavě nosili, ale že s nimi všechno z pokladnice vytrkajíc, v kupeckém krámě zavázli, nyní pro dluhy z domu vyjít nesmějí, předtím majíc hlavu rohatou, s povětrím se trkali, nyní majíc v nouzi hlavu šedivou, až k zemi ji snižují, předtím co v truhle bylo, tělo na sebe vzalo, nyní truhla je prázdná a tělo s hadrem ošaceno. Nelíbí se svatým skvostné panketýrování, který pokrm svůj s popelem a nápoj s pláčem míchali; lépe jest den ode dne s málem zavděk přijíti než všechno najednou prožrat, a napotom s mošnou žebráckou dům od domu choditi. Nelíbí se svatým chlipná procházka, který po křížovej cestě mezi trním všelijakého soužení se procházeli; kdo chlipnou procházku miluje, brzy nejdražší perlu čistoty a panenství ztracuje, mnohá by nyní mezi růžemi všelikého potěšení seděla, kdyby se od chlipné procházky byla zdržela. Nelíbí se svatým všetečné z oken koukání, který v soukromě klečíc, na modlitbách trvali. David jednou oči na ženu Uriáše pozdvíhl, a brzy na to cizoložstva se dopustil, kdo chce, aby vítr v pokoji obrazy z hřebíku nesrazil, okna zavírá, kdo chce, aby k obrazu božimu vždycky podobný byl, na oči pozor dát má. Nelíbí se svatým darebné času maření, který ustavičně na vinici Pána pracovali; nebo kdo čas darebně maří, s ďáblem na jednom polštáři leží a nikdá spíš člověk nezhrěší, jako kdy je lenivý, lenivost ke všemu zlému dává příležitost. Nelíbí se svatým tělu po vůli býti, který tělo tak mrtvili, že ne tělu, ani světu, ani ďáblu, nýbrž samému Bohu živí byli.

Jiná, jiná je slavnost dnešní spolunedělní a sváteční našich svatých pomocníkův, kterých svátek ten a ne jiný náležitě světí, jenž se vynasnažuje nasledovat jejich ctnostné obcování. *Honor eorum imitatio eorum*,^(ss) čest svatých nasledování jejich, a dle svatého Otce Augustýna kdo svaté míní zaslужně ctíti, má ctnosti jejich nasledovati,^(tt) nebo proto a pro nic jiného ustanovil Bůh svatých slavnosti, mluví svatý *Bernardinus*, abychom do domu božího vespolek se sejdouc, Boha v svatých chválili, hříchy spáchané oplakávali a život napotom polepšíc, v ctnosti setrvali.^(uu) Proto a pro nic jiného má řeč byla a je, že Bůh nejenom sebe, ale i svaté pomocníky žádá mít dřív uctěné, než je nám v ouzkosti postaveným k pomoci odešle. Proto a pro nic jiného svátost papežská tak hojné duchovní milosti jednomukaždému dnes, každou středu, každé suché dni a každý pátek propučuje, který do bratrstva pod titulem svatých Čtrnáct pomocníkův čistým svědomím a srdcem vstoupil a vstupuje, a že předešlí náměstkové Krista Pána k rozmnožení cti svatých pomocníkův bratrstvo neb shromáždění na mnohých místech ustanovili, i nynější *Clement XI.* jakožto druhý *Jonathas* s Římany, tak on s námi Čechami zde u svaté panny Kateřiny to bratrstvo

netoliko obnovil, nýbrž znova ustanovil vskutku bratrstvo vší vážnosti hodné, které Bůh od starodávna dobyl, pamatujíc na shromáždění své^(vv) a před rokem slavnému městu pražskému zjevil, aby tomu velikému městu ve vší ouzkosti skrz svaté pomocníky napomocen býti mohl.

Jsou, pravda je, všechny v církvi svaté bratrstva chvalitebné, svaté, prospěšné a s nevypravitedlnými milostmi obdařené. Je bratrstvo svatého růžence právě růžové, které svou pobožnou vůní všechny spoluoudy na cestu spasení táhne. Je bratrstvo svatého škapulíře velmi spasitedlné, které spolubratrům a sestřím uzdravující *recipe* předpisuje, *recipe scapulare, signum salutis*, vezmete, vezmete škapulíř, jenž jest znamení vašeho spasení. Je bratrstvo františkánské svatého pásku, velmi silné, *quia funiculus triplex difficile rumpitur*,^(xx) nebo trojnásobný provázek nesnadno se přetrhne, s kterým spolubratry a sestry do nebeského Jeruzaléma vytahuje. Je bratrstvo svaté Moniky, matky mé velmi potěšitedlné, jenž pásem řemenným spolubratry a sestry jako Bůh Eliachima v dobrým potvrzuje, který netoliko byl pásem opásaný, ano, i dostal klíč od Boha, s kterým když otevřel, žádný nezavřel, když zavřel, žádný neotevřel;^(yy) tak v tom potěšitedlném bratrstvu bratrove a sestry netoliko jsou pásem opásaný, ale spolu dostávají klíč. I jakěj? *Mariam de consolatione*, Marii od potěšení, která jim nebe odvírá, peklo zavírá. Je bratrstvo svatého Liboria všem Štěpánům, to jest trápeným od kamenu, velmi prospěšné, který když sobě s třemi Mariami bolestně stěžujou: *Quis revolvat nobis lapidem?*^(zz) kdo, kdo nám odvalí kámen? *probatum est*, zkušeno jest, že svatý Liborius svým ctitelům kámen odvaluje. Slovem, slovem jsou všechny bratrstva chvalitebné, svaté a prospěšné, ale že lidské ouzkosti, potřeby, nedostatky jsou mnohé a veliké, mnohých a velikých patronův, mnohých a velikých pomocníkův v tyto časy potřebujeme, v kterých ze všech stran jak domácí, tak cizí, jak viditedlný, tak neviditedlný nepřátelé na nás se valí. A z té příčiny od mé velebné vrchnosti to slavné a pomocné bratrstvo skrz mnohé prosby bylo žádané, od svatosti papežské s hojnými milostmi obděleno, od vysoce důstojného a osvíceného svaté Římské říše knížete, pána pana Jana Jozefa, arcibiskupa pražského, potvrzeno pro všechny, jenž v ouzkosti, v potřebách, v soužení volají: *Da nobis auxilium de tribulatione*,^(aaa) uděl nám pomoc v ouzkosti, v tomto slavném chrámu Páně začato a s velikým duchovním užítkem živých i mrtvých spolubratrův a sester v jednom roce rozmnoženo.

Napomínal někdy svatý Petr Kappadocké, Bithinské: *Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete*,^(bbb) všechny ctěte, bratrstvo milujte, Boha se bojte,

jednomyslný, milosrdný a dobrotivý se ukažte,^(ccc) napomínám i já dnešního dne všechny spolubratry a sestry, *omnes honorate*, všechny svaté pomocníky ctěte, ctěte svatého Jiří, abyste v pokušení ďábelské uvedené nebyli, ctěte svatého Blažeje, abyste od bolesti hrdla zachovaní byli, svatého Erazma, abyste vnitřního hryzení netrpěli, svatého Víta, abyste čas pokání nezaspali, svatého Pantaleona, abyste v nemocech uzdravení našli, svatého Kryštofa, abyste Syna božího v zarmoucení potešitele měli, svatého Diviše, abyste náležitě vrchnosti poslušnost prokazujíc, s hlavou svou nikdá protivný nebyli, svatého Cyriáka, abyste kříž od Boha seslaný trpělivě snášeli, svatého Achacia, abyste světské marnosti na odpor stáli, svatého Evštachia, abyste jako jelen po studnici vod živých dychtěli, svatého Jiljí, abyste víru katolickou všude vyznávali. Ctěte svatou Markétu, abyste nad drakem pekelným zvítězili, svatou Kateřinu, abyste ve všem učení a v vyhledávání jednohokaždého umění před světem, před lidmi a před Bohem obstát mohli, svatou Barboru, abyste šťastnou, na které nejvíc, nejvíce záleží, hodinku smrti měli; tu hodinku kdo šťastně dokonává, ten věčně živu být začíná.

Omnes honorate, všechny ctěte, který tomu svatému bratrstvu jakožto duchovní otcové a správcové jsou představené, *qui regit, assidet et qui consulit et notat acta*, to jest, ctěte výsoce urozeného pána pana *rectora*, urozené pány pány *assistanty*, urozené pány pány *consultory*, urozeného pana *secretáře*. *Omnes honorate, fraternitatem diligite*,^(ddd) všechny vespolek sebe ctěte, bratrstvo milujte, *quia qui odit fratrem suum, homicida est*,^(eee) kdo nenávidí bratra svého, vražedník je. Bratrstvo vaše nazývá se bratrstvo pomocné, k zvelebení toho bratrstva nápomocní buďte, nebo i vy svatých pomocníků pomocníci slout můžete, jestli jejich čest víc a víc rozmnožíte. *Omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum time*,^(fff) všechny ctěte, bratrstvo milujte, Boha se bojte, *qui timet Deum, faciet bona*,^(ggg) kdo se Boha bojí, dobré skutky činí, ten Boha i svaté pomocníky náležitě ctí, den nedělní, den sváteční pobožně světi a v čas ouzkosti nalezá pomoci. *Omnes honorate*, všechny ctěte, jednomyslný, milosrdný a dobrotivý se ukažte, neodplacující zlého za zle ani zlořečenství za zlořečenství, nýbrž raději dobrořečíte, vědouce, že jste k tomu do bratrstva povolání, abyste zde požeňání a tam věčně dědictví obdržet mohli. *Omnes honorate*,^(hhh) sumou všechny ctěte, na mrtvé spolubratry a sestry jestli ne vždycky, aspoň každý pátek pamatujte, nebo den páteční při oltáři svatých Čtrnáct pomocníků mše svatá sloužená a za duše spolubratra neb sestry obětovaná jejich

duše z muk očistcových vysvobozuje. Ty spasitelné regule když do srdce vašeho zavírám, ještě posledně prosím a žádám.

Memento! memento! pamatůj! pamatůj posledně, ó bratře i sestro, na den dnešní, den tvůj titulární, a svatý pomocníci pamatovat budou na tebe v ouzkosti. Pamatůj, slavné město pražské, na svaté pomocníky, máš sice devět bran městských, ale ty tebe neobrání, jestli k pomoci nepřijdou svatí pomocníci. Pamatůj, slavné město pražské v dolině ležící, na tento vrch pomocný, na kterém stojí svatí pomocníci, aby tobě svrchu požehnání udělit mohli. Pamatůj, jedenkaždý v Duchu svatém přítomný, nebo všichni dnes dosáhnouti mohou zde plnomocné odpustky, pamatůj na tvoje vzácné patrony a oni za tebe u Boha orodovat budou dnem nocí. Jsou oni pomocníci, my žebráci, žebrák za almužnu prosit a svého pomocníka sobě vážit musí, jestli zahynout nechce v hladu a v nouzi. Pročež tedy, jsouce já řádu žebráckého, i vás všechny před Bohem uznávám z řádu toho, jenž v Otčenáši na způsob mě každodenně za chléb vezdejší žádáte; ano, kdybychom sobě psát měli, v jaké případnosti postavený sme, nejináč bychom psaní psát začali, jedině: žebrák žebráka pozdravuje. Jsouce já, pravím, řádu žebráckého, se všemi k velikému oltáři tvář mou obracím a na místě všech v ouzkosti, v potřebách a v nedostatcích postavených, ruce vyzdvížené k Bohu majíc, volám a prosím: *Da nobis auxilium de tribulatione,*⁽ⁱⁱⁱ⁾ uděl! uděl nám pomoc v ouzkosti, v přítomné i v poslední. Amen.

(a) I Io 5, vers. 19, (b) Iob cap. 7, vers. 1, (c) s. Bernardus in sermonibus, Dionysius carthusianus, (d) epistola 36, (e) sermo 31 ad fraternitatem, (f) Gal cap. 5, vers. 19, 20, 21, (g) Eph cap. 5, vers. 29, (h) Ier cap. 9, vers. 21, (i) Ps 59, vers. 13, (k) Ps 9, vers. 3, vers. 32, (l) Iob cap. 2, vers. 7, Iob 1, vers. 14, 16, 19, (m) ibidem, vers. 11, (n) Ps 59, vers. 13, (o) I Rg cap. 24, vers. 15, (p) I Cor cap. 9, vers. 27, (q) Apc cap. 9, vers. 4, (r) Ps 50, (s) s. Augustinus tractato 26 in Joannem, (t) Gal 2, vers. 20, (u) Sap cap. 16, vers. 14, (v) Ps 59, vers. 13, (x) Col cap. 4, vers. 11, (y) I Cor cap. 3, vers. 9, (z) II Cor cap. 1, vers. 23, (aa) Lv cap. 26, vers. 3, 4, 5, (bb) tomus 2, § 10, cap. 1 et 2, (cc) Gn cap. 1, vers. 1, (dd) Apc cap. 1, vers. 9 et 10, (ee) Ps 59, vers. 13, (ff) Mans. tractatus 28, discursus 5, (gg) I Cor cap. 15, vers. 41, (hh) Forerius, (ii) Rabanus libro 5, cap. 2, numero 2, (kk) Hbr cap. 12, vers. 29, (ll) Ex cap. 32, vers. 10, (mm) Ex cap. 31, vers. 18, (nn) Hieronimus Oleanin /Oleastro?/, cap. 22, exodus, (oo) sermo de s. Joanne Baptista, (pp) Lc cap. 10 vers. 16, (qq) Is 1, vers. 14, (rr) I Pt cap. 5, vers. 5, (ss) s. Chrysostomus sermone de s. Philippo, (tt) sermo de sanctis martyribus, (uu) tractatus 2, sermo 10, (vv) Ps 73, vers. 3, (xx) Sir cap. 4, vers. 12, (yy) Is cap. 22, vers. 21 et 22, (zz) Mc cap. 16, vers. 3, (aaa) Ps 59, vers. 13, (bbb) I Pt cap. 2, vers. 17, (ccc) ibidem, cap. 3, vers. 8, (ddd) I Pt cap. 2, vers. 17, (eee) I Io cap. 3, vers. 15, (fff) I Pt cap. 2, vers. 17, (ggg) Sir cap. 15, vers. 1, (hhh) I Pt cap. 3, vers. 8 et 9, (iii) Ps 59, vers. 13.

3. 5. František Ignác Gregor: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*, předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho (v žalmu 115), někdy všem milým svatým a světicím božím od žalmisty Páně připsaná, dnešního dne v slavném starožitném chrámu Páně svatého a vejhradního řádu cistercienského Matky boží v Sedlici veleslavnému bratrstvu pod titulem Ježíše, Marie a Jozefa, též svatých Čtrnácte pomocníků při vejroční titulární slavnosti v Pondělí svatodušní k vzbuzení horlivosti, k rozmnožení příslušné svatým božím cti a chvály, k potěšení duchovnímu i tělesnému, nebo: Když mysl nemocná, jistá pomoc mocná, představená..., Kutná Hora (Sedlec) 1738

Historii sedleckého kláštera v 16.–18. století můžeme označit jako typický příklad v dějinách předbělohorského úpadku a pobělohorské obnovy klášterních komplexů v Čechách. Klášter dobyla a vypálila roku 1421 táborská vojska. Po několika desetiletích byla v druhé polovině 15. století zahájena skromná a pomalá obnova některých klášterních budov. V polovině 16. století se také v Sedlci začal projevovat úpadek řeholního života, s nímž souvisela i minimální stavební činnost kláštera. Za stavovského povstání byl areál přepaden a vyloupen. Opravy kláštera znovu započaly těsně po třicetileté válce, ale roku 1665 je přerušil velký požár.

K výrazným proměnám celého areálu došlo až po roce 1685 za opata Jindřicha Snopka. Vedle opravy stávajících objektů Snopek zorganizoval v podstatě novou výstavbu klášterního kostela Panny Marie, ležícího v ruinách od vpádu husitů. Prvním krokem byla stavba kaple svatých Čtrnácti pomocníků, zahájená roku 1693 mezi troskami kostela. Celková rekonstrukce klášterního chrámu začala zřejmě roku 1699, zprvu podle projektů P. I. Bayera, asi od roku 1705 podle plánů slavného architekta J. B. Santiniho. Stavba byla zřejmě dokončena roku 1708. V následujícím roce opat Snopek zemřel, a tím se takřka naráz uzavřelo nejslavnější období v raně novověkých dějinách kláštera. Další práce probíhaly pomalu, sedlečtí cisterciáci opět dlouhodobě zápasili s ekonomickými i jinými problémy. Chránový mobiliář vznikl ještě dlouhá desetiletí po dokončení stavby; v souvislosti s naším kázáním stojí bezesporu za připomenutí obraz svatých Čtrnácti pomocníků od Petra Brandla z roku 1728. Výstavba konventu a dalších klášterních budov se táhla přes šedesát let a nebyla dokončena ani v okamžiku zrušení kláštera roku 1783.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Základní uměleckohistorické informace: P. Vlček, P. Sommer, D. Foltýn, Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997, s. 328–335. Monograficky: K. Charvátová, Sedlec u Kutné Hory, bývalé

Sedlec byl v 18. století významným cílem procesí a poutí. Nejvýznamnější slavností byly bezesporu oslavy šestistého výročí založení kláštera v roce 1743 (o významu jubilejních slavností srovnej předmluvy k Dubraviovu a Sýkorovu kázání), které znamenaly i významnou kazatelskou příležitost.¹⁴⁷ Tištěného vydání se dočkalo i několik málo z každoročních promluv o svátcích Čtrnácti svatých pomocníků a Nanebevzetí Panny Marie. Autorem jedné z nich je již zmíněný F. H. Gregor.

František Hynek Gregor se narodil v červenci roku 1698 v Horažďovicích. Na kněze byl vysvěcen roku 1721, poté působil v rodném kraji jako kaplan ve Volenicích. Od roku 1724 až do své smrti byl farářem na Kutnohorsku, do roku 1736 ve Zbraslavicích a pak déle než třicet pět let v Nebovidech mezi Kolínem a Kutnou Horou. Zemřel v listopadu roku 1773.

Gregor může v mnohém připomenout o generaci staršího kněze Ondřeje Františka de Waldta. Stejně jako de Waldt pocházel i Gregor z jihozápadních Čech, podobně jako de Waldt spojil i Gregor značnou část svého aktivního působení s jednou farností, stejně jako de Waldt i Gregor začal psát po svém příchodu do farnosti pamětní farní knihu. Roku 1744 mu ji sice vzali pruští vojáci - a spolu s ní i materiál, na jehož základě byla sepsána, ale Gregor založil novou pamětní knihu, v níž podle paměti opakoval obsah ztraceného spisu.¹⁴⁸ Tento příběh můžeme vnímat jako příklad houževnatosti a píle, ale je také dokladem po desetiletí pěstované mechanické paměti nedělního a svátečního kazatele. Stejně jako de Waldt byl i Gregor přes své celoživotní působení ve venkovské farnosti široko daleko proslulý jako sváteční kazatel; o svátcích si jej zvali nejen sedlečtí cisterciáci a kutnohorští jezuité, ale i pražští dominikáni. V kázání na svátek svaté Barbory v nejvýstavnějším kutnohorském chrámu přirovnal svatou Barboru ke starozákonní Juditě, v promluvě pro růžencové bratrstvo u svatého Jiljí na pražském Starém Městě se poměrně odvážně, více méně proti humanistickým rétorickým zásadám, pokusil o srovnání Panny Marie s antickou královnou Ariadnou.¹⁴⁹ Stejně jako de Waldt i Gregor vydal sbírku nepomucenských kázání. Tiskem vyšla roku 1762 pod názvem *Alphabetum*

cisterciácké opatství, Velehrad 1992; J. Devoty, Popsání založení, zvláštní pobožnosti a života svatosti... bývalé řehole cistercienské... na svatém místě veleslavného údolí sedleckého blíž Kutné Hory v Království českém, Praha 1824.

¹⁴⁷ Zmínky u J. Vašici, České literární baroko, Praha 1938, s. 247 - 248.

¹⁴⁸ V. J. Nováček, František Ignác Gregor, farář Nebovidský (1736 - 1793) a spisovatel český, ČNM 1888, s. 209-211.

¹⁴⁹ F. H. Gregor, Nova et gloriosa militantis ecclesiae Judith heroína..., Kutná Hora 1738 (Knihopis č. 2750); týž, Provázek tří pramenův..., Kutná Hora 1738 (Knihopis č. 2752).

Joanneum.¹⁵⁰ Jak název naznačuje, obsahuje tolik kázání, kolik má abeceda písmen, přičemž v každém kázání je svatý Jan Nepomucký přirovnáván k rostlině, jménu, vzácnému předmětu apod., které začíná daným písmenem. Aby plně využil svůj nápad v uspořádání postily, snaží se zároveň, aby i vstupní citát z Písma nebo úvodní slova promluvy začínaly příslušnou literou. Alespoň některé chvalořeči zároveň dedikoval svatým Janům, jejichž příjmení nebo pojmenování je uvedeno daným písmenem (například sedmé kázání je dedikováno svatému Janu Gualberti, první kázání je uvedeno citátem z Matouše (7,15) Arbor bona bonos fructus facit. Gregorovo nápadité, i když snad poněkud mechanicky pojaté rozvržení postily má tedy čtenáři již předem naznačovat určitou úplnost, mnohostranné vyčerpání tématu, jako by bylo řečeno o svatém Janovi vše od A do Z. V de Waldtově sbírce nepomucenských promluv nalezneme chválu českého jazyka,¹⁵¹ u Gregora je do postily pod literou F vložena chvála Čech. De Waldta a Damascena Marka připomenou i mnohé slovní obraty inspirované lidovým jazykem, které mají za úkol překvapit posluchače, zesměšnit nesprávné nebo nemravné skutky. Například když Gregor píše o rodičích, kteří dopřávají příliš svobody mláděčkům, končí slovy: „**A víte-li, jaké manýře tím způsobem a po takovém vašim vedení a vychování se učí? Žádný jiný, než že to telátko brzo příliš sobě kravičku hledá.**“¹⁵²

Gregorovo kázání ze Sedlce z roku 1738 působí na první pohled skromněji. Jako by už jeho délka cosi naznačovala, náleží k nejkratším promluvám vydaným jednotlivě. Kazatel v úvodu snad pod vlivem některých konceptuálních výstřelků volí poklidnější výkladový tón („**ne sice abych já nějakým marným chlácholením uši pobožných poslouchačův nacpal a naplnil, od zdravého učení k básněm a pohádkám se obrátil, nýbrž abych původem spasitelné pravdy dušem křesťanským příležitost učinil...**“). Zdánlivě je kázání vystavěno podobně jako Hendlova promluva: nalezneme tu hořekování nad světem a lidskou smrtelností a následné hledání pomoci a ochrany skrze Čtrnáct svatých pomocníků. Na rozdíl od Hendla je ale i hořekování součástí výkladové části. V úvodu jej nahradila úvaha o kázáních horlivých, přívětivých a podstatných (= přesvědčivých, působivých) a v té době běžné stylizované doznání vlastní kazatelské neschopnosti. Zatímco Hendl se ve svém expresivním vykreslení světa a lidských bíd opírá zejména o svatého

¹⁵⁰ týž, *Alphabetum Joanneum seu Sermones rudes...*, Praha 1762 (Knihopis č. 2749).

¹⁵¹ Latinsky i česky ji vydal Josef Vašica, srov. poznámku č. 176.

¹⁵² F. H. Gregor, *Alphabetum Joanneum...*, s. 273.

Augustina, cituje a připomíná lidský hřích jako počáteční článek dlouhého řetězu lidských hříchů, jsou základem Gregorova kratičkého výkladu dva citáty ze starozákonní knihy Jobovy. V Hendlově promluvě představuje fiktivního kazatelova protivníka vlažný křesťan, Gregor jej nahradil zatvrzelými kacíři, s nimiž ale na rozdíl od Hendla nemíní dlouze polemizovat, vede je ke královským palácům, kde jim doporučuje žádat o pomoc vládce prostřednictvím přímluv dvořenínů. Tak zároveň nechává kacíře naivně doufat ve světskou spravedlnost, zároveň tímto důmyslným způsobem posluchačům nepřímou naznačí, jak důležitá je osoba přímluvce. Odtud je již jen krůček k pojetí přímluvce v duchovním smyslu. Posluchačům krátce vysvětlil, kdo jsou svatí pomocníci (ale na rozdíl od Hendla zdůraznil jejich mučednické utrpení) a jako důkaz jejich moci a schopností uvedl několik příkladů z nejznámějších poutních míst v Čechách spjatých s jejich kultem, ze Světců u Tachova a z Kadaně. Závěrečný příklad z dějin sedleckého kláštera o zázračné pomoci Čtrnácti pomocníků opatu Snopkovi při stavbě klášterního kostela má v seřazení příkladů rozhodující místo: to, co se odehrálo kdesi na druhém konci Čech, je rázem na dosah, minulost se spojuje s přítomností a zázrak s realitou. Stejně jako v kázání Vojtěcha od svatého Tobiáše i tady můžeme postřehnout vliv toho, čemu Zdeněk Kalista říká barokní gotika, ale co bychom snad přesněji mohli označit jako historičnost či historické myšlení 18. století.¹⁵³

Závěr je kratičkový. Za výjimečnou a nezvyklou v kázáních můžeme považovat poznámku o zdržování posluchačů, ve které snad kazatel naráží na některé i více než dvouhodinové sváteční promluvy. Zmíněné poslední vzdechnutí „Ježíš, Maria, Jozef“ je vlastně typem střelné modlitby (tj. kratičké modlitby obrácené jako střela k obměkčení srdce Pána Ježíše, Panny Marie nebo světce), v době vzniku kázání projev relativně nové spirituality (úspěch modliteb tohoto typu vedl k jejich postupné vulgarizaci, která dala v 19. století vzniknout citoslovcím typu „ježišmarjá“). Závěrečnou výzvu ke členům bratrstva řečník propojil s dvojitým zopakováním vstupního citátu, a tak promluvu obratně ukončil.

Gregorovo kázání zřejmě vzniklo na základě znalosti Hendlova textu, kazatel se jím však nechává jen volně inspirovat. Výrazně potlačil expresivitu Hendlova vykreslení světa a pro argumentaci vybral exempla, která byla dobře srozumitelná i prostému venkovskému posluchači.

¹⁵³ Srov. poznámku č. 188.

Většina Gregorových kázání se dochovala jen v nečetných výtiscích. Snad i díky tomu zůstává autorem dosud poměrně neznámým. Při přípravě edice jsme vycházeli z tisku uloženého v knihovně Památníku národního písemnictví (sign. S XLIV c 13/10).

/text dedikace a kázání://

Dedicatio

Vysoce důstojný, urozený a vysoce učený pane pane, patrone mně vždy milostivě přívětivý!

Kolikrátkoliv důvěrně odevzdaní a povinně zavázání *clientove* příležitost nabývají patronův svých vzácné a slavné jméno zvelebovatí, tolikrát příslušnou vděčností obvinění nic takového a tomu podobného promeškati a opomínouti nemají.

Nalezl jsem já sice ovšem a užil v mnohých již příležitostech v vysoce důstojné Milosti Tvé, pána pána a patrona Jana, mně vždy milostivě přívětivého, a když právě nyní z generálního *capitulum* navracujícího se tebe nově ustanoveného *visitatorem et vicarium generalem* radostně a potěšitelně spatřujeme a vítáme, abych dále, břemenem povinovaného dluhu mého *clientelárského* jsa obtížen, zcela neprodlíval, začátečně aspoň toto přítomné kázání k vejiroční slavnosti veleslavné *confoederaci* a bratrstva pod titulem Ježíše, Marie a Jozefa, též svatých Čtrnácte pomocníkův, od Tvé vysoce důstojné Milosti mně nařízené a v oné přeslavné bazilice tvého nejstarožitnějšího kláštera Matky boží v Sedlici usty mými nehodnými léta minulého přednešené, v tištění povinně obětuji, o to jediné pečující, aby ono od tebe milostivě shlednuté bylo na znamení a zákaz delšího závazku mého, že k zvelebení vzácného a slavného jména tvého živ jsem i umírám.

Tvé vysoce důstojné Milosti pána pána a patrona mně vždy milostivě přívětivého povinně zavázaný *client*

František Ignácius Gregor,
farář nebovidský.

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

Psalmo 115

Předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho.

V žalmu 115

Řeč ta, kterou já s milostivým poručením tvým, vysoce dustojný pane pane, starožitných dvouch klášterův, Matky boží Sedlice a Skalice, nejhodnější opate a v Království českém preláte, dnešního dne a na tomto místě a u přítomnosti tohoto zástupu konati mám, dlé mého všeho zdání, dlé všeliké okolostojičnosti měla by býti horlivá, přívětivá, podstatná neb mocná. Měla by býti dnešního dne řeč moje předně (pravím) horlivá, když totižto onen nejdobrotivější štědrodárcce Duch svatý v rychlým zvuku z nebe jako přicházejícího větru prudkého v způsobu ohnivých jazyků na svaté apoštoly vstoupil a seslán byl, oni pak, všichni Duchem svatým jsouce naplněni, *loquebantur variis linguis magnalia Dei,*^(a) mluvili rozličnými jazyky veliké věci Páně tak horlivě, že jako o horlivosti té žalmista Páně svatý David v žalmu osmnáctém prozpěvuje: *In omnem terram exivit sonus eorum et in fines orbis terrae verba eorum,*^(b) po vší zemi vyšel zvuk jejich a po končinách okrlšku země slova jejich. Tak horlivost tu hořící církevní učitel svatý Augustýn *in psalmo* devadesátém šestém vysvětluje: *Isto igne inflammati ceperunt ire per mundum et inflammare et accendere,*^(c) ohněm tímto milostí a darův Ducha svatého rozhorleni a rozpálení apoštolove začali choditi po světě, všechno rozpalující, všechno roznícující. A když dále celá všeobecní apoštolská církev římská, horlivostí tou žádající býti naplněná, prosí a volá: *Veni, sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium et tui amoris igne eis accende,*^(d) přijď, svatý Duše, naplň srdce tvých věrných a tvé lásky oheň v nich rozněť. Měla by za druhé řeč moje na tomto místě býti přívětivá, ne sice abych já nějakým marným chlácholením uši pobožných poslouchačův nacpal a naplnil, od zdravého učení k básněm neb pohádkám se obrátil, nýbrž abych původem spasitelné pravdy dušem křesťanským příležitost učinil, by oné toužili, dychtěli, vzhledali a pospíchali k cestám, které vedou *in terram fluentem lacte et melle,*^(e) do země tekoucí, oplývající mlékem a medem, kdežto proudove vší radostí, rozkoší a sladkostí plynou věčný a vždy trvající.

Ale poněvadž horlivost apoštolskou dnes na sobě ukázati já sobě netroufám, jsouce, ať s poníženým Pavlem vyznám a řeknu, nedochůdče toliko a nejmenší z stavu svatého apoštolského, poněvadž za druhé na místě tomto onen přívětivý a v církvi katolické od otce a rozmnožitele Bernarda svatého medotekoucí, slavný a vejhradní řád cistercienský slovem, pérem i skutkem již na šestý věk vždy stálou a nezměnitelnou vroucností a pobožností všechny sem příchozí osladuje, když obzvláště všelikou čest, chválu a slávu skrze ty věky nejsvětější svátosti oltářní při

oný vejroční emauzský pouti velikonoční rozmnožuje. A tudy zajisté onen nejsladší anjelský chléb, *omne delectamentum in se habentem*,^(f) všelikou rozkoš v sobě mající a obsahující (o kterémžto již jmenovaný Bernard svatý a rozmnožitel svědčí: *Hic bibuntur in loco uberi, torrentes lactis, flumina mellis, liquores balsami coelestis*,^(g) tuto se pijí a požívají v podstatě hojný potokove mléka, řeky medu, tučností, vonných věcí neb balzamu nebeského), k požívání představuje a předkládá; znamenám, že jako horlivosti apoštolské zadostiučiniti schopný nejsem a nemohu, tak přívětivost kazatelskou, mně na tomto místě zde potřebnou, oné Bernardové včeličky *amore, more, ore, re*, láskou a náchylností sobě obyčejnou, slovem i skutkem doplnějí.

Nepozustává tedy jiného nic, nežli aby u přítomnosti vaší, laskaví v Kristu, řeč moje dnešního dne a na tomto místě byla podstatná neb mocná. A jakkoliv tuto zase všeliký nedostatek a mdlobu mou rozjímám, *unde nobis incipiendum?* odkud a co začítí mám? těším se nicméně hlasem prozpěvujícího žalmisty Páně svatého Davida: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*,^(h) pomoc naše ve jménu Páně, *auxilium meum a Domino*,⁽ⁱ⁾ pomoc má od Pána. A dobře jest, pravda jest, laskaví v Kristu, nebo všeliké naše konání, pusobení a jednání má se začítí, pusobiti a skonati od toho, skrze toho a s tím, který na ostrově Pathmos miláčku svému o sobě zjeviti a mluvití ráčil: *Ego sum alpha et omega, principium et finis*, jáť jsem alfa i oméga, začátek i konec. Nicméně ale z příležitosti vašeho zde shromáždění, z příležitosti oné veleslavné *confoederací*, spolčení duchovního a bratrstva pod jménem, titulem a ochranou Ježíše, Marie a Jozefa a svatých Čtrnácte pomocníků, já řeči mé podstatu vezmu a moc skrze oné předsevzaté slova: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*, předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho, k tomuto vyvedení, že i mně na dnešní titulární slavnost již jmenovaného veleslavného bratrstva kázajícimu k posilnění, i vám, v Kristu Pánu shromážděným, k duchovnímu i tělesnému potěšení: Když mysl nemocná, jistá pomoc mocná se stane a přihodí. Žádám toliko za trpělivé poslyšení.

Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus.

Psal. 115

Předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho.

Žalm 115

Jak bídny a nestálý, jak mdlý a nemotorný jest stav člověka smrtedlného zde na tomto světě, kdo medle lépeji vyznati mohl jako onen trpělivý muž Job svatý, který jsouce mnohými příhodami, trefuňkem a častou na světě zmateninou zhusta prohnáný, *in amaritudine animae suae*,^(k) v hořkosti duše své jest vyřknul: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis --- et numquam in eodem statu permanet*,^(l) člověk narozený z ženy, krátkého živ jsa času, naplněn bývá mnohými bídami --- a nikdy v jednotejným způsobu nezustává. Již stojí, již klesá, již padá, již leží, samá toliko jediná smrt všemu tomu konec činí. A proto, poněvadž z tohoto tak bídneho, tak nestálého, mdlého a nemotorného stavu prostředkem časné smrti vytrhnuti jsou již oni svatí a světice boží, jenž k břehu a místu takovému dopluli, *ubi deinceps non poterunt metuere naufragium nec ullam animi perturbationem aut dolorem*,^(m) kdežto napotom nemohou se obávati žádného utonutí, žádného nebezpečství, ani žádného mysle zkormoucení, ani bolesti u věčné, stálé, bezpečné a nezměnitelné radosti s Pánem Bohem přebývající. Tak tedy jistě, jistě žalmista Páně v předsevzatých ode mne slovech o nich příslušně prozpěvuje: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*,⁽ⁿ⁾ předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho, *pretiosa* (dí svatý Bernard) *mors sanctorum ejus tanquam finis laborum, tanquam vitae janua et perfectae securitatis ingressus*,^(o) předrahá smrt svatých jeho jakožto konec všech bíd a prací, jakožto dvěře k budoucímu životu věčnému a dokonalý vchod k nezměnitelné bezpečnosti. Předrahá smrt, která všem bídám, nestálosti a mdlobě konec učinila, předrahá pro onu korunu věčné slávy, která je nasledovala, předrahá pro onu mzdu, odměnu a odplatu, kteréžto se jim nyní penízem věčným platějí, předrahá pro onu přímluvu platnou a oučinnivou, podstatnou a mocnou, skrze kteroužto když mysl nemocná, jistá pomoc mocná se stane a přihodí.

Aniž toto mé samé pouhé zdání jest, nýbrž důvěrné očekávání bylo svatého Cypriána, někdy písícího: *Magnus illic nos carorum numerus expectat --- jam de sua immortalitate securi et adhuc de nostra salute solliciti*,^(p) hojný tam počet u věčným v nebi štěstí a v blahoslaveným stavu pozustávajících milých svatých a světíc božích na nás očekává --- již sice o své nesmrtedlnosti ubezpečení, ale o naše všeliké dobré, o naše věčné spasení starostliví.

Řekni a pověz medle, zemský podruhu, může-li na tomto světě v stavu svým bídny, nestálým, mdlým a nemotorným jeden na druhého bezpečně se podepříti? Nemůže. Může-li aspoň na tomto světě (byť by i chtěl) podstatnou a mocnou pomoc

jeden druhému prokázati? Nemůže. Ani známej? Ani soused! ani přítel! ani kmotr! Ani bratr? ani sestra? ani otec? ani matka? Ne, ne, ne. *Pater meus et mater mea dereliquerunt me.*^(q) Tak žalmista Páně svatý David vyznává: Otec můj a matka má (copak měli jiného činiti neb učiniti jiní) opustili mne, mne bídnýho, mne nestálýho, mne mdlýho a nemotornýho. Ale kam se jest on tehdy v stavu takovým obrátil? kde pomoc hledal, kde tloukl, kde volal? Dokládá sice: *Dominus autem assumpsit me,*^(t) ale Pán přijal mne, však jistě tak, jak jest někdy v podobným stavu muži Jobovi postavenému *Eliphaz* radil: *Voca, si est, qui respondeat tibi, et ad aliquem sanctorum convertere,*^(s) volej, je-li kdo, kdo by tobě odpověděl, a k některému z svatých obrať se. Tak zajistě, nebo to v prozpěvování Davidovém a v vzbuzování všech v podobném stavu postavených merkuji zcela a seznávám ouplně, když praví: *Laudate Dominum in sanctis ejus,*⁽ⁱ⁾ chvalte Pána v svatých jeho.

Vedu já tedy vás nyní (tak, jak tomu sami chcete), svatohancove, obrazotepcove, příslušné cti a chvály svatých zhoubcove, dílem nesmyslní, dílem zatvrzelí kacířove, vedu vás, pravím, před onu, jenž jest *parata sedes tua ex tunc,*^(u) před onu od dávna a od věčnosti připravenou stolicí, před trůn boží, tam (*per me licet*) nebráním, své bídy, svou nestálost, mdlobu a nemotornost předstírejte, prosby své vzkládejte, před Pánem pánův a Králem králův audienci žádejte, ale dříve, nežli se tam octneme, představíme, stavme se medle na chvíli u onoho rybníka brávního, jak svatý Jan, evanjelista Páně, vypisuje v kapitole páté, kdežto mezi jinými mnohými neduživými, slepými, kulhavými a uschlými jeden na třidcet osum let v nemoci své mající ležel a se trápil.

U přítomnosti nejvyššího pomocníka, nejvýbornějšího lékaře, nejlepšího potěšitele, Spasitele našeho Pána Ježiše, žádaje od tak dlouhé nemoce uzdraven býti, sobě stěžoval: *Domine, hominem non habeo,*^(x) pane, nemám člověka, aby když se bouří voda, mne vpustil do rybníka. Co se vám zdá, laskaví v Kristu, dle vejkladu *Cornelia a Lapide* a jiných vykladatelův, od jakého člověka nemocný tento pomoc žádal? Od pouhého smrtedlného jistě ne, ale od takového, který by byl v vznešenějším stavu, podobný onýmu anjelu, který by, vodou k uzdravení lidskému od Boha sice zřízenou oučinnivě pohybuje, pomoc učinil.

Pomiňme zatím rybník tento a spolu onoho nemocnýho a odtud krácejme k palácům královským, ke dvorům knížecím a jiných pánův, mocnářův a vládařův zemských, tam jak se přibližujem, ohlížíme se, je-li kdo, kdo by nám přístup učinil, cestu (jak říkáme) proklestil a na místě nás *supplicaci* neb žádost naši přednesl, nad

to více za nás se přimluvil. A je-li kdo z vlastních královských neb knížecích přátel, je-li kdo z věrných milých služebníkův, dobrá naděje, že podepsáno bude na naší *supplicaci*, na naši žádost milostivé *fiat*, staň se. Tuto dvojí cestu já, laskaví v Kristu, nyní zanechávám kacířům, svatohancům, obrazotepcům, aby ji sobě dobře merkovali, pamatovali a na ni nezapomínali.

A vám pak, pobožní, věrní, horliví katoličtí křesťané, okazuji a představuji člověka ne jednoho, člověka ne v stavu tomto smrtedlným postaveného, nýbrž najednou Čtrnácte svatých pomocníkův v stavu věčného blahoslavenství a v věčném s Pánem Bohem přebývání zustávající: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*,^(y) jejichžto předrahá jest smrt před obličejem Páně, v kterýchžto nám svrchovaný Pan Bůh, *in quibus nobis et praesidium constituit et exemplum*,^(z) ustanovil ochranu i příklad, *posuit in eis auxilia*,^(aa) postavil, předložil pomoc takovou, kterou ani známej, ani soused, ani přítel, ani kmotr, ani bratr, ani sestra, ani otec, ani matka na tomto světě prokázati nemohou. Postavil a předložil pomoc tu takovou skrze jejich rozmnožené zásluhy, skrze prokázané věrné služby, skrze podstoupení všelikých pro lásku boží trápení, ano, samé smrti, skrze jejich přimluvu platnou a oučinnivou, podstatnou a mocnou, aby oni, jsouce s námi v Kristu Ježíši a v svatém obcování spojeni, *auxilium ferant fratribus suis*,^(bb) pomoc dali bratřím svým, *auxilium in tempore opportuno*,^(cc) pomoc v čas příhodný.

Toť jsou ti svatí pomocníci naši, které milosrdný Pán Bůh divnými způsobami milostivě zjeviti, nesčíslnými divy a zázrakami potvrditi a je z ohledu jejich velikých zásluh tou milostí oslaviti ráčil, aby oni v potřebách našich byli nám nápomocní. A když všelijak vynasnážená a vynaložená v stavu naším smrtedlným pomoc lidská s námi jest bídná, nestálá, mdlá a nemotorná, jejich věrná a oučinnivá pomoc a přimluva nám byla podstatná a mocná, *ut quod possibilitas nostra non obtinet, eorum nobis intercessione donetur*,^(dd) abychom co my s snážností naší nedosahujeme, skrze jejich přimluvu nabyli a dosáhli. Toť jsou ti svatí pomocníci naši, v vznešenějším stavu postaveni u věčné slávy nebeské, o nás starostliví a pečliví, jenž před trůnem božím naše prosby a žádosti přednášejí, za nás se přimlouvají a orodují.

Non erubescamus igitur eos (vzbuzuje svatý Ambrož) intercessores nostrae infirmitatis adhibere, quia ipsi infirmitatem corporis etiam, cum vincerent, agnoverunt,^(ee) neodkládejme tedy je za naše pomocníky, orodovníky a přimluvčí před trůnem božím vzývati, nebo oni bídu, nestálost, mdlobu těla našeho i taky, když

sami nad tím vším zvítězovali, seznali a seznávají. *Et haec dixerim, fratres* (přívětivě k předsevzetí mému mluví svatý Bernard), *ut ampliozem de cetero erga beatos fiduciam habeatis, ac proinde familiaris in omni necessitate vestra illorum invocetis auxilia,*^(ff) toto povídám a představuji vám, bratří, abyste napotom hojnější, větší doufání k svatým Čtrnácte pomocníkům měli, a proto důvěrně ve vši potřebě vaší jejich pomoc vzývali a žádali, nebo *nimis honorificati sunt amici tui, Deus,*^(gg) velice poctěni jsou přátelé boží, kteří totižto pro zvelebení a vzývání jména jeho, pro víru a lásku Kristovou mnohonásobné muky a trápení snášeli a podstoupili, dobrý boj bojovali, běh dokonali, víru zachovali, v službě boží až do posledního umdlení setrvali, tak nalezeni, že *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus,*^(hh) že předrahá před obličejem Páně jest smrt svatých jeho.

Alii autem distenti sunt, pravím s svatým Pavlem, *alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt,*⁽ⁱⁱ⁾ jiní sice roztahováni jsou, jiní pak zkusili posmívání a bití, nad to i vězení i žaláře, kamenování jsou, sekáni jsou, pokoušeni jsou, mečem z mordováni jsou.

Žádáte ale, pobožní, v Kristu Pánu shromáždění křesťané, jmenovitě nětco takového o svatých Čtrnácti pomocnících zvědět a slyšet? Hle, svatí Jiří, Blažej, Pantaleon, Kryštof, Diviš, Cyriak, Acháci, svaté Markéta, Kateřina a Barbora když předně od bezbožných soudcův byli souženi, hladem i žízní v žalářích zmořeni, po celém těle zedráni, za čarodejníky a kouzelníky držáni, posledně mečem s'ati byli. Svatému Erazmovi všechny střeva z břicha jeho na vál vytočili. Svatý Vít na skřipci nelitostivě tažený, lvům k sežrání daný, do kotla olejem a smůlou vroucího uvržený. Svatý Evstachius v železném a rozpáleném volu uzavřený a upečený. Svatý Jiljí pak v službě boží, v příkrosti života, v ustavičném bdění, postech a těla svého kárání skrze dlouho prodloužené živobytí až do smrti setrval. Kteréžto všechny činy, utrpení a zásluhy spravedlivý odměnitel Pán Bůh na váhu své spravedlnosti skládající, nejenom svatým Čtrnácte pomocníkům čtrnácte korun spravedlnosti k onomu dni připravil a přistrojil, ale i taky zde na tomto světě jejich čest, chválu a slávu (jsouce v svých svatých předivný) vyjevil a rozmnožil, mnohé na mnohých místech ctítele vzbudil a je na přímluvu svatých Čtrnácte pomocníkův vyslyšel, aby když mysl nemocná, jistá pomoc mocná jim se stala a přihodila *in periculis fluminum, in periculis latronum, periculis genere, periculis ex gentibus,*^(kk) v nebezpečnostvích na

řekách, v nebezpečnostech mezi lotry, v nebezpečnostech od svého pokolení, v nebezpečnostech od pohanův.

V zemi frankovské v biskupství bamberském na vrchu Frankenthálu od léta Páně 1655^(ll) veliké množství lidu od ukrutenství, od mrzáctví, od šlaku, od psotníku, od padoucí nemoci, od slepoty, od němoty, od pošetilosti, od náramné chudoby, od všelikého zlého, lidé i hovada v ochranu svatých Čtrnácte pomocníkův odevzdané byly a bývají uzdraveni.

V Království našem českém v Kraji plzeňském blíž města Tachova na jednom blízkým vrchu rouhavého kacíře, též cti a slávy svatých Čtrnácte pomocníkův tupitele, kterýžto katolíkům pobožnost svou tam vykonávajícím se posmíval, zem zaživa pozhřela, žádného jiného znamení nenacházejíc mimo jeho sprosté čepice péřím ozdobené, která až do dnešního dne v jedné almárce při oltáři v chrámu Páně již na tom místě vystaveným k veřejné památce, k podivení i k podívání se zachovává.

Podobně blíž města Kadaně v Království našem českém jeden mládenec z starožitného rodu a stavu rytířského, pro své veliké proti králi Ladislavovi provinění na šibenici losem nejmenšího v kostky vrhnutí odsouzený, tři dni a tři noci při živobytí byl zachovaný skrz podstatnou a mocnou pomoc svatých Čtrnácte pomocníkův.

A abych vzdálenějších dokazů neb příkladů nepohledával, nalezené z ciziny nepřednášel, k podívání i podivení představuji vám, laskaví v Kristu, tuto slavnou a prostrannou baziliku, chrám Páně tento, který totižto skrze onoho všeobecného, tolik posvátných míst a obydlí zháře a paliče Jana Žižku vnivec byl uvedený a jako někdy prve v celosti a v kráse své 278 let, tak taky podobně v zříceninách svých 278 zastávající, k novému zrostu, k nynější slávě jest vyzdvížený a přivedený. Obcházel totižto s plačtivýma očima svýma místa tohoto svatého a někdy slavného nový Jeremiáš, vysoce důstojný pan Jindřich Snopek (*cujus memoria in benedictione est*,^(mm) jehožto památka v požehnání jest), nejhodnější opat, a rozjímající, kterak před věky *cherubim et seraphim incessabili voce*,⁽ⁿⁿ⁾ cherubíni a serafíni nepřestávajícím hlasem, totiž přes tři sta osob v Bohu nábožných, velebných mníchův cistercienských mimo *conversův*, zde Bohu chválu vzdávali dnem i nocí, svatý, svatý, svatý prozpěvovali, upěnlivým srdcem, náramnou žalostí vzdychal podobným takřka způsobem: *Quomodo sedit sola civitas, plena populo, facta est quasi vidua, domina gentium*,^(oo) kterak v zříceninách svých leží osamělé toto místo,

někdy plné lidu, učiněno jest jako vdova, paní národův, *omnes portae ejus destructae, sacerdotes ejus gementes*, všechny brány jeho zkažené, kněží jeho lkající. A znaje kláštera svého chudobu a sám sebe nedostatečným býti uznávaje tak prostranné a všechno zpustlé téhož kostela stavení k nějaké malé dokonalosti přivedsti, svou mysl celou předně k vyzdvížení kaple pod jménem svatých Čtrnácte pomocníkův obrátil, a když velkou ovšem důvěrností k nim jest byl posilněný, tento neobyčejné velikosti prostranný kostel zvelebovati začal tak šťastně, že tuto ihned místo své měly oně slova: Když mysl nemocná, jistá pomoc mocná; skrze platnou a oučinnivou, podstatnou a mocnou přimluvu svatých Čtrnácte pomocníkův se stane a přihodí.

Nebudu já sice více řečí mou tohoto vysoce důstojného pána v prachu a v popeli země odpočívající tělo na osvědčenou z hrobu svýho zbuzovati a povolávati, jehožto šťastná duše v počtu snopkův vyvolených v stodole nebeské jest složená. Zanechal on po sobě mezi jinými nejhodnějšího *successora* nynějšího, totižto vysoce důstojného pána preláta (plný titul), o jehožto vroucnosti neustálé, důvěrnosti neunavitedlné k svatým Čtrnácti pomocníkům ti, kteří mají uši k slyšení, slyšejí a sem přichozí očitě spatřují, budoucí všeho toho, co dále nasledovati má a bude, očití svědkove. Dej Pán Bůh prodloužené zdraví a panování.

Nebudu ani vás, laskaví v Kristu, déle řečí mou zdržovati, s těmi slovy, které jsem k vyvedení kázání mého předsevzal, dokonávám. *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*, předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho, kterážto aby i vás šťastně potkala, když mysl nemocná, jistá pomoc mocná skrze přimluvu svatých Čtrnácte pomocníkův se stane a přihodí. Nebude pak ale ovšem tíže a více mysl nemocná jako v onu poslední hodinu, v kterou na neznámou, dalekou a nepovědomou cestu věčností vydati se musíme. Hleďme tedy nyní, v čas živobytí našeho, podstatnou a mocnou pomoc svatých Čtrnácte pomocníkův sobě vyhledávati, skrze vroucnou k nim pobožnost, skrze příslušné jim ctí a slávy rozmnožování hodinku tu sobě šťastnou zejskati, tak aby ten, který jest přední titul a jméno veleslavného tohoto bratrstva našeho, bylo naše poslední mluvení, poslední myšlení, poslední vzdechnutí: Ježíš, Maria, Jozef. Nepochybují nic, nýbrž zajisto držím a mám, že i tak nám bude *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus*,^(pp) předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho. Amen.

(a) ecclesia ex Actis apostolorum cap. 5, (b) Ps 18, (c) s. Augustinus, (d) in ecclesia, (e) in Scriptura saepius, (f) versus ecclesiae, (g) s. Bernardus tomo 5 sermone de excellentia sanctorum martyrum, (h) Ps 123, (i) Ps 120, (k) Iob 10, (l) ibidem cap. 14, (m) s. Joannes Chrysostomus oratione de s. Philogonio, (n) psalmo citato (o) s. Bernardus in epistolis, (p) s. Cyprianus, liber De mortalitate, (q) Ps 26, (r) ibidem, (s) Iob 5, (t) Ps 150, (u) Ps 92, (x) Io 5, (y) psalmo citato, (z) s. Leo in nativitate s. Laurentii, (aa) I Mcc cap. 9, (bb) IV Mcc cap. 11, (cc) Hbr 4, (dd) ecclesia in oratione de s. Josepho, (ee) s. Ambrosius, (ff) s. Bernardus, sermo in psalmos, (gg) Ps 138, (hh) psalmo citato, (ii) Hbr 11, (kk) II Cor cap. 11, (ll) ex libello confraternitatis Sedlecensis, (mm) Sir 45, (nn) ex hymno Ambrosii, (oo) Lam 1, (pp) psalmo citato.

3. 6. Jan Václav Soukup: Virtus magnetica aneb Moc a ctnost magnetová mocného Země české divotvorce svatého Prokopa, někdy mezi horami sazavskými ukrytá, pak od Oldřicha, knížete českého, léta Páně 1033 šťastně vynalezená a od Innocentia, třetího papeže římského, léta Páně 1204 světu křesťanskému veřejně vyjevená a nyní léta 1713 dne 4. měsíce července na den vejroční téhož svatého v církvi památky v chrámě Páně blahoslavené Panny Marie a svatého Jana Křtitele kláštera sazavského obnovená a všem ctitelům svatoprokopským v sprostém kázání představená..., Praha (Sázava) 1713

3. 7. Jan Václav Soukup: *Lilium convallium* anebo Vonná konválnka, někdy okolo léta Páně 1000 mezi polma chotounskými blíž královského krajského města Kouříma šťastně vzešlá, nasledovně ale na horách, pustínách a oudolích sazavských samochtíc přesazená a až dosavade libeznou vůní divův a zázrakův ze sebe vydávající, to jest mocný u Boha orodovník a veliký Země české divotvorec svatý Prokop, na den vejroční jeho v církvi svaté památky v chrámě Páně nejsvětější Rodičky boží Marie Panny a svatého Jana stáročitého Kláštera sazavského velebných panův paterův benediktinův ku posilnění a občerstvení všem vroucným poutníkům a ctitelům jeho v libezném a vonném kvítku konválnkovém obětovaný a v sprostém kázání představený..., Praha (Sázava) 1719

Sázavský klášter vypadal na počátku 18. století poněkud jinak než dnešní komplex budov na strmém břehu Sázavy. Při stavebních úpravách ve 40. letech 18. století vypukl požár a následná přestavba setřela gotickou podobu některých budov, zejména prelatury a konventu. Podstatně méně se od počátku 18. století do dnešní doby proměnil klášterní chrám; jeho částečné vyzdvižení z trosk proběhlo již v letech 1664–1687.

Ostatky zakladatele kláštera svatého Prokopa bychom v prostorách kostela na počátku 18. století hledali marně; již 28. května 1588 byly slavnostně přeneseny do kapitulního kostela Všech svatých na Pražském hradě. Na Sázavě byla ukazována a ctěna takzvaná vera effigies, pravé vyobrazení svatého Prokopa.¹⁵⁴ Tvář světce na

¹⁵⁴ J. Royt, České nebe (katalog k výstavě), Praha 1993, s. 8; o klášteře podstatně podrobněji: M. Vilímková, P. Preiss, Ve znamení břevna a růží, Praha 1989; K. Reichertová, Sázava, Praha 1988; F. Krásl, Svatý Prokop, jeho klášter a památka u lidu, Praha 1895.

tomto obrazu byla na počátku 18. století velmi pozorně sledována; dle mnohých svědectví se totiž na přelomu 17. a 18. století světcovy oči zázračně otevíraly a zavíraly. Podobné jevy známe z této doby i z jiných poutních míst. Souvisely nepochybně s hlubokou vírou poutníků i s intenzivností jejich prožitků na poutním místě. Ať už si o proměnách světcových očí namalovaných na plátně myslíme cokoli, jisté je, že zázračný obraz pomáhal šířit svatoprokopský kult podobně jako některá literární díla; vedle Hájkovy Kroniky české, Beckovského Poselkyně, dvoudílného hagiografického souboru Vitae sanctorum (Životy svatých) a Bridelovy Slávy svatoprokopské přispěla k větší účtě k tomuto zemskému patronovi i některá kázání.¹⁵⁵ Sázava se stále více stávala centrem procesí i ze vzdálenějších míst. Většina poutníků sem přicházela po frekventované poutní cestě, vedoucí ze Staré Boleslavi přes Štolmíř u Českého Brodu a světcovo rodiště Chotouň.

Sázavští benediktini si ke svátečním kázáním o svátku svatého Prokopa zvali kazatele z širšího okolí i z Prahy. Nejméně dvakrát zde o svátku tohoto zemského patrona kázal i kněz z nedalekých Chocerad Augustin Jan Václav Soukup. Shodou okolností jsou obě svatoprokopské promluvy jedinými Soukupovými literárními díly vydanými tiskem.

Soukup pro své promluvy volil v té době nejběžnější podobu: srovnání světce s drahým předmětem či rostlinou. Roku 1713 se v promluvě nazvané Virtus magnetica pokusil přirovnat světce k magnetu a ostatní zemské patrony k dalším drahým kamenům. Ve druhém kázání z roku 1719 srovnal světce s konvalinkou. Dle dedikací je pravděpodobné, že ani jednu z promluv nevydali sázavští benediktini; kázání z roku 1713 nechal nejspíš vytisknout hrabě František Josef z Valdštejna, konvalinkovou promluvu hrabě František Adam z Trauttmansdorffu; Soukup tedy pro vydání svých kázání dokázal využít kontaktů s patrony chrámů, které ve farnosti spravoval. Se jmény a erby donátorů souvisí i zvolená srovnání: Trauttmansdorffové měli v erbu květinu (sice ne konvalinku, ale růži, ale i to kazatel v předmluvě zdůraznil), spjatost Valdštejnů s drahými kameny nebyla jen v hříčce se jménem rodu (Stein = kámen), ale i s valdštejnskými panstvími a statky v okolí Turnova, proslulými nalezišti drahých kamenů.

¹⁵⁵ / J. F. Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých..., díl I., Praha 1700 (Knihopis č. 1044); V. Hájek z Libočan, Kronika česká..., Praha 1541 (Knihopis č. 2867); F. Bridel, Sláva svatoprokopská..., Praha 1662 (Knihopis č. 1341); Vitae sanctorum to jest Životove, skutkove, mučedlnictví, smrt a památka nej přednějších svatých a světic božích..., Praha 1696 (Knihopis č. 15 806).

Augustin Jan Václav Soukup se narodil roku 1681 ve Starém Městě pražském. Po kněžském svěcení působil kratičce u svého bratra Jana, faráře v Dobrovici. 29. září 1705 byl jmenován farářem v městečku Choceradech u Sázavy. Zde působil ve farní službě 48 let a poté tu zůstal i na odpočinku. Chocerady byly i jeho místem úmrtím; zemřel 25. dubna 1755. Soukupovy vztahy k sázavskému poutnímu místu a benediktinskému klášteru dokládá vedle již zmíněných kázání i peněžní dar, který klášteru věnoval po požáru roku 1746.¹⁵⁶ Literárněhistorické studium v nedávné době naznačilo, že Soukup byl nejen proslulý kazatel, ale zřejmě i pozoruhodný překladatel. S největší pravděpodobností přeložil do češtiny román francouzského filozofa a teologa Fénelona (1651–1715) Příběhové Telemacha, syna Ulyssova. Soukupův překlad bohužel nikdy nevyšel tiskem, rukopis překladu se do dnešní doby nezachoval. Jedinou zprávu o jeho existenci nám zanechal raně obrozenský kněz a překladatel téhož díla Josef Javůrek. Ten v předmluvě k vydání románu z roku 1796 zmínil, že se Soukupovým rukopisem pracoval. Je možné, že se Javůrek s rukopisem prvního překladu Telemacha do češtiny seznámil v knihovně Sázavského kláštera, kde působil před jeho zrušením roku 1785 jako poslední knihovník.¹⁵⁷

Obě Soukupova kázání jsou v porovnání s jinými texty z tohoto výboru nesena v poměrně poklidném výkladovém tónu. Máme před sebou dvojici obdobně vystavěných kázání od stejného autora z téhož místa na takřka totožné téma. Kazatel neměl v úmyslu obě promluvy být náznakem myšlenkově propojovat nebo v mladší chvalořeči upozorňovat na text předcházející (na rozdíl od Reismannových svatomartinských kázání z tohoto výboru). Jak jsme již zmínili, obě kázání autor vystavěl za pomoci srovnání mezi světcem a zvoleným předmětem (magnetem, konvalinkou), přičemž pro komparaci kazatel v obou případech využil tří vlastností nebo schopností typických pro zvolený předmět. Pramenem pro srovnání jsou na jedné straně slovníky symbolů (autor přímo připomíná Picinelliho *Mundus symbolicus*), na druhé straně některé události ze života svatého Prokopa; kazatel často užívá i aktualizačních poznámek spjatých přímo s místem pouti. Podobnost obou promluv ještě umocňuje skutečnost, že řečník stejnými slovy uzavřel úvody obou kázání a obdobně vystavěl i závěry obou promluv (základem je zopakování

¹⁵⁶ F. Krásl, c. d., s. 299, pozn. 11.

¹⁵⁷ L. Kusáková, „Příběhové Telemacha, syna Ulyssova“ v raně obrozenském překladu z let 1796/97, *Literární archiv* 21–22, 1985–86, s. 5–26.

nejdůležitějších myšlenek vysvětlených a dokázaných v kázání, jednou ovšem v kombinaci s prosbami adresovanými světcům, podruhé s výzvou k posluchačům). Důležitým motivem obou chvalořečí je setkání knížete Oldřicha se svatým Prokopem, který je jednou přitažen ke světcům magnetovou silou, podruhé je jeho srdce za přispění svatého Prokopa posílněno vodou zázračně proměněnou ve víno.

Přes všechny zmíněné podobnosti nalezneme mezi oběma kázáními podstatné rozdíly. Ten největší a zásadní se skrývá v předmětech zvolených pro srovnání. Konvalinka byla vnímána jako rostlina poměrně obyčejná, i když léčivá, a kazatel musel v promluvě nejprve obhájit její schopnosti a mimořádný i mnohostranný význam, aby se snad nezdálo, že je světec srovnáván s něčím příliš obyčejným. Oproti tomu byl magnet pojímán jako tajemný kámen a především velice exkluzivní symbol, o jehož výjimečnosti a cennosti nemohlo být sporu. Vzhledem ke své schopnosti přitahovat všechny kovy (tedy v symbolické rovině i ta nejzatvrzejší, nejželeznější srdce hříšníků) byl takřka výhradně vykládán jako symbol Ježíše Krista. V katolické i protestantské poezii i próze 17. a 18. století nalezneme pojetí magnetu jako Krista samého, jindy je jako magnet vykládána některá Ježíšova vlastnost, zvláště jeho krása; pro barokního básníka je magnetem především Kristovo srdce.¹⁵⁸ Překročení tohoto zaběhlého pojetí muselo být pocíťováno jako něco mimořádného, jako představení světce zcela mimořádných schopností a moci. A právě proto se Soukup nezvyklého srovnání odvážil.

Když dále srovnáváme obě kázání, zjišťujeme, že v magnetové promluvě se kazatel snaží podstatně více posluchače poučovat i o věcech světských, nesouvisejících s teologickými nebo etickými normami. Svědčí o tom například vlastivědný exkurz o drahých kamenech v dnešním Českém ráji¹⁵⁹ a v Podkrkonoší, ale i alegorický obraz národních lodí zmítaných aktuálními politickými nejistotami. Za zmínku jistě stojí, že mezi nejvýznamnějšími zemskými patrony jmenuje na důležitém místě i Jana Nepomuckého, jehož kult byl tehdy v Posázaví spíše v počátcích a do jehož svatořečení zbývalo ještě celých šestnáct let. Obraz skupiny ochránců české země vedených svatým Václavem může mít v Posázaví a na Podblanicku počátku 18. století i nepřímý vliv na postupný vznik a dotváření pověsti

¹⁵⁸ A. Stich, Magnet a pelikán - dva exkluzivní barokní motivy, *Literární archiv* 27, 1994, s. 89–115 (zejména s. 91).

¹⁵⁹ Místní název Český ráj jako označení Turnovska, Sobotecka a Jičínka je ovšem až z 2. poloviny 19. století. V 18. století byly jako ráje označovány úrodné kraje s množstvím sadů, v Čechách nejčastěji Litoměřicko, případně Podkrušnohoří.

o blanických rytířích. Soukup navíc podobně vyložil i již zmíněné otvírání a zavírání očí svatého Prokopa na plátně sázavského obrazu; připomeňme, že podobné jevy byly ve třetí čtvrtině 17. století ve Staré Boleslavi takřka výhradně vykládány jako varování hříšníků bez ohledu na jejich národnost či zemskou příslušnost. Snad bychom mohli Soukupovo magnetové kázání uvést jako příklad homiletického textu inspirovaného některými patriotickými myšlenkami Bohuslava Balbína; koneckonců i pasáž o drahých kamenech mohla být přímo ovlivněna Balbínovým dílem *Miscellanea historica regni Bohemiae*.

Zatímco v kázání o magnetové síle se pojí exkluzivita zvolené symboliky s výkladem širšího, českého či celozemského dosahu, je druhé, konvalinkové kázání více obráceno k místu pouti, k poutníkům samým i k jejich morálce. Úvod promluvy je vystavěn na dvojím výkladu slova poutník, každý z příchozích sázavských poutníků je zároveň životním poutníkem do nebeského království. Alegorický obraz rozbouřeného moře nebo vzdáleného Podkrkonoší nahradilo v konvalinkové promluvě pojetí přírody sázavského údolí jako božího díla, které má občerstvit ve svých mnoha podobách každého bez ohledu na sociální postavení či majetek. Zatímco v magnetovém kázání jsme mohli vzdáleně za zvolenou symbolikou tušit připomínku Krista, obrazy užitě v konvalinkovém kázání vzdáleně upomínají na mariánskou symboliku, zejména v té době často užívaný obraz Panny Marie jako olivy rostoucí ne v zahradách za vysokou zdí, ale v polích, tedy na místech dostupných všem potřebným. I když tento obraz není v textu kázání přímo uveden, jeho inspirace je zřejmá.

Poklid a bezpečí v magnetové promluvě jsou vyvažovány bouřemi stíhajícími okolní země. Také poklidnost konvalinkového kázání chtěl kazatel zřetelně vymezit nebo vyvážit. Využil k tomu svých schopností a zkušeností z příprav nedělních kázání. Ve výkladu o očištění zraku zaútočil na hřích hrabivosti, přičemž použil široké škály působivých prostředků v čele se zvukově malebným, mnohokrát opakovaným heslem *Tibi dabo, tobě dám*, které prokládá zajímavě vystavěnými řečnickými otázkami. Obě tyto zneklidňující části promluvy úzce souvisejí s dobovou společenskou situací. Zatímco roku 1713 (tedy před morovou ranou, která v tom roce postihla Čechy) mluví o zázračné ochraně země a o jejích ochráncích, poukazuje na neštěstí, která postihla okolní národy, aby tím více vynikla zázračná ochrana Čech, roku 1719 (tedy po moru) argumentuje lidskými hříchy a následným spravedlivým trestem. Zatímco v prvním kázání je Prokop zázračným

lodivodem české lodi a posluchač poněkud pasivním chráněncem, ve druhém se světec stal tím, kdo má posluchačům otevřít jejich zaslepené oči na cestě z hříchu a s ním souvisejícího božího trestu, který stíhá celou zemi. Pozoruhodné je i přesně zařazené exemplum o studentovi a babici. Soukupova hra s podobou jmen byliny tausend gulden snad připomene některé texty vídeňského kazatele Abrahama od svaté Kláry nebo českého augustiniána Kolmana Hendla (jeho kázání o kvítcích na emauzské pouti); je velmi pravděpodobné, že alespoň některé texty těchto kazatelů Soukup znal. K vyznění řečnického útoku proti zaslepenosti hmotnými statky přispívají i nečekaná slovní spojení, z nichž asi nejvýrazněji vyznívá použití jinak nesklonného příslovce v genitivu („snad a bez snadu“). Nalezneme jej na zcela odlišném místě i v magnetovém kázání, snad náleží ke specifickým Soukupova slovníku.

Hodnota Soukupových kázání není ve složité výstavbě textu (kazatel jí zřejmě ani nepřikládá větší význam, pro obsahově různá kázání volí stejnou formu), ale v tom, jak dokáže i složitou a závažnou tematiku přednést za pomoci symbolů a alegorií, které jsou uzpůsobeny znalostem a představám venkovských posluchačů. Autor sice zná a využívá základní kazatelské příručky, ale na rozdíl od karmelitána Vojtěcha či Petra Štěpána se nedá strhnout k dlouhým výpůjčkám z nich; upřednostňuje jednoduché, ale působivé rozvíjení zvolených komparací. Kazatel je zkušený venkovský praktik, ale - jak mimo jiné naznačuje citát z Cicerona v konvalinkovém kázání - s širokým přehledem nejen v křesťanské literatuře. Vzhledem k zázrakům, které používá jako argumenty dotvrzující výklad, může připomenout předešlé kázání Františka Gregora z tohoto výboru. Soukup ovšem jejich výběrem a způsobem podání podtrhuje potěšitelný tón celé promluvy (chybí tu Gregorem zdůrazňované příklady potrestaných rouhačů atd.).

Soukupovo konvalinkové kázání se dochovalo poměrně čteně (Knihopis českých a slovenských tisků do roku 1800 zná celkem devět výtisků, ale k dispozici jsou i další exempláře). Podstatně vzácnější je magnetové kázání, dochované údajně v pouhých čtyřech exemplářích. Obě kázání zřejmě ovlivnila další podoby svatoprokopské homiletiky i legendistiky; zcela jistě je znal sázavský knihovník poloviny 18. století Hugo Fabricius, autor jednoho z nejrozsáhlejších svatoprokopských spisů všech dob, nazvaného Požehnaná památka velikého světa

divotvorce svatého Prokopa.¹⁶⁰ Vzhledem k patriotizmu i přírodním obrazům měla Soukupova kázání vliv i na české kazatelství počátků národního obrození. Vpisky a škrty ve výtisku konvalinkového kázání uloženého v knihovně Památníku národního písemnictví v Praze (sign. S XLIV c 13) jsou vzácným dokladem přímého vlivu barokní chvalořeči na sváteční promluvu 19. století. Z tohoto výtisku jsme vycházeli i při přípravě edice této promluvy, v případě magnetového kázání jsme používali výtisk uložený kdysi v knihovně Památníku národního písemnictví (sign. S XXXV f 5/22), který byl v nedávné době z fondu svozových klášterních knihoven navrácen do církevního majetku.

/texty dedikací a obou kázání/

/J. V. Soukup, Virtus magnetica..., Praha (Sázava) 1713/

Vysoce urozenému pánu panu Františkovi Jozefovi, svaté Římské říše hraběti z Valdštejna, dědičnému pánu panství Kláštera Hradiště, Zasadce, Solozy, Valešova, Kněžnemostí, Máloubratřic, Hirschberka, Bezdězi, Bělý, Kuřivod, Komorního Hrádku nad Sazavou, Byšic, Velkých Skal a města Turnova nad Izerou etc., Jeho Milosti císařské skutečné tejně radě, komorníku, královskému místodržícímu a soudci zemskému v Království českém, pánu pánu a patronu mně milostivému, Jeho vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti.

Vysoce urozený svaté Římské říše hrabě, pane pane a patrone mně milostivý!

Tak jako daremná věc jest do lesa dříví nositi, tak také za zbytečnou teměř věc uznati se snad může mezi skály a kamení jiné kamení donášeti a přikládati. Vím sice o tom a toho povědomost mám, že Vaše vysoce hraběcí *Excellenci* a Milost na Velkých Skalách, kdež rozličné pěkné kamení v hojnosti se nachází, jakož také na lesích a horách sazavských milostivým pánem býti ráčíte, takže ono starožitné *conveniunt rebus nomina saepe suis*,

jména s věcí, jich vlastnosti

srovnávají se často dosti,

¹⁶⁰ H. Fabricius, Požehnaná památka velikého světa divotvorce svatého Prokopa..., Praha 1753 (Knihopis č. 2407); podstatně dostupnější je druhé vydání díla z roku 1764 (Knihopis č. 2408).

na Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti pravdivě se vyplňuje. Z kteréžto příčiny dosti bázně a strachu mně nahnalo před Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milost jakožto slavný a vznešený kámen zvaldštejnský s jedním kamenem předstoupiti a takový Vaší *Excellenci* a Milosti poníženě obětovati. A byl bych se o to nikdy snad nepokusil a neopovážil, kdyby mně to, že také velicí páni a potentátové malými věcmi nepohrdají, smělosti a *caurage* bylo nedodalo. Kámen tedy jeden žádného sice obzvláštního zevnitřního blesku nemající, ale tím větších oučinků a ctností v sobě obsahující, někdy v těle ještě smrtdelném od Oldřicha, knížete českého, mezi horami a pustotinami sazavskými nalezený a nyní až posavad v říceninách Kláštera sazavského podivné mocnosti a oučinky ze sebe vydávající. Kámen, pravím, magnetový svatého a velikého Země české patrona a zástupce, mocného divotvorce svatého Prokopa Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti poníženě a poslušně obětovati se opovažuji. Ukázal a vyjevil vpravdě tento mocný magnet velikou moc a oučinek svůj, když Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milost netoliko do sousedstva svého na panství Hrádku Komorního nad Sazavou, ale také na samou poušť Kláštera sazavského k zázračnému obrazu svému líbezně a přívětivě přitáhl. Anižto bez obzvláštního oučinku bylo, nebo ukázav (což sice každému se nestává) Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti tvářnost svou velmi přívětivou, nemalé zalíbení a potěšení v srdci Vaší *Excellenci* způsobil a tak říkáje celého k milování sebe zajal a přitáhl. Ano, ó podivný a rychlý oučinek! i také od milostivého blesku Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti něco na sebe přetáhl, když prve špatný zevnitřní blesk na sobě ukazujíc, novou jasností věčně hořícího světla a věčné lampy obdařen, osvícen a okrášlen jest.

Předstupuji tedy i já s tímto kamenem magnetovým a ten k milostivým rukám do prstenu srdce k milostivému vsazení Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti poníženě obětují, té celé a dokonalé naděje jsa, že ačkoliv snad ctnosti, moci a oučinkové tohoto kamene magnetového perem mým sprostým dostatečně vypsání a vyobrazení nejsou a pro tu sprostnost pera mého zatemnění býti se vidí, nic však méně ti pod milostivou Vaší *Excellenci* a Milosti ochranu přijatí tím samým, jasnou milostí a milostivou jasností, dostatečně osvíceni a bleskem milosti okrášleni budou. Kteréžto veliké milosti když se pevně důvěřuji, tak jako podlé povinnosti své za Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti dlouhé a šťastné jak v duchovním, tak tělesném prospěchu panování a celý vysoce slavný dům zvaldštejnský v mých modlitbách a

duchovních pobožnostech věčným pamětníkem býti se zakazují, tak také zůstávám
Vaší vysoce hraběcí *Excellenci* a Milosti poníženě poslušný kaplan

Augustýn Jan Václav Soukup, farář koceradský.

Kázání

Educet lapidem primum et exaequabit gratiam gratiae ejus.

Zach. 4,7

Vyvedeť kámen první a vyrovná milost milosti jeho.

Tak jako starožitné, tak také pravdivé a zkušeností každodenní dostatečně utvrzené přísloví jest: *In verbis, herbis et lapidibus magna latet virtus*, v slovíčcích, bylinách a kameních jest mnoho ctností zatajených. Ó, jak mocná jsou slova! I to nebe, i ta země, i to světlo, i ta obloha, i ty vody, i ty byliny, koření a stromoví, i to slunce a měsíc, i ty krásně se třpytící hvězdy, i to v povětří sobě proletující a propěvující ptactvo, i ty čerstvé ryby, i ta zvířata, životčichové a zeměplazové, i ten k obrazu a podobnosti božímu člověk jedinkým slovem *fiat*,^(a) buď aneb staň se, z ničehož od Boha stvoření a učinění sou. Tak jest, nejmilejší v Kristu Pánu, *ipse dixit, et facta sunt, ipse mandavit, et creata sunt*,^(b) on řekl, i učinění sou, on přikázal, a stvoření sou. Dosvědčuje toho korunovaný žalmista svatý David. A zdaliž jedinké slovo, jedinké mariánské *fiat*, to, co první prvních rodičů našich hřích celému pokolení lidskému zkazil, zase nenapravilo, když takovou moc ze sebe vydalo, že k učinění a potvrzení mezi rozhněvaným Bohem a hříšným člověkem věčného míru a pokoje Syna božího z nebe v život mariánský stáhlo? A to slovo věčné skrze mariánské slovo *fiat caro factum est*,^(c) tělem učiněno jest. Mocná tedy jsou slova a velikou moc v sobě obsahují.

Ó, jak velikou a téměř rozumu lidskému nepochopitelnou a nezpytatelnou moc v sobě zavřenou mají byliny a koření, kteréž mdlého, nedůživého, nemocného a již již téměř k smrti se přibližujícího člověka k předešlému zdraví navrátiti a uzdraviti mocné a dostatečné jsou. Ani ten *Hippocrates*, ani ten *Theophrastus Paracelsus*, ani ten *Galenus*, ani ten *Matthiolus* všechny všech bylin oučinky a moci vyzkoumati a vyzpytovat nemohli. Sám jediný, po prvním otci našem Adamovi nejmoudřejší a uměním od Boha vlitým obdařený Šalomoun to vyzkoumal a vyzpytoval, kterýžto: *Disputavit super lignis a cedro, quae est in Libano, usque ad hyssopum, quae egreditur de pariete*,^(d) rozeznal přirození dříví a bylin od cedru,

kterýž jest na Libanu, až do yzopu, kterýž roste ve zdi. Ten, ten svědectví vydati může, že ani ta krásná růže, ani ta spanilá fiala, ani ta líbezná konvalinka, ani to čisté sněhové lilium, ani ten vonný hřebíček a karafilátek, ani ta sprostná pampliška, ani ta mizerná lebeda, ani také ta nejopovrženější, kterouž vykořeniti a ze zahrady přes plot přesaditi na všechen způsob se vynasnažuje zahradník, kopřiva obzvláštní moci a oučinku prázdné nejsou.

Ó, jak veliké vnitřní mocnosti a ctnosti se v tvrdém kamení obsahují! Krásný, jasný a vznešený jest diamant, a ten však dovnitř přijatý břitkou, zžírající ostrostí svou člověka moří a o živobytí připravuje. *Achates* aneb achat do ohně uvržený netoliko líbeznou vůni ze sebe vydává, ale také jízlivou jedovatinu moří a zahání. *Asbestus*, rudý a přirýšavý kámen, když se však strouhá, čistou bavlnku místo prachu ze sebe vydává, kteráž žádným ohněm strávena býti nemůže.^(e) I ten tvrdý a dokona žádné vážnosti nemající oblásek neb křemen podivnou mocnost v sobě obsahuje, že k oceli neb k jinému sobě podobnému kamenu přiražený ohnivé jiskry ze sebe vydává. Rozličné, pěkné a drahé kamení rozličné také, pěkné a drahé ctnosti a moci v sobě obsahuje. Mezi jinými drahými kameny vynachází se také jeden žádného sice zevnitřního blesku, krásy a jasnosti nemající, vnitřní však tím větší ctnosti, oučinky a mocnosti v sobě obsahující kámen, *magnes* nazvaný. Mocnosti a oučinky jeho z rozličných *naturalistů* neb přirozených věcí zpytovatelů sebrané velmi pěkně vyjadřuje a vyjevuje vysoce učený muž *Philippus Picinelli in Mundo symbolico*,^(f) kterýž osvědčuje, že jmenovaný kámen magnet tyto obzvláštní tři pěkné povahy, moci a ctnosti v sobě obsahuje, předně, že v způsob nějaké jehlice vzdělaný aneb raději železné jehlici přivtělený, byť by celá obloha jasně se třpýticími hvězdami osutá byla, po žádné však jiné, jediné po hvězdě *stella polaris*, pouteční řečené, se netáhne, anobrž té samotné následuje; a byť by ta magnetová jehlice semotam mocí odvracována byla, nic však méně vždy se k té hvězdě své dobrovolně navracuje. Za druhé, že týž kámen magnet všechněm marinářům a plavcům po širokosti mořské se plavícím za jednoho jistého a bezpečného vůdce slouží, tak aby od cesty a břehu předsevzatého nebloudili a všelikých nebezpečností mořských časně se vystříhati mohli. Za třetí, že tento magnetový kámen má moc k sobě přitahující, takže tvrdé železo a ocel rychle k sobě přitahuje a jedenkrát přitahnuté nelehce od sebe propouští. Vzácný jest diamant, jasný jest karbunkl, drahý jest smaragd, pěkný rubín, krásný jest ametyst, příjemný jest topas, ale k mému dnes předsevzetí mnohem vzácnější, mnohem jasnější, mnohem dražší, mnohem pěknější

a krásnější, mnohem příjemnější a mnohem mocnější v ctnostech a oučinkách svých jest magnet. A ten, ten já dnes mezi horami sazavskými šťastně nalezený a mocnosti jeho v mocnostech a bytnostech dnešního velikého Království našeho českého zástupce, velikého Země české divotvorce, našeho milého krajana a vlastence, Kraje tohoto kouřimského d'ábločistce a d'áblotepce svatého otce Prokopa vyobrazené a vypočtené láskám vašim představím a za obzvláštní dar a klenot obětovati budu. Přitom pak ukáži, že svatý otec Prokop byl pravý a spravedlivý magnet, po žádných světských, ale po samých nebeských věcech se táhnoucí a předcházející, hvězdu svou svatého arcioce Benedikta stále následující. Že jest byl a jest až posavad pravý magnet, vůdce a říditel všech po moři tohoto světa se plavících a v lodí tohoto veleslavného Království českého postavených vlastencův, aby od všelikých tohoto bouřlivého moře nebezpečností vysvobození, k šťastnému břehu života věčného přiraziti mohli, že byl a posavad jest pravý magnet všech nejenom pobožných ctitelův svých, ale i také všech zatvrzelých hříšníkův železná srdce přívětivě k sobě přitahující. K vsazení tohoto drahého, mocného a ctností plného kamene magnetového ať jedenkaždý prsten horlivého a nábožného srdce svého připraví a já počnu ve jménu Páně.

Že netoliko toto veleslavné Království české někdy za starodávna rozličnými kovy, jako zlatem, stříbrem, mosazí, mědí, cínem, železem a jinými těm podobnými kovy, hojně oplývalo a až do dnešního dne, ačkoliv ne již v toliké hojnosti, takové že ze sebe vydává, to hory jilovské, kuttenské, příbramské, šlakenvaldské a jiné kovní hory dokazují; ale že také toto slavné Království české perle a jiné drahé kamení plodilo a až do dnešního dne takové v něm se vynacházejí, dosti častá zkušenost hojně toho svědectví vydává. Slyšel sem mnohokrát (což sice za evanjelickou pravdu neprodávám, ačkoliv v tom nic nemožného nejní), slyšel sem, pravím, od vzáctných a hodnověrných lidí, kteříž těch míst dobrou povědomost mají, že na horách Krkonoských, blíž Slézka ležících, před časy veliké množství rozličných drahých kamenův se vynacházelo, kterýmžto však Čechové málo rozuměli, o nich ale zvědouce cizozemcové a Benáčané, až na ty hory k sbírání jich docházeli a říkali, že mnohý pastucha neb pastýř dražším kamenem za krávu hází, nežli v krávi ceny se nachází. Tomu sice snáze jest věřiti, nežli na to těch cizozemcův se vyptávati. To ale za dokonalou pravdu prodávati mohu, neb sem to sám očitě spatřil, že až posavad zde v Království českém rozličný pěkný kamínky se vynacházejí; kdo těmto slovům nevěří, ať na panství skalské běží a jistotu toho zkusí,

že okolo města Turnova nad Izerou až do dnešního dne nalezeni bývají pěkný amethysty, český diamanty, karnyoly, granáty a rozličných pěkných barev jaspisy. A kdo může všechny podzemský poklady a tajnosti vyzkoumati a vyzpytovat? A protože zdalíž mezi rozličností těch v Čechách se vynacházejících drahých, krásných a jasných kamenův i také se kámen magnetový vynachází, věděti se nemůže, aniž co o tom staročeských pamětí spisovatelové a kronikáři ponavrhují. Nejmilejší v Kristu Pánu poslouchači, kolikkoliv vynachází toto veleslavné Království české slavných a svatých zástupcův a patronův svých, tolik spatřuje krásných, jasných a drahých kamenův. Spatřuje jasný a stkvoucí diamant svatého Václava, nepoškozenou čistotou se třpytící, spatřuje spanilý rosinový amethyst svatého Vojtěcha, vroucně pro vlast svou a Čechy své horlicí, spatřuje rozkošně se červenající granáty svatého Víta a Zikmunda, Kozma a Damiána, pro víru křesťanskou krví mučednickou se rdějící, spatřuje příjemný karnyol svatého Ivana, ohněm lásky k Bohu všemohoucímu plápolající, spatřuje rozličných krásných barev jaspis blahoslaveného Jana Nepomuckého, rozličnými ctnostmi obdařený a k vyjevení tejnosti svaté zpovědi nepohnutelný, a jiných více, kteřížto všichni jasným bleskem milostí svých Zemi českou osvícují, ozdobují, okrášlují.

Mezi těmi také vynachází a spatřuje ne tak zevnitřním bleskem a jasností tohoto světa slávy se třpytící, jako vnitřní ctnosti a moci v sobě obsahující drahý a vznešený kámen magnetový svatého otce Prokopa. To jest ten kámen, kterýžto v duchu prorockém nám předpověděl a od Boha připověděl Zachariáš prorok, když pravil: *Educet lapidem primarium et exaequabit gratiam gratiae ejus,*⁽⁸⁾ vyvedeť kámen první a vyrovná milost milosti jeho. To jest ten drahý kámen, kterýžto první bleskem svatosti své toto slavné Království české osvítil a okrášlil, to jest drahý kámen, kterýžto milostí a podivnou mocí svou vyrovnal a naplnil sám Bůh všemohoucí. Ten drahý, slavný a vznešený kámen okolo léta Páně 1000 ponejprve světlu, světu a tomuto Království českému šťastně zplodila a vydala dosti chatrná a sprostá, však tím kamenem napotom velice oslavená Kraje kouřimského vesnice, Chotouň nazvaná, tudy dokazujíc, že ne vždycky v místech krásných a rozkošných drahé kamení roste a se vynachází. Tento drahý a vznešený kámen aby ihned z mladosti moc a oučinek magnetový na sobě ukázal, tak jako magnet k obloze nebeské a hvězdě své ustavičně cílí a ji následuje, aniž se od ní dopouští odvrátiti, tak tento drahý magnetový kámen svatý Prokop, hned od mladosti své od tohoto světa všelikých marností, rozkoší a bludného blesku jeho se odvracujíc, k samým toliko

nebeským věcem cílil. A následujíc též také v věku dospělém tu jasnou a svatostí se třpýticí hvězdu svatého arcioťce Benedikta, jehožto svatý řád jako nějaká jasná hvězda toho času v Království českém se zastkvěl, k polednímu slunci spravedlnosti Kristu Ježíši, od kteréhožto ta jasná hvězda Benedikt blesk svůj nabyla, ustavičně cílil. Popatřte, laskaví v Kristu Pánu poslouchači, popatřte, kterak tento drahý magnetový kámen hvězdu svou jasnou Benedikta jakožto pravý syn otce svého následuje. Svatý arcioťec Benedikt aby Bohu tím vroucněji a horlivěji sloužiti mohl, na poušť se odebral a na poušti v jedné ouzské jeskyni, *Sublacus* řečené, živ byl. Magnet následující svatý Prokop, aby na sobě ctnost magnetovou ukázal, té jasné hvězdy svatého Benedikta následujíc, na jednu od lidí vzdalenou poušť také se odebral a tuto jeskyni sazavskou za obydlí sobě oblíbil. Svatý arcioťec Benedikt znamením svatého kříže obětovaný sobě a jedovatým nápojem naplněný koflík zrušil a zkazil; magnet následující svatý Prokop žíznivému Oldřichovi knížeti znamením svatého kříže tvrdou ze studánky vodu v nejlepší víno proměnil. Svatý arcioťec Benedikt od Boha povoláný a vyslaný na hoře kassínské modly pohanské rušil a ďábly z ní vymýtal, magnetový následovník svatý Prokop nejenom veliké množství bludných model a peleší ďábelských, jimžto Čechové velice oddáni byli, rozkotal a zrušil, ale také z hor sazavských a této jeskyně tisíc ďáblův vyhnal a vypudil a celý Kouřimský kraj od posedlosti ďábelské vyčistil a osvobodil. Svatý arcioťec Benedikt na hůře kassínské první kaplu ke cti a slávě svatého Jana Křtitele vystavěl; magnetový následovník svatý Prokop, na hory sazavské přijda, první kaplu též svatému Janu Křtiteli vyzdvíhl. Svatý arcioťec Benedikt ve Španihelích a na hůře kassínské svůj svatý řád a řeholu štípil; následující magnet svatý Prokop v tomto slavném Království českém a na horách sazavských tento svatý benediktýnský řád a řeholu tak velice rozmnožil, že v tomto slavném Klášteře sazavském tři sta řeholníkův (jak tomu staří pamětníci chtějí) živo bylo, kteřížto jako nějací lesní slavičkové dnem nocí chválu Bohu všemohoucímu prozpěvovali. Svatý arcioťec Benedikt duchem prorockým naplněný budoucí věci a smrt svou synům svým předpovídal; magnetový následovník svatý Prokop podobně duchem prorockým obdařený jak budoucí věci, tak také smrt svou bratřím svým vyjevil a oznámil. Pravý, mocný a magnetovou ctností naplněný a obdařený kámen svatý Prokop, kterýž ve všem blesku a jasnosti třpýticí se hvězdy svatého arcioťce svého Benedikta následoval. A nedivím se sice tomu, nebo tak, jako chtěl-li jest Šimon svatým Petrem, Ondřej svatým Ondřejem, Jakub svatým Jakubem, Jan svatým Janem, Filip

svatým Filipem, Matouš svatým Matoušem, Šavel svatým Pavlem slouti a nazván býti, museli dříve hlasu volajícího Krista, *sequere me*,^(h) následuj mne, uposlechnouti a toho světla nebeského Krista Ježíše, který sám o sobě praví: *Ego sum lux mundi*,⁽ⁱ⁾ jáť jsem světlo světa, následovati a tak moc magnetovou na sobě ukázati. Tak také chtěl-li je svatý Prokop za první kámen svatosti dlé Zachariáše proroka tomuto Království českému od Boha vyzdvižen a skrze usta Innocentia třetího za prvního svatého vyhlášen býti, musil na sobě ctnost a povahu následujícího magnetu ukázati.

Druhá magnetového kamene ctnost a oučinek jest, že magnet plavcům a marinářům za jednoho vůdce a předchůdce slouží a jim bezpečnou cestu, aby do nebezpečných vírů neb špičatých, škodlivých skal nevplouli, k předsevzatému břehu ukazuje. Co jest medle tento celý okršlek světa? Co jest tento svět? Nic jiného nežli jedno zbouřené a vlnobitím se nadýmající, plné nebezpečných vírů a špičatých, škodlivých skal moře. Čehož mně velmi pěkně dosvědčuje svatý *Hilarius*, když praví: *Mare est hoc seculum, quod variis tentationum fluctibus instar effervescentis oceani agitari solet*,^(k) moře jest tento svět, kterýžto rozličným pokušení vlnobitím na způsob zbouřného moře se zmítá. A ještě zřetelněji *Cassiodorus* to potvrzuje: *Mari juste comparatur hic mundus, quia falsitatibus amarus est, fluctibus diabolicis quatitur, vitiorum tempestatibus commovetur*,^(l) moři spravedlivě přirovnává se tento svět, poněvadž od falše hořký jest, vlnami ďábelskými se kolotá a nepravostí bouřemi pohybuje. Co jest toto naše veleslavné Království české? Jest a slušně se přirovnati může jedné na tomto širokém okršlku světa se plavící lodi, v kteréžto lodi my všichni Čechové až do dnešního dne šťastně se plavíme. Ach, popatř! popatř, má bezpečná lodi česká, popatř na jiné spolu s tebou na tomto bouřlivém moři světa se plavící lodě, v jak velikých a nebezpečných bouřkách postavené hrozné škody sou trpěly a až podnes trpí. Popatř na lodi uherskou a polskou a uhlídáš, kterak tyto dvě krásné lodě od dvojího vlnobití, hrozného totižto moru a dlouhotrvající krvavé vojny a války, velikou škodu a zkázu trpěly, takže mnoho množství tisíc rozličného stavu a povolání v nich se plavících obyvatelův dílem hrozným morem, dílem válečným mečem zahynulo. Pohled', pohled', má bezpečná lodi česká, na loď Římské říše, na loď španihelskou, na loď švejskou, na loď ruzskou neb moškvanskou, na loď danskou a jiné pěkné královské a knížecí lodě a spatříš, kterak tyto všechny lodě na tomto nebezpečném světě moři se plavíce, již mnohá léta v tom největším krvavé vojny a války povětrí, vlnobití a bouřce pozůstávají a skrze tolik let k vinšovanému břehu pokoje přistaviti a přiraziti nemohou. Ohlídni se, má bezpečná lodi česká, na ty

hned vedlé tebe se plavící dvě lodě, moravskou a slézkou, a seznáš, že obě tyto lodě v tom největším nebezpečnosti zkázy a zahynutí postavené byly, když na jednu hrozná vlnobití rebelantův, na druhou prudcí a odporní víře katolické půlnoční švejdští větrové dorazili. A odkud tobě to, má bezpečná lodi česká, že když všechny teměř jiných okolních zemí a království lodě v té největší bouřce se plavice a na díle od moru, na díle pak od vojny a války zkázu a škodu trpěly a trpí, ty sama pokojně a bezpečně se plavíš, ty sama v pokoji pozůstáváš a tobě samé příjemní větrové čistého, čerstvého a zdravého povětří až posavád vějí? Odkud tobě ta bezpečnost? Vidím, ach, vidím, že ty, má bezpečná lodi česká, máš dobrý, opatrný, prozířetelný a bedlivý marináře, říditele a plavce. Máš Vácslava, mocného šífu kapitána, který ochranný praporec svůj místo korábové plachty rozestřel, máš Víta, bedlivého s kohoutem strážného, máš Vojtěcha, s veslem dobrého plavce, máš Prokopa, magnetového a všechněch k břehu života věčného vedoucích cest povědomého a zkušeného říditele, máš Jana Nepomuckého, horlivého a vroucného královského šífu kaplana, máš Zikmunda, máš Wolfkanga, máš Cyrhu a Strachotu, máš Benedikta s bratřími, silný obhájce, rytíře a bojovníky, máš Kozma a Damiána, výborné šífu lékaře. Se vším, se vším proti nastávajícím nebezpečnostím bouřek a vlnobití dobře zaopatřena si. A co se medle, má rozmilá lodi česká, co se domníváš? Také-li jest tobě kdy jaké nebezpečnosti nastávalo? Jednou se plavil Spasitel a Vykupitel náš Kristus Ježíš s učedníky svými *et ecce, motus magnus factus est in mari,*^(m) a hle, hnutí veliké stalo se na moři, takže svatí apoštolové strachem a bázní obklíčení musili na Pána Ježíše volati: *Domine, salva nos, perimus,*⁽ⁿ⁾ Pane, zachovej nás, hyneme. A kolikerých si ty, ó lodi česká, již již na tebe se valících vlnobití a hrozných bouřek očitě spatřila, takže si zvolati se všemi v tobě se plavicími přinucena byla: *Domine, salva nos, perimus,* Pane, zachovej nás, hyneme. A kdo tebe medle z toho tolikerého tobě nastávajícího bouřlivého povětří a nebezpečnosti vyprostil a vysvobodil? Žádný jiný nežli tvoji opatrní, bedliví, mocní a silní marinářové, tvoji svatí patronové a mezi nimi tvůj obzvláštní, zkušený, bedlivý a magnetový říditel svatý Prokop. Pomni, pomni a pamatuj, má milá lodi česká, na rok 1704, zdalíž se proti tobě nevalily dvě hrozná a bouřlivá vlny, bavorská a francouzská, kteréžto tebe zachvátiti chtěly a se vynasnažovaly? A kdo tebe od nich vysvobodil a tebe z této nastávající bouře vyprostil? Žádní jiní nežli tvoji svatí marinářové a patroni a mezi nimi tvůj dobrý magnetový říditel svatý Prokop, kterýž skrze mocné orodování své jako nějakou mocí magnetovou to bouřlivá vlnobití a

nebezpečství od tebe a tebe od něho odvrátil. A abys tomu věřila, hodnověrného svědka svatého Ambrože tobě zavádím, kterýž praví: *Licet universi sancti omnibus ubique prosint, specialiter tamen illi pro nobis interveniunt, qui supplicia pro Christo apud nos pertulisse probantur et quorum reliquias et corpora possidemus,*^(o) ačkoliv že všichni svatí všechněm a všudy prospěšni sou, obzvláště ale ti za nás se přimlouvají, kteří trápení pro Krista u nás trpěli a jejichžto svaté ostatky a těla zde máme. A nevíme, nevíme, nejmilejší v Kristu Pánu, proč a z jaké příčiny dobíhajícího léta 1711 a následujícího léta 1712 tento magnetový řídítel naší lodi české svatý Prokop na tomto divotvorném a zázračném obraze svém milosrdné oči své otvíral a jich horlivě k nebi pozdvíhoval. Snad, snad proti lodi naší české již již na vejskoku byl nějaký hněvu a prchlivosti božské bouřlivý a nebezpečný vítr a kdo ví, zdalíž snad ne jizlivý a nakažlivý vítr morní, poněvadž od starých pamětníkův a předkův našich svědectví máme, že obyčejně ve třicítí letech zde v Čechách jizlivý morní smrtonoš bouřival, a ten snad a bez snadu skrze ty milosrdné a otcovské otvírající a k nebi se pozdvíhující, tudy pak za milosrdenství Boha žádající oči a skrze mocné orodování svatého Prokopa zaražen a od nás odvrácen byl, takže tato loď naše česká skrze velikou magnetovou moc svatého Prokopa od té nebezpečné morové bouře zachována a vysvobozena jest. Pravý tedy, dobrý, bezpečný a mocný magnetový řídítel a ochránce jest svatý milý Prokop, kterýž loď svou českou dobře řídě, ji od všelikého nastávajícího nebezpečství chrání, vystříhá a vysvobozuje.

Třetí kamene magnetového moc a ctnost jest, že tento kámen mocí svou železo rychle a nenadále k sobě přitahuje. Tuto moc a ctnost magnetovou vypsál a svědectvím svým potvrdil slunce církve svaté, svatý Augustýn, když takto pěkně o magnetu píše: *Narrant nautae nostrates in Ima India esse maritimas cautes magneticas, quae medio cursu navigia, si quid sit in eis ferrei, vel clavus unus, sistant, detineant, attrahant,*^(p) vypravují plavci naši, že v Dolní Indii jsou mořské skály magnetové, kteréžto v plném běhu lodí, pokudž v nich co od železa se nachází, i také jen jediný hřeb, stavují, zadržují a k sobě přitahují. Tu pěknou magnetovou moc a ctnost na sobě ukázal a až podnes ukazuje pravý magnetový kámen svatý Prokop. Táhl on líbezně a přívětivě mocí svou magnetovou skrze svatý a zázračný život svůj veliké množství hned za živobyty svého vroucných a pobožných Čechův, takže dlé staročeských svatoprokopských pamětí spisovatelův u velikém množství pobožní Čechové k tomuto mocnému kamenu magnetovému svatému Prokopu sou se táhli a jeho mocné ochraně a pobožnosti se poroučeli. A ačkoliv tento drahý a

mocný magnet zevnitřní všeliký blesk světské chvály a slávy na všecken způsob zatemniti a zatajiti se vynasnažoval, a proto také do těchto prv pustých, od ďáblů posedlých a hustými lesy zarostlých hor sazavských odstranil a tu se ukrýval, moc však jeho Bůh všemohoucí zatajenou míti nechtěl. Nebo dlé starožitého českého kronikáře Václava Hájka léta Páně 1033^(q) tento mocný magnetový kámen samého Oldřicha, kníže české, na lovu mezi horami sazavskými po zvěři se shánějícího a bloudícího, podivně mocí svou k sobě přitáhl, když v postihání jednoho neobyčejné velikosti jelena jeho až do jeskyně své přivábil. A aby ihned moc tohoto drahého magnetu vyjevna byla, Oldřichovi od unavení mdlejšímu a v jeskyni jeho odpočívajícímu čistou pramenitou vodu v to nejlepší víno k posilnění těla jeho zázračně proměnil. Přitáhl též tento slavný a drahý magnet ctností a mocí svou magnetovou léta 1035^(r) Břetislava, syna Oldřichového, nápodobně kníže české, skrze podivné vidění anjelské a tolik mocí svou magnetovou způsobil, že Břetislav v těchto místech jeden nákladný, prostranný a slavný klášter a kostel vyzdvíhl a vystavěl a jej mnohými velikými dary a milostmi štědře obdařil a obohatil. Táhl k sobě a skutečně přitáhl tento mocný magnet i onoho vroucného a pobožného poutníka, Memnona řečeného, kterýžto pobožnosti a procesí svatého Prokopa přítomen býti žádaje, však přes řeku přejíti a přeplaviti se nemoha, tento mocný magnet na břehu stojící lodičku pro něho prázdnou odeslal a jeho tudy spolu i s lodí k sobě podivně přitáhl. Táhl také velmi mocně k prohlášení a vyhlášení moci své magnetové a veliké svatosti tento mocný magnet Innocencia, třetího papeže římského, když jeho k tomu mocně přinutil, že Innocencius kardinála svého *a latere* sem do Čech odeslal a Prokopa opata za svatého vyhlásiti, tudy pak ctnost, moc a svatost jeho nejen Čechům, ale i celému světu vyjeviti rozkázal. Táhl a až do dnešního dne mocí, ctností, divy a zázraky svými táhne tento drahý a mocný magnet nejen mnohá zatvrzelá a právě železná srdce zastaralých hříšníkův, aby ta mocí tou magnetovou k ctnostem pohnuta byla, ale také táhne líbezně a přívětivě u velikém počtu z rozličných dosti vzdalých a dalekých míst pobožný ctítely svý, aby ti mocí jeho magnetovou v ctnostech utvrzeni a rozličnými milostmi od Boha obdařeni byli. Táhne tento mocný magnet slepý, aby zrak, hluchý, aby sluch, němý, aby řeč, chromý a kulhavý, aby krok a předešlou čerstvost, rozličnými nemocmi obtížený, aby předešlého zdraví šťastně nabyli. Vás já dnes sobě za svědky беру, všichni přítomní, nejmilejší svatoprokopští následovníci a pobožní poutníčkové, a ptám se vás: Kdo vás medle z tak rozličných a dosti vzdalých míst na tuto sazavskou poušť

přivábil a přitáhl? A již od vás ode všech odpověď jednosvornou slyším, že žádné jiné, nežli moc a ctnost mocného kamene magnetového svatého Prokopa. Pravej tedy, drahej, slavnej, mocnej a oučinnivej kámen magnetovej jest svatý otec Prokop, všechny moci, ctnosti a oučinky magnetový v sobě obsahující.

Nyní tedy, nejmilejší v Kristu Pánu poslouchači, představil sem láskám vašim tento tak slavný a v tomto veleslavném Království českém tak vznešený, drahý a neobyčejný kámen magnetový svatého otce Prokopa a ukázal sem veliké mocnosti a oučinky jeho. Vinšoval bych a vinšuji srdečně, aby jedenkaždý zde přítomný pobožný poutník a ctítel tohoto slavného a mocného magnetu svatého otce Prokopa nějakou aspoň částičku magnetové moci, ctností a oučinků jeho odnesl a milostí jeho oučasten učiněn byl. Což aby se tím spíšeji stalo, obracím se k tobě, ó veliký a mocný Země české divotvorče, Kraje tohoto kouřimského slavný krajane, horlivý d'áblotepče a pravý Země české magnete, svatý patrono náš Prokope. Ukázal si a až podnes na sobě ukazuješ trojí moc magnetovou. Ukázal si na sobě pravé a dokonalé hvězdy tobě představené a tobě předcházející, svatého arcioťce tvého Benedikta, následování. Uděl nám částičku té tvé ctnosti magnetové, tak abychom i my žádné jiné bludné marnosti a rozkoše světa, ani kterého jiného vezdejšího světla nenásledovali kromě samého světla spravedlnosti Krista Ježíše, a tak jen k samému světlu věčnému ustavičně cílili. Ukázal si na sobě a ukazuješ až podnes velikou moc magnetovou, když loď Země české v rozličných nebezpečstvích postavenou od takových vždy si chránil a v bezpečnosti zachoval a až podnes mocně chráníš a zachovááš. Uděl nám částku moci té magnetové, abychom i my tebou, říditelem a ochráncem, na tomto nebezpečném moři světa se plavíce, ode všech jak tělesných, tak duchovních nebezpečství vysvobození a zachování, k břehu života věčného šťastně přiraziti mohli. Ukázal si na sobě a ukazuješ až podnes moc magnetovou, když všechněch nejen pobožných ctítelův tvých, ale také železná zatvrzelých hříšníkův srdce k sobě si táhl a táhneš. Uděl nám částku magnetové moci tvé a vpust' ji milostivě v nás, tak abychom i my, tvou mocí pohnuti souce, po tobě, ó sílo magnetová, vždy se táhli, tvé cti a chvály vyhledávali, po vůni ctností a pobožného života tvého běželi, až bychom skrze velikou moc tvou magnetovou, to jest skrze mocné orodování tvé, k hlavní magnetové skále, *petra autem erat Christus*,^(s) kteráž skála jest Kristus, šťastně přitáhnutí byli. Amen.

(a) Gn 1, (b) Ps 148, (c) Io 1, (d) III Rg 4, vers. 33, (e) Philippus Picinelli in Mundo symbolico, liber 12, cap. 1 et 6, (f) Philippus Picinelli in Mundo symbolico, liber 12, cap. 24, (g) Za 4, vers. 7, (h) Mt 9 et 19 et Io 1 et 21, (i) Io 8, (k) s. Hilarius in Mattheum cap. 8, (l) Cassiodorus in psalmum 4, (m) Mt 8, (n) ibidem, (o) s. Ambrosius tomo 5 sermone 6 de sanctis, (p) s. Augustinus libro 21 De civitate Dei, cap. 4, (q) Hajek ad annum Christi 1033, (r) Beczkovský ad annum 1035 folio 227, (s) I Cor 10.

J. V. Soukup, Lillium convallium..., 1719

Vysoce urozenému pánu pánu Františkovi Adamovi, svaté Římské říše hraběti z Trauttmansdorffu a Weinsbergu, svobodnému pánu na Gleichenbergu, Negau, Burgau a Tačenbachu, dědičnému pánu na Tejnici, Litomyšli a Dyrnholcu, pánu na Jemništi, Struhořově a Postupicích, Jeho Milosti císařské komorníku, pánu pánu a patronu mně milostivému.

Vysoce urozený svaté Římské říše hrabě, pane pane a patrone mně milostivý!

Mezi všelikými rozkošnými, kteréž tento okršlek světa v sobě obsahuje, stvořenými věcmi v nemalé vážnosti hned od starodávna jest bývalo a až posavade jest krásné a vonné kvítí, takže krásou a spanilostí jeho netoliko rozliční světa monarchove, vysoce urození rodove a páni v svých rozkošných zahradách, ale i také v svých přirozených erbích a štítech slavně se honosí. Nejní potřeba toho dáleké svědectví pohledávati, nebo živé a dostatečné svědectví na Vaší vysoce hraběcí Milosti skutečně spatřuji a shledávám, kdežto v starožitném a slavném erbu a štítu vysoce slavného rodu trauttmansdorffského jednu červenou růži ne tak vymalovanou, jako tak říkaje vštipenou vynacházím, kterážto sice vonná a krásná růže pro libeznou vůni všelikých vznešených ctností, jižto ze sebe v rozličných světa královstvích hojně vydala, netoliko světa monarchům a potentatům velmi příjemná jest byla, ale také až posavade v též rozmanité vůni nezměnitelná pozůstává. Této krásné a spanilé růže šarlatová červenost ačkoliv že sice zardělosti tvářem mým jest přidala a mně smělosti ujala s jedním malým kvítkem lesným aneb oudolním před Vaší vysoce hraběcí Milost předstoupiti a jej pokorně obětovati, nic však méně ta libezná a příjemná vznešených a obzvláštných na Vaší vysoce hraběcí Milosti se vynacházejících ctností a zhusta mně prokazaných velikých milostí vůně mne jest posilnila a smělosti zase udělila. Kvítek, tedy lilium konvalium, lilium oudolní aneb

konvalinka nazvaný, v oudolí sazavském někdy vykvětlý a až posavade mnohými divy a zázraky květoucí velikého Země české divotvorce a našeho milého krajana a vlastence svatého otce Prokopa v přítomném sprostém kázání mém Vaší vysoce hraběcí Milosti poníženež obětuji. Má sice tento rozkošný a utěšený kvítek obzvláštní příjemnou vůni svou, po kteréžto také vůni mnozí vroucní ctitelove pobožně se táhli a mnohými milostmi jeho jako nějakou libeznou vůní občerstvení a posilnění byli. Aby ale této libezné konvalinky vůně tím silnější a pronikavější byla a tudy skrze silnější vůni svou ctitele své k sobě tím mocněji vábila a táhla, od růže trauttmansdorffské, to jest Vaší vysoce hraběcí Milosti, posilněná býti žádá. Což tenkrát tím spíše se stane, když kvítek tento na poušti a v oudolí sazavském vykvětlý všem ctitelům k většímu vzbuzení na světlo veřejně vynesený a vydáný bude. Kteréžto veliké milosti když já se neomylně duvěřuji, skrze mocné orodování tohoto obětovaného kvítku svatého otce Prokopa Boha všemohoucího za stálé a výborné zdraví, dlouhé a šťastné panování Vaší vysoce hraběcí Milosti, též celého vysoce slavného rodu mýma nehodnými modlitbama prositi a žádati neopominu. Kterýž zůstávám Vaší vysoce hraběcí Milosti

ponížený a nehodný kaplan

Augustýn Václav Soukup,

faraž kočeradský, *vicarius foraneus*.

Kázání

Ego flos campi et lilium convallium.

Cant. 2

Já květ polní a lilium oudolní.

Tak jest prozřetelný, štědrý a milosrdný Pán Bůh všemohoucí, že netoliko velikým tohoto světa pánům a monarchům, císařům, králům a knížatům, hrabatům, svobodným pánům a rytířům, vladykám a měšťanům rozličné krásné a kratochvilné, rozličným mistrovským způsobem vysazené a krásným, též vonným kvítím osuté zahrady jak k tělesnému užítku, tak také k obveselení a občerstvení jich milostivě propuští, ale i také sprostého člověka na polích a lukách, na horách a pahrbčinách, v hajích, lesích a oudolích rozličným krásně se zelenajícím stromovým, rozličným rozličných barev kvítím, bylinkami a kořením jak ku potřebě a užítku jeho, tak také časem k nějakému odlehčení a občerstvení prozřetelně zaopatřiti jest ráčil. Ó, jak

milá a příjemná věc jest mnohému velkému pánu, když času letního před sluncem nebeským se ukrýti a v stínu sobě poseděti může. Tak, jak milá a příjemná věc jest velkému pánu v zahradě, tak milá a příjemná věc jest člověku sprostnému, obzvláště ale pocestnému, když letního času u vedře a horku cestou jdoucí před prudkostí paprškův slunečných se ukrejtí a v stínu neb v chládku sobě odpočinouti může. Kteréhožto sice pohodlí člověk sprostný a pocestný při oudolích a horách, prorostlinách a lesích nejspíše a nejsnáže užiti může. Zkusil jest někdy tohoto pohodlí horlivý prorok boží Eliáš, kterýžto když po zmordování falešných kněží a prorokův Baalových před prchlivostí a zlostí Jezabelky jest utikal, *perrexit in desertum viam unius diei,*^(a) šel na poušť cestou jednoho dne, a jsouce jak od cesty, tak od horka unavený, hledal jest nějakého stínu a místa příležitostného k odpočinutí. *Projecitque se et obdormivit sub umbra juniperi,* i položil se a usnul v stínu jalovcovém. Já vím, že jest jemu tenkrát ten stín byl velmi milej, libej a příjemnej. Zkusil jest podobně toho někdy prorok boží Jonáš, kterýžto když z přikázání božího Ninivitským tu smutnou novinu jest zvěstoval: *Adhuc quadraginta dies sunt et Ninive subvertetur,*^(b) ještě čtyrydceti dnův a Ninive podvraceno bude, vyšel jest z města a jsa unavený a horkem obtížený, posadil se proti vychodní straně města, hledaje stínu. *Et praeparavit Dominus Deus hederam et ascendit super caput Jonae, ut esset umbra super caput ejus et protegeret eum,*^(c) i připravil Pán Bůh břečtan a vystoupil nad hlavu Jonášovou, aby byl stín nad hlavou jeho a chránil ho. *Et laetatus est Jonas super hedera laetitia magna,*^(d) dokládá Písmo, i veselil se Jonáš nad břečtanem veselostí velikou. Ale tak, jak jest jemu byl velmi milej a příjemnej tento stín břečtanovej, tak jest nasledovně jemu zbavení tehož stínu bylo příčina veliké žalosti a horlivosti. Nebo zbaven jsa toho stínu, volil jest raději umřítí, nežli to na hlavu svou dotírající horko déleji snášeti a trpěti. *Melius est mihi mori,* řekl Jonáš, *quam vivere,* lépe jest mně umřítí, nežli živu býti. Velmi tedy milá a příjemná věc jest člověku pocestnému a obzvláště unavenému, když v nějakém stínu a chladu, v nějakém hájičku neb pod nějakým stromem sobě odpočinouti může. Anobř tím milejší věc jest, když člověk unavený takové místečko nalezne, kteréž nejenom k odpočinutí a k zastinění jemu slouží, ale i také travičkou se zelenající rozličné polní neb lesní kvítko ze sebe vydává. Tuť teprva člověk zemdlený jako nějak obživuje a okřívá. Laskaví v Kristu Pánu, všichni, všichni my na tomto světě lidé pocestní, všichni poutníci jsme, *non enim habemus hic manentem civitatem,*^(e) neboť nemáme zde města zůstávajícího, a tak jako lid izrahelský čtyrydceti let po poušti k zemi

zaslibené putovati jest musel a putoval, tak i my někteří dvacet, třicet, někteří čtyřicet neb padesát, jiní šedesát neb sedmdesát, více neb méně let k té zemi zaslibené království nebeského putujeme, *futuram inquirimus*, budoucího, budoucího města vyhledáváme. Což sice nám v duchu prorockém předpověděl Jeremiáš prorok, kterýž praví: *Quasi colonus futurus es in terra et quasi viator declinans ad manendum*,^(f) jako robotní člověk máš býti na zemi a jako pocestný uchylující se k bydlení. A protože, kolikkoliv já dnešního dne spatřuji na tomto místě svatém shromážděných vroucných, horlivých a pobožných, dnešního svatého divotvorce a našeho veleslavného Království českého mocného patrona a zastupce ctitelův, tolik seznávám horlivou k svatému otci Prokopu láskou zahřátých, unavených a napoly omdlevajících poutníkův. Vím sice o tom a toho povědomost mám, že mnozí zde přítomní svatého otce Prokopa ctitelové na dvě, na tři, čtyry, pět i více míl od tohoto svatého místa vzdalení u vedře a horku sem putovali a snad jak od horkosti slunečné, tak od daleké cesty zemdlení a unavení nějakého posilnění a odpočínutí potřebují. Podťte tedy, nejmilejší v Kristu Pánu poutníci, podťte všichni, který unavení jste, *et ego reficiam vos*, a já občerstvím a posilním vás. Ejhle, uvedu vás na jednu krásnou, rozkošnou a prostrannou poušť, na té poušti uvedu vás do jednoho chladného stínu, ne sice pod stín jalovcový jako Eliáše, ne pod stín břechtanový jako Jonáše, ale do jedné chladné, blíž řeky Sazavy ležící jeskyně, kdežto sobě *sub umbra illius, quem desiderat anima vestra*,^(g) pod stínem toho, kteréhož jest žádala duše vaše, odpočínouti mocti budete. A abyste ve mdlobě vaší tím spíše a snáze občerstvení a posilnění býti mohli, představím vám a obětovati budu jeden krásný a spanilej polní aneb raději oudolní kvítek, někdy sice mezi polma chotounskýmá blíž královského krajského města Kouříma vzešlý, nasledovně ale na těchto horách, oudolích a pustinách sazavských přesazený a vykvětlý a až do dnešního dne libeznou vůní rozličných divův a zazrakův, všelikých milostí ctitelům a milovníkům svým ze sebe vydávající, *lilium convallium*, lilium oudolní aneb konvalinka nazvaný, velikého totižto divotvorce, našeho krajana a vlastence, orodovníka a zastupce, tohoto veleslavného Království českého patrona, ochránce, svatého milého Prokopa. A hle, sotva jsem vám o tomto vonném a libezném kvítku zmínku učinil, sotva místo, kde tento rozkošný kvítek vykvětl, oznámil a vyjevil, a již od vás jednohlasitě slyším volati slovy zamilované choti: *Curremus in odorem*,^(h) poběhneme po vůni tohoto rozkošného kvítku. Podťte tedy, unavení a zamilovaní poutníčkové, tuto sobě

v ochranném stínu svatoprokopském poodpočiňte, a když vy zatím odpočívati budete, já počnu ve jménu Páně.

Levate capita vestra,⁽ⁱ⁾ pozdvihněte maličko hlav vašich, laskaví v Kristu Pánu, *et considerate lilia agri, quomodo crescunt,*^(k) a považte kvítí polního, kterak roste, jak rozličnými a krásnými barvami ozdobil, vymaloval, zbarvil a tak říká ošatil jest jej Pán Bůh všemohoucí a ním zahrady a luka a pole krásně a mistrně jest vykrumploval a vypremoval, takže *nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis,*^(l) ani Šalomoun ve vsí slávě své tak oděn nebyl jako jedno z nich. *Considerate lilia agri,* považte kvítí polního, jak rozličnou, rozmanitou, rozkošnou a libeznou vůni ze sebe vydávají. *Considerate lilia agri,* považte kvítí polního, jak rozličné a podivné oučinky, mocnosti a ctnosti k uzdravení a ulehčení jak těl lidských, tak také rozličných zvířat, dobytkův a živočichův v sobě obsahují, takže některé z nich všeliké neduhy hlavy, jako jsou červená růže, majorana, karafilat, řimbaba, jiné rozličné neduhy očí, jako jsou bukvice, stračinužka, rozmaryna, levandule s mnohými jinými, jiné neduhy a bolesti zubův, jako jsou měsíček, pětিলístek, peltran, persan s jinými mnohými, jiné rozličné neduhy hrdla, jako jsou yzop, růže z Jericha, vorlíček, červený slez s jinými mnohými, jiné rozličné neduhy sluchu, jako jsou bazalika, poponec, dobrá mysl, saturie s jinými mnohými, jiné rozličné neduhy oudův, jako jsou šalvěj, jezmin, lilium, červený zvoneček s jinými mnohými, krotí, léčí a uzdravují. A kdož po Šalomounovi může všechny všech bylin mocnosti, ctnosti a oučinky vyzkoumati, vyzpytovat, vypsati a vyjádřiti. Mezi těmi rozličnými bylinami a květinami také obzvláštní své mocnosti a ctnosti v sobě obsahuje *lilium convallium*, lilium oudolní aneb konvalinka. Tento krásný a spanilý kvítek tak, jak toho zkušenost svědectví vydává, rád a nejraději roste v oudolích, lesích, při místech vlhkých. A ačkoliv dosti malý kvítek jest, nic však méně všeliké obzvláštní mocnosti a oučinky má a v sobě obsahuje. Takže předně vyhaní a vypuzuje všelikou jedovatost, za druhé ukrocuje všeliké mdloby a omdlevání a srdce velice posilnuje, za třetí čistí zrak a jasné oči působí.

Nyní, laskaví v Kristu Pánu, tak jako všemohoucí Pán Bůh rozličným bylinám, kořením a květinám rozličné oučinky jest přivtělil, tak také rozličným svatým a vyvoleným svým rozličné mocnosti jest propučiti a uděliti ráčil, skrze kteréžto oni všeliké neduhy a nedostatky jak tělesné, tak duchovní od nás odvracují a z takových nám svou mocnou u Boha přimluvou pomáhají. Z nichžto my některé proti bolesti

hrdla, jako svatého Blažeje, jiné proti hrozně bolesti kamene, jako svatého Liboria, jiné proti zimnicem, jako svatého Mikuláše Tolentinského, jiné proti mornému nakažení, jako svatého Rocha a Šebestiana, jiné proti hromobití a bouřkám, jako svatého Františka Xaveria, jiné proti obludám a strašidlám, jako svatého *Ignatia*, jiné proti bolesti očí, jako svatou Otylii, jiné proti bolesti zubův, jako svatou Apolenu, jiné proti náhlé a nenadálé smrti, jako svatou Barboru, jiné proti jinším rozličným těla i duše neduhům a nebezpečnostvím v čas potřeby horlivě vzýváme a velmi často viňšovaného oučinku od nich a skrze ně dosahujeme a nabýváme.

Mezi jinšími mocnými svatými a vyvolenými božími dalo jest nám skrze všemohoucnou prozřetedlnost božskou toto veleslavné Království české jednoho velmi mocného a silného zastupce, přimluvce a ochránce a ve všelikých potřebách a důležitostech pomocníka, svatého milého Prokopa, jehožto pomoc mnozí ctitelové jeho v rozličných potřebách a důležitostech svých hojně jsou okusili a až dosaváde okouší, takže to, co jinších svatých a vyvolených božích porůzno vyhledáváme, to všechno na svatém otci Prokopu shledati a od něho šťastně obdržeti můžeme. A kdybych já dnes tohoto velikého divotvorce, ochránce a zastupce našeho, svatého Prokopa, *panaceam* aneb bylinou všeliké neduhy hojící a uzdravující nazval, nechybil bych, poněvadž ale jeho k liliu konvalium aneb k konvalince připodobniti jsem sobě uminil, při svém předsevzetí zůstávám. Liliu tedy konvalium anebo konvalinka ráda roste a květe v místech pustých a vlhkých, lesích a oudolích, odkudž také své jméno *convallium* anebo oudolní táhne. Ó šťastná poušť sazavská! šťastné hory, lesy a oudolí sazavské, z kterýchžto tak krásný, spanilý, mocný a výborné oučinnosti kvítek jest vykvětl. Vzešla jest sice a ponejprve vyrostla bylinka tohoto krásného kvítku svatého Prokopa tak, jak to stáří čeští letopísníci dosvědčují, ve vsi Chotouni blíž královského a krajského města Kouříma, kdežto ten rozkošný a vonný kvítek svatý Prokop okolo léta Páně tisícího z poctivých, pobožných a šlechtných rodičův zplozen a narozen jest. A aby ta krásná bylinka vznik a zrost svůj tím dříve vzíti mohla, do hlavního toho Království českého města Prahy na Vyšehrad k učení literárnímu odeslán jest, kdežto v brzkém čase tato utěšená bylinka tak jest v umění a ctnosti prospívala a se rozmáhala, že se o něm to, co někdy o Janu Křtiteli: *Puer autem crescebat et confortabatur spiritu,*^(m) dítě pak rostlo a posilňovalo se v duchu, pravdivě řícti mohlo. Ano, i také již tato bylinka svatý Prokop první kvítek ze sebe jest vydal a ponejprve kvesti počal, když po dokonaném učení literárním ouřad kněžský na sebe přijal a k důstojenství kanovníckému vyzdvižen jest byl. Nebylo jest

dosti tomuto krásnému a spanilému kvítku svatému Prokopu na hoře vyšehradské skrze velebnost kněžskou a důstojenství kanovnícké jednou vykvesti, věda bezpochyby o tom, že *per transplantationem*, skrze přesazení kvítky k větší dokonalosti své přichází, pročez do řádu a řeholi svatého arcioťce Benedikta a kláštera břevnovského k větší dokonalosti přesazen býti jest chtěl, ano, samého sebe přesadil. Tuť teprva tato rozkošná konvalinka svatý Prokop krásně kvesti a libeznou vůni skrze svatý, příkrý, příkladný a nábožný život svůj ze sebe vydávati jest počal. Poněvadž ale liliium konvalium tak, jak toho naturalistove aneb přirozených věcí spisovatelove a zpytovatelove, ano, zkušenost samá svědectví vydává, nejradši v oudolích a v pustinách roste, po třetí aby k pravé dokonalosti přijíti mohl, na tuto sazavskou poušť a oudolí, a to sice okolo léta Páně 1033, tak jak toho starožitný kronikář český Hájek vysvědčuje, tento krásný konvalinkový kvítek svatý Prokop jest se odebral a tak říkáje poznovu zase přesadil. Ó šťastná poušť! šťastné oudolí! šťastné hory a lesy sazavské, v kterýchžto tento krásný kvítek se jest osadil, ujal a zouplna rozkvětl. V kterémžto samého sebe tak říkáje přeštěpování, ano, raději přesazení výborné rady svatého Jana Zlatoustého užívati a nasledovati jest musel, kterýž praví: *Recede de via et planta te in loco secreto, ut nec mundus tecum habeat aliquid commune, nec tu cum mundo,*⁽ⁿ⁾ odstup a odejdi od cesty a silnice a vštěp sebe na místě soukromém a pustém, aby ani s tebou svět neměl nic obecného, ani ty s světem. Neméně rozvažovati jest musel tento rozkošný konvalinkový kvítek svatý Prokop radu ačkoliv pohanského, však velmi prozřetedlného a rozvažlivého mudrce Seneky, kterýž dí:

*Non alia magis est libera et vitio carens vita,
quam quae relictis moenibus silvas amat.*^(o)

Nejnit' života žádného
v svobodě tak nevinného,
jako ten, kterýž opouští
města a bydlí na poušti.

V čemž sice i také příkladu mnohých svatých a vyvolených božích, jako Pavla, Antonína, Hilariona, Onufria, Šimona Stojanka, Jana Křtitele, ano, samého Krista jest nasledoval. Sotva, sotva tato rozkošná bylinka a kvítek konvalium svatý Prokop na poušti sazavské přesazení se jest ujal a usadil, ihned ouplně a dokonale rozkvětouce, moci a oučinky opravdového liliium konvalium na sobě vyjevovati jest počal. První tehdy moc a oučinek konvalinky jest, že jedovatost a všelikou jizlivost

vyhání a vypuzuje. Tu pěknou a velikou moc na sobě ihned od začátku až do konce jest ukázala naše přemilá, vonná a utěšená konvalinka svatý Prokop. Medle, co může býti jedovatějšího nad hada, o kterémž Mojžíš patriarcha praví: *Venenum aspidum insanabile*,^(p) jed hadův nejedovatějších neuzdravitedlní. Tím jedem hada nejedovatějšího nakaženo jest bylo celé pokolení lidské, když pekelní a ošemetní ďábel, způsob hada na sebe vezma, celé pokolení lidské v prvních rodičích našich jedem hříchu prvopočatečního jest nakazil. Což mně velmi pěkně dokazuje a potvrzuje vysoce učený *Cornelius a Lapide*, když praví: *Apte diabolus in specie serpentis tentavit Adam, quia serpentis est repere, venenum diffundere, hominem interimere, hoc autem fecit daemon*,^(q) schopně ďábel v způsobu hada pokoušel Adama, nebo hadí povaha jest plaziti se, jed svůj vylevati, člověka zahubiti, což učinil a činí ďábel. A netoliko ten pekelný had v ráji jed svůj ponejprve jest vylil a nás ním smrtně nakazil, ale i posavade jizlivým jedem pokušení svého náš škodlivě nakaziti a o život jak časnej, tak také věčný nás připraviti se vynasnažuje, pro kteroužto příčinu velmi často způsob anebo raději povahu hada ošemetného na sebe berou. Což mně opět dosvědčuje slunce církve svaté svatý Augustýn, kterýž takto učí: *Solet diabolus uti forma serpentis ad decipiendos homines, quia ea decepit Adamum et Evam ibique vidit hanc fraudem sibi bene succedere*,^(r) obyčej má ďábel užívati způsobu hada k oklamání člověka, nebo v tom způsobu podvedl jest Adama a Evu, kdežto viděl, že se jemu ta lest dobře povedla. Takové jedovaté hadí, dračí a ještěřčí shromáždění nalezla jest naše vonná konvalinka svatý Prokop na této někdy hrozná a strašlivá poušť sazvské, kdežto takových jedovatých a pekelných hadův a drakův dle starožitných pamětí v této jeskyni tisíc jest shromážděných bylo a se vynacházelo. Ty jak tento vonný, mocný a spanilý kvítek, prv na poušti sazvské nikdy nevidaný, jsou spatřili, hned jizlivou jedovatostí rozličného pokušení jej nakaziti, jizlivou jedovatost pokušení proti němu vylevati, ano, dokonce ten rozkošnej kvítek otdať vykořeniti všemožně se vynasnažovali. Ale rychle moc, sílu a libeznou vůni své svatosti, horlivosti a pobožnosti, jakož i všelikých jiných ctností tomuto jizlivému jedu a nakažlivosti odpírající ze sebe jest vydala naše mocná konvalinka svatý Prokop, kterýžto netoliko to ďábelské hadí pokolení mocnou a silnou všelikých ctností a svatosti své vůní jest zahnal a zapudil, ale i také jednoho nejsilnějšího z těchto pekelných a jedovatých hadův, na svůj pás uvázavše, tak uvázaného a dobře sešlehaného po schodech ven vyvedl, toto místo svaté opustiti

přinutil a jej od té ďábelské jedovatosti silný ďáblotepec jej osvobodil, čehož sice všeho na tomto místě svatém památka k očitému spatření až podnes pozůstává.

Druhá moc mého předsevzatého kvítku *lilium convallium* anebo konvalinky jest, že netoliko všeliké těžké omdlevání a mdloby zahání, ale i také srdce lidské velice posilňuje. Z tohoto vonného kvítku konvalinky táhne se skrze apatykářský kunst, umění a distilírování jedna výborná voda, kterážto pro velikou moc a výbornou oučinnost, již v těle lidském působí, *aqua aurea* anebo voda zlatá se nazývá. Ta voda netoliko v těch největších mdlobách člověka postaveného a omdlevajícího křísí a občerstvuje a srdce naramně posilňuje, ale také rozličné jiné těžké neduhy těla lidského hojí a léčí. Pravé, mocné a oučinnivé *lilium konvalium*, svatý patron náš Prokop, kterýžto netoliko omdlevající jest posilňoval a posilňuje, ale i také všeliké neduhy a nedostatky lidské nadpřirozenou mocí jest uzdravoval a až posavade uzdravuje. Tebe sobě za nejpřednějšího a hodnověrného svědka беру, ty slavná někdy a vznešená tohoto veleslavného Království českého hlavo a kníže české Oldřichu, tohoto slavného kláštera svatoprokopského někdejší štedrý zakládateli. Léta Páně 1045 Oldřich, kníže české, na hory sazavské na lov a honbu se odebera, nenadále jednoho nemírné velikosti jelena jest natrefil, kteréhožto dychtivě po horách a lesích, oudolích a pahrbčinách stíhající a nasledující, nenadále blíž řeky Sazavy toto utěšené a mocné *lilium konvalium* svatého Prokopa jest natrefil a ja z nenadalého s ním se shledání a natrefení nětco přestrašený, dílem od honby své velice unavený, netoliko pod stínem oudolí sazavského při tomto utěšeném kvítku a libezné vůni jeho jest poodpočinul, ale i také žízni omdlevající a prahnoucí od něho posilněn jest byl. Nebo vezma svatý Prokop čiší aneb koflik svůj (kterýž až podnes zde se spatřuje) a do něho vody ze studánky (nyní Vosovka nazvané), nabera tu vodu, mocným požehnáním svým jako nějakým zázračným distilírováním v to nejlepší a nejvýbornější víno jest proměnil, omdlevajícího knížete Oldřicha velice jest občerstvil, jakož i tehož knížete srdce utěšenými slovy svými a váženou řečí svou jako nějakou libeznou vůní k horlivé pobožnosti jest vzkřísil a nemálo posilnil. Po Oldřichovi knížeti vás sobě za svědky беру, rozliční, rozličnými neduhy a nemocma obtížení lidé, kteřížto skrze moc a podivné oučinky tohoto mocného a divotvorného *lilium konvalium* svatého Prokopa uzdravení a od neduhův vašich ulehčení jste. A zdaž bych já snad a bez snadu dnes mnohých zde v tomto chrámě Páně přítomných mých laskavých pánův poslouchačův za hodnověrné svědky vzíti a povolati nemohl, kteřížto v rozličných mdlobách, neduhách, nemocech a těžkostech

postavení, podivných oučinkův této sazavské konvalinky svatého otce Prokopa jsou hojně okusili, takže na tomto svatém divotvorci ona slova evanjelická vpravdě se vyplňují a řícti mohou, že skrze mocné a zázračné oučinky jeho *caeci vident, claudi ambulat, leprosi mundantur, surdi audiunt*,^(s) slepí vidí, kulhaví chodí, malomocní očištění byvají, hluší slyší. Ano, doloženo i to býti může, *bene omnia fecit et surdos fecit audire et mutos loqui*,^(t) dobře všechny věci učinil i hluchým rozkázal slyšeti i němým mluvíti.

Třetí veliký a mocný *lilium convallium* anebo konvalinky oučinek, moc a ctnost jest, že slepotě brání, oči vyčišťuje, bystřej a jasnej zrak působí. Mezi jinšími těla lidského neduhy a nedostatky zdá se býti, ano, jest nejtěžší a nejobtížnější slepota, avšak nynějších časů a nynějších lét lidé tímto nejtěžším neduhem nejvíceji obtíženi byvají. Někdy Spasitel a Vykupitel náš Kristus Ježíš, když jest se potkal s jedním člověkem od narození slepým, milosrdenstvím jsa hnut, *expuit in terram et fecit lutum ex sputo et linivit lutum super oculos ejus*,^(u) plivnul na zemi a učinil bláto z sliny i mazal bláto na oči jeho. Kdyby nynějšího času Kristus Pán na svět zase přijíti měl a tím způsobem všechny slepé uzdravovati, nepostačil by na zem plivati a bláto rozdělávati. Laskaví v Kristu Pánu, někdy Kristus Pán blátem slepotu uzdravoval, nyní člověka bláto a země oslepuje. Ovšem řekne mně někdo, když se člověku bláto do očí nahází, snadno voslepne a vo zrak přichází. Ale nerozumím já tu obyčejné bláto. Jest jiné bláto a země, kteréž člověka, i ten nejlepší zrak majícího, oslepuje. Jaké jest to bláto, jaká země? Medle, laskaví v Kristu Pánu, copak jsou ty, kteréž my sobě na světě tak velice všimáme a vážíme, nejpřednější kovy, zlato a stříbro? Nic jinšího nežli jedna od slunce nebeského vyvářená a vyčištěná země a bláto. Avšak ta země, to bláto mnohé, ach, velmi mnohé, ano, také časem ty nejmoudřejší lidi těžce jest oslepilo a až posavade oslepuje. Nejsou to slova má, ale samého Pána Boha, kterýž praví: *Munera excaecant oculos sapientum et mutant verba justorum*,^(v) zlato, stříbro a darove oslepují oči moudřích a změní slova spravedlivých. Odkudž příkře a přísně jest zapověděl Pán Bůh všemohoucí lidu izrahelskému v Starém zákoně: *Non accipies munera, quae etiam excaecant prudentes et subvertunt verba justorum*,^(x) nebudeš bráti darův, kterýž také oslepují opatrné a podvracují srdce spravedlivých. Ale *beatus vir, qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris*,^(y) vykřikuje *Ecclesiasticus*, blahoslavený muž, kterýž po zlatu neodešel, aniž doufal v penězích a pokladech, a protož dokládá: *Quis est hic, et laudabimus eum*, kdo jest ten, a chváliti budeme ho. Babice jakási času

jednoho na oči se roznemohla, i obavající se slepoty, požádala jest proti slušnému zaplacení jistého studenta, aby jí proti bolesti očí a k zachování dobrého a ostrého zraku nějaké lékařství poradil. Student nevěda, jak babici odbýti a peníze sobě vydělati, na místě jiného lékařství ceduličku jest jí napsal v tato slova: Babo, čert tobě vylup voči a nacpej do děr bláto. Kteroužto cedulku dokavad baba dlé přikázání a nařízení studenta na hrdle nosíc neotevřela a nepřečtla, dotad' dobře a vostře viděla, jak ale všetečně cedulku otevřela a přečtla, ihned pomalu slepnouti zase počala. Ten oučinek nabývání dobrého a ostrého zraku mocí jménované cedulky skrze silnou té babice víru působil jest d'ábel. Ale nynějšího času naučil jest d'ábel pokolení lidské ne sice zrak čistiti, ale mocí jakési podivné cedulky lidi oslepovati. Tu cedulku ponejprve tento ošemetní a zlostní lékař d'ábel na hrdlo zavěsiti a sny oklamati jest se vynasnažoval samého Krista Pána, když po čtyrydctidenním postu jeho na jednu vysokou horu jest vynesl, všechna království světa a bohatství jejich Kristu Pánu jest ukázal a těmito slovy k němu promluvil: *Haec omnia tibi dabo,*⁽²⁾ toto všechno tobě dám. A poněvadž tu nic způsobiti jest nemohl, takovou oslepující a zaslepující cedulku mezi lidské pokolení jest roztrousil a ní mnohé, i také dosti spravedlivé a pobožné lidi, jest oslepil. Ó proklaté, zlořečené, d'ábelské a zaslepující *tibi dabo*, tobě dám! Co jest medle, laskaví v Kristu Pánu, co jest někdy ta nejslavnější, nejprvnější, nejohraženější a teměř nedobyvedlná města a pevnosti z gruntu vyvrátilo a až posavade začastý vyvracuje? *Tibi dabo*, tobě dám. Co jest mnohou čistou a nepoškvrněnou panenku o čistotu panenství její připravilo a z ní veřejnou nevěstku učinilo? *Tibi dabo*, tobě dám. Co jest tak mnohé mordy a vraždy způsobilo a až posavade působí? *Tibi dabo*, tobě dám. Co jest medle mnohému zločinci, kterej dávno šibenice, meče, kola neb hranice zasloužil, řetězy a pouta, vězení a šatlaví otevřel, *tibi dabo*, tobě dám. Co jest medle mnohého spravedlivého soudce od Boha milé spravedlnosti odvrátilo a váhu spravedlnosti, kteráž vždy nepohnutedlná a tak, jak říkáme, v glejchu státi má, na jednu stranu zvažilo? *Tibi dabo*, tobě dám. Co jest medle tolik křivých a falešných spisův a podpisův vyhotovilo? co jest tolik falešných a křivých svědkův a svědectví nastrojilo? co jest tolik falešných a křivých přísah učinilo? *Tibi dabo*, tobě dám. Co jest mnohého o jeho dobré jméno, o jeho dobře zachovalou čest, ouřad, povinnost a dustojenství připravilo? *Tibi dabo*, tobě dám. Co jest medle spravedlnost samou a slunce spravedlnosti Krista Ježíše prodalo a vyžradilo? Nic jinšího nežli to proklaté, zlořečené a d'ábelské *tibi dabo*, tobě dám. Odkudž dobře jest zaznamenal ačkoliv že pohanský, však velmi moudrý kníže všech

krásorečníkův *Cicero: Nihil est tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit,*^(aa) nic nejní tak svatého, co by poškrvněno, nic tak ohraženého a pevného, co by penězi vybojováno a dobyto býti nemohlo. Němci nazývají naši bylinu zeměžluč tausend gulden, což v našem českém jazyku zní tisíc zlatých. Tato bylinka sice tak, jak o ní píše *Matthiolus*, výborně vyčišťuje zrak,^(bb) ale tausend gulden anebo tisíc zlatých mnohého, dosti dobrý, bystrý a čistý zrak majícího, oči jest velice zakalilo a zaslepilo.

Laskaví v Kristu Pánu, svatý Prokop, naše vonné lilium konvalium, otvírá oči, čistí zrak a odhání slepotu. Zkusil jest toho léta Páně 1664 nějaký Jan Kryjec, regimentu podhanovského voják, kterýžto v nebezpečenství pozbytí zraku postavený k této vonné konvalince svatému Prokopu se utek, vodou od něho posvěcenou oči sobě nekolikráte protřel a vymyl a šťastně čistého a bystrého zraku jest nabyl. Zkusil jest toho podobně léta 1689 ve vsi Ručicích na panství Kosteleckém nad Černými lesy rychtář na obě oči slepý, kterýžto k svatému Prokopu, tomuto mocnému lilium konvalium, pobožně putovati silné předsevzetí jest učinil. A hle, na cestě ještě jsa a ani místa nedojdouce, od slepoty své uzdraven jest byl. Zkusili toho mnozí jinší, že tato vonná, libezná a mocná konvalinka svatý Prokop otvírá voči. Otvíral jest sice tento utěšený Země české kvítek dobihajícího léta 1711 a nasledujícího 1712 v tomto zázračném a divotvorném obraze svém své svaté a milosrdné oči, měnil jest dosti strašlivě svůj svatý obličej, a medle, co jest nám tenkrátě skrze ty své otvírající se oči a změněný obličej svůj ponavrhnouti chtěl, nic jinšího zajistě, nežli abychom my oči naše bělmem a mrakotami hříchův, nepravosti, nešlechtnosti, tělesných žádostí a mrzkosti a všeliké nespravedlnosti zakalené a potažené sobě protřeli a již jedenkrátě k pobožnosti, ctnosti a spravedlnosti prohlídli a oči naše otevřeli. Poněvadž ale se to ani tenkrátě, ani až posavade na nás nevyplnilo a neshledalo, trestal nás Pán Bůh všemohoucí morem, trestal nás Pán Bůh všemohoucí krvavou válkou, a kdo ví, co na nás ještě Pán Bůh všemohoucí chová. Snad nás ještě i třetí metlou, to jest hladem, Pán Bůh ztrestati miní, když nám takové již místem na třetí rok trvající sucha ukazuje, z nichžto co jinšího nežli všelikou neourodu a z neourody co jinšího nežli hlad k očekávání máme. A to sice pro nic jinšího, nežli proto: *Quia dilexerunt homines magis tenebras quam lucem,*^(cc) že jsou lidé milovali a milují více temnosti a slepotu nežli světlo. Jaké temnosti, jakou slepotu? A odpovídá týž evanjelista Páně: *Erant enim eorum mala opera,* nebo jsou byli skutkove jejich zlí, a dáleji praví: *Omnis enim, qui male agit, odit lucem,* nebo každý, kdo činí, nenávidí světlo. Ó

hrozná temnota, hrozná slepota! Aby tedy svatý otec a patron náš Prokop, tato rozkošná a mocná konvalinka, tu slepotu srdce našeho osvětlil a nám voči naše bělmem hříchu zaslepené a potažené protřel, proto snad a bez snadu v tomto zázračném a divotvorném obraze svém své svaté a milosrdné oči jest otvíral.

Nyní tedy, laskaví v Kristu Pánu posluchači, připověď a předsevzetí své jsem vyplnil, tu trojí obzvláštní moc, ctnost a oučinek *lilium konvalium* anebo konvalinky na svatém orodovníku a ochránci, zastupci a divotvorci našem svatém Prokopu jsem vyobrazil a láskám vašim představil. A předně sice dokázal jsem, že tak, jako *lilium konvalium* všelikou jedovatou jizlivost a jizlivou jedovatost vyháň a zapuzuje, tak svatý milý Prokop z tohoto prv d'ábelského hnízda, nyní ale svatého místa toho jedovatého a pekelného hada d'ábla, v rozličném způsobu a tvárnosti se ukazujícího a sebe jizlivou a jedovatou ošemetností svou pokoušejícího, mocí pobožného a svatého života svého jest zahnal a zapudil. Za druhé, že tak, jako *lilium konvalium* mdloby a omdlávání zahání, léčí a srdce člověka velice posilňuje, tak svatý divotvorec, orodovník a zastupce naší České země svatý Prokop nejen za starodávna všeliké tělesné mdloby, nemoci neduhy a nedostatky jest uzdravoval a léčil a srdce ctitelův svých tak jako někdy knížete Oldřicha jest posilňoval, ale také až dosaváde napodobné oučinky ctitelům svým ve všelikých těla i duše mdlobách a nedostacích štědře propučuje a každého ctitele svého srdce milostí svou posilňuje. Za třetí, že tak jako *lilium konvalium* slepotu odhání a zrak jasný a čistej způsobí, tak svatý divotvorec náš Prokop všelikou naši v hříších zaslepenost od nás odnesti a bělmo hříchův z očí našich, abychom totižto sami sebe, tudy pak křesťanskou spravedlnost poznati mohli, podivnou mocí svou stáhnouti se vynasnažuje. Pročež nyní sem, sem pospěšte a poběhněte, vy všichni na této svaté poušti sazavské shromáždění poutníkové a horliví svatoprokopští ctitelové, obaváte se snad jedovatého uštknutí pekelného hada d'ábla, kterýžto *circuit tamquam leo rugiens, quaerens quem devoret*,^(dd) obchází jako lev řvoucí, hledaje, koho by nejen uštknul, ale sežral, *nolite timere*, nechtějte se báti. Ejhle, toho již jest přemohla moc a ctnost naší divotvorné konvalinky svatého Prokopa, toho, toho již svazaného a ukovaného drží svatý zastupce náš Prokop, *nolite timere*, nechtějte se báti, jestliže se k němu důvěrně utíkati a skrze veliké zásluhy jeho Boha všemohoucího slovy modlitby Páně *et ne nos inducas in tentationem*,^(ee) a neuvod' nás v pokušení, horlivě vzývati, od takové d'ábelského pokušení jizlivosti a uštknutí osvobození budete. Jste snad mnozí z vás všelikýma mdlobama, těžkostma a neduhy duše i těla obtížení, sem, sem na

tuto svatou poušť sazaravskou pospěšte, zde pod mocným a ochranným stínem této nebeské konvalinky svatého Prokopa se pobožně rozprostřete, srdce vaše omdlevající jemu upřímně obětujte a skrze libeznou vůni velikých milostí jeho všeliké mdloby pozbudete, posilnění nabudete a vinšovaného odpočinutí nejen časného, ale i věčného skrze orodování jeho šťastně dojdete. Bylo jest až posaváde oko duše vaše nešlechtné a bělmem hříchu a nepravosti potažené a zaslepené *et dilexistis magis tenebras quam lucem*,^(ff) a vy milovali jste více tyto hříchův temnosti nežli světlo ctnosti, pobožnosti a křesťanské spravedlnosti, sem, sem pospěšte a poběhněte. Ejhle světlo světa! tak jest někdy vyvolené své nazval sám věčná pravda Kristus Ježíš: *Vos estis lux mundi*, vy jste světlo světa. Po tomto jasném světle příkladného, pobožného a svatého jeho života vy pokračujte, paprškem svaté jasnosti a jasné svatosti jeho osvícení býti žádejte, tohoto jasného světla následujte, až by jste někdy, projdouce skrze temnosti a mrakoty smrti časné, světla věčného jasností šťastně osvícení byli. Amen.

(a) III Rg 19, (b) Ion 3, (c) Ion 4, (d) ibidem, (e) Hbr 13, (f) Ier 14, (g) Ct 2, (h) Ct 1, (i) Lc 21, (k) Mt 6, (l) ibidem, (m) Lc 1, (n) Chrysostomus super Mattheo, (o) Seneca in Hipolito, (p) Dt 32, (q) Cornelius a Lapide in Genesim cap. 3, (r) s. Augustinus libro 11 De Genesi ad litteram, cap. 28, (s) Lc 7, (t) Mc 7, (u) Io 9, (v) Dt 16, (x) Ex 23, (y) Sir 31, (z) Mt 4, (aa) Cicero in Verro, (bb) Mathioli libro 3, cap. 4, (cc) Io 3, (dd) I Pt 5, (ee) Mt 6, (ff) Mt 5 /?/.

3. 8. Ferdinand Karel Reismann z Risenperka: Dvě sprostné kázání o čisté a sprostné lásce jak k Bohu, tak i bližnímu v pravém a levém oku svatého Martina biskupa a vyznávače v farním kostele téhož svatého patrona v královském Starém Městě pražském při veječnické slavnosti a pobožnosti dne 11. *novembris* v létu Páně 1722 a 1724 vyobrazené a představené, při kterémžto vyobrazení namísto malířského penzlíku sprostného jazyka a namísto vysokých barev čistých slov svatého evangelium jest potřeboval a užíval Ferdinand Karel Reismann..., Praha 1724

Následující text působí dojmem, jako by vznikl den nebo týden, a přitom mezi jeho prvními a posledními slovy leží časový úsek nejméně dvou let. Vlastně máme před sebou dva texty, dvě kázání, proslovená tímž řečníkem na též místě na takřka stejné téma v rozmezí dvou let. Autorem promluv je augustinián Ferdinand Karel Reismann, místem již zmíněný kostel svatého Martina ve zdi; v obou chvalořečích se kazatel stylizuje do role malíře, pokaždé se pokouší o portrét světce a pokaždé stihne namalovat z tváře svatého Martina pramálo, jediné oko. První kázání bylo prosloveno roku 1722, druhé roku 1724 - a téhož roku oba texty vyšly pohromadě tiskem.

Snaha vzájemně provázat jednotlivá sváteční i nedělní kázání je bezesporu stará jako kazatelství samo. Především v případě nedělních kázání je vzájemná spojitost jednotlivých promluv daná perikopami i vzájemnou provázaností základních pravd křesťanské nauky. U svátečních kázání je hlavním pojítkem postava světce, jeho život, ctnosti atd. Přesto se některá kázání o též světcích od stejného autora značně odlišují i v základním pojetí; jako příklad nám mohou posloužit Soukupova svatoprokopská kázání vydaná v této edici. Někdy ale kazatelé v 17. a 18. století svá nedělní či sváteční kázání úmyslně těsně propojují a motivicky proplétají ve snaze vytvořit jednotný, v podstatě architektonický celek. Jeho základem je společný hlavní nápad, který je paralelně v jednotlivých promluvách rozvíjen, někdy v symetrické harmonii s použitím obdobných postupů při výstavbě jednohokaždého textu, jindy naopak kazatel může zdůrazňovat nespojitelnost obou promluv, rozdíly mezi zdánlivě obdobnými situacemi apod. Nejčastěji stála u vzniku těchto dvojic či trojic kázání náhoda; poutní slavnosti se každoročně opakovaly a úspěšní řečníci bývali častokrát opětovně přizváni, týž kazatel připravoval v určitém časovém odstupu pohřební kázání nad členy jedné rodiny, jindy chtěl kazatel

výrazněji připomenout myšlenku, kterou proslovil při jiném svátku. Někdy ovšem spjatost textů souvisí především s výzdobnou koncepcí dané sbírky kázání (například abecední hříčky v nepomucenské postile kněze F. H. Gregora, zmíněné v předmluvě k jeho chvalořeči). Samozřejmě i u ostatních dvojic či trojic kázání musíme uvažovat o dodatečné úpravě kázání pro tisk a o dodatečném přizpůsobení prvního textu časově mladší promluvě.

Zřejmě první důmyslně spjatou dvojicí kázání z českých zemí jsou pohřební promluvy augustiniána Jiljího od svatého Jana Křtitele (jeho autorství není zcela jistě doloženo) nad otcem a synem Jozue a Bohuslavem Kořenskými z Terešova ze 40. a 50. let 17. století.¹⁶¹ Zdá se, že dvojice promluv byly oblíbené především u augustiniánů: vedle Reismannových svatomartinských promluv náleží k nejznámějším dvojice kázání o svatém Augustinovi Dva halíři mědění od kněze Václava Antonína Grubera, která byla proslovena v třeboňském augustiniánském klášteře.¹⁶² Někdy vycházely vzájemně spjaté promluvy samostatně a byly až dodatečně v některých klášterních knihovnách svázány do jediného svazečku; vzájemné vazby mezi jednotlivými promluvami bývají v těchto případech poněkud oslabené. Typickým příkladem je dvojice pohřebních promluv nad manžely Hynkem a Ažbětou Schultzovými ze Strašic od Jana Hynka Libertina nebo čtveřice svatobernardských promluv Jana Jiřího Libertina z Plas z let 1713–1724, zmíněná v předmluvě ke Steydlovu kázání.¹⁶³ Někdy máme k dispozici jen jednu z promluv, druhá tiskem nikdy nevyšla. Například Vojtěch Dobrohlav v úvodu svatojanského kázání prosloveného v Hradci Králové v červnu roku 1723 píše o nám neznámé promluvě: **„...jestliže jsem stavení mé, kterého základ položen byl 7. září, nedokonalé zanechatí musel pro připadající vlhký podzimek, abych dostavěl nyní, dokavád letní povětrí k tomu slouží...“**¹⁶⁴ Někdy jsou vazby mezi dvěma texty minimální, kazatel v podstatě jen nápaditě připomíná minulé téma. Například Pavel Josef Axlar v postile Nábožný horlivý vůdce v kázání na den svatého Ignáce píše: **„Páni poslouchači, já jsem byl až podnes vaším dlužníkem, nebt' jsem vám, jakož víte, na den svatého Františka Xaveriusa daroval tak dobrý meč, že se mu**

¹⁶¹ Viz poznámku č. 51.

¹⁶² V. A. Gruber, Dva halíři mědění do pokladnice uvržení..., Praha 1719 (Knihopis č. 2762).

¹⁶³ J. I. Libertin, Stěhování před svatým Jiřím velmi smutné..., Praha 1725 (Knihopis č. 4877); týž, Vandr potěšitelný ... Václava Hynka Schulze (Knihopis uvádí pouze v Dodatcích); plaská kázání jsou ve svazečku Strahovské knihovny sign. BC VI 137, srovnej poznámku č. 87.

¹⁶⁴ V. Dobrohlav, Cti ochránce..., Hradec Králové 1723 (Knihopis č. 1967).

v světě málo /.../ mečů najde, o vojáku pak, který by s tím mečem zacházeti a bojovati náležitě uměl, nečinil jsem žádné zmínky.¹⁶⁵

Reismannova dvojice kázání byla proslovena v jednom z velmi starobylých pražských kostelů; kostel svatého Martina byl poprvé připomínán k roku 1187. Ve 20. letech 18. století již měl za sebou barokní úpravy interiéru a věže. Opravy a úpravy následovaly po požáru roku 1678, který značně poškodil nejen kostel, ale i blízkou faru. Abychom si lépe představili atmosféru místa, připomeňme, že kolem kostela byl ve 20. letech 18. století hřbitov a že dodnes dochované pojmenování ve zdi souviselo s těsnou blízkostí městského opevnění. Svátečnímu kázání byli přítomni i oba kněží zdejší farnosti, farář Kryštof Vojtěch Hubatius z Kotnova, vyšehradský kanovník, z jehož iniciativy Reismannovy svatomartinské promluvy vyšly tiskem (v našem výboru se zanedlouho seznámíme i s vlastní Hubatiovou promluvou) a kaplan Antonín Rigon, proslulý v tehdejší Praze jako obětavý opatrovník nemocných při morové epidemii roku 1713 (přitom se údajně třikrát morem nakazil a třikrát uzdravil).

Ze života autora kázání, augustiniána Ferdinanda Karla Reismanna z Risenperka, známe jen základní údaje. Narodil se roku 1688 na pražském Starém Městě, v roce 1714 se stal řeholníkem augustiniánského kláštera na Karlově, kde působil jako sváteční kazatel. Zemřel předčasně 28. března 1728. Z jeho kázání vyšla tiskem ještě sváteční svatojanská promluva, kterou pod názvem Neuhasedlný oheň lásky přednesl u pražských křižovníků s červeným srdcem roku 1722.¹⁶⁶

Moderního čtenáře možná překvapí spjatost úvodu první Reismannovy promluvy s mobiliářem chrámu; obraz svatého Martina od Karla Škréty kazatel využívá jako základ pro rozvedení svých nápadů i příkladů ze života světce. Řečník se promyšleně snaží působit na všechny smysly posluchačů a k tomu užívá všech dostupných prostředků. Přenesení pozornosti na zobrazení světce bylo využíváno častěji v těch případech, kdy bylo třeba posluchačům představit postavu méně známou (například kázání Norberta Rupia o svatém Janu Sagunském z kláštera v Ročově z roku 1691), nebo tehdy, když byl obraz považován za zázračný a kázání se víceméně opíralo o zázraky s ním spjaté (například Jelínkovo kázání Sláva

¹⁶⁵ P. J. Axlar, c. d., s. 700.

¹⁶⁶ F. K. Reismann z Risenperka, *Neuhasedlný oheň lásky...*, Praha 1722 (Knihopis č. 14 793); kázání v nové době vydala M. Horáková, *Nádoba zapálená, Žďár nad Sázavou 2000*, s. 81–92.

svatoprokopská ze Sázavy z roku 1760).¹⁶⁷ Výtvarné umění bylo vnímáno v daleko užších souvislostech s literaturou, než jsme zvyklí z moderní doby; každé zobrazení z pohledu 17. či 18. století jen rozvíjí myšlenku nebo nápad literárního původu. Jak lapidárně napsal významný český kazatel a autor postily Michael Pelischotti, „**co veršovcové vymyslili, to malířové malují.**“¹⁶⁸

Obě kázání jsou vystavěna v podstatě symetricky. Rozvíjejí stejný vstupní citát z Lukášova evangelia, přičemž výklad je v obou textech založen na vybraných, známých i méně často vzpomínaných příbězích ze svatomartinské legendy. Kazatel v obou kázáních čerpá ze svatomartinské legendy v podání jezuity Petra Ribadeneiry (vyšla tiskem v latinském souboru životů nazvaném *Flos sanctorum*), naopak stranou ponechává novější zpracování uveřejněné ve sbírce *Vitae sanctorum* z roku 1696.¹⁶⁹ Stať druhé promluvy (od „Čtu u svatého Marka...“) je v porovnání s první chvalořečí více dynamizována řečnickými otázkami a vloženými problémy či úvahami. Kazatel v ní podstatně zřetelněji nechává vystoupit již dříve naznačený kontrast mezi slabostí našeho zraku a čistotou světcova pohledu. Závěr má v obou kázáních formu prosby či modlitby, u prvního textu bohatě rozvedené, u druhé kratší, ale o to pevněji spojené s hlavním nápadem (abychom „nabyli tak dobrý a čistý zrak“). Obě promluvy se nejvíc liší v úvodu: první je vystavěna na antitetickém vztahu citátu z Plinia a studentského úsloví, přičemž téma chvalořeči je oznámeno promyšleně, za pomoci vtipné paralely s citátem z díla dominikána Vincentia Ferrarského; uznávaný řečník přelomu 14. a 15. století svým posluchačům oznámil, že v jediném kázání nemůže postihnout všechny světcovy ctnosti; Reismann se tedy s odvoláním na Vincentia jako autoritu zaměřil na jedinou světcovu ctnost. Obdobné úvody promluv založené na důvtipných analogiích se slovy autorit byly v 17. a 18. století oceňovány, ale vzhledem k obtížnosti a případně i vratkosti těchto konstrukcí je kazatelé využívali jen zřídka. Úvod druhé Reismannovy promluvy má oproti tomu funkci

¹⁶⁷ N. Rupius, *Člověk poslaný od Boha, kterémuž jméno bylo Jan...*, Praha 1691 (Knihopis č. 15 080); M. Jelínek, *Sláva svatoprokopská aneb Trojnásobného vítězství vejtah...*, Praha 1760 (Knihopis č. 3535).

¹⁶⁸ M. Pelischotti, *Unum, binum, trinum, to jest Jedno, dvoje, troje kázání sváteční...*, Praha 1751 (Knihopis č. 6991), s. 460.

¹⁶⁹ P. Ribadeneira, *Flos sanctorum seu Vitae et res gestae sanctorum ex probatis scriptoribus selectae et in formam concionum ad usum concionatorum accommodatae...*, Coloniae Agrippinae 1630 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AN XI 8); *Vitae sanctorum to jest Životove, skutkove, mučedlnictví, smrt a památka nejpřednějších svatých a světic božích...* Praha 1696 (Knihopis č. 15 806); Knihopis českých a slovenských tisků do r. 1800 uvádí sice údajný český překlad Ribadeneirova spisu *Životové některých známějších svatých...*, Praha 1616 (Knihopis č. 14 837), ale s největší pravděpodobností jde o dílo jezuity Jiřího Plachého - Feruse, do kterého byla jen připojena Ribadeneirova legenda o sv. Ignácovi (srov.: J. Linka, *Vitae sanctorum 1696, Bibliotheca Strahoviensis 4–5*, 2001, s. 193).

důležitého spojujícího článku: kazatel připomněl posluchačům i své dávné, dnes neznámé kázání, ve kterém vykreslil svatého Martina jako vojáka, a naráz stylizovaně váhá, jako by nevěděl, na kterou ze svých předchozích promluv navázat. Posluchač je tak promyšleně udržován v napětí, které se snad mohlo změnit i ve zděšení, když na samém konci úvodu kazatel v sarkastické poznámce pravil, že nemíni zdržovat, „dokud den a světlo máme“ (sváteční kázání bylo s největší pravděpodobností prosloveno v ranních hodinách).

Reismann obě kázání sjednotil již od antiky oblíbenou metaforou „očí duše“, kterou zřejmě jako první použil filozof Platon a kterou nalezneme i u Cicerona, Lukiana a po nich i u celé řady středověkých a raně novověkých autorů. Vidění, atribut tělesného oka, se v tomto užití přenáší na intelektuální schopnosti nebo etické hodnoty člověka.¹⁷⁰ V Reismannově pojetí je lidské oko jednou vnímané jako nespolehlivé, snadno podléhající klamu krásy a přetvářky, jindy vykreslené jako symbol prostoty a duchovní čistoty. S lidským okem se v textu setkáváme v příslovích a úslovích („kdes pak nechal tvé obě oči?“, „frons oculi, vultus“), posluchačům jsou připomínány „očí mysle“, i světcův pláč je připomenutím jeho očí. Posluchači jako by byli nuceni se v obou promluvách proměnit v diváky, kteří mají před očima dvě plátna: dokončený, ale v podání kazatele nedokonalý Škrétův obraz, a pomyslný, značně nehotový, ale v mnohém dokonalejší obraz světcových očí. Kazatelova stylizovaná malířská činnost jako by měla vlastní dějovou kostru; malíř se rozhodne namalovat portrét, ale nikdy k jeho dokončení nemá dostatek času, namaluje tedy jen to nejpodstatnější. Reismann tedy svým posluchačům evokuje prostředí značně vzdálené kazatelně, a tím jistě ovlivnil jak Kryštofa Hubatia (kterého obě kázání nadchla a který evokace využil i ve svém nepomucenském kázání vydaném v naší knize), tak možná i největšího českého mistra evokativních postupů, kazatele Ondřeje Františka de Waldta.

Kázání na téma lidských očí, „očí podle světa“ a „očí podle Boha“, bychom bezesporu i v pobělohorských Čechách našli celou řadu. Reismanna snad vzdáleně inspirovalo kázání Daniela Nitsche z postily Berla královská (12. neděle po svatém Duchu) z roku 1709.¹⁷¹ Důležitý vliv mohlo mít na Reismanna svatomartinské kázání již vzpomenutého Pavla Josefa Axlara z postily Nábožný horlivý vůdce. Oko představuje v Axlarově výkladu důležitý symbol: „...**nenít' ovšem do srdce oknem**

¹⁷⁰ E. R. Curtius, c. d., s. 155.

¹⁷¹ D. Nitsch, Berla královská Jezu Krista..., Praha 1709 (Knihopis č. 6194), s. 123–128.

samé toliko ucho, kolik smyslů, tolik oken, nejpřednější okno jest oko, a snad proto v řeči český maličký rozdíl jest mezi okem a oknem, abychom tomu porozuměli, že tak mnoho jest oko při člověku jako okno jeho stavení.¹⁷² Všichni zmínění řečníci samozřejmě znali a používali i kazatelské příručky, zejména Pieriovu Hieroglyphicu, ve které byla symbolice částí lidského těla (včetně oka) věnována dostatečná pozornost.¹⁷³

Zcela jistě Reismannovy chvalořeči ovlivnily dalšího významného českého kazatele Fabiána Veselého. Pouhé čtyři roky po druhé Reismannově promluvě kázal stejně jako jeho předchůdce v chrámu svatého Martina ve zdi o lidském oku jako **„oudu mezi oudy, vejtahu krásy, všech viditedlných věcí čistém zrcadle“**. Veselého promluva byla zároveň instalační; kazatel neváhal k oku přirovnat jak světce, tak i instalovaného faráře: **„Oboje tato slavnost v podobenství oka jest vyobrazená. Byl svatý Martin bedlivý pastýř a apoštolský muž, a proto byl oko. Dnešní pak důstojně velebný /.../ pan farář přistupuje k ouřadu svatomartinského pastýře, a proto i on vlastnosti oka na sebe bere.**¹⁷⁴ Jako by se oko stalo něčím víc než ústředním motivem dvojice kázání, jako by bylo povýšeno na dobový symbol či emblém celé svatomartinské farnosti.

Reismannovo kázání se dochovalo zřejmě v pouhých čtyřech exemplářích. Pro naši edici jsme vycházeli z výtisku uloženého ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů (sign. CQ VII 2/47).

/text obou kázání/

Kázání první

aneb

Oko pravé

ukazuje na svatém Martinu pravou a čistou k Bohu Stvořiteli a Spasiteli svému lásku a učí nás, kterak ve všech skutcích a činech našich pravý a čistý, dobrý oumysl míti a zachovati máme.

Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.

¹⁷² P. J. Axlar, c. d., s. 30.

¹⁷³ Viz poznámku č. 36.

¹⁷⁴ F. Veselý, Oko svíce těla..., Praha 1728 (knihopis č. 16 504); Veselý byl také autorem jedné z nejvýznamnějších postil.

Bude-li oko tvé sprostné, celé tělo tvé bude světlé.

Učený *Philostratus* in *Vita Apoloniū^(a)* takto píše: *Oculi mores hominum plerosque indicant*, že oči větším dílem člověka jeho mravy a povahy ukazují a prozrazují. Nejvíce pak ale, jak učí Plinius, na očích se pozorovati má *color, quantitas, situs et motus oculi*, to jest, jaké barvy oko, jaké velikosti a širokosti, jakého položení na tváři a zdaž rychlého, aneb pozdilého hnutí? A z toho že potom se lehce poznati může, jakých přirozených náchylností a *complexi* ten takový člověk jest. I obrátím se tehdy k tomuto výbornému, od vzáctné a kunstovné ruky již v Pánu usnulého malíře *Screti* zde na velkém oltáři svatého Martina vymalovanému obrazu a podívám se mu, jak na to náleží, do očí, tak abych tím spíšej a lépej mohl spatřiti a poznati, jak dobré *complexi* a náture byl jest svatý Martin. Mezitím stojí mně trošku podál, a co víc, znamenám, že se jaksi dolu kloní k jakémus žebráčkovi a má sklopené dolu obě oči. Jak a kterak já tehdy z jeho očí barvy poznám, co za náture měl ten svatý muž? Než byť i krásně byl malovaný s očima zhůru, aneb rovnýma očima ke mně, zdaliž bych podlé nich směl a mohl soudit, že svatý Martin měl takové a nejínší barvy očí? Neb co se pánův malířův týče, staré jest o nich přísloví: *Pictoribus atque poetis multa licent*, že malířům a veršovcům (byť tomu vpravdě tak nebylo) leccos projde. Avšak kdybych i krásně měl zde před očima pravý a náležitý *contrfect* aneb svatého Martina životně vypodobňující obraz, přitom viděl a věděl, jaké podoby a barvy byly oči jeho, zdaliž bych bezpečně mohl z toho zavřít, že jest on takových povah a takového přirození byl, jakého jej vedlé učení mudrákův jeho oči býti ukazují? Ach, špatná a příliš omylná by to byla průba, špatný důkaz. Neb zdaliž opět vůbec známé u študentův přísloví nejní: *Frons, oculi, vultus persaepe mentiuntur*, čelo, oči a tvářka častěj škodí a bývá lhářka. Poněvadž ne vždycky, jak se co našim smyslům zdá, jest vpravdě to takový, ale mnohomnozstvíkráté bývá oklamané a ošizené oko naše. Ne všecko, co se blyští, jest zlato, tak taky ne každý, který líbou tvář ukazuje, dobře myslí, ani zas taky ten, který škaredě hledí, proto druhého nenávidí, ale skutkové ti ukazují a dokazují přitele neb nepřitele. Z té příčiny Spasitel náš Kristus Ježíš u svatého Matouše v kapitole sedmé mluví takto: Pilně se varůjte falešných proroků, kteříž přicházejí k vám v rouše ovčím, vnitř pak jsou vlci hltaví, po ovoci neb skutkův jejich poznáte je. Jako by řícti chtěl: Jsou mnozí, kteří se zevnitř na oko pěkně a laskavě stavějí, a v srdci zatím přemejšlejší, jak

a kterak by bližního svého mohli otrávit, nelze tedy, ach, nelze z obličeje, očí člověka poznat, co v jeho srdci přebývá a vězí, ba jistě ne, obzvláště v tyto časy, kdežto již mnozí křesťané za upřímnost a sprostnost se velice stydí, a kdo prej nezná falešnou světa politiku, slova jeho nemají žádného kšiku. Věrný služebník boží a velký v světě divotvorec, též vysoce osvícený muž z řádu kazatelského *sanctus Vincentius Ferrerius*, maje času jednoho kázati o svatém Martinu, k svým milým poslouchačům takto pravil: *Si omnes ejus virtutes vellem vobis declarare, non sufficeret tempus, sed de praesenti declarabo quinque*, kdybych chtěl všechny ctnosti vám vypsatí svatého Martina, čas by mně k tomu nestačil, pročez na tenkráte jen toliko patero jeho obzvláštních ctností přednesu a ukážu. *Prima est fidelitas mentis*, první jest mysle jeho upřímnost, *secunda est humilitas cordis*, druhá jest srdce jeho poniženost, *tertia pietas operis*, třetí nábožnost v jeho dobrých činech a skutcích, *quarta asperitas corporis*, čtvrtá těla svého ustavičné mrtvení, *quinta firmitas vitae*, pátá jeho svatého života stálost a až do smrti v dobrém setrvání. Tak právě i já dnes řícti mohu: *Si omnes virtutes vellem vobis declarare, non sufficeret tempus*, kdybych chtěl o všech ctnostech svatého Martina s vámi jednati, nepostačil by mně k tomu čas. Pročez na tenkráte ani o všech těch patero ctnostech, které svatý *Vincentius* v svém kázání jakožto nad jiné obzvláštnější lidu představuje a přednáší, já dnešního dne jednati mohu, ale moje řeč jen toliko bude aspoň z těch všech o jedné ctnosti, a to o té, kterou svatý *Vincentius* na svatém Martinu ze všech za první a nejpřednější počítá, řka: *Prima est fidelitas ejus mentis*, první jest jeho čisté mysle sprostnost a upřímnost. Než, laskaví v Kristu Pánu poslouchači, pokud že sprostnost u vás málo a u mnohého snad dokonce nic neplatí, tak lépe by bylo, abych mlčel, poněvadž moje dnešní sprostné kázání má býti o samé čisté sprostnosti, neb hledě já na svatého Martina a zpytujíc jeho svatý život zde na zemi, spatřil jsem zajisté na něm oko rovné, čisté a sprostné, o kterémžto jsem taky u sebe zavřel sprostně jednati, a to nejvíce z příčiny té, že dnešní svaté evanjelium to *thema* a ten *concept* mně samo dává na ruku. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, bude-li oko tvé sprostné, tělo tvé všecko bude světlé. Ať již tedy při tom zůstane. Budu já malovati v pravém oku svatého Martina pravé a čisté jeho k Bohu cílení a proukázu jeho dobré mysle svatou sprostnost a upřímnost. Lásky vaše pak mně popřejí svou k tomu trpělivost, a tak začnu ve jménu Páně.

Čteme v dnešním svatém evanjelium takto: Svíce těla tvého jest oko tvé, bude-li oko tvé sprostné, tělo tvé všecko bude světlé, pakli' bude nešlechtné, také

tělo tvé bude tmavé. Než medle, co jest při nás ta jasná svíce? I jest pravá a živá v Kristu Pánu víra naše. A co se pak skrze oko rozumí? I rozumí se věrná mysl naše. Co pak skrz tělo naše? Ach, což jiného nežli tento vezdejší celý život náš, to jest všecky časného života naše skutky a činové. Bude-li tedy oko naše sprostné, to jest, bude-li mysl naše sprostná a čistá a bude se s poznalou pravdou řídití, ukáže i na sobě a viděti dá čisté světlo pravé Kristové víry, tehdáž celé tělo naše bude jasné a světlé, chci říct: všecky naše skutky a činové celého života našeho budou ctnostný a Bohu milý; pakli ale oko naše bude nešlechtné, to jest, nebude-li mysl naše s pravou a živou vírou čistě se srovnávat a my s zkřiveným a nečistým oumyslem budeme skutky naše konat, více chtěje se líbiti lidem v světě nežli Bohu, tehdy celé tělo naše, to jest celý a všecken zde na zemi život náš, bude zatmělý a hříšný, poněvadž skrze tmy rozumějí se hříchové a všeliký blud, byť krásně tehdy před světem mnohé naší skutkové se zdály dobré a chvalitebné, nicméně jestliže se dějou a konají neupřímným k Bohu oumyslem, takže to duchovní oko naše, to jest mysl naše, více tudy hledá svou marnou u světa chválu nežli slušnou čest Boha Stvořitele a Spasitele svého. A krátce o tom mluvíc, jestli žádá kdo těmi dobrýma skutky (které zevnitř činí) více se marně lidem nežli Bohu zalíbit, jistě takový skutkové před Bohem jsou ošklivý a nečistý. Čistá tedy, k Bohu samému cílicí křesťana jeho mysl aneb k Bohu obrácený, rovný a upřímný ve všech činech oumysl jest to sprostné, čisté a jasné oko? Tak jest a nejináče.

Pozorujeme již teď, jak dobré a čisté mysle byl svatý Martin a jakým oumyslem co činil. Medle, kam stále jest cílilo a jedině směřovalo oko aneb mysl jeho? A když zpytuji náležitě jeho svatý život, nacházím, že když byl ještě v křesťanské škole na cvičení a nežli ještě křest svatý přijal, jsa tehdáž vojákem, jel spolu s jinými vojanskými kamarády skrz bránu města *Abiano* řečeného, kdežto jej jakýsi chromý, chudý a nahý žebráček za křesťanskou svatou almužnu žádal. Svatý Martin upamatujíce se, kterak světa Spasitel Kristus Ježíš obzvláště své milé křesťany učí a nabízí k milosrdným skutkům, jichžto obzvláště sedm duchovních, sedm tělesných se počítají, mezi kterýmižto se nachází též *operire nudos*, nahé odívati, nemeškal svatý Martin a s velikou radostí vytrhl rychle z pošvy kord a ním plášť svůj na dvý rozdělil, aby tak jedním dílem pláště toho bídného žebráčka jeho nahé tělo přikryl a přiodíl. Ach, Martine, co to děláš! co myslíš a kam hledíš! kdes pak nechal tvé obě oči? Medle, co nevidíš, kterak se tvojí kamarádi tomu hlasem smějí a tu tvou štědrotu za tu nejvyšší pošetilost držejí a mají! Což nevidíš, kterak se

tobě teď v tvém krátkém plášti (jako z mysle strženému) posmívají! Ach, náš svatý Martin nic na to nedbá, nic on se na to neohlídá, ale oko jeho hledí zprosta toliko jen na to, skrz co by se Kristu Ježíši, Spasiteli svému, nejvíce líbiti mohl. Zdaliž jej kdo z toho chválí neb tupí, nic svatý Martin na to nemyslí, poněvadž sprostná mysl svatého Martina jest jediné k samému Bohu obrácená, dostiť jest jemu na tom, že on skrz ten skutek dokázal, kterak v škole křesťanské prospívá, že totižto mezi jiným za ten čas se naučil znáti, kolik v *catechismusu* milosrdných skutkův poznamenaných se nachází, mezi kterýmižto jest také obzvláštní jeden: *operire nudos*, nahé odívati. Považte nyní, laskaví v Kristu Pánu poslouchací, nejni-li Martina oko sprostné a čisté? A zdaliž nejni všecka mysl jeho zcela obrácená k Kristu? A hle, to učinil svatý Martin, nejsa ještě v křesťanské víře vyučený. Protož také, jak jest míle ten milosrdný křesťanský skutek nad tím nahým žebrákem prokázal, Kristus Ježíš přioděný s tím dílem pláště v tu noc se mu uprostřed anjelův v velkém blesku ukázal, řka k nim: *Martinus adhuc catechumenus hac me veste contexit*, Martin ještě u víře křesťanské nevyučení tímto rouchem mne přikryl. Byvše potom brzy na to u víře Kristové dokona vyučený, křest svatý přijal. Tuto pozorujte, kterak teprv oko jeho jediné jest hledělo Kristu Ježíši sloužiti, po cestě věčné pravdy choditi a Krista následovati, takže vidouce svatý Hilarius biskup svatého Martina nad jiné ve všelikých křesťanských ctnostech se stkvoucího, silně na to tlačil a o to usiloval, aby po přijatém čtvrtým menším posvěcení jej brzy za *subdiacona*, pak *diacona* aneb jahna posvětil. Svatý Martin ale soudíce sebe sám, že by tak vysokého církevního ouřadu nebyl hodný, dlouhý čas jest nechtěl než toliko *exorcistou*, totiž d'ábla zaklínačem, zůstati. Když pak ale jakožto *exorcista* svůj duchovní ouřad s ne brzy vídanou horlivostí zastával a jsouc střídme, čistě a svatě živ, ze všelikých zlým, nečistým duchem posedlých těl k nemalému podivení všeho lidu svým zaklínáním a horlivou modlitbou d'ábly vymýtal, z poručení svého vrchního dohnán jest většího posvěcení přijmouti, takže posledně pro množství divův a zázrakův, které Bůh všemohoucí skrz ruce svatého Martina v lidu činil, učiněn jest knězem, neb nejen toliko skládaje na nemocné ruce své, od rozličných neduhův a nemocí jich osvobozoval, ale i také již mrtvým s svou vroucnou modlitbou život jest navrátil a z mrtvých zkřísil.

Jakmile tehdy v Turonu biskup v Pánu usnul, ihned za duchovního pastýře a biskupa od všeho lidu v srdcích požádán jest, poněvadž pak ale pokora a poníženost svatého Martina všem příliš dobře známá byla, nevěděli jsou, kterak by jej k tomu

přivedli, aby on tu takovou povinnost na sebe přijal. Pročež jistý měšťan, *Ruricius* řečený, vynalezl jest tuto duchovní lest: navštívce svatého Martina, jej jménem své nemocné manželky za ten křesťanský skutek velice prosil a žádal, aby svatý Martin tu cestu vážil a k jeho nemocné manželce s ním se odebral a jí v její těžké nemoci nějaké duchovní potěšení udělil a na duši posilnil. Zatím pak ale v jistým na té cestě ležícím kostele stalo se shromáždění křesťanského lidu a již k tomu taky jistí muži byli navedení, aby když vejde svatý Martin s *Ruriciusem* do chrámu Páně, jej mocí k oltáři vedli a na biskupskou, jemu připravenou stolicí dosadili. Pročež když na prosbu a žádost *Ruricia* svatý Martin, maje oko sprostné a nemyslice na nějakou duchovní lest, na tu cestu se odebral, přijedouc ku kostelu, žádal *Ruricius* za malé povstání, aby (zastavíce se trošku v chrámu Páně) mohl svou kratičkou modlitbu Bohu složit. Nebyl proti tomu svatý Martin, anobrž spolu s ním ochotně z vozu stoupil, zatím pak od dvou silných mužů za ramena popaden, se vši mocí k oltáři veden a na sesli novému biskupu připravenou posazen, ode všeho lidu a kněžstva za biskupa a milého pastýře volen a vyhlášen jest. Z toho jedenkaždý Boha chválil, každý se z toho těšil, každý z toho radoval, sám jedinký toliko svatý Martin, sedě na biskupské stolicí, hořce nad tím plakal. I Martine, co pláčeš? co myslíš? kam hledíš? Podívej se, podívej, kterak se veškeren lid raduje z tak laskavého a sobě milého pastýře, podívej se a pohlídni, jakou čest a poklonu tobě činí tvé duchovní věrné, poddané ovčičky. Ach, podívej se dobře a považ, v jaké jsi teď hodnosti a jak vzáctný a vysoký ouřad a důstojnost jsi nabyl a dosáhl, a neplač. Martin ale čím se mu větší počestnost dává, tím on více pláče, neb Martina oko nehledí na to, že sedí na vysoké biskupské stolicí, ale pozoruje on, že z tolik sobě poručených ovčiček jakožto biskup a duchovní pastýř musí někdy odpovídat při stolicí nebeského spravedlivého Soudce; ach, Martinové oko nehledí na to, že přítomné shromáždění lidu jej v takové vážnosti a počestnosti má, nýbrž sobě myslí, aby pro zanedbání neb přehlídnutí náležité správy svých sobě svěřených ovčiček lehce neztratil sám sebe a z milosti boží snadno a pojednou nevypadl. Krátce o tom řkouc, oko svatého Martina neohlídá se na to, jak vzáctná biskupská hodnost a kterak v církvi svaté jest vznešená a vysoká, ale hledí a považuje, jak jest těžká a nebezpečná, a proto tak velice slzí a pláče. Považte, laskaví v Kristu Pánu poslouchačí, nejni-li svatého Martina oko sprostné a čisté a nejni-li jeho celá mysl čistě cílicí k Bohu? Jsa pak učiněn biskupem, jakou pilností a rozšafností své duchovní stádo jest pásal a kterak své věrné

ovčičky k dobrému vedl, bázni boží učil a po cestě božských příkázání a křesťanských ctnostech svým svatým příkladem líbezně za sebou táhl!

Ach, bylo by mnoho o tom co mluvíti, čas ale je k tomu krátký, to toliko opakují, že svatého Martina oko bylo a zůstalo vždycky sprostné a čisté, to jest upřímná, sprostná mysl svatého Martina vždycky zprosta jen toliko cílila a směřovala na chválu boží, takže krásně časem mnohý jeho skutky a činové se darebni a zásluh prázdni býti zdáli, nicméně poněvadž cokoliv jest na světě svatý Martin činil, konal to dobrým, upřímným oumyslem, pročež i také skutky, které snad mnohým ovšem darebni se zdáli býti, nicméně pro dobrý a čistý muže božího oumysl, kterýž ve všech činech svých žádal chválu Stvořitele svého, byli jsou před Bohem vzáctni a mili, neboť praví dnešní svaté evanjelium: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, bude-li oko tvé sprostné, všecko tělo tvé bude světlé. To jest, bude-li dobrý a čistý oumysl tvůj, všechny skutkové a činové života tvého budou ctnostní a Bohu milí. Ten pak sprostný a dobrý oumysl náš vštípen a pevně založen býti musí v Synu božím Kristu Ježíši, Spasiteli našem, tak jak pěkně svatý Antonín Paduánský o tom učí: *Basis omnis intentionis nostrae nisi in Christo sit solidata, totius operis fabrica minatur ruinam,*^(b) pokud že podstata oumyslu našeho nejní slušně založená a stvrzená v Kristu Ježíši, tehdy celé duchovní stavení našich dobrých skutků a ctností nám hrozí, že se brzo rozboří a padne. Z toho všeho patrně viděti jest, že jednohokaždého spravedlivého křesťana sprostné oko aneb dobrý a čistý v svých činech oumysl přináší v srdci vinšovaný pokoj a veselé z toho světa na věčnost vykročení, neb ať povím o šťastné smrti svatého Martina, čtu, že když při poslední hodině duchovní jeho bratří okolo klečící jej napomínali a žádali, aby pak svou jasnou tvář obrátil na jednu neb druhou stranu, anebo aby aspoň sobě nechal pod hlavu dát vyšší polštář neb podušku, a ne tak pořádej na znaku zrovna ležel, jak s očima, tak s bradou zhůru, jim svatý Martin tuto na to odpověď dal: *Sinite me coelum potius quam terram aspicere, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur*, ach, nechtež mne, ať raděj do nebe než na zem hledím, tak aby již již bez toho brzy z těla mého vyjítí mající duše má rovnou cestou letěla k Pánu. Považte, laskaví v Kristu Pánu poslouchačí, zdaliž svatého Martina oko nebylo sprostné a čisté a zdaliž všecka mysl jeho stále jest necílila a nesměřovala až do posledního vzdechnutí k Bohu, Stvořiteli svému?

Co ale, laskaví v Kristu Pánu poslouchačí, tomu mému obrazu říkáte? Neb kazatel jest tolik, co nějaký malíř, takže jako malíř svým penzlíkem a rozdílnýma barvami na

obrazu znáti dává, kterak ta neb druhá osoba byla libého a krásného obličejje a tváře, tak také i kazatel svým jazykem a rozličnýma slovy očím mysle naše představuje a ukazuje, jakými krásnými ctnostmi ten a takový svatý muž (o kterém se káže) zde na zemi se svítil a stkvěl. Malíři když nějaký *contrfect* neb podobu tváře, jak na to náleží, životně vyobrazit neb vypoodobnit chtějí, potřebují k tomu nemalý čas, ani jednímkrátem *contrfect* se nezhotoví, ale dříve se obraz podmaluje. Já, co se mého dnešního týče malování, znám se k tomu, že můj obraz vyhotovený a domalovaný nejní, neb ačkoliv že sem poněkud o rozličných ctností svatého Martina zmínku malou učinil, tehdy všecko to zůstává nevydělané a zprosta jen toliko podmalované krom jedinkého pravého oka, to jak jsem uměl a mohl, jsem vymaloval. To oko jestliže vidíte a uznáváte na svatém Martinu, že bylo sprostné a čisté, buďte na tenkrát s tím spokojení, neb z toho lehce soudit můžete, že když tak jasné a krásné bylo oko, že jistě i krásná byla celá tvář jeho, chci řícti, tak jak sprostná, jasná a čistá byla k Bohu vždycky obrácená mysl svatého Martina, tak také i celý život jeho byl jest ctnostný, čistý a svatý. Vedle vyřknutí věčné pravdy Krista Ježíše, v dnešním svatém evanjelium řkoucího: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, bude-li oko tvé sprostné, tělo tvé všecko bude světlé, to jest, bude-li tvůj dobrý oumysl sprostný, upřímný, čistý, všecky skutkové a činové tvoji čistí a Bohu milí budou, již jsem vám tehdy to čisté a jasné oko svatého Martina biskupa a vyznávače poněkud dost patrně vymaloval, ostatní ale osobu jeho jenom toliko podmaloval, chcete-li ale jeho celou osobu sobě sami v srdcích vašich vymalovat, tehdy dejte sobě čísti knihu o životech svatých od dvojicthodného a vysoce učeného kněze Petra Ribadineira z Tovaryšstva Ježíše pilně sepsanou a tam celou osobu jeho, to jest celý život svatého Martina obšírně vypsany najdete, mně pak již ale dovolte, abych mohl trošku s svatým Martinem upřímně porozprávěti a jemu mého srdce žádost důvěrně přednesti.

Muži boží a věrný pastýři a biskupe! Ach, pohlídni na nás z nebe milosrdným okem tvým a vyslyš trojí prosbu služebníka tvého, kterou já dnes před tebou ve vší poníženosti skládám. Předně věděti dávám, že s nemalou mého srdce bolestí častěji slyším, kterak v tyto časy netoliko jen církve svaté katolické zjevný nepřátelé naši, lutriáni, kalvíni, husitové a těm podobní kacířové a od obecné církve svaté římské odpadlci, ale i ti, kteří se pravýma katoliky býti praví a veřejně slovy vyznávají, nicméně na stav duchovní častěj zakáleným a nešlechtným okem hledí a nežívaje žádného osob rozdílu, proti celému kněžstvu častokráte velmi potupné

slova z ust svých vypouštějí, takže skrze to již v tyto časy kněžstvo a duchovenstvo u mnohých velmi v nevážnost a v lehkost přivedené jest, nebo jak se jenom dost málo dá slyšeti o nejakým pohoršení jednoho neb druhého církevního pastýře neb faráře, tu již hned pro jednoho neb pro dva ostatní všichni tu pomluvu a potupu trpět a nesti musejí; tak také ať se na jednom neb na druhém řeholníku časem nějaká prašivina, chci řícti nějaká života rozpustilost ukáže, tu již hned celý klášter, celý svatý řád, ba i všeska řehola pro takovou jednu prašivou ovci za nečisté se drží. A co víc, v tyto časy sami mnozí katolici mnohém hůřej mezi sebou o duchovních rozmlouvají nežli luteráni a jinší jacíkoliv kacířové, nepamatující na slova, které Bůh z strany kněžstva skrze usta Davida proroka v žalmu sto čtvrtém mluví, řka: *Nolite tangere christos meos*, nechtějte se dotýkati pomazaných mých. Tak nápodobně medle co praví u Zachariáše proroka v kapitole druhé: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei*, ten, kdo se vás dotkne, dotýká se zřetelnice oka mého. Ach, muži boží, svatý milý Martine, nic na to mnozí nepozorují a nejní, kdo by nás upřímně dosti zastal, před takovými utrhačnými jazyky hájil a bránil, ty jsi ale muž, který si nad otrhaným a polonahým žebráčkem se slítoval a jeho nahotu tvým půl pláštěm přikrýl a přiodíl, roztrzi a roztáhni dlouze a široce nad námi tvůj biskupský pluviál a nešporní plášť a nás před nešlechetnými očima a utrhačnými jazyky tvou milostí a mocnou u Boha přímlovou přikrej a chraň.

Druhá žádost moje před tebou jest, abys pohlídl též a povážil, kterak v tyto časy v církvi naší mezi křesťanskou mládeží veliká života svoboda, nestydatost a rozpustilost se nachází, takže mnozí se nestydí a nebojí i v chrámu Páně při službách božích, častěj i také před vystavenou svátostí oltární nestydatým okem a nečistými ustmi všelikou zoufalost a nezbednost prováděti a Bohu se rouhati. Ty jsi ale muž, kterýž jsi tvé duchovní ovčičky láskou a bázní rozšafně řídil a spravoval, pobožné a Boha se bojící láskou, bezbožné pak a rozpustilé otcovskou bázní k pobožnosti a k ctnostem doháněl. Vem tedy, ach, vem na takovou rozpustilou, nezbednou chasu tvou pastýřskou hůl a chop se tvé biskupské berly a pohrož jim sám.

Třetí a poslední žádost, kterou dnes před tebou skládám, jest za všechny v tomto chrámu Páně, jak mých rodičův a milých přátel, tak i jinších všech odpočívající, v Pánu usnulé duše, abys byl před trůnem božím silným jejich orodovníkem, a jestliže koho z nich víš až posaváde v ohnivém, tmavém žaláři se trápicího, jej z těch takových očistcových muk a bolestí tvou přímlovou a laskavou rukou vyved' a vysvobod', neb ty jsi muž, který jsi nejenom toliko na churavé a

nemocné kladl ruce, a dobře se měli, ale i také, dotknouce se již mrtvých těl, je zase z mrtvých vzkřísil a živi jsou byli.

Budiž tehdy všech nás laskavým a milostivým patronem a orodovníkem, tak abychom všickní dosáhnouce milosrdenství za tebou šťastně do nebe se dostali a s tebou i se všemi vyvolenými neskonanou láskou Boha milovali a chválili na věky věkův. Amen.

Ad majorem Dei gloriam.

(a) liber 2, cap. 12, (b) sermo de dominica 13. post sanctam Trinitatem.

Kázání druhé

aneb

Oko levé

ukazuje na svatém Martinu srdečnou a upřímnou lásku k bližnímu svému a učí nás, kterak pro lásku Ježíše jak přátele, tak i protivníky naše láskou křesťanskou milovati a za ně se modliti máme.

Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.

Luc. 11

Bude-li oko tvé sprostné, celé tělo tvé bude světlé.

Starožitné české a vůbec známé přísloví jest: Všeho dobrého do třetice. U latinářů pak ale to přísloví zní takto: *Ut sit omne trinum perfectum*, všechno trojí ať jest dokonalé. Jako by řícti chtěli: co jednou a po druhý nelze vykonat, to do třetice již snadno přichází k vykonání a k dokonání. Já však ale z mé strany poznávám jináče, neb dnešního dne v tomto chrámu Páně o svatém Martinu biskupu a vyznáváči již po třetí kážu a po všem všudy já tím jistý jsem, že zůstane *opus imperfectum*, to jest dílo nedokonalé aneb moje kázání bez dokonání, a to z té příčiny: po prvníkrátě, když jsem též o těchto dobách na den svatého Martina v roku 1714 jeho drahé ctnosti a jeho svatý život mou sprostou řečí přednášel, užíval jsem tehdaž následující text Písma svatého *in Libro sapientiae* aneb v Kníze moudrosti v kapitole desáté, kterýž zněl takto: *Certamen forte dedit illi, ut vinceret*, boj silný dán jest jemu, aby přemohl. Toho textu užívaje, i pustil sem se s boží pomocí do boje, a to prvního, chci řícti,

osmělil sem se tehďáz toho dne nejprvnější kázání zde v tomto chrámu Páně míti, a jak mnoho se mohu pamatovat, tedy jsem tehďáz svatého Martina sobě a svým poslouchačům představil tak, jak nám tuto přítomný obraz ukazuje, totiž v způsobu a v figuře jednoho udatného a zmužilého vojáka, a poněvadž nejenom o svatém Martinu, anobřž o jednomkaždým spravedlivým křesťanu se v pravdě řícti musí, že všickni zde na světě vojáci a bojovníci sme dobývající s nemalou mocí a násilou království nebeské a život věčný, proto také, vypravujíce já zmužilé a hrdinské skutky svatého Martina, ukázal jsem tehďáz, jak velký a silný boj jest od Boha jemu byl dán proti světu, tělu a ďáblu a kterak on ty tři ouhlavní duše lidské nepřátele slavně jest porazil a udatně přemohl. Vřak po všem všudy když jsem mou řeč o tom dokonal, proto předce nemohl jsem já s svatým Pavlem řícti to, co on někdy k Timotheovi v Efezu v kapitole čtvrté psal, řka: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi etc.*, dobrý boj jsem bojoval, běh jsem dokonal. Ach ne! ne! nebylo slyřeti *victoria! victoria!* neboť praví latináři: *Finis coronat opus*, že ne sám dobrý začátek, ale dobrý konec, ten že korunuje skutek. Ba jednal jsem o tom duchovním boji snad víc než hodinu, a když jsem mluvíti přestal, nebylo nic více než o tom hrdinském svatého Martina boji učiněný pouhý a sprostý začátek. Nato roku 1722, to jest před dvouma letma, daná jest mně opět nová příležitost zde, abych o svatém Martinu něco víc mluvil, a to, co jsem znejprvka při prvním kázání nepověděl, to abych v druhým aspoň dopověděl a mou řeč o ctnostech svatého Martina sluřně a náležitě dokonal. Co sem já ale medle nedovedl, čtoucí text svatého evanjelium: *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit*, bude-li oko tvé sprostné, celé tělo tvé bude světlé, i dal jsem se rychle do malování a myřlil jsem sobě, když já jen svatého Martina jeho sprostné a čisté oko náležitě trefím, *totum corpus ejus lucidum erit*, celé tělo jeho světlé se ukáže a snadno se vyhotoví, avřak mezitím maloval jsem já celou hodinu a po všem všudy, jak bylo mého malování a mého kázání konec, tehdy nezůstalo vymalovaného a zhotoveného než toliko svatého Martina jeho pravé sprostné a čisté oko. A hle, dneřního dne již po třetí mám tu chvíli a čas, abych to, co jsem ponejprv a po druhý vyhotoviti nemohl, aspoň teď zhotovil do třetice. O tom když jsem s sebou v myřli rozmlouval, i nevěděl sem se hned, nač rozmyslit, mám-li se znovu pustit do toho začatého a nedokonalého boje, aneb mám-li se do toho před dvouma letma začatého a podmalovaného obrazu znova dáti a svatého Martina jeho jasnou tvář dále malovati? Myřlíte já na boj, chytal sem se kordu, pak brzy zas, myřlíte na malování a rejsování, chopil jsem se pěra, tehdy

mnohem mně přišlo snázej a lehčej zacházet s perem nežli s kordem. Pročež zůstal sem také při tom, že chci ten začatý a před dvouma letma podmalovaný obraz malovati dále; avšak zdaliž já s ním dnes budu hotov? Rád bych to dovedl, než darmo na to myslit, poněvadž jsem předešle maloval celou hodinu a nic více jsem nezvyhotovil než jedinké svatého Martina jeho pravé sprostné a čisté oko. Zdaliž budu mocti dnes (maje tolik k tomu času, co tenkrát) dokázat nětco více? Z té příčiny já taky záhy povídám, že tomu pravému, sprostnému a čistému oku svatého Martina druhé, levé, tomu nápodobné jasné oko vymalovat a vyhotovit se vynasnažím, ostatně nic víc. Skrže pak ty dvě sprostné a čisté, krásné a jasné, věrné a stejné oči v smyslu duchovním rozumím já dvojí svatého Martina upřímnou a čistou lásku, skrz to pravé oko pravou a čistou lásku k Bohu, skrz to levé oko srdečnou a čistou lásku k bližnímu. Již tedy nebudu dýle sebe a vás mým omlouváním zdržovat, než dokud den a světlo máme, dám se do toho duchovního rejsování a malování ve jménu Páně.

Čtu u svatého Marka v kapitole dvanácté, že přistoupiv jeden z učitelův židovských k Pánu Ježíši, tázal se ho, které by bylo přikázání první ze všech. A Pán Ježíš odpověděl jemu, že první ze všech přikázání jest: Milovati budeš Pána Boha tvého z celého srdce tvého a ze vší mysle tvé a ze vší moci tvé, toť jest první přikázání, druhé pak podobné jest tomu: Milovati budeš bližního tvého jako sebe samého; větších přikázáních nad tyto nejni. A hle, to dvoje přikázání hledí, jak náleží, svatému Martinu z jeho očí a dává dost patrně znáti, jak svatý Martin musil býti ve všelikých křesťanských ctnostech a v svatosti života silný a dokonalý muž. A hned se z očí jeho vidí, kterak Boha svého miloval z celého srdce, ze vší mysli a moci své a svého bližního pro Boha tak, jak sebe samého, ach, jistě pravé jeho oko to ukazuje pravou a čistou svatého Martina lásku, kterou on jest měl k Bohu, levé pak zas oko to ukazuje lásku sprostnou, čistou a upřímnou, kterou on jest měl k svému bližnímu. Nyní co se týče oka pravého, chci řícti, co se týče jeho lásky čisté k Bohu, to pomocí a milostí božskou před dvouma letma, jak jsem uměl, vymaloval, co se pak týče oka levého, jenž vyznamenává lásku čistou k bližnímu, to oko dnes vymalují a na světlo ukáží. Známo a povědomo bude všem, že svatý Martin, jsa ještě vojákem a *catechumenus*, to jest víře Kristové nevyučení, nicméně chudýmu a půl nahýmu žebráčkovi, aby nahotu jeho jednou polovičkou svého pláště přikryl a přiodíl, svůj vlastní plášť kordem na dva dělí. Medle, jaká jest příčina toho dělení, tak aby svatý Martin s nahým a chudým žebrákem chtěl míti stejný kus pláště? Ach, je-li pak asi ten chudý žebrák svatého Martina jeho bratr, aneb aspoň jeho blízký

krevní přítel, neb někdy jeho dobrodinec, neb jeho starý bývalý věrný služebník? Ba nic, nic takového neslyším, ani že by byl jeho krevní přítel, ani jeho bývalý dobrodinec, neb starý služebník, nýbrž jen z pouhého milosrdenství a z pouhé čisté křesťanské lásky to činí. Tohle máte vopravdu sprostné, čisté a upřímné k svému bližnímu oko. Bezpochyby arci, když druzí vojanský kamarádi na tu štědrotu se dívali, žeť jsou se snad nemohli té takové štědrotě dosti vynadiviti, neb jsou sobě myslili: Copak jenom ten Martin vidí na tom žebráku, že se s ním tak upřímně a po bratrsku dělí? On mu jistě ten díl toho pláště do smrti víc nenavrátí a nevynahradí, neb sotva on s tím, co sobě za den vyžebrá, svůj hlad s kouskem chlebem zažene. Medle, copak jen na tom bídném člověku Martin vidí? Z jakého pak respektu neb ohledu to dělá? Medle, zdaliž mu ten kulhavý, chromý a nahý žebrák za to může v čem posloužit, poněvadž ubohý nemůže ani z místa vstát. Rádi bychom věděli, copak jen vidí Martin na tom žebráku? Jakýpak to oči Martin má? Ach, laskaví v Kristu Pánu poslouchači, ba ovšem, že svatý Martin něco více vidí, nežli vidějí oči naše, neb kdybychom my oči naše neměli mlhou světských žádostí všelijak zašlé a zakalené, tehdy bychom viděli tak dobře jako Martin, ale při nás nejni ten jasný zrak, protože také při nás není ta čistá a upřímná láska k svému bližnímu, která jest byla a se našla při svatém Martinu, neb svatého Martina oči nikdy žádná mlha svého vlastního *interesse* neb vlastního časného zisku a pohodlí nepřecházela, jako se děje s námi, neb my když co dobrého bližnímu našemu prokazujem, tehdy se to nic nestává zadarmo, nýbrž musí se nám buďto spolu s intresem aneb ourokem zasej to navrátit a složit, anebo musí se to s nějakou prací a dílem nám zasej voddělat, aneb aspoň nějakou nám prokázanou službou a posloužením to odplatit. Daro nic, takže ani ten mízerný troník mnohý křesťan dřívej žebráku nepodá, leč žebrák připoví, že se za něho tolik a tolik Otčenášův a Zdravas pomodlí. Ach, svatý Martin, ten jest nebyl tak intresírovaný, ten tu almužnu a toho kus pláště nedaroval pro žádnou časnou mzdu a odplatu. Nuž tedy proč? Předci musí na tom nahém žebráčku nětco více snad vidět nežli my. Ach ovšem, laskaví v Kristu Pánu poslouchači, vidí svatý Martin, že ten žebrák jest jeho bližní, to jest, že tak dobře ten chudý žebráček jako on, maje duši rozumnou a nesmrtdlnou, k obrazu božímu stvořen jest, přitom vidí na tom chromci, že božským dopuštěním i on může v tu bídu upadnout a jako někdy bohatý Job jedním dnem že může přijít o své všecko časné zboží a jsa raněn nežitem nejhorším od paty nohy až do vrchu hlavy, mohl nápodobně s třepinou hnis ostruhovat, sedě na hnoji. Tohle hledě a dívaje se na toho bídného žebráčka vidí Martin, my to ale

nevidíme, my když okolo takového chromce jdeme, na to nemyslíme. Ach, vidí-li pak svatý Martin na tom žebráčku ještě nětco víc? Ach, arciže čisté a jasné oko svatého Martina vidí ještě nětco víc, co my nevidíme. I copak vidí? Ach, hledě on na toho nahého, opuštěného žebráka, vidí v duchu a v mysli před sebou Ježíše ode všech opuštěného a na kříži rozpjatého a zpomíná na jeho slova, u svatého Matouše v kapitole dvacáté páté řkouceho takto: Zajistěť, pravím vám, cožkoliv jste činili jednomu z bratrův těchto mých nejmenších, mně jste učinili. Tohle vidí na tom nahým a ode všech opuštěným žebráku svatý Martin, my to ale (když okolo takového žebráka jdeme) nevidíme, neboť medle, kdy kdo z nás hořké umučení svého Spasitele sobě slušně na mysli rozjímá? A protož veliký jest rozdíl mezi našima zakálenýma a nečistýma očima a mezi čistýma a jasnýma očima svatého Martina.

Nyní dívejte se a pozorujte dále, píše vysoce učený Ribadineira, z Tovaryšstva Pána Ježíše ctihodný kněz, že svatý Martin jakožto duchovní pastýř a biskup měl pod sebou jistého *clerika*, *Briccius* řečeného, a doslýchaje o něm, že by pro svůj jaksi příliš svobodný a nehrubě příkladný život byl mnohým jiným z jeho stáda duchovním ovčičkám k nemalému pohoršení, jej rychle k sobě povolati kázal a jemu otcovské napomenutí dal, aby svůj rozpustilý život napravil, na svůj stav a povolání lépe pamatoval a své zlé mravy v lepší proměnil; *Briccius* pak ale to takové otcovské napomenutí velmi nevděčně jest přijal, takže svatého Martina velmi hanlivýma a potupnýma slovy potkal. Tu kde mohl, muže božího pomlouval, za jednoho fantastu a za jednoho pokrytce vyhlašoval, a jak nejvíce mohl jej lidu v ošklivost uvedsti, o to usiloval; svatý Martin pak ale za to všecko jemu laskavým a přívětivým se proukazoval a jej i v biskupské hodnosti a povinnosti svého budoucího následovníka jmenoval a předpovídal, že po jeho smrti, po něm za biskupa volen, mnoho těžkých prací a protiventství bude musit snášeti; a to se také všecko vskutku stalo. Mezi tím ale, když svatý Martin s *Bricciusem* tak přátelsky a laskavě jednal, jinší duchovní bratří se nemohli dosti vynadivit, tak vespolek častěj sobě rozpakovali, copak jen svatý Martin na tom *Bricciusovi*, kterýž takový jeho nenávistník a protivník, copak jen ctnostného vidí, že s ním tak otcovsky jedná? Ach, vidí svatý Martin, co my nevidíme, neb my když hledíme na naše protivníky a nepřátele, tedy nevidíme a nepozorujeme, že jsou předci bratří naši, že jsou předce bližní naši, neb oči naše nepořádnou vlastní láskou, kterou my k sobě máme, jsou jako nějakou mázdrou obtažené, takže je nám těžko poznat, zdali máme tak dobře nepřítel jako přítele láskou křesťanskou milovati a tak dobře protivníkům jako našim dobrodincům

všechno dobré, jak časné, tak i věčné přáti, my to ale (když nás nějaký nepřítel náš potká) nevidíme a na to nemyslíme. Svatý Martin pak hledě a dívaje se na Brikciusa a znajíc dobře, že jeho nepřítel, hanec a potupitel, nicméně s ním tak laskavě a otcovsky jedná jako i s jinými sobě poslušnými milými syny? Příčina největší toho laskavého jednání jest, že svatý Martin má před očima stále to, co světa Spasitel Kristus Ježíš u svatého Matouše v kapitole páté své učedníky učil, řka: Jáť vám pravím, milujte nepřátele vaše, dobře činite těm, kteří vás nenávidí, a modlte se za ty, kteří vám protivenství činí a utrhají vám, abyste byli synové Otce svého, jenž jest v nebesích, jenž slunci svému velí vzházeti na dobré i na zlé a dešť dává na spravedlivé i nespravedlivé, nebo milujete-li ty, jenž vás milují, jakou odplatu míti budete? Zdaliž i publikáni toho nečiní? A budete-li pozdravovati toliko bratrů svých, což více činíte? Zdaž i pohané toho nečiní? Buďtež vy tehdy dokonalí, jako i Otec váš nebeský dokonalý jest. Tohle svatý Martin měl jest stále vždycky na očích, a proto také, když s svým nějakým nepřítelem mluvil, viděl on to, co my nevidíme, viděl on, že tak dobře Brikcius jako jinší bratr jeho jest jeho bližní, jehožto Bůh, všech věcí Stvořitel, učinil z stejné hlíny a země, z kterého Bůh vždycky může učiniti svou milostí nádobu sloužící k své cti a chvále. To viděl svatý Martin na Brikciusovi, my to ale na našich nepřátelích nevidíme, a proto když svatý Martin Brikciusa jeho zuřivost oblomil svou tíchostí, jeho zlost svou dobrotivostí, jeho pejchu svou ponížeností, co jest se nestalo? V krátkém čase z nezbedného skopce učiněn jest tichý beránek a po smrti svatého Martina pro svůj napotom ctnostný a bohabojný život jednomyslným hlasem všeho lidu za duchovního pastýře a biskupa volen, posledně i také po své smrti od církve svatý mezi svaté počten jest. Hle, co může způsobit dobrý příklad svého vrchního.

Nyní pozorujte na to čisté a sprostné levé oko aneb na tu upřímnou a čistou k svému bližnímu lásku ještě dáleji. Píše také vejš jmenovaný *author* Ribadineira: Za času jednoho císař *Maximus*, doslýchaje o podivných skutcích svatého Martina, oblíbil jej sobě k své císařské tabuli pozvati a s ním vjíti v lepší známost, k tomu pozval ještě tři nejpozdnější knížata a pány, mezi kterýmižto byl jeden císaře bratr a jeden jeho strejc. Svatý Martin ale přišel ještě s jedním knězem aneb svým duchovním jedním spolutovaryšem. Císař z ohledu svatého Martina ačkoliv nepozvaného tovaryše připustil k své tabuli taky, nicméně však, posadíce svatého Martina po sobě na přednější místo, druhému knězi nepochybně vykázal poslední. Když pak podlé tehdejšího obyčeje, jak píše o tom Ribadineira, představená byla na

stůl velká drahá nádoba plná tím nejvýbornějším vínem, císař tu nádobu aneb ten takový koflík postrčil svatému Martinu tak, aby on první koštoval z něho a císaři připil. Svatý Martin ale vezmouc ten koflík do své ruky, obrátiv se k svému duchovnímu tovaryšovi, praví: *Salus*, připím ti, nemenujíc žádného žádné zdraví, ani císaře pána, ani přítomných vzácných hostů, ale zprosta toliko, když to víno zakusil, podal svému tovaryši, aby též koštoval a připil dále. Na to hledíce okolostojící dvořenínové, myslili sobě: Ach, to je špatný dvořák, špatný *complementista*, cožpak nevidí, kdo vedle něho sedí, pročpak dříve připijí svému domácímu tovaryšovi nežli císaři, proč? Koho pak za vyššího drží? Copak na tom sprostným knězi vidí, co? Ach, vidí svatý Martin to, nač oko naše nehledí a nevidí, neb oko naše jest tůze zatmělé a zakalené, oko ale svatého Martina jest světlé a čisté. Než medle, co tedy hodného vidí na tom knězi svatý Martin? Ach, vidí on *regale sacerdotium*, pomazání kněžstva, kterážto důstojnost a hodnost jak v Novém, tak i v Starém zákoně převyšuje důstojnost a hodnost všech pomazaných královských a císařských hlav. Tohle vidí a na to hledí svatý Martin, na to ale oko naše nehledí, to oko naše nevidí. Pravda jest, že svatý Martin poznává a uznává císaře pána, že jest jeho spolublízní, a to takový blízní, který v králování a panování zde na zemi nejvyšší moc a právo od Boha sobě propůjčené má, mezitím nicméně na svém duchovním tovaryšovi jakožto pomazaným a posvěceným knězi vidí nětco víc, vidí totižto, že on nejen toliko jeho spolublízní, anobř že skrz dosáhnuté posvěcení kněžstva ten nejbližší a každodenní přístup k oltáři sobě od Boha propůjčený má, tohle vidí a na to hledí sprostné a čisté oko svatého Martina, na to ale oko naše nehledí, to oko naše nevidí. A medle, zdaliž pro ten skutek svatý Martin u císaře pána z milosti jest vypadl? Ach nikoliv, anobř svědčí Ribadineira a píše: *Hoc facto imperatorem praesentesque dynastas egregie sibi demeruit, qui sanctum Martinum tanquam virum divinum potius quam humanum suspexere*, to že svatý Martin učinil, jak u císaře, tak i při přísedících knížat do mnohem větší vážnosti přišel nežli prve, poněvadž jsou viděli a poznali cosi více božího nežli světského na svatém Martinu.

Nyní jestliže lásky vaše mým sprostným malováním čistého oka svatého Martina až posaváde spokojení jsou a mou sprostnou řeč mohou strpět a vystát, i nechť tedy dovolí, abych maloval dále a o té sprostné a upřímné lásce, kterou svatý Martin k svému blíznímu měl, pověděl nětco více. Čtu o tom muži božím, že když již z tohoto slzavého oudolí světa měl se odebrati na věčné odpočinutí, tehdy že okolo něho klečící duchovní bratří náramně počali plakat, kvílet a nařikat, řka: *Cur, nos pater,*

descriis? cui nos derelinquis? Invadent enim gregem tuum lupi rapaces. Ach, proč, laskavý otče, proč nás opouštíš? komu nás zarmoucené zanecháš? Jistěže mezi tvé stádo přijdou a vpadnou hltaví vlci a nás od sebe rozeženou. To slyšíce muž boží svatý Martin, hořící čistou k bližnímu láskou, srdečně volá takto: *Domine, si adhuc populo tuo sim necessarius, non recuso laborem*, Pane, pokud že jsem lidu tvému a mně svěřeným ovčičkám na delší čas platný a potřebný, nevyhýbám se žádné práci, ale chci rád ještě o spasení mých bližních se starat a pracovat. Ach, laskavý otče a Bohu milý starče, zdaliž ještě jsi dost nepracoval? ještě jsi dost protivenství v světě nezkusil? Osmdesáte a jeden rok věku svého počítáš a po všechny dni života tvého, hned co jsi začal světským, císařským vojákem býti, pak potom učiněn vojákem duchovním a Kristovým, nezakusil jsi snad ani jeden den náležitého odpočinutí; a nyní, když tě Bůh k sobě na věčné odpočinutí zůve, ty jakožto věrný pastýř z čistě, horlivé lásky, kterou k svým ovčičkám neseš, volíš sobě zde na zemi raděj ještě déle pracovat nežli v tu chvíli na nebi s nebeskýma měšťany se radovat, copak obzvláštního na tvých sobě svěřených ovčičkách vidíš? Víš dobře, že ne všechny jsou stejné dobré mysle s tebou, ale zkusil si skrz tolik let nemálo, jakých nátisků a protivenství jedenkaždý věrný a horlivý duchovní pastýř a biskup musí strpět a vystát? I proč tedy pro jednoho neb pro dva žádáš nových starostí, nových prací? Nicméně slyšíce svatý Martin pláč svých milých bratrův nad svým odtud na věčnost odebráním, srdečně Boha prosí a volá: *Domine, si adhuc etc.*, Pane, je-li mně zapotřebí, abych tvou drahou krví vykoupené ovčičky pásal déle, *non recuso laborem*, nevyhýbám se žádné práci. Ach, jaká to svatého Martina k svým ovčičkám přenáramná láska! Než co jenom ten dobrý pastýř a svatý biskup na nich vidí? Ach, vidí svatý Martin, co my nevidíme, neb nedívá se on toliko a nehledí na samou zevnitřní osobu, ale mnohém více pozoruje on vnitřního člověka vedle duše, neboť to krásné, čisté, sprostné a jasné oko svatého Martina to zná a vidí, jak jest jasná a krásná duše lidská jednohokaždého věřícího křesťana v stavu božské milosti postaveného, a naproti tomu zas taky zná a vidí, jak hrozná jest a ošklivá duše člověka v nějakém těžkém smrtedlném hříchu vězícího. Tohle vidí svatý Martin, my to ale nevidíme, a z té příčiny také on tak velice po spasení lidských duší horlí a plápolá právě tak, jako jest někdy horlila svatá panna Kateřina Senenská, která spatřice krásu a jasnost jedné z očiště do nebeské slávy vzhůru vstupující duši, tak jest se tůze do ní zamilovala, že směla svého nebeského ženicha Krista Ježíše za to prosit a žádat, pokud by k tomu schopná byla, že by všem dušem lidským, které

dobrovolně svýma hříchy se řkouc do pekla sami derou, jejich nešťastný do propasti pekelné skok zabránit mohla, tehdy že sobě volí raděj třebas až do soudného dne před peklem státi a vartovati a žádnou více lidskou duši d'áblu nepustiti, než aby, jsouc do nebe v tu chvíli povolaná, se měla ihned s anjely radovat. Ejhle, takovou přenáramnou láskou jatá byla svatá panna Kateřina Senenská pro nevypravitedlnou krásy jasnost jedné duši lidské v blahoslaveném stavu božské milosti postavené, že ovšem chtěla sama rači nebeských rozkoší až do dne soudného zproštěná a prázdná býti, než aby která duše lidská se více d'áblu do pekla dostala a v ní božského obrazu ona krása skrze hřích k ztracení a k zmaření přišla. A o tu ztrátu podobným způsobem jest se staral svatý Martin, aby totižto po jeho časně smrti skrz hltavé vlky aneb zlostné kaciře nepřišla některá ovčička k zavedení, k ztracení a k věčnému zatracení. Na to, na to jest se ohlídal svatý Martin, my se ale na to nic neohlídáme, anobřž at' nám někdy časem náš blížní dost málo co na příkoř učiní, tu ihned jej s tělem i s duší poroučíme d'áblu do pekla. Ach, nejni, ba nejni oko naše, jako jest bylo oko svatého Martina, oko čisté a sprostné, krásné a jasné.

Posledně dovolte mně ještě, at' udělám do té černé oka řetedlnici s bílou a čistou jasnou barvou maličký a subtylný puntík, neb tím subtylným puntíkem dávají malíři očím na obraze celou jasnost a živost. Skrz malý a subtylný puntík rozumím já tuto subtylný, stálý a bystrý zrak svatého Martina, kterého on podivně v svém jak v pravém, tak i v levém oku až do posledního punktu života svého zachoval a na sobě znáti dal, neb když již již duše jeho s tělem se měla rozloučit, ejhle, staví se před jeho oči pekelná obluda, zlostný d'ábel, a chce mermo Bohu oddanou duši svatého Martina při posledním z těla vykročení pokoušet a strašit. Mezitím slyšte, co praví muž boží: *Quid hic adstas, cruenta bestia? nihil in me funeste reperies*, nač tu stojíš, pekelná obludo? nic zarmouceného při mně nenajdeš. To vyřknouce, libým a veselým obličejem a jasnou tváří svou duši Stvořiteli svému navrátil. Ach, kdož by se z nás nad tím nermoutil, ach, kdož by se z nás toho nelekl, kdyby se jemu před oči postavila ta d'ábelská, pekelná obluda a svou ohnivou tlamu proti němu otevřela? Ach, kdož by z nás se všecken strachy netřásl? A hle, svatý Martin radostnou a veselou myslí praví: *Quid hic adstas?* nač tu stojíš, zlostný d'áble, a mne strašiti chceš? Ach, zdaliž já neznám a nevidím tvou mdlobu a nemohoucnost, že nic proti mně nemůžeš. Takhle mámíš? Nic se pak, nic svatý Martin d'ábla nebojí, neb on vidí to, co naše oko na d'áblu nevidí. Než co tedy vidí? Ach, vidí on svým čerstvým a bystrým, světlým a jasným okem, že ta pekelná obluda d'ábel jest zavázaná na jisté

tenoučké a subtylné šňůrce, kterou šňůrku drží mocná ruka boží tak, že bídný ďábel nemá tolik moci a síly, aby on tu šňůrku (byť krásně, jak chtěl, proti člověku, jenž v Boha doufá, se zpínal a sápal) na dvý mohl přetřhnout, ach, nemůže. Sápat se proti nám může, ale bez božského připuštění dotknouti se nás nesmí, strašit nás může, ale uškodit duši moci nemá. To viděl svatý Martin, my však to nevidíme. Ó, jak tehdy čerstvý a bystrý, čistý a jasný zrak zachován jest při očích svatého Martina až do jeho posledního punktu života a posledního vzdechnutí, než odkud to a kterak? Ach, jistě skrze nic jiného nežli skrze dvojí čistou a sprostnou a živou lásku, předně k Bohu, též i k bližnímu svému. Pročež jsouc on v obojí teď pravené lásce muž silný a dokonalý, medle čehož se mohl báti? Neboť pěkně o pravé a dokonalé lásce píše miláček Páně svatý Jan v Efezu v listu prvním v kapitole čtvrté, řka: *Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem, quoniam timor poenam habet, qui autem timet, non est perfectus in charitate*, bázně nejni v lásce, ale dokonalá láska ven vyhání bázeň, nebo bázeň trápení má, a tak kdo se bojí, nejni dokonalý v lásce.

Nuž, laskaví v Kristu Pánu poslouchači, jste-li s mým sprostným malováním spokojení? Neb již jak jedno, tak i druhé oko sprostné a upřímné, ctnostné a jasné, Bohu i bližnímu v lásce věrné sem vám ukázal, proto ale po všem všudy *manet opus imperfectum*, zůstává dílo nedokonané a nejni obraz svatého Martina zcela náležitě vymalován, neb nic až posaváde jsem nedohotovil než jeho pravé a levé oko. Maloval bych dále, čas již tomu nedá. Vím také, že za všeliké obecné celého křesťanstva potřeby od církve svaté ustanovené čtyřicet hodin trvajícím modlení spolu s slavností dnešního svátku v tomto chrámu Páně slavně se skonává, pročež čas jest, abych já, obíraje se malováním celou hodinu, přestal od malování a dal se spolu s vámi na modlení.

Co se mé moditby, prosby a žádosti týče, s oným žebráčkem, o kterým svatý Lukáš v kapitole osmnácté píše, mou prosbu před tebou, Bože, skládám a volám: *Domine, ut videam*, Pane, abych viděl, *ut videam*, abych viděl, a ne jenom já sám, ale spolu i se mnou všickni svatého Martina, jeho sprostných a čistých očí věrní ctitelové, tak abychom skrze jeho zásluhy a orodování nabyli tak dobrý a čistý zrak, jako jsou měli všickni ti, kteří chodě po této nebezpečné světa poušti, všelikým proti sobě skrytě položeným osidlám a oukladům ďábelským viděli a věděli, kterak se zdaleka vyhnout. *Domine, ut videam*, o to prosím a za to žádám, Pane, abych viděl, a ne jenom já sám, ale i také spolu se mnou všickni, tak abychom od dneška od cesty

božského přikázání, jenž pozůstává obzvláště v čistém milování Boha a bližního, nikdy více ani na krok zpátky neodstupovali, nýbrž v křesťanské lásce a v svatém pokoji živi jsouce, po tomto vezdejším putování všickni v nebesích se uhlídali a shledali, kdežto více nebudem sobě obraz před oči klásti, a jak svatý Pavel Korinským v kapitole třinácté píše, nebudem hleděti skrz zrcadlo v podobenství, ale tehdaž spatříme Boha s jeho vyvolenými tváří v tvář. Amen.

3. 9. Kryštof Hubatius: Kazatel prorocký v skutku i v řeči, od narození až do smrti, pro jedinké, a to svaté zamlčení v Moldavě utopený, avšak i po smrti zazračnou vejřečností svým neporušeným jazykem mluvící, svatý Jan Nepomucký, hlavního kostela svatého Víta na Hradě pražským kanovník a kazatel, královský almužník, královny zpovědník, od Jeho Svatosti papežské slavné paměti *Benedicta XIII.* léta Páně 1729 dne 19. měsíce března za svatého mučedníka vyhlášený, pak léta Páně 1730 dne 15. měsíce máje na Skalce proti Emmausu při osmidenní držané slavnosti jeho svatořečení, a to sice od slavné *confoederaci* téhož svatého pod ochranou nejvěrnější Marie Panny všem nábožným poslouchačům své prorocké kázání k vzdělání a k napominání a k potěšení konající..., Praha 1730

Pročítáme-li desítky nepomucenských kázání, která v Čechách od konce druhého desetiletí 18. století do 60. let téhož věku vznikla, strneme úžasem. Na podkladě jediné Balbínovy legendy se setkáváme s mučedníkem zpovědního tajemství, ochráncem cti, zázračně narozeným dítětem, výborným ministrantem, vzorným křesťanským studentem, patronem a vzorem všech kazatelů, příkladným knězem, vzorem pravdomluvnosti, almužníkem, prorokem, misionářem v pražském babylonu doby Václava IV., poutníkem, mariánským ctitelem, uznávaným právníkem, mudrcem, veršovcem, trestajícím ochráncem českého katolicizmu. Jan bývá připodobňován nejen k prorokům a mučedníkům, ale i k apoštolům, vyznavačům a dokonce i k pannám (vzhledem k panenské čistotě, kterou mu přisuzovala legenda). Čtenářům a poslouchačům byl často předkládán jako zástupce všech možných profesních a sociálních skupin. Stal se vyjádřením českého katolického patriotismu jako jeho ochránce i jako postava, která spojovala svými osudy nejdůležitější české zemské patrony. Cesta ke staroboleslavskému paládiu jej vnitřně sblížovala se svatým Václavem a svatou Ludmilou, případně se svatými Cyrilem a Metodějem, cesta do pustin se svatými Ivanem a Prokopem, působiště, hrob a zázraky se svatým Vítem, zázračné uzdravení z nemocí v dětství a kazatelská horlivost se svatým Vojtěchem. Někdy bývá dokonce srovnáván se všemi světci zároveň jako univerzální orodovník a ochránce.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Literatura k nepomucenskému tématu je poměrně bohatá. Starší literaturu shrnuje monografie Víta Vlnase, Jan Nepomucký, česká legenda, Praha 1993. Z novějších studií a edic: Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy (ed. M. Kopecký), Žďár nad Sázavou 1998; Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny

Obraz svatého Jana Nepomuckého jako vzorného kněze, vyznavače a mučedníka býval často - v souladu s dobovými rétorickými příručkami - propojen v textech kázání s nejrůznějšími obraznými přirovnáními; Jan byl zobrazován například jako pevná zeď, pětipramenná studnice, hvězda uprostřed mlhy, kvetoucí oliva, vzácný drahokam apod. Hlavním nepomucenským symbolem i důležitým atributem se stal jazyk, vnímaný vlastně ve dvou rovinách, jednak jako konkrétní část světcovy tkáně, jednak jako synonymum výřečnosti i mlčenlivosti. Nepomucenská legenda poskytovala takřka neomezené možnosti pro zamyšlení nad otázkami spjatými se vztahem mezi lidskou a boží moudrostí, kněžskou povinností a odpovědností, pravdou a pomluvou, vyřčeným a nevysloveným slovem, úlohou slova a jeho mocí v životě každého posluchače. Řada textů z počátku 18. století dokládá, že člověk této doby o možnostech slova a o jeho moci intenzivně přemýšlel, často samozřejmě v souvislostech s biblickými příběhy a podobenstvími (srovnej například začátek Soukupova kázání o svatém Prokopovi jako magnetu). Snad právě proto se svatý Jan Nepomucký stal nejlepším českým vývozním artiklem všech dob, jeho plastiky i kostely nalezneme od Litvy a podkarpatorských údolí až po jihoamerické pralesy.

Kult svatého Jana Nepomuckého ještě výrazněji podtrhoval důraz na rétorické umění v rámci studia humanitních věd; zároveň odrážel i měnící se vnímání jazyka jako prostředku komunikace i pojítka mezi vzdálenými generacemi a dával také impulzy k chválám a obranám českého jazyka jako významného duchovního bohatství.¹⁷⁶

Mezi nejvýznamnější poutní centra spjatá s nepomucenským kultem náležel bezesporu chrám svatého Jana Nepomuckého na Skalce na Novém Městě pražském. Nepomucenskou kapli na Skalce založil roku 1691 písař královské berně Kristián Florián Höger. Již roku 1696 tu vzniklo svatojanské bratrstvo, kanonicky potvrzeno

18. století (ed. M. Horáková), Žďár nad Sázavou 2000; M. Horáková, K rozdělení české nepomucenské homiletiky do skupin, *Bibliotheca Strahoviensis* 4–5, 2001, s. 231–251 (vychází z autorčiny habilitační práce); M. Horáková, K diferenciaci ve svatonepomucenských kázáních, *Sborník prací FF BU, D* 41, 1994, s. 23–31; Jan Adam Svoboda, *Nový křížovník s červeným srdcem a nový mučedník od prolité v srdci krve svatý Jan Nepomucký*, Kladno 1995; M. Svatoš, Balbínova legenda a svatojanský kult v 17. století, *Listy filologické* 116, 1993, s. 59–76. Nejnověji se k problematice bohemikálních nepomucenských kázání vyslovila německá badatelka z Řezna Kristina Kallertová v disertaci *Lateinisch-deutsch- und tschechischsprachige Nepomukpredigten in Böhmen im 18. Jahrhundert*; zkrácená verze: K. Kallertová, Vom Abendstern zum würdigsten Liebling, *Listy filologické* CXXVI, 2003, s. 228–253; Kallertová napočítala zhruba 300 kázání, přičemž zastoupení jednotlivých jazyků je přibližně rovnoměrné.

¹⁷⁶ Vedle Balbínovy Obrany je nejznámějším příkladem kázání Ondřeje Františka de Waldta z latinské sbírky nepomucenských promluv *Conciones de s. Joanne Nepomuceno, glorioso Christi martyre et*

bylo až o deset let později. V dobách největší slávy mívalo 1100 členů, z toho 500 kněží, 300 žen a 300 mužů laiků.¹⁷⁷ Ve 20. letech 18. století kaple nestačila přílivu poutníků. Na jejím místě byl brzy po kanonizaci světce v letech 1730–1738 vystavěn chrám podle projektu Kiliána Ignáce Dienzenhofera, nad jehož průčelím se dodnes vypíná vysoký obelisk s pozlacenou plastikou světceva jazyka.

V době svatojanského oktávu (během osmidenní slavnosti konané o světcově svátku a v následujícím týdnu) se na Skalce denně konaly slavnostní bohoslužby doprovázené českými a německými chvalořečmi. Kázání proslovená v kapli v prvních desetiletích její existence se pravděpodobně nezachovala, ale můžeme předpokládat, že jejich hlavním cílem bylo uvést nepomucenskou legendu v širší známost. Tiskem vyšlo až kázání čelákovického děkana Františka Josefa Hedla z roku 1717; bývá zároveň označováno jako nejstarší česky tištěná promluva o svatém Janu Nepomuckém.¹⁷⁸ Mimořádně významné a velkolepé byly nepomucenské osmidenní slavnosti na přelomu 20. a 30. let 18. století. Jedním z vrcholů skaleckých poutí byl oktáv roku 1730, tedy v době zahájení stavby nového chrámu a zároveň rok po světcově kanonizaci.¹⁷⁹

A právě v prvním dnu zmíněného nepomucenského oktávu, 15. května roku 1730, zaznělo na Skalce jedno z nejpozoruhodnějších nepomucenských kázání 18. století. Autor textu se před námi úmyslně skryl; pod dedikací je řečníkovo jméno nahrazeno slovním spojením „nejménovaný, avšak vděčný a ponížený duchovní služebník“. V odborné literatuře 19. století nalezneme domněnky, že chvalořeč sepsal kněz Jan Krasl; historiku Antonínu Podlahovi se počátkem 20. století podařilo prokázat, že Krasl proslovil téhož dne německé kázání a že autorem českého textu byl kanovník Kryštof Hubatius.¹⁸⁰

Kryštof Hubatius byl bratrem literárně známějšího Jana. Vystudoval bohosloví, později se stal bakalářem teologie, apoštolským protonotářem a vyšehradským kanovníkem. V letech 1709–1715 působil jako farář na Proseku. V tomto výboru jsme se s ním již okrajově setkali jako s farářem ve staroměstském chrámu svatého

thaumaturgo, která byla vydána tiskem v Praze roku 1730; v nové době vyšlo v edici a překladu Josefa Vašici: O. F. de Waldt, *Boēmici praeconium idiomatis. Chvála české jazyka*, Praha 1938.

¹⁷⁷ V. Vlnas, c. d., s. 174; F. Ekert, c. d., s. 240.

¹⁷⁸ Srov. M. Horáková, *K rozdělení...*, s. 247; F. J. Hedl, *Vox clamantis sine voce...*, Praha 1717 (Knihopis č. 2922).

¹⁷⁹ Na mimořádně bohatý program slavnosti upozornila M. Horáková, *K rozdělení...*, s. 231–251.

¹⁸⁰ A. Podlaha, *Hubacius Křištof*, *Časopis českého musea* 1892, s. 336, 338; M. Horáková označuje v souladu se starší literaturou za autora kázání Jana Krasla, Podlahův článek nezmiňuje; *Knihopis*

Martina ve zdi (srovnej předmluvu ke kázání K. Reismanna), kde působil ve 20. letech 18. století. Asi roku 1729 se stal farářem u Matky Boží na Louži v Praze, v letech 1744–1746 působil jako vyšehradský děkan. Císařovna Marie Terezie jej povýšila do rytířského stavu. Kázání o svatém Janu Nepomuckém je zřejmě jeho jediným textem, který byl vydán tiskem.

Nepomucenské kázání Kryštofa Hubatia náleží bezesporu k vrcholům konceptuální homiletiky v Čechách 18. století. Nápaditá a zcela ojedinělá je již zmíněná dedikace: nejmenovaný autor své dílo věnuje nejmenovanému nepomuckému ctiteli, který zaplatil vydání díla tiskem. V 17. století bylo vydání spisu bez uvedení jména autora poměrně běžné, kazatelé první poloviny 18. století se však pod své práce podepisovali zcela samozřejmě. Zvýraznění autorovy i mecenášovy anonymity je snad až výsměchem tehdy stále sílící tendenci ke zdůraznění osoby autora (a tím i autorských práv k textu) a zároveň připomínkou starších názorů, podle nichž duchovní řeč řídívá Duch svatý a kazatel je jen prostředníkem mezi boží vůlí a posluchačem. Je ovšem také možné, že na vydání spisu přispěl někdo z Hubatiových příbuzných nebo ve společnosti nejednoznačně přijímaná osoba a kazatel tímto elegantním způsobem zabránil možným pomluvám nebo nechtěným výkladům.

Celá chvalořeč je vystavěna na hlavním autorově nápadu: řečník jako by přestával být hlavním kazatelem, stylizuje se do polohy prvního mezi posluchači a zároveň přejímá roli jakéhosi komentátora, vykladače legendy a glosátora. Značná část úvodu je vyplněna pozvolným odhalováním tohoto konceptu před posluchači. Ale nesmírně důležitá byla i předehra vlastního kázání. Kazatel vystoupil po schůdcích na kazatelnu, poutníci se zcela jistě zklidnili a ztišili, a slovo v očekávaný moment nezaznělo. Mlčící Hubatius musel velmi pozorně sledovat reakce posluchačů, vzrůstající překvapení, zájem, úsměvy či nejistotu; uměním bylo odhadnout okamžik, ve kterém míra překvapení dosáhla vrcholu, a tehdy bylo třeba začít kázat. Poznámka v tištěném textu o dlouhé chvíli mlčení je jedním z mála dokladů o mimoverbálních prostředcích barokních kazatelů. Ale i když Hubatius začal mluvit, nějaký čas ještě držel promyšlenou řečí poutníky v napětí, a až v konci úvodu, poté, když stručně zmínil příklady o mlčení ze Starého zákona, odhalil před posluchači podstatu svého konceptu. Poutníci postupně začali chápat, že hlavním obsahem

označuje za autora promluvy Hubatia, právě tak Vilém Bitnar, který vydal tři krátké úryvky z tohoto kázání ve výboru Čítanka svatojanská, díl I., Praha 1932, s. 49–52, 118–119, 170–172.

promluvy bude netradičně pojaté (ale jinak v této době frekventované a oblíbené) téma času mluvení a času mlčení a že svatý Jan bude tentokrát představen především jako mistrný kazatel.

Mimořádně dlouhá stať kladla značné nároky na pozornost posluchačů i na schopnosti řečníka. K náročnosti kázání jistě ještě přispěla četná mimořádně dlouhá souvětí i kratičké, od okolního textu při poslechu jen obtížně rozeznatelné citáty z Písma. Kazatel předložil posluchačům stylizovaně podanou legendu, a tu ještě na dvou místech doplnil v té době běžným srovnáním svatého Jana Nepomuckého se svatým Janem Křtitelem. Život světce je ale v Hubatiově podání pouhou kostrou výkladu, osnovou, která jen uvozuje údajné světcovy duchovní promluvy. Hubatius zároveň posluchačům pootevřel i něco málo z teorie řečnického umění: opakovaně zdůrazňuje tři hlavní důvody vzniku kázání (vzdělání posluchačů, napomínání, potěšení), zmiňuje, že „kazatel se má svým časem od lidu ustranit“, zdůrazňuje potřebu řečnickova čistého svědomí, v nadsázce naznačuje časovou náročnost a obtíže při přípravě kázání. Nalezneme tu i odraz homiletických problémů 18. století: Jan jako vzor všech kazatelů řeční „ne k lahození lidu, ne frašky a pohádky k smíchu a zalechtání uší, ale káže k ranění srdce...“. Aby při takto pojatém výkladu dokázal udržet posluchače v pozornosti a napětí, využívá Hubatius řečnických otázek, občas posluchače zaskočí zajímavě podaným problémem nebo otázkou, které vzápětí vysvětlí, výjimečně - snad jako připomenutí Janovy doby vzdělanějším posluchačům - použije i rétorickou figuru, která byla v předhusitském řečnictví poměrně oblíbená, ale raně novověcí kazatelé ji příliš nevyhledávali, tzv. gradatio neboli stupňování slovním odrazem („...jeho v té službě horlivost, horlivou pobožnost, pobožnou pozornost...“). Především mu ale stylizovaná proměna z kazatele v prvního z posluchačů dává daleko více možností, jak posluchače přímo oslovit nebo dokonce se s nimi pomyslně spojit. Již zvolání typu: „Ó šťastný my poslouchačové!“ naznačují tuto vzájemnost, která vyvrcholí při pomyslné návštěvě vězení výzvou k osvobození zmučeného světce. Posluchač se tak stejně jako divák (nebo dokonce herec) při divadelním představení stává přímo spoluaktérem popisovaných dějů, je do nich všim řečnickým uměním pocitově vtahován: loučí se se světcem polibkem jeho zmučených nohou, musí zůstat proti své vůli v Praze, když světec spěchá k Panně Marii do Staré Boleslavi, běží společně s ostatními k Vltavě, aby uviděl zázraky a strnul v pláči a zoufalství nad umučeným světcovým tělem jako účastník velkolepé davové scény.

Zdrojem jednoty textu v konci stati je opakované heslo „mluví jazyk svatý“. Stylizované Janovo kázání tak jako by stále pokračovalo, a co víc, jako by stále nabíralo na síle, když světcův zázračně zachovaný jazyk získá po naříznutí barvířskou lancetou (chirurgickým nožičkem) symbolické rty. Závěr promluvy (od „*Modo audimus...*“ představuje logické vyústění a vyvrcholení stati. Zatímco kazatelé v 18. století obvykle v závěru stručně shrnovali nejdůležitější myšlenky promluvy, mění se v Hubatiově kázání promluva světce z minulých dob v kratičké kázání nebo výzvu k přítomným posluchačům. Zároveň kázání jako by nemělo konec, jak ostatně Hubatius naznačil již v úvodu („*následovně skrz celý oktab kázat bude!*“).

Hubatiovo kázání zřejmě ovlivnilo mnohá nepomucenská kázání následujících desetiletí. Například František Michael Pelischotti v postile *Jedno, dvoje, troje kázání sváteční* z roku 1751 v prvním nepomucenském kázání rozvíjí téma mlčení a mluvení poněkud tradičněji, ale přesto v úvodu kazatel přemýšlí o vlastní promluvě a o úloze slova i mlčení: „**Mám-li já mluvit, jiní at' mlčejí, anebo mám-li já mlčeti, jiní necht' mluvějí. Obojí k chvále jest.**“¹⁸¹

Hubatiovo kázání se zachovalo podle Knihopisu v šesti exemplářích. Při přípravě přítomné edice jsme vycházeli z výtisku uloženého ve Strahovské knihovně řádu 155/premonstrátů (signatura AB XII 18 přív. 32).

/text stylizované dedikace a kázání/

Nejménovanému, větší slávu Boží a větší čest svatého Jana Nepomuckého horlícímu urozenému a statečnému vladykovi, pánu a patronu vzláště váženému!

Jakož někdy Athenienští hanlivý obyčej měli, když neznámému bohu obětovávali, a protož od svatého Pavla pověrečný nazvánu býti zasloužili (*Act 17*), tak na odpor nyní neznámí (protože odporují jménovému býti) nábožní Čechové v celým světě nejznámějšímu pravému Bohu větší slávu a v celý Evropě nejrozhlášenějšímu divotvorci svatému Janu Nepomuckému větší čest s výbornou ctností obětují. Jakož i na ten způsob v té neznámosti marnému světu známost dávají, kterak totiž ne vlastní slávu a čest prostředkem nějaké veřejnosti učiněného dobrodiní, ale jedině slávu boží a čest svatých jeho v tajnosti jména svého vyhledávat

¹⁸¹ F. M. Pelischotti, *Unum, binum, trunum, to jest Jedno, dvoje, troje kázání sváteční...*, Praha 1751 (Knihopis č. 6991), díl I., s. 459.

jest ctnost výborná a dokonalost bez vady. Jistě ctnost výborná, kterou já vlastním jménem nazývám: velmi vzáctnou v tomto věku pokoru. Ty, nechťc jmenovanu být (a protož neznámý), urozený pane a patrone, zasluhuješ, bys netoliko v počest pokorných a horlících uveden, anobř dokona jako výborný obraz obojím byl představený, by tak oni jak Bohu větší slávu a svatým jeho větší čest obětovat a horlit mají, v této pokoře poznali. Již toto tvé dobrodiní (když prostředkem tiskárny svatý Jan Nepomucký jakož kazatel prorocký mnohem více nábožných poslouchačův v přečtení této sprosté řeči zejská, než když skrz má nehodná usta byl představený) u Boha jest zaznamenané a jako libovná oběť slávy boží a cti svatého Jana Nepomuckého přijaté, aniž tě v tom tvá mzda nemine, aniž k dosahnutí potřebných milostí scházet bude mocná přímluva neporušeného svatého jazyka, který vždy před Bohem k straně svých ctitelův dobré slova mluví.

Já pak za dobrodiní mě se tykající, poněvadž jinak nemohu, aspoň tuto tobě vděčnost skutečně proukazuji, když totiž tvou výbornou pokoru uctív, ji následuji a tě za svého v této pokoře učitele uznávše, zůstávám

těž nejmenovaný, avšak vděčný a ponížený duchovní služebník.

Qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationem et exhortationem et consolationem.

1. ad Cor. 14 vers. 3

Kdož prorokuje, lidem mluví k vzdělání a k napominání a k potěšení.

Dobře jste soudili, laskaví pání poslouchačí, dobře, jestliže vezmouce za důvod soudu mé poněkud prodloužilé zamlčení při počátku řeči, u sebe jste myslili (*skladatel této řeči při začátku za dlouhou chvíli mlčet*), že totiž více k mlčení nežli k mluvení se zdám být způsobný a přihotovený. Opakuji: dobře jste soudili, neb dnešního dne na této kazatedlnici ne mluvit aneb kázat, anobř mlčet jest mé předsevzetí. Ano, i se osměluji všicky zde mluvit aneb kázat předsevzetí mající k nápodobnému mlčení zbuzovat: *Tacete!* mlčte!

Však jaké jest to mé podivné předsevzetí? Co mě k mlčení dohání a nutí tu, kde mně právo a s právem svoboda daná k mluvení? Zdaliž mně tato kaple nějakého *Harpocratesa* aneb *Angeronu*, mlčení boha a bohyni pohanskou, představuje, kteří by s vloženým na usta svá prstem nějaké znamení k mlčení dali? Však mimo toho, že zdeť takové modly nevidím, aniž bych u přítomnosti jejich nějaký ohled měl na daná

znamení. Aneb snad v uších mých zazněl hlas levitů při knězi Ezdrašovi stojících? aneb hlas proroka Izaiáše? proroka *Sophoniae*? aneb dokona hlas na hnojníšti sedícího Joba, kterýžto porozdílne k mlčení napominají: *Tacete!* mlčte! *Tacete!* mlčte! volali někdy levítí k lidu židovskému v městě Jeruzalemě shromážděnému, když kněz a učitel Ezdraš slova zákona zřetelně četl a veškeren lid, ta slova slyšiv, žalostně počal plakati, takže stojící při Ezdrašovi levítí přinucení byli volati: *Tacete, quia dies sanctus est, et nolite dolere,*^(a) mlčte, nebo den svatý jest, a nebud'ťe žalostiví. Nevidímť ale zde takových okolečností, ani Ezdraše, ani levítí a tím méně lid židovský, ačkoliv jednu věc z menovaných okolečností stvrdit mohu: *Quia dies sanctus est,* že tento den jest den svatý. *Tacete!* mlčte! volal někdy prorok Izaiáš, *tacete, qui habitatis in insula,*^(b) mlčte, kteří bydlíte na ostrově! Neb za onoho času, předpovědiv Izaiáš obyvatelům ostrova *Tyro* jejich nastávající od krále Nabuchodonozora otrocké podmámení, jich napomínal, aby více nehrdlili, více slovy nepyšnili jako kdy prvé, poněvadž jejich převeliká pejcha nastávající pomstu boží přinutila, by za tu hanbu a žalost, strach a ustrnutí podle zasloužení jim odměřila; však opět nevidím já v městech pražských ostrova *Tyro*, a byť by i nějaká nápodobnost strany pejchy a nádhernosti s ostrovem *Tyro* byla, nicméně nejsem já žádným prorokem, abych na ten způsob, maje předsevzetí k mlčení a jiný k mlčení nabízíce, nějakou žalost měl působiti; tato zde začatá, potěšitedlná slavnost jest k samému plesání zřízená. *Silete!* mlčte! volal někdy prorok *Sophonias*, a to sice k nevděčným Židům: *Silete a facie Domini Dei,*^(c) mlčte před tváří Pána Boha, neb toho času ustanovil Bůh, jsa pro dopuštěné modlářství, pro jiný hříchy a nepravosti Židův k spravedlivému hněvu popuzený, den určitý, v kterémžto zavřel sobě krvavou oběť učinit, když Židí jako odhodlaná k té oběti hovada skrz chaldejský, nepřátelský meče měli zahubení býti. Však ačkoliv celá *Europa* již po několika lét vprostřed pokoje vždy v zbrani stojí a svět pro množství hříchu a nepravosti již dávno zasloužil, by hněvu božím jako krvavá oběť mečem vojny byl obětovaný, nicméně nesluší, abych zde hněvem božím lid měl děsiti, kdežto náměstek Krista Ježíše všem kajícím poklad outhčiště dal otevřítí, z něhožto by každý věřící plnomocný hříchův odpustek dosáhnout, sobě spasitedlně přivlastnit, a tak i hněv boží ukrotiti mohl. *Tacete paulisper!*^(d) mlčte maličko! volal někdy na hnojníšti sedící Job k svým přátelům, ale tím oumyslem, *ut loquar*, aby on usta svá zotevřít a proti nějakému nepravému stíhání v nepravosti sebe hájit, nevinnost svou dokázat, dobré jméno a pověst obhájit mohl, však opět, ačkoliv vím velmi dobře, že i zde jest místo

posvátné, dobrého jména a pověsti velikého zástupce, mocného hájitele, nicméně i to vím, že tenž jiným způsobem utřačným jazykům caňk a uzdu v usta jejich vložit může, a tak nevyskytuje se potřeba, aby, jsa někdo z přítomných na dobrém jménu a pověsti zlehčený, měl volati: *Tacete paulisper!* mlčte maličko! *ut loquar*, ať já na tomto místě dobrého jména hájitele veřejně mluvit, své dobré jméno a pověst slovy hájit a očistit mohu. I proč tedy já tak podivné mám předsevzetí tu mlčet, kde mně právo a svoboda daná mluvit, ano, že se i osměluji jiný, zde chtící mluvit k mlčení nabízet? Jaká jest příčina toho? Opáčím, laskaví pání poslouchačí, dnes v té době na této kazatedlnici ne mluvit aneb kázat, ale mlčet jest mé předsevzetí.

Poznávám, že jsem nepokojnou žádost vzbudil, laskaví pání poslouchačí, žádáte toho mého tak podivného předsevzetí příčinu zvědět? Ejhle, jak jste jenom prvních dvěří, cestu do této kaple ukazujících, práh přestoupili, oči vaše pozdvíhli, sem i tam rozkošně zobraceli, již jste poněkud příčinu mého předsevzatého mlčení spatřili. Anobřž co více? I vy sami jste ji poněkud s sebou přinesli. Ona zevnitř s mnohým zelenajícím stromovým rozkošná cesta a při začátku této vítězoslavná, s mnohou krásou i kunstem vyzdvižená brána, kunstovné malování, ostrovtipný *concept*, zde vnitř tuto kapli ozdobující krásný čalouny, kunstovně malovaní zavěšení obrazove, ona dne včerejšího velmi slavná sem vedená procesí i dnes z menšího i většího stavu nábožného lidu nepřetržená schuzka, obojího pohlaví veliká horlivost, upřimná pobožnost, ona od srdce k nebi stupující vzdychání, tolikerá mysle plesání a následovně i vy, laskaví pání poslouchačí, s jednomyslným duchem a srdcem zde shromážděný, onou k mému předsevzatému mlčení vyhledávanou příčinu najevo dáváte. Ještě ji nepoznáváte? I dyť zde máte jiného kazatele, který káže ustavičně a následovně skrz celý *octab* kázat bude! Máte, máte zde jiného kazatele, který byl prorocký kazatel od šťastného svého narození až do slavné smrti, který vždycky kázal s apoštolskou horlivostí a pro jedinké, však svaté zamlčení k utopení byl odsouzen, aby více nekázal. Však káže i po smrti, a to s zázračnou vejřečností, a tent' jest v minulým roce v počet svatých zapsaný: svatý Jan Nepomucký. I co tedy mně jiného přísluší, než abych u přítomnosti tak oučinnivě, anobřž zázračnou vejřečností mluvícího kazatele prst na usta má vložil a znaje nejlíp sebe samého, hlas levitů jako před tváří nejakého Ezdraše, hlas Izaiáše jako jeden z hříšných, hlas *Sophoniae* jako jeden z nevděčných, hlas Joba, jakožto usta a jazyk maje poškrvněný, uposlech, sám sebe k mlčení odsoudil, a abych k prospěchu povolání mého toho svatého a prorockého kazatele neustále slyšet mohl, i jiný, zde chtící mluvit s nábožnou

smělostí k mlčení nabízel: *Tacete!* mlčte! a protož v skutek uvedu mé předsevzetí. Odpuste, velební *patres* augustiniáni, na kázání jste mě pozvali a s tou uctivou počestností jste mě zahanbili, ano, pravím zde veřejně a směle, že jste mě laskavě ošidili. Vidím a slyším zde jiného kazatele, a protož záhy mé kázání skoncuji, řkouc obyčejné amen. Mlčet budu. A nyní, nejsa víc kazatelem, dovolte, laskaví spoluposlouchačí, ať se k vám přitovaryším a s polovičným hlasem nejprv sice sebe samého, pak i vás, laskaví spoluposlouchačí, napomenu: Pozdvihněme nakloněné uši i oči, připravme srdce k slyšení a uslyšíme svatého Jana Nepomuckého, *qui prophetat*, který prorokuje, *loquitur hominibus*, mluví lidem *ad aedificationem et exhortationem et consolationem*, k vzdělání a k napominání a k potěšení, *loquitur hominibus*, mluví lidem od narození až do smrti, mluví lidem i po smrti, a to zázračnou vejřečností.

Vlastní příčinu vyzkoumat, proč prozřetedlnost božská mocí své všemohoucnosti onen z neplodné matky zrozený plod jak před světem, tak i nebem vždycky oslavuje, tak se zdá být nesnadno, jak nemožné jest, by neplodná žena bez obzvláštní vůle boží rodinu vydala. Nemálo však k podivení přichází, že totiž neplodnost, která sice v Starém zákonu u lidu izrahelského nějakému zlořečenství aneb nehodnosti podrobená býti se zdála, nicméně svým časem nad plodnost tisíc jiných šťastnější byla, když budoucně zpozdilou rodinu vydala. A opominouce mnohých v tom příběhu a příkladu jak Starého, tak Nového zákona, dosti' bude jedinkou neplodnost svaté Alžběty dotknouti. Alžběta, manželka kněze Zachariáše a teta nejsvětější Rodičky boží,^(e) skrz mnohá léta, a to až do věku zestaralého neplodná byla, prv nežli onoho před Mesiášem světa vyslaného anjela, velikého před Pánem syna svého Jana počala a porodila. Však ejhle, jak její neplodnost nad jiných tisíc matek plodnost vyvýšená a šťastnější byla! Celé Judstvo a církve židovská ustrnula nad neslychanými zázraky, který se zběhly jak v početí, tak v narození jejího Jana, neb početí a narození budoucí otcí Zachariáši zvěstoval archanjel Gabriel. Zachariáš, maje v tom pochybnost, oněměl, Alžběta neplodná, tomu zvěstování uvěříc, v životě počala, dítě ještě v životě mateřském zavřené u přítomnosti též v panenském životě skrytého Ježíše zaplesalo, od prvopočátného hříchu zproštěné bylo, duše jeho s Duchem svatým naplněná byla. Celá země palestinská v den narození Jana se veselila a na znamení veselosti a radosti své po všech vrších ohně zapálila, otec netoliko řeč ztracenou nabyl, ale i prorokoval. Zachariáš i Alžběta jednomyslně jméno dítěte ohlásili, že má slouti Jan. Ejhle, jak ta neplodnost Alžběty

nad plodnost jiných tisíce matek vyvýšena a šťastnější byla, takže povážive tolikerá nadpřirozená znamení, svatý Otec Augustýn porozdílne otázky strany narozeného Jana sám sobě činí: *An ad sceptrum Israelis destinatur?*^(f) zdaliž k berli královské Izraelu odhodlán bývá? *an ad pontificatum paratur?* zdaliž zřízen bývá k nejvyššímu kněžstvu? *num a Romanum jugo Abrahae stirpem liberaturus?* zdali od jha Římanův rod Abrahamův osvobodí? A na každou již jmenovanou otázku odpovídá, že ne. *Cur igitur in ortu tot bonis repletur?* proč tehdy při vejchodu narození svého s tolika dobrými znamení naplněn bývá? A posledně, dle svého osvíceného zdání, příčinu s odpovědí tak dokládá: *Quia debet populo praedicare*, protože má lidu kázat. Podivná odpověď! Tak tedy, že Jan Zachariáše lidu má kázat, tolikerá znamení jeho narození předcházejí a následují? Dvojí věc zde k povážení přichází: první, že pro ouřad kazatelský taková znamení Jana Zachariáše na svět doprovodily, druhá, že praví svatý Augustýn: *Debet populo praedicare*, že má lidu kázat. Co se první dotýče, divu nejní, neb jestli dle slov svatého Pavla kazatelové apoštolští *Dei adjutores*,^(g) jsou pomahačové boží, by tehdy za takový uznání byli, v tom ouřadu vinšovaný oučinek působili, zapotřeby někdy bylo nebeských znamení k jejich jistější a bezpečnější hodnověrnosti, a tak velmi moudře propověděl svatý Augustýn, že taková znamení v narození Janovém se stala proto, aby ouřad kazatelský lidu v známost uveden byl, a odtud' Janu vážnost od samého nebe pocházející stvrzená byla. Že ale podotknutý svatý Otec praví: *Debet praedicare*, má kázat, jako by ihned v den a hodinu narození svého začátek kázání měl učinit, to jest podivné. Tak tedy, svatý Otče, Jan Zachariáše, jsa ještě nemluvnátko, již, již má kázat? *Debet praedicare*, svatý Augustýn na tom pozustává, že ovšem má kázat. Anobř svatý Jan Zlatoustý ještě více stvrzuje: *Non dum ei permittitur clamare, et per facta auditur. Non dum ducit vitam et Deum praedicat.*^(h) Ještě Janu dovoleno nejní volat, a již skrz činy slyšán bývá. Ještě živ nejní, a Boha prohlašuje. A jak to? Slyšán bývá Jan skrz činy, když v mateřském životě u přítomnosti též v životě panenském skrytého Spasitele plesá a proskakuje, a tak jej i prohlašuje. Káže pak i v den narození svého prostředkem nebeských znamení, která jemu byla zřetelní jazykové lidu, mluvící, že on jest od Boha zřízený kazatel, od Malachiáše předpověděný anjel, ano, i tak prorokoval, jak budoucně živ bude, jak svůj ouřad konat bude, že on, vyjda z života neplodné matky, předchází a v brzkém čase Mesiáš celého světa Kristus Ježíš z života panenského následovat bude.

A hle, laskaví spoluposlouchačí, kterého s velkou žádostí horlivého kazatele Jana Nepomuckého slyšeti očekáváme, ten nápodobně s milostmi a znameními nebeskými na tento svět doprovázen bývá. Jana Nepomuckého plodí otec věkem sešlý a rodí matka neplodná, a to jest znamení nebeské, milost božská, neplodné manželstvo tak málo může očekávat rodiny mocí přirozenou, jak málo může strom buďto jalový, aneb zvadlý kvetsti a nějakého ovotce vydati. Jak ale Jan Nepomucký v neplodném životě své matky byl počatý a následovně zrozený? Ejhle, opět znamení nebeské, milost nebeská, a to tím znamenitější, čím jistější. Jan Nepomucký prv, než byl dán přirozeným rodičům, dán jest Rodičce boží Marii, takže i v tom se vpravdě vyjevují slova svatého Bernarda: *Nihil nos Deus habere voluit, quod per manus Mariae non transiisset*, chtěl Bůh, abychom ničeho neměli, co by prv skrz ruce Marie nebylo prošlo. Prošel i skrz ruce Marie Jan Nepomucký, nežli dán byl rodičům přirozeným, totiž rodičové jeho bohobojní, věkem sešlí, a protož neplodný od Marie Panny při klášteře cistercienském blíž Zelené hory žádanou rodinu a svého manželstva potěšení prostředkem horlivé a stále pobožnosti a učiněného slibu obdrželi, synáčka utěšeného spatřili, a tak jistě dal Bůh nejprv Marii a Maria dala rodičům Jana. Však oči naše pozdvihněme v hodinu narození Janovým! Ejhle, podivná záře zprostřed domu nahoru stupuje, ano, i neobyčejná světél z oblohy nebeské se spouštějících jasnost s tou září se spojuje, na dům sstupuje a celý k utěšenému divadlu městečka Nepomuku osvícuje! Toť jest znamení nebeské, znamení dobré, znamení potěšitelné! Komu nebe v den narození světla posílá, skrz onoho nějaké neomylné proroctví světu zvěstuje. Tažme se vespolek slovy svatého Augustýna: *Cur in ortu tot bonis repletur?* proč Jan Nepomucký při vejchodu narození svého s tolika dobrými znameními obohacen bývá? Od Boha Marii, od Marie rodičům dán, z neplodného sice manželstva syn a jako Jan s ohněm nebeským na svět doprovázen bývá. *Cur?* proč? A svatý Augustýn, již v nebesích na tvář božskou patřící, jístou a pravdivou nám dá odpověď: *Quia debet populo praedicare*, protože má lidu kázat. Jan Nepomucký, ještě nemluvňátko a jiného nic, kromě snad aaa s pláčem na prvního otce Adama volající, mluvit nemohouce, má lidu kázat? A hned v den narození? *Debet populo praedicare*, tak jest, v den narození kázat počíná, a protož *prophetat*, prorokuje prostředkem předešlých nebeských znamení svým milým rodičům. Ejhle, vám neplodným dalt' jest mě Bůh Otec skrz ruce Marie Panny, a v tom vám nápodobně dal své jméno otcovské, které skutkem dobře srovnáte a mě v počtu synův jeho blahoslaveně zachováte. Bůh Syn zvolil vás za svý pomocníky a vám

jako krůpějí krve své s duší mou odevzdává, kterou s rozmnožením mé vlastní krve a svatou náhradou do svatých jeho ran navrátíte. Duch svatý v vaší ochranu vám svěruje poklad nejdražší, své svaté posvěcující milosti, a ten tak věrně ostražíte, jak mě bohobojně až k dospělosti rozumu vychováte a s příkladem bohobojnosti rozum ke všemu dobrému řídití budete. Maria Panna z rukouch svých dala mě vám, syna, a vy mě podle jejího nejsvětějšího příkladu k slávě boží, k jejímu potěšení dochováte. *Prophetat*, tak prorokuje, *loquitur hominibus*, mluví lidem, světla z nebe sstupují a já někdy s ohněm horlivosti oheň lásky boží v srdce lidské uvedsti vždycky se vynasnážím. Světla z nebe sstupují, a ta jsou znamení k potěšení mé vlasti, k potěšení Českého království, k potěšení mnoho tisíci lidu, neb mě nebe všem dává skrz znamení světél jako oheň, a vyrčený skutek opět dokázal: *Ignem veni mittere in terram, et quid volo, nisi ut accendatur,*⁽ⁱ⁾ oheň přišel jsem pustiti na zemi, a co chci, jedině aby hořelo. A zdali slova ta nejsou k vzdělání a k napominání a k potěšení? Ó laskaví spoluposlouchačí, jaká sladkost potěšení nezajímá srdce naše v počátku kázání vnově narozeného Jana? Ó šťastný my poslouchačové! díky tobě, ó Bože, za takového kazatele, díky tobě, ó Maria, která jsi nám jej vyprosila, díky vám, rodičové, kteří jste jej světu zplodili.

Ale co to? Mlčet jest skutek předsevzetí mého, kázat sice nebudu, nicméně zvolat musím: Ó zarmoucení! ó žalost! Náš milý kazatel sotva při svém narození kázat počal, a ejhle, *cessat, dum incipit,*^(k) počíná a skoncuje, blíží se k němu nelitostivá smrt, a protož žádné tu přirozené pomoci nejní, aniž nepostačuje k jeho předešlému uzdravení! Ach, zdaliž ona z nebe dolu sstupující světla nebyla jsou k pohřbu jeho přiřtovené a rozžaté fakule, které Jana sotva světu ukázaného ihned do věčnosti vyprovodit mají? Zdaliž i v dobrých sice znameních nejní omylná nádeje? Však nelekejme se, užříme brzo, že ta smrtdlná nemoc bude mocnější osten k opáčení kázání jeho. Nebo ejhle, starostliví rodičové nesou tu domnělou oběť smrti k Marii, a kterého prv od ní v neplodnosti vyprosili, poznovu v smrtdlné nemoci sobě maje býti navraceného synáčka žádají. Anobř co více? ta budiž naše plodná nádeje: rodičové Jana svého Marii zaslibují a mariánským službám oddávají na celý jeho budoucí věk. Ó šťastná naše nádeje, však téměř omylná žádost rodičův Jana! Jděte! jděte, rodičové, ve jménu Páně domu, Jan jest od smrti zachován, však více vašim synem nejní, neb s prstem mým nehodným ukazují na Marii Pannu a pravím slovy *Guerrika* opata: *Ecce, mater nova,*^(l) ejhle, nová máteř Jana jest Maria! A odtud nádeje naše, skutek potěšení ukazuje, že náš milý kazatel v smrtdlné nemoci okusil

prsa Marie, kterážto s prozřetelným způsobem, chtěc býti máteř Janová, sobě umínila: *Ibi dabo tibi ubera mea*, tuť dám tobě prsy mé, totiž *ubera perfectae charitatis maternae*,^(m) prsy dokonalé mateřské lásky.

A ejhle, Jan přichází k sobě a k předešlému zdraví, sílu předešlou a zdraví nabývá, anobř i k dospělejším letum přichází a jako mariánský, od rodičův zaslíbený slouha, jsa kojen od prsův mariánské milosti a lásky, opáčí nám své kázání, a to jako kazatel mariánský. A jak? a kde? Slyšme! Jan Zachariáše, jdouce trojletý na poušť, po několiká léta vydal o sobě povážlivé svědectví: *Ego vox*,⁽ⁿ⁾ já jsem hlas! Jan na poušti lépe by snad byl o sobě řekl: Já jem poustevník, aneb poněvadž na poušti kázal: Já volám, já káži s hlasem. Svědectví však o sobě dává: *Ego vox*, já jsem hlas. Ta dvoje slova považujíc *Osorius*, praví: *Non est aptus officio praedicantis, qui solum ore clamat, sed ille potius, qui totus est vox*,^(o) onen, který toliko s usty křičí, nejní schopný k ouřadu kazatelskému, ale radějíc onen, který jest celý pouhý hlas, a z té příčiny Jan Zachariáše dí o sobě: *Ego vox*, já jsem hlas. Nicméně ta propovídka s pochybností mysl naplňuje, neb otázka pochází: Jakpak kazatel může být samý pouhý hlas? A té pochybnosti mysl naši zbavuje náš milý kazatel Jan Nepomucký, neb on jakožto kazatel mariánský, opáčíce své kázání, tak prorokuje, tak káže, že celý jest samý, pouhý hlas, jeho oči, jeho čelo, jeho tvář jsou samý hlas, jeho ruce, jeho ramena, jeho nohy, jeho kolena, jeho prsa, jeho srdce, ano, celé tělo jest samý hlas, takže Jan Nepomucký i o sobě může dát svědectví: *Ego vox*, já jsem hlas. Ó slyšme! slyšme, laskaví spoluposlouchačí, ten hlas. Jan Nepomucký, nětco žvatlající pacholátko, jsa od svých rodičův ke všemu dobrému zveden a od nich pro dvoje veliká dobrodiní od Marie prokázaná neustále pamatovaný, bývá celičký k Marii jako k svej máteři milostí s láskou zapálen, a protož sám od sebe ranním časem do kláštera cistercienského, Nepomuku blízkého, kdežto zázračný obraz Marie tehdaž ctěn bývá, každodenně chodí, tam svou uzdravitelkyni pobožně ctí a vzývá a dle dětinské nevinnosti, s horlivým však srdcem pozdravuje: Zdrávas, Maria! Kněžím mše svaté sloužícím, kolikerýmkoliv může, při oltáři nábožně přisluhuje a jako domácí pomocník mezi oltáři toliko se obírá. Patřme! patřme a tak slyšme, jak jest Jan Nepomucký zde samý pouhý hlas, *qui prophetat*, který prorokuje, jsa dle hlasu svého při jaru věku svého jako libezně zpívající slavíček, a ejhle, v tom prorocství, že někdy, zejména v letě věku svého, a to při svatém Vítě, umlkne, nyní však *loquitur hominibus*, mluví lidem k vzdělání a k napominání a k potěšení. Patřme a tak slyšme, co jsou medle jeho při oltářní službě tak stydlivé a pozorné oči, které již s

vzdycháním na svátost oltářní, již na obraz Marie Panny, již k nebi pozdvíhuje, co jsou nežli samý hlas? Co jest jeho v té mariánské službě jasné čelo, veselá tvář nežli samý hlas? Co jsou jeho k pobožnosti a k příkladu spjaté ruce, co jest jeho v těle sic skrytá, avšak mocí horlivé lásky jak k Bohu, tak k Marii rozdílené srdce nežli samý hlas? Co jsou jeho počestně složené nohy, co zohybaná k klanění kolena nežli samý hlas? Co jest celý v této pobožnosti, vroucnosti a vděčnosti trvajícím Jan nežli samý hlas? Anť káže o lásce boží k vzdělání a k napominání každému člověku s slovy svatého Augustýna: *O homo! multum a Deo accepisti, et nihil a te habuisti, at pro his omnibus non habes, quod retribuas, nisi tantum, ut diligas*, ó člověče! mnoho, mnoho jsi od Boha dostal, a nic jsi od sebe samého neměl, za všecko pak nic víc nemáš v své moci, co bys Bohu s vděčnou náhradou navrátil a odevzdal, jen abys jej miloval. Káže k vzdělání a k napominání o lásce a vděčnosti k Marii pro nevymluvitelná, celému pokolení lidskému učiněná dobrodíní a zejména každému ctiteli, abychom ji podle příkladu jeho ihned z mládí ctili a pozdravovali, a protože svým příkladem ponavrhne nám slova svatého Bonaventury: *Ipsa nos libenter salutatur beneficio et consolatione, si nos eam frequenter salutamus servitio et oratione*,^(p) ona nás ráda pozdravuje s dobrodíním a s potěšením, když my ji častěji pozdravujeme s službou a modlením. Káže k vzdělání a k napominání všem rostoucím dítkám: *Quid facitis, juvenes, qui flores juventutis vestrae offertis diabolo?*^(q) co činíte, dívky, co činíte, mládenci, že květ vašeho mladého věku d'áblu, a ne Bohu obětujete? *Imitatores mei estote*,^(r) buďte moji následovníci, květ dětinství mého pod ochranu zvoleného slunce při oltářní službě stavím, aby ovoce následovalo, neb jistě dívky při oltáři rostoucí jsou příjemná oběť boží, v svém věku k pobožnosti náchylné jsou jistě nádeje budoucího potěšení. Káže k vzdělání a k napominání všem rodičům: *Vos, patres, educate (filios) in disciplina et correptione Domini*,^(s) ó rodičové, chovejte dítek vašich v kázni a v trestání Páně. Medle, medle, věřte, že ona pohoršitelná dívadla, kam je záhy uvádíte, jsou jim k jejich časné i věčné záhube. Ejhle, v kostele při oltáři Páně takové jest dívadlo, na které s nevymluvitelnou radostí všickni kůrové anjelští patří. Sem, sem je ved'te a samý anjele vychováte. *Pietas ad omnia utilis*,^(t) pobožnost ke všem věcem se hodí. Hodí se dítkám k dobrému jich vychování, hodí se vám k budoucímu potěšení. Káže Jan Nepomucký *ad consolationem*, k potěšení všem téhož kláštera duchovním, všem při službách božích přítomným, kteří vidouce Jana tak nábožně přísluhujícího, jeho v té službě horlivost, horlivou pobožnost, pobožnou pozornost, jeden druhého pro samé

potěšitelné podivení vespolek se tázat mohou: *Quis putas puer iste erit?*^(u) jaké to dítě bude? A Maria, jeho již máteř milosti, nad ním péči a ochranu mající, dá jistou odpověď: *Puer propheta*, to dítě jest již prorockým kazatelem, *per facta auditur*, skrz své činy jej slyšíte, a Jan outličký s tímto bohabojným začátkem živobyetí ponavrhuje nám slova *Ecclesiastica: Doctrinam velut prophetiam effundam*,^(v) učení jako prorocství vyleju. Anobrž, Jene Nepomucký, netoliko budoucně vyleješ, ale skutečné prorocství o sobě vylejváš, že totiž, jak nyní seš při oltáři toliko posluhujícím anjeličkem, tak někdy budeš při oltářní oběti hořícím serafinem. Ó jistě oučinnivě kázání mladým i starým Jana toliko mladičkého! Dobře propověděl *Plinius: Quibusdam pro sermone nutus motusque membrorum est*,^(x) že mnohým mrkání očí, pohnutí oudův slouží k řetelnému mluvení. Každý oud, celé tělo Jana Nepomuckého jest samý hlas, ten hlas samé mluvení, a to k vzdělání a k napominání a k potěšení. Ó Jene Nepomucký, zde, zde u Marii opácej tvé k nám tak potěšitelné kázání, zde tebe slyšet jest naše potěšení.

Mezitím když naše nepokojná žádost Jana v tomž kostele očekává, Jan více se nenavracuje. Co to znamená? Jistě v srdce štípená vděčnost a láska k Marii nedopustí, by se Jan dopustil nějaké nedbanlivosti v službách mariánských, však nicméně se nenavracuje. Co to znamená? Vidím, že Jan s velikou ochotností a radostí k jinému městu pospíchá a naši žádosti při svém odejití ona slova u svatého Lukáše zanechává: *Et aliis civitatibus oportet me evangelizare*,^(y) i jiným městům musím kázat. Jiným městům? I do jiného města tebe nasledovat budeme, *duc quocunque voles*,^(z) ved' nás, kam se ti líbí. Jan totiž seznán k latinským školám způsobný, odeslán bývá do města Žatče, by tam začátky latinského jazyka pochytil, a v tom právě dokonalé podobenství mezi Janem Nepomuckým, ještě sice pacholátkem, a mezi dospělým otcem svatým serafinským Františkem, a to k opáčení kázání seznati můžeme. Jsou oba dva, aby podivné kázání vykonali. Jde svatý otec František s řeholním bratrem *Juniperem* z kláštera svého do města *Assisie*, aby jisté kázání (jak by byl pravil) vykonal, a jde Jan Nepomucký od kláštera cistercienského do města Žatče, aby též podobně nové kázání počal a vykonal. Svatý František, jdouce skrz jednu a druhou ulici podotknutého města, ani usta neotvírá, ano, do kláštera se navracuje; jde Jan Nepomucký z ulice do ulici v Žatči, posledně vkráčí do školy. Při vkráčení svatého Františka do kláštera pamatuje jej bratr *Juniperus*: Ó velebný otče, kdepak zůstalo kázání? A slyší podivnou odpověď: Již jsem kázání skutečně vykonal. Já v kráčení do škol osmělím se Jana Nepomuckého tázat: Jene

Nepomucký, kdež zůstalo kázání? proč jej přetrhuješ? A slyším podivnou odpověď, ne sic od Jana, ale skrz obyčejnou pověst, že Jan jest *praedicans in synagogis*,^(aa) anť učí a káže ve školách. Do školy podme, at' Jana slyšíme! A ejhle, co činí Jan ve školách? Mlčí jako pěna mezi zvůčící vodou, sedí tíše a počestně a mravně jako vtělený anjel mezi lidmi vprostřed mládeře, žertu a darebných rozprávek, nezřízených žádostí bedlivě se varuje, pilně a s radostí se učí to, co mu učitel k učení dává, slovem: s ctným a bohobojným obcováním beze vší ouhony, rozpustilosti živý obraz mravopočestnosti a učenlivosti na sobě představuje, a tak jest *praedicans in synagogis*, anť učí a káže ve školách jako svatý otec František v *Assisii*, jdouce z ulice do ulice s velkou ponížeností a tíchostí, oči toliko na cestu, po které má kráčet, řídicí, od srdce stále vzdychající, a tak mnohým rozpustilým světákům, slova sic nemluvíce, oučinnivě vykonal kázání k napravení jejich rozpustilosti a nezbednosti. A tak káže i Jan Nepomucký ve školách, takže v tom *doctrinam velut prophetiam*, naučení jako nějaké prorocství svým spoluškolníkům vylejvá, a opět *loquitur hominibus*, mluví lidem k vzdělání a k napominání a k potěšení. Nebo jestli dle slov svatého Petra *Chrysologa docenda faciens obedientem perficit auditorem*,^(bb) ten, který prv činí, co učít míní, poslušného dokonává poslouchače, jistě tehdy Jan Nepomucký, když v učení svém za grunt budoucné učenosti klade bázeň Páně podle slov *Ecclesiastici: Initium sapientiae timor Domini*,^(cc) začátek moudrosti jest bázeň Páně, skrz bázeň Páně, kterou sám prv vyhledává, svý spoluškolníky bázně boží vyučuje. A tak *obedientem perficit auditorem*, jednohokaždého poslušným činí poslouchačem, a následovně jest *praedicans in synagogis*, anť učí a káže ve školách, a protože začátky latinského jazyka vtípem svým jak zjevným, tak pilným lehce sezná a se naučí, i jinších škol učení, vzláště pak školu vejmluvnosti, totiž retoriku nazvanou, šťastně odbejvá. Velmi dobře, Jene Nepomucký, školu vejmluvnosti odbejváš, následovně znamenitější vejřečností nám kázat budeš!

A jistě káže, ne víc v Žatci, ale v městech pražských. Jsa totiž Jan náchylný k vyšším uměním, při kostele svatého Apolinaryše v Novém Městě pražském blíže Vyšehradu (kdežto učitelové a většího umění doktorové toho času jsou samí kanovníci) skutečně *auditor philosophiae*, slyší a učí se libomudrctví, a postoupně *auditor theologiae*, slyší a se učí bohořečnosti. Jestli ale zde Jan toliko slyší a se učí a toliko jest poslouchačem, jak bude řečníkem a kazatelem? Však, laskaví spoluposlouchací, na Jana toliko bedlivě patřme a jej kázat opět uslyšíme, ano, dřív, nežli patřit budete, rozvažte, zdaliž ona vejpověď *Tertullianová*, kterou s povážlivou

pochvalou zanechal o starých mudrcích, na Janu úplně se nevyjevuje? *Iipse habitus sonat* (dí *Tertullian*), *auditur philosophus, dum videtur*, celé šactvo a vše, co na mudrci se vynachází, mluví, takže mudřec i tehdaž slyšán, když toliko vídán bývá. Zdaliž se pravda této vejpovědi na Janu nevyjevuje? Ejhle, Jan Nepomucký jak libomudrctví, tak bohořečnosti, obojího vyššího umění zasloužilý doktorský věnec na hlavě, doktorský plášť má na svých ramenách! Zdali nevidíte, kterak *ipse habitus sonat*, jeho šactvo na něm mluví? *Auditur philosophus, auditor theologus, dum videtur*, zdali Jan, jsa libomudrcem a bohořečníkem aneb již libomudrctví a bohořečnosti doktorem, i slyšán, když toliko vídán bývá? Neslyšíte Jana, *qui prophetat*, který prorokuje, učení totiž jako proroctví vylévající? Neslyšíte Jana, *qui loquitur hominibus*, který lidem mluví k vzdělání a k napominání a k potěšení? Patřte na sedícího mezi doktory a jej téměř zázračně mluvícího uslyšíte: *Miraculum est*^(dd) (praví svatý Bernard) *esse in honore sine tumore*,^(ee) jest prej jako nějaký zázrak býti v počestnosti bez nadutosti, a ejhle, v počestnosti velikej jest Jan Nepomucký, anť sedí mezi doktory, však nejináč než jako snížená fiala mezi bujnou travou, celý ponížený, *auditur, dum videtur*, i slyšán, když vídán bývá. *Miraculum est*, praví dálejc nadotknutý svatý, *in praelatione sine elatione*, jako nějaký zázrak jest býti nad jinými převýšeným, a v duchu ne vyvýšeným. Jan Nepomucký nad jiný spoluškolníky v učenosti a v hodnosti převýšený, nicméně tak jest ctnostně u sebe snižený, že doktorský věnec na hlavě má za obyčejný klobouk, doktorský plášť za obyčejný plášť, s svými spoluškolníky tak přívětivě, tak pokorně jedná jako kdy prve, *auditur, dum videtur*, a tak slyšán, když vídán bývá. *Miraculum est*, praví posledně svatý Bernard, *in dignitate sine vanitate*, jako nějaký zázrak jest býti v hodnosti bez marnosti. Jan Nepomucký svou doktorskou hodnost jako s nějakou sestřičkou s pokorností spojuje, marnost jako pošetilost od moudrosti odděluje, *auditur, dum videtur*, slyšán, když vídán bývá. Zdali tak nekáže *ad aedificationem*, k vzdělání? Však káže i k napominání, *melior est purpurata humilitas quam pannosa superbia*,^(ff) lepší jest šarlatem oděná poníženost nežli sukem obtažená nádhernost. *Scientia, quae inflat, digna caliginis*,^(gg) ono umění, které člověka nadýmá, temnosti jest hodné. Káže i k potěšení, *docti autem fulgebunt sicut stellae*,^(hh) učený (mající poníženost, grunt všech ctností) na nebi se skvíti budou jako hvězdy; a zdali tehdy, když jsme toliko Jana Nepomuckého viděli, i kázat neslyšeli k vzdělání, k napominání a k potěšení?

Vtom ale Jan Nepomucký zmizel, ani jej vidět, ani slyšet nejní, mine jedna, přichází druhá i třetí, ano, čtvrtá neděle, celý měsíc a Jan Nepomucký oči naše i uši zbavuje svého potěšení. Zdali snad Jan, uznajíce u nás nějakou nelibku nad svým prodloužením kázání, za dlouhý čas kázat neminí? My však stvrzujeme veřejně, že Jana dlouho slyšet jest krátká chvíle. Ach, vyjdi! vyjdi, Jene Nepomucký, my žádáme toužebně kázání tvého slyšeti! Jan Nepomucký ale zatím činí to, co *Abulensis* kazatelům radí: *Praedicator debet se interdum a populo abstrahere*,^(HH) kazatel má svým časem od lidu ustranit, a sice by radu vzal od Boha, osvícení dosáhl od svatého Ducha, co budoucně k lepšímu prospěchu poslouchačův kázat bude. A co nevidím? Patřte, laskaví spoluposlouchačí! Ejhle, Jan Nepomucký dle jmenované rady k neobyčejnému kázání se hotoví, od lidu jsa vzdálený, školních i světských obchodů zbavený, a to skrz celý měsíc v svém pokojíčku zavřený, klečí před ukřížovaným Spasitelem celý v rozjímání zamyšlený a vidím při něm podivný nástroje k dokopání nějaké studnice! Anobřz bedlivě pozorujíc okolečnosti, vidím, kterak *apparuerunt fontes aquarum*,⁽ⁱⁱ⁾ se mu ukazují studnice vod. Jaké to studnice? Obraťme oči na ukřížovaného Ježíše, před kterým klečí: *Fontes sunt vulnera Jesu Christi, qui sunt fontes aquarum, id est gratiarum et doctrinarum, ubi debet praedicator haurire, quod aliis praedicet*,^(kk) praví *Hugo cardinalis*, jeho studnice jsou rány Krista Ježíše a tyto jsou studnice vod, to jest studnice milosti a učení, z kterýchžto náš kazatel váží, co nám budoucně kázat miní. Ejhle, jak váží vodu milosti a učení v trýzněním těla, v mrtvení smyslů, v očišťování svědomí, v přemejšlování posledních věcí, v modlení a horlení, v bohomyslnosti a kajícnosti! Ó, z pěti ran Kristových jako z pěti studnic naváží sobě Jan celý potok veřejnosti! Vinšoval sobě někdy *Richardus a sancto Victore* takového slyšet kazatele, *qui calamum linguae intingeret in sanguine cordis*,^(ll) který by prv jazyk svůj jako péro omočil v krvi srdce svého, a to sice z příčiny, *quod lingua loquitur, charitas suggerit*, co takový jazyk mluví, to mu láska navrhuje. Však netoliko tolikéž, anobřz více se nám stane: Jan Nepomucký netoliko jazyk svůj omáčí v krvi srdce svého, aby z pouhé lásky mluvil, ale ať tak řeknu, jazyk svůj brodí v krvi pěti ran Kristových, z kterýchžto by jazyk svůj i srdce své jako v oné studnici *delphinácké* blíž města *Grenoble*,^(mm) která jiskry a plamen vyhazuje, mohl rozničit a zapálit. Ó, jaké to kázání nebude! Jan již jest s kázáním hotový, anť jde a pospíchá, pospěšme i my, neb takové prospěšné kázání uslyšíme, jaké vinšovati můžeme. Já laskavým spoluposlouchačům nabízím, ale kam půjdeme, povím. Jan Nepomucký skrz ono od

lidu vzdálení, skrz těla a smyslův mrtvení hotovil se k svatému posvěcení kněžstva, a nyní, jsa již posvěceným knězem a s láskou k Bohu i k bližnímu celý roznícený, počíná veřejně kázat v městech pražských po kostelích, a to s takovým užitkem a prospěchem, takovou pověstí, že v kostele Marie Panny před Tejnem, a sice po smrti kazatele velmi vznešeného, Jana z Milic, na kazatedlníci uveden a dosazen bývá. Tam! tam tehdy pospěšme, tam jej uslyšíme. Ejhle, Jan Nepomucký jest na kazatedlníci! A zdali, laskaví spoluposlouchačí, znamenáte, co já šetřím? Vidím, že v městech pražských se obnovuje podivný příběh divotvorného Mojžíše na poušti. O Mojžíšovi Písmo svaté svědčí, kterak on reptajícimu a nevděčnému lidu židovskému, od žízně velmi trápenému, podivným způsobem na poušti vodu vymohl, totiž *percutiens virga bis silicem et egressae sunt aquae largissimae,*⁽ⁿⁿ⁾ udeřil dvakrát v skálu s prutem a vyprejštily se vody hojné. A zdali nevidíte, laskaví spoluposlouchačí, že tolikéž se stává v kostele tejském, když Jan Nepomucký s prutem udeřuje na skálu a hojné vody se vyprejšťují pro celou Prahu? Jak to? Jaký jest to prut? Jaká skála? Zdaliž i v městech pražských, kdežto hojnost jest vody, se poušť vynachází a vody schází? *Desertum est mundus,*^(oo) praví *Hugo cardinalis, propter abundantiam mali et inopiam boni*, poušť jest tento svět pro dostatek zlého a nedostatek dobrého, pro tvrdé skály zatvrzelých hříšníků a pro nedostatek slzavých vod pravého pokání, a zdaliž i toto vše v městech pražských se nevynachází? A protož jak již jmenovaný kardinál opět praví: *Moyses praedicator, virga crux, silex sive petra cor peccatoris, aquae lachrimae,*^(pp) Mojžíš vyznamenával na poušti kazatele, prut kříž, skála srdce hříšníka a vody znamenaly slze pokání, a ejhle, toť vidíme v kostele tejském, když káže Jan Nepomucký, onť raní s prutem kříže, na kterém zavěšeného Krista Ježíše představuje, zatvrzelé co skála srdce hříšníkův, *et egressae sunt aquae largissimae*, a již, již tekou skrz oči hojné slze pravého pokání. Káže Jan Nepomucký pravdu boží dle vnuknutí Ducha svatého, káže bez okolečné krásomluvnosti, ne k lahození lidu, ne frašky a pohádky k smíchu a zalechtání uší, ale k ranění srdce, k polepšení života a k nenávisti hříchu a nepravosti, tak vyvádí vodu z tvrdé skály, která z příkladu následování postačuje pro celou Prahu. A zdali to nejní kázání *ad aedificationem*, k vzdělání, když již již Jan sluje pobožným knězem, horlivým kazatelem? Zdaliž nejní *ad exhortationem*, k napominání, a to skutečným oučinkem, když pláče a slzejí zatvrzelí hříšníci? Zdali nejní *ad consolationem*, i k potěšení netoliko celé církve, která hříšný a bludící dítky oplakává, ale i k potěšení anjelův, kteří dle slov věčné pravdy větší mají radost nad

jedním hříšníkem pokání činícím nežli nad devadesáti devíti spravedlivých?^(qq) Však i v tom *prophetat*, prorokuje, když učení jako proroctví vylejvá, takže jestli Jan Nepomucký dlouho kázat bude, v městech pražských zatvrzelého hříšníka nebude.

Když Jan tak oučinnivě káže v Tejně, hlas pověsti až na Hrad pražský zanešen bývá, a ejhle, rovně ten hlas jej z kazatedlníce táhne, ne sic, aby snížen, ale povýšen byl, ne aby kázání skončil, ale na důstojnější kazatedlníci kázání počal, neb s přičiněním Jana, arcibiskupa pražského, s jednomyslným hlasem kanovníků k společnosti jich zvolen bývá, a co k našemu slouží potěšení, spolu povinnost a ouřad kazatele naň se skládá. Z tejnské tehdy kazatedlníce stupuje na kazatedlníci svatého Víta, *ascendamus ad montem Domini*,^(rr) vstupme na horu Páně, laskaví spoluposlouchačí, neb Jana Nepomuckého jako magnet srdce naše za sebou táhne.^(ss) Stupme ochotně, vejděme do kostela svatého Víta a jistě, jak někdy sám Kristus Ježíš z nebe dolu sstoupiv, tenž kostel sám posvětil, a tak sstoupí dolu Duch svatý a prostředkem kázání Jana Nepomuckého srdce naše jako *templum Dei*,^(tt) chrám boží, posvětil. Uzříme zde většího vzdělání, horlivějšího napominání, uslyšíme ouplné potěšení. Jan Nepomucký u přítomnosti krále Václava i dvořanů a jiných odevšad poslouchačův ouřad kazatelství s výborným propěchem koná, na porušené toho času mravy a panstva prostopášnost velikým duchem dotírá, a co následuje? Král Václav, uměním Jana a moudrostí jeho jat, mnohé věci dle rady jeho činí. Ejhle, kázání *ad aedificationem*, k vzdělání, ano, i almužníka svého činí. Ejhle, kázání *ad exhortationem et consolationem*, k napominání a k potěšení, Jan Nepomucký samému králi hojnou dává almužnu dle slov svatého Vincencia Ferrarského, *in praedicatione complentur opera misericordiae*, v kázáním vyplněný bývají skutkově milosrdenství, *ibi captivi daemonum contritione redimuntur, esurientes verbo Domini pascuntur, infirmi ex peccatis visitantur, nudi virtutibus induuntur*,^(uu) tam od ďábla zajatý zkroušeností vykoupený, lačnivý slovem božím nasycený, nemocný z hříchův navštivený, nahý s ctnostmi oděný bývají. Král od Jana vykoupený, lačnivý nasycen, nemocný navštiven, nahý oděn bývá prostředkem horlivého kázání. Však zdá se mi, že Jan Nepomucký skrz to horlivé kázání sám o sobě *prophetat*, prorokuje. Jan Nepomucký na Hradě u Václava krále to působí, toho dojde, co působil, čeho došel Jan Křtítel u Herodesa krále! Neb hle, král Václav všelikým neřestem se oddává, den ode dne v mravích se horší! Na kázání Jana málo aneb nic více nedbá! Nicméně potěšitedlnou náhradu Jan dostává, neb královna Johanna, kázáním Jana začasto libovně slýchaným k ctnostem zbuzená, jej sobě za zpovědníka zvoluje. Již

trojí má ouřad Jan Nepomucký, jest kazatelem, jest almužníkem a zpovědníkem. A co neslyšíme, laskaví spoluposlouchačí, Jan toliko otcem sluje. Královna jej nazývá otcem, siré vdovy, opuštěný sirotkove, žebraví lidé jmenují jej otcem. A jak my? Vyřknu jménem všech, že i Jan jest otec náš. A proč? *Prophetat, loquitur hominibus ad aedificationem et exhortationem et consolationem*, protože ve všech třech ouřadech prorokuje, učení jako proroctví vylévající, mluví lidem žebravým, vdovám a sirotkům k samému vzdělání, jejich k Bohu důvěrnosti a nádeji, k otcovskému napominání vděčnosti k Bohu a k dobrodincům, k srdečnému potěšení v jejich bídě a psotě a opuštění, mluví královně v zpovědníci k vzdělání. A ejhle, jak se zcela Bohu odevzdává, začasto k zpovědi pro očištění svědomí, začasto k stolu Páně pro rozmnožení milosti boží a posilu duše přistupuje, mluví královně k napominání, a ejhle, jak ona k svému pokání kající skutky, posty, almužny, modlitby, mrtvení těla i smyslův přikládá, mluví královně k potěšení, a ejhle, onať žádného utěšení v časných věcí nemá, ale toliko věčné věci vyhledává. A zdaliž i nám tak nemluví? A jak tedy nemá slouti otcem? *In Christo enim Jesu per evangelium ipse nos genuit,*^(vv) neb jistě v Kristu Ježíši skrz rozhlášení slova božího jako dítka své nás zplodil. Ó Jene Nepomucký, *loquere et exhortare,*^(xx) mlův, mlův v srdce naše, napomeň nás k tomu, co nám schází, mlův k nám jako otec k dítkám!

Však v tom našem volání Jan Nepomucký se zamlčuje, anobř co více? Jan Evanjelista volá hlasitě: *Factum est silentium in caelo quasi media hora,*^(yy) stalo se mlčení na nebi jako za půl hodiny. Co to, Jan Nepomucký mlčí na zemi a všechny kůrove anjelští mlčejí na nebi? *Factum est silentium, scilicet quamdiu de terrenis petitionibus tractabatur,*^(zz) dokládá jistý ostrovtipný z Továřstva Ježíšova: Stalo se mlčení na nebi tak dlouho, dokud jednáno bylo o zemských žádostech. Podivné tajemství! Tak tedy zemské žádosti tak jsou oučinnivé, že celý nebe k mlčení přivádí? A tak následovně i zemské žádosti vprostřed horlivého kázání Janu Nepomuckému řeč zastavují, že on proto se zamlčuje? Tak jest; dobré žádosti celý nebe k mlčení jako nutí a zlé žádosti Jana Nepomuckého k zamlčení dohání, anť se zamlčuje, nemluví a zejména zlá, bohaprázdná, proti svědomí čelící žádost Jana k zamlčení přivádí. Medle jaká neb čí? Krále Václava. Žádá král Václav s neřízenou horlivostí zmámený, aby Jan Nepomucký jakožto všech královny tajností povědom něco mu samému podtají svěřil, a jakých by ona hříchů před ním se vyznala, veřejně oznámil. A na tu zlou žádost krále v samém ustrnutí zamlčuje se Jan Nepomucký, nicméně mluvit počíná a mluví králi, čeho král nežádá, *prophetat*, prorokuje, mluví lidem, k

vzdělání všem zpovědníkům, k napominání všem s nějakou horlivostí zmámeným manželům a k potěšení všem kajícím, onť vážnou a svobodnou řečí předkládá králi a vyjádruje, jaký by to, čeho žádá, těžký hřích byl, krále napominá, aby od té pohoršitedlné všetečnosti a nezřízené horlivosti ulevil; a co by se bez ourazu božího, bez ourazu obojích duší, bez nenapravitedlného pohoršení státi nemohlo, to nežádal a se vši uctivostí a *respectem* osoby královské odchází, v srdci svém slova Jobová přemejšlejíce: *In sinu meo abscondi verba oris ejus,*^(aaa) v lůnu mém skryl sem slova ust královny, umřít volím, nežli tak mluvit. Ó Vácslave! Jan Nepomucký odešel, nahlídni ty Zjevení Jana Evanjelisty, jaká pomsta boží tvou zlou žádost očekává. Hle, mlčení se stalo na nebi pro zemské dobré žádosti, a protož stál anjel před oltářem, maje v rukouch svých zlatou kaditedlníci, jemužto dáno zápalův mnoho, svatých totiž modliteb a svatých žádostí, které Bohu přednesl. Však nyní dobře pozoruj, kterak tenž anjel, vzavše tu vyprázdněnou kaditedlníci, ji ohněm z oltáře naplniv, na zem uvrhl, a to k potrestání všech zlých žádostí hříšníkův, aj, hle, na to hromobití, hlasové, blýskání a zemětřesení následovalo. Změníš tvou zlou žádost, kterou jsi Janu Nepomuckému nestydatě přednesl, ať na tvé království nestoupí dolu pomsta boží, hromobití vojenských kusů, blýskání ohně a meče, hlasové samého nařikání a zemětřesení v vyvrácení měst a pevností! Že Jan Nepomucký na tvou žádost se zamlčel, svatě učinil, neb tak mlčet jest vskutku nová a nejmáznější ctnost; chceš-li jej mluvit slyšet, mluví s výbornou vejřečností na kazatedlníci tak, jak jsi jej někdy libovně slýchával. Ale, ó laskaví spoluposlouchačí, jaké divadlo očím našim se představuje? Jan Nepomucký nejní na kazatedlníci, anobrž *Joannes in vinculis,*^(bbb) Jan v okovách! Ach, ustrnutí zajímá mysl i srdce! Patřte! patřte! jak se dále s Jenem děje! Jan vprostřed rukouch katovských hanebně obnažen, vazbami sklíčen, na skřípec vtažen bývá, ano, i rozžatými svícemi pálen! Ó, zdeť bude konec kázání! Že ale takové ukrutenství nad ním se provozuje, jaká toho příčina? jaké Jana provinění? Však pozdvíhněme toliko očí, příčinu zvíme. Ejhle, sám král na tu rozkázanou ukrutnost se dívá celý zůřivý, uši nastavuje celý nepokojný, a co chce jiného nežli ono slyšet, v čem prv zkoušel Jana? Tajnost zpovědi slyšet žádá! A protož s Jenem Nepomuckým zachází jako s největším zločincem, jej na skřípci roztahovat, mučit a pálit rozkazuje. Jan však, co se dotýče tajnosti svaté zpovědi, zavřel jazyk svůj na dvojí zámek, který k prozrazení svaté zpovědi zotevřít ani muky, ani oheň, ano, celá mučírna nedovede.

Anatomistae praví, že jazyk člověka mezi ostatními žilami dvě spojující žíly má: jednu, a ta spojuje jazyk s srdcem, druhá, a ta spojuje jazyk s mozkem. Té dvě žíly při jazyku Jana Nepomuckého jsou dvojí zámek nejsilnější: žíla spojující jazyk jeho s srdcem jest Ježíš, v kteréhožto krvi jazyk svůj jako péro omočil, a v srdci svém víru a lásku na věky zapsal. Druhá žíla spojující jazyk jeho s mozkem jest Maria. Neb jako mozek jest vlastně sídlo paměti, tak Maria jako jeho máteř milosti pro mnohá a veliká sobě proukázaná dobrodiní vprostřed paměti jeho panuje, Jan vždy na nejpočetnější vděčnost k Marii pamatuje. Nicméně i skřípec jest Janova kazatedlnice, oheň, s kterým pálen bývá, jest osten k nejúčinnějšímu kázání, *prophetat* i na skřípci Jan Nepomucký, prorokuje, *doctrinam velut prophetiam*, učení jako proroctví velejvající, *loquitur hominibus*, mluví lidem k vzdělání a k napominání a k potěšení. Slyšme, slyšme i v žaláři na skřípci Janovo kázání! Předmluva a celý vejtah nejkrásnějšího kázání jsou dvojí nejsvětější jména *Jesus* a *Maria*. Hle, vaše vzdělání, nevinně trpící, hle, vaše napominání, v kříži a v bolesti netrpělí, ano, i vaše potěšení, opuštěný! Opáčejte s Janem Nepomuckým *Jesus* a *Maria*; rádi i nevinně trpěti, v trpělivosti posilněný, v opuštění potěšený buďte. Ale co my, laskaví spoluposlouchačí, našeho nejmilejšího otce na skřípci zavěšeného necháme? Nikoliv, anobř z pouhé lásky, ano, i z vděčnosti k němu učinme násilu žaláři a katovským holomkům, ať Jana osvobodíme! Zatím ale Jan ukrutně zmučený, z skřípce svůdaný, celý zemdlený, ano, polomrtvý leží na zemi. Ach, prosme jej jednomyslně, *exi abhinc, quia Herodes vult te occidere*,^(ccc) vyjdi, Jene, a jdi odtad, neb Herodes český tě usmrtiti miní. Hle, jak se vyjevuje ono, že ničeho jiného nedojdeš u Václava krále, nežli čeho došel Jan Křtítel u Herodesa krále! A jde Jan, jsa z vězení propuštěný, všecky své křivdy a muky, jako by nikdá nic nebyl trpěl, svatě tají. Rány své zhojiv, práci apoštolskou horlivěji než kdy prve konati počíná, ano, opět stojí na kazatedlnici a nového kázání předmluvu přednáší, slyšme! *Modicum, et jam non videbitis me*,^(ddd) maličko, a víc neuzříte mě! Však neznamenate-li, laskaví spoluposlouchačí, že ihned v této předmluvě *prophetat*, prorokuje? *Non videbitis me!* neuzříte mě! Neslyšíte, kterak zřejmým slov podotknutých vejkladem a častým jich opakováním sobě nastávající smrt předpovídá? *Modicum*, maličko bude s námi, a víc jej neuzříme. Ó žalostivé kázání, ó srdce naše pronikající kázání, ano, slyšme slova k strachu celého království. *Prophetat*, prorokuje, jaké psoty a soužení česká země v brzkém čase míti bude, když kacířstvo v ní z pekla povstane, všecko smísí, pravou boží nábožnost vypudí,

kostely a kláštery vyloupí, poboří, vypálí, kněžstvo mučením vyhladí a celé téměř křesťanstvo v Čechách v zkázu uvede. Ach, Jene Nepomucký, toť jest proti tvému obyčejí kázání, neb když jsi jej konal, bylo vždycky k vzdělání a k napominání, však i k potěšení. Toto jest k samému zarmoucení! Ano, vidím z přítomných spoluposlouchačů z očí slze tecti, neb Jan Nepomucký k větší žalosti se všema se loučí. Ach, podobný příběh svatého Pavla v Miletu, který když se s svými učedníky bolestně loučil, *magnus fletus factus est omnium*,^(eee) stal se veliký pláč ode všech a jemu okolo krku padnouce, jej líbali. V tom ale byla jejich největší žalost, *dolentes maxime in verbo, quod dixerat, quoniam amplius faciem ejus non essent visuri*, litující nejvíce toho slova, které jest řekl, že by tváří jeho již více viděti neměli. Jan Nepomucký se loučí a podobně praví: *Non videbitis me*, a víc neuzříte mě! Toho slova, toho slova nejvíce litujme! Ach, dovol, Jene Nepomucký, ať aspoň na rozloučení ne tvář, ne ruce, neb jsme nehodní, ale nohy tvé líbáme, ku kterým žalostiví padáme. Zatím Jan *exultavit ut gigas ad currendam viam*,^(fff) rozveselil se jakožto obr, aby běžel cestou. A kterou? Staroboleslavskou, k Marii, tam jej následovat na ten čas nám dovoleno nejní, neb jde tajné slovo Marii přednášet. Zatím v městech pražských posečkejme, a jestliže Jana více neuzříme, aspoň nějakou potěšitelnou pověst o něm zvědět doufejme.

A ejhle, podivná pověst se roznáší, že totiž nočního času na Moldavě po vodě plynuly světla jako svítící hvězdy, ano, že i Moldava neobyčejně jest umenšena! *Transeamus et videamus hoc verbum, quod factum est*,^(ggg) poďme, laskaví spoluposlouchačí, a ať žalosti, která srdce naše v rozloučení Janovým ranila, ulevíme, vizme to slovo, které se stalo! Jáť vidím zástup lidu stojícího při břehu blíž svatého Kříže. Co to? Slyším pláč a nařikání! *Transeamus!* poďme blíž! A hle, ach, žalostivý hlas srdce raní, oči plynou v slzech, bolesti a litosti, mysl ustrnuje: Jan Nepomucký násilně jest utopený! Ejhle, jeho mrtvé, svaté tělo! ejhle, jeho ruce svázané! na jeho hlavě krvavý šrám! Ó žalost, ó litost! nyní žalostivé slovo vidíme a z ust Jana Nepomuckého ani slovíčka víc neuslyšíme! Hle, zde leží náš milý kazatel, zde leží sirých vdov, opuštěných sirotkův outrpný otec! Zde leží kněz horlivý, kanovník příkladný, zde leží věrný almužník, mlčenlivosti zpovědník. Ach, Moldavo, potop srdce naše, ať s naším svatým otcem spolu umřeme! I kdož jest ten nelidský vrah, který nad Janem Nepomuckým svou ukrutnost v Moldavě vylil? Všeobecná pověst roznáší, že jest Vácslav lenivý, Herodes český, ukrutný! Ó, vímeť této násilné smrti jistou příčinu, hle, až do vody, mezi ryby nesl Jan Nepomucký

mlčenlivost svaté zpovědi, kazatel horlivý od narození až do smrti ve vodě dokonal své kázání. Však co to pravím? Že ve vodě dokonal své kázání? Ve vodě od zázraků a nebeských znamení pochází potvrzení oných slov: *Quia debet populo praedicare*, že má lidu kázat. Svatý Jan Nepomucký mlčí a po smrti mluví jeho jazyk svatý zázračnou vejřečností *ad aedificationem et exhortationem et consolationem*, k vzdělání a k napominání a k potěšení. Mluví jazyk svatý, a protož světla nebeská až do vody snižená zázračně svítí, Moldava co Jordán před tváří svatého Jana ustupuje, mluví jazyk svatý, neb mnoho set, ano, tisíc lidu k uctění a k oželení svatého těla povolává, mluví jazyk svatý, když tělo v kout uvržené a na poručení Václava zazděné tu nejpříjemnější vůni vydává, mluví jazyk svatý, neb na pohřebním místě u svatého Víta, kde se svatému Janu hrob kopá, veliký poklad stříbra i zlata nalezen bývá, mluví jazyk svatý, neb svatému Janu Nepomuckému jako Kristovému mučedlníku slavný pohřeb na Hrad pražský k svatému Vítu se koná, mluví jazyk svatý, neb kdo hrob svatého Jana s potupou aneb z všetečnosti tlape aneb obírá aneb jemu se rouhá, veřejné hanby a pokuty neuchází, mluví jazyk svatý, neb času nočního truchlivý a plačtivý hlas jako prorocství nastávajícího kostela obloupení z hrobu vydává.^(hhh) Mluví jazyk svatý, neb svatý Jan s svatým Václavem a s Vojtěchem z hrobu povstává, vespolek o budoucích věcech, a jak by pomstu boží na kacíře uvedli, rozmlouvají.⁽ⁱⁱⁱ⁾ Mluví jazyk svatý, neb hrob svatého Jana mnohokrátě jasným světlem se třpýtí. Mluví jazyk svatý, neb i voda ze žertu do lampy vlitá co nejlepší olej u hrobu svatého Jana zázračně hoří. Mluví jazyk svatý, neb všeliký nemocný, toliko drobet prachu z hrobu svatého Jana nastrouhavše, jej proti všelikým neduhům užívají, na rány vložují a zdraví nabývají. Mluví jazyk svatý, neb mnozí v nebezpečství ohně, vody, moru, pádu, v chudobě, v dluzích, v pokušení těla i zoufání duše svatého Jana zývající pomoci dosahují. Mluví jazyk svatý, neb v ztrátě svých věcí, v ukrácení dobrého jména a pověsti svatého Jana zývající ztrátu i pověst navrácenou mívají. Mluví jazyk svatý, neb na přímlovu svatého Jana slepým zrak, hluchým sluch, jatým svoboda, k ohavné smrti odsouzeným i jiným k přirozené smrti se blížícím život navrácen bývá. Mluví jazyk svatý, neb svatý Jan i spolky s ďáblem majícím, s tělem i s duší jemu zapsáným, ďábelské právo a umlovu ruší, na cestu pravého pokání uvádí. Mluví jazyk svatý, neb svatý Jan všem k němu se utíkajícím, jenž škodlivým studem se hanbí hříchy své v zpovědi vyznati, milost k ouplnému jich vyznání vymahává. Mluví jazyk svatý, čehož tolik set, ano, tisíc zavěšených stříbrných i zlatých obětí svědectví vydávají.

Však nicméně v tom zázračném jazyku svatém mluvení pochybnost se vyskytuje: proč jazyk svatý, protože Jan Nepomucký po své slavné smrti s tolika zázraky a milostmi se stkví, proč proto mluví? K upokojení této pochybnosti za odpověď sloužejí ona slova svatého Cypriána: *Habent opera linguam suam, habent facundiam suam etiam tacente lingua,*^(kkk) mají skutkově jazyk svůj a vejřecnost svou i tehďáž, když jazyk mlčí. Mlčí svatý jazyk (mluvíce dle způsobu přirozeného), však zázračnou vejřecností skrz zázračné skutky mluví, nebo medle, proč Bůh všemohoucí svatého Jana Nepomuckého po své slavné smrti s tolika zázraky jak v Čechách, tak v okolních krajínách, ano, v celý téměř *Europě* oslaviti ráčil? Proč, nežli ouhlaavně pro horlivé rozhlášení slova božího a pro svatou mlčenlivost svatých zpovědí? A kterým oudem tu mlčenlivost zachoval a slovo boží rozsíval nežli svým svatým jazykem, a protož ten jazyk svatý za mzdu svou dostává oslavení zázrakův a svatý Jan za mzdu svou má jazyk zázračnou vejřecností mluvící. A jak to, když totiž roku 1719 dne 15. dubna celý zdravý, čerstvý, měkký, ohybný, červený a slovem neporušený po tři sta čtyřecet šest lét nalezen bývá! Zdali svatý Jan nemůže řícti: *Dedit mihi Dominus linguam, mercedem meam, et in ipsa laudabo eum,*^(lll) dal mi Pán jazyk, mzdu mou, a jím ho chváliti budu? Hle, mzda svatého Jana, neporušený jazyk, a mzda jazyka, divy a zázrakové. Však nejní na tom dosti, беру já důvod zázračné vejřecnosti z přirozené sic příčiny, která však zázračnou vejřecnost jazyka svatého tím lépe potvrdí. Vidím na svatým jazyku skrz barvířskou lancetu učiněné nařeznutí, a to k dokázání pravé neporušenosti, a řícti mohu něco podivného: že svatý jazyk s tím nařeznutím dostal otevřený rty, aby tak, co k mluvení sice patří, jazyku svatému nescházelo, a ejhle: *Domine, labia mea aperies et os meum annuntiabit laudem tuam,*^(mmm) Pane, rty mé otevřeš a usta má zvěstovati budou chválu tvou. Otevřel Pán rty jazyka svatého a usta zvěstovaly chválu jeho, když opět tenž svatý jazyk roku 1725 dne 27. měsíce ledna, a to jménovitě na den svatého Jana Zlatoustýho, nejvejřecnějšího kazatele řeckého, u přítomnosti sice jak duchovních, tak světských osob: Jeho vysoce knížetci Milosti pána pána Ferdinanda, arcibiskupa pražského (titul), vysoce biskupských a jiných vysoce důstojných osob, nejméně Jejich *Excelenci* a Milosti pánův pánův královských mistodržčích *etc.*, *medicinae* doktorův a barvířův, když, pravím, opět tenž svatý jazyk jest se proměnil a jsa něco seschlý, na třích dílech jako šarlatem živou barvou se odíl. Ó, jaká tu nebyla zázračná vejřecnost k vzdělání a k napominání, když všickní přítomní na svá kolena padli, Boha nejmocnějšího a ten svatý jazyk oslavujícího chválili! Jaká zázračná vejřecnost

nebyla k potěšení, které jeden z přítomných, znamenitý svědek, s těma slovy dal najevo: *Contestor, quod si quis mihi totum regnum daret, non potuissem habere tantam consolationem, quantam habui ex hoc prodigio, quod meis oculis vidi,*⁽ⁿⁿⁿ⁾ stvrzují, že kdyby mně kdo byl dal celé království, nemohl jsem mít takového potěšení, jaké jsem měl z toho zázraku, který jsem svýma očima spatřil. Ejhle potěšení! A protož o té zázračné vejřecnosti jazyka svatého nejvážnější svědectví i před stolicí apoštolskou dáno bylo: *Quam populo ante mira incorruptionis perennitate silentium heroice servatum testantem vidimus hanc eandem linguam, de caelo dantem vocem suam, ut fortissimi athletae nomen in terris exaltetur, modo audimus,*^(ooo) který sme podivnou, vždytrvající neporušeností po hrdínsku zdržané mlčení osvědčující viděli tenž jazyk, hlasu svého z nebe dávající, by nejsilnějšího bojovníka jméno na zemi povýšené bylo, nyní slyšme. Slyšán tehdy byl hlas prostředkem zázračné vejřecnosti, který jak skrz roznešenou pověst uslyšela obojí císařská a královská Milost, knížetští volencove, kardinálove, arcibiskupove, biskupove, kanovnícké *capitule*, řehole, akademický i jiný *magistratove*, ihned s tím zázračným hlasem jazyka svatého jak k svému vzdělání, tak k potěšení, ano i k napominání v srdci byvše pohnutý, svou poníženou prosbu o svatovyhlášení Jana Nepomuckého nejsvětějšímu otci, slavné paměti *Benedictovi*, téhož jména třináctému římskému papeži, podali a tenž otec svatý po rozvážení toho zázračného hlasu a ostatních okolečností, jakož i po jednomyslném kardinálův srovnání v minulým roce na den svatého Jozefa při trvající nevymluvitedlné slavnosti neomylným hlasem veřejně a před celou církví prohlásil, že Jan Nepomucký jest svatý.

Modo audimus, i nyní slyšme ten jazyk svatý mluvit a kázat. Jistě tato zde mnohým nákladem vyzdvížená vítězoslavná brána a celá okrasa jest nová a znamenitedlná kazatedlnice, na kterýžto i nám v té době po slavné smrti Janové ten svatý, neporušený jazyk mluví a káže, *qui prophetat doctrinam velut prophetiam*, naučení jako nějaké prorocství velejvající, *loquitur hominibus ad aedificationem*, mluví lidem k vzdělání a k napominání, *audite hoc, sacerdotes,*^(ppp) slyšte to, kněží, slyšte, zpovědníci. *Exemplum dedi vobis,*^(qqq) příklad jsem vám dal, s naučením dokázal, že jest *tempus tacendi, tempus loquendi,*^(rrr) čas mlčeti, čas mluvit. Mluvte podle mého příkladu, jak jsem já mluvil o svědectví Pána i před obličejem krále, mluvte, stojící na kazatedlnici, mlčte, jak jsem já mlčel, mlčte i vprostřed muk a trápení, mlčte až do smrti tajnost svaté zpovědi. *Loquitur ad exhortationem*, mluví svatý jazyk k napominání, *audite, principes,*^(sss) poslyšte, knížata, *audite, magnates,*

poslyšte, páni! Mluvil jsem já někdy svobodně pravdu před císařem a králem a jemu pro ukrutnost a odtud' pocházející nespravedlnost laskavě domlouval, jsa s tělem ještě spojený. I nyní k vám, knížata a páni, z pouhé lásky mluvím, ačkoliv od těla oddělený, *diligite justitiam, qui judicatis terram,*^(ttt) milujte, milujte spravedlnost (neb hlas zutiskáných nebe proráží, na pomstu volá), milujte spravedlnost, kteří soudíte zemi. *Loquitur ad consolationem,* mluví k potěšení, *audite, populi omnes,*^(uuu) slyšte, všickní lidé, *venite ad me omnes,*^(vvv) pod'ťe ke mně všickní! Pod'ťe, siré vdovy! pod'ťe, opuštěný sirotkove! pod'ťe, nuzný! pod'ťe, teskliví! pod'ťe, na cti a dobré pověsti ujmu trpící! pod'ťe, nějakou ztrátu mající! pod'ťe, hluchý! pod'ťe, slepí! pod'ťe, kulhaví a chromí! pod'ťe, zastaralí, pod'ťe, stydliví hříšníci, pod'ťe, pod'ťe všickní *et consolabor vos,*^(xxx) a jať vás potěším skrz přimluvu, skrz orodování, skrz ochranu a opatrování.

I jděte tedy, jděte v vaší potřebě a potěšení uzřete! I my půjdeme s vámi, abychom vždycky ten neporušený svatý jazyk mluvit a kázat slyšeli *ad aedificationem*, k vzdělání svatých ctností a bohabojného obcování, *ad exhortationem*, a k napominání horlivější lásky jak k Bohu, tak k bližnímu, *et consolationem*, a k potěšení těla i duše od toho času až do šťastné věčnosti, k čemu nám i vám ten svatý jazyk ne sice k skončení svého kázání, ale k ujíštění naše i vaše důvěrnosti a nádeje vyřkne duchem prorockým ono potěšitelné amen. Stane se.

(a) Esr 8, (b) Is 23, (c) So 17. cap., (d) Iob 13, vers. 13, (e) Lc 1, (f) sermo 38 de verbo Domini super cap. 13 Matthei, (g) I Cor 3, (h) sermo de s. Joanne Baptista, (i) Lc 49, (k) poeta anonymus, (l) sermo 1 de nativitate Virginis, (m) Tirinus in hunc locum, (n) Io 10, vers. 23, (o) dominica 3 in adventu, (p) Speculum beatissimae Virginis, cap. 4, (q) s. Bernardus alicubi, (r) I Cor 4, 16, (s) Eph 6,4, (t) I Tim 48, (u) Lc 1, (v) Sir 24, 46, (x) Historia naturalis, liber 6, cap. 30, (y) Lc 4, 43, (z) proverbia de Hercule, (aa) Lc 4 (bb) sermo 167, (cc) Sir 1, 16, (dd) citatus apud Langium, (ee) titulus humanus, (ff) Blesensis, invectiva in quendam depravationem operis, (gg) quidam philosophus in edito theologico, (hh) Dn 13, (HH) questio 5 ad cap. 4. Matthei, (ii) Ps 17, 16, (kk) Ps 17, (ll) tractatus De gradibus charitatis, cap. 1, (mm) Zeilerus citatus a Seifrido in medio, miracula naturalia, (nn) Nm 20, (oo) apud Spangenbergem, (pp) Ps 77, (qq) Lc 7, (rr) Is 2, 3, (ss) Pešina in Phosphoro septicorne, Radio gloriae 1, (tt) I Cor 3, (uu) apud Spangenbergem titulo conciliato, (vv) s. Maximus episcopus homilia 59, s. Eusebius, (xx) vers. ad titulum a. 15, (yy) Apc 8, vers. 1, (zz) Antonius Vieira concio 1 quadragesima, (aaa) Iob 23, (bbb) Mt 11, (ccc) Lc 13, (ddd) Io 16, (eee) Act 20, (fff) Ps 18, (ggg) Lc 2, (hhh) Balbinus ad annum 1619, (iii) anno 1620, (kkk) De laude martyrii, (lll) Sir 15, (mmm) Ps 50, (nnn) ex summa actorum canonisationum, folium 35 et 36, (ooo) ex processu canonisatione annalibus 3 et de quibus miraculis con. folio 13 in editione Romana anno 1725 27. januarii, (ppp) Os 5, (qqq) Io 13, (rrr) ecloga 3 cl., (sss) Mi 3, Sir 33, (ttt) Sap 1, (uuu) III Rg 22, (vvv) Mt 11, (xxx) Is 15.

3. 10. Basilides Studnička: Hříšník kající Dismas lotr, od nejvyššího kněze podle řádu Melchisedecha, neviditelné církve hlavy, samého Krista, při slavnosti velikonoční z trůnu svatého kříže před velikým množstvím lidu veřejně za svatého vyhlášen, nyní pak k srdečnému potěšení a k nabytí svatě nádeje všem jeho ctitelům, všem taky upřímně kajícím hříšníkům v kapli dřitenské léta 1735 dne 17. července v kázání představen..., Praha (Dříteň) 1735

Křesťanství v sobě skrývá celou řadu paradoxů, které nás mohou duchovně přitahovat i dnes, kdy se jim moderní způsob myšlení snaží spíš vyhnout jako zbytečné komplikaci. O to více musely vábit a duchovně strhávat naše předky v konci 17. a na počátku 18. století, tedy v době, ve které plně vyhovovaly dobovému myšlení a estetickému cítění. Jejich prostřednictvím mohl člověk - alespoň v dobovém pojetí - poznat hlouběji a niterněji podstatu božího plánu i vlastní existence. Samotný evangelijní příběh poskytoval takřka nekonečné množství paradoxů: Syn boží, světa Spasitel, dítě královského rodu se narodí v nejubožejším chlévu, ten, který vládne celému světu i vesmíru, je po nějaký čas plně odkázán na mateřskou péči, ten, který se neposkvnil hříchem, je od soudců tohoto světa odsouzen na smrt, ten, který existuje od věků do věků, umírá na kříži, prohrou začíná vítězství, smrt je na počátku nového života atd. I v některých životech svatých nebo v dílech církevních Otců nebylo obtížné paradoxy najít. K jejich zvýraznění nebo k vytvoření nových paradoxů se používaly nejrůznější myšlenkové postupy a konstrukce.

Jednou z legend, ve které je paradox přítomen zcela zřetelně, je život svatého Dismase. Velikému hříšníkovi, mnohonásobnému vrahovi a zločinci jsou v kratičkém okamžiku pokání těsně před smrtí všechny hříchy odpuštěny, z loupežníka se stává světec. Kult tohoto „dobrého lotra“ ukřížovaného po Kristově pravici se výrazněji uplatnil především na Kypru a v severní Itálii. Do ostatní Evropy jej přinášeli především františkáni, ale jen málokde se výrazněji ujal. I v hlavních českých souborech životů svatých ze 17. a 18. století jeho legendu nenalezneme, chybí dokonce v obsáhlých Vitae sanctorum z roku 1696.¹⁸²

Dlouho bychom museli v Čechách hledat kapli či dokonce kostel zasvěcený tomuto světcovi. Mezi vzácné výjimky náleží kostel sv. Dismase v jihočeské Dřítni na bývalém hlubockém panství. Nevelká stavba takřka čtvercového půdorysu vznikla

v konci 17. století na místě starší stavby. Dominantou chrámového interiéru je hlavní oltář se sochami ukřižovaného Krista a obou lotrů (srovnej samý začátek této kapitoly) z doby kolem roku 1720. Každoročně před nimi po celá staletí zaznívalo alespoň jedno dismasovské kázání.

Šťastnou shodou okolností byla jedna z těchto promluv vydána tiskem. Kdo se o vydání chvalořeči z roku 1735 zasloužil, s jistotou nevíme, ve vydaném kázání chybí dedikace i předmluva. Je ovšem pravděpodobné, že finanční prostředky věnovala dříteňská, tedy hlubocká vrchnost, vdova po Adamu Františkovi ze Schwarzenberka Eleonora Amálie z Lobkovic, která měla nad kostelem patronát. Kázání bylo donedávna zcela neznámé, neuvádí jej ani Knihopis českých a slovenských tisků do roku 1800.¹⁸³ Dochovalo se zřejmě pouze ve dvou exemplářích, z nichž jeden vlastní knihovna Památníku národního písemnictví (sign. S XLIV c 13, z něho jsme vycházeli při přípravě naší edice) a druhý Strahovská knihovna řádu premonstrátů. Takřka nic nevíme ani o kazateli. Františkán Basilides Studnička byl roku 1735 svátečním popoledním kazatelem v kostele sv. Jakuba Většího na Starém Městě pražském. Snad jeho kontakt s jihočeskou Dřítíní zprostředkoval malý františkánský klášter v nedaleké Bechyni, snad tu i Studnička nějaký čas pobýval. Snažili jsme se Studničkovo jméno nalézt v katalozích a seznamech členů řádů ve fondu Řád františkánů ve Státním ústředním archivu v Praze, ale zatím bezvýsledně. Neznají jej ani katalogy jiných než výše zmíněných historických knihoven - zřejmě se žádné jiné literární dílo tohoto autora nezachovalo.

Úvod Studničkova kázání je na první pohled více ovlivněn konceptuálním přístupem než stať a závěr. Celý začátek promluvy je v podstatě promyšleně vystavěným hledáním a oznámením tématu (tzv. *propositio*; až po „...počnu ve jménu Páně.“). První odstavec úvodu jako by byl k promluvě neuměle nalepen, ale má zde svoji nezaměnitelnou úlohu, připomíná počátek takřka nekonečného řetězce lidských hříchů, v němž právě hříchy lotra Dismase sehrávají nezanedbatelnou roli. Nápad, který vzápětí řečník před svými posluchači rozehrál, je rozvedením paradoxního spojení vraha a světce. Stylizovaně zoufalý kazatel hledá jediné místo z Dismasova života, na kterém by mohl založit svoji chválu; jako by před očima posluchačů sestupoval až k loupežnické jeskyni a v kratičkém, záměrně naivním

¹⁸² J. Linka, *Vitae sanctorum 1696*, Bibliotheca Strahoviensis 4–5, 2001, s. 209.

¹⁸³ Knihopisně bude Studničkovo kázání popsáno v Dodatcích ke Knihopisu (vycházejí v Praze od roku 1994).

patření na krvavé nástroje odhaluje hrůznost Dismasova konání. Nalezne sice apokryfní svědectví o loupežnickově pomoci svaté rodině prchající do Egypta, připomene světcovu obranu Kristovy nevinnosti, ale pro vlastní kázání vybere základní etický problém spjatý s touto legendou, otázku pozdního pokání.

Následující výklad je alespoň zpočátku opět vystavěn na řetězci paradoxů (srovnání svatého Petra s Dismasem, důraz na svatý život světce); kazatel kratičce využívá i evokativních postupů (vykreslení nebeské slávy svatořečení), ale jen proto, aby tím získal možnost k nakupení řady řečnických otázek - a tím si více rozevřel možnosti výkladu. Otázka obracející pozornost k milosti jen pro jednoho z lotrů (od slov: „Proč ale Kristus...“) je výrazně ovlivněna tehdy módním způsobem rozvažování, tzv. svatou všetečností (srovnej úvod ke Koliandrovu kázání). Svá tvrzení Studnička nejčastěji dokládá citáty z díla sv. Augustina a celý homiletický důkaz díky tomu umně propojil s morálním apelem. Jen málokdy se kazatelům 18. století podařilo tak vyváženě spojit legendistickou stránku kázání s eticky založenou promluvou. Samotný závěr (od „Sem, sem...“) je spojením výzvy k posluchačům s krátkou modlitbou k Bohu a sv. Dismasovi.

/text kázání/

Amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.

Luc. 23. cap., vers. 43

Zajistě, pravím tobě, dnes se mnou budeš v ráji.

Ouhlavní nepřítel, arcilhář a vší lži otec pekelný ďábel, když Bůh všemohoucí prvorodiče naše Adama a Evu stvořil a oni v stavu nevinnosti šťastni býti a všeho dobrého požívati začali, již jim tento šťastný stav zanenáviděti a o takový je připraviti vším možným způsobem usiloval. Odkud by podvodu svého začátek šťastný učinil, představoval očím jejich krásné ovotce zapovězeného stromu, je ubezpečujíc: *Nequaquam moriemini --- sed eritis sicut dii,*^(a) nikoliv smrti nezemřete --- ale budete jako bohové. Kteří tak namluvení jsou, z zapovězeného stromu jedli a ovotce okusili. A hle, pro přestoupení přikázání toho ihned z toho rozkošného místa, které Bůh krásnými květinami ozdobil, stromovým všelikým okrášlil, ovotcem přechutným a zdravými bylinami zaopatřil, ihned, pravím, z toho rozkošného místa ráje vyhnáni a vypuzeni byli. Aby ale dokona žádný přístup k tomu

rozkošnému místu napotom nebyl, postavil jest před něj cherubína s mečem plamenným, na obě strany ostrým, aby ostříhal cesty k dřevu života. Žel zajisté veliký, že ten rozkošný ráj nejenom prvorodičům našim, ale i nám, potomkům jejich, zamknutý byl. Neštěstí jistě veliké uvedl ten pekelný ošemetník jak na nás, tak na prvorodiče naše. Aniž na tom dosti bylo, nýbrž mimo toho, že na ně zlořečení uvrhl: *Maledicta terra in opere tuo, in dolore paries filios,*^(b) zlořečená země v práci tvé, v bolesti roditi budeš děti; mimo toho zlořečení a mimo jinšího zlého, kteréžto z toho zlořečení pošlo, uvedl taky ono převeliké zle ten arcilhář pekelný na ně i na celé lidské pokolení, že přirozenost naše skrze ten první od prvních lidí spáchaný hřích tak jest nakažena byla, že vždycky k zlému, k hříchům a k nepravostem schyluje, takže na silné uzdě bázně boží držána býti musí.

Bázeň ta boží že u Dismasa scházela, životu zlému se jest oddal a skrze dlouhý čas v pustinách a lesích bydleje, rabování a mordování prováděl, takže posledně, chycen jsa, vsazen do želez a po vyšlém ortelu ohavnou smrtí veřejně ze světa odpraven byl. N. N., o tomto Dismasovi já dnes v kapli této chválořeč činiti mám? Kdo medle jest to slyšel, aby kdy po nějaký popravě nějakého zločince o něm chválořeč učiněna byla? Zdaliž pak učení vejmluvnosti nová pravidla vynalezlo? Kterak medle se to srovnává, ono chválit, co hanění zasloužilo, ono velebit, co celý svět nejenom tupí, nýbrž taky ostře trestá? Žádnou až dosaváde chválořeč o ukrutným bratrovražedníkovi Kainovi jsem neslyšel, aniž taky nějaký veršovec nějakou chválopíseň o Cyklopovi nebo o Garamantovi nebo o Scyronovi složil a zpíval, copak tedy při Dismasovi chváliti budu? Odebral se on ovšem hned v létech mladých, v věku květoucím na vzdálenou poušť, avšak ne aby tam s svatým Jánem Křtítelem v tichosti anjelský život vedl, nýbrž aby jsa ukrutníkem raboval a mordoval; mnohé noci bez snu strávil, ne však, aby jako nějaký Hilarion více a více zásluh sobě nashromáždil, nýbrž aby obcházeje jako hltavý vlk nětco polapiti mohl; vstával on nočního času, ale ne jako Benedikt svatý k díkům a chválám božským, nýbrž

ut jugulent homines, surgunt de nocte latrones,^(c)

vstává lotr, by obíral,

nespí, by lidi mordoval.

Patřím-li do jeskyně jeho, nacházím všeliké provazy, vidím všeliké krvavé nástroje, snad tu nějakou příležitost chvály vynaleznu? Snad Dismas jako nějaký Dominik tělo své onými až do krve často šlehal? A hle! ó hrůza, slyším hlas krve

nevinné na pomstu volající! Odkudž tedy jej chváliti budu? Proč tedy na dnešek jsem do tohoto místa pozván byl? Proč taky medle lásky jejich sem se sešly? Aby snad podivné ctnosti, veliké zásluhy a života svatost slyšely? I což svatého budu moct říci o lotru? Jaképak zásluhy měl loupežník? Jaké ctnosti měl ukrutný mordýř? Života jeho bezbožnost svědčí ortel, který na něj soudce vydává, velikost prohřešení patrně dokazuje kříž, na který jej zavěšují, zlost jeho známost činí ohavná poprava, s kterou jej ze světa odpravují, ano, samé Dismasové veřejné vyznání to všechno potvrzuje: *Et nos quidem juste, nam digna factis recipimus,*^(d) my zajisté spravedlivě, nebo hodné věci za skutky naše bereme. Ano, samé Písmo svaté Dismasa zlořečencem nazývá: *Ducebantur autem et alii duo nequam cum illo, ut interficerentur,*^(e) vedeni jsou s ním i jiní dva lotří, aby byli ukřižováni. N. N., ačkoliv krvavé ruce Dismasa lotrem dokazují, ačkoliv že slyším ortel proti Dismasovi vycházeti, ačkoliv jej také vidím na kříži zavěšovati a hanebně odpravovati, nicméně ještě bych chválořeč o Dismasovi učiniti mohl. A zdaliž by to dost veliká chvála nebyla, kdybych jej chváliti chtěl od skutku milosrdenství a upřímné přívětivosti, kterou jest Jozefovi, Marii Panně a samému Pánu Ježíši proukázal, když do Egypta z Betlema ucházeli? Zdaliž chvály veliké proto nezasloužil, že je tak dobrotivě přijal, uctivě přivítal, jim volně posluhoval, bezpečně přichránil a nadto ještě vyprovázeje mile s nimi se loučil? Zdaliž pro ten jedinký skutek Dismas výbornou chválořeč nesloužil? Nebyl-li je to skutek jak těm třem nejsvětějším osobám, tak celému nebi milý, skutek zásluhy a odplaty veliké? Zdaliž by to veliká chvála nebyla, kdybych Dismasa chváliti chtěl, že on opět, když Pán Ježíš nevinně odsouzen, mimo že od přistojících vysmíván byl, ještě taky od lotra na levé straně visícího rouhání trpěti musel; maje srdečnou outrpnost nad nevinným Pánem, rouhajícího lotra dutklivě z toho rouhání trestal: *Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es, co ty se Boha nebojíš, jsa v tom potupení? Nebyla by to veliká chvála, že on sám, když dobrotivý Pán ode všech tak říkáje opuštěn byl, nevinnosti jeho veřejně a zmužile se ujal, že on sám nevinnost jeho svědčil: *Hic vero nihil mali gessit, tento nic zlého neučinil; jistě Dismas pro ten samý skutek velkou chválu jak před celým nebem, tak před celým světem jest zasloužil. Mohl bych tedy o všem dost krásnou chválořečnost o lotru tomto učiniti, obzvláště kdybych všechny chvály vznešených hlásatelův a spisovatelův, jenžto oni takové Dismasovi připsali, láskám vašim přednesti chtěl.**

Poněvadž ale všichni, jenžto zde shromážděni jsou, bezpochyby nejenom by rádi Dismasa svatého uctili, nýbrž taky nějaké duchovní potěšení, obzvláště když

všickni hříšníci jsme, rádi by nabyli, představím já láskám vašim Dismasa svatého jakožto lotra pozdě kajícího, od samého Krista za svatého vyhlášeného, aby tudy jedenkaždý obzvláště zoufanlivý hříšník k svaté naději vzbuzen byl; byť by on jakkoliv velkých, jakkoliv hrozných a jakkoliv množství hříchův se byl dopustil, byť by jakkoliv dlouho v kališti hříchův těch byl již vězel, že nicméně ještě jich všech odpuštění, milost božskou, roucho prvotní nevinnosti, právo k nebi, a to lehce obdržeti, že ještě i svatým býti může, jen jestli prostředku svatého pokání s Dismasem lotrem se uchopiti chce. Ať tedy lásky jejich mne svou trpělivost popřejou, já počnu ve jménu Páně.

K nejakému svatořečení zapotřebí jest, aby život svatý, zásluhy veliké a ctností všech dokonalost byla takové svatořečení předešla. K nejakému svatořečení zapotřebí jest, aby mysl byla nad sních bělejší, aby se jasně třpýtila svatosti paprškami. Život svatý musí předcházet smrt onýho, který mezi svatý a světice boží má počten býti, nebo ti jediní zasluhují mezi tímto nebeským tovaryštvem stánek míti, kteří prve dle příkladu jejich živi byli. Zásluhy veliké musejí předcházet smrt onýho, který mezi svatý má počten býti, nebo oni všichni ctí a slávou korunováni jsou dle žalmisty Páně: *Gloria et honore coronasti eum*,^(f) slávou a ctí korunoval jsi jej. Koruna ale tato cti a slávy žádnému se nedává, leda, který by byl prve proti vojsku pekelnému, proti zlým vlastního těla žádostem a světa ošemetnostem zmužile bojoval, hrdinsky přemahal a slavně nad nimi zvítězoval: *Non coronabitur, nisi qui legitime certaverit*,^(g) nebude korunován, leč statečně bojovati bude. Zásluhy veliké svatořečení musejí předcházet, poněvadž odplata veliká jest, aniž odplata tato komu se dává, ledaže on přikázání nejvyššího Přikazatele zachovával: *In custodiendis illis retributio multa*,^(h) z ostřihání jich odplata mnohá. Ctností všech dokonalost při tom, jenž svatořečen býti má, musí se vynacházet, neb byť jednou nebo druhou ctností se stkvěl, žádnému nicméně záře okolo hlavy se nemaluje, leda, jestli ctnosti jasnost při něm nalezena bývá. Svaté ctnosti tak vespolek a jedna s druhou spojené býti musejí jako v řetěze články, aniž jedna bez druhé krásná jest, aniž jedna bez druhé nebi se líbí. *Unum sine altero*, dí svatý Řehoř, *placere nequaquam potest*,⁽ⁱ⁾ jedno bez druhého, to jest ctnost jedna bez druhé, líbiti se nelze. Mysl nad sních čistější musela ovšem tomu býti, kdo za dědiče království tak krásného a velikého má vyhlášen býti, neb dosti čitedlnými literami nad bránou nebeského města Jeruzalema nápis tento zavěšen jest: *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens*,

aut mendacium,^(k) nevejde do něho nic poškrvněného, ani ten, který činí ohavnost a lež. A byť třeba i ctnosti všeliké při takovém byly, byť čistota anjelská jej nadmíru okrášlovala, byť třeba žádná poškrvna nějaké chlipnosti na něm k spatření nebyla, jestli však ctnost ta od dobrých skutků povýšena nebývá, velká není. Nápodobně jestli skutkově dobří ctností čistotou okrášlení nejsou, velicí nejsou: *Nec castitas magna est sine bono opere, nec opus bonum est aliquod sine castitate*.^(l) Mnohé tedy věci, a to veliké, potřebné jsou k svatořečení nějakému.

Jakpak, tedy předce bude moct býti od nejvyššího kněze podlé řádu Melchisedecha za svatého vyhlášen Dismas lotr? Život svatý při něm se neshledává, neb medle co svatosti v sobě obsahují mordy a loupeže? Zásluh velikých nevím taky, kde bychom shledali, poněvadž o žádných dobrých skutcích svědectví nemá, mimo že jednou milosrdenství a vhlidnost Jozefovi, Marii a Pánu Ježíši proukázal a pak že nevinnosti Kristové veřejně se ujal; všech ctností dokonalost od Dismasa daleko vzdálena byla. A nicméně Dismas předce má za svatého vyhlášen býti? Kterak pak Dismas do hlavního města Jeruzalema nebeského mohl vjíti, byv v životě svém plný poškrvn, an tam nic poškrvněného vjíti nemůže? A nicméně Dismas již v Jeruzalemě nebeským krásné má místo, již království nebeského dědicem ustanoven jest. Co tedy při Dismasovi ctnostného, co dokonalého, co svatého muselo býti, že zasloužil, aby za svatého vyhlášen byl? Rád příčinu toho svatořečení uslyším, pro kterou on takové zasloužil.

A hle, již již lid veškeren se schází, již již přichází nejvyšší kněz Kristus, na trůn svatého kříže vstupuje a při nejprvnější krevní oběti, kterou za celé lidské pokolení, jenž skrze hřích prvorodičův bylo těžce padlo, Otcí nebeskému na zadostučinění obětuje, Dismasa lotra veřejným vyřknutím za svatého vyhlašuje: *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso*,^(m) jistě, pravím tobě, dnes se mnou budeš v ráji. A jako při svatořečení, které nyní v katolické církvi se stává, všeliké radovánky a plesání se konají, tak při tomto svatořečení Dismasovém, a to ode všech kůrův nebeských, od celého komonstva nebeského: *Dico vobis, quod ita gaudium erit in caelo super uno peccatore poenitentiam agente quam super nonagintanovem justis, qui non indigent poenitentia*,⁽ⁿ⁾ tak pravím vám, že radost bude anjelům božím nad jedním hříšníkem pokání činícím jako nad devadesáti devíti spravedlivými, kteří nemají zapotřebí pokání. Kde ale, N. N., je příčina toho svatořečení? Pročpak taky druhý lotr, jenžto visel po straně levé, za svatého vyhlášen nebyl? Zdaliž nebyl jeden zločinec, lotr a loupežník jako druhý? Co tedy lepšího při Dismasovi se

vynacházelo? Ať lásky jejich nyní slyší celý proces, celou příčinu, pro kterou Dismasa Kristus za svatého vyhlásil.

Jistá věc jest, aniž mne kdo v tom na odpor státi bude, že když někdo v největším pronásledování, v největší nouzi postaven a ode všech, tak říká, i od těch, jenž prve rádi a mile s ním zacházeli, obcovali a jeho se přidržovali, opuštěn jest, jestli v tom svém opuštění a pronásledování nějakého dobrého přítele nalezne, který by nad ním utrpnost měl a jeho tenkrát se přidržel, že ovšem mnohem milejší to takovému bývá času toho, než aby mu co proukázal, když by ze všech stran přízně, vhlidnosti a upřímnosti měl, když by všudy přátele počítal, neb obyčejně v křížích a pronásledováních přátele opouštějí a z přátelstva se vypletají, dle onoho: *Tempora si fuerint nubila, solus eris*. Poněvadž tedy Dismas lotr, když proti nejsvětějšímu a nejmocnějšímu Pánu celý Jeruzalem povstal, když jej Jidáš, vlastní učedník, zrádně políbením za málo peněz prodal, když židovstvo jej pronásledovalo, když Petr, tak věrný, jej zapřel, když učedníci jej opustili, když právo jej, nevinného, na ohavnou smrt odsoudilo, když žoldnéři římské, pohánové a katanové s ním tak ukrutně zacházeli, když okolojdoucí nad to všecko uprostřed těch největších bolestí se mu vysmívali, ano, když spolu na kříži visící lotr se jemu rouhal, poněvadž tedy, pravím, sám Dismas nevinného Pána jest se ujal, jeho nevinnost veřejně jako Daniel nevinnost Zuzany dokázal, lotra rouhajícího trestal a s Pánem nebeským srdečnou utrpnost měl, ovšemže Dismasa lotra ta víra a upřímnost na kříži přejícím Spasiteli velice se líbiti musela.

A jako když v velkém potřebě dost málo tomu rádi a upřímně dobrého cokoliv učiníme, milejší zajisté jemu to přichází, nežli kdybychom, když on v hojnosti všeho, cokoliv srdce ráčí, oplývá, jemu dosti mnoho učinili, tak napodobně toto kajícího lotra Pánu učiněné dobré jemu mnohem milejší bylo, nežli aby jinší jemu byl tenkrát dobrého více učinil, když v té největší vážnosti u lidí byl. Že tenkrát Dismas lotr jeho se přidržel, více dokázal, nežli aby se ho na poušti hlasajícího byl přidržel. Že tenkrát jej lotr Pánem a Bohem vyznal, více učinil, nežli kdyby jej v chrámu jeruzalemským Pánem a Bohem byl vyznal. A proto to kratičké jeho pokání, několik totižto sloviček: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*,^(o) Pane, rozpomeň se na mne, když přijdeš do království tvého. Toto kratičké pokání, těch několik sloviček že však silnou vírou, pevnou nadějí, hořící láskou a s srdečnou taks nad spáchanými nešlechtnostmi litostí s takovými k Pánu vzdychal, tak Bohu milé, tak mocné, tak dokonalé a tak velké zásluhy bylo vzdechnutí to, že

nejenom jak vina, tak pokuta zcela jemu odpuštěna a smazána byla, nýbrž taky, že ihned Dismas svatým učiněn a za takového od samého Krista veřejně vyhlášen byl: *Amen, dico tibi, hodie mecum eris in paradiso,*^(p) jistě, pravím tobě, dnes se mnou budeš v ráji. Když Pán Ježíš přišel do krajin Cesaree, města Filipova, tázal se učedníkův svých: *Quem dicunt homines esse filium hominis?*^(q) koho praví lidé býti syna člověka? A odpovídali, že někteří praví jej býti Janem Křtítelem, někteří Eliášem, jiní ale Jeremiášem aneb jedním z prorokův. Nepřestal Místr nebeský se tázati, nýbrž jako by taky jejich o něm minění zvědět chtěl, ačkoliv vše povědomosti jeho skryté nebylo, tázal se dále, co oni o něm se domnívali, čím by byl, zač by jej drželi a věřili. A tu hned povstal Petr a místo všech vyznal, čím by jej býti věřil a zač by jej držel, řka: *Tu es Christus, Filius Dei vivi,*^(r) ty jsi Kristus, Syn Boha živého. A hle, ačkoliv, N. N., že Kristus Petra po tomto vyznání ihned taky blahoslaveným nazval: *Beatus es, Simon, bar Jona,* blahoslavený jsi, Šimone, synu Jonáše, ačkoliv že Kristus tenkrát veliké věci jemu připověděl, totižto: *Tu es Petrus et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam,*^(s) ty jsi Petr a na té skále vzdělám církev mou, že na něm ono slavné církve stavení upevniti chce. *Tibi dabo claves regni caelorum,* že jemu chce dáti klíče království nebeského, *quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum in caelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum in caelis,*^(t) cokoliv sváže na zemi, bude svázáno i na nebi, a cokoliv rozváže na zemi, bude rozvázáno i na nebi, nicméně ne hned nebe jemu připověděl, *hodie mecum eris in paradiso,* dnes se mnou budeš v ráji. Dismas jej ne Synem Boha živého jako Petr, nýbrž toliko Pánem a Králem vyznal, a ihnedky sobě nebe zasloužil. Seznati můžeme, N. N., že Kristu, když opuštěn na kříži visel, vyznání lotrovo více se líbilo nežli Petrovo, když ještě u lidí v vážnosti byl, a protož *hodie mecum eris in paradiso,* proto jej ihned za svatého vyhlásil, proto dědičem nebes jej ihned učinil a království to blahoslavené ještě na dnešek připověděl.

Proč ale Kristus Dismasovi, a ne druhému lotru tu milost dal, že on, maje již již skonavati, teprv hříchův svých lkáti a za odpuštění takových k božskému tribunálu apelírovati začal? Všeliké všelikých vykladatelův Písma svatého jsou důmnění: jiní praví, že hora Kalvarie na půlnoční straně leží a Kristus v hodinu šestou že byl s lotrami na kříž zavěšen, kterého popoledního času, když krásné slunce se tmíti začalo, že od Pána Ježíše stín na lotra Dismasa, an po pravé straně visel, právě se vztahoval, a tak mocí toho svatého stínu že Dismas k pokání a k vyznání Krista pohnut byl, kdežto lotr druhý, nejša zastíněný, v své zatvrzelosti zůstal.

Jiní, jinší zase toho dávají příčinu, že totižto když panenský syn Kristus na kříži pněl, že z mateřské, srdečné outrpnosti Maria Panna na horu Kalvarie přišla a stojící pod křížem syna svého a na jeho bolesti velmi bolestně patřící když jest byla, i na ty s ním ukřížovaný a na křížích podle něho pnějící lotry vzhledla, že jest Dismasa lotra poznala, an by to ten byl, který někdy, když v pronásledování Herodesa do Egypta ucházeti a po pouštích a lesích jíti museli, přijdouce na místo, kde Dismas se zdržoval, je mile přijal, vše dobré jim prokazující dobře přichránil. A tak že ta matka, milosrdenstvím ihned pohnuta byvši nad dobrodiním jim někdy od Dismasa proukázaným, k synu svému jest vzdychala, aby s ním milosrdenství své zase učinil, srdce jeho k svatému pokání obměkčil a poslední milost jemu dal, snažně orodovala a žádala, a tak že Kristus z ohledu toho jim proukázaného milosrdenství a z ohledu orodování své nejmilejší matky Dismasovi milost poslední udělil, kdežto zatím druhý lotr v zatvrzelosti umřel.

N. N., i tato i ona příčina vykladatelův Písma svatého dobrá jest, obě velké jsou a obě taky se líbí, i jiné taky příčiny snad by obstati mohly. Necht' ale je jakákoliv toho až na poslední čas odloženého a zkroušeně vykonaného Dismasového pokání příčina, nám na tom dost a k našemu potěšení důstatečné jest, že Bůh, onen nejmilosrdnější Pán, i lotra, veřejného loupežníka na milost přijal. Nám jest na tom dost, že u Boha pravá srdce zkroušenost tak mnoho platí, že nejenom hříchy smazuje, nejenom pokuty promijí, nýbrž i hříšníky svatý činí. To ovšem jest, co srdce jednogokaždého kajícího, obzvláště ale do zoufaní padajícího hříšníka velikou radostí naplniti a k potěšitelným slzím vzbuditi může. Žádnému dobrotivý Bůh milost svou nevypověděl, jedenkaždý hříšník, byť by on jakýchkoliv velkých, ošklivých a hrozných, ano, jakkoliv mnohých hříchův se byl dopustil, ještě dveře otevřené a přístup k trůnu milosrdenství božského má. Ano, byť by snad někdo veliké léta v nepokání dosaváde byl strávil a v kališti hříchův pořáde byl vězel, ještě čas má roucho prvotní nevinnosti dosahnouti. Dost dlouho a tolik lét v nepokání trval Dismas, a milost předce obdržel. Jestli Dismas na milost přijatý byl, proč bys ty sobě, zastaralý hříšníče, zoufal? Zdaliž Kristus tak dobře pro tebe a za tebe jako za Dismasa, zdaliž tak dobře za tvé jako za Dismasovy hříchy netrpěl? Nic ještě pozdě není, bys pokání činil: *Latro in cruce poenitet, nemo sero poenitet, quem mors invenit poenitentem,*^(u) lotr na kříži pokání činil, žádný pokání pozdě nečiní, koho smrt pokání činícího nachází.

Ovšem pravda jest, zle činějí oni, kteří pokání svaté na léta odkládají, kteří až na smrt s pokáním čekají, neb nejisté jest takové pokání, nejistí jsou, zdaliž potom takové činiti moci budou, zdaliž je smrt náhlá nezachvátí, zdaliž jim Bůh taky milost dá pravého lkání, jak straší svatý Léví: *Poenitentia, quae ad vitae extremum differtur, dubia admodum est, periculosa, non semper vera,*^(x) pokání, které se odkládá až ke konci živobyť, velmi pochybné a nebezpečné a ne vždycky opravdové jest. *Poenitentia sera raro vera,* ano, pokání pozdní zřídka jest upřímné. A jak důtklivě napomíná Augustýn svatý: *Timendum de poenitente sero, multos enim solet serotina poenitentia decipere,*^(y) jistě je se co obávat o takové, kteří pokání pozdě činějí, neb mnohé pozdní pokání podvádí. Ačkoliv ovšem zle činějí, kteří svaté pokání až na vyjití duše z těla odkládají, nicméně jestliže již se stalo, že jsi na dlouhé časy, na starý věk, na poslední tak říkáje chvíli pokání svaté odložil, ještě předce zoufati nechtěj, ještě Bůh tobě milosrdenství své prokázati a tebe na milost přijmouti chce. Poslechni Hugona *a s. Victore: Quamvis in tempore sanitatis securior sit poenitentia, tamen melior est sera quam nulla, ante finem time, ne poenitere differas, in fine confide, ut vel tunc resipiscas,*^(z) ačkoliv dokud' čerství, dokud' zdraví jsme, bezpečnější jest pokání, nicméně předce lepší jest pokání pozdní nežli žádné, před smrtí a dokavad' zdráv jsi, boj se, abys pokání neodkládal, jestli ale jsi již odložil, tedy ještě předce doufej, ještě hled', abys aspoň tenkrátě hřešiti přestal a se odřekl.

Augustýn svatý pozoruje oba lotry na kříži podle Krista pnějíci a vida, kterak jeden milosrdenství dosahuje a na milost přichází, druhý ale v zatvrzelosti své a v nepokání umírá, z obouch těchto lotrův všem hříšníkům to nejkrásnější naučení a velmi spasitelnou vejstrahu dává: *Unus est, ne praesumas, alter est, ne desperes,* z nich jeden jest, abys se neopovážil, druhý jest, abys sobě nezoufal. Oba pokání až naposledy odložili, a hle, ne oba pokání činili, ne oba milosti došli; a tak k tvému naučení, k tvé dílem strašlivé, dílem potěšitelné vejstraze *unus est, ne praesumas,* jeden jest, abys se neopovážil, abys pokání na dlouhé časy aneb dokona na poslední chvíli neodkládal. Aby jsi se obával, že kdoví, jestli pokání jako tento lotr odkládati budeš, takové napotom činiti moci budeš, jako i on takové nečinil. *Alter est, ne desperes,* druhý lotr, totiž Dismas, jest, abys sobě nezoufal, abys jestli jsi dosaváde svaté pokání učiniti a k Bohu tvému se obrátiti odkládal, byť bys již třebas jednou nohou v hrobě stál, *alter est, ne desperes,* předce nezoufej. Dost pozdě činil pokání Dismas, a milost dosahl, ty napodobně dosahnouti můžeš. A co myslíš, zdaliž medle kdyby Bůh zahynutí hříšníkům a tvého byl žádostiv, zdaliž by tebe již dávno nebyl

nechal smrtí zachvátit; proto tebe dosaváde milostivě při živobytí zachoval, abys se obrátil, proto tobě peklem až posaváde vyhrožuje, abys bojíce, se o milost a odpuštění žádal. *Nunquam Deus*, dí svatý *Pacianus* biskup, *nunquam Deus poenitenti comminaretur, nisi ignosceret poenitenti,*^(aa) nikdy by nekajícímu hříšníku nevyhrožoval, kdyby jemu viny jeho odpustiti nechtěl. *Ne putetis*, dí svatý Augustýn, *ne putetis gratis esse malos in hoc mundo et nihil boni de illis agere Deum, omnis malus ideo vivit, ut corrigatur,*^(bb) nechtějte se domnívati, že Bůh nadarmo hříšníky při živobytí nechává a nic dobrého s nimi nečiní; každého hříšníka proto Bůh zachovává, aby se polepšil a předešlé zlé napravil. Odkud' napomíná on: *Poenitentiam age, quid enim feceris, quaecunque peccaveris, adhuc in vita es, unde te Deus, si sanare nollet, auferret,*^(cc) čiň tedy pokání, nebo cokoliv jsi učinil, cokoliv jsi zlého spáchal, ještě jsi při živobytí, které by ti Bůh již byl vzal, kdyby tě ještě na milost nechtěl přijmouti.

A proto kdokoliv jsi, který jsi dokaváde svaté pokání odkládal, zoufati a spolu odkládati nechtěj, ještě čas máš, byť bys již na smrtné posteli, a to na posledním tažení ležel. *Poenitentiam aboleri peccata indubitanter credimus, etiamsi quis in ultimo vitae spiritu admissorum poeniteret,*^(dd) těší Augustýn svatý, že skrze pokání hříchy odpuštění bývají, beze všeho pochybování věříme, byť by třeba někdo v poslední chvíli dopuštěných nepravostí litoval, ještě dědicem nebeským a blahoslaveným býti může. Nebo jak dí *cardinalis Hugo: Poenitentia facit homines beatos,*^(ee) pokání svaté činí lidi blahoslavené.

Aniž medle strachůj se množství tvých hříchův, aniž pro jejich velikost zoufati chtěj. Hle, kterak těší hříšníky Haymo: *Nullus de magnitudine vel multitudine peccatorum desperet, quia etsi magni sint morbi animarum, omnipotens est medicus, qui non venit vocare justos, sed peccatores ad poenitentiam,*^(ff) ať žádný nezoufá nad množstvím nebo nad velikostí hříchův svých, nebo jestli velké jsou nemoce duší, všemohoucí jest lékař, který nepřišel volati spravedlivých, ale hříšníky k pokání. *Nullum peccatum tam magnum est, quod medicamendo poenitentiae sanari non posset,*^(gg) žádný hřích tak veliký není, který by bylinou svatého pokání nemohl uzdraven býti. Žádný hřích tak ošklivý není, který by slzami svatého pokání nemohl smazán býti. *Lacrimae poenitentium apud Deum pro baptismate reputantur,*^(hh) svatý *Isidorus Hispalensis* k potěšení všem hříšníkům učí, že slze kajících u Boha tak mnoho platí jako křest svatý. Totiž, že jako skrze křest svatý roucho prvotní nevinnosti dostáváme, tak taky skrze kající slze že tak čistí od všeliké poškrvny

hříchův učinění býváme jako nevinné dítě, když pokřtěno bývá. A to ujišťuje sám Bůh skrze Izaiáše proroka: *Si fuerint peccata vestra ut coccinum, quasi nix dealbabuntur, etsi fuerint rubra quasi vermiculus, velut lana alba erunt,*⁽ⁱⁱ⁾ budou-li hříchové vaši jako červený podstavec, jako sníh zбіleny budou, a budou-li červené jako červenec, jako vlna bílý budou. Aniž toho posledně má se co lekati hříšník, že snad již krátký čas živobyті jeho jest, že již málo času má, aby dokonalé pokání a plně zadostiučiniti a hříchův svých hojně oplakávati mohl: *In actione poenitentiae, učí často opáčený Augustýn svatý, non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris,*^(kk) v činění svatého pokání ne tak pozorovati se musí míra času, jako bolesti. To jest, chceme-li vědět, v čem pozůstává opravdové a plné pokání, též zdaliž kdo důstatečné pokání za hřichy své činí, nemusíme na to pozorovat, jak již dlouhý čas to pokání činí, jak mnoho týhodnů, měsíců aneb lét v činění pokání strávil, nýbrž pozorovati musíme, jakou srdce bolestí a litostí, jakou láskou, jakou zkroušeností takové činí. Jedno vzdechnutí bolestné, které z pouhé lásky pochází, jedno zkroušené na prsa udeření, jedna upřimně vylitá slza, jedno *peccavi*, zhřešil jsem, kolikráte u Boha více platí a větší moci jest nežli snad dlouhé modlení a tryznění těla.

Dismasovo pokání nebylo dlouhé, ale bylo mocné, bylo dokonalé, málo sloviček: *Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum*, Pane, rozpomeň se na mne, když přijdeš do království tvého. Hřichy Dismasa najednou smazaly, roucho prvotní nevinnosti jemu navrátily a svatým učinily. *Peccavi, o quantum valent tres syllabae, in tribus syllabis flamma sacrificii cordis poenitentis ad caelum ascendit,*^(ll) diví se svatý Ambrož: Zhřešil jsem, ó jak mnoho platí tyto tři sylaby, v třech sylabách plamen oběti srdce kajícího do nebe vstoupil. *Hugo a s. Victore*, považující moc svatého pokání, toto o něm velkého píše: *Tu sola thronum gratiae conscendis, David reconcilias, Petrum restituís, Paulum illuminas, publicanum apostolorum inseris choro, Mariam de prostibulo jungis Christo, latronem inseris paradiso,*^(mm) ó pokání svaté, jak mocné ty jsi, ty samé na trůn milosti vstupuješ, Davida s Bohem smíruješ, Petra k milosti navracuješ, Pavla osvěcuješ, publikána mezi apoštoly uvádíš, Magdalénu z veřejné hříšnice Krista činíš milenku a jemu ji propučuješ, lotra kajícího do ráje vedeš.

Sem, sem tedy, všichni hříšníci, ejhle, na hříšníka velikého Dismasa lotra, již již předce, ačkoliv pozdě kajícího, za svatého od samého Krista vyhlášeného, jako do nějakého zrcadla patřte, patřte na něj, pokání činícího, jestli jste následovali jej

hřešícího, nechtějte zoufat nad milosrdenstvím božským, jenžto neskončené jest. Ten, který lotru kajícímu ráj připověděl a dal, i vám, jestli lkáti budete, ráj připovídá a dáti chce; ano, jako nějakou přísahou nás ubezpečuje, že jestli se k němu obrátíme, nás na milost přijmouti chce: *Vivo ego, dicit Dominus Deus, nolo mortem impii, sed ut impius a via sua convertatur et vivat,*⁽ⁿⁿ⁾ živ jsem já, praví Pán Bůh, netěším se smrti bezbožného, ale aby se obrátil bezbožný od cesty své a živ byl. *Convertimini, convertimini --- et quare moriemini, domus Israel.* Sám nás také zůve k trůnu milosrdenství svého, sám nad námi litost má, kdybychom zahynout měli: Obrat' se, obraťte se --- a proč mřete, lidé izráhelský. Proč medle zahynouti chceš, hříšníci, jestli já tobě mé milosrdenství a mou milost neodpírám? Nyní tedy *venite, adoremus et procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos,*^(oo) poďte, klanějme se a padněme i plačme před Pánem, kterýž stvořil nás, nebo nezavrhne Pán lid svůj od tváře své.

Ty tedy, velký Bože, *cujus misericordiae non est numerus*, jehožto milosrdenství počtu není, ty, velký Bože, nezavrhni nás od tváře milosrdenství tvého, nepať na hříchy naše, jenžto velmi oškliví jsou, nýbrž vzhledni na tvář Syna tvého na kříži sebe za hříchy naše obětujícího. Vyznáváme, že jsme tě urazili, ach, srdečně toho želíme, že jsme tě, tu největší dobrotu, rozhněvali. Připovídáme polepšení a ruce tvé slzavě s marnotratným synem líbajíce, co jsme zhřešili, odprosujeme a doufáme taky, že ty *cor contritum et humiliatum non despicias,*^(pp) že srdcem zkroušeným a pokáním nepohrdneš. To pak, Dismase, patrone všech, obzvláště pozdě kajících a umírajících, ty, jenž jsi od samého Krista za svatého vyhlášen byl, jenžto podle Krista visící život tvůj jsi dokonal, vypros nám, aby všeliká zoufanlivost a zatvrzelost od srdcí našich odňata byla. Vypros, abychom pokání svaté neodkládali, abychom, když umírat budem, taky od Krista slyšeli: *Hodie mecum eris in paradiso*, dnes se mnou budeš v ráji. Amen.

Ad majorem Dei gloriam et sancti Dismae honorem.

(a) Gn 3. cap., vers. 4 et 5, (b) ibidem, vers. 16 et 17, (c) Horatius, (d) Lc 22. /23./ cap., vers. 41, (e) ibidem, vers. 32, (f) Ps 8, vers. 6, (g) II Tim cap. 2, vers. 5, (h) Ps 18, vers. 12, (i) s. Gregorius homilia 13 in evangelium, (k) Apc 21. cap., vers. 27, (l) s. Gregorius citatus, (m) Lc 23. cap., vers. 43, (n) Lc 15. cap., vers. 7, (o) Lc 23. cap., vers. 42, (p) ibidem, vers. 43, (q) Mt 16. cap. /vers. 13/, (r) ibidem, vers. 17, (s) ibidem, vers. 1 /18/, (t) ibidem, vers. 18 /19/, (u) Petrus Blesensis ad episcopum Carnotensem, (x) s. Leo in canonibus vitae spiritualis, cap. 2 in fine, (y) s. Augustinus de vera et falsa poenitentia, cap. 7 in fine, (z) s. Hugo a s. Victore, cap. 2 de sacramentis, (aa) s. Pacianus episcopus

ad Symphronianum, (bb) s. Augustinus in psalmum 54 ad vers. 1, (cc) idem, homilia 41 a medio usque ad finem, (dd) idem de ecclestica dogmatica, cap. 80, (ee) Hugo cardinalis super Mattheo cap. 5, (ff) Haymo sermone in dominicam 13. post Pentecostes, (gg) idem ibidem, (hh) s. Isidorus Hispalensis libro 2 de officiis ecclesiasticis, cap. 16, (ii) Is cap. 1, vers. 18, (kk) s. Augustinus in enchiridione, cap. 65 in principio, (ll) s. Ambrosius in exhortatione ad poenitentiam, (mm) Hugo a s. Victore post medium in illud psalmum 50, cor contritum, (nn) Ez 33. cap., vers. 11, (oo) Ps 94, (pp) Ps 50.

3. 11. Vojtěch od svatého Tobiáše: *Regia excelsa campana in ecclesia, urbe regia, pro cultu religionis gratiose intonans, sanctus Bartholomaeus apostolus.* Královský veliký zvon v královském městě božím, církvi svaté, k náboženství Kristovému krásně a milostně znějící, svatý Bartoloměj, apoštol Páně. V královském krajském městě Rakovníku v chrámě téhož svatého apoštola při veřejné slavnosti k slyšení a uctění představený..., Praha (Rakovník) 1734

Zvony byly až do 19. století ve všech lidských sídlech spojovány s pocitem řádu a bezpečí. Bývaly symbolem starobylosti a tradice, pýchou měšťanů i sedláků. Doprovázely je od okamžiku křtu až do chvíle prvních hrud padajících na víka jejich rakví. Vívaly procesí, zvaly do chrámu, rozháněly mraky, zaháněly strašidla, varovaly při nebezpečí ohně a při jiných pohromách. Když se pospolu rozezvučely alespoň dva nebo tři zvony, zdálo se současníkům, jako by jejich srdce promlouvala lidským hlasem. Běda každému, kdo by je neoprávněně prodal nebo úmyslně poškodil. Ještě dnes je možné se setkat s pověstmi o zvonech, které byly protiprávně přeneseny do jiné vesnice a z jejichž zvonění je patrné toužebné volání po návratu („Do Dolan, do Dolan...“), ještě dnes se na řadě míst vyprávějí pověsti o zvonění, které se po příkořích spáchaných na zvonech ozývá z hloubi země („Já zvon Jan za chrta dán...“).¹⁸⁴ Jen máloco vyvolávalo takové zoufalství vesničanů i měšťanů jako zapálené zvonice a zničené zvony. Ojedinelé vraždě jezuitského misionáře Matyáše Burnatia v Libuni u Jičína roku 1629 předcházelo řádění císařských vojáků v nedalekém Rovensku, při kterém vojáci zapálili zvonici. Libáňského faráře Stellu sedláci alespoň zmlátili, když nařídil, aby byly z kostela v Křižánkách zvony odvezeny na faru.¹⁸⁵ Kdyby některý zvon pukl nebo se poškodilo či utrhl jeho srdce, bylo by to pokládáno za neštěstí a předzvěst zlých událostí, třeba ohně, vpádu vojska nebo povodně.

Mimořádné postavení měly zvony označované jako podivné nebo podivuhodné. Již zmíněný rakovnický Žebrák k sobě táhnul pozornost básníků od 16. století. Postupně vznikla pověst o jeho zvláštním jménu, kterou zaznamenal roku 1669 i jezuita Jiří Crugerius v historickém kalendáři nazvaném *Sacri pulveres* (Svaté popele). Příběh o žebřákovi, který vyplní odsouzencovo poslední přání, vykope na

¹⁸⁴ Srov. A. Sedláček, *Historické pověsti lidu českého*, Praha 1972, s. 266.

¹⁸⁵ / F. Teplý, *O zrušení husitského kostelíka na Křižánku*, in: *Od pravěku k dnešku II* (Pekařův sborník), Praha 1930, s. 133–150.

určeném místě peníze a za ně koupí pro město zvon (srovnej text následujícího kázání) prošel v polovině 19. století mnohými proměnami a romantickým přepracováním. Spolutvůrcem novodobé verze pověsti se stal rakovnický měšťan a ranhojič Matěj Dobromír Štembera, který ji po údajném dlouhodobém sběru podkladů zveršoval, doplnil řadou mnohdy kuriózních, obsáhlých vysvětlivek a vydal tiskem roku 1861 v Praze.¹⁸⁶ Štembera z barokní verze pověsti zachoval pramálo, přepracoval ji tak, aby vyhovovala pozměněnému vkusu českého měšťana poloviny 19. století. Peníze značně nejistého původu nashromážděné šibeničником nahradil peněžním darem od ctnostmi oplývajícího a spravedlivého krále Vladislava Jagellonského. Ten na lovu v romantickém Štemberově podání dorazí až ke kapli svatého Jiljí u Rakovníka a tam pozná krásnou dívku Svatavu. Ve scéně vzdáleně inspirované svatopropokskou či svatoivanskou legendou mu dívka podá u studánky vodu a cudně sdělí jméno svého vyvoleného. Za to ji okouzlený král pozve na Křivoklát, kde ji bohatě obdaruje. Svatava je ale na cestě domů zabita a okradena zrádným rytířem Janušem. Svatavin otec smutně odejde jako žebrák do světa. V Budíně se setká s králem Vladislavem a krátce mu sdělí, co se stalo. Král nevěří, že je Svatava mrtvá, a pošle jí po otci nové věno. Svatavin otec za větší část z poněkud nelogicky získané sumy peněz koupí v Praze pro Rakovník nový zvon. Stejně jako v Crugeriově verzi se zvonař zprvu směje a nevěří, že by mohl mít žebrák tolik peněz. To je také jediné místo, kde se Štembera přidržel původní verze pověsti. Když se nešťastný otec vrátí domů, zjistí, že jeho dcera krátce po pohřbu obživila. Za peníze, které jim zbyly z královského daru, vystaví manžel Svatavy Jílek nový mlýn.

Štemberovu verzi převzal bez udání pramene i August Sedláček do *Historických pověstí lidu českého*, poprvé vydaných roku 1894. Scéna, při které rozesmátý zvonař jedná s žebrákem o koupi zvonu, však v zestručnělé, prozaické Sedláčkově verzi z textu vymizela. Jediným poutem mezi raně novověkou a novogotickou verzí pověsti tak zůstal ten, o němž pověst vypráví, zvon *Žebrák*.¹⁸⁷

O vztahu českých měšťanů 17. a 18. století k historii stále ještě víme poměrně málo. Mnohé napověděla závěrečná studie Alexandra Sticha a Radka Lungy k edici *Kořínkových Starých pamětí kutnohorských* a Kalistova studie o české

¹⁸⁶ M. D. Štembera, *Žebrák, velký rakovnický zvon, a kostelíček sv. Jiljí u Rakovníka*, Praha 1861 (jeden z mála zachovalých výtisků uložen ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů, sign. AO III 78).

¹⁸⁷ A. Sedláček, *Historické pověsti lidu českého*, Praha 1972, s. 297–298; J. Kořínek, *Staré paměti kutnohorské* (ed. A. Stich a R. Lunga), Praha 2000, s. 408n.

barokní gotice; dle našeho názoru ovšem Kalista poněkud podcenil tradicionalistické myšlení i cílený zájem o historii v českých městech této doby.¹⁸⁸ Vedle několika historických zpracování (mimo Kořínkovy Staré paměti kutnohorské například Hammerschmidova Historia klatovská, Tannerovo zpracování dějin Plzně, Zyvaldovy dějiny Kouřimi anebo pozdní mnohadílná historie Hradce Králové od Františka Švendy) můžeme jako jeden z pramenů uvést i kázání z některých českých měst. Z nich nejvýznamnější skupinu představuje soubor plzeňských slavnostních promluv z oslav tzv. Nového svátku z let 1671–1740, které podnětně rozebral Jaromír Linda.¹⁸⁹

Rakovnická kázání proslovená o svátcích patrona městského chrámu svatého Bartoloměje známe bohužel jen v nepatrném zlomku. Jako kazatel tu působil v letech 1713–1722 Jiří Jan Libertin, jeden z nejvýznamnějších českých řečníků první poloviny 18. století (jeho zájem o historii města je doložen i v předkládaném textu), ale z jeho rakovnických promluv se zřejmě nic nezachovalo. Svatobartolomějská tematika zcela jistě podtrhovala pýchu měšťanů na královské založení města, na jeho svobody i slávu, samotné patrocinium souviselo s hrdostí měšťanů královského města (svatý Bartoloměj byl dle legendy jako jediný z apoštolů královského původu a obracel na víru samotné krále) i svědčilo o stáří a významu rakovnického chrámu. Svou roli tu zřejmě sehrával i prostor, ve kterém se kázání rozléhala: více než dvacet metrů dlouhé gotické trojlodí, jehož středobodem se při kázáních stávala pozdně gotická kamenná kazatelna.

Roku 1734 byl ke slavnostnímu svatobartolomějskému kázání do Rakovníka pozván karmelitán Vojtěch od svatého Tobiáše. Víme o něm jen málo. Rakovník a jeho dějiny zcela jistě dobře znal, zřejmě odsud pocházel nebo zde nějaký čas žil, neboť své primiční kázání proslovil právě ve zdejším chrámu. V letech 1731–1738 působil jako sváteční kazatel u svatého Havla v Praze. Dnes máme k dispozici tři jím proslovená kázání; všechny tyto promluvy souvisejí s mimořádnými slavnostmi a zazněly mimo jeho obvyklé působiště. Kromě rakovnické promluvy kázal roku 1731 při posvěcení chrámu svatých Petra a Pavla na Zderaze, o sedm let později přiblížil posluchačům v pražském kostele sv. Michala svatou Juliánu Falconieri, zakladatelku třetího řádu servitů. Pokud můžeme soudit

¹⁸⁸ Srov. Z. Kalista, *Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko*, Brno 1970, s. 70–72.

¹⁸⁹ J. Linda, *Veselé prozpěvování jezenského faráře Františka Hynka Kulíka z roku 1685*, *Minulosti západočeského kraje* XXX, 1994, s. 189–222.

z pouhé trojice kazatelských textů, měl karmelitán Vojtěch zálibu v historii a v historických spisech. Citáty z kronik Václava Hájka z Libočan a Jana Františka Beckovského použil dokonce i v promluvě o svaté Juliáně Falconieri, která neměla s Čechami a českými dějinami takřka nic společného. V kázáních využívá Vojtěch nejběžnějšího kazatelského postupu svátečních řečníků, komparace. Svatá Juliána je přirovnávána ke zlaté monstranci, obnovený chrám na Zderaze představuje posluchačům jako bájněho fénixe, znovuzrozeného z vlastního popele.

Na první pohled běžné srovnání zvolil i pro rakovnickou promluvu; pozorný čtenář již možná vytušil, že svatého Bartoloměje v něm přirovnal ke zvonu. Paralelu mezi zvonem a světcem vystavěl ovšem Vojtěch od svatého Tobiáše daleko vrstevnatěji, než bylo v té době běžné. Svatý Bartoloměj není přirovnáván jen k abstraktně vykreslenému předmětu, ale zároveň i ke konkrétnímu zázračnému zvonu, který visí a právě zvoní v nedaleké zvonici. A co víc - zvonem může být každý, kdo hlásá boží slovo, i sám sebe kazatel označuje jako malý zvoneček. Se svatým Bartolomějem se v textu setkáváme jednak jako s apoštolem, jednak jako se zázračným zvonem jménem Bartoloměj, zároveň je tu naznačeno spojení mezi světcem a legendárním žebrákem, Bartoloměj v kázání tedy vystupuje i jako konkrétní postava přímo zasahující do dějin města. Tím řečník nejen podtrhuje zázračnost bartolomějského zvonu, ale také zvýrazňuje nadčasovou, nebeskou ochranu královského města. Zvonění v úvodu promluvy nemůžeme vnímat jen jako odraz dobových příruček rétoriky, tedy jako překvapivý nápad; bylo to zároveň zřetelné znamení, kterým kazatel bez vyslovení jediného slova akcentoval propojení historie města s jeho přítomností.

Nezvyklá byla již úvodní dedikace světci; vedle toho, že kazatel v ní předkládá čtenáři i jiný, nerealizovaný koncept (Bartoloměj připodobněný k jeruzalémskému chrámu), zároveň nenápadně upozorňuje na prolínání dějů přítomných, minulých i odehrávajících se mimo pozemský čas. Již zmíněné zvonění v úvodu promluvy muselo představovat pro kazatele i značný technický problém, protože musel hlasově ovládnout trojlodní dvacet metrů dlouhý chrám při rozléhajícím se zvuku velkého zvonu. Kazatel rozpor mezi obvyklým tichem v chrámu a momentálním hlukem ještě vyostřil; obvyklé úvodní téma o kazatelské neschopnosti nebo chvilkové indispozici muselo vyznít ve zvukem přeplněném interiéru zcela přesvědčivě.

Stař vystavěl karmelitán Vojtěch na paralele zvon - apoštol ve všech již vzpomenutých rovinách. Velice často využívá některých částí svatobartolomějské legendy, které prokládá naučením o duchovní moci zvonů a oživuje vyvracením námitek protestantů (confutatio). Nejpůsobivější je zřejmě tehdy, když se dostává k Bartolomějovu umučení a obratně využívá dvojího pojmenování rakovnického zvonu: stejně jako zvon Bartoloměj má druhé jméno Žebrák, mohl by být i apoštol Bartoloměj nazván žebřákem, neboť každý žebřák má roztrhaný oděv - a světcova potrhaná, zaživa při mučení svlečená kůže je v kazatelově srovnání takovým žebřáckým šatem. Ještě jedna paralela zasluží pozornost: oba Bartolomějové, zvon i apoštol, jsou v královském městě, jeden v Rakovnici, druhý v církvi, městě božím. O další rozvinutí tohoto přirovnání se ale kazatel nepokouší, jen kratičce zmiňuje neporušenost nadání a svobod církve, kterých se nedotkla ani „kacířská jedovatá lest“, a tím nepřímou připomene protestantskou minulost Rakovníka v 16. století a snad i omezení politických práv měst v pobělohorské době. Výjimečně používá karmelitán Vojtěch i jednoduché sylogistické konstrukce: 1. Bartoloměj je zvon, 2. Zvonečky na Aronově šatu jsou hlasité apoštolské jazyky, 3. Bartoloměj vešel do Arménie jako Aron celý hlasitý.

Stař Vojtěchova kázání je v našem výboru vedle textu Štěpána z Tejnle ukázkou promluvy, která je z větší části vystavěna z textů kazatelských pomůcek. Na rozdíl například od Soukupa, který z Picinelliho spisu *Mundus symbolicus* využil pouze základní charakteristiku magnetového kamene či lilie, převzal Vojtěch z Picinelliho spisu a z Beyerlinkovy encyklopedie (srov. vstupní kapitolu) vedle charakteristiky i řadu příkladů a citátů. Zachovává dokonce také celé shluky citátů a příkladů v tom pořadí, jak jdou za sebou v encyklopedii, takže u některých částí promluvy můžeme mluvit o volných Vojtěchových překladech z latiny. Tak je například kromě prvních několika vět celý začátek stati sestaven z Beyerlinkových hesel *campana* (na které odkazuje) a *benedictio* (na které už přímý odkaz nenajdeme), a to včetně citátů z Alcuina, Baronia a starých obřadních knih. Citace z Picinelliho příručky *Mundus symbolicus* jsou poněkud více rozesety v textu kázání; Vojtěch z něj převzal citát z Philotea, svatých Augustina, Jeronýma, Aresia, Maxima i Řehoře Velikého; když citoval Picinelliho zmínku o diessenském zvonu svaté Mechtildy, nevěděl si - stejně jako my - s odkazem na jméno Mechtildina životopisce rady, a tak jej v převzaté, zřejmě zkrácené podobě Thomas Durr. zařadil přímo do textu.

Mohlo by se zdát, že karmelitán Vojtěch přináší do českého prostředí znalost řádového básníka Jana Mantuana, že jej pro českého čtenáře i posluchače přeložil do češtiny, že se prostřednictvím textu kázání dostáváme do světa kazatelovy soukromé četby. Nevíme, zda si Vojtěch ve volných chvílích četl přímo v Mantuanových sbírkách básní, ale výběr úryvků a jejich překlady nejsou s největší pravděpodobností jeho prací; nalezneme je již ve spisu týnského faráře Jana Floriana Hammerschmida *Prodromus gloriae Pragenae* z roku 1723, a to včetně českých překladů.¹⁹⁰

Když k citacím z Picinelliho, Beyerlinka a Mantuana Vojtěch přidal patřičně zformovanou bartolomějskou legendu, zmínku o svatém Bartoloměji z Nadásiho hagiografického spisu a pověst z Crugeriova historického kalendáře *Sacri pulveres*, byla kompilace (z pohledu moderního čtenáře) hotova. Vojtěchův přístup ovšem nebyl v 18. století zdaleka ojedinělý. Vedle autorů, kteří upřednostňovali autorský vklad a příručky využívali jen okrajově (takových je v našem výboru většina), tehdy existovaly (a stále pochopitelně v tomto žánru existují) legitimní přístupy kompilační. Na rozdíl od některých poněkud schematicky sestavených promluv působí ovšem Vojtěchovo kázání i po čtvrtstoletí strhujícím dojmem: způsobuje to již zmíněný překvapivý nápad v úvodu promluvy, jednak kulturněhistoricky pozoruhodné téma. Hlavní důvod čtivosti Vojtěchova textu je ale v tom, že se mu v promluvě podařilo mistrně spojit žánrově naprosto odlišné spisy i že propojil obecně křesťanské problémy s tím, čemu dnes říkáme regionální historie a regionální historické vědomí. Ne náhodou byla Crugeriova verze pověsti zařazena až na závěr stati. Hrdost rakovnických měšťanů na vlastní město a jeho zázračné dějiny v průběhu kázání narůstala a vrcholila ve chvílích, ve kterých vrcholilo i samotné kázání.

Závěr promluvy je netradičně vystavěn na exemplu, na příběhu, který „nás těší i hrozí“. Svatý Bartoloměj je tu představen jako tradiční přímluvce za šťastnou poslední hodinku a pomocník zpovídajících se (patron úplné zpovědi). V následující prosbě k světcí kazatel obratně propojil závěr promluvy se zbývajícími částmi kázání: velice stručně připomíná některé ze schopností světce i zvonu, přičemž v žádostech slova pomoz nebo přispěj ku pomoci nahrazuje prosebné zvoň. Několik vzpomínek v předmluvě, stati i v závěru na kanovníka Libertina naznačuje, že kázání

¹⁹⁰ J. F. Hammerschmid, *Prodromus gloriae Pragenae...*, Praha 1723, s. 607n. (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. FG III 12).

a následující mše měly za cíl také připomenout jeho osobnost a vést přítomné k modlitbám za kanovníkovu duši.

Kázání Vojtěcha od svatého Tobiáše představovalo pro českou sváteční homiletiku 30. let 18. století jednu z cest, jak vybřednout z poněkud stereotypního srovnávání světců s planetami, živočichy, vzácnými předměty apod. Nejlepší kázání z konce 30. a ze 40. let ale začala být koncipována na jiném principu, jehož základem bylo zvýraznění co nejpřekvapivějšího nápadu, kterému se začala podřizovat i celá stavba promluvy.

Kázání o svatém Bartoloměji z Rakovníka náleží mezi velmi vzácné tisky. Dochovalo se zřejmě pouze ve dvou exemplářích, z nichž jeden vlastní Knihovna Národního muzea v Praze, druhý Strahovská knihovna řádu premonstrátů. Z druhého jmenovaného výtisku jsme vycházeli při přípravě této edice (sign. CQ VII 2/56).

/text stylizované dedikace a kázání:/'

Voces apostolicae, ceu totidem campanae.

Picinelli lib. 14

Idcirco tintinnabula vesti apposita sunt, ut cum ingrederetur pontifex in sancta sanctorum, totus vocalis incedat.

Sanctus Hieronymus, epistola ad Fabiolam

Duae Bartholomitanae campanae sonant in Bohemia valde item auguste. Una ex iis Plsnam facit celebriorem, altera Rakonae divo Bartholomaeo velificatur sono magnifico et est a casu latronis cujuspiam mirabilis, de quo alibi mysterium pandam.

Ita Georgius Crugerius S. J. in memoriis sacris ad diem 24. augusti

Připis svatému Bartoloměji apoštolu

Přejasný královský apoštole,

k vybornější by snad bylo cílilo tvé chvále, svatý Bartoloměji, kdybych já, jsa žádostivý celosrdčně tvou apoštolskou svatost chváliti, tě byl nazval novým slavným chrámem jeruzalemským. Ale královským zvonem tě jménuji, ne však bez příčiny, neb jsi jeden z těch hlasitých velikých zvonů, jichžto zvuk po vší zemi vyšel,

který Kristus, nebeský Šalomoun, postavil do svého chrámu jeruzalemského, do královského města, jenž jest církev svatá všeobecná. Mezi těmi dvanácti apoštolskými zvony tys zvon královský nejen proto, že podle svědectví mnohých z královského kmene jsi posel, ale i proto obzvláště, že z královského rodu pocházivše, krále slávy tolika královským osobám, celým dvanácti krále *Polymia* královským městám jako právě vznešený královský zvon jsi hlásal. Nejenom domácí jůdský a galilejský, nýbrž obzvláště aziánský, lycaonský, indiánský, armeniánský a jiní národové tvým apoštolským hlasem a kázáním jako silným královského zvonu zvukem k jednomu samospasitedlnému náboženství Kristovému se ochotně spravovali, všichni na tvůj hlas pospíchajíce do královského svobodného města, církve boží.

Dovol mně, svatý apoštole, tuto chválořeč tobě jako královskému zvonu za nábožný nápis uctivě připsati, neb z mnohých příčin jsem tobě celý zavázaný. Dovolil jsi mně někdy, abych já k službám božím při tobě, velikým královským zvonu, nejmenší zněl zvoneček, když v slavném chrámě rakovnickém, k tvé královské cti posvěceným, kázání slova Kristového začátek jsem položil. Nermalou od tebe k slovu božimu jsem zakusil pomoc, hned jak za časů oného tvého velikého ctitele a milovníka, téhož tvého chrámu tenkrát nejhodnějšího děkana a nato na Hradě pražském kanovníka, již v Pánu usnulého Jiřího Libertina (jehož milá duše ať s tebou nyní v nebi Boha chválí), tobě sloužití jsem začal. Přijmiž tedy ode mě tuto malou práci k tvé cti obětovanou za vděčné poděkování a mně někdy šťastně zazvoň k životu věčnému.

Tvé královské apoštolské velebnosti

nejpoddanější služebník

P. Vojtěch od svatého Tobiáše.

Elegit --- Bartholomaeum.

Luc. 6

Vyvolil --- Bartoloměje.

Nětco se zvoní? *Quis est hic sonitus?*^(a) ptám se s Heli knězem: Jaký jest to zvuk? I co to znamená, laskaví poslouchačí, že když právě v tomto slavném chrámu Páně božím svatého Bartoloměje kázati počínám, silně se zvoní? *Quis est hic sonitus?* jaký jest to zvuk? Jaký to velký, silný a krásozvučný zvon? Snad ještě

nejaká sem do kostela přichází procesí k svatému Bartoloměji a pro ni se zvoní? Ale vím, že již všechny procesí sem dnes přišly, nevím tedy, nevím, proč tak hlasitě se zvoní? Tak-li straší nějaká mračna? Patřím na oblohu nebeskou a mračiti se nevidím, *clara sine nube dies*, celý jasný jest den, i k čemupak jest to zvonění? A při tom zvuku kázati mám a svatého Bartoloměje, královského apoštola, vychválovati? I kdo mne mezi tím velikým zvonění uslyší? Před kázáním, a ne v čas kázání se zvonívá. Byť by tuto chvíli při některým oltáři mše se konala a předrahá oběť Páně pozdvíhovala, zvoneček mlčí a mně, když kázati chci, veliký zvon do uší zvučí, zdali slova i celý *concept* a smysl si nezmatu? Při kázání má býti největší v chrámě mlčení, by žádný krom kazatele nemluvil, míněji nějaký zvuk činil. A proto sám svatý Pavel, maje kázati v Antiochii, dřív než mluvíti počal, *st! silentium!* dal rukou znamení všem, by umkli, slovička necekli, *surgens autem Paulus, manu indicens silentium,*^(b) tehdy povstav Pavel a rukou pokynuv, aby mlčeli, teprv kázati počal. Ejhle, učitel národův při slově božím chce a učí zachovávat mlčendlivost, by při kázání všecko ticho bylo, a mne zaráží veliký zvuk? Tíše sice poslouchají lásky jejich, tou nábožnou mlčendlivostí žádostiví jsouce, bych k jejich potěšení tím pohodlněji o svatým Bartoloměji kázal a jemu nějakou příslušnou krásochválu dal, ale co platno jejich mlčení, když mi se tu silně zvoní a můj mdlý hlas veliký zde znějící zvon celý zaráží? *Quis est hic sonitus?* i jakýpak to musí býti zvon? Toť jest zvon jistě nějaký divný, zázračný, sám od sebe znějící.

Známo, že na mnohých místech zvony bez lidských zvonikův k podivení všem samy zvonily, však nevím, tak-li tak daleko a tak pěkně se rozlíhaly jako ten, který slyším zvon. Umíral v Římě anjelský ženich svatý *Alexius* a po celým Římě zvony vesele zněly. Blahoslavenou smrtí skončil v městě Messana veliký divotvorce, řádu našeho drahá perla, svatý *Albertus* karmelitán, a když jeho svatá duše z těla jakožto z příbytku neporušeného do oných vysokých nebeských stánkův v způsobu bílé holubičky letěla, po celým městě Messana jeden zvon sám od sebe radostně se rozlíhal, při kterým vítězoslavným zvuku spatření z nebe svatí anjelové, *os justi meditabitur sapientiam,*^(c) usta spravedlivého rozjímati budou moudrost, prozpěvovali, a tak při tom radostným zvonění jeho svatořečení ty nebeský družbové slavili a vyhlášovali. O tom zázračným toho messanského zvonu při smrti *Alberta* zvonění křesťanský *Virgilius Baptista Mantuanus* takto líbě prozpěvuje:

*Sponte (nec quoquam feriente) longum
aera de summo sonitum dedere*

turribus, quando superam petivit spiritus arcem.

Zvon beze vší lidské pomoci
radostně se rozlíhal,
když *Albertus* božskou mocí
do nebe se ubíral.

Však po všem ani v Římě, ani v Messaně dotčený zvony tak pěkně a hlasitě nezněly, jako zní zvon, který dnes zde slyším. A protože ačkoliv při takovém velikém hlasu o svatém Bartoloměji těžko mi kázat, však pro líbeznost toho slyšeného zvuku nelze mi předce mlčet. Když nějaké neštěstí buď celé Království české, aneb v něm hlavní město pražské potkati mělo, toho znamení nejednou daly zvony. Tak v slavném radním domě pražským staroměstským před nějakým nátiskem zvoneček několikráte byl slyšán pozváněti. Při koleji a kostele svatého Klimenta Tovaryšstva Pána Ježíše podnes se nachází ten zvon, svou starožitnou památku takto znějící, že když někdy ještě za Vyšehradem při kostele svatého Pankrácia se nacházel, kdykoliv tam nižádnou lidskou, ale bezpochyby rukou anjelskou zněl, tolikráte smutný nějakého neštěstí příběh Pražanům nastávati vyzváněl. Ale tento sám, který dnes silně sice, však pěkně a líbezně zvoniti doslejšám, posvátný zvon nic zlého, nic strašlivého, nýbrž všecko dobré nám předpovídá, ač i jeho zvuk zlým jest hrozný. Odkud co Heli kněz v strachu srdce, já ještě jednou v líbosti mysle se ptám: *Quis est hic sonitus?* jaký jest to zvuk? Řekl bych, že tu snad od sebe sám zvoní onen pěkný a veliký zdejší zvon, zdávna nazvaný Žebrák aneb jináče od svého posvěcení nazvaný a jménovaný zvon Bartoloměj, který vně na věži visí? Myslil bych, že ten zvon sám zde zní, neb jest *mirabilis*, divný a podivný, když nejenom ten veliký pěkný zvon (jak o něm píše českých památek spisovatel *Georgius Crugerius*) *Rakonae divo Bartholomaeo velificatur sono magnifico*, v Rakovníce ke cti svatého Bartoloměje velikovznešeným zvukem hlásá, ale (též praví dále) od divného příběhu *est campana mirabilis*, jest zvon divný, takže by nebylo divu, abych myslil, že nyní ten zvon sám od sebe na věži zvoní a do uší mých zní? Než jiný, jiný, mnohem větší i podivnější zvon zde krásně zní a se rozlíhá. Chtějí jednou věděti, jak se jmenuje a kdo jest sám ten pěkný zvon? *Sanctus Bartholomaeus*, svatý Bartoloměj, tento sám královský Kristový apoštol, jenž v tomto chrámu Páně rakovnickým se slavně ctí a slaví, na způsob krásného a velikého posvátného zvonu velmi daleko se rozlíhá, neb jest jeden z těch hlasitých Kristových zvonů, o kterých Písmo: *In omnem terram exivit sonus eorum,*^(d) po vší zemi vyšel zvuk jejich. Je-li církev svatá *domus Dei,*^(e)

aneb dlé jiných *civitas regia*, dům boží, město boží, v tom královském městě, v tom velkém božím domě postavil Kristus dvanácte velkých zvonů, co *Philippus Picinellus* pěkně potvrzuje: *Voces apostolicae, ceu totidem campanae,*^(f) kolik apoštolských hlasů, tolik v církvi svaté velkých zvonů, který nejenom v svých vlastních judských, galilejských a jiných okolních krajinách, ale i v nejvzdálenějších světa končinách se rozlíhají. Z těch dvanácti velikých zvonů, který Kristus povýšil v svým božím domě, svatý Bartoloměj jakožto z rodu královského dlé mnohých pošlý nazvati se může: *RegIa eXCeLsa CaMpana In eCCLesIa, Vrbe regIa, pro CVLtV reLIgIonIs gratIose Intonans*, královský velký zvon v královském městě, v církvi boží, pozdvížený, po vši zemi krásozvučný k náboženství Kristovému, mnohonásobnému lidských duší svatému prospěchu a pobožnosti. Ten královský veliký zvon v svým svobodným královským městě, v církvi, povýšil Kristus, když na ouřad apoštolský *elegit Bartholomaeum,*^(g) vyvolil Bartoloměje. Jest ten svatý apoštol nejenom jako nový Aron, který na svým kněžským královským oděvu má samý *aurea tintinnabula,*^(h) zlatý zvonečky, nýbrž sám jest celý jako velký královský zvon, celý hlasitý. A při tom jeho pěkným zvuku já dnes zůstanu. Podíváme se dnes, laskaví poslouchačí, na ten posvátný královský zvon, poslechněme, kterak pěkně zní, i také vyzkoumáme jeho mocný proti zlému oučinky k jeho chvále, nám k potěšení i užitku. Odpuť mi, veliký královský apoštole svatý Bartoloměji, že velmi malou a příliš mdlou chválu tobě vzdávám, neb když tebe chci chváliti, toliko maličký zvoneček při velkém zvonu budu zvoniti ve jménu Páně.

Elegit --- Bartholomaeum.

Luc. 6

Vyvolil --- Bartoloměje.

Oni nezdární a své matce, svaté katolické římské církvi, odporní synové a nevážní potupníci, kacíři, že sami v svých nových bludech jsou celí zle novotní, starožitného zvonu svěcení (jako jiné církevní svaté starožitnosti) mnoho lét ujímají, by tímto svaté svěcení více zlehčili. Pravda jest, že v Starém zákoně toliko byly *aurea tintinnabula*, maličký zlatý zvonečky, okolo oděvu nejvyššího kněze visící, k tomu znějící, *ut audiat sonus, quando ingreditur et egreditur sanctuarium in conspectu Domini,*⁽ⁱ⁾ aby byl slyšán zvuk, když Aron vcházel aneb ven vycházel ze

svatyně před obyčejem Páně. Zvony velký tenkrát ještě nebyly a místo zvonů velkých (jak znamená Beyerlink *verbo campana*) trouby se užívaly, s kterými k službám božím veřejné znamení se dávalo, a teprv okolo léta Páně 424 za času svatého Paulina biskupa v Kampánii v městě *Nola* zvony byly vynalezeny, a proto zvon na latinsko *nola* od města *Nola* aneb *campana* od země *Campania* se nazývá. Tím však přece stojí, že zvony a jich biskupské svěcení jest v církvi dosti starožitný. Proti tomu štekající kacíře *Alcuinus*, Karla Velikého učitel, takto poráží: *Neque novum videri debet campanas benedicere et ungere eis que nomen imponere,*^(k) ani za nové viděti se má, že zvony se světějí, olejem mazají a jim se jméno dává. Což jestli tak jest, jak ovšem pravda jest, tehdy falešné býti musí nevyhnutelně, co *Hospinianus calvinista* a jeho *balnaeus* chybně se domnívají, že totiž Jan XIII. papež okolo léta 968 první byl, který zvony křtil (řící měl: světil) a pokřtěným (to jest posvěceným) zvonům jména dávati počal a někdy své vlastní jméno většímu zvonu kostela lateranenského dal. Chybuje ten bludař, neb jménovaný velikého umění *Alcuinus* dávno ještě před Janem XIII. živ byl, jeho předcházal, a již předce dosvědčuje, že zvony světiti, olejem mazati a jména jim dávati ne nový, ale starožitný jest v církvi obyčej. O řečeném papeži římským *Baronius*^(l) takto píše: Za času Jana papeže, když Otto císař v Římě ještě bydlel, chrámu božího lateránského nejpřednější náramné velikosti zvon z mědi slitý na věž byl pozdvížený, který zvon jménovaný papež dlé církevních svatých obyčejů Bohu posvětil a jménem Jana Křtitele, jehož kostelu sloužil, nazval. Zas se vidí, že již předtím dávno to nábožné a užitečné zvonů svěcení se konalo. A ten starožitný, pěkný obyčej v církvi svaté vždy zůstává, že tím způsobem zvony do chrámu patřící Bohu nejprv daným jménem se posvěcují, jakž ukazují *veteres codices rituales*, ač z nějaké chyby některý lid obecní mluví, že zvony se křtějí, když tím způsobem od biskupů se světí. Rozdílné velmi jest to zvonu svěcení od křtu; v tom toliko samém křtu se nějak podobí, že jako při křtu jméno svaté křtěnci se dává, tak při tom svěcení posvěcenému zvonu podobně nějaké jméno svaté ukládá, a to sice z té příčiny, *sive ut distingui posset a ceteris, vel quod magis conducere ad pietatem, si voce sancti alicujus diceretur populus ad ecclesiam convocari,*^(m) buďto aby takový zvon jistým jménem nazvaný od jiných zvonů byl rozeznán, anebo že více k pobožnosti by cílelo, kdyby řečeno bylo, že hlasem nějakého svatého lid do chrámu se svolává.

Od těch nyní materiálních zemských zvonů pozdvihneme oči, laskaví poslouchací, na onen veliký a Bohu samému posvěcený životný zvon, jehož jméno

jest *divus Bartholomaeus*, svatý Bartoloměj. Ó, jak veliký, pěkný, krásně a milostně znějící jest to nebeský zvon svatý Bartoloměj! Ach, kterak hlasitě a lidem oučindlivě zní? Všickni sice svatí apoštolové jsou jako znějící zvony neb *voces apostolicae, ceu totidem campanae*, dí jménovaný učitel, však mezi těma dvanácti slavnýma zvony svatý Bartoloměj jest *regia magna campana*, královský velký zvon *in civitate regia*, v královském městě, to jest dlé učitelů v církvi Kristové, krásozvučný, k prospěchu duší a nábožnosti nejvýbornější. Dřív než důvodněji ukáži, že svatý Bartoloměj jest takový královský slavný, nejprospěšnější zvon, ptám se: Kdo jest ten pěkný a šťastný zvon slil a způsobil? kdo ten královský zvon posvětil, olejem pomazal, jemu jméno dal a k jeho oučinkům tak divným, tak výborným, tak zázračným vlil a připojil takovou moc? Zvonař a nejpřednější toho zvonu působitel byl ten, *quis appendit tribus digitis molem terrae,*⁽ⁿ⁾ který zavěsil třema prsty tíž země. Jej pak posvětil ten sám nejvyšší biskup, o kterém svatý Pavel: *Christus, assistens pontifex futurorum bonorum,*^(o) Kristus, přistojící biskup budoucích dobrých věcí. Ten božský biskup zvon tento živý sobě oblíbil, když mezi jinýma apoštoly *elegit Bartholomaeum*, vyvolil i také Bartoloměje, apoštolem jménoval a milostí a Duchem svatým jej posvětiv, olejem svátosti pomazal, aby tak jako posvěcený zvon *in regia civitate*, v královském městě, v svém domě božím k radosti nebe a země nábožně zněl. Proč a k jakým oučinkům sloužejí nám zvony, vtipný veršovník tímto místo zvonu veršem odpovídá:

*Laudo Deum verum, plebem voco, convoco clerum,
defunctos ploro, nubes fugo, festa decoro.*

Jak by řekl zvon:

Chvály Bohu vzdávám, kněžstvo, lid svolávám,
svátky oznamuji, pomřelých lituji, mračna zapuzuji.

Křesťanský *Virgilius*, svatých věcí v světě známý veršovník *Baptista Mantuanus*, hory Karmelu neporušená podnes ozdoba, taky z této příčiny zvony býti praví:

*Adque coercendos lemures, cum nubila venti
conglomerant plenisque volunt infigere ventis perniciem.*

To jest:

Zvony jsou pro rozehánání oblud a oblakům vání,
když mračna a bouřka hučí, posvátní zvonové zvučí,
když krupobití chce škodit, tehdy se má zvony zvonit.

Z takových příčin k nejlepším oučinkům ustanovený jsou zvony. Nicméně aby zvon na věži zněl, potřebuje *pulsanta*, dobrého zvoníka. Bez ruky lidské a pomoci, jakkoliv pěkný a hlasitý jest zvon, vždy mlčí, chválu Bohu nevzdává, kněžstvo, lid nesvolává, svátky neoznamuje, pomřelých nelituje, mračna, bouřky nezapuzuje. *Philotheus* zvonu velikému, však ustavičně mlčícímu, nímžto nižádný nehejbá, ten připsal nápis: *Quid moles, si non moves?* což po jeho velikosti, když ho nepohneš k zvučnosti?

A pokudž velký zvon i člověka jest podoba? *Porro unum est necessarium*,^(p) tomu duchovnímu zvonu jednohoť jest zapotřebí, dobrého *pulsanta*, bedlivého zvoníka, *sine quo nihil*, bez kterého nic dobře nezní, milosti totiž božské. Když ta mocná nebeská ruka člověkem, tím těžkým, velkým zvonem nepohne, stojí, mlčí, Boha nechválí, nahoru k nebi se nepozdvíhne, *pondus inutile terrae*, tíž neužitečná země. Jak ale ten božský *pulsans*, silný zvoník, toho duchovního zvonu, člověka, svou mocí a pomocí pohne, hned dobře zní. Neboť *gratia efficit*, potvrzuje má slova veliký Augustýn, *ut non tantum velimus recte facere, sed etiam possimus non viribus nostris, sed Liberatoris auxilio*,^(q) milost boží to působí, abychme nejenom chtěli pravě činiti, nýbrž také mohli ne s naší vlastní silou, ale Vysvoboditele našeho pomocí. Však že mnohého člověka srdce co zlého zvonu jest ničemné srdce, srdce neustupné, nepohnutelné, k zemi a marným věcem přivázané, zaražené, srdce takové, proti kterému volá jménovaný svatý Augustýn: *O cor excor! o cor vecors! ó srdce bez srdce! ó srdce, nedbalé srdce!* proto ačkoliv i ta mocná boží ruka s takovým zvonem pohybuje, předce on z vady své zle zní a stojí zahálčivý. Nebyl takový zvon tento královský svatý Bartoloměj, měl srdce ku každé straně pohnutelné, jak ruka boží nebeského *pulsanta* toho srdce se tkla, jak milost Kristová při povolání jeho na ouřad apoštolský tím srdcem pohejbla, hned Bartoloměj jako dobrý hejbaný zvon Krista a víru jeho svatou hlásiti počal, hoden, který by v církvi Kristové jakožto *in regia civitate*, v královským městě svatě se rozlíhal.

Nazývám královským městem nepřemoženým církev pro její nadání a svobody právě královské, které ani pohanská zřivost, ani kacířská jedovatá lest, ani i sama ďábelská zlost neporušily, neodňaly. A proto to boží královské město podnes *virgo est*, panna jest. Poslyšme, kterak v tom slavném královským městě, které Syn boží sobě dobyl krví svou, daleko, nábožně zněl tento královský boží zvon. Nejen v Galilei, ale taky až v Azii, v krajině Lycaonii, ano, až v samé Indii, anobř ještě i dále, až v Armenii ten svatozvučný zvon svatý Bartoloměj slyšán byl, když ten svatý

horlivý apoštol v těch dalekých krajinách všemu modlářskému lidu vtělení Syna božího dlé evanjelium svatého Matouše vyhlašoval a vsudy slovo boží kázav, v pohanské mrákotě a zatmění bloudící duše od služebnosti d'ábelské do církve boží, královského města, k službě Kristový co dobrý hlasitý zvon volal.

Podle mnohých zdání svatý Bartoloměj byl z rodu královského králův syrských, anebo jak jiní píší, byl syn krále Balthazara, jednoho z Třech svatých králů, anebo jak zase jiní chtějí, byl syn krále *Ptolomaea*, poněvadž *bar* dlé hebrejského jazyka syn sluje a znamená, a tak *Bartholomaeus* zní jako syn *Ptolomaea*. Připodobňuji Bartoloměje královskému zvonu v královském městě znějícímu nejen proto, že z kmene královského pocházel, ale i obzvláště proto, že z královské krve pošlý *regale sacerdotium*,⁽¹⁾ královské kněžstvo a ouřad apoštolský tak dobře zastával, že v kázání Krista, krále slávy, *totus vocalis*, byl celý hlasitý, a z toho právě *regia campana*, královský veliký zvon.

Vyzkoumejme jeho některý znamenitý oučinky, královskému božímu městu velmi prospěšný. Mají tu moc také tyto materiální, od biskupů posvěcený zvony, že mračna, bouřky a hromy zahání. Odkud zvonu se připisuje: *fulmina pellit*, hromy zahání, což častěji se děje mocí zázračnou. Ty pak a jiný dobrý oučinky zvonů posvěcených mohou se znamenati ze samých slov svatých takového požehnání, neb když biskup světí zvon a jméno některého svatého mu dává, prosí Boha jménem celé církve, aby předně, kdekoliv zazní takový posvěcený zvon, daleko zdálená byla všeliká moc zlých oukladů, strhnutí větru, zlého povětrí, uškození bouřky, uhození hromův; prosí též Boha biskup, *ut cum filii christianorum clangorem campanae audierint, crescat in eis devotionis augmentum*, aby když synové křesťanův zvuk zvonu uslyší, větší pobožnost v nich rostla. Zas v jiné modlitbě při tom svěcení prosí Boha biskup, *ut aerae potestates audientes campanam contremiscant et fugiant ante sanctae crucis in ead epictum vexillum*, aby povětrný mocnosti, zlí duchové, uslyše zvon, se zatřásli a prchli před praporcem svatého kříže na něm vyobrazeným, *ut quicumque ad sonitum ejus convenerint, ab omnibus inimici tentationibus liberi, semper fidei catholicae documenta sectentur*,^(s) aby kteříkoliv na hlas takového zvonu se shromáždí, od všech pokušení byvše zbavení, vždy víry katolické naučení následovali. Mocí tedy toho svatého posvěcení mnohý dobrý a prospěšný oučinky od zvonů posvátných pochází. Takový obzvláštní i zázračný oučinky mezi jinýma zvony působí onen velký, mnoho schválený zvon v městě diessenském. Ten pěkný zvon, maje v sobě smíšený vlasy svaté Mechtyldy, kanovnice regulární, tak výbornou a

zázračnou má moc a sílu proti bouřkám a hromobití, že jak nejprv jenom zazní, hned patrně před očima všech pozorujících všecko zlé povětrí a hromy daleko rozežene, od města, od polí zapudí. Již téměř celí jistí od zlé příhody jsou toho místa obyvatelové, jakmile uslyší, že zvon svaté Mechtilydy počíná se zvoniti, jak o něm obšírně píše *Thomas Durr. in vita sanctae Mechtildis, caput 15, Philippus Picinelli, liber 14, Mundus symbolicus.*

Páni měšťané rakovnický, když to mluvím, skoro uhodnu, co sobě mnozí zde myslí. Někteří již na jazyku mají, chtěje zde říci, že i podobně velikou a divnou moc k zahnání zlého povětrí zdejší posvátný zvony mají, jak tyto dva malé, který zde nad kostelem visí, tak i obzvláště onen velký a nejpřednější na věži zvon, nazvaný Bartoloměj aneb jináč Žebrák. Ten krásohlasitý zvon (jak sem častěji sám očitě znamenal a podnes celé zdejší město svědčí) jak zazní proti bouřkám, brzy kupodivu strhnuté bouřky a hromovité povětrí obyčejně rozzene a utíší. Jestli ne jinde, jenom tu by se mohl podívat onen kacír Jan Štelcar Želetavský, který mezi jinýma bludy i proti posvátným zvonům žhavě mluvící k tomu jenom zvony při bouřce sloužití praví, aby svým zvukem lidí v noci ze sna budily, ne bouřky zapudily. Zdejší jménovaný kostelní zvony nejenom v čas zlého povětrí ze sna v noci lidí budí a k modlení vzbuzují, nýbrž taky s svou mocí škodlivou povětrnost nad jiné patrnějc zapuzují. Těš se, královské město Rakovníku, krom jiných tvých zvonů, který vně na obojí věži k chvále boží znějí, jak velmi veliký a pěkný, taky i mocný jest ten tvůj materiální zvon, nazvaný Bartoloměj aneb jináče Žebrák. Ale nad toho Žebráka tento svatý a královský zvon, sám svatý Bartoloměj, ach, jak daleko jest mocnější, neb jestli který posvátný zvony zapuzují bouřky a hromy, svatý Bartoloměj jakožto zvon nejposvátnější jak zemský, tak pekelný bouřky a hromy rozhání. Co jest d'ábelské pokušení nežli strhnuté pekelné zlé povětrí? A to zahání posvátní zvon svatý Bartoloměj. Co jest sám zlý duch nežli ohnivý, nejškodlivější pekelný hrom, o kterým dí Kristus: *Videbam sathanam sicut fulgur de coelo cadentem,*⁽¹⁾ viděl jsem satana jako blesk hromu z nebe padajícího. A ty ohnivý, pekelné hromy rozhání přemocný královský zvon svatý Bartoloměj, o němž potvrzuje života jeho spisovatel *Thomas de Trusillo: Daemonum per aera vagantium turmas percussit,* d'áblův v povětrí se potloukajících houfy porazil. A kterak i na zemi ty pekelný hromy jeho hlasem se rozháněly? Když tento slavný apoštol z Indie přišel do Armenie a tam k pravému Bohu všechny neznabohy jako hlasitý zvon volal, hrom pekelný, zlý duch v jedné modle, *Astarot* řečené, z které prve hlasitě odpovídal i všeliké nemoci svou

d'ábelskou pomocí uzdravoval, šálíce lidi, na přítomnost svatého Bartoloměje hned v té modle oněměl. Tak mocně ten pekelný hrom od toho svatého zvonu byl zaražen. Znamenaje to pohané, od jednoho d'ábla šli k druhému na radu, *Berith* řečenému, jeho se tázaje, proč by bůh *Astarot* němým byl. Odpověděl: Váš bůh *Astarot* jest zemdlený, zaražený od té chvíle, jak do království vešel *Bartholomaeus, amicus Dei omnipotentis*, přítel Boha všemohoucího Bartoloměj.

Laskaví poslouchačí, zdá mi se, že ten svatý apoštol, přijdouc do té země, aby i tam královské boží město, církev Kristovou, vzdělal, nejenom byl jako veliký zvon, nýbrž na způsob Arona plný zvonečků, *totus vocalis*, celý hlasitý. Co znamenaly Aronovo zlatý zvonečky, kterými do svatyně vcházel? Dlé vejkladu *Ruperta a Cornelia a Lapide*^(u) znamenaly *praedicationem Christi*, kázání Krista. *Prosper* u téhož *Cornelia* skrz ty zlatý zvonečky na sukni kněžské zavěšený rozumí *linguas apostolorum personantes magnalia Dei*, jazyky apoštolský hlásající veliké věci boží. Svatý Jarolím takto dokládá: *Idcirco tintinnabula vesti apposita sunt, ut cum ingrederetur pontifex in sancta sanctorum, totus vocalis incedat*,^(x) proto zvonečky oděvu zavěšený byly, aby když vcházel nejvyšší kněz do svatyně, celý hlasitý vcházel. Načež zavírá: *Tanta debet esse scientia et eruditio pontificis Dei, ut et gressus ejus et motus et universa vocalia sint*, takové má býti umění a učení kněze božího, aby i kroky jeho i hnutí i všecko jiné hlasité bylo. Když tehdy do Armenie přišel svatý Bartoloměj a tam jako v nové církvi Krista kázal, vešel tam jako nový Aron do nové svatiny, *totus vocalis*, celý hlasitý, a tak tím jeho zvukem byli zaražený pekelný hromové. Líbil se však nad míru i jeho kázání i zázračné svatosti hlas králi *Polymio*. Při dvoře *Polymia* svatý Bartoloměj byl na způsob královského zvonu, jehožto spasitedlným, Krista znějícím zvukem král z tvrdého sna neznabožství šťastně k světlu pravdy se probudil a vstal, že spolu s ním i jeho královská chotí i celých dvanácte měst, Kristovou víru přijavše, k dobrému životu povstaly. Takhle tím královským zvonem osoby královské s nesčíslným lidem k náboženství Kristovému se spravovali.

Než zase mocí božskou počal zníti proti pekelným hromům náš posvátný zvon svatý Bartoloměj. O zemských kostelních zvonech mluví *Laurentius Beyerlink loco supra citato: Quantum pulsus et sonus consecratarum campanarum adversus cacodaemonem ejusque praestigias et insidias valeat, exemplis demonstratur*,^(y) svědectví on dává, že někdy z čarodenického shromáždění pekelný podvodník nesa čarodejnou ženu a času jiného z téhož sboru i nesa kouzelního muže, jak na klekání

Anjelského pozdravení v jednom kostele zazněl zvon, tím hlasem zaražený škodící duch, ženu i následovně muže na cestu složiv, prchnul.

Mnohém více těch pekelných oblud zapůdil požehnaný zvon svatý Bartoloměj. Na víru skrz něho již obrácený *Polymius* král uvedl apoštola do chrámu modlářského, aby u přítomnosti nového křesťanstva všechny modly a v nich d'ábelství vypudil. Vypudil je všechny. Zazněl tu jeho hlas na klekání, když lid i krále vyučil, že napotom ne před modlami a v čarodenickým sboru před d'ábly, nýbrž před samým Bohem (jehož vtělení a z Marie Panny narození podle evanjelium svatého Matouše ukázal) na kolena mají padati. A jak tak zazněl na takové klekání ten svatý zvon, až do pekelných končin prchli d'áblové. I zdaliž to tehdy nejní přemocný a právě královský zvon? Pokudž z předních příčin jsou zvony pro větší rozhlášení cti boží a náboženství, tento požehnaný zvon pro větší chválu a zvelebení jména Páně ustavičně zněl, bez přestání k službám božím, na modlení, na klekání zvonil, když totiž svatý Bartoloměj s svou horlivou nábožností *centies de die et totidem de nocte genu flectebat*, stokrát za den a stokrát za noc na kolena padal, Boha svého chválil a jemu vroucně se modlil. Ó, jak tu pěkně a hlasitě zněl ten královský zvon! Co byla při té denní i noční modlitbě srdečná Bartoloměje vzdychání nežli zase Aronovy *aurea tintinnabula*, zlatý zvonečky, který však nebesa prorážely? Co byla při té ustavičné nábožnosti nejvroucnější a nejpokornější, hlasitá Bartoloměje prosba nežli toho královského zvonu silný zvuk, který až do království nebeského, až k božskému trůnu se pozdvíhoval? Ach, jak tu Bůh i jeho andělé v tom svatým zvonění sobě oblibovali! Již se nedivím, že v Armenii toho času takové množství toho pohanstva do chrámu božího, do outočištného královského města, do církve svaté vstoupilo, pravého Boha poznalo a velebilo, neboť proto a k tomu konci ten velký královský zvon svatý Bartoloměj ve dne i v noci svolával, k Bohu volal a samého Boha své modlitby hlasem k smilování nakloňoval. Již se nedivím, že sám král *Polymius* i jeho královská chotě i jeho slavný dvůr i jeho celých dvanácte lidnatých měst, která prve modlám, ano, pekelným obludám se klaněla, již potom při službách božích před pravým a jediným Bohem pokorně na kolena padala, neb proto a k těm službám božím a na to svaté klekání dnem i nocí zvonil veliký královský zvon svatý Bartoloměj, když totiž dnem i nocí s svou horlivou modlitbou za obrácení pohanstva na víru Kristovou Boha prosil, až jeho hlas k nejhojnějšímu prospěchu nesčíslných duší vyslyšel. Svatý *Aresius* v své pěkné knize, kterou *Artem praedicandi* nazývá, při začátku dal vyrejsovati jeden zvoneček, s kterým jakási ruka

zvonila, jehož hlasem lítajících včeliček roj se svolával a vábil, s doloženým nápisem: *Errantes revocat*, bloudící svolává. Hned jak Kristus na ouřad apoštolský *elegit Bartholomaeum*, vyvolil Bartoloměje, hned jak srdce jeho jako srdce nejhlasitějšího zvonu ruka božská hnula, ó, jak velký roj bloudících včeliček, duší lidských, v Azii, v Lykonii, v Indii, v Armenii a v jiných krajinách tento královský zvon do zahrádky královského města přivábil. Nápis tedy, nápis na tom zvonu svatým zlatýma litery: *Errantes revocat*, bloudící svolává, může i na tom přešťastným zvonu napsati svatý *Maximus*, co někdy napsal: *Quantorum hic auribus surdis et infidelitatibus obduratione damnatis ad percipiendam vocem coelestium mandatorum pretiosum infudit auditum! Quantorum animas, viventi in corpore jam defunctas et delictorum mole obrutas ac sepultas, ad emendationem tanquam ad lucem vocando Deo resuscitavit.*^(z) K takovému prospěchu sloužil ten boží zvon. Však ostře a zlostně na něj železem počal tloucti, by jej zkazil, ukrutný král Astyages i celá rota modlářských kněžikův, jíchžto modly vyvrátil Bartoloměj.

Mímo toho, že ten svatý apoštol při své práci a unavení s největší trpělivostí mnohé a převeliké nátisky a protivenství pro Boha přetrpěl, *multos labores calamitatesque perpessus*, ó, kterak ukrutně s ním počal zacházeti tyran dříve, nežli od toho bezbožníka svatý Bartoloměj byl odřen, *ferreis virgis caeditur*, na způsob Pána Ježíše železnýma metlami po celým těle byl ukrutně mrskán.^(aa) Svatý Řehoř Veliký k mému důvodu pěkně mluví: *Aes, cum percutitur, canorus valde sonus ex ejus percussione formatur,*^(bb) na zvon když se kladivem tluče, velmi hlasitý zvuk z toho tlučení se činí. Nejenom až do krve byl zmrskán svatý Bartoloměj, ale i na jeho svaté tělo a kosti jako na zvon železem zlostně tloukli bezbožníci, a jaký tu vydával hlas ten pěkný královský zvon, ó jak pěkný! *Sonus valde sonus ex ejus percussione formabatur*. Poslechněte, nebesa, když svatý Bartoloměj byl bičován, železem tlučen, tento líbezný vydal hlas: *Ach, Jesu, o quam amplius passus es pro me!*^(cc) ach, Ježíši, ó jak více, jak více jsi trpěl pro mě! Ó kýž i naše srdce i jazyk takový liboznějící jest zvoneček, aby při všelikým nátisku, křivdách i bolesti podobný vydával hlas: *Ach, Jesu, o quam amplius passus es pro me!* ach, Ježíši, ó jak více, více jsi trpěl pro mě!

Zvony zemský figury a obrazy rozličných svatých na sobě vyryté mají; některý obraz ukřížovaného Krista, *crucifix*, jiný vyryté na sobě představují figury, buď svatého Petra, Pavla aneb jiného svatého. Svatý Bartoloměj, ten živý posvěcený zvon, taky na sobě ukázal figuru a obraz, ne jiný než obraz živého *crucifixu*, pravé

vyobrazení na kříži ztrýzněného a celého zkrvaceného Pána Ježíše. *Astyages rex apostolum in cruce vivum excoriari mandavit*,^(dd) Astyages král toho svatého apoštola na kříž roztahnouti a zaživa z kůže svlecti poručil. Ó Bartoloměji! ó, jak v tom tvým bolestným mučení, odření, zkrvácení byls podobný Kristu, jeho živý obraz na sobě nesa? Jako na Spasiteli Synu božím celá svatá kůže na celém těle byla zedraná, roztrhaná, odřená, že od paty až do svršku hlavy nebylo na něm zdraví,^(ee) tak i na tomto svatým, bolestným apoštolem, který s trýzněným Kristem mohl volati: *O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte, si est dolor sicut dolor meus*,^(ff) ó vy všickni, kteří jdete po cestě, patřte a vizte, je-li bolest jako bolest moje. Když kůži katí od masa řezali, vši mocí dřeli, trhali, ó, jaká tu bolest Bartoloměji! jaký potoky nevinné krve z těla celého a ze všech žil se vylívaly?

Ach, byl tu svatý Bartoloměj učiněn s Kristem *vir dolorum*,^(gg) muž bolestí, *sponsus sanguinum*, ženich krve. A téměř spíše než svatý Pavel a jiný apoštolové mohl zvolati po celém těle raněný Bartoloměj: *Ego stigmata Domini nostri Jesu Christi in corpore meo porto*,^(hh) já rány Pána našeho Ježíše Krista na těle mým nesu. Pokudž tedy na kostelních zvonech bývají vyryty rozličný obrazy, na svatým Bartoloměji, na tom velikým královským zvonu v církvi, královským božím městě, svatě znějícím nejlépe byl vyrytý a živě vypočtený sám nejbolestnější na kříži Kristus: *Astyages rex apostolum in cruce excoriari mandavit*.

Onen zdejší kostelný a nejpřednější na věži zvon Bartoloměj ne bez příčiny (jak hned řeknu) se i jménuje Žebrák. I tento boží královský zvon mohl se nazvati Žebrák, když svatý Bartoloměj na těle byl roztrhaný jak žebrák, tomu však podobný, který dí: *Ego autem mendicus sum*,⁽ⁱⁱ⁾ já pak žebrák jsem.

K výborné jest chvále jak předně svatého Bartoloměje, tak i toho zdejšího královského krajského města Rakovníka, co píše svatých českých památek spisovatel *Georgius Crugerius* z Tovařystva Pána Ježíše: *Duae Bartholomitanae campanae* (praví on) *sonant in Bohemia valde item auguste. Una ex iis Plsnam facit celebriorem, altera Rakonae divo Bartholomaeo velificatur sono magnifico et est a casu latronis cujuspiam mirabilis, de quo alibi mysterium pandam*.^(kk) Dva bartolomitský zvony znějí v Čechách velmi vznešeně. Jeden z nich Plzeň činí slavnější, druhý v Rakovníce svatému Bartoloměji obětovaný velikovznešeným zvukem hlásá a jest od příběhu lotra jistého zvon divný, o němž jinde tajemství vyznám. O témž příběhu strany lotra a jistého žebráka ustavičná v Rakovníce jest od starodávna tato *traditio*: Nejaký lotr na místě od Rakovníka dosti vzdáleným k smrti

byv ortelovaný, před samou smrtí volal, byl-li by tu někdo z přistojících od Rakovníka? Jedinký se našel žebrák, jemuž on vyjevil hned blízko samého téhož města královského Rakovníka, při kostelíčku svatého Jíly pod hruškovým stromem, ležeti peníze. Navrátě se do Rakovníka žebrák, peníze vyňal, s nimi do Prahy jde, a buď že tak jej jménovaný lotr zavázal, anebo z obzvláštního vnuknutí božího zvon k svatému Bartoloměji do Rakovníka, již v Praze hotový, kupuje. K smíchu se zdálo zvonaři, že by chudý, otrhaný žebrák tak velký a pěkný zvon koupiti chtěl, s smíchem jej odbýval a schválně mnohém méněji zvon mu cenil. To osvěčiv sobě žebrák, brzy tu cenu skutečně vysázel. Bědovati, slova své smlouvy zpátkem táhnouti počal zvonař, však proměniv brzy potom svou mysl, svolil žebráku dobrému a zvon vydal. A ten sám velmi pěkný a vznešený zvon podnes (slova jsou *Crugeria* spisovatele) *Rakoniae divo Bartholomaeo velificatur sono magnifico*, v Rakovnici svatému Bartoloměji posvěcený ke cti jeho krásovznešeným zvukem se rozlívá, nazvaný Bartoloměj aneb od jménovaného žebráka, jenž jej tak divně sjednal, i nazvaný Žebrák. Od toho pak příběhu, který se mezi lotrem a tím žebrákem stal, ne bez příčiny sluje *campana mirabilis*, zvon divný. Byli, jenž pobožně si myslili, že by snad v tom žebráku sám svatý Bartoloměj ten zvon takovým způsobem byl sobě sjednal, jakž i podobně někdy mně mluvil onen horlivý v slově božím rakovnický *Chrysostomus*, ona výborná téhož královského města duchovní, od všech stavů pro znamenité ctnosti počestně vždy vážená ozdoba, můj zlatý dobrodinec, ano, laskavý otec, rozličných nábožností, vzlášť mariánských svatohorských štědrý a vroucný rozmnožitel, v Pánu usnulý vysoce důstojný pan Jiří Libertin, královského hlavního kostela na Hradě pražským kanovník, (tenkrátě ještě) rakovnického chrámu svatého Bartoloměje děkan a téhož svatého apoštola veliký ctitel, který, jak řečeno, o tom divným a pěkným bartolomejským zdejším zvonu často rozmlouval. Těší tvé srdce, královské krajské město Rakovníku, tvá starobylá *traditio* aneb ustavičné o tom zvonu od starodávna povídání, vzlášť když je potvrzuje historické pero jak vážnosti, tak svatých památek plné Jiřího *Crugeria*, Tovaryšstva Ježíšového? Těší tvé srdce toho tvého bartolomejského zvonu hlas? A jistě znamenitá ten zvon jest okrása tohoto chrámu božího i celého města. Zvon vážný jak od své materie, v kterém mezi mědí a jinou slitou kovou mnoho stříbra (dlé vyznání zvonařův) smíšeno jest, tak i vážný od své starožitnosti, jakožto v létu Páně 1492 slitý. Vážný i od své velikosti a tíže, na sto téměř centnířů vážící dlé zdání týchž zvonařův. Vážný i také obzvláštně od svého velmi pěkného zvuku, neb *Rakoniae divo velificatur sono magnifico*, v Rakovnici ke

cti svatého Bartoloměje krásovznešeným zvukem se rozlívá. Těší, pravím, tvé srdce, královské město Rakovníku, hlas toho zvonu? Ale co jest ten zvuk? Více, více tebe těší přelíbezný hlas tohoto královského živého zvonu, jenž jest svatý Bartoloměj. Ta, ta chrámová duchovní nádoba, ten sám svatý královský zvon tebe, celé královské krajské město, nejvíce okrašluje a těší. Ten, ten požehnaný zvon ať u Boha ti vyzvoní, s svou modlitbou vyžádá všeliké požehnání.

Chtěl sice tyranský Astyages ten královský zvon dokonce zkaziti a jako bezbožný Antiochus tu chrámovou boží nádobu porušiti, když toho svatého apoštola, na kříži již z kůže vslečeného, posledně hlavu s'al. Však s tím slavným mučedlnictvím svatý Bartoloměj ze země do nebe jsa povýšen, tam nyní v nesmrtedlným království *in templo gloriae*, v chrámu slávy jako královský zvon k chvále boží zní a na šťastnou hodinku u Boha nám zvoní jakožto obzvláštní patron a pomocník dobré, dokonalé a zkroušené zpovědi a následovně blahoslavené smrti hodinky. Tu milost zakusil svatému Bartoloměji upřímně pobožný *Petrus*, král luzitánský, od něho byv z mrtvých vzkříšen k vykonání znovu pravé a dokonalé zpovědi, jak píše velebný otec *Joannes Nadasi*, Tovaryšstva Pána Ježíše: Již život dokonal a mrtvý ležel jménovaný král luzitánský, a ej, vzkříšený k živým zas se navrátil, hned předešlého, kterého prve užíval, zpovědníka k sobě povolal a nějaký hřích, který jemu při zpovědi z mysle vypadl, znovu zkroušeně se vyznal, vyzpovídal: *Seque id a Deo beneficium magno tenacique justitiae amori, ac religioso et in egenos liberali erga sanctum Bartholomaeum apostolum affectui cultuique debere, dixit et se ad mortem iterum, immo ad vitam aeternam composuit,*⁽¹¹⁾ a to od Boha dobrodiní té veliké lásce, kterou spravedlnost miloval, a té nábožné a chudým štědré ke cti svatého Bartoloměje apoštola náklonnosti a obzvláštní k němu pobožnosti a uctění že připisuje, řekl a zas k smrti, anobřž k životu věčnému se tíše odebral. Tak ten královský svatý zvon tomu králi k svaté a blahoslavené hodině mocně u Boha zvonil.

Laskaví poslouchačí, tento příběh i nás těší i hrozí. Hrozí pamatující, že jsme nepravosti a hříchy *super arenam maris*, nad písek moře rozmnožili, a jak s nimi obtížené svědomí mnohokrát nedbale a lenivě jsme zpytovali, jak studeným srdcem litovali a častěji jen zběžně jich se vyznali? A taková nedokonalá zpověď má býti spasitelná? Ach, hrozí nás spravedlivý soud pro takové nedokonalé zpovědi? Ale těší nás dnes ten královský svatý zvon k svaté a dokonalé, zkroušené zpovědi nám zvonící, když slyšíme, že svatý Bartoloměj milost pravé zpovědi a hodinky šťastné

vyprošuje svým ctitelům, kteří spravedlnost milují, z lásky k němu chudým almužnu dávají a pravou, upřímnou pobožností toho svatého apoštola ctějí. Neb jak potěšitelně potvrzuje a dokládá jmenovaný velký otec *Joannes Nadasii: Sancti Bartholomaei invocatio et cultus operae pretium dabit, ut Deus tibi et illi, pro quo oras, det animum ad seriam, quasi a morte ad vitam redieris, confessionem instituendam,*^(mm) svatého Bartoloměje vzývání a ctění způsobiti moci bude, že Bůh tobě a tomu, za koho se modlíš, dá srdce takové, abys tak pravou učinil zpověď, jak bys od smrti k životu se navrátil. Ó, nebeský zvone svatý Bartoloměji, všem nám velkým hříšníkům, však tvým vroucným ctitelům tvou mocnou u Boha přimluvou zvoň k té svaté zpovědi, z které by nám následovala milost, plnomocné odpustky a smrt blahoslavená. Královský jsi zvon k náboženství královského města, církve, znějící? Jak dokázáno. Ach, tedy tvým mocným u Boha hlasem i zvoň vždycky k svatému prospěchu toho královského krajského města Rakovníka, by Kristová katolická nábožnost s požehnáním hojný zrust v něm měla, které jako od starodávna v tomto tvém chrámu slavným tě za patrona vyvolilo, tak k tobě dnes starobylou lásku a upřímnost obnovuje. Zapuď jako posvátný a mocný zvon od téhož tvého města Rakovníka bouřky a mračna všelikého neštěstí i mrakotu zlé nevole, by při líbezném vyjasnění dobrého a sousedského srozumění a svornosti společná láska a upřímnost neporušeně v něm květla. Posilň a při dobrém zdraví s požehnáním zachovej této tvé svatiny, chrámu Páně velebného ženicha a *rectora*, tvých kostelních oltářů tvého štědroctitele a ozdobitele. Zachovej též, apoštole svatý, v rozmnožení požehnání nebeských i zemských celý královský zdejší magistrát i celou obec. Tvým orodováním jako královského zvonu zvukem zvoň, svatý Bartoloměji, na odplatu nebeskou (kterou u Boha vzítí mají) všem toho chrámu dobrodincům a ctitelům a vzláštně té nábožné matroně a štedré matce, která ne tak dávno k rozmnožení služeb božích a tvé cti kaplana zde založila. Zvoň také, ach, zvoň, královský mocný zvone, svatý apoštole, za všechny dušičky v očistci k jich vysvobození a na mou obzvláštní pokornou prosbu zvoň obzvláštně za duši (kdyby ještě slávy nebeské nepožívala) tvého velikého milovníka, zdejšího někdy nejhorlivějšího děkana, na Hradě pražským v Pánu usnulého kanovníka Jiřího Libertina. Slovem, za mě i za nás, všechny tvoje ctitele, oroduj, svatý Bartoloměji, skrz tvé nevyslovitedlné muka a bolesti, tvými zásluhy a modlitbou v našich křížích nám zvoň k svaté trpělivosti, až po vezdejším utrpení v nebi u Boha nám vyzvoníš smrti blahoslavené svatou a zlatou hodinku. Amen.

(a) I Rg 4, (b) Act 15, (c) ex officio canonico breviarii carmelitani, (d) Os 18, (e) Bar 3, (f) liber 14, (g) Lc 6, (h) Ex 28, (i) Ex 28, (k) apud eundem Beyerlink, (l) tomus 10 ad annum 968, (m) Beyerlink loco citato, (n) Is 40, (o) Hbr 4, (p) Lc 10, (q) Rm, (r) I Pt 2, (s) ex pontificali Romano, (t) Lc 10, (u) in cap. 28 exodio, (x) epistola ad Fabiolam de vestitu sacerdotium, (y) Binsfeldius, Tractatus de confessionibus maleficorum et sagarum, (z) homilia 59, (aa) in ejus vita, (bb) libro 7 Moralia in Job, cap. 9, (cc) ex vita, (dd) ex vita, (ee) Is 53, (ff) Lam 1, (gg) Za 5, (hh) Gal 6, (ii) Ps, (kk) ita ille in memoriis sacris ad diem 24. augusti, (ll) Annus hebdomadarum coelestium, pagina 157, (mm) ibidem, pagina 157.

3. 12. Jan Sikora: Kázání pohřebné v roku stým, na den Nalezení svatého Kříže, koleje Societatis Jesu v slavném královském Novém Městě pražském od založení svýho chválibně dokonaným, při začátku novýho věku v chrámě svatýho Ignácia držané..., Praha 1734

Pražská novoměstská kolej Tovaryšstva Ježíšova byla bezesporu jedním z významných center duchovního i kulturního života pobělohorských Čech. V ní založil jezuita, spisovatel a překladatel Matěj Václav Šteyer se svou matkou Marií, novoměstskou měšťkou, roku 1669 Svatováclavské dědictví, první velké sdružení čtenářů a odběratelů českých knih. Značný význam mělo novoměstské gymnázium, pro poznání dějin jezuitského školního divadla jsou nezastupitelná zdejší představení, jejichž scénáře a synopse se v porovnání s nedalekou klementinskou kolejí dochovaly v daleko větší celistvosti.

Založení novoměstské jezuitské koleje předcházela příkaz císaře Ferdinanda II., kterým byla roku 1628 ustanovena komise, která měla pro kostel a kolej vyhledat vhodný pozemek. Do roku 1630 bylo o místě stavby rozhodnuto. Volba padla na již zastavěnou plochu ve východní frontě Karlova náměstí (Dobytčího trhu); zde stojící měšťanské domy byly v průběhu následujících šesti let postupně vykupovány. 14. září 1633 se v kapli Božího těla uprostřed Karlova náměstí konala slavná mše, po níž jezuitský provinciál Kryštof Grenzius podal zakladatelce koleje, hraběnce Marii Maxmiliáně Hohenzollern-Šternberkové, fundační svíci. Novoměstská jezuitská kolej vznikla na jaře následujícího roku, kdy se na místě budoucího areálu usídlili v provizorních podmínkách první jezuité.

Stavební vývoj rozsáhlého areálu byl velice složitý. Autorem celé koncepce byl patrně architekt italského původu Carlo Lurago, který projektoval i dominantu stavebního komplexu, kostel svatého Ignáce (stavba zahájena roku 1665, dokončena roku 1671). V roce 1734, ke kterému se váže naše kázání, bychom interiér chrámu asi nepoznali, jeho současné zařízení pochází až z rokokových úprav v 2. polovině 18. století. Překvapeně bychom asi hleděli i na stavbu koleje, rozměrná průčelní fronta byla v té době ještě přerušována pozůstatky předbělohorských měšťanských domů; k jejímu scelení došlo až roku 1759. Po zrušení tovaryšstva roku 1773 převzala areál armáda, krátce tu byla kasárna, poté vojenský špitál. Po obnovení řádu roku 1866 získali jezuité novoměstskou kolej jako jedinou budovu v Praze nazpět.

Největší slavností v dějinách koleje bylo stoleté výročí jejího založení, připomínané roku 1734. Staletá jubilea byla v 17. a 18. století vnímána jako mimořádné příležitosti pro uspořádání velkolepých slavností. Jejich základem - jak jsme již viděli v případě kázání A. F. Dubravia - bývala velkolepá procesí, v nichž bývalo neseno zázračné zobrazení Panny Marie, Krista nebo některého ze světců, vrcholem byla slavnostní mše spojená se svátečním kázáním.

O slavnostech při stoletých výročích od založení jezuitských kolejí toho zatím mnoho nevíme. Protože většina českých kolejí tovaryšstva vznikala na konci 16. nebo v první polovině 17. století, oslavovali stoleté jubileum na konci 17. nebo v první polovině 18. století takřka v každé koleji. Jedním z pramenů pro poznání těchto jubileí mohou být texty slavnostních kázání. Pokud víme, dochovaly se tištěné německé i české texty z oslav v Litoměřicích z roku 1743, zvláště pozoruhodné je české kázání Václava Stařimského, jehož úryvek jsme použili v úvodní kapitole, a promluva Jiřího Nochpara přednesená při jubilejní slavnosti v Hradci Králové roku 1742.¹⁹¹

Přestože na mimořádná slavnostní a poutní kázání bývali obvykle zváni vyhlášení kazatelé přespolní či působící v sousední části města, slavnostní promluvy při jubileích jezuitských kolejí většinou připravovali domácí duchovní řečníci. Tak tomu bylo i v pražské novoměstské koleji: slavnostní chvalořeč při jubileu roku 1734 přednesl v kostele svatého Ignáce zdejší nedělní kazatel Jan Sikora (nebo Sýkora, v této době byla značná část příjmení ještě neustálená). Narodil se 24. června 1694 v Jemnici na Moravě. Již roku 1710 vstoupil v pražské staroměstské koleji do řad tovaryšstva. Po absolvování noviciátu a po studiích fyziky působil v letech 1716–1718 jako profesor gramatiky a poetiky a jako exhortátor (kazatel kratších, výkladových promluv) v Kutné Hoře a v Březnici. V letech 1719–1722 vystudoval teologickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity. Jeho hlavním působištěm se stala jezuitská kolej na Novém Městě pražském; jako exhortátor tu kázal v roce 1724, na postu profesora rétoriky zde působil v roce 1726. V roce 1727 byl jmenován profesorem rétoriky na pražské univerzitě; zároveň se stal historikem klementinské koleje. Jeho působení na univerzitě zřejmě skončilo roku 1729, v roce 1730 se stal kazatelem ve vzdálených Klatovech. Poslední léta života strávil na

¹⁹¹ V. Stařimský, *Eucharisticon saeculare. Deo saeculorum Dominum dictum Litomericii...*, Praha 1743 (Knihopis č. 15 670); J. Nochpar, *Králi věků, nesmrtnému dobrotivému Bohu slušné poděkování...*, Hradec Králové 1742 (Knihopis č. 6195).

kazatelských postech v profesním domě na Malé Straně a v chrámu sv. Ignáce při pražské novoměstské koleji. Zemřel ve věku nedožitých 42 let 19. dubna 1736, tedy necelé dva roky po vzniku novoměstského jubilejního kázání.¹⁹²

Na rozdíl od některých jiných ve své době proslulých řečníků (např. Procházky de Lauro nebo Steydla z Greifenwehru) se zřejmě z jeho promluv dochovalo pramálo. K dispozici máme vedle jubilejního kázání pouhé dva texty: v roce 1722 jej pozvali pražští pauláni ke kázání na den sv. Františka Saleského do chrámu sv. Salvátora na Starém Městě, roku 1727 přednesl na Novém Městě (zřejmě na Skalce) slavnostní latinské kázání o svatosti tehdy ještě nekanonizovaného Jana Nepomuckého. Obě promluvy byly vzápětí vydány tiskem.¹⁹³

Requiescat in pace. Pouhá tři úvodní slovíčka bezesporu stačila kazateli, aby své posluchače nechal strnout v překvapení. Nápadu, na jehož základě posunul slavnostní řeč o dějinách a významu koleje do polohy pohřební promluvy, podřídil Sikora takřka vše, formu i značnou část obsahu kázání. Ze sta let dějin koleje se v pojetí řečníka stává stovka nebožtíků, ale vlastně zemřel jen jediný, jeden věk, jedno století. K tomu, aby doložil svá tvrzení, nepotřeboval a snad ani nehledal slova Písma nebo církevních Otců. I vstupní citát z Lukáše je jen naznačením tématu smrti a pohřbu, jeho další využití v textu bylo minimální (snad jen obrazné spojení matka - syn je pro kazatele motivem hodným rozvinutí).

Kazatel v úvodu i ve stati střídá odstavce, ve kterých mluví skrytě, „pod mrakem a koltrou“, tedy v duchu svého nápadu, s pasážemi vysvětlujícími. Střídání je většinou poměrně mechanické. Někdy máme pocit, že nás kazatel staví před hádanku, kterou vzápětí vysvětlí („jméno své slavné od světla a hory“). Tím snad může připomenout některé promluvy z 60. let 18. století, z našeho výboru promluvu Ubalda Lechnera.

Úvod měl za úkol vtáhnout posluchače do světa kazatelova nápadu, proto na stylizované oznámení tématu zůstalo jen minimum místa. Stať řečník záměrně sestavil jako část pohřební promluvy, takzvané *laudatio*. Zbývající dvě části pohřebních řečí, *lamentatio* (hořekování nad odchodem zemřelého) a *consolatio*

¹⁹² I. Čornejová, A. Fechtnerová, *Životopisný slovník Pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986, s. 422–423.

¹⁹³ J. Sikora /Sýkora?/, *Sanctus Franciscus Salesius Dei oculus a dissipatis haereseon umbris fulmineus, a futurorum visione perspicacissimus, a miraculorum fulgore clarissimus...*, Praha 1722 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů sign. BR V 42/17); týž, *Joannes Nepomucenus martyr ad s. Vitum canonicus, ab aliquot seculis voce populi sanctus...*, Praha 1727 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BR V 42/7).

(uklidnění a potěšení pozůstalých) by ve stylizované promluvě vyzněly jako parodie, proto je Sikora jen velice okrajově naznačil.¹⁹⁴ K chvále zemřelého využívá pochopitelně nejrůznějších událostí ze stoletých dějin koleje, vedle zmínek o škole, o křtech Židů a mohamedánů či o morové ráně roku 1713 tu nalezneme také stručnou poznámku o školním divadle, ale i o pálení protestantských knih. Kupodivu ani slovo nevěnoval založení a působnosti Svatováclavského dědictví, stranou kazatelovy pozornosti zůstaly i stavební aktivity koleje a také účast členů tovaryšstva na obraně Prahy před Švédy roku 1648.

Poměrně poklidný tón laudatia, který nevyhovoval dobové potřebě občas vzrušit posluchače, Sikora alespoň na okamžik přerušil vykreslením ohavné obludy, alegorie kacírství, která jako by ohrožovala i jeho slavnostní promluvu. Také výjimečné nakupení řečnických otázek v závěru stylizovaného laudatia mělo za úkol alespoň na okamžik přerušit poklidný tón chvály.

Závěr je neobyčejně stručný (od slov „A to jest...“). Slova o odpočívajícím v pokoji navazují na úvodní *requiescat in pace*; přání vyslovené na počátku promluvy nalezlo své naplnění. Zároveň závěr obsahuje nejstručnější možné shrnutí celé promluvy.

Obraz minulých let jako nebožtíků nebyl v českém kazatelství 18. století zcela výjimečný. Řečníky toto podobenství obvykle napadalo při svátku Nového roku (Nového léta). Sikoru mohla ovlivnit promluva P. J. Axlara z postily Nábožný horlivý vůdce z roku 1720. Ve druhém kázání na den Nového léta Axlar píše: **„...tento nestálý nový rok jaký bude? Rovně jináčejší nebude, než byl jeho nebožtík předek.“**¹⁹⁵ Kázání Ondřeje Františka de Waldta na den Nového léta 1730 Sikora při přípravě jubilejní promluvy zřejmě neznal, tiskem vyšlo až roku 1736; u de Waldta stejně jako u Sikory nalezneme obraz řady minulých let jako nebožtíků: **„Ten tam! Jaké epitaphium někdy napsal Mojžíš v Písmě svatém oným starým světa otcům, svatým patriarchům, když o každém takto praví: Et mortuus est, a umřel jest, rovně jako všichni jeho předkové, ten tam!“**¹⁹⁶

¹⁹⁴ K problematice pohřebních kázání srov.: R. Lenz, *De mortuis nil nisi bene?* Sigmaringen 1990; M. Sládek, *Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století*, *Literární archiv* 27, 1994, s. 191–208.

¹⁹⁵ P. J. Axlar, *Nábožný horlivý vůdce do města svatého, nebeského Jeruzaléma...*, Praha 1720 (Knihopis č. 905), s. 9.

¹⁹⁶ O. F. de Waldt, *Chválořeč neb Kázání na některé svátky...*, Praha 1736 (Knihopis č. 16 913), s. 1–2.

Sikorovo kázání se zřejmě dochovalo celkem ve čtyřech exemplářích. Při přípravě edice jsme pracovali s výtiskem uloženým ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů (sign. AB XII 18).

/text kázání/

Defunctus efferebatur filius unicus matris suae.

Luc. 7, vers. 12

Mrtvý byl nešen ven syn jediný matky své.

U sv. Lukáše v 7. kap. v ver. 12

Requiescat in pace. Ať odpočine v pokoji. Tak dnešní slavnost tomu chce, abych mé kázání začal, kterou tak radostně slavíte, páni *patres* novoměstí jezuité. *Requiescat in pace.* Zvučně a z rozličných muzikálních hlasů v hromadu uměle spojených mše svaté obět' se konala s rozličnou okrasou tohoto chrámu Páně. Já též s plesajícím hlasem vykřikuji: *Requiescat in pace.* Pochybili ste (musím tak říci), novoměstí páni *patres* jezuité, že dnešního dne radovánky držeti ste si uminili; měli byste snad vníť i zevníť truchliti a tak místo slavný mše a líbezného při ní prozpěvování truchlivé, z samých křížků složené *requiem* držeti. Mělo by se také roucho mešný bílé v černé proměnit a na místě polních trub a bubnů a veselé muziky lkání a truchlivé nařikání se dáti slyšeti. Chrám tento Páně měl by se v smutek obleci a stěny své a oltáře černě odíti, truhla umrlčí s její truchlivou okrasou připraviti, s rozličným vyobrazením a nápisy smrti ukrutnost představit. Měl by se umrlčí sklípek otevřít, místo k složení těla mrtvého vyhlídnouti, posledně celá dnešní slavnost měla by se žalostným *requiem* skončiti.

Jistě neobyčejnej a velmi podivnej a nikdy nevidanej v tomto chrámu Páně pohřeb se dnes drží. Neobyčejnej, pravím, nebo sto let uběhnouti musilo, by ten pohřeb držán byl, podivnej, nebo obyčejně jeden po druhým hyne a svůj pohřeb má, dnes ale spolu pochovává jich se sto a v tom počtu stým pohřeb svůj má jedinkej. Nebo kdyby toho jednoho nebylo, ani by jich sto bylo, jako kdyby ten jedinkej byl neumřel, devadesáti devět posavád by žilo. Zdaliž tedy pravda není, že nic podobného se nevidělo, aniž v tomto chrámu Páně takovej pohřeb držán nebyl? Znamenám, že lásky vaše, kdo by ten umrlec býti měl, o kterým mý kázání přednesu, zvěděti chtějí. Neprodlím vyjeviti a žádosti vaší zadosti učiniti. Nebožtík tento

pohlaví mužského jest, věku velmi letitýho, neb sto let živobytí vyplniti musil a dříveji umřítí, byť by byl chtěl, nemohl. Spolu s ním život dokonalo jiných devadesáte devět. Povědít neumím, zdaliž bratří, aneb synové jeho slouti mají, ale buďto že bratří, aneb synové jsou, byli vždy tak silným svazkem lásky spojeni, že jeden bez druhého ani živ, ani mrtev býti nemohl ani nechtěl. Jedenkaždý z nich stáří živobytí svýho v jedným roce dokonal, všickni ale společně pod sto let věk menší míti nemohli. Umrlec ten byl *filius unicus matris suae*, syn jediný matky své, a život svůj dokonal bez žalosti matky, aniž on, jak sice se děje s umírajícíma, buďto na těle, aneb myslí nejakých těžkostí a ouzkostí pocítil. Ne na myslí, neb život jeho byl beze vší ouhony a plný zásluh, ne na těle, poněvadž poznenáhla čas věku pro ucházející přirozené horkosti se krátil a až ku konci bez násilí přišel; i on také tíše a šťastně skonl. *Requiescat in pace*.

Až posavád jako pod mrakem a koltrou, co jsem přednesl, praveno jest. Patrněji již mý předsevzetí vyložím, ačkoliv nepochybuji, že větší díl laskavých poslouchačův dostihl svýma vtipy cíl a konec dnešního mýho kázání. Skonl a dokonl běžícího tohoto roku 1734 dne 3. máje na den Nalezení Kříže svatýho právě v vejročným dnu svého narození a počátku stý rok od založení koleje novoměstské *filius unicus matris suae*, syn jediný matky své, Tovaryšstva Ježíšova, milé matky, a s ním devadesáte devět jiných let. A co medle tak obyčejného jest na světě, jako že mrtvým pohřeb se vypravuje? Tehdáž veselost musí ustoupiti, pláč a kvílení na její místo stupují, všechno se k truchlivosti chystá, *requiem a requiescat in pace* smutnýma hlasy se zpívá. K tomu jestli mrtvý za živobytí své nětco chvályhodné činil, to na umrlčích sloupích a bránách vtipným vyobrazením a nápisy se představuje a jeho dobře zasloužilé chování od kazatelů se připomíná a vychvaluje. Tak zajisté bylo by slušelo, novoměští páni *patres* jezuití, abyste dnešní slavnost a veselost v truchlivost byli proměnili.

Poněvadž ale tu vaši slavnost ste soudili s veselostí držeti, snad z té příčiny, že ten stoletní stavec po sobě potomka a dědiče zanechal, o kterým jistou naději máte, že on otce svého chválitebným a slavným jednáním zanechané šlápěje nasledovati bude. Co se mne teje, v mým předsevzetí trvám a v Pánu na kříži Páně usnulýmu a odpočívajícímu pohřebným kázáním poslední a povinnou službu prokázati se vynasnám. Pročež chválitebné a vznešené za živobytí jeho konané skutky když u přítomnosti přednesu, spolu jeho potomka a dědiči vyplnění ignaciánského hesla: *Ad*

majorem Dei gloriam, K větší cti a slávě Boží, s poníženým svrchovanému Bohu díkůvčiněním srdečně vinšovati budu.

Za slušné býti jsem uznal léta stýho onehdy na kříži Páně v Pánu skonálního k vypravování jeho chválitebných skutkův šlápěje nasledovati těch, kteří svou krásomluvností bez ourazu pravdy o umrlých mluvějí chválitebně a skrovnou řečí mnoho vysloviti se vynasnažují. O vejmluvnost nemám dnešního dne žádnou starost, neb mimo to, že všechny přípravy, nástroje a snážnost vejmluvnosti nedostatečné jsou k vychvalování jednoho a spolu sto jiných, také neobyčejné jest, aby jednou krásomluvností jiných sto se chválilo z příčiny, by jednohokaždýho chvála se neumenšila a jednoho toliko vychvalování bez míry se neprotáhlo. Pročež abych proti obyčeji a ouřadu krásomluvcův neprovinil, vynasnážím se tak všech sto vychvalovati, jako bych jednoho toliko chválil, a tak jednoho, jako by sto chváleno bylo. Víc nepovím o jednom, než co o celým stu, aniž víc o celým stu, co by se na jednoho nevztahovalo. Pochvála těch bude jednoho toliko a toho jednoho bude celýho sta.

První světlo nebožtík, o kterým moje řeč jest a dáleji bude, spatřil v tomto slavném královském městě pražském a narozen o poledni, a to na velmi dobré a šťastné planetě a hvězdě. Toto zajistě hodné jest podivení, že s matkou svou, kterou svým narozením velice potěšil, jednoho a rovnýho věku byl. Kdo by a jakej by otec byl, tenkráté zvěděl, když své vlastní jméno jmenovati mohl. Sotva zrozen, a aj, jedna vzáctná matrona, jméno své slavné od světla a hory vedouce, na svý lokte jej vložila a kolibku přihotovila, aby totižto ten plod od světla osvícenosti a od hory vznešenosti nabyt. Tu tak pečlivou starost, kterou ještě dítěti prokazovala, také v mladým, mužským a sešlým věku snážně měla, dokavád' v stým létu věku svýho nedokonal, ačkoliv pěstouňka jeho mnoho let před ním skonala. Když již z dětinství vyšel, rozliční dobře minící a dobrodincové o jeho vychování starost na se vzali z příčiny, že na něm obzvláštní mravopočestnost, velikou ostrovtipnost a neobyčejnou k vyplnění velikých a těžkých skutkův schopnost viděli. V mladosti práce starost jeho byla cvičení v pobožnosti a v literním umění. K snadnějšímu a dokonalejšímu dosáhnutí toho jistá korunovaná hlava svou vysoce vznešenou štědrostí k tomu napomocná byla s tím oučinkem, že patrně ona poznala, že by ne nadarmo to, co na něm sobě vážila, byla vynaložila.

Patrněji povím, co jsem řekl: prvních sto let aneb jeden věk nejmenší Tovaryšstvo Ježíšové doplnilo od založení koleje svý v slavném a královském

Novém Městě pražském; o poledni (tak řkouc) na dobré planetě a hvězdě narozená, neb z domu světla svůj počátek vzala, od vysoce urozené paní paní Maximiliány z Šternberku založená. Tenkrát počátek svůj kolej vzala a společně Tovaryšstvo Ježíšové novoměstské, která máteři své při svém tak šťastným porodu nevypravitedlnou radost způsobila; a jednoho věku ten nový plod s máteři svou, kolej totižto ignaciánská s Tovaryštvem Pána Ježíše, byla. Jméno dáno vnově zrozené koleji vlastního otce a nazvána *Collegium Ignatianum*, Kolej ignaciánská, a tu svého otce Ignácia uznala a vyznala. Vejš jmenovaná zakládatelkyně, která v svém jménu hvězdu a horu nese, skrze založení koleje učinila ji světle povýšenou a o ni laskavou máteřskou péči majíce, žádala, aby v vinšovaným a vždy trvajícím prospěchu rostla a v tý tak svaté žádosti pobožně, jak živa byla, v Pánu usnula. Oplakala kolej svou zakládatelkyni a až podnes vděčně a věčně i budoucně paměti po ní dychtění chová.

Po šťastným z tohoto světa a ze smrtedlnosti do blahoslavené věčnosti vykročení vysoce urozené paní paní zakládatelkyně nescházeli štědrí dobrodinci, kteří Kolej ignaciánskou posloupně v běžících létech svou dobročinností zdržovali, aby předsevzatá snáznost a práce vyplenění zlého a vštípení dobrého neklesla, k kterýmužto konci rozmnožení duchovních dělníků potřebná byla. Mezi obzvláštníma dobrodinci tuto první místo sobě zosobil vysoce důstojný, velebný a urozený pán Václav z Růžova, vejsadního kostela vyšehradského mnohovznešený děkan. K paměti tuto se přivádí důstojně velebný Čechiades, farář u svatého Jindřicha, který kolejskou knihárnu aneb bibliotheku mnohýma knihy obdařil a rozmnožil. Vděčně k paměti přivádíme paní Řečickou, Dvořákovou, které v nouzi a chudobě postavené koleji štědře přispěly. Však ale jako slunce stín, tak jiné svým dobrodiním předešel nejslavnější paměti císař a král český, toho jména Ferdinand druhý, od kterýhožto štědrosti chrám Božího těla k Koleji ignaciánské přivtělen a až posavád zůstává. Zajistě dar hodný hlavy korunované a tovaryšstvu tím milejší, poněvadž svým stavením hvězdu vyobrazuje na věčnou památku zázraku na tom místě někdy spatřeného, snad i k návěští, že zakládatelkyně budoucí koleje ona bude, která na erbovním štítu hvězdu ponese. Neměl na tom dosti nejslavnější císař, ale i potvrzení a nadání k začalým obyčejným tovaryšstva školám nejmilostivěji udělil, z kterých v ctnosti a učenosti snázně vycvičená mládež svým časem ve všelikým církevním, řeholním a světským stavu na vrch slávy vyzdvížená byla a až posavád a budoucně jako dvěma křídly ctnosti a umělosti se snášeti nepomine. Zasloužili z těch, kteří prelátskými, ano i biskupskými čepicemi ozdobeni byli, zasloužili, aby důstojností

kanovnickou poctěni byli. Zasloužili, aby jak slovem božím, tak života dobrého příkladem sobě svěřené stádo křesťanské spasitedlně pásli. Co řeknu o nich, kteří povrhši světem, opustíc rodiče a příbuzný, do klášterů a řeholních domů ustranili? Netřeba mnoho let sčísti, že v jednomkaždým roce na dvanácte se jich do řeholních domů uchýlilo. Měli a mají svatí a veleslavní řeholní řádové svatých Benedikta, Augustýna, Bernarda, Brunona, Dominika, Serafinského Františka, měli a mají svatých Norberta, Františka z Pauly, Ignácia a mnohé jiné řehole v školách novoměstských z vycvičené mládeži znamenité muže, z nich v mnohým počtu bylo a až podnes se vynacházejí, kteří celý provincii a řeholním domům představeni býti zasloužili. Jiní v filozofitském umění, jiní v theologitském učiteli slouli a jsou, jiní zase kazatelové horlivýma napomenutí a vzbuzování od zlosti k ctnosti mnohých z poslouchačův a nasledovně od zatracení k spasení věčnému jsou přivedli. Pozorují-li na stav politický, vidím, že v každým ouřadě a vznešených důstojenstvích, i taky z nejvyšších, pražská novoměstská školní mládež podle schopnosti a zasloužení svým časem místo měla a má. Z vysoce urozeného stavu vzláštěně před posledním pražským nakažení počítalo se někdy vysoce urozených hrabat i také sedm, z stavu svobodných pánů osm, rytířskýho dvadeti osm i více mimo urozených z vladkyň a jiných vznešených pánů synův. Z těch někteří z vysoce urozených na místodržickou slávu pozdvížení, jiní při královské apelací rady, jiní zas královští komorníci, ano, i vojenští vyšší ouředlníci a vůdcové býti zasloužili. Připomínám také tuto tolik vznešených umění v filozofitském, líkařstvím a obojích práv vyhlášené znamenité muže, tu též na pamět přivádím ty, kteří k dobrému své vlasti a k okrase k vysoce slavnému magistrátu přivtělení byli a až posavád jsou. Toto obzvláštěně pamětihodno jest, že nejvyšší monarcha císař Leopold první, slavné a svaté paměti, přítomností svou rčenou kolej a školy nejmilostivěji v roku 1673 navštívití ráčil a na od školní mládeže Novýho Města pražského představené divadlo s celým svým nejslavnějším dvorem osobně patřiti sobě oblíbil a z její schopnosti patrné zalíbení okázal, což jistě hodno pro věčnou památku zlatem zapsati a k vzbuzení mládeže na mramoru vyrýti.

To všechno, co až posavád povědíno jest, mladého věku se teje v Pánu odpočívajícího. Přistupuji již k dospělému a mužskému, ano, i ačkoliv ustaralému, však nikoliv umdlenému, a jeho chválitebné činy vejtažně přednesu. Když k mužské síle přišel, vojnu sobě oblíbil a pod praporcem jistého vůdce a generála, urozeného Španěle, bojovati vyvolil. Ten vůdce když od nepřátel přemožen a poražen byl, vznešené vítězství sám nad sebou jest obdržel, a ačkoliv koulí z kusu na noze raněn,

nicméně celý svět touž nohou, ač kulhavou, nejenom pošlapal, ale jak by kráčeti po cestách Páně měl, jej naučil. Tu udatnost, kterou vždy na sobě ukazoval v světě a pro svět bojující, obrátil v mnohém vznešenější a světější, ne již pro časnou slávu, ale věčnou, ne pro svět, ale pro nebe válčil, za heslo vezmouc: *Ad majorem Dei gloriam*, K větší cti a slávě boží. Pod takovýho vůdce praporcem ten nový voják jsa, poznal zdárný syn svýho v vůdci otce a novou horlivostí zapálen a heslem *Ad majorem Dei gloriam* vzbuzen proti nepřátelům božským, proti nepravostem, proti kacířstvu tak udatně sobě počínal, že nejenom vůdce a otce svého naději zadost učinil, ale též jeho slávu velice rozšířil.

Vyjevím zase patrněji, co posavád pod stínem bylo. Nejmenší novoměstské Tovařystvo Pána Ježíše, pod vůdcem a otcem svým a jeho korouhví rytířující, z hesla sobě představenýho udatností nabylo a apoštolskou horlivostí bohabojnost a pobožnost roznitilo, boží nepřátele, neřesti a kacířstvo udusilo. Jedno bylo na ignaciánské heslo patřiti a ihned po spasení duších dychtěti a peklu kořist vydřiti. Nebylo ulice, nebylo domu a ani tak skrytého koutu v Novém Městě pražském (nepřipomínajíce tu, ač bych mohl, také jinde apoštolskou horlivost ukázati), kde by nebylo viděti patrné dychtění po spasení lidském. Nacházeli se, kteří jední proti druhým hněvem roznicení nic jiného nežli krveprolití a mordy přemejšleli, ale roznicenější horlivost ignaciánských ten tak škodlivý oheň uhasila a vinšovanéj pokoj do domu uvedla. Byli jsou, kteří nezřízenou Venušinou láskou zapáleni za nic to pokládali, ano, i zisk ohavný Venušiny koupí vyhledávali, ale od Ignácia tovaryšů naučení jsou, jak by tím ziskem ubohé duše své i jiných v věčnou chudobu uvedli. Byli a nacházeli se, kteří s pekelnýma duchy spolky měli a život zoufanlivý vedli, ale do věčného ohně zapuzeni pekelníci, kterým vždy na odpor stojí Ignácius, k pokojné mysli a životu, ano, i k doufání věčného spasení nabytí přivedeni byli. Nacházeli se, kteří sami svojí katané býti minili a spolu s tělem i s duší o život se připraviti, ale od synů Ignácia vyrozuměli, v jaké ceně duše jejich má držána býti, která tak hojným vylitím Spasitele světa Krista Ježíše předrahe krve vykoupená byla. Byli i také, kteří v rozmanitých a hrozných hříších až pod uši vězeli, v zoufání pohřízeni, pamět na Boha a spasení své dokonce ztratili, ale kazatelským hlasem a horlivostí vzbuzeni, zhrozíce se svýho tak nebezpečného stavu, z nepravosti udatně povstali a k božské dobrotě důvěrně se utíkajíce, bohabojnej napotom život vedli. Tak totižto tomu chtělo ignaciánské heslo, aby k větší cti boží a zisku duší všechna snážnost a práce stoletní se vynaložila.

Ale ejhle, dáleji v řeči pokračovati mně chtícimu hrozná a strašlivá potvora před oči mysli mé se staví. Vidím tak ohavnou obludu, kterou i ty nejhlubší afrikánské pouště neplodějí, ani kdy škaredější veršovcové obludy vymysleti uměli, ani nevím, zdaliž by samé peklo nětco strašlivějšího na svět vyvesti mohlo. Bez fochu, patřím na ohydnou obludu ne toliko sedmihlavou, ale s tisícima jinýma jedem zjitřenýma tlamami městům pražským velikou zkázu hrozící, ano, již mnoho obyvatelů zžírající. Přeukrutná ta potvora (tak s usouzením svatých Otcův kacířstvo nazývám) snázila se netoliko pražská města, ale celé naše České království pohltiti a to, co ještě zdravé mysli bylo, pekelným jedem nakaziti a zmařiti. Postavil se ale proti ní udatný, pravdivý Herkules, který netoliko jedovatý její oučinky přemohl, ale i pekelným ohněm zžírající ubohé obyvatele ohněm horlivosti ignaciánské zhasil, *compescuit ignibus ignes*.

Vysloviti tuto chci apoštolskou vroucnost koleje, o který mluvím, laskaví poslouchači. Ta aby pražským městám kacířstvím nakaženým přispěla, vší možností se vynasázila, aniž bez očekávajícího užitku, neb s boží pomocí skrz málo let třinácte tisíc k samospasitelné víře katolické jest přivedeno, buď Bohu chvála! Aby ale vnově k katolický víře připojeni věrní vždy zůstali a všemožně příležitost k novému pádu se odňala a pramen zlého se přetrhl, tak jednáno bylo s podvodnýma kacířskýma hlásateli, skrze které ta smradlavá louže kacířství průchod měla, že s nemalou nesnází, však s milostí boží tak se šťastně vedlo, že z nich po uznání pravdy patnácte, svý chyby opustíce, s velikým pravěvěřících potěšením vyznání katolické víry veřejně složili s srdečnou radostí svou, že nebeským světlem osvíceni, blud, v kterým trvali, patrně poznavše, jej zavrhl. A z té také příčiny poctivý a chvályhodný nejakej cech a pořádek, zavrhnouce bludy, pravě a dobře věřících počet velmi rozmnožil, buď Bohu svrchovanému sláva! Ať mlčením pomínu od svaté víry odpadlce, kteří k tomu, co nepravé opustili, zase se navrátili; od zatvrzelosti židovské svatého křtu vodou obměkčeni, jako i od mahumetánské nevěry na křesťanstvo přivedeni, a to všechno snáží horlivostí ignaciánských dělníkův. Svou též opatrností, aby všeliká příležitost a podnět kacířský se odňal, jedem pekelného učení nakažených kněh v takovém počtu se shromáždilo, že by dosti prostranná knihárna nimi se naplniti mohla; ale za lepší uznala vroucnost apoštolská je ohněm zmařiti, nežli jakkoliv skrytý a tmavý, snad předce nebezpečný jim život propůjčiti.

Po vykořenění kacířstva z obzvláštní milosti boží, aby i pobožnost svůj zrost měla a trvanlivost, Koleje ignaciánské horlivost se přičinila. Ji představovali na

kazatedlnicích dospělejším, v ní cvičili mládež v křesťanském naučení, ji rozmnožiti ve všem stavu pracovitě hledali. Odtud' pošlo častější chrámův božích navštěvování, slova božího pozorné poslouchání, svátosti pokání a chléba anjelského vroucné opakování. Mizela pomalu zlolajicnost, rouhání a jiné zlé v hříších navyklosti, na jejichžto místě rozmanité ctnosti a dobře zvedený život nastoupily. Poněvadž ale v dobrých příkladech nachází se podivná oučinnivost, obzvláště od vznešených osob pocházející, nemohu dosti vypraviti, jak velikej duchovní užitek v obecným lidu způsobilo, když v roku 1637 slavný královskýho Novýho Města pražskýho magistrát na Zelený čtvrtek s šestopanským ouřadem shromážděný veřejně v kostele koleje k stolu Páně pobožně přistoupil. Rozmnožil nasledovně katolickou pobožnost v lidu léta 1679 nejslavnější paměti císař Leopold s nejjasnější manželkou svou a s celým dvorem, když pobožnost xaveriánskou v chrámě téhož svatého divotvorce skrz deset pátků s nábožností nejslavnějšímu domu rakouskému přirozenou konal a vykonal, mimo jiných příkladů lásky k Bohu, nejsvětější Matce jeho a svatým v pražských městech po sobě zanechal a zdraví své a svých indiánskému apoštolu a divotvorci svatému Františku Xaveriovi vděčně připsal.

Myslil a minil jsem toto kázání pohřebné k počestnosti stoletýmu starci držané skončiti, ale horlivost Ignaciánské koleje uprostřed mrtvých a umírajících vždy živá a čerstvá mne zdržuje. Zmohlo se v létu 1713 a široce panovalo morové nakažení v městech pražských, když ku konci také pospíchal onen stoletý starc, o kterým mé kázání. Smutnej a strašlivej byl stav Prahy, když jako nejaké smrti morovou ránou nakažení po ulicích obcházeli, všudy bázeň, strach a kvílení. Otec syna, matka dceru, bratr sestru, soused souseda se štítil a varoval. Co zatím Koleje ignaciánské horlivost? Strachuje se smrti? Vlažne? Stydne? Odstup všeliká chloubá! Nikoliv, ale z svýho příbytku, nedajíce se zadržeti, vybíhá po domích, po půdách, po všech koutech bídné hledá, je na cestu věčnosti pospíchající potřebnýma svátostmi zaopatřuje, jiné těší, jiným slouží, jiné potřebnýma věci zaopatřuje bez všeho ohledu, že i pro jezuity smrt natažené lučiště má a je jako jiné z světa skliditi může, bez ohledu, pravím, neustupuje, méně pro bázeň smrti utíká, anobrž smrt hledá a po ní dychtí. Bud' dosti řečeno o té horlivosti, o které byt' já žádnou zmínku neučinil, jiní, kteří svýma očima to viděli, svědectví dali a podnes dávají. Toto mně k potěšení jest, že ačkoliv několik z Ignaciánské koleje tovaryšův Ježíšových z lásky k Bohu a k bližním za odměnu života pozbylo, kteří se k tomu konci odevzdali, však až posavad

podobná žádost a horlení k podobným spasitelným skutkům dlé sobě daných příkladův nikoliv se neumenšila, ale trvá k větší cti a chvále boží.

A to jest, co k zasloužilé počestnosti přednešení hodné se zdálo býti k počtení stoletýho starce, již odpočívajícího v pokoji, s zamlčením mnohých jiných chvalitebných činův. Pročež ať odpočine v pokoji, který na kříži Páně se zrodil, potomek a dědič z jeho pohřbu obživený, to, které otec, *Ad majorem Dei gloriam*, vždy v ustech, v srdci a činech ignaciánské heslo nosil, byť i na kříži že pilně zachová, doufám a nepochybuji. Dáleji nic jiného nepozůstává, než jak obyčej jest při pohřbu, po *requiem* anjelskou mši držeti, na místě však tý s nejponíženějším a nejhornlivějším díkův činěním svrchované dobrotě božské jakožto dárci všeho dobrého kolej novoměstská zvučně prozpěvuje: *Te Deum laudamus!*

Ad majorem Dei gloriam.

3. 13. Antonín Ferdinand Dubravius: Maria Virgo, regiae urbis Brunensis a Sueco obsessore patrona, in antiqua Judith praefigurata. Et in jubileo ex bis quinquageno anno suae ab hac obsidione faustae liberationis emanato, atque in ejus assumptionis festivitate a regia urbe Brunensi solenni devotione celebrato, in aedibus Augustiniano-Thomensibus integra octava virginea pietate continuato, verbis uti et gestis in libro Judith reperibilibus piis christianis ex ambona repraesentata..., Brno 1745

Po bitvě u Jankova v zimě roku 1645 se švédskému generálu Torstensonovi otevřela cesta na Moravu. Tažení tímto směrem mohlo znamenat důležitý moment v poslední fázi třicetileté války: jižní Morava představovala strategicky i ekonomicky výhodné zázemí pro rozhodující švédský útok na Vídeň. Švédové poměrně rychle obsadili všechna strategicky významnější jihomoravská města. Odolávalo jen Brno, jehož obléhání trvalo sto dní. Po dlouhém úsilí Švédové stanovili datum generálního a posledního útoku na městské hradby na 15. srpen. Pro protestanty byl tento den jako každý jiný, ale pro katolické obránce města představoval jeden z nejvýznamnějších svátků v roce, svátek Nanebevzetí Panny Marie. Nad městem se podle legendy zjevila Panna Maria s rozprostřeným ochranným pláštěm, katolické Brno náporu nepřátel odolalo.¹⁹⁷

Svátek Nanebevzetí Panny Marie byl od té doby v Brně zároveň slaven jako svátek záchrany města před vpádem protestantských nepřátel. Slavnosti se soustřeďovaly zejména kolem zázračného obrazu Panny Marie v kostele svatého Tomáše, který byl považován za autentický portrét nejsvětější Panny, vytvořený samotným apoštolem Lukášem. Mariánských obrazů, jejichž autorství bylo připisováno tomuto apoštolovi, znala středověká a raně novověká Evropa více, náleží mezi ně i proslulý obraz z polské Čenstochové.¹⁹⁸ Moderní historie umění klade ovšem svatotomášský obraz (dnes uložený v starobrněnském chrámu Nanebevzetí Panny Marie) mezi ikony italo Byzantského typu z poloviny 13. století.

Největších slavností se obraz dočkal v 30. a 40. letech 18. století. V roce 1736 Brno oslavovalo korunovaci tohoto zázračného obrazu, na rok 1745 připadlo jubileum slavné obrany města. V letech 1744–1745 probíhala druhá slezská válka, a

¹⁹⁷ Srov. J. Válka, *Dějiny Moravy, díl II., Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 111–112.

¹⁹⁸ Srov. J. Fiala, *Dobové české slovesné reflexe slezských válek*, Olomouc 2001; zároveň upozorňujeme na nápisy na některých mariánských sloupech z této doby, například na sloupu v Kladské Bystřici.

tak měla tato slavnost zároveň nepochybně aktuální charakter. Jednak rakouská agitace vykreslovala pruské vojáky jako nepřátelské protestanty bojující proti katolickým Čechům a Moravanům, jednak bylo Brno roku 1742 (tedy pouhé tři roky před vznikem kázání) pruskými vojsky obléháno, přičemž pruská vojska odtáhla od městských hradeb s nepořízenou stejně jako švédská armáda. V textu kázání tuto linii spíš tušíme, až v konci stati se zřetelně objevuje zmínka o boruské či brandenburské armádě a v závěru až nečekaná souvislost mezi Pannou Marií a Marií Terezií i mezi božím Synem a tehdy maličkým synem Marie Terezie Josefem (narozen roku 1742). Takové využívání či zneužívání katolické symboliky je pro literaturu i pro některá výtvarná díla z období slezských válek typické.¹⁹⁹

Jubilejní oslavy roku 1745 začaly v Brně již 14. srpna ve tři hodiny odpoledne slavnostními nešporami v chrámu svatého Jakuba, následovalo procesí, městem se rozléhaly zpívané mariánské litanie a po sedmé hodině večerní se na celou hodinu rozhlaholily všechny brněnské zvony.

Vrcholem slavností byl pochopitelně 15. srpen. Oslavy byly zahájeny již v pět hodin ráno shromážděním všech městských cechů s korouhvemi. Od šesti hodin probíhala v městském farním kostele a zároveň v chrámu svatého Tomáše matura (zpívaná ranní mše ke cti Panny Marie). Poté se seřadil dlouhý slavnostní průvod, v jehož čele byl nesen zázračný obraz. V procesí kráčela školní mládež, studenti, měšťané, šlechtici, kněží a preláti, zástupci řádů, jejichž kláštery byly ve městě nebo v jeho blízkém okolí. Hudebníci byli v procesí rozmístěni celkem v šesti skupinách, takže je všichni dobře slyšeli, ale problém mohlo představovat sladění všech skupin bubeníků a trumpetistů v ulicích a uličkách města, mnohde ještě zúžených diváky a slavobranami. Na velkém náměstí a na náměstí u sv. Tomáše slavnostní průvod očekávaly oddíly zemské milice s honosnými prapory. Na závěr procesí zaduněly ze Špilberku výstřely z děl a slavnostní salvy. Chrámem svatého Tomáše se pak rozezněla latinská slavnostní řeč, kterou proslovil jezuita Jindřich Mehrer. Po ní v tomtéž kostele následovalo německé kázání brněnského faráře Karla Josefa Fridricha. Zároveň s německou promluvou zazněla před kostelem z venkovní, k tomu účelu zhotovené kazatelny slavnostní česká chvalořeč, kterou přednesl farář z Podivína Antonín Ferdinand Dubravius. Z hlediska organizace slavnosti musela představovat dvě kázání proslovená paralelně obtížný úkol, mimo jiné se oba kazatelé zřejmě předem museli domluvit na rozsahu svých promluv. Zmíněné

¹⁹⁹ Srov. kázání: Ř. Tuček, *Benedictio de rore coeli...*, Hradec Králové 1768 (Knihopis č. 16 339).

promluvy jsou skutečně takřka stejně rozsáhlé, k vytištění Dubraviovy i Fridrichovy chvalořeči bylo zapotřebí asi 50 000 písmen. Když skončila obě kázání, zazněly trubky a bubny, trojnásobná salva a výstřely z děl; dopolední program byl ukončen slavnostním požehnáním. Podobně bohatý byl i odpolední program, s česky mluvícími účastníky (většinou příchozí z venkova, případně služebnictvo) se v něm už nepočítalo, kázání zazněla pouze v němčině. Slavnost trvala až dlouho do noci a její součástí byla i slavnostní iluminace.

Podobně koncipované slavnosti pokračovaly i v následujících dvou dnech; každého dne dopoledne zaznívala paralelně ve svatotomášském chrámu německá a před jeho průčelím česká kázání, jen jejich délka se den ode dne vzhledem k únavě poutníků a posluchačů zkracovala (rozdíl mezi délkou dopoledních promluv prvního a třetího dne tvoří asi pětinu textu). Zřejmě ze stejných důvodů končil program ve druhém a třetím dnu slavnosti podstatně dříve. Slavnost pokračovala ještě v pěti následujících dnech (alespoň titulní listy některých kázání hovoří o nezmenšeném oktávu, tedy o více než týdenních oslavách). Popis prvních tří dnů slavnosti a texty kázání proslovených v těchto dnech byly s dvouletým zpožděním vydány tiskem.²⁰⁰ V českém prostředí představuje tento sborník poměrně vzácnou výjimku, v Brně ale měli s takovou formou pamětního tisku zkušenosti, podobně zde připravili a vydali i popis slavnosti a jednotlivá kázání z oslav korunovace zázračného obrazu z roku 1736.²⁰¹ Při srovnání promluv z obou slavností je na první pohled zřetelné posílení počtu jazykově německých textů ve 40. letech, a naopak v porovnání s 30. léty 18. století značné omezení počtu latinsky proslovených kázání.

Při několikadenních slavnostech měli kazatelé poněkud ztížené úlohy. Bylo-li v Brně prosloveno během tří dnů celkem deset kázání na totéž téma, hrozilo, že se budou řečníci opakovat, že posluchači nebudou ve druhém a třetím dnu již tak vnímaví a pozorní atp. K opakování několika metafor a podobností v brněnských jubilejních promluvách skutečně došlo. V Dubraviově kázání (které čtenář nalezne v našem výboru) řečník důmyslně pracuje se srovnáním Panny Marie se starozákonní Juditou. Záliba v hledání předobrazů pro postavy z evangelíí ve Starém zákoně nezávisle přivedla k témuž srovnání i další dva duchovní řečníky, premonstráta

²⁰⁰ Kurtz verfaſte Nachricht der hundert-jährig-andächtigen Bedächtnuß wegen wunderthätiger Befreyung der königlichen Stadt Brünn..., Brno 1747 (Knihopis č. 6003).

²⁰¹ Krönung der Allerheiligſten Jungfrauen Mutter Gottes Maria zu einer Königin in Mähren..., Brno 1736; srov. též: J. Royt, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 158–169.

Nepomuka Dupeniho, který kázal druhého dne dopoledne, i již zmíněného Karla Josefa Fridricha.

Antonín Ferdinand Dubravius, autor kázání, které vám jako ukázkou z brněnských jubilejních promluv předkládáme, náleží k nejznámějším moravským spisovatelům a řečníkům první poloviny 18. století. Narodil se asi roku 1681 v Příboře. Roku 1706 byl vysvěcen na kněze, od dubna 1710 působil jako farář v Horním Újezdě a od roku 1713 až do ledna 1722 v Lukově na Moravě. Z literárního a hudebního hlediska nejzajímavějším Dubraviovým působištěm se staly Jaroměřice nad Rokytnou, kde se ve 20. letech 18. století účastnil kulturního ruchu kolem hraběte Jana Adama Questenberka, pro něhož skládal a překládal libreta pro opery a oratoria. Roku 1731 byl Dubravius jmenován farářem v Podivíně na jihovýchodní Moravě, kde po takřka čtvrtstoletém působení v duchovní správě roku 1756 zemřel. Je pochován v tamní kapli svatého Jana Nepomuckého, kterou vystavěl svým nákladem. Psal i kázal ve všech zemských jazycích, překládal i z italštiny. Z kázání je dnes jeho nejznámějším dílem slavnostní nepomucenská promluva ze Zelené hory u Žďáru z roku 1730, kterou vydal v nové době Bohumír Lifka ve výboru *Medotekoucí sláva na hůře Libanu*.²⁰² Tiskem byla v 18. století vydána trojice Dubraviových kázání z benediktinského kláštera v Rajhradu, samostatně vyšly v letech 1727–1729 i dvě jeho jaroměřická libreta a jedno kázání z jaroměřické loretánské kaple.²⁰³

Kázání z brněnské jubilejní slavnosti náleží mezi typické promluvy 40. let 18. století, ve kterých je v porovnání s 20. a 30. lety patrné alespoň částečné zklidnění ve výstavbě textu i ve výběru a množství metafor. Na počátku sice může připomenout dynamické kázání Kryštofa Hubatia (má dnes kázat, anebo raději mlčet?), ale v porovnání s Hubatiem mu chybí mnohostranně udržovaný přímý, až divadelní kontakt s posluchači i vůle prosazovat netradiční postupy a přístupy a experimentovat s nimi (např. Hubatiovo mlčení). Dubravius se zřejmě záměrně

²⁰² *Medotekoucí sláva na hůře Libanu* (ed. B. Lifka), Kostelní Vydří 1995, s. 129–142; odtud čerpáme i některé údaje o autorově životě.

²⁰³ / Jaroměřická libreta: A. F. Dubravius, *Obviněná nevinnost...*, Vídeň 1729 (Knihopis č. 2129); týž, *Krátké rozjímání hořkého umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista...*, Vídeň 1728 (Knihopis č. 2130); rajhradská kázání: A. F. Dubravius, *Mutatio dexterae Excelsi...*, Brno 1742 (Knihopis č. 2128); týž, *Iesus veteranae legis ex tribu levi sacerdos magnus...*, Brno 1739 (Knihopis č. 2127); týž, *Sanctus Benedictus in astris magnus...*, Brno 1739 (Knihopis č. 2125); vedle toho se dochovala tištěná česká i německá verze jeho svatoperegrinského kázání z roku 1727: *Sol Peregrinus servus Mariae ut stellas splendore exornans...*, Znojmo 1727 (Knihopis č. 2131, německá verze uložena v Národní knihovně v Praze, sign. Dominikáni E II 367).

vyhýbá extrémům konceptuálního přístupu („ale tu ostrovtipnost jiným kazatelům zanechám pro jejich čest a uctivost“), ovšem jeho předsevzetí, že bude mluvit „v sprostnosti srdce“, je třeba vnímat jako stylizaci, celé kázání bylo vystavěno promyšleně a důmyslně.

Zatímco ve většině kázání z 1. poloviny 18. století kazatel jasně, i když promyšleně a mnohdy rafinovaně v samém konci úvodu oznamuje téma promluvy, je úvod k Dubraviově chvalořeči pouhým počátkem dlouhého, stylizovaného hledání příčiny slavnosti. Propositio, stanovení tématu promluvy, je součástí této stylizace a na první pohled se zdá až nečekaně skromné: řečník chce pouze nalézt příčinu slavnosti a rozmnožit čest a chválu Panny Marie. Moderní čtenář by se snad zprvu mohl domnívat, že kazatel podcenil své posluchače nebo že se naivně či nevkusně stylizoval do polohy nevědomého člověka, který jako by věděl méně než poslední prostinká posluchačka. Vyčerpat takto stanovené téma nebylo na první pohled obtížné, nicméně řečník se musel plně soustředit na to, aby odpověď nepůsobila ani příliš násilně, ani jednostranně didakticky. Dubravius si ovšem cestu ke stanovenému cíli záměrně zkomplikoval, otázka směřující k příčině slavnosti je pro něj především důmyslně připravenou příležitostí, jak porovnat Pannu Marii s archou Páně a především se starozákonní Juditou, jak připomenout zázračný svatotomášský obraz, přirovnat Brno k některým starozákonním městům i zmínit se o otázkách společného prospěchu, závisti a podobně. V promluvě kazatel úmyslně nechal střetávat (snad pod vlivem některých historiografických koncepcí) tři nebo čtyři časové roviny: starozákonní, kterou představuje v souladu s dobovým pojetím i běžnou rétorickou praxí jako dobu předobraznou, předznamenávající zásadní události z Nového zákona, novozákonní, zastoupenou i hmatatelně zázračným mariánským obrazem, dobu obléhání města a přítomnost, tedy dobu jubilejní oslavy. Všechny věci současné i nedávno minulé je v rámci dobového vidění světa možné vyložit i pochopit z biblických dějů; stejně jako se Starý zákon a jeho děje promítají do Nového zákona, promítají se i do současnosti, stejně jako řečník snadno nachází řadu paralel mezi Starým a Novým zákonem, nachází i paralely mezi přítomností (či sto let starou minulostí) a starozákonními ději. Bůh jako hybatel je věčný a neměnný; to, co se v rámci takto pojímaného světa proměňuje, jsou jen formy ochrany a boží pomoci.

Závěr má - stejně jako ve většině promluv z této doby - myšlenkově sjednotit posluchače ke společné modlitbě, v případě Dubraviova kázání za hříšníky, město i za císařovnu a panovnický rod (to předznamenává i připomínka nedávného

obléhání města pruskými vojáky). Poněkud netradičně je závěr řeči vyzdoben i chronogramy, které posluchač pochopitelně nemohl postřehnout, autor je zřejmě do textu vložil až při přípravě promluvy pro tisk.

Dubraviovo využívání starozákonních předobrazů bylo v 1. polovině 18. století poměrně běžné, proto je přímý vliv této chvalořeči na další homiletickou produkci jen obtížně doložitelný. Při přípravě edice jsme vycházeli z tisku uloženého ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů (sign. BS I 51).

/text kázání//

Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros.

Judith cap. 13, vers. 22

Požehnal tebe Pán Bůh v moci své, nebt' skrz tebe v nic obrátil nepřátely naše.

Kdybych nevěděl, že v tuto chvíli v slavném městě brněnském, a to sice při chrámu Páně svatotomském na kazatedlníci stojím, nejináče bych se domníval, že se snad v městě Jeruzalemě při oném nádherném průvodu osobně nacházím, který král David s výborným lidem izrahelským tenkrát držel, když archu Páně aneb umluvy boží z domu Obededoma Gethejského *in júbilo et clangore bucinae*,^(a) s plesáním a troubením, do města svého slavně uváděl, při kterémžto hlučném průvodu nacházelo se třicet tisíc těch nejvýbornějších z pokolení lidu izrahelského mužův, kteří všickni vespolek *ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis et citharis et liris et tympanis et sistris et cymbalis*, veselili se, hraje před Pánem na všeliké nástroje z dříví, na housle a šmičce, na bubny i na cimbály, takže se při tom slavném průvodu žádný nenacházel, který by tu archu Páně s tou největší radostí a veselostí nebyl ctil a velebil.

Však ale slávu a nádhernost toho starodávného průvodu jeruzalemského není zapotřeby obšírněji vypisovati a tak sobě, jako i mým laskavým poslouchačům před oči představovati, poněvadž dnešního dne mnohem slavnější a nádhernější v tomto slavném královském a panenském městě Brně očitě spatřujeme, jehožto sláva a nádhernost tak, jak oného starodávného průvodu jerozolimánského slávu svým důstojenstvím neskončeně převyšuje, podobným způsobem mne k mnoho většímu podivení vzbuzuje, takže jako řka omámený a ve všech smyslech těla mého

zmotaný na tomto místě stojím a chtě neb nechtě veřejně se přiznati musím, že nevím proč, z jaké příčiny a k jakému cíli a konci na přítomnou kazatedlnici povolán jsem. Zdali abych dle ouřadu kazatelského slovo boží hlásil? aneb abych raději, prst na usta polože, v tichém mlčení na to, co se dnes v slavném městě Brně děje, s podivením patřil a jen toliko této dnešní hlučné slavnosti brnenské očitým svědkem byl?

O tom já sice velmi dobře vím, že dnešní sváteční památka slavného Nanebevzetí blahoslavené Rodičky boží Marie Panny mne a jednohokaždého kazatele k mluvení pobízí a blahoslavenou Pannu Marii s výbornou řečí ctíti a velebiti mocné vnuknutí dává, protože při té dnešní slavnosti i také církve svatá katolická všeckny v Kristu věřící mariánské ctítely k obzvláštní radosti a veselosti vzbuzuje a napomíná, když dnešní služby boží s těmito slovy začíná: *Gaudeamus omnes in Domino, diem festum celebrantes sub honore beatae Mariae Virginis, de cuius assumptione gaudent angeli et collaudant Filium Dei,*^(b) radujme se a veselme se všickni v Pánu, den slavný světíce ke cti a chvále blahoslavené Marie Panny, z jejíhož nanebevzetí anjelé se radují a Syna božího vychvalují. Skrz která slova nepochybně církve svatá katolická netoliko mně, ale i všem horlivým kazatelům návštějí a vnuknutí dává, aby velebnost a důstojenství dnešní slavnosti nejenom lidu křesťanskému před oči představili a na paměť přivedli, ale i také veškeren lid k obzvláštní radosti a veselosti vzbudili. Než, ó Bože můj, kterýpak ale kazatel jest dostatečný tomu vnuknutí zadostiučiniti a tu radost a veselost v lidských srdcích dokonale vzbuditi? Jedině ten, který netoliko schopnost, ale dokonalou moudrost má slávu, velebnost a důstojenství dnešního Nanebevzetí blahoslavené Panny Marie náležitě vysloviti a svým poslouchačům zřetelně před oči představití? Ale medle: *Quis est hic et laudabimus eum?* kdo jest ten a budeme ho chváliti? Neb ten zajistě učiní věc divnou v svém živobytí. Já sice z mé strany ani takovou schopnost, mnoho méně dokonalou moudrost na sobě uznávám, nýbrž s svatým Bernardem veřejně se přiznávám: *Non est quidem, quod me magis delectet, sed nec est, quod me magis terreat, quam de gloriosa Virgine Maria (in coelos assumpta) habere sermonem,*^(c) že nic sice není, co by mne víc těšilo, však ale že nic také není, co by mně většího strachu a bázně nahánělo, jako slavné Marie Panny řečníkem býti a o slavném *triumphu* jejího nanebevzetí nětco mluvíti, a to z té jediné příčiny: *Quia quidquid de ea loqui gestiant omnes, tamen quidquid dicitur de indicibili, eo ipso, quod dici poterit, minus gratum, minus acceptum erit,*^(d) protože cokoliv všickni kazatelové o

ní mluvíti se vynasnažují, předce to všeckno, co řečeno býti může, vzáctné a příjemné býti nelze, a to pro tu jedinou příčinu, že to, cokoliv řečeno jest, o tom řečeno bylo, co lidským jazykem nevymluvitedlné, samo v sobě jest. *Veneranda igitur est potius Maria silentio, quae non potest sufficienter laudari eloquio,*^(e) ctěná tehdy a velebená má radějíc býti Maria s mlčendlivostí, která nemůže dostatečně chválená býti s vejřečností.

Však nicméně, poněvadž já dnešního dne v slavném městě Brně neobyčejný zvuk a hluk od bubnův a trůb, jako i rozličného zpěvu ze všech všudy stran jsem slyšel a tak od drobné střelby, jako i vypálení kusův hřmotný hláhol v uších mých se rozlíhal, tehdy z toho všeho patrně poznávám, že slavné město Brno nechce s tím býti spokojeno, aby blahoslavená Panna Maria na tento dnešní den jejího Nanebevzetí jen toliko v tichosti s mlčením ctěná byla, ale že žádostivé jest, aby se ta její slavnost, ta její čest, chvála a velebnost *in júbilo et clangore bucinae*, s plesáním, troubením a vši možnou hlučností veřejně rozhlásila, odkudž nasleduje, že ani mně dovoleno nebude tu dnešní slavnost s mlčením pominouti a mimo sebe pustiti, ale že má jakožto k tomu cíli a konci povoláného kazatele. Povinnost to s sebou přináší, abych se vynasnažil s plesáním a veselostí ji vyhlásiti. Jestliže tedy mé do slavného města povolání na tom záleží, ovšemže mluvíti přinucen jsem; však ale odkud mou řeč začítí mám, to nevím, nýbrž moudrou radu hledati musím, neb o tom velmi dobře vím, že kdo se radí, ten nezavadí. Ale kde jest ten, který by mně v té případnosti s dobrou radou na pomoc přispěl? *Hominem non habeo!*^(f) člověka nemám! neb na kazatedlnici stojím toliko sám. *Quid faciam?* copak tedy učiním? *Fodere non valeo, mendicare erubescio*, kopati a pokladu moudrosti vyhledávati neumím, žebrati pak v mé starosti se stydím. *Quid ergo faciam?* copak tedy učiním? *Scio, quid faciam,*^(g) vím, co učiním, aby všudy dobře bylo a mně na mém předsevzetí nic neubylo. Vezmu své outočiště k Marii Panně a s ní se poradím.

Dignare me, laudare te, Virgo sacrata, et da mihi virtutem contra hostes tuos, rač tedy ty, ó nejsvětější Panno, tebe chváliti a proti tvým jako i tvého města Brna nepřátelům mluvíti, tvou sílu a moc mně milostivě uděliti. A hle, sotva jsem jenom ten oumysl k srdci mému připustil a mé outočiště k Panně Marii vzal, ihned mě moudrá rada napadla, co činiti mám!

Předně mám se s velikou pilností na gruntovní a dokonalou příčinu doptávati a ji zkoumati, pro kterou slavné město Brno na tento dnešní den tak hlučnou, a sice neobyčejnou slavnost s průvodem aneb přenešením zázračného

obrazu blahoslavené Panny Marie Svatotomské v přítomnosti tak důstojně velebného kněžstva, jako i vzácně slovných obyvatelův města ustanovilo a spolu i také okoleční sousedstvo k té slavnosti pozvalo. A tu gruntovní příčinu když vynaleznu, tehdy se mám k té hlučné slavnosti připojiti a spolu se všemi horlivými obyvateli brnenskými blahoslavenou Pannu Marii s onými Oziáše, lidu izrahelského vrchního kněze, slovy ctíti a velebiti: *Benedicta es tu, filia, a Domino Deo excelso prae omnibus mulieribus super terram,*^(h) požehnaná jsi ty, dcero, od Pána Boha nejvyššího nade všeckny ženy na zemi, *quia benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros,* nebť tebe požehnal Pán Bůh v moci své, kterýž skrz tebe v nic obrátil nepřátely naše.

Aj, tedy *fiat voluntas tua!* buď a staniž se vůle tvá, ó požehnaná Panno Maria! Budu já sice tu tvou radu nasledovati a skrz mé dnešní kázání dokonalou příčinu dnešní hlučné slavnosti brnenské s pilností vyhledávati a zkoumati, skrz to pak zkoumání tvou čest a chválu podle mé možnosti rozmnožovati, však ale ne tak, jak se snad mnozí domnívají, obvzláštňe ti, kteří nějakou ostrovtipnou řeč z ust mých slyšeti sobě nāději dělají, myslíce sobě, že já mluvíti budu *in sublimitate sermonis aut sapientiae,*⁽ⁱ⁾ z vyvýšenosti řeči aneb moudrosti, potvrzující řeč mou *in persuasibilibus humanae sapientiae verbis,*^(k) v slovích důvodných lidské moudrosti. Ó, zajistě řeč má bude daleko od takové ostrovtipné moudrosti, ale tu ostrovtipnost jiným kazatelům zanechám pro jejich čest a uctivost. Já pak ale budu jen toliko mluvíti *in simplicitate cordis et sinceritate Dei,* v sprostnosti srdce a v upřímnosti boží.

Ať tedy lásky vaše sprostnost mé řeči s trpělivostí poslouchati sobě nestěžují, já pak dáleji mluvíti budu ve jménu Páně ke cti a chvále blahoslavené Panny Marie.

Jsem té nāděje, že mně tu mou všetečnost, s kterou já gruntovní a dokonalou příčinu dnešní hlučné slavnosti brnenské vyhledávati a zkoumati miním, za trestání hodnou opovázlivost žádný pokládati nebude, neb když já ji onému jeruzalemskému průvodu podobnou býti se domnívám, mnohé dostatečné příčiny nalezám, pro které by některý ostrovtipný a všetečný člověk toho, kdo té slavnosti původ jest, v nějakém dūmění aneb podezření míti a jej z nějaké duchovní závisti stíhati a opovázlivě přesouditi mohl.

Archa Páně Starého zákona, která od krále Davida a obyvatelův města Jeruzalema z domu Obededomového vyzdvížená a po celém městě jeruzalemském *in júbilo et clangore bucinae*, s plesáním a troubením nešená byla, jen toliko skrz tři měsíce v domě Obededomovém svůj příbytek aneb obydlí měla: *Et benedixit Dominus Obededom et omnem domum ejus - propter arcam,*⁽¹⁾ a požehnal Pán Bůh Obededomovi i čeledi jeho i všem věcem jeho, a to *propter arcam*, pro tu archu, to jest, protože ta archa Páně jen toliko skrz tři měsíce v domě Obededoma s svou přítomností bydlela. To když králi Davidovi oznámeno bylo, tehdy on tak, jako před tím tu archu Páně do domu svého uvést velice se obával, ano, ani do města jeruzalemského ji přinést žádným způsobem nedal, tak naproti tomu, uslyše potom, kterak Obededom skrz její přítomnost hojně dary a milosti a nevypravitedlné požehnání od Boha dostal, velice se rozhorlil a jako by toho božského požehnání Obededomovi a celému domu jeho záviděl, ihned s těmi nejvýbornějšími obyvateli města svého do domu Obededomového pospíchal tam odcud archu Páně vyzdvihnouti, do města Jeruzalema přinesti, po celém městě ji nositi a potom teprva *in júbilo et clangore bucinae*, s plesáním a troubením skrz město pronášenou doprostřed stánku na své místo ji postavití dal, a to k tomu cíli a konci, aby netoliko dům Obededomův, ale celé město jeruzalemské toho požehnání božího *propter arcam*, skrz přítomnost té archy Páně budoucně oučastné býti mohlo.

Laskaví v Kristu Pánu shromáždění ctitelové mariánští! *Arcam Veteris testamenti, quid nisi sanctam Mariam dixerimus,*^(m) praví svatý Otec Ambrož, skrz archu Starého zákona co jiného, jediné blahoslavenou Pannu Marii vyrozuměti máme. Neb o tom dokonce žádné pochybnosti není, že ona Starého zákona archa blahoslavené Panny Marie (kterážto jest živá živého Boha archa) pravá figura a obraz byla, poněvadž církev svatá katolická (která chybiti nemůže) Pannu Marii *foederis arcam,*⁽ⁿ⁾ archou umluvy častěji nazývá.

Nyní rád bych věděl, kdo by se opovážiti směl zapřítí aneb aspoň tomu na odpor státi, že obraz svatotomský, který od svatého Lukáše evangelisty ještě za živobyť blahoslavené Panny Marie vlastní rukou jest vymalovaný, od blahoslavené Heleny, Konštantýna Velikého, císaře římského vlastní matky, spolu i s křížem, na kterém Pán a Spasitel náš na hoře Kalvárii pněl a pro spasení celého lidského pokolení umřel, v městě Jeruzalemě nalezený, tam odcud do města konštantinopolitánského, z toho pak města do Mediolánu, z Mediolánu do města pražského a posledně z města pražského skrz Jana Jindřicha, markraběte moravského

a fundátora aneb zakladatele chrámu Páně svatotomského, v roku 1356 do slavného města Brna přinešený a do tohoto chrámu Páně svatotomského darovaný a k veřejnému uctění postavený. Kdo, pravím, to zapřítí se opováží, že ten obraz jest blahoslavené Panně Marii mnoho podobnější, nežli ona archa Páně Starého zákona byla, která jen toliko jako nějaký stín zdaleka Pannu Marii *figuraliter*, to jest skrz figuru, vyznamenávala? To zajisté žádný zapřítí nemůže, jedině ten, který ty dary a milosti, ty divy a zázraky, které blahoslavená Rodička boží Panna Maria jakožto živá archa živého Boha skrz tento svůj zázračný obraz svatotomský skrz čtyry sta lét na tomto posvatném místě proukázala a až po dnešní den proukazuje, s bezbožnou opovážlivostí zapřítí chce.

Jestliže tehdy Bůh všemohoucí Obededomovi, jeho čeledi a celému domu jeho tak hojné milosti a své božské požehnání pro to samé udělití ráčil, že ta jeho archa jen toliko skrz tři měsíce v domu Obededomovém svůj příbytek aneb obydlí měla, kdož o tom pochybovati může, že dobrotivý Bůh netoliko domu svatotomskému a jeho čeledi, ale i také všem těm, kteří se koliv do toho domu důvěrně utíkají a tu archu boží v uctivosti mají, rovně *propter arcam*, pro tu archu neskončené dary a milosti a hojné božské požehnání své milostivě uděluje, o tom zajisté žádný pochybovati nemůže, poněvadž to jako řka každodenní zkušenost nám proukazuje.

A rovně z té příčiny žádného by divu nebylo, kdyby se některý ostrovtipný a všetečný člověk opovážil vzáctně slovutný (titul) magistrát brněnský se všemi obyvateli města toho jakožto původ této dnešní hlučné slavnosti z nějaké od přílišného horlení pocházející duchovní závisti stíhati aneb aspoň v podezření míti, že slavné město Brno spolu i s obyvateli svými, vidíce pak hojné dary a milosti a nevypravitedlné požehnání, dobrotivý Bůh nejenom nejdůstojnějšímu Obededomovi svatotomskému a celému domu jeho, ale všem do toho domu důvěrně se utíkajícím *propter arcam*, pro přítomnost své živé archy, totižto zázračného obrazu své nejmilejší matičky Panny Marie, milostivě a patrně uděluje, se snad jako král David rozhorlilo a jako by toho božského požehnání a jiných darův a milostí tomuž Obededomovi svatotomskému, čeledi a celému domu jeho závidělo, z té příčiny dnešní hlučnou slavnost ustanovilo a to sobě vyžádalo, aby ten zázračný obraz živé archy boží Panny Marie, z domu Obededoma svatotomského vyzdvížený, po celém městě brněnském *in jubilo et clangore bucinae*, s plesáním, trubením, bubnováním a hlučnou střelbou nešený, potom pak doprostřed stánku na své místo postavený byl,

a to k tomu cíli a konci, aby netoliko dům Obededoma svatotomského, ale i také celé město Brno i obyvatelé jeho *propter arcam*, pro archu boží a přítomnost její takových darův a milostí, jako i hojného požehnání božího oučastni býti mohli. Tak, pravím, by mohl mnohý ostrovtipný a všetečný člověk souditi a slavné město Brno v takovém podezření míti. Já pak ale z mé strany tak nesoudím, protože o tom velmi dobře vím, že slavné město Brno žádnou závistí není nakaženo, aniž také příčinu míti může takovou, ačkoliv sice chvalitebnou a spasitedlnou závist k srdci svému připustiti, poněvadž dům svatotomský jest jeden z těch nejhlavnějších a nejpřednějších oudův městského těla brnenského. Následovně jako dlé svědectví učitele národův svatého Pavla: *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra*, trpí-li co jeden oud, spolu trpějí všickni oudové, tak také naproti tomu *sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra*,^(o) jestli v nějaké slávě jeden oud, spolu se s ním radují všickni oudové, a protož i celé tělo. Honosí-li se tedy dům svatotomský slávou hojných darův a milostí a pokladem nevypravitedlného požehnání božského *propter arcam*, pro přítomnost obrazu archy boží, spolu se také s tou slávou darův a milostí a s tím pokladem požehnání božího honositi může celé město Brno a všickni vzáctně slovnitní obyvatelé jeho. A protož ne závist, ale nějaká jiná musí býti této dnešní hlučné slavnosti příčina.

Jiný pak ještě všetečnější *criticus* mohl by slavné město v podezření míti a sobě pomysliti, že snad ono skrz ten dnešní slavný a nádherný průvod miní onen veleslavný *triumph* vyobraziti a celému světu před oči představití,^(p) s kterým blahoslavená Rodička boží Panna Maria na tento dnešní den v přítomnosti svatých apoštolův a mnohých jednorozeného Syna svého učedníkův s tělem i s duší z města jeruzalemského a místa Gethsemane nazvaného do Jeruzalema nebeského od kůrův anjelských vyprovozená byla? Ale, ó Bože můj! kdo medle ten veleslavný průvod aneb *triumph* může dostatečně vyobraziti a tomuto světu dokonale před oči představití, poněvadž o něm svatý otec Bernard takto mluví: *Nemo cogitare sufficit, quam gloriosa Maria, coeli regina et mundi domina, processerit et quibus ad thronum gloriae canticis deducta sit*,^(q) že totižto žádný nelze dostatečně sobě pomysliti, nerci-li pochopiti, mnoho méně vysloviti, jak slavný Maria, nebes královna a světa paní, průvod měla a s jakým zpěvem a muzikou na trůn slávy sprovázená byla. *Matri enim suae coelorum palatia ingredienti filius ipse cum tota curia, tam angelorum, quam justorum, solenniter occurrens eam ad beatae sessionis consistorium evexit*,^(r) dokládá svatý *Damascenus*: Neb matce své do nebe vcházející

sám syn její se všemi nebeskými obyvateli, tak anjelami, jak všemi spravedlivými, s plesáním a radostí naproti vyšel a ji na stolicí požehnaného blahoslavenství posadil. A ty, ó slavné město Brno, ten lidským rozumem nepochopitelný *triumph* Marie Panny skrz dnešní jakkoliv hlučnou a nádhernou slavnost a skvostný průvod miníš vyobraziti a celému světu před oči představití? Ó, tomu já nevěřím! Jiná zajistě musí ještě býti tvého předsevzetí příčina! Mně, ačkoliv v ostrovtipnosti mdlému, předce se nejináče zdá, než že slavné město Brno dnešního dne v město Bethulii se proměnilo.

Za času Joachyma, nejvyššího kněze celého pokolení izrahelského a vladaře města jeruzalemského, a za času vladařství Oziáše, vrchního správce bethulského, bylo město Bethulia od Holoferna, vůdce vojska asýrského, se sto dvacítí tisíci pěších a dvacítí dvouma tisíc jezdných vojákův obklíčené a přes celý měsíc tak velice soužené a trápené, že obyvatelové města toho jednáku pro nedostatek vody, kterou jim nepřátelé odňali, jednáku pro nedostatek vojenských nástrojův, s kterými by se nepřátelské síle na odpor postaviti a město své před jejich zuřivostí obhájití byli mohli, do takových ouzkostí padli, že sobě zoufati a spolu i s městem do poddanosti nepřátelské se poddati umínili.

Zatím pak nenadále se stalo, že *una mulier Hebraea fecit confusionem in domo regis Nabuchodonosor*,^(s) jedna žena židovská učinila hambu v domě krále Nabuchodonozora. A ta byla ona ctná, šlechtná a bohabojná Judita, kterážto *benedicta a Domino in virtute sua*, jsouc požehnaná od Pána Boha v moci své, do ležení vojska asýrského vešla, Holofernovi, vojska asýrského vůdci, jeho vlastním mečem hlavu sťala a takovou roztržitost mezi nepřátelským vojskem způsobila, že ono, nechaje všeho svého zboží a vojenských nástrojův vzadu a za loupež obyvatelům bethulským, od města s hambou uteklo, a tak město Bethulia skrz jednu židovskou ženu od ukrutného obležení nepřátelského šťastně vysvobozené bylo. Co se více při tom způsobu toho šťastného vysvobození města divného stalo, to já pro ukrácení mého dnešního kázání obšírně vypravovati nemíním, ale kdo to všechno gruntovně chce věděti, ten se může do kníhy *Judith* pozorně podívati a tam to obšírně se vsí případnostmi a okolostojíčnostmi vypsané nalezne, já pak toliko to, co se po vysvobození toho města mezi Juditou a obyvateli města v Bethulii stalo, v krátkosti na pamět přivéstí míním.

Sotva město Bethulia od nepřátelského obležení vysvobozené bylo a vojsko asýrské od města s svou největší hambou uteklo, Judita pak již tenkrát do města byla se šťastně navrátila, tehdy Oziáš, vrchní kněz a správce města, ihned všechny

nejvýbornější obyvatele města svolal a chtěje se té milostivé vysvoboditelkyni vděčným proukázati, jménem celého města Juditu s tou nejmožnější uctivostí pozdravil a na poděkování takového nevymluvitelného dobrodiní takto ji velebil a dobrořečil: *Benedicta es tu, filia, a Domino Deo excelso prae omnibus mulieribus super terram,*^(t) požehnaná jsi ty, dcero, od Pána Boha nejvyššího nade všeckny ženy na zemi, *quia hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore hominum - in aeternum,*^(u) nebť dnes jméno tvé Bůh tak zvelebil, aby nevyšla čest a chvála z ust lidských - na věky. *Benedixit te Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros,* požehnal tebe Pán Bůh v moci své, kterýž skrze tebe v nic obrátil nepřátely naše.

Na tom pak ale ještě dosti nebylo, že jen toliko Oziáš, vladař města bethulského, s obyvateli domácimi Juditu tak ctil a velebil, ale v krátkém čase Joachym, nejvyšší kněz jeruzalemský, dal se se všemi kněžími svými v městě Bethulii osobně najíti a chtěc na místě a jménem celého národu a pokolení izrahelského slušnou vděčnost Juditě proukázati, takto ji ctil a velebil a se všemi kněžími svými jedním hlasem dobrořečil: *Tu gloria Jerusalem! tu laetitia Israel! tu honorificentia populi nostri! eris benedicta in aeternum!*^(x) Ty jsi sláva jeruzalemská! ty jsi veselí a radost lidu izrahelského! ty jsi čest lidu našeho! ty budeš požehnaná na věky! Na to veškeren lid potvrdil tu čest a chválu Juditě od kněžstva danou, řka: *Fiat! fiat!* staň se tak! staň se tak! Po dokonáném tom dobrořečení a velebení ihned veškeren lid izrahelský s ženami i pannami i s dítkami s nevymluvitelnou radostí a veselostí, s neslýchaným plesáním *in organis et citharis,*^(y) s bubnami a troubami, s houslami a s jinými rozličnými muzikálními nástroji vyprovázeli Juditu až do příbytku jejího.

To se jest stalo za onoho času v slavném městě Bethulii. Kdo ale to zapřítí může, že i také dnešního dne v slavném městě Brně nětco podobného se děje? A proto já se domnívám, že v tom nechybuji, když to zdání mám, že se snad slavné město Brno na tento dnešní den v město Bethulii proměnilo.

Ó Brno! Brno! ó šťastné město Brno! Již já se nyní netoliko dovtípuji, ale patrně poznávám tu gruntovní a dokonalou příčinu dnešní hlučné slavnosti. Není-li pravda, že ty sobě na tento dnešní den tu radost a veselost, ty nevymluvitelné radovánky a hodování na paměť přivádíš, s kterým se tvých nynějších obyvatelův v Pánu nyní odpočívající předkové před sto léty radovali a veselili, když roku 1645 rovně na tento dnešní den od ukrutného obležení švejdského spolu i s tebou šťastně

vysvobozený byli? Dobře zajistě a chvalitebně slavné město Brno činí, že sobě to neskončené dobrodiní skrz Bohu milou vděčnost, skrz stolétou památku, skrz dnešní hlučnou slavnost připomíná a celému světu před oči představuje.

V jakém strachu, v jakých ouzkostech, v jakém trápení a soužení vzáctně slovutní obyvatelé slavného města Brna tenkrát postaveni byli, když jejich v panenské věrnosti, čistotě nepoškrvněné město ne Holofernes, ale Torstensohn jako zteklý pes s osmdesáti tisíci toho nejvýbornějšího švejdského vojska oblehl a netoliko skrz jeden měsíc jako Holofernes Bethulii, ale skrz celé čtyry měsíce obklíčené držel? Z toho se patrně poznati může, poněvadž (jakž starodávní *diarium* v čas toho obležení pilně zapsané dosvědčuje) krom mnoho tisícův ran, které z drobné zbraně a obyčejných kusův, jako i polovičních a třičtvrtních kartounův vystřelených, krom mnoho tisícův ohnivých bumů, granátů a rachelův, které do města vhozené byly, ze samých toliko oných dvouch nevidaných kartounův, Khoz a Maus od Švejdův nazvaných, dva tisíce pět set šedesáte devět a třidceti devět funtův tízných koulí do městských zdí vystřelených bylo, při kteréžto střelbě přes dva tisíce tun střelného prachu (krom toho, který v rozličných podkopaných mínách do povětří se vykouril) stráveno bylo a při tom slavné město deset zuřivých šturmův vystáti muselo. Nechci já sice nynějším slavného města Brna vzáctně slovutným obyvatelům tu nesmírnou bolest jejich již nyní v Pánu odpočívajících předkův obnovovati a ty veliké ouzkosti, které oni v čas toho ukrutného obležení švejdského vystáti museli, na pamět přiváděti, ale jen toliko to se upřímně přiznati musím, že se tomu velice divím, že město Brno skrz to ukrutné obležení do gruntu zkažené a v nic obrácené nebylo tak, jako se někdy skrz ukrutnost Tita a Vespaziána městu Jeruzalemu stalo, v kterém po obležení ani kamen na kameně nezůstalo. Aneb že obyvatelé města Brna při tom obležení sobě nezoufali a spolu s městem nepřátelské moci se nepoddali, nýbrž v své věrnosti stáli zůstali a město své před násilím svých nepřátelův v panenské věrnosti, čistotě nepoškrvněné zachovali.

Medle, ó Brno! ó přešťastné město Brno! pověz mně a přiznej se upřímně, komu ty netoliko to šťastné od ukrutného obležení švejdského vysvobození, ale i také svou až po dnešní den prospívající slávu a velebnost svou, od mnohých nepřátelův skrz mocné násilí pokoušenou, panenské věrnosti, čistoty neporušenost a obhájení připisuješ? O tom já sice žádné pochybnosti nemám, že ty jakožto pravé a jedině spasitedlné katolické víry nepohnutedlné a nepoškrvněné sídlo samého Boha všemohoucího za svého ochrance a potěšitele uznáváš a s onými učitele národův

svatého Pavla slovy se přiznáváš: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum et Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra,*^(z) že totižto požehnaný Bůh a Otec Pána našeho Ježíše Krista, Otec milosrdenství a Bůh všelikého potěšení, kterýž těší nás v každém zármutku našem, také po vseckny časy tvým potěшитelem a ochrancem byl tak, jakž až po dnešní den jest a zůstává. A zajisté velmi dobře a chvalitebně činíš, když jediného Boha za tvého ochrance uznáváš, neb i já to silně věřím a uznávám, že jako Bůh všemohoucí všech věcí tak na nebi, jak na zemi jest stvořitelem, tak taky jest jejich milostivým ochrancem a zachovatelem, takže žádnému jinému než jemu samému všech stvořených věcí bytnosti a podstaty zachování musí připsané býti. Obzvláště pak jednokaždé město a místo v čas nějakého nebezpečnosti své ochránění a od zkázy obhájení aneb zachování samému toliko Bohu milostivému přivlastniti má, neb tak a nejináče nás sám Duch svatý skrz usta korunovaného proroka Davida věřiti učí, když praví: *Nisi Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat, qui custodit eam,*^(aa) nebude-li Pán (Bůh) ostříhati města, nadarmoť bdí, kdo ostřihá ho. Což tak mnoho jest řečeno, jako by Duch svatý řícti chtěl: které město Pán Bůh stráží, to jest od všelikého násilí nepřátelského a všeho jiného zlého bezpečně vysvobozené, které pak město Bůh dobrotivý strážiti, ode všeho zlého vysvoboditi a přede vším zlým chrániti aneb před zahynutím opatrovati nechce, byť by třeba tu nejmožnější opatrnost k svému zachování a před nepřátelskou mocí obhájení vynaložilo, předce jenom zahynouti aneb aspoň nevyhnutelnou škodu trpěti musí.

Však ale jistá neomylná a zkušená pravda jest, že Bůh všemohoucí jakožto Pán všech panujících tak, jako dvojnásobným způsobem se častokráte prokazuje býti mnohého města pro hříchy a nepravosti obyvatelův mstítelem, tak také dvojnásobným způsobem se prokazuje býti jejich ochrancem a vysvoboditelem, totižto: *vel directe, vel indirecte*, buďto sám skrze svou božskou sílu a moc, bez přechínění a prostředkování jakéhokoliv stvoření, aneb skrze tu svou také sice božskou moc, však ale s přičiněním nějakého sobě milého stvoření. Obojího způsobu nacházejí se příkladové v Písmě svatém, z kterýchžto se ta jeho opatrnost božská tím zřetelněji poznati mocti bude.

Předně město Jericho *erat civitas clausa atque munita,*^(bb) bylo město zavřené a ohražené silnými zdima a hlubokýma valy upevněné, hrdinskýma vojáky a dobře vymustrovanými měšťany zaopatřené a silnou vartou kolem a kolem po

šancích obsazené, takže *nullus audebat egredi, aut ingredi*, žádný nesměl ven vyjít, ani tam vejít. Takže by byl jedenkaždý mohl souditi, že nejní věc možná, aby to město od jakkoliv silné armády nepřátelské dobyté býti mohlo, avšak nicméně Bůh všemohoucí to tak pevné a všemi vojenskými nástrojimi zaopatřené město sám skrze svou božskou sílu a moc bez přičinění jakéhokoliv stvoření nepřátelům, totižto synům izrahelským, v moc odevzdal, když *populo vociferante et clagentibus tubis muri illico corruerunt*, když toliko na křik Izrahelitův a troubení na trouby zdi městské ihned z gruntu se zhroutily a Jozue se svým izrahelským vojskem *ceperunt civitatem et interfecerunt omnia, quae erant in ea, a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad senem,*^(cc) bez rukou přiložení vzali a město to dobyli, potom pak zamordovali všechno to, což v něm bylo, od muže až do ženy, od dítěte až do starce. To se ovšem zázračně skrze sílu a moc božskou bez přičinění jakéhokoliv stvoření stalo. Ptáme-li se, proč, žádnou jinou příčinu nenalezneme než toliko, že Bůh jakožto své vůle pán nechtěl býti ochrancem, ale radějíc pro nepravosti obyvatelův spravedlivým města Jericho mstítelem, *et tradidit eam in manus Josue et regem ejus omnesque fortes viros*, a protož odevzdal v ruce Jozue město to i krále jeho i všechny muže silné, kteří v něm byli.

Tak také naproti tomu, když Bůh chce některého města zázračným ochrancem býti a je od nepřátelské moci vysvoboditi, činí to někdy sám svou božskou mocí bez přičinění jakéhokoliv stvoření, jako jest při obležení města jeruzalemského učinil. Když Antiochus král město jeruzalemské se sto dvacítí tisíci pěších a s dvacítí tisíci jezdných asýrských vojákův oblehl a všemožné vojenské nástroje k dobevání a šturmování toho města dostatečně přichystané měl,^(dd) při tom pak ačkoliv toho času v Jeruzalemě *remanserunt viri pauci*, velmi málo mužův zůstalo, ale všickni pro strach z města utekli, ti pak ale, kteří v městě zůstali, jsouc hladem ztrápený a zmořený, město brániti a nepřátelskému vojsku na odpor státi dostateční nebyli, *quia non erant escae in civitate*, nebo toho času nebylo dostatečných pokrmův, proviantu a potravy v městě, takže sami obyvatelé města žádné více nádeje neměli, aby od nepřátelské síly a moci vysvobozený a obhájený býti mohli. Avšak nicméně Bůh všemohoucí sám skrze svou toliko sílu a moc bez přičinění jakéhokoliv svého stvoření to město od nepřátelské moci milostivě vysvobodil, když toliko jakýsi nenadálý strach skrz zlou pověst na Antiocha krále dopustil, takže on mimo vší nádeje obyvatelův jeruzalemských od dobývání města upustil, pokoj s obyvateli učinil a s vojskem svým od města odtáhl. A tak se Bůh

ukázal zázračným způsobem býti města jeruzalemského ochrancem a vysvoboditelem, bez přičinění jakéhokoliv stvoření.

Ale takovým zázračným způsobem, totižto bez přičinění a prostředkování nějakého sobě libého stvoření, Bůh všemohoucí obzvláště nynějšího času zřídka se kdy ukazuje býti ochrancem a vysvoboditelem, ale on jakožto *author naturae*, původ a počátek vši přirozenosti, všem stvořeným věcem jejich přirozený běh zanechává. Pakli ale Bůh dobrotivý chce někdy nám, ubohým lidem, v nějakých ouzkostech postaveným, z kterých sobě sami přirozeným způsobem pomoci nelzeme, zázračným způsobem na pomoc přispěti a nás z takových ouzkostí skrz svou obzvláštní sílu a moc vysvoboditi, tehdy obyčejně tu svou božskou sílu a moc proukazuje skrz přičinění a prostředkování nějakého sobě libého stvoření, a to ne proto, jako by takového prostředkování a přičinění potřeboval k své božské síly a moci proukázání, ale protože tak a nejináče jakožto všemocný Pán svou moc proukázati chce.

Bůh všemohoucí podle zdání mého proukazuje svou sílu a moc v rozličných potřebnostech našich rovně tak, jako králové a potentátové zemští ji proukazují. Málo zajisté nynějšího času takových králův a potentátův zemských se nachází, kteří by sami svou tělesnou silou se svými nepřátely se potejkali aneb sami osobně pevné města dobejvali, jako jest někdy činil *Julius Caesar* a *Alexander Veliký*, král macedonský, ale nynějšího času ačkoliv někdy králové a potentátové při potejkání aneb měst dobejvání osobně jsou přítomný, nicméně zřídka sami ruku svou vztáhnou, ale toliko podle své *authoritací*, co chtějí, aby učiněno bylo, to svým rytířům a vojákům poroučejí, s kterýmižto rovně tak se honosejí, jako se onen evanjelitský setník honosil, když se před Kristem Ježíšem chlubil, řka: *Domine, etiam ego habeo sub me milites et dico huic: Vade! et vadit, et alii: Veni! et venit, et servo meo: Fac hoc! et facit,*^(ee) Pane, i já mám pod sebou rytíře a vojáky a dím tomu: Jdi! a jde, a jinému: Přijď! a přijde, a služebníku mému: Čiň to! a učiní.

Který ale potentát a monarcha tohoto světa má tolik statečných rytířův, hrdinských vojákův a věrných služebníkův jako *Rex regum et Dominus dominantium*, Král králův a Pán všech panujících, Bůh všemohoucí, jemuž poslušensví zachovati musí všecko stvoření tak na nebi, jak na zemi? Práví-li on tehdy jednomu: *Veni*, přijď, ten ihned přijde, praví-li jinému: *Vade*, jdi, on ihned jde. Chce-li pak, aby nětco učiněno bylo, poroučí služebníku svému: *Fac hoc*, čiň to, a on ihned to učiní. Tak a na ten způsob se Bůh zachovává tak na nebi, jak na zemi na

způsob potentátův zemských, však ale s tím rozdílem, že králové a potentátové zemští v rozličných nebezpečných případnostech buďto se nějakého ourazu na svém zdraví obávají, aneb svého živobyetí šanují, a přitom to, co by rádi způsobiti chtěli, sami osobně bez pomoci svých vojáků aneb služebníkův dokázati nejsou dostateční. Bůh ale tak, jako žádného ourazu na své bytnosti trpěti nemůže, tak také jakožto všemohoucí Pán žádného pomocníka nepotřebuje, ale cokoliv skrz přičinění nějakého stvoření činí, to činí proto, že se jemu tak a nejináče líbí.

Tak jest učinil při obležení města Jeruzalema, které Sennacherib král s nesčítelným počtem asýrského vojska obklíčil a náramně sužoval tak, že obyvatelé města, nemajíce dostatečnou sílu a moci asýrskému vojsku na odpor státi a město od Sennacheribové ukrutnosti vysvoboditi a obhájeti, k Bohu své outočiště vzali a k němu volali: *Domine Deus noster, salvos nos fac de manu ejus, ut sciant omnia regna terrae, quia tu es Dominus Deus solus,*^(ff) Pane Bože náš, vysvobod' nás z rukou Sennacheriba, ať poznají všechna království země, že jsi ty Pán Bůh sám. Tu prosbu uslyše Bůh, co učinil? I zavolal jen toliko jednoho z rytířův svých anjelských a chtě vojsko asýrské poraziti, město pak jeruzalemské z rukou jejich vysvoboditi, toto poručení jemu dal: *Vade et fac hoc, jdi a učiň ty to.* Nato ihned anjel Páně božské poručení zachoval a v jednu noc *percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia,*^(gg) sto osmdesát pět tisícův asýrského vojska zamordoval. A na ten způsob Bůh ne sám osobně, ale skrze anjela svého, s přičiněním jeho město jeruzalemské od ukrutnosti nepřátelské zázračně vysvobodil, totižto skrze svou sice božskou, však ale služebníku svému anjelskému udělenou sílu a moc.

Netoliko skrz anjely nebeské, ale i také častokráte skrz své bohabojné služebníky a služebnice zemské Bůh všemohoucí svou božskou sílu a moc někdy provozuje a v ouzkostech postavené města od nepřátelských ukrutností vysvobozuje. Mlče o jiných, přestávám na samém toliko městě bethulském, které od sto dvacítí tisícův pěších a dvacítí dvou tisícův jezdných vojákův asýrských obležené dobrotivý Bůh skrz jednu ženskou osobu, *Judith* nazvanou, zázračně vysvobodil, když ji *benedixit in virtute sua*, požehnal a posilnil v moci své, aby skrze ni v nic obrácený byli nepřátelé bethulského města. Což *Judith* také skutečně dokázala, když Holofernovi jeho vlastním mečem hlavu sřála a na ten způsob město Bethulii od nepřátelské ukrutnosti šťastně vysvobodila, ne sice s mocí a silou svou, ale s mocí božskou, sobě milostivě od Boha udělenou.

Nyní dovol mně, ó slavné město Brno, ještě jedenkrát k tobě promluvit. Ty pravíš, že v čas obležení švejdského *benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, požehnaný Bůh a Otec Pána našeho Ježíše Krista, Otec milosrdenství a Bůh všelikého potěšení, který těší nás v každém zármutku, tehdáž také tvým ochrancem a potěшитelem byl, tebe od nepřátelské moci vysvobodil a v tvé neporušené panenské slávě až po dnešní den milostivě zachovati ráčil. Tomu já sice beze vší pochybnosti silně věřím, ale však ptám se tebe: Učinil to Pán Bůh sám svou božskou mocí bez přičinění a prostředkování všeho stvoření? Ó zajisté ne! Ale hled', *una mulier fecit confusionem in castris*, jedna ženského pohlaví osoba, a to sice čistá a nepoškvrněná panna z pokolení židovského pocházející, učinila tenkrát zahanbení v nepřátelském ležení, a ta byla blahoslavená Panna Maria, *benedicta inter mulieres*, požehnaná mezi ženami, kteroužto zde, v tomto chrámu Páně svatotomském vyobrazenou vidíš a dnešního dne jakož živou archu živého Boha s nevymluvitelnou horlivostí ctíš a velebíš. Jejížto v čas švejdského obležení tobě proukázaných milostí pravá figura byla ona bohobojná a od Pána Boha požehnaná Judita, o které svatý Bernard takto mluví: *Maria praefigurata est per illam famosissimi nominis Judith*,^(hh) Maria byla vyobrazená skrz onu nejvznešenějšího jména Juditu. Ta, ta Nového zákona nejdůstojnější Judita byla zajisté tvá vysvoboditelkyně, která *benedicta a Domino in virtute sua*, jsouc požehnaná od Pána Boha v moci své, *ad nihilum redegit inimicos nostros*, v nic obrátila nepřátely tvé, když rovně na tento dnešní den, na který tobě nepřátelé tvojí skrz hlavní šturm největší násilí činili, s rozprostřeným pláštěm nad městem celému nepřátelskému vojsku viditedlně se ukázala a s tím pláštěm své ochrany celé město přikryla, nepřátelské vojsko oslepila a skrze to viditedlné zjevení tak mnoho způsobila, že nepřátelské vojsko od toho okamžení od dobývání města přestati a k odjítí od města se chystati přinuceno bylo. Jakž se sami, ačkoliv se svou největší houbou, přiznali, když jsouce od některých hodnověrných obyvatelův brnenských tázaný, proč tak náhle a nenadále na den Nanebevzetí Panny Marie, když nejukrutnějíc město bombardýrovali a do něho šturmem hnali, od dalšího města dobevání přestali, oni za odpověď dali: *Vestra nigra vos juvit*, vaše černá paní vám pomohla, která nás skrze svou přítomnost zastrašila *et fecit confusionem in castris*, a mezi námi v našich stanech zahanbení způsobila.

Medle, slavné město Brno, zdaliž ještě až po dnešní den v čerstvé paměti nemáš, v jakém strachu a bázni, v jakých ouzkostech a roztržitostech před třema léty tvojí vzácně slovutní obyvatelé postavený byli? Když se v roku 1742 dvojnásobní

nepřátelské, totižto boruské aneb brandeburské, a spolu i také nám nyní s přátelskou svorností připojené saské vojsko k tobě přiblížilo rovně s tím oumyslem, aby tebe skrz svou sílu a moc do své poddanosti uvedlo aneb o tvé starodávní věrnosti nepoškvrněné panenství připravilo, nejni-li pravda, že tebe tenkrát od skutečného obležení a dobevání města žádný jiný nechránil a od nepřátelské moci nevysvobodil, jedině rovně ta *nigra, sed formosa filia Jerusalem, terribilis, ut castrorum acies ordinata,*⁽ⁱⁱ⁾ černá, však ale krásná a spanilá dcera jeruzalemská, hrozná, jako vojenský šík k boji přistrojená, totižto blahoslavená Panna Maria Svatotomská. Která ačkoliv se tenkrát tak, jako v čas obležení švejdského s rozprostřeným pláštěm své ochrany viditedlně v povětrí neukázala, nicméně (podle zdání mého) předce stín toho svého pláště až po dnešní den nad městem zanechala, s kterýmžto stínem *sicut nebula textit omnem terram,*^(kk) jako nějakou mhou město a okršlek brněnské země zastínila; takže ačkoliv to onekdejší nepřátelské vojsko dosti blízko města postavené bylo, předce město zřetedlně viděti a jeho způsobilost náležitě vyšetřiti nemohlo, a to proto, že od toho stínu jejího pláště ochrany jako od nějaké neobyčejné mhy oslepené bylo tak, jakž veřejná, od samého nepřátelského vojska rozhlášená pověst nám známo učinila.

Ó slavné a šťastné město Brno! Dostatečnou zajistě a dokonalou příčinu ty máš tuto dnešní hlučnou slavnost ustanoviti a té tvé milostivé Vysvoboditelkyni všemožnou vděčnost za její ochranu po všecky časy proukázati, obzvláště jestli ty chceš (jakž slušná věc jest) mnohé jiné skrz její ochranu dosáhnuté dary a milosti sobě na paměť přivěsti. Zdaliž jest věc možná, aby tvojí ještě až posavád živí obyvatelé mohli na to zapomenouti, kterak když v roku 1679 a v roku 1713, 1714 a 1715 morovou ránou netoliko v okolečných krajinách, ale i také v našem Markrabství moravském téměř všecky okoleční místa a města ukrutně trýzněné a nakažené byly, samo toliko slavné město Brno skrz mateřské orodování blahoslavené Panny Marie Svatotomské před tou ukrutnou morovou ránou obhájené a ochráněné bylo. Netoliko tedy chvalitebně, ale i také velmi užitečně slavné město Brno činí, když na tento dnešní den na poděkování tak hojných darův a milostí hlučnou slavnost ustanovuje a zázračný obraz živé archy, živého Boha po celém městě *in júbilo et clangore bucinae,* s plesáním, s troubením a bubnováním a s hlučnou střelbou v přítomnosti nejdůstojnějšího kněžstva, vysoce urozeného panstva a všech vzáctně slovných obyvatelův města *cum mulieribus et virginibus et juvenibus in organis et citharis,*^(ll) s ženami i pannami i dítkami v houslech a jiných hudebních nástrojích

zprovokuje. Netoliko chvalitebně, pravím, ale i také velmi užitečně slavné město Brno tu vděčnost své dobrotivé Vysvoboditelkyni skrz dnešní hlučnou slavnost proukazuje, *qui enim de prioribus beneficus gratus existit, alus majoribus in futurum potietur,*^(mm) neb dlé svědectví svatého Jana Zlatoustého kdo za předešlé dobrodiní vděčným se proukazuje, ten mnoho větších v budoucích časích oučastným bude.

Budiž tedy, ó slavné město Brno, v tvém předsevzetí stálé a nepřestávej při této dnešní slavnosti k tvé mariánské Juditě volati: *Tu gloria Brunensis! tu laetitia incolarum ejus! tu honorificentia populi nostri! eris benedicta in aeternum!* Ty jsi sláva města brnenského! ty jsi radost a veselost obyvatelův jeho! ty jsi čest a velebnost lidu křesťanského! *Tu enim es filia benedicta a Domino Deo excelso prae omnibus mulieribus super terram,* ty jsi dcera požehnaná od Pána Boha nejvyššího nade všecky ženy na zemi, *quia hodie nomen tuum ita magnificavit, ut non recedat laus tua de ore hominum - in aeternum,* dnes zajistě jméno tvé Bůh tak zvelebil, aby neodcházela čest a chvála od ust lidských - na věky. Slovem: *te benedixit Dominus in virtute sua, quia per te ad nihilum redegit inimicos nostros,* požehnal tebe Pán Bůh v moci své, kterýž skrz tebe v nic obrátil nepřátely naše.

Ó blahoslavená Panno Maria, poněvadž tebe při této hlučné slavnosti tak dobře důstojně velebné kněžstvo, jako i se všemi vysoce urozenými a vzáctně slovutnými obyvateli svými celé slavné město ctí a velebí, co pak já ale učiniti mám? Mám se sice podle rady mně skrze vnuknutí od blahoslavené Panny Marie dané k vzáctně slovutným obyvatelům brnenským připojiti a spolu s nimi tebe ctíti a velebiti, poněvadž pak ale dlé naučení svatého Bernardýna: *Veneranda potius es silentio, quae sufficienter laudari non potes eloquio,* ctěná radějíc a velebená máš býti v tiché mlčendlivosti, protože dostatečně nelzeš chválená býti s vejřecností, tedy já nětco více o tobě mluvíti se oslejchám, ale raději řeč mou zavírám a tobě před Bohem i celým světem připovídám, že tebe skrze celý čas mého ostatního živobyť v tiché mlčendlivosti chci ctíti a velebiti, však ale, ó blahoslavená Panno Maria, abych před dokonáním mého sprostého kázání ještě jednou na rozchodnou žádost a prosbu jménem všech netoliko slavného města brnenského, ale i také celého Markrabství moravského obyvatelův s nejhlubší ponížeností mohl složiti.

Před tebou naše potřebnost skrytá není, ale ty o tom velmi dobře víš, kterak my, ubozí hříšníci, od našich nepřátelův až po dnešní den násilí a pronasledování trpíme, takže každé okamžení mezi nádejí a bázní postavený jsme, abychme snad pro hříchy a nepravosti naše dlé spravedlivého soudu a dopuštění božího budoucně ještě

větším trápením a soužením nežli prve skrz nepřátelskou zuřivost navštívený nebyli. A protož tebe všickni vespolek poníženě s těmito nyní běžící rok vyznamenávajícími slovy prosíme:

Virgo DeI, esto reglae Vrbls brVnensIs et MarChIonatVs nostrI, VtI antea eras, proteCtrIX benIгна.

Požehnaná Panno Maria, budiž královského města brnenského a Markrabství našeho moravského tak, jako jsi předtím byla, opatrovnice dobrotivá.

Et nunc ora pro nobis, quoniam Virgo sancta es et timens Deum,⁽ⁿⁿ⁾ i nyní tedy oroduj za nás, nebt' ty jsi Panna svatá a bojící se Boha, *ut non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in aeternum,*^(oo) aby z ohledu tvého neskončeného dobrodiní neodcházela čest a chvála tvá od ust lidských, kteří v paměti míti budou moc tobě od Pána Boha danou na věky.

Vyžádej domu rakouskému od jednorozeného Syna tvého tu milost, aby prospíval a rozmnožen byl v plodu naší nejjasnější a nejmilostivější královny a dědičné paní Marie Terezie, jí pak ale vypros od Boha, aby on ji tak, jako Starého zákona Juditu *benedicat in virtute sua, ut ad nihilum per eam redigantur inimici nostri*, požehnal a posilnil v moci své, aby skrze ni každého času v nic obrácený byli nepřátelé naší.

Vt sVb tVa proteCtIone In ConstantI pletate Deo et tIbI pro tVa erga nos benIgnIitate gratI VIVaMVs

et fInIto hVIVs pertVrbatae VItae CVrsV aeterna paCe In Deo frVaMVr.

Abychme my, ubozí hříšníci, pod tvou ochranou v stálé pobožnosti Bohu i tobě za tvé nám proukázané dobrodiní zde vděčný život vedli a po dokonáném tohoto nepokojného života běhu věčného pokoje s tebou v Bohu užítí mohli. Amen.

(a) II Rg cap. 6, vers. 15, (b) in missa diei, (c) s. Bernardus sermone 4 de assumptione, (d) idem ibidem, (e) s. Bernardinus sermone 1, (f) Io cap. 5, vers. 7, (g) Lc cap. 16, vers. 4, (h) Idt cap. 13, vers. 23, (i) I Cor cap. 2, vers. 1, (k) I Cor cap. 7, vers. 12 /?/, (l) II Rg cap. 6, vers. 11, (m) s. Ambrosius sermone 80, (n) in litania Lauretana, (o) I Cor cap. 12, vers. 26, (p) s. Joannes Damascenus, oratio 2 de dormitione Deiparae, (q) s. Bernardus sermone de assumptione, (r) s. Joannes Damascenus, (s) Idt cap. 14, vers. 16, (t) Idt cap. 13, vers. 23, (u) ibidem, (x) Idt cap. 15, vers. 10, (y) ibidem, (z) II Cor cap. 1, vers. 3, (aa) Ps 126, vers. 1, (bb) Ios cap. 6, vers. 1, (cc) ibidem, (dd) I Mcc cap. 6, (ee) Mt cap. 8, vers. 9, (ff) IV Rg cap. 19, vers. 19, (gg) ibidem, (hh) s. Bernardus in Speculo de honestate vitae, cap. 8, (ii) Ct cap. 1, vers. 14, (kk) Sir 24. cap., (ll) Idt cap. 15, vers. 15,

3. 14. František Rafael Koliandr: Trojí čest od trojnásobní zásluhy zplozená a při slavnosti *jubilární* po 50 ti kněžstva prošlých lét opakovaných *primitiis* dvojíctihodného, velebného a vysoce učeného pána a v Kristu otce Pavla Františka Brodského z Žilova, rodiče z král. krajského města Písku, z řádu křížovníkův s červeným srdcem blahoslavených mučedníkův od pokání u svatého Kříže Většího v Starém Městě pražském kanovníka *regularního*, dobře zasloužilého v Bubnech a Klecanech *in spiritualibus administratora*, též velebné *canoniae* skutečného pána *seniora*..., Praha 1748

František Rafael Koliandr je poněkud svéráznou, zatím poměrně neznámou postavou českého kazatelství 18. století. Narodil se ve Starém Městě pražském 5. listopadu 1695. Tvrdil o sobě, že pochází z mexického rodu císaře Montezumy (posledního mexického panovníka před zabráním říše Španěly roku 1519). V dubnu roku 1737 se stal doktorem bohosloví. V letech 1719–1721 působil jako kaplan v Činěvsi na Nymbursku, následujících devět let pracoval v tomtéž postavení v Kostelci nad Černými lesy. Roku 1730 byl v Kostelci jmenován farářem, roku 1735 čestným děkanem. V závěru života působil ve vyšších duchovních úřadech, roku 1749 byl jmenován arcibiskupským vikářem, později apoštolským protonotářem. Zemřel 19. září 1759 v takřka celoživotním působišti v Kostelci nad Černými lesy.

Z jeho tvorby známe bohužel jediné kázání, slavnostní promluvu při oslavě kněžských druhotin (tzv. sekundice) křížovníka s červeným srdcem Pavla Františka Brodského z Žilova, kterou proslovl v chrámu svatého Kříže při klášteře křížovníků (cyriaků) v Praze na Starém Městě.

Kláster pražských cyriaků náležel mezi nejnavštěvovanější poutní místa v Praze 18. století. Poblíž kláštera bylo podle legendy vytaženo z Vltavy mrtvé tělo svatého Jana Nepomuckého, ve zdejším chrámu bylo údajně uloženo před jeho přenesením do chrámu svatého Víta.²⁰⁴ Křížovníci s červeným srdcem ale neorganizovali jen každoroční nepomucenské poutní slavnosti, vedle řady jiných povinností obstarávali i duchovní správu v obcích přiléhajících ze severu a

²⁰⁴ Z nepomucenských kázání, která v klášterním kostele sv. Kříže zaznívala, bylo několik promluv vydáno tiskem. Z nich je v novodobé edici zpřístupněna mimořádná promluva zlonického děkana Jana Adama Svobody (J. A. Svoboda, *Nový křížovník s červeným srdcem a nový mučedník od prolité v srdci krve svatý Jan Nepomucký*, Kladno 1996). O stavebním vývoji kláštera v 17. a 18. století: I. Kořán,

severozápadu k pražským městům. Mezi pražskými cyriaky byli v 18. století i známí spisovatelé. Probošt Štěpán František Náchodský (+ 1721) byl autorem jedné z českých barokních postil.²⁰⁵ Jejím specifikem byly nejrůznější zajímavé i prapodivné otázky související častokrát s textem Písma, s církevní historií nebo katechetikou a mnohdy učeně, mnohdy důmyslně, vtipně nebo sofistickovaně vystavěné odpovědi. Otázky a odpovědi vkládané do kázání Svaté všetečnosti sice většinou řešily poněkud okrajové problémy z hlediska teologie, ale zřetelně splňovaly hlavní cíl - probudit ve čtenáři větší zájem o duchovní problematiku. I z této stručné charakteristiky vysvítá, že Náchodského postila byla výrazně ovlivněna některými konceptuálními přístupy. Zároveň způsob všetečného dotazování přímo působil i na podobu mnohých dalších kázání; zřetelně je to patrné právě na Koliandrově promluvě. Vedle Náchodského náležel k významným řádovým kazatelům i Benedikt Josef Pretlik (+ 1756), jehož několik svátečních kázání vyšlo tiskem, mimo jiné i pozoruhodná promluva o českém tiskařství.²⁰⁶ Z cyriaků připomeňme také Jana Karla Rohna (+ 1799), který v letech 1764–1768 vydal čtyřdílný česko-latinsko-německý slovník; jeho význam jako předchůdce Jungmannova Slovníku není dosud doceněn, využití tohoto díla je dosud minimální.²⁰⁷

Klášteří chrám svatého Kříže, ve kterém zaznělo Koliandrovo kázání, byl vystavěn na místě starší stavby podle projektu architekta Martina Allia roku 1692. Klášter bohužel nepřečkal josefínské reformy, byl zrušen roku 1783. Do dnešní doby se nic nezachovalo ani z kostela, ani z jiných budov komplexu. Místo zcela ztratilo svůj duchovní ráz, v současnosti tu stojí hotel Intercontinental.

Slavnosti kněžských druhotin (tedy oslava padesátého výročí od uděleného kněžského svěcení) náležely (a stále náleží) k nejvýznamnějším událostem v životě duchovních. Opakované složení kněžských slibů symbolicky završuje duchovní úsilí jedince, je jakousi duchovní obdobou zlaté svatby. Součástí slavnosti bylo pochopitelně vedle mše také kázání. Kazatele obvykle vybíral oslavenec, nejčastěji jím byl jeho blízký přítel z řad duchovních, v případě řeholníků mnohdy zkušený řádový kazatel. Tento typ duchovních řečí byl vydáván tiskem jen zcela ojediněle,

Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku, Umění XVI., 1968, s. 173–195; srov. též: A. Novotný, U staropražských cyriaků čili Kronika zaniklého kláštera 1256–1925, Praha 2002.

²⁰⁵ Š. F. Náchodský, Sancta curiositas, to jest Svatá všetečnost..., Praha 1707 (Knihopis č. 6002).

²⁰⁶ B. J. Pretlik, Lingua trium saeculorum..., Praha 1740 (Knihopis č. 14 362).

pokud některé z kázání výjimečně vyšlo, představovalo do budoucna důležitý inspirační vzor. Při přípravě sekundárních kázání většina řečníků využívala především svých zkušeností z přípravy svátečních promluv. Protože základem řeči měla být chvála života oslavence, přibližoval se tento typ promluv také jedné z částí pohřebního kázání, takzvanému laudatiu. Navíc se od řečníka očekávalo, že svou řeč proloží osobním svědectvím či vzpomínkou na významnou událost ze života oslavence, případně že ji okoření alespoň špetkou vtipu.

Pavel František Brodský z Žilova náležel k významným osobnostem pražského kláštera cyriaků. Jak vyplývá i z kázání, působil nejen jako kněz ve farnostech přiléhajících k pražským městům, ale v roce 1709 byl po již vzpomenutém Štěpánu Náchodském zvolen proboštem kláštera. Z kázání se pochopitelně nedozvíme, že jeho předčasný odchod z proboštské funkce byl zapříčiněn především mimořádně špatnou finanční situací kláštera, do které se za jeho a Náchodského působení dostal.²⁰⁸ O celou generaci mladšího Františka Rafaela Koliandra si oslavenec vyvolil k slavnostní promluvě jako svého dlouholetého přítele a duchovního žáka; jak vyplývá z kázání, Brodský pomáhal formovat Koliandrovu názory na svět již od útlého dětství a zřejmě na něj měl i značný vliv při rozhodování o vstupu do semináře.

Koliandrovo kázání je založeno na rozpracování dvou větších nápadů nebo konceptů a na tříšti metafor a slovních hříček, jimž se částečně podřídila i osnova kázání. Prvním rozpracovaným konceptem je promyšleně konstruované hledání té skupiny obyvatel, která je hodná cti a důstojnosti. Putování mezi ženami a různými profesními skupinami a stylizovaný pokus o jejich vzájemné srovnání z pohledu cti a důstojnosti může snad vzdáleně připomenout Komenského Labyrint světa, ale daleko spíše je blízkým odrazem kázání Ondřeje Františka de Waldta na den svatého Jana Křtitele nebo promluvy augustiniána Kolmana Hendla z pražských Emauz;²⁰⁹ ženská otázka je u de Waldta i Hendla nastolena se sarkasmem, který je typický i pro výrazně stručnějšího Koliandra. V podstatě je Koliandrovo hledání ctihodné a důstojné skupiny důmyslným hledáním tématu a jeho oznámením (propositio). Duchovní byli běžně titulováni jako dvojctihodní; Koliandrův druhý koncept spočívá

²⁰⁷ J. K. Rohn, *Nomenclator, to jest Jmenovatel aneb rozličných jmen jak v české, tak i v německé řeči oznamitel...*, Praha 1764–1768 (Knihopis č. 14 865).

²⁰⁸ / F. Ekert, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy*, díl II., Praha 1884, s. 444–445.

²⁰⁹ De Waldtovo kázání vyšlo naposledy ve výboru *Malý svět jest člověk*, Praha 1995, s. 45–60; Hendlovo kázání bylo v nové době vydáno ve výboru *Vítr jest život člověka*, Praha 2000, s. 90–103.

v překvapivém a hravém rozšíření oslavencova titulu o třetí ctnost za pomoci alegorie třech ročních období a zároveň tří životních etap oslavence. Rozvinutí tohoto nápadu, jenž byl ve 40. letech 18. století ještě pokládán za patřičně vtipný, věnuje Koliandr celou stat'. Z tříšestě nápadů a slovních hříček jen upozorňujeme na několikavrstevné užití slova a jména (p)Písek: pro kazatele je to jednak místo narození oslavence, tedy symbol minulosti, jednak označení nepřilíš úrodné, ale o to prospěšnější půdy, tedy symbol životního snažení oslavence, a proto i přítomnosti, jednak označení hrobu a prachu, tedy budoucnosti, která očekává tělo. V té době běžná je i hra s podobou jména oslavence („Brodský se brodil“).

Za mimořádně zdařilé považujeme srovnání oslavence převážejícího přes Vltavu na loďce hostie (tj. tělo Páně) se svatým Kryštofem nesoucím božské dítě přes řeku. Chvalořeč o životě oslavence jako by pevněji svíral motiv podzimu: je to nejen čas symbolizující stáří, ale i čas Brodského narození. Kazatel svůj výklad příliš nezatěžuje citáty, ale pokud je použije, pak jich pokládá za sebou hned několik s podobným vyzněním. Ze starozákonních citátů zaujme zejména jen zřídkačky připomínaná postava stařečka Barzilaje (Druhá kniha královská, 17–19). Kazatel ji využil i v závěrečném veršovaném oslovení oslavence („Aj, aj, aj, dobře se měj, velebný starečku Berzellai“); podobně hravé veršování v próze nalezneme i na samém počátku této promluvy (čest - pěst - jest). V tomto případě neumělé veršovánky vlastně nahrazují přísloví, měly na počátku a v samém konci promluvy překvapit, zaujmout, snad i rozesmát posluchače. Závěr promluvy poněkud vybočuje z veselého a chvalořečného tónu kázání. Smrtelnost je tu v dobovém pojetí citlivě připomenuta mnohokrát se opakujícím, zvukově výrazným memento, pamatuj, které je vkomponováno i do závěrečné prosby.

Vliv Koliandrova kázání na jiné sekundární promluvy byl zřejmě omezen na dobu následujících deseti, maximálně patnácti let. Duchovním řečníkům konce 60. a 70. let muselo již připadat jako krajně nevhodné a nedůstojné. Text se zřejmě dochoval v šesti exemplářích, pro naši edici jsme vycházeli z výtisku uloženého ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů (sign. F K V 37).

/text kázání:/

Amice, ascende superius et tunc habebis laudem.

Lucae 14. cap.

Příteli, posedni vejše, a tehdáž budeš míti čest.

Komu čest, tomu čest, a komu pěst, tomu pěst. Dobrému čest, zlému pěst, aniž mé řeči začátek bez gruntu Písma jest. Nebo svatý Pavel apoštol v epištole své k Římanům v třinácté kapitole napsal: *Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem*, dávejte tedy jednomukaždému to, co jemu patří, komu daň, tomu daň, komu clo, tomu clo, komu bázeň, tomu bázeň, komu čest, tomu čest. Králi daň, vrchnosti clo, Bohu a vrchním bázeň, poctivému muži čest a zradnému člověku pěst.

Ale, důstojně velební páni *regulares canonici* křížovníci s červeným srdcem, já vím, že svatá všetečnost již před drahnými časy u vás se počala a již i v druhém dílu se narodila a na světlo vyšla, bude mně tedy taky dovoleno tu jednu svatovšetečnou otázku z knihy Daňhela proroka v kapitole třinácté podat, totiž: *Quis esset honorabilior omnium?* kdo by byl ctihodnější nad jiné? Chci říct, komu a jakému stavu, věku, pohlaví, ouřadu aneb povolání větší čest před jinýma patří? Že králi a knížeti země první čest mezi lidmi má od jeho *vasalův* prokazovaná býti, to mně žádnéj vyvrácti nebude, neb sám Duch svatý skrze pero svatého Pavla v první epištole v kapitole druhé praví: *Deum timete et regem honorificate*, Boha se bojte a krále v uctivosti mějte. Komu ale po králi první mezi lidmi čest daná býti má? Největší sice ctižádost na sobě viděti dává pobožné pohlaví ženské aneb, jak jej nynější *politici*, vzáctnej, vznešenej, veleslavnej *frauenzimmer*, aneb jak jej Němci, *anbethens-würdiges Frauenzimmer*, jménují, a k tomu sobě dělají starou ihned z ráje *praetensí*: *Eritis sicut dii*, budete jako bohové. A ten cti kouř, ten hadí čmoud tak se toho dobrého pohlaví přidržel, že ještě po tolika tisících létech až podnes nemůže vyvětrati. První místo *praetendýrujou* při tabuli, první místo ve voze, první místo na procházce, první místo v tanci, první místo v regírunku v domě a bojuje mnohá paníčka deset, patnáct lét s manželem o regírunk, dá se bít, za vlasy rvát, ze schodu šmejkat, až manžel vším tím unavenej posledně ustoupí a to činí, co jeho *regentka* poroučí, a musela by to *capitalní* chyba býti, aby manžel v domě mimo vůle paní něco nařídil, ke všemu musí míti *consens* své milosti, své vrchnosti. Ale kdo je tý tak veliké chyby příčina? Pán Bůh ne, nebo on praví k ženě v Prvních knihách Mojžíšových v třetí kapitole: *Sub potestate viri eris et ipse dominabitur tui*, pod mocí muže budeš a on bude panovati nad tebou. Svatý Pavel ne, nebo on píše k svému Týtovi v druhé kapitole o ženách: *Subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum*

Dei, poddané mají býti ženy mužům svým, aby nebylo rouháno slovo boží. *N. B.* Paničky, to je spasitelná pro vás lekcí. A zase v Prvním Korintským v jedenácté kapitole: *Non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum*, není stvořenéj muž pro ženu, ale žena pro muže. Kdo je tedy té chyby vinen, že všechno s ženama naruby se děje? Ony paničky taky nejsou vinny, nebo když se jim ten klenot zlaté první cti obětuje a mocí strká, byly by pošetilé, aby k němu ruce neztáhly a jej nepřijaly. Kdo tedy? Odpovídám, že sami mužové, kteří tomu pohlaví tůze pochlebují a svým časem i modlářství provozují, říkajíce: *Mio idolo*, má modlo, můj bůžku! Ó zženilí Sardanapalové! Ale, milé paničky, ta je *politika* převráceného světa, není tomu tak, jak vám pochlebujou vaši Šalomounkové. Ale *manum de tabula!* Aby snad *caraphinku* nepřevrh, ocet nerozlil a ty *Amasonky* i jejich milovníky proti sobě nepopudil, aniž sem já do Prahy přijel s ženama bojovati, ani k tomu schopný nejsem, neb kdyby jednakaždá toliko špendlik na mě hodila, musel by hrob můj vyšší nežli Lorentzberg býti. Komu čest, tomu čest, i paničkám buď jejich příslušná čest, neb já o první toliko cti jedním, komu ta daná býti má. O takovou se ozejvají v zákoně zběhlí a v Písmě povědomí učitelové, dlé onoho *scientia inflat*, to jest, jak tomu svatý Bernard rozumí a vykládá: *Scientia sine pietate inflat, pietas sine scientia errat*,^(a) umění (rozumějí) bez náboženství pejchou nadýmá, takové od pejchy k poniženosti vzbuzuje v dnešním svatém evanjelium, když je napomíná, aby pozvaní na nějakou svadbu sobě prvních míst nevyvolovali, ale na poslední místo se posadili. O takových mluví u svatého Matouše v dvacáté třetí kapitole: *Dilatant enim phylacteria sua, amant primos accubitus in caenis et primas cathedras in synagogis et salutationes in foro et volunt vocari rabbi*, rozšiřujou pláště své, milujou první místa při hodech a první stolice ve školách a pozdravování na rynku a chtějí jménovani býti mistři. Ale to jsou toliko ti, kteří sami sobě zdají se býti moudří a jinýma pohrdají, marní sadilkové a žádní mudráčkové. Pravá moudrost jakožto ctnost podle vejkladu svrch dotčenýho nedá se tomu pyžmovému povětrí nakaziti. Po zákonicích na *theatrum* první cti viděti se dávají v právích zběhlí a v řízení zemském i městském povědomí *juristové*, dlé onoho: *Galenus dat opes, sed Justinianus honores*, lékařství obohacuje, ale právo oslavuje. Dále *praetendýrujou* první čest páni *medici* a kunštu lékařského profesorové, představujíc pro sebe text *Ecclesiastici: Honora medicum*,^(b) cti lékaře, a zase: *Da locum medico*, dej místo lékaři. Za níma pro tu mastnou cti skývu ozejvají se páni *philosophi*, o kterých píše *Plato de republica: Tunc demum bene humanis cum rebus agetur, dum vel reges*

philosophabunt, vel philosophi regnabunt, tenkrát budou na světě zlata léta, když nebo králové budou mudrovati, anebo mudrci budou královati. Je pravda, že všichni ti ctihodní jsou a čest zasluhujou, mají čest svou páni *cameralistae, politici, statistae*, udatní *Bellony* synové, hvězdáři, všechny svobodné umění, všechny chválitebné a umělé řemesla a umělé, ctnostně prováděné obchodové, ale komu to zlaté jablko první cti dané býti má? Kdybych já *Paridem* byl, nedal bych jej žádné krásné *Venuši*, žádné po panování dychtící *Junoně*, žádné po zvěři se shánící *Dianě*, ale dal bych jej urozenosti a čistotě panenské, dal bych jej umělému a pracovitému kněžstvu, dal bych jej velebné a zásluhama ozdobené starosti, to jest, dlé mého zdání, první čest patří muži urozenému v panenské zdrženlivosti a čistotě, od mladosti své bez ouhony zachovalému, pracovitým ouřadem kněžským a vysokým uměním ozdobenému a velebnou starostí od Boha korunovanému. A hle, takový se nám mezi jinými představuje dnes na velebně důstojným, urozeným a vysoce učeným pánu *jubilárním primitiantovi*, pánu a v Kristu duchovním otcí Pavlovi Františkovi Brodským z Žilova, *regularním* kanovníku a křížovníku s červeným srdcem svatých mučedníkův od pokání, dnes v padesáti létech druhém místrovi. Řeknu tedy, že ten velebný muž a pán netoliko je dvojitý, ale i trojctihodný, ponejprv ctihodný pro své urozené zplození a čisté panenské obcování, podruhé ctihodný pro své práci nabyté vysoké umění a vysoký kněžský ouřad, potřetí ctihodný pro svůj velebný a chvalitebně dočkalý starý věk. Jeho urozenost a čistou zdrženlivost přirovnám k květoucímu jaru, jeho nabyté umění a ouřad kněžský k pracovitému létu, jeho velebnou starost k ourodnému podzimku. V té trojí jeho cti když nejvyššího Boha nejvyšší čest vyhledávati budu, za trpělivost žádám.

Amice, ascende superius et tunc habebis laudem.

Lucae 14. cap.

Příteli, posedni vejše a tehďáž budeš míti čest.

Oedipe, starý hádači, pověz nám, který *quartal* v roce máš nejkrášší? A musí se *nolens volens* přiznati, že není krásšího nad veselej, srdce, mysl, zrak, sluch, čuch a všechny smysle lidské obveselující *quartal* jarní. A jistě nemůže nic tak srdce lidské zajmouti jako smějící se jaro, kde mrzutá a melancholická zima svýma katary, kašlem, podágy, petečema a fryzlema i jinýma životu lidskému ubližujícíma, nebezpečnýma nemocma do *Zembly* a *Siberie* odešla a zdravému jarnímu povětří

plac udělá, když zem svůj zimní kožích sněhem, jiním, ledem futrovanej skládá a jarní šaty květovaného *progradu, parterra*, zlato- a stříbrohlavu oblíká, kde ne více studení, na nose se hnízdící hejlové, ale přívětiví slyšeti se dávají zpěvaví slavičkové, sluch lidský lechtají od studánek svých běžící a líbý zvuk vydávající potučkové, vůni lidskou zajímají tak mnohé a rozličné květiny, především pak svou radost a potěšení, svou rozkoš a zalíbení na sobě viděti dávají lidské oči, když takové krásy pokladem hojně obohacené pozorují zahrady a louky, *prata rident*, louky se smějou, zahrady pyšnější s tak rozdílnýma barevnýma tulipány, nad sních bělejšíma narcisy, v modrosti i samému nebi trucujícím hyacinty, takže ani krásou své nebeské nevěsty spokojiti se nedal nebeský Ženich, ale aby krása její krásou květin rozmnožená byla, ji do zahrady zůve: *Veni in hortum meum, soror, mea sponsa*, pod' do zahrady mé, sestro, má nevěsto, *flores apparuerunt in terra nostra*,^(c) kvítko se ukázalo v zemi naší; ano, když krásu její jadrně a tak téměř v jednom obsazení vypsati chtěl, ji k zahradě květné a zavřené připodobnil: *Hortus conclusus, soror, mea sponsa, hortus conclusus*, zahrádka zavřená, sestra, má nevěsta, zahrádka zavřená. Dostis již *peroríroval* o veselosti času jarního, o radosti smyslův lidských, obzvláště pak o zraku, o patření tisíc rozličností krásných květin dostis *peroríroval, Oedipe!* Ale jedna otázka táhne druhou. Který jsou těch krásných květin rodičové? jaká vlast? Odpovídá: Otec je veselý a k nám se navracující slunce, matka je bujná a tučná země, vlast je zahrada.

Ale já vím jeden kvítek, který ne z jara, ale na podzim vykvětl, jeho matka je ne tučná, bujná, ale písčovitá země, a předci v kráse, vůni a trvanlivosti všechny jarní zahradní kvítky předchází; ten krásný květ já dnešního *jubilárního* pána *primitianta* nazývám, jehožto krása zásluh a vůně ctnosti a dobré pověsti zahradu církve svatě pěkně ozdobila. Narodil se v jaru, ale na podzim léta 1672 dne 17. října, na den svatého *Florentina*, to jest květného, z urozeného a šlechtěného manželstva pána Petra Antonína z Žilova, urozeného vladyky a opatrného radního, matky paní Anny. Jeho vlast není bujná neb tučná zahradní země, ale písek, totiž královské město Písek, a ta je ta ourodná a šťastná země, na které vzešel ten neuvadlý ctnosti květ, jehožto pověsti vůně a krása ani od zimy převrácené tohoto světa *politiky*, ani od mrazivých větrův zlých příležitostí, který tomu mladému věku největší škody dělají, nemohla spálená, ba ani zemdlená býti. Pole písčové, ale modré a zlaté, nebo nese ten rod urozených vladykův z Žilova v štítu svém modré pole a na něm tři zlaté jetele. A medle, co jeho modrost nežli ustavičné nebeských věcí rozmejšlování a po něm

toužení? Co tři zlaté jetele nežli tři zlaté božské ctnosti k trojjedinému Bohu vyznamenávají? A neměl na tom dost ten na ourodném písku zrostlý urozený kvítek, aby toliko vůni božských ctností ze sebe vydával, ale vynasnážoval se i v jiných ctnostech, moudrosti, střídmosti, spravedlnosti, pokoře, tichosti a obzvláště v anjelské čistotě a zdrženlivosti, prospěch činiti, růsti a se rozmáhati, až posledně na vrch dokonalosti vystoupil, z kterého, jak se v Pánu Bohu pobožně důvěřuji, ne dolu do světských marností, ale z vrchu ctnosti na vrch věčného blahoslavenství vystoupí.

Synagoga židovská aneb Starý zákon tak byl na panenskou zdrženlivost a anjelskou čistotu neurodný, že se zdálo, jako by mráz na květ panenství padnul, jej spálil a zkazil, celá téměř podstata vezdejšího blahoslavenství založená býti se zdála na manželství, celé požehnání v dítkách, takže přísloví povstalo mezi syny izrahelskými: *Beatus, qui habet semen in Sion et domesticos in Jerusalem*, blahoslavený, kdo má syny své na Sionu a domácí své v Jeruzalémě. Tak blahoslavenou se býti pravila Lia, když syna svého Asser porodila, řkouc: *Hoc pro beatitudine mea, beatam quippe me dicent mulieres,*^(d) to buď blahoslavenství mé, a jistě blahoslavenou mě nazývati budou ženy. Žalmista Páně když blahoslaveného člověka vypisuje, od manželky a dítek jej chválí: *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuae,*^(e) manželka tvá jako hojný vinný kmen v bocích domu tvého, a dále: *Filii tui sicut novellae olivarum in circuitu mensae tuae*, synové tvoji jako mladistvé olivy vůkol stolu tvého. A dokládá: *Ecce, sic benedicetur homo, qui timet Dominum, benedicat tibi Dominus ex Sion et videas filios filiorum tuorum, pacem super Israel*, ejhle, tak požehnaný bude člověk bojící se Boha, požehnej tobě Bůh ze Sionu, abys viděl syny synův tvých, pokoj v Izraeli. Ale proč to tak? Odpovídám, že Starý zákon byl jako tesklivá zima, která mimo květu manželstva, totiž dítek, žádné květiny nevydávala. Bůh, ačkoliv je sám v sobě *incommutabilis*, nezměnitelný, který sám o sobě praví: *Ego Dominus et non mutor*, já Pán a neměním se, předce *quo ad nos etc.*, viděl se býti lidem tuze přísný a jako netrpělivý, když dost malé provinění ihned tuze trestal, čehož v Starém písmě hustí jsou příkladové. Ale jak se přiblížilo veselé jaro Nového zákona, jak se ukázalo krásné a vonné kvítí panenské čistoty, nejčistší Panna Maria, čistej její ženich svatý Jozef, anjelský paníc svatý Jan Křtitel, anjelský mládenec svatý Jan Evanjelista, panický apoštol svatý Pavel, panenský mučedník svatý Štěpán, tu hned Bůh jako krásou a vůni těch kvítkův změněnej, tvář prv přísnou v líbeznou, trest v milost, moc panování v otcovskou lásku proměnil. Proč Marii Pannu za svou matku, svatého

Jozefa za svého pěstouna vyvolil? Proč svatého Jana Křtitele nad všechny syny ženské vyzdvihnul? Proč svatému Janovi Evanjelistovi na prsách svých odpočívati dovolil? Proč svatého Pavla za vyvolenou nádobu svému svatému jménu připravil? Proč svatému Štěpánovi nebe otevřené ukázal? Protože všichni ti panny a panicové byli, a tím chtěl Bůh, jako jemu na nebi sloužejí čistí anjelští duchové, aby tak jemu taky zde na zemi od čistých těl, duší a mysli slouženo bylo. Tři mrtvých, jak čteme v Novém zákoně, z mrtvých vzkřísil a k životu navrátil Kristus Ježíš: Lazara (u svatého Jana v jedenácté kapitole), dceru knížete *synagogy Gagry* (u svatého Matouše v deváté kapitole) a mládence u města Naim (u svatého Lukáše v sedmé kapitole). Prvního, totiž Lazara, nazýval *amicum*, přítele, a smrt jeho snem: *Lazarus, amicus noster, dormit, sed eamus et a somno suscitemus eum*, Lazar, přítel náš, spí, ale jdeme a ze sna probudíme jej. O dceři knížete: *Non est mortua, sed dormit*, praví: Neumřela děvče, ale spí. K mládenci v Naimu ne jako k mrtvému, ale jako k živému mluví: *Adolescens, tibi dico, surge*. Hle, ti dva byli čistí panicové a ona nevinná panenka. Jednoho z nich přítelem nazývá, ke dvěma jako k živým mluví, jako by mládenci a panny neumírali, ale toliko usnuli. Ó šťastná zdrženlivost! ó anjelská čistoty nesmrtnost přátelstvím Kristovým ozdobená! Mojžíš, služebník boží a veliký lidu izrahelského vůdce, když na horu svatou Sinaj vstupoval, viděl tam hořící keř, a když na ten hořící keř pozorně patřil, viděl, že keř ten pořád sice hoří, ale v celosti a své zelenosti zůstává, protože mluvil sám k sobě (v druhé Mojžíšově v třetí kapitole): *Vadam et videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus*, půjdu a uhlídám to veliké vidění, proč neshořuje keř. A když tak dále přistupoval ke kři, i zavolal na něj z toho kře Bůh: *Ne appropies huc*, nepřistupuj sem, Mojžíši, ale *solve calceamenta tua, locus enim, in quo stas, terra sancta est*, zůj obuvi tvé, nebo místo, na kterém stojíš, země svatá jest. Že hořící, avšak neshořící keř vyznamenával neporušené panenství Marie Panny, učí nás církve svatá, když takto zpívá: *Rubum, quem viderat Moyses incombustum, agnovimus tuam laudabilem virginitatem, sancta Dei Genitrix*, keř, který viděl Mojžíš neshořelej, uznáváme tvé chvalitebné panenství, svatá boží Rodičko. Ale proč ta země, na které Mojžíš stojí, svatou se jmenuje, aneb proč Mojžíšovi dovoleno není tu zem nežli bosýma nohama šlapat? Ať mnohých svatých Otcův a Písma svatého vykládačův opustím, jednoho za všechny panenství ctitele a pobožného *contemplanta* uvádím, který tuto toho dává příčinu. Totiž přezvěděl vševědoucí Bůh, dí on, že na té hoře Sinaj někdy tělo jeho milé a čisté nevěsty svaté Kateřiny Alexandrinské skrze ruce anjelské pohřbeno

bude, proto dovoliti nechtěl, aby to místo svaté a panenskému pohřbu připravené mělo od Mojžíše s obuví pošlapáno býti.

Zeptají se lásky vaše, proč důstojně velebný *jubilarní* dnešní pán *primitiant* tak krásného věku v čerstvosti těla, v zdravé mysli, bez jakých velkých a nebezpečných nemocí dočkal, že Bohu, stvořiteli svému, *sacrificium laudis*, oběť chvály a díkůvčinění ještě po padesáti létech svého chvalitebně vykonaného kněžstva vzdávati může? Odpovídám, že jeho anjelské čistoty a panenské zdrženlivosti slib jej, tak řkouc, nesmrtného učinil; aniž má řeč prázdné nějaké pochlebování jest, neb co mnozí o něm ze slyšení vědějí, to já ze zkušenosti mám, jsa celého téměř běhu jeho důstojného kněžstva povědom. Viděti se na tvář jeho a obličej vřady dala nějaká vážnost, v očích stydlivost, v ustech opatrnost, skrovnost a všech dobrých povah, mravův obsazení a shromáždění, že všichni ctnosti milovníci na něm vzdělání své a dobrý příklad naleznouti mohli, naproti tomu žádný, jakkoliv nemravnosti oddaný, nesměl se opovážiti před ním nějaké i malé nepřikladné a *Venuší* zapáchající slovo promluvit, a tak jednomu očitému svědku více se věřiti může nežli třem slyšicím. To se rádi přiznají ti, kteří s ním obcovati štěstí měli, anobrž ani ti církve a kněžstva nepřátelé nic při něm nenalezli, v čem by jej stíhati mohli, a ta je první toho vonného a na písku vzešlého, totiž v královském městě Písku narozeného, kvítka čest a chvála. Je pravda, že tučná a od tuku zbujněná zem hojnější zrno vydává nežli písečná, ale taky všichni hospodáři k tomu se přiznati musejí, že tučná zem mnohý neřádný zrost a všeliké obilí udusující trávy, jaké jsou metlice, vohnice, černidlo, šveřepec stoklasa *etc.* vydává, kde naproti tomu zem písečná vejsypné snopy a čisté zrno poskytuje. Ale od veselého jara k pracovitému létu, od urozenosti a čistoty k důstojnému a nad ouřad anjelský velebnějšímu ouřadu kněžskému přistupme.

Co je léto? Léto jest čas práce a robot, čas potu a unavení, čas mozolův a pečování. Duch svatý v příslovích Šalomounových v kapitole šesté posílá lenivého člověka k brabenci, aby se od něho pracem a hospodářství učil: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias ejus et disce sapientiam*, jdi k brabenci, ó lenochu, pozoruj cesty jeho a uč se moudrosti, *parat in aestate cibum sibi et congregat in messe, quod comedit*, nebo připravuje v létě pokrm sobě a shromáždí v čas žně potravu svou. V létě hospodář kupuje srpy, brousí kosy, ozbranuje podavky, připravuje hřebčiny, seká, žne, váže, mandeluje a do stodol sváží. Co je ouřad nějakého dělníka v létě, to je ouřad na poli církve pracujícího kněžstva. Samá božská pravda Kristus Ježíš tam u svatého Matouše v deváté kapitole směřuje, řka: *Messis quidem multa, operarii*

autem pauci, rogate ergo Dominum messis, ut mittat operarios in messem suam, žeň sice mnohá je, ale dělníkův málo, prostě tedy Pána žně, aby poslal dělníky na žeň svou. Kteří jsou ti dělníci, jenž na žněch božských a církevních pracovati mají? A odpovídá u téhož evanjelisty: *Messores autem angeli sunt*, ženci ti jsou anjelé. Co ale skrze ty anjele rozumí nežli s anjelskou čistotou se stkvějící v povolání svém pracovitě kněžstvo: *Mittet Filius hominis angelos suos et colligent de regno ejus omnia scandala*, pošle Syn člověka anjely svý a seberou z království jeho všeliká pohoršení. Svätý Řehoř praví: *Saepe in sacro eloquio regnum caelorum praesentis temporis ecclesia dicitur, neque enim in illo regno beatitudinis, in quo pax summa est, inveniri scandala poterunt, quae colligantur,*⁽¹⁾ začastý v Písmě svätém království nebeské církve svatá se jménuje, aniž v témž království blahoslaveném, v kterém největší svornost jest, pohoršení se nacházeti mohou, které by sbírané byly. Z čehož následuje, že jako skrze království nebeské církve, tak skrze žence anjely kněžstvo se rozumí. K těm pracem připravujou sebe skrze pilné *studýrování*, nabyté umění a moudrosti, aby uměli to pole církve zdělávati, kóukol od pšenice odděliti. Zdělávají pak jej skrze mnohá těla i mysle práce a unavení, zvorávají skrze horlivé kázání a napominání, zasívají semenem slova božího, vykořenují od kacířův nasitej kóukol skrze článkův víry vysvětlování, zavlažujou velebnýma svátostma, za požehnaný zrušt obětujou nejčistší Bohu milou novozákonní oběť, shromážd'ujou do nebeských stodol, když nemocné k šťastné smrti schopné činějí a na věčnost umirající doprovázejí. Nyní já tobě tisíckrát *gratulíruji*, vyborný Kristův dělníku, velebný *jubilarní* pane *primitiante*, z tvých skrze celých padesát lét vykonaných chvalitebných duchovních v církvi svätý práci připravil jsi sebe a jako přepásal, když vysokým jak lidským, tak božským uměním sebe opatřil, učiněn jsa *philosophiae* místrem, aby pak všechny překážky světské od sebe odcizil, do této sväté kanovnícké řeholi léta 1696 vstoupil. Aby pak Bůh jeho apoštolské práce požehnal, léta 1698 první nejsvětější oběť mše svätý Pánu Bohu obětoval. Léta 1700 jsem jeho ponejprv znáti se učil, když mé mladé pětiletá kolena před velebností a důstojností jeho kněžskou se ponejprv skloňovaly a téměř ještě nemluvná usta má jeho čisté anjelské, kněžské pracovitě ruce líbaly, potom bylo mé časté při jeho mše svätý obětování ministrování, od toho pak času až do mého mužského věku a kněžského povolání bylo mé časté s ním obcování, život jeho byl mé pravidlo, *qui laetificabat juventutem meam*, které obveselovalo a utvrzovalo mladost mou. O jeho tvrdých a prospěšných kněžských pracích nechce-li k chvále své a jeho cti mluvíti velebná kanonie zdejší,

bude mluvíti, chváliti a ohlašovati farství klecanské, kde celých sedm lét jako za Rachel pracoval a sloužil milující Jakub, a ne bez oučinku, nebo vidíce jeho velební páni bratří jeho v rodu urozenost, v duchu řeholní horlivost, v mysli čistotu, v prácech neunavitedlnost, v mravích vážnost, v ctnostech dokonalost a k řízení schopnost, jej k své nejvyšší proboštské hodnosti vyzdvíhli, jedině žádostiví jsou pod tím důstojně velebným vrchním svého dokonalého *contentu* a mysle upokojení užítí. Ale ne dlouho to potěšení velebným pánům bratrům trvalo, když sotva tři léta vyběhly, on, zamilovanej Kristův dělník, hodnosti té s ustrnutím všech *vale* davše, důstojnost takovou ze sebe složil a na žeň Kristovou opět se navrátil. *Condoliruji* vám, důstojně velební páni, k ztratě tak laskavého otce, ale naproti štěstí vám vinšuju, farníci bubencký, k nabytí tak potřebného duchovního pastýře. Tuť zase ten zkušený Kristův dělník celých devatenáct lét neunavitedlně pracoval, Bubny, Holejšovice a vrchy vinice v horku, zimě, větru, déšti a začastý až pod bedra v sněhu velebný Brodský se brodil a pachtoval, tak když jsem začastý v tom apoštolském povolání k nemocným toho velebného Pavla s svým již dávno v Pánu usnulým kostelním služebníkem Pavlem běhati viděl a spolu ve všem tom unavení veselou tvář spatřil, připadlo mně na mysl to, co žalmista Páně v žalmu osmnáctém zapsal: *Exultavit ut gigas ad currendam viam*, veselil se jako obr k běžení cesty. Písmo svatý začastý a zhusta o obřích zmínku dělá, historie církevní a životy svatých taky o jednom křesťanském obru, totiž o svatém Kryštofovi, mluvějí a povídají, že ten svatý muž, jsouc těla silného a postavy vysoké, při nějaké řece zůstával a chudý lidi, které neměli, čím od přivozu platit, on darmo a z lásky křesťanské na své silné ramena bral a z jednoho břehu na druhý přenášel. Kterážto křesťanská láska a dobročinnost tak se Bohu zalíbila, že jest jej oučastného a hodného učinil, aby i Syna božího v způsobu nějakýho pacholátka přenesl, což až posaváde staré i nové malování na obrazích toho svatého představuje. Takovýho křesťanskýho a apoštolskýho obra vidím na dnešním *jubilárním* pánu *primitiantovi*; kolikrát on Krista Spasitele v nejsvětější oltární svátosti přes rozvodněnou řeku Moldavu brzo odtud na Letně, brzo přes velký ostrov do Buben, brzo u Holejšovic na okolní vinice z lásky nemocných křesťanův, začasté i s nebezpečenství svého života přenášel? Mlčím o jiném, téměř každodenním velebných svátostí přísluhování. Mlčím o na kolik set, ba tisíc učiněných horlivých apoštolských kázáních a jiných kněžských prácích. Ať mluvějí bývalí farníci jeho jak bubencký, tak i klecanský, zdaliž na něm neměli celé mysle své upokojení a zadostučinění? Byl jim za příklad ctnosti, za zrcadlo dobrých

mravův, v horlivosti měli na něm apoštola Pavla, v poníženosti Františka, v pobožnosti Václava, v pracích Vojtěcha, v čistotě Jozefa, v mluvení i v mlčení Jana Nepomuckého, *omnibus omnia factus est*, kdo jej v svých duchovních potřebách jakého míti chtěl, takového nalezl.

Ale k třetímu přistupme *punctu*. *Amice, ascende superius et habebis laudem*,^(g) příteli, postoupni vejš a budeš míti čest. Svatého Matouše svátek je ourodného podzimku začátek. Opět všetečná otázka: *Oedipe*, který *quartal* roku je nejužitečnější, nejbohatší a živnosti lidské nejplatnější? Je pravda, že po mrzlavé a plačtivé zimě nic člověku příjemnějšího není jako krásné a veselé jaro. Zním se k tomu, jaro je krásný, ale téměř prázdný, obveseluje zrak rozličným kvítkův barvama, čuch vůněma, slůch ptákův zpěvama, ale žaludek prázdněj zanechává a mimo nejakých trav a salátův sotva co jiného dává, jaro je krásná mísa, ale na míse nic, jaro dává květ, léto zrůst, ale podzimek užitek. Jaro je jako *manufactura* krásných cajkův, léto je dílna aneb verkstat, kde takové skrze ruce řemeslníkův v šaty a oděvy se rozdělávají, ale podzimek je takových oděvův skutečné nošení a užívání. Jaro jsou zlaté a stříbrné doly, léto je mince, kde takové v peníze se rozdělávají, podzimek je pokladnice, kde takové k budoucí potřebě se skládají. Jaro nám něco připovídá, léto nám něco ukazuje, ale podzimek splňuje a dává, a tak patrně jest, že jaro je sice nejveselejší, léto nejpracovitější, ale podzimek nejbohatší a nejpotřebnější. V něm pyšnější stodoly s tučným obilným snopama, kvelby s rozličného chutného ovotce sortama, sklepy s rozličným vinejma sudama, a co člověk v létě prácně nashromáždil, toho v podzimku s radostí v rozkoších užívá. Nyní k našemu předsevzetí: co je k živnosti lidské ourodný podzimek, to je věku lidskému velebná starost. *Corona dignitatis* (praví Duch svatý v Příslovích v kapitole šestnácté) *est senectus, quae in viis justitiae invenitur*, koruna hodnosti je věk starý, která na cestách spravedlnosti nalezená bývá. V Zjevení svatého Jana v kapitole čtrnácté nalezám a čtu, kterak tak Beránek boží Kristus Ježíš k své službě, pohodlí a rozkoši vyvolil a vybral veliký zástup nevinné a nepoškvrněné mládeře sto čtyřycet čtyry tisícův, *qui cum mulieribus non sunt coinquinati*, kteří od žen poškvrnění nebyli, a ti vždycky okolo něho byli, za ním, kamkoliv šel, chodili a píseň novou, kterou žádný jiný zpívati nemohl, prozpěvovali. Ta byla veliká čest a štěstí té nevinné mládeře. Zase v týž kníze (kapitola čtvrtá) čtu: *In circuitu sedis sedilia vigintiquattuor et super thronos vigintiquattuor seniores circumamicti vestimentis albis et in capitibus eorum coronae aureae*, vůkol trůnu božího postaveno bylo

čtyřadvacet stolic a na nich čtyřadvacet starcův oblečených rouchem bílým a na hlavách jejich koruny zlaté. Nyní ať mně někdo poví, kteří z nich více od Boha poctěni byli, oni-li čistí a nevinní panicové, anebo oni velební starcové? Odpovídám, že poslední víc než první, starcové víc než panicové, a to z těchto příčin: ponejprv, kde tolik tisíc Beránek boží k své službě potřeboval mládencův, to schopní byli zastat čtyřadvacet starcův. Za druhé, ti mládencové sloužili Beránkovi Kristu jakožto Synu člověka, starcové jemu sloužili jakožto Synu božimu. Za třetí, panicové stáli a chodili za Kristem na hoře Sion a jemu sloužili, starcové jako spolusoudcové na trunách seděli a jako spolu panovali. Za čtvrté, mládenci neměli na hlavách svých žádné koruny, ale toliko *nomen ejus scriptum in frontibus suis*, jméno Beránka napsané na čelích svých, kde naproti tomu starci jako králové zlatýma korunama ozdobeni byli. A ta jest velebné starosti koruna, chvalitebně dočkaný a mnohýma zásluhama ozdobený starý věk před jinýma k řízení a k chvalitebnému *regírování* schopný. Tam směřuje moudrý Sirach v čtvrté kapitole: *Vae tibi, terra, cujus rex puer est*, běda té zemi, jížto král dítě jest. Co Roboama zbláznilo a o deset pokolení izrahelských přivedlo než mladá, nerozšafná mládencův rada, že on, zavrhnouc radu starcův, postoupil po radě mládencův. Medle, který věk k slavnosti přenešení archy Páně do Jeruzaléma pozván byl? Odpovídá Třetí kniha královská v osmé kapitole: *Venerunt cuncti senes de Israel*, přišli do Jeruzaléma všichni starci z Izrahele. Aniž já oumysl mám samou nahou a neoděnou starost chváliti, sice bych musel starého hada v ráji, který zuzaniky v štěpníci, ba i starýho Lucifera v pekle vyvýšovati, ale má chvála se vztahuje na starost ctnostma oděnou a zásluhama korunovanou, o jaké píše Třetí kniha Mojžíšova v devatenácté kapitole: *Coram cano capite consurge et honora personam senis*, před šedivou hlavou povstaň a cti osobu starého. A takový ctihodný stárec *in medio populi sui exaltabitur et inter electos habebit laudem*,^(h) uprostřed lidu svého bude vyvýšen a mezi vyvolenými bude míti chválu. Takoví byli oni patriarchové Abraham, Izák, Jakub, Jozef, takový byl Mojžíš a Aaron, takový byl Jozue a Kaleb, takový byl Samuel a Simeon, takový byl *Berzellai* za času Davidova, jak o něm registruje Druhá kniha královská v sedmnácté kapitole, že jest z lásky a poddané věrnosti králi svému Davidovi, když s vojskem před synem svým Absolonem z Jeruzaléma až za Jordán utíkal a veliký nedostatek v potravě trpěl, on dodával jemu potřeby ložní, koberce, nádoby hlíněné, mouku, ječmen, kroupy, šošovici, pohanku v medu smaženou, máslo, med, olej, tučné telata a jiné potřeby. A ten muž počestný a králi svému věrný po obdržení vítězství převezl Davida se

vším jeho vojskem na svých lodích přes Jordán a měl tehdaž chvalitebného věku svého osmdesáte lét. *Vivat Berzellai! vivat věrný královský vasal! vivat velebný starec!* Ale, velebný *Berzellai*, důstojný starečku a trojíctihodný *jubilarní primitiante*, zase řeč mou, a sice zavíračnou, obracím k slušným chválám tvým. Ty jsi ten velebný *Berzellai*, který jsi ložní roucha tvé nevinnosti a čistoty ne Davidovi, ale Kristu obětoval. Ty jsi ne jednou, ale celých padesát lét pšenici a víno, totiž nejsvětější oběť mše svatý, za živé i za mrtvé posvěcoval. Ty jsi ne Davida, ale samého Krista ne jednou, ale nastokrát ne přes Jordán, ale přes Moldavu převezl. Co dostal *Berzellai* za svou věrnou službu od Davida? To dostal, když se David samému *Berzellai* odměniti nemohl, odměnil se synům jeho, když je u dvoru svého a u tabule své královské jako nějaké královské prince vychovával. Co tobě, velebný *Berzellai*, odměnil za tvou službu tvůj David Kristus Ježíš? Odměnil ovšem a poctil zde mnohýma milostma a starost tvou jako ourodný podzimek ovotcem rozličných vysokých ouřadův obdařil. Tvé vynaložené v nabytí umění práce odměnil ouřadem *magistra novitiorum*, učitele nováčkův, takže i vysoce důstojný, urozený a vysoce učený Jeho Milost pán probošt tvůj s tím se honosí, že pod tvou *direccí* a správou takové duchovní prospěchy učinil, které jej k té nejvyšší hodnosti vyzdvíhly. Tvá řeholní horlivost odměněná byla vysokým ouřadem, skrze mnohá a drahná léta trvajícím velebné kanonie děkanem, tvé vynaložené a přes dvacet pět lét trvajícím apoštolské farní práce korunované byly nejvyšší hodností proboštskou a již mnohá léta tebe velební páni bratří tvojí svým velebným *Berzellaiem seniore*m jménují. Ale není na tom dost! Tvůj nejvyšší král Kristus Ježíš tebe k svému nebeskému dvoru připíše a k své královské tabuli pozve, při které tebe věčně hostiti a ctíti bude. *Centuplum accipies et vitam aeternam possidebis*, stokrát víc vezmeš a životem věčným vládnouti budeš. Ale abych tebe *ad sacrificium laudis*, k oběti chvály, *ad sacrificium vespertinum*, k oběti večerní a podzimní pospíchajícího a na mě snad netrpělivě očekávajícího nezdržoval, *vale et vade*, jdi a dobře se měj.

Ale dovol ještě něco na *valete* promluvíti. Když císařové a vůdcové římské po přemožených vojskách, dobitých městách a přemožených, též zajatých králích s triumfem do Říma se navracovali a slavný vjezd drželi, vycházeli jim vstříc *oratorové*, vejmluvně činy jejich vychvalují. Veršovcové rozličné na čest jejich směřující *carmina* zpívali. Aby pak tolika chválama vyvýšenej císař nezpyšněl a na smrtedlnost svou nezapomněl, jeden muž vážnej před vozem jeho šel a volal: *Memento te esse mortalem, o homo*, pamatuj, císaři, že seš smrtedlný člověk. Já vím,

že tvou ctnost a dokonalost žádná čest marná lechtati nebude, předce tobě to *memento recommendýruji*: *Memento*, pamatůj, že z Písku jsi posel a do písku se navrátíš. Když pak ty snopeček podzimní oběti zhůru pozdvíhovati, lidu ukazovati a Bohu obětovati budeš, *memento*, pamatůj na nejosvícenější dům rakouský, v těžkých vojních již drahé léta postížený, aby svatého a vždy trvajícího pokoje uživati mohl. *Memento*, pamatůj na prospěch celého slavného Království českého, aby Bůh předešlou strast a bídy, které jej nanejvětš soužily, od něj milostivě odvrátiti ráčil. *Memento*, pamatůj na toto slavný a hlavní město Prahu, aby ji Bůh pod svou milostivou ochranu přijíti a mor, hlad, vojnu od ní milostivě zapuditi ráčil. *Memento*, pamatůj na tvého vysoce důstojného, urozeného a vysoce učeného Jeho Milost pána probošta a celou důstojně velebnou kanonii, aby v horlivosti řeholní, svatosti kněžské a v nevinnosti anjelské den ode dne rostli a se rozmáhali. *Memento*, pamatůj na svou milou vlast, královské město Písek, aby více podobných krásných a vonných kvítků vydávalo. Posledně *memento*, pamatůj taky na mě, svého někdy ačkoliv nehodného ministranta, aby Bůh mně, velikému a v šedinách zastaralému hříšníku, *gratiam finalem* dáti a mně až do mé smrti milostiv býti ráčil. *Memento*, pamatůj a vypros životům našim veselý ctnosti máj, duším pak našim radostný nebeský ráj, za to tě žádá tvůj Prachenský a můj Kouřimský kraj; ať tedy všichni dobří přátelé, přející a známí vesele zaplesají, rukama zapleskají, povstanou a řeknou: Aj, aj, aj, dobře se měj, velebný starečku *Berzellai*. Amen.

(a) Sermones sancti Bernardi super Cantica canticorum, (b) Sir 38, (c) Ct 5, (d) Gn 30, (e) Ps 127, (f) homilia 12 /40/ in evangelium, (g) Lc 14, (h) Sir 24. cap.

3. 15. Ubaldus Lechner: Tajemná otázka: co jest to? staré i mladé pačlavické posvícení v Moravě jarního času v zimě; co jest to? sedm hostů na hody přichází, čtyři z sedmi se vynachází, z všechněch jednomu pocta přichází..., Olomouc (Pačlavice) 1766

Venkovská kázání vydaná tiskem jsou v porovnání s promluvami proslovenými ve městech či v klášteřích ve výrazné menšině. Vydání venkovských promluv bylo takřka vždy závislé na zbožnosti a finančních možnostech místní vrchnosti. V případě pačlavického kázání můžeme uvažovat i o dalším důvodu: tisk promluvy měl podpořit představu hanáckých Pačlavic jako významného duchovního centra, a tak zapůsobit na olomoucké biskupství, aby obnovilo ve vsi faru.

Pačlavický farní kostel svatého Martina byl vystavěn na místě starší stavby roku 1655, fara však tehdy přes značné úsilí vrchnosti obnovena nebyla. Jednání o zřízení fary byla znovu zahájena roku 1741, tedy z hlediska počtu kněží za podstatně příznivější situace. Když ale poddaní zjistili, že by museli platit vyšší farní dávky, začali se brzy vykrucovat. V roce 1757 získal Pačlavice hrabě Ignác Chorynský a jeho manželka Marie Barbora. Noví majitelé se tu rozhodli zřídit křížovou cestu, a tím zvýšit význam místa z pohledu duchovní správy; navíc křížová cesta byla nutnou součástí farních a poutních chrámů, naopak ve filiálních chrámech byla umístěna jen výjimečně. V roce 1766, když byla křížová cesta dokončována, obnovil hrabě Chorynský jednání o zřízení pačlavické fary. Ta ale opět skončila nezdarem.²¹⁰

Ke slavnostnímu kázání při odhalení křížové cesty vrchnost přizvala františkánského kazatele z nedaleké Kroměříže Ubalda Lechnera. Lechner se narodil 23. prosince 1725 v Plzni.²¹¹ Do řádu vstoupil jako sedmnáctiletý mladík 3. září 1743 v kadaňském klášteře.²¹² O místech jeho duchovní činnosti nemáme přesné informace, v 60. letech působil v klášteře v Kroměříži, koncem 70. let v Hájku u Prahy. Brzy poté byl jmenován kvardiánem konventu v Hejnicích u Liberce. Dožil se převratných změn josefínské doby, zemřel 28. října 1786 v klášteře v Chebu.²¹³

Z jeho díla známe vedle pačlavického kázání i tiskem vydanou promluvu o svatém Benediktovi, kterou přednesl roku 1778 ve Svatém Janu pod Skalou při

²¹⁰ Vlastivěda moravská LXXV (okres Zdounský), Brno 1910, s. 249–253.

²¹¹ Národní archiv Praha, fond Řád františkánů, i. č. 947, Chronologický seznam františkánů české provincie 1709–1782, fol. 3.

²¹² tamtéž, kniha 122, Nomina patrum et fratrum provinciae Bohemiae s. Wenceslai, fol. 6.

²¹³ Národní archiv Praha, fond Řád františkánů, kniha č. 147, Nomina omnium, U et V.

příležitosti padesátiletého jubilea tamního svatobenediktského bratrstva.²¹⁴ Stejně jako v případě pačlavické promluvy se i zde obešel bez latinských citátů, stejně jako pačlavické je i toto kázání zajímavé jazykově (například Benedikt je v něm jmenován i jako Beneš a Beneček). V porovnání s pačlavickou je ale svatobenediktská řeč kratší, podstatně méně dynamická, poněkud schematicky rozdělená do šesti kratičkových, vzájemně jen velmi volně propojených částí, přičemž jen v prvních třech můžeme nalézt alespoň náznak konceptu (Benediktův život v slunci při jeho východu, v poledne a při západu slunce); v podstatě tedy druhá Lechnerova promluva náleží už do jiné doby, výrazněji ovlivněné racionalizmem.

Příprava pačlavického kázání nebyla pro kazatele snadným úkolem. V kázání totiž musel zdůraznit nejen význam a funkci křížové cesty, ale zároveň připomenout trojí zlatou svatbu pačlavických obyvatel a také uvést k primiční mši mladičského kněze. Lechner této složitosti využil a vystavěl na ní jeden ze dvou svých hlavních konceptů, hádanku, kterou umístil do titulu promluvy a kterou ve svém kázání postupně před svými posluchači odkrýval.

Část odpovědi na hádanku se dozvídáme v úvodu promluvy; kazatel tak obratně naznačil posluchačům obsah promluvy (propositio). Již v úvodu je také zřetelná řečnickova snaha vyplnit text co největším množstvím malých nápadů, úsloví a slovních hříček, a to i za cenu, že výklad některých bude působit přinejmenším nedokončeným či neúplným dojmem. Tak může vyznívat například úvodní přísloví o nezvaných hostech, které má za úkol uvést posluchače do atmosféry posvícení. Posvícení je ovšem v našem kázání synonymem posvěcení, zima symbolem mystického posvěcení křížové cesty na hoře Kalvárii prostřednictvím Kristova utrpení, jaro představuje posvěcení nové křížové cesty v Pačlavicích a je zároveň skutečným ročním obdobím, ve kterém se pačlavická slavnost odehrála (11. května). Již v úvodu si nemůžeme nevšimnout zvláštního členění textu promluvy: Lechnerovy odstavce začínají většinou uprostřed věty. Mohli bychom soudit, že se chyba stala trestuhodnou nedbalostí sazeče, kdybychom podobné členění nenalezali i v jiných homiletických textech z této doby, například v promluvě Jana Františka Maška Rok milostivý z roku 1764 nebo v kázání Leopolda Fabritia Syn pobožný z roku 1770.²¹⁵

²¹⁴ U. Lechner, Nejsvětější arciolec Beneš pod svatojanskou Skálou na den vejroční slavnosti své, když bratrstvo pod jménem jeho léta 1728 vyzdvížené..., Praha 1778 (Knihopis neuvádí, jediný nám známý výtisk ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů, sign. CQ VII 2/52).

²¹⁵ J. F. Mašek, Rok milostivý padesát-létý v manželstvu..., Praha 1764 (Knihopis č. 5402); L. Fabritius, Syn pobožný máteře bezbožné..., Praha 1770 (Knihopis č. 2416).

V podstatě chtěli kazatelé tímto členěním upozornit, že věta rozdělená mezi dva odstavce je spojnicí mezi dvěma částmi promluvy. První, oddělenou část věty je v některých případech možno vypustit a zbývající část věty či souvětí neztrácí smysl. Jindy chtěl autor rozdělením věty graficky zdůraznit slovní spojení nebo slovo, na které věta odkazuje (Maria, učitel národů, Řím, zde se ukáže).

Stať rozdělil kazatel paragrafy do třech oddílů, protože kázání mělo - jak jsme již naznačili - tři hlavní témata. Nejvíce pozornosti věnoval významu pačlavické křížové cesty a jejímu srovnání s cestou jeruzalémskou. Před posluchači zřetelněji objasnil některé části své složitě komponované hádanky (Kristus jako jediný, jemuž přichází pocta atd.). Zároveň před nimi začíná rozevírat svůj druhý velký nápad, obraz procesí směřujícího na horu Kalvárii, v jehož čele kráčí Kristus (vykreslený v prvním oddíle promluvy), za ním Šimon Cyrenenský s křížem v podobě primicianta Šimona Schreuera (druhý oddíl), a poté plačící ženy, jejichž role kazatel přisoudil v utrpení zasloužilým padesátiletým manželům (třetí oddíl stati). V prvním oddílu předkládá posluchačům mimo jiné papežským listem potvrzenou paralelu Pačlavice - Jeruzalém. Srovnání obou Šimonů v druhém oddíle je sice kratičké, ale důkladně promyšlené; primiciant Šimon nese kříž nejen proto, že je křížovník, ale vzhledem k tomu, že bude sloužit mši, která sama v kazatelově podání vyobrazuje křížovou cestu, přičemž Kristův kříž připomíná jak mešní oděv, tak i množství křížů, které primiciant učiní během bohoslužby. Z novodobého pohledu neobvyklý výklad zvolil Lechner pro paralelu mezi zasloužilými manžely a plačícími ženami. Představuje je jako v manželství, to je v kříži, v trampotách a obtížnostech, zkušené, zasloužilé křížové tanečnický. Stejně jako tanečník má následovat kroky spolutanečníka, tak i křesťan musí na křížové cestě následovat Kristovy šlápeje. Kazatel tak výstižně zdůraznil, že není dostatečné jen chodit mezi čtrnácti zastaveními, ale že je třeba rozjímat a spoluprožívat všechna Kristova tajemství a utrpení. Obraz manželů-křížových tanečníků nebyl tak provokativní, jak nám dnes může připadat, tanec náležel mezi oblíbené symboly či emblémy, hojně užívané v souvislosti s lidským životem nebo smrtí.²¹⁶

Pozoruhodné, ale v té době ještě poměrně běžně užívané jsou Lechnerovy hříčky s podobou jmen a erbů (Schreuer - kříkloun, račí klepeta ve šlechtickém erbu).

²¹⁶ K symbolu či emblému tance srovnej: J. Vašica, *České literární baroko*, Praha 1938, s. 193; srov. též: M. Sládek, *Koláč skrovný o tanci aneb Tanec v české homiletické literatuře 17. a 18. století*, in: *Tance a slavnosti 16.–18. století* (ed. A. Rousová), Praha 2008, s. 39–52.

Mimořádné je užití citátů z Otců ve fiktivním, citově vzepjatém dialogu o Kristově oběti a lidském spasení. Kazatel se stylizuje až do role jakéhosi nespokojeného učitele, který jednotlivé Otce postupně vyvolává v marném očekávání správné a úplné odpovědi. Občasné upomínky na svatého Františka a na působení františkánů ve Svaté zemi prozrazují, že Lechner - stejně jako mnozí další z řádových kazatelů - šířili i v promluvách mimo klášterní prostředí znalosti o působení řádu, případně o specifikách jeho spirituality.

Závěr promluvy je shrnutím všech tří oddílů a také duchovní výzvou, směřovanou nejen k oslavencům, ale i k vrchnosti a ke všem pačlavickým obyvatelům.

Lechnerovo kázání snad vzdáleně připomene přeplněné stěny a oltáře rokokových kostelů. Text kázání je podobně přeplněn metaforami a různě rozvedenými koncepty. Prostý posluchač jistě pochytil z výkladu mnohé, ale přesto mu zřejmě nebylo všechno zcela jasné. Způsob, jakým Lechner pojal své kázání, představoval jednu z možností, jak vyvést sváteční homiletiku 60. let 18. století z krize. Stereotypnost v používání paralel typu Panna Maria - měsíc, Kristus - slunce, svatý Ignác - blesk apod. bylo možné narušit promyšleně připravenými kombinacemi představ a nečekaných nápadů, vtipnými poznámkami a svéráznými úslovími. Takový přístup snad v této době nalézal odezvu na venkově, ale v prostředí větších měst a významnějších klášterů, pro osvícenské učence a racionálně uvažující šlechtice i obchodníky byl nepřijatelný nebo směšný. Vzhledem k tomu se pačlavické kázání nestalo textem, který by výrazněji ovlivnil další homiletickou produkci, jeho tisk doslova zapadl. Příznačné je, že jej neeviduje ani základní řada Knihopis českých a slovenských tisků do roku 1800; promluva se zřejmě dochovala v pouhých třech exemplářích. Pro naši edici jsme vycházeli z výtisku, který je zatím uložen v knihovně Památníku národního písemnictví (Svozové klášterní knihovny Kladruby, františkánská knihovna Hájek, sign. F 963) a zřejmě bude v brzké době předán zpět řádu.

/text kázání:/

Facta sunt encaenia Jerosolymis et hiems erat et ambulavit Jesus in porticu Salomonis.

Joan. 10

Stalo se posvícení v Jeruzalemě a byla zima i chodil Ježíš v sínci Šalomounové.

Vejtah

Při posvěcení křížové cesty jest posvícení v pačlavickém novém Jeruzalemě, při kterým dvojctihodný duchovní ženich jménem i skutkem jest Šimon Cyrenenský, od něhož trojnásobní padesátiletý manželové jakožto plačící ženy uvádějí se k tanci křížovému.

Obecním přísloví: Nezvaní hostí nebývají žádnýmu vzáctni.^(a) Z jedné zajisté strany tak jich Bůh nenávidí, jak svatý Matouš známo činí: Uzřev král člověka nemajícího roucha svadebního, rozkázal takto: Svížíce ruce i nohy jeho, uvržte jej do temností zevnitřních.^(b) Z druhé pak strany, zdaž nejsme takoví sami? My sami nezvaným hostům tlučeme usta o stůl, sami jim ukazujeme cestu z dvěřích ven. Přes to pak všeckno nezvaných hostí všudy bývá dosti, největší ve světě panství jménuje se z fatkovic, panství těch, jenž na fatky, jak říkáme, jsou živi. Neb z nás velmi mnozí tam se ženou, kde se kouří. Kouří se z pačlavického komína! Co to znamená? Snad žádnýmu ta věc není tajná, že dnes zde posvícení, to jest hody? Z té příčiny scházejí se páni hostí, hostí urozený i neurozený, hostí zřídka i často bývalí, hostí pozvaní i nezvaní, hostí obzvláštně sedmerý. Sedm jest jich, anť jsou jen čtyři, čtyři jsou, a jest jich předce sedm. Sedm jest jich, čtyři jsou a z všechněch jedinkýmu pocta se podává. Jaká medle zde zdvořilost? jaký počet, z jakého početního umění, jestliže sedm víc než čtyry a čtyry nejsou sedm? Kterak sedm hostů za čtyry mužou počtění býti? Kterak sedm a čtyry za jednoho mužou se vzíti? Kterak z sedmi hostů toliko jednomu pocta může se vzdáti? Sedm svátostí a každá jest jiná.

Trojnásobní, totižto padesátiletý manželové snad činějí šest osob, kterým jestliže připojíš dvojctihodného pána duchovního ženicha, zdaž jich nebude sedm? Pokudž dlé právní vejповědi jako otec a syn, tak také pán a paní za jednu osobu se přijímají, z trojnásobných padesátiletých manželů jsou toliko tři osoby; k těm přidaje dvojctihodného pána duchovního ženicha, snad jich víc nalezneš než čtyry. S těmi tak se mi stává jako Abrahamovi, jenž sedě v oudolí Mambre a pozdvíhna očí svých, uzřel tři anjele v způsobu pocestných k sobě příchozí. Tři viděl, vstřič jim vyšel, jednomu se klaněl, s třemi jako s jedným mluvil: Pane, pravil, nalezl-li jsem milost před tebou?^(c) Podobně já vidím tři, jenž k dnešní slavnosti přišli: dvojctihodný pán Šimon Schreuer jakožto duchovní ženich první host, Matěj Judas a Maryna, manželka

jeho, druhý host, Jan Judas a Rozina jeho třetí host. Sára pak stojí za dveřmi a směje se. Jaká jest ta Sára? Václav Pletichal a manželka jeho, rovně padesátiletý manželové, jenž se domnívají, že o nich žádný neví. Onoho ale kde nalezneme, jemuž samotnému obzvláštní pocta se vzdává? Přichází sem ten host z onoho, jak říkáme, světa, jmenuje se v Zjevení svatého Jana: Byl jsem mrtvý, a hle, jsem živý na věky věků.^(d) Ten jest onen host, který sám o sobě u svatého Matouše říci ráčil: Kdekoli budou dva neb tři shromážděni ve jménu mém, uprostřed nich já jsem;^(e) ten jest dnes nejpřednější host, který nahnal jednou Petrovi strachu dost. Když Petr za času ukrutného císaře Nerona

z Říma ujít chtěl, neb v čerstvé paměti měl vejstrahu Krista, svýho místra, kterou svatý Matouš takto zaznamenal: Když vás přenasledovati budou v jednom městě, utečte do jinýho;^(f) při skutečným z městské brány vycházení potkal se s ním Kristus v tom způsobu, v jakým byl, když z Jeruzalema na horu Lebči, to jest Kalvárie, s křížem obtížený bolestně se ubíral. Poznal nepochybně učedník místra, služebník pána svého, protož celý zděšený tázal se jej: Kam jdeš, ó Pane? Jdu, pravil Pán, do Říma, abych opět na místě tebe i za tebe byl ukřižován. Krátká sice odpověď, která Petrovi takový rozum dala, že do města se vrátil, smrt kříže rád podstoupil. Mému pak předsevzetí ta sama odpověď velmi příležitostě otvírá dvěře. Kristus totižto Ježíš (jehož neskončené milování nepřestává na tom, že za všechny bez nejmenší vejmínky nevyslovitedlné pronikl muky, anobrž hotov jest za každýho vzlášť všem opěť se podvoliti, které za všechny snášeti ráčil), ten jest dnešního dne náš nejvzáctnější host, host při pačlavickým posvícení, host, kterému obzvláštní pocta se vzdává, že má býti poznovu ukřižován. Divná ale věc! jaképak srozumění má posvícení s Kristovým ukřižování? Při posvícení pouhá veselost, při umučení samá žalost, tam vejskání a hejření, zde kvílení a hořekování, tam nebe radostí jasné, zde smutkem potažené, kterak tedy posvícení s umučení se srovná?

Na tu otázku učitel národů zkrátka odpovídá: Tělesný člověk nepochopuje těch věcí, kteréž jsou Ducha božího.^(g) Jiné zajisté jestiť posvícení tělu, jiné duši prospívající. Jestliže lépeji tomu rozuměti chceme, z toho se podá, co jeden urozený pán jistému duchovnímu namítal. Divná, pravil, věc. My, jenž máme, co srdce naše ráčí, obyčejně předce jak suchý dni vyhlížíme, vy pak, kteří řeholním ustanovení rozličným mrtvení jste uvázáni, větším předce dílem jak z krmníka se ukazujete. Odkud to pochází? Odtud, odpověděl duchovní, že mnozí páni buď neumějí, anebo jistě takovým křížem, jakým my duchovní se znamenáme, oni se znamenati nechtějí.

Jaký jest ten kříž? Jest kříž latinský, jenž takto zní: na čele bez právní při, na prsech a bez ženy na levici, k tomu ještě dobré svědomí na pravici, ty tři věci jsou nejlepší hody. Řícti chtěl: Kdo s bližním proces, to jest právní při, nevede, kdo také svobodného stavu je, ten srdce své ani světskou starostí, ani manželskou mrzutostí nežere. Kdo spolu podle vůle boží v zachování čistého svědomí živ jest, zdaž nemá srdečné utěšení? Aspoň zřejmě se vidí, že také v kříži záleží duchovní posvěcení. Vůbec pak jestit' známý obyčej, že při posvěcení bývá posvěcení; odtud prošlo toto přísloví: Není kostelíček bez posvěcení. Zdaž ale za krátkou chvíli nebude zde předsevzato pořádné posvěcení jeruzalemské křížové cesty? Proč bych tedy k duchovnímu prospěchu nemohl mým kázání představit a vyváděti duchovní posvěcení?

Protože jiné jestit' staré, jiné mladé, obojí bude jarního času v zimě, když v prvním kázání dílem se ukáže duchovní posvěcení v novém pačlavickém Jeruzalemě; při tom dvojitíhodný pán Šimon Schreuer jakžto duchovní ženich bude Šimon Cyrenenský, jest druhý díl; v třetím kázání dílu trojnásobní padesátiletý manželové jakžto plačící ženy zavedeny budou ku křížovému tanci podle podání mého: *Facta sunt encaenia Jerosolymis et hiems erat et ambulavit Jesus in porticu Salomonis,*^(h) stalo se posvěcení v Jeruzalemě a zima byla i chodil Ježíš v sínci Šalomounové.

Sphus I^{mus}

Podle oznámeného předsevzetí, maje v Pačlavicích nový Jeruzalem a v novém pačlavickém Jeruzalemě staré i mladé duchovní posvěcení jarního času v zimě dnešním kázání představit a vyváděti, ten nejprve nalezen rozdíl. Před časy sám Kristus se pozval k Zacheovi, řka: Sstup spěšně dolu, neboť dnes v domě tvým musím zůstatí,⁽ⁱ⁾ dnes pak Zacheus k sobě zve trpícího, ukřižovaného, umučeného Krista jakžto nejpřednějšího hosta. S dovolením, vysoce urozený pane, pane na Pačlavicích, k čemu to ráčejí činiti? Snad málo křížů na panstvích Jejich vysoce urozené hraběcí Milosti? Má ještě jiných čtrnácte k nim připojenu býti? Zajistě kolik zde křížových zastavení, tolikrát se musíme více nežli nad Jobovou trpělivostí zastaviti. Zastaviti se musíme obzvláště nad tím, že vysoce urozený pán Zacheus ukřižovaného hosta Ježíše Krista s čtrnáctým křížem k sobě do Pačlavic pozval. Z jaké příčiny? Račí klepeta, nímiž svobodopanský erb a s tím přeslavný korynskovský rod od dávných časů vznešeně obdařen i ozdoben, cestu nazpět mně ukazují. David, totižto muž podle srdce božího, maje s tímto světem se rozloučiti, přikázal synu svému chrám Páně, který sám nemohl, pro který náklady zanechal,

vystavěti. I vzdělal jej Šalomoun a způsobil také patero podloubí, jenž znamená pět nejsvětějších Kristových ran a jeho přehořké umučení. Není snad zde zapotřeby na paměť uváděti onou předobře známou slavné paměti pána otce Vaší hraběcí Milosti horlivou žádost, s kterou dlouho se snážil a posledně panství svého držitelům poručil ukřižovanýho s čtrnáctým křížem do Pačlavic pozvati? Kteréžto nikdá dosti schválené jak žádosti, tak snáženosti když dnešního dne se činí zadosti, zdaž s račími klepetami zbudharma nazpět jsme šli? V oučinku Šalomouna vyplněná jest bohobojná žádost Davida a sláva otců při synovské horlivosti zůstává zde obzvláště, kde z starýho jeruzalemskýho činí se nové a mladé pačlavické duchovní posvěcení. Kristus, totižto laskavý Spasitel a Vykupitel náš, přítomen byl tehdaž, když se stalo posvěcení v Jeruzalemě, byl přítomen vejroční památce posvěcení chrámu Páně a chodil v sínci Šalomounové. Sám pak veškerymu lidskýmu pokolení takové učinil posvěcení, jak krvavě posvětil jeruzalemskou cestu, onou rozumím cestu, která dosavád křížová sluje. Neb ačkoliv

všechna ta místa, na kterých nětco z lásky pro nás trpěti ráčil, křížovou cestou můžou přezděná býti, obzvláště předce právem ona tak se jměnuje, která v jednom tisíci, v třech stech a v jedenmécítma kroků pozůstává, která na čtrnácte tajemství plných zastavení rozdělená, kterou jakžto poslední z radního Piláta domu až na horu Lebči, to jest Kalvářskou, jednorozený živýho Boha Syn Kristus Ježíš za nás trpicí vykonati ráčil; ona, pravím, cesta obzvláštěním právem křížová sluje. Ó zajisté cestu nevyslovitedlně křížovou! řícti jsem měl, křížem a křížem bolestnou, jejížto začátek jest křivý ortel přeohavné smrti, které nejnevinnější Pán dobrovolně se podvolil, aby nás od věčné smrti vysvobodil. Podvolil se k nešení přetěžkého kříže, pod kterým třikrát žalostně klesl, aby nás z našich hříšných pádů pozdvíhl. Na té cestě pohnutedlné zastavení jemu činí nejbolestnější máteř, příkladně se s ním zastavují Šimon i pobožná Veronika a jiné plačící ženy. Až posledně na hoře Lebči sám se zastavuje, jsa s tupými hřeby přibitý, mezi dvěma lotrami povýšený, opět z kříže do klínu máteři své složený, nejposleze do hrobu položený. Tím způsobem křížovou cestu čtrnáctým zastavení obsazenou vykonati a vlastní krví k našemu spasení tak ráčil posvětiti, jak učitel národů ku Korintským zaznamenal: Učiněn jest nám moudrost od Boha i spasení i posvěcení i vykoupení naše.^(k) K našemu spasení jsem pravil?

Mlův, co chceš, Augustýne! pravíš o Kristu Ježíši, že trpěl, cožkoli trpěti měl?^(l) Velmi málo pravíš. Necht' se ozve Zlatoustý! Mnohém víc, než jsme dlužní

byli, zaplatil za nás.^(m) Ještě málo jest. Ať se hlásí svatý Bernard! Co jednou krůpějí mohl, to způsobil krvotokým přívalem.⁽ⁿ⁾ Všechno jestiť málo, kde všechno k našemu spasení nedostatečno. Nedostatečno jest Kristové umučení! Nestačí, aniž prospěšno jest jednomu ďábelskému duchu, není prospěšno jednomu zatracenci, nestačí, aniž prospěšno jest jedinkému z nás všechněch lidí. Co jest to? řekne někdo a snadno sobě pomyslí, že v řeči mé se tratím. V slovích svých stojím, co jsem pravil, již jsem pravil. Umučení Páně ač samo v sobě neskončené jest ceny a vážnosti, těm předce jest nedostatečno a neplatno, kteří na samotné Kristové zásluhy se spolehají, kteří z vlastního ničehož k nim přidávají, kteří cestu Kristového umučení buď v žádným, anebo v špatně příčinlivým ohledu mají. Tam zajistě, kde není náležité uznání, kde není horlivé učiněného vykoupení připomínání, kde není pečlivé šlépějích Kristových následování, jaká tam může býti nádeje spasení? jaká platnost Kristového umučení? Ten jestiť neomylný věčné pravdy ortel u svatého Matouše: Kdo nebeře kříž svůj a nenásleduje mě, neníť mě hoden.^(o) Z toho ohledu výborným příkladem nás předešla

Maria Panna, kterážto po krvavých trpiciho Syna svého šlépějích až na horu Lebči pokračovala, po jeho umučení touž cestou do svého příbytku se vrátila, pak každodenně onou bolestnou cestou chodíce a dotčená trápení Kristových tajemství utrpným srdcem rozjímající, vykonávání křížové cesty nejprvnější začátek učinila. Což právě těmi slovy stvrdil Lev, toho jména X. nejvyšší římský biskup: Rány syna svého bolestnou myslí vždycky považující, místa umučení jeho tak stále navštěvovala,^(p) že příkladem tím pohnuti praví věřící, do Zemi svaté z celého světa se scházejíce, onou křížovou cestu někteří bosými nohami, jiní na kolenách se plazíce, všichni s všemožnou pobožností a s největším dušich svých prospěšenství vykonávali. Než ó neštěstí věčného oplakávání hodné, když onou horlivost přetrhla zima! Byla zima,^(q) když křesťanský krve žíznivý turecký pohané ponejprv v jedenáctém věku a po sto roků podruhý Zem svatou opanovali,^(r) pravé věřící dílem ukrutně zahubili, dílem do těžkého zajetí zavedli, ostatní z oných míst vytískli, od kteréhož času tak s nimi vládnou, že obecním přísloví řícti musíme: *Non omnibus licet adire Corinthum*,^(s) to jest, nemá z nás každý do Zemi svaté přístup, nelze každému z jeruzalemské křížové cesty vylepějícího duchovního prospěšenství oučastným se učiniti. Přitom ale, kdokoliv jsi, přestaň řečenou stížnost vedsti. Chodil Ježíš v sínci Šalomounové,^(t) aby se vyplnilo proroctví Izaiáše: Cesta svatá slouti

bude,^(u) a opět: Pošlapá ji noha, nohy chudého, krokové nuzných,^(x) jenž jsou nohy a krokové serafínských bratřích.

Jest někdo žádostiv nětco víc o tom zvěděti? Sem právě otcovskou náklonností směřoval nejvyšších římských biskupův oumysl, jednák aby pečlivé od bratřích našich Zemi svaté již přes pět set lét opatrování nejakým nadání odměnili, jednák aby toužebné všeho lidu žádosti učinili dosti, tu milost našemu serafínskému svatému řádu udělili, abychom my nový Jeruzalem zakládali, stavěli a vzdělávali. Což ale dím o novém Jeruzalemě? Snad že mýmu serafínskému svatému otci při prvním z mysle vytržení od samého Krista darem jsou daný všechny jeho umučení nástrojové? Obdařen jest také od něho samého paterým Šalomounovým podloubí, to jest pěti viditedlnými ránami,^(y) aby netoliko umučenímu byl podobný, anobrž aby vystavení a nového Jeruzalema vzdělávání jisté měl utvrzení. Nyní pravda-li jest, kde se vynachází radní dům Piláta, v kterém spravedlivě nevinný Kristus po nevážným vysmívání, po nelidským bičování a korunování k nejohavnější smrti křivě odsouzen, kde ramena svá přetěžkýmu dřevu kříže podkládá, kde pod jeho tíží potřetí na zem padá, kde pobožná Veronika zsinanou tvář jeho otírá, kde bolestná máteř trpicímu synu poslední měj se dobře dává, kde Šimon Cyrenenský kříž nésti pomáhá a sám Kristus nad sebou plačící ženy potkává, kde na kříži přibitý, do povětří povýšený, kde opět z kříže složený a do hrobu položený viděti se dává, kde všechny řečené okolostojičnosti, pravda-li, že tam jest nový Jeruzalem? To pak všeckno v krátkým čase

zde se ukáže s takovým oučinkem: kdož by koli na způsob jeruzalemské cesty zde také posvěcenou vykonával a vyobrazená umučení Kristového tajemství outrpnou myslí při tom vykonávání rozjímal, s takovou platností to učiní, jako by osobně jeruzalemskou cestu navštěvoval. To nejprve milostivě začal Lev, toho jména X. nejvyšší římský biskup,^(z) potvrdil *Innocentius* XI. i XII., posledně *Benedictus* toho jména XIII. i slavné paměti XIV. Následovně cokoli v Jeruzalemě svatého, co v Betlémě pobožného, co v městě Damašku pamětihodného, co v celé Zemi svaté se nachází vznešeného, jako všechno pod stráží a opatrováním bratrův našich jest. Podobně oučinlivostí nadřečeně udělené moci do tohoto chrámu Páně oučastlivým způsobem se přenese, jak křížová cesta posvěcená bude. Snad ještě se nad tím zastavíme, proč vysoce urozený pán a pán na Pačlavicích ukřížovaného hosta Krista s čtrnáctým křížem sem pozval. Raděj k tomu své zření obraťme, jaké při dnešním křížové cesty posvěcení duchovní posvícení? Mně se zdá, že bude staré i mladé.

Kdybychom na pouhé hanácké hody ohled měli, domluvu učitele národů bychom zaslechli: Království boží není pokrm a nápoj, ale spravedlnost a pokoj a radost v Duchu svatým.^(aa) Jaká medle spravedlnost? jaký pokoj? jaká radost v Duchu svatým při dnešním posvícení? Všechno jestit' na jedné míse, jenž slove mísa dobrý vůle.

Ó zajisté výborné hody, při kterých pán domu rád hostí vidí, a cokoli dům dá, toho také všechny oučastné činí. Co příjemnějšího nad rádovidění? co milejšího nad dala co měla? V tom také při dnešním duchovním posvícení záleží dobrý vůle mísa. Svědectvím totižto létopisařů neb kronikářů našich blahoslavené řeholní panně Marii *ab Antiqua* řečené sám Spasitel náš ráčil se zjeviti a v tato slova k ní prohlásiti: Ochráním veškeren lid téhož místa, vysvobodím jej z nebezpečnosti duše i těla, kdekoli vroucně konaná bude křížová cesta, kterou jsem z domu Piláta až na horu Lebči pokračoval.^(bb) Zdaž ta vůle samýho Krista není dobrá? Snad v tom nějaká pochybnost, zdaliž z ohledu svého příslibení dá nám, co dům jeho má? Nepochybně všichni na božským požehnání nejvíc sobě zakládáme, a slušně tak! Jestliže Bůh nějaké obci, anebo v obci nějakému domu nepožehná, čin, člověče, co chceš, všechna tvá péče i práce jest ničemná a neužitečná. Ta jsou slova věčné pravdy: Beze mě nic nemůžete učiniti,^(cc) nepraví, nětco aspoň můžete, ale zřejmě dí: Nic nemůžete učiniti. Ono pak božské požehnání vírou nadřečeného svědectví netoliko jednomu domu, anobř celé obci příslibiti ráčil Kristus Ježíš. Co jistějšího nad jeho příslibení? co milejšího nad jeho požehnání? K tomu ještě pobožnost křížové cesty odvrácí člověka od hříchů, mocně jej k ctnosti táhne a k dobrému, v jehož uších vždycky se rozlívá naučení Zlatoustého: Zardi se! Kristus jakžto hlava tak veliké muky pro tebe nevinně trpěl snad proto, abys ty jakžto oud jeho ruce své za ňadry měl?^(dd) Dále pobožnost křížové cesty utvrzuje člověka v dobrém, rozmnožuje zásluhy mnohým. Všelike zajisté

až do krve mrskání i celého žaltáře vyřikání, prodloužilé třebas a obtížné putování, půst také o chlébě a vodě a podobný hrdinský skutkové nezasluhují takovou v nebi odplatu, jaké odplaty hodno býti svědčí svatý Albrecht, přijmím Veliký, kratičké, však pobožné umučení Páně rozjímání.^(ee) K tomu konci, aby tím pohnutelněj praví věřící vzbuzeni byli, nesčíslnými téměř odpustkami Zem svatou a z ohledu jejího jednukaždou křížovou cestu nejvyšší římský biskupové tak milostivě obdařili, že při prvním a desátém, při jedenáctém a dvanáctém, při třináctém a posledním zastavení, při jednomkaždým z nich plnomocné odpustky, z nichžto jedny

pro sebe bez předcházející zpovědi každý v milosti božské postavený anebo těžkého hříchu sobě nepovědomý vyzejskati, ostatní pak všechny již řečené plnomocné odpustky duším v očištění na způsob přímluvy tolikrát může přivlastniti, kolikrát křížovou cestu vykoná. Při druhém opět a třetím, při čtvrtém a pátém, při šestém a sedmém, při osmém a devátém zastavení, při jednomkaždém z nich jsou odpustky sedm lét a tolik kvadragen, to jest sedm lét, dvě stě a osmdesáté sedm dní. Zdaž to není duchovní posvácení? Jest staré i mladé posvácení: staré od svého prvotního jeruzalemského počátku, mladé jest a nové jakžto právě dnešní, takže můžu s žalmistou volati: Blahoslavený lid, jehož tyto jsou věci,^(ff) blahoslavené místo tolikou milostí i spravedlností, pokojem i v Duchu svatém radostí obdařeno. Neomýlná zajisté jest pravda,

když nám Bůh z neskončeného milosrdenství svého hříchů i věčnou pokutu mocí svatého pokání odpouští, spravedlnost jeho to od nás nevyhnutelným právem požádává, abychom ji časným aspoň trestem zadosti učinili. Příklad toho máme, ať mlčím o jiných, máme toho příklad na Davidovi, jenž krátkým Náthana proroka kázáním jsa pohnut, srdečně zvolal: Zhřešil jsem Pánu!^(gg) A hned zasloužil slyšeti ona slova: Pán také přenesl, to jest odpustil, tobě hříchů tvůj. Slyšme ale, co následuje: Protože jsi to zlé učinil, hle, zde časnou pokutu! Toto praví Pán: Syn, kterýž se tobě narodil, smrti umře. Ano, sám David kterak se snažil zasloužitou pokutu časně vymazati? Jeho kající žalmy dostatečně to dosvědčují. Dosvědčuje to také přísnost prvotných pravých věřících, jenž za jeden smrtelný hřích, za jedno kupříkladu veřejné smilstvo sedm celých roků musívati v čas služeb božích před kostelem v síni státi, o chlébě a vodě v jisté dni se postiti, aby božské spravedlnosti zde časně učinili dosti. Mezitím ale co již tehdy, co i také nyní a kterak se děje? Protože Kristus náměstkům svým tu moc dáti ráčil, řka: Cožkoli rozvážeš na zemi, bude rozvázáno i na nebi,^(hh) to jest, aby mohli hříchy i zasloužitou za ně časnou pokutu přivlastněním Kristových zásluh pod jistou vejmkou těm odpustiti, kteří by k takovému odpuštění předepsaným způsobem se přičinili, protože také té moci svatí apoštolové někdy užívali, jak zjevně píše svatý Pavel ku Korintským: Komu jste vy něco odpustili, i já odpouštím, neboť i já, co jsem odpustil, odpustil jsem v osobě Krista.⁽ⁱⁱ⁾ Odpustil totižto učitel národů

jistou částku zasloužilé časné pokuty onomu bezbožníku, jenž se osmělil krevní hříchy spáchat. Odtud také své jméno táhnou naše odpustky, že ona časná pokuta, která po odpuštění vině zůstává, kterou bychme měli na onom světě

vydržeti, zde ještě původem Kristových zásluh a svatých jeho mocí apoštolskou buď zcela, nebo podle nějaké částky nám bývá prominutá, jako jsou plnomocné anebo neplnomocné odpustky. Právě nyní musím opáčiti slova samého Boha, která někdy k Ezechielovi mluvil: Den za rok, jeden den za celý rok dal jsem tobě,^(kk) to jest, co zde za jeden den můžeme z povinného trestu vymazati, tam bychom sotva za celý rok to mohli odraziti. Zde totižto vyrčením Zachariáše jako s vodou se umejváme, tam bychom ohněm čištění byli,^(ll) zde cizích zásluh s malým naším přičiněním oučastné se činíme, tam svědectvím Malachiáše seděti bude Pán jako oheň přepalující i vyčistí syny Lévy a cediti je bude jako zlato a stříbro.^(mm) Co tedy snesitedlnějšího? Buďto zde vodou propůjčených přehojných odpustků obmytu býti, neboližto tam ohněm zžírajícím přebolestně vyčištěnu býti? Ó by každý zdravě tomu rozuměl, budoucí nehorší věci předzvěděl a časně se k tomu měl, čím by dřív věčné slávy došel! Aspoň dokázaná jest při starým i mladým pačlavickým posvícení mísa dobrý vůle, s kterou dobře se nám miní, dobře se nám chce. Obraťme se maličko k tomu, jenž má býti druhý krátký díl kázání: kterak to staré i mladé pačlavické posvícení jarního času v zimě? anebo, což vše jedno jest, s čím dvojctihodný pán duchovní ženich při dnešním posvícení a křížové cesty posvěcení se zaměstknává?

§^{phus} II^{dus}

Mně se zdá, že mocí o to usiluje, aby byl rytířem velkého červeného kříže. Zůstane, který jest, pán Šimon Schreuer. Sluší-li pak nějakému duchovnímu rytířem velkého červeného kříže býti? Snadno by se mohlo říci: Viziž, Kriste, jest-li ten oděv syna tvého? Právo zajisté rytířů velkého červeného kříže nejvyšším královským ustanovením vztahuje se na samotné hrdinské vojáky, kteří totižto při válečných případnostech znamenitou nějakou udatnost dokázali, takovým řečený řád i s užitečným vejnoskem slavně udělen bývá. Co ale duchovní osobě s vojenským řádem? co s světským, rytířským jménem? Nechci zde zmínku činiti o světských, jakkoli řečených důstojenství, nechť ona knížecí anebo královská se jménují. Nejsou ta má slova; slova jsou svatého Zlatoustého: Větší jest mocnost kněžská než všeliká světská,⁽ⁿⁿ⁾ větší jest než anjelská, kteřížto svědectvím svatého Augustýna knězi mešní obět konajícimu jakžto sluhové přisluhují.^(oo) Vejš ještě ouřad kněžský slovy svými pozdvíhuje *Theophilactus*, tážící se: Z čeho poznáváme božskou mocnost nežli z toho, co žalmista zaznamenal? On řekl, a učiněná jsou, on poručil, a stvořená jsou.^(pp) Tvorce totižto všechněch věcí jedním slovem všechno z ničehož učiniti a stvořiti ráčil. Zdaž ale podobnou mocnost dvojctihodný pán ženich za malou chvíli

neukáže? On řekne, a učiněno bude, on poručí, a stane se, co nebylo, to bude.^(qq) Co jest to? Snad taková stvoření, která všemohoucnost božská na počátku světa z ničehož způsobila, on také způsobí?

Větší jest mocnost jeho. Stvořitele všechněch věcí, slovo věčné a vtělené, s pěti slovy do rukou svých z nebe přitáhne. Ó zajistě velebnou jeho mocnost! mocnou velebnost! Daleký bych zde vejběh učiniti musel, kdybych o příslušně patřícím téhož uctění náležitě se zminil, jehož Bůh v takové hodnosti i mocnosti postavil. Dosti jest na slovu samého Boha: Kdo se vás týká, týká se zřetelnici oka mého.^(rr) Příliš spolu bych se opozdil, kdybych i to vyjádřil, jaké živobyті v takové hodnosti postavenému příslušně náleží a náležitě přísluší. Dosti opět na tom, co anjel Páně mýmu serafínskému svatému otci předukázal, že totižto má býti srdce jeho jako křišťál čisté. Nad to pak všeckno jestliže k chvále našeho duchovního pána ženicha smím nětco řícti: řeknu-li, že Šimonem jest, zdaž nětco málo řeknu? Tím samým jej nazvu rytířem velkého červeného kříže. Kdo medle byl první velkého červeného kříže rytíř? kdo první přetěžký a nevinnou krví zbarvený kříž za Kristem nesl? Snad jej nenesl Šimon Cyrenenský? Takový ale kříž dnešního dne ponejprv na sebe vezme, ten až k oltáři ponese, na kterým živého beránka Krista Ježíše obětovati bude náš duchovní pán ženich. Jeho totižto svrchní, kněžský, mešní oděv znamená kříž Krista, oběť mše svatý což vyobrazuje, nežli křížovou cestu, to jest Kristové umučení? Při té oběti kdo spočte všechny kříže, které pán primiciant učiní? Od začátku až ku konci malé jen toliko mši svaté jest jich čtyřyceti pět, kteřížto všichni vyznamenávají nějakou Vykupitele ouzkost, nějaké trápení. S těmi tehdy u oltáře se křížující,

jako by v pouhý samý kříž se obrátil, kříž Krista vezme i ponese. Ponese kříž Krista, když i to při něm se shledá, co jednou Petr viděl: Viděl nebe otevřené a z něho se spouštějící prostěradlo, na kterém byly všeliká čtvernohá zvířata a zeměplazové, vtom slyšel hlas: Vstaň, Petře, bí a jez!^(ss) Vejkładem svatého Řehoře čtvernohá zvířata a zeměplazové jsou hříchové lidský;^(tt) ty budou našeho pána ženicha nejlepší kousky, které uchem bude slyšeti i zažívati, dlé onoho: Kterýchž rozvážete hřichy, rozvázaný budou.^(uu) Zastav se každý nad tím, jaké lahůdky duchovní mají. Jsou hříchové tvý a jiných lidí. Snad jest ten malý kříž? Velký jest sám v sobě, malý jest trpělivému a ještě menší víc trpěti žádoucímu, na věčnou odplatu čekajícímu. Což tehdy zbraňuje pána ženicha Šimonem Cyrenenským i rytířem velkého červeného kříže nazvati? Netoliko jméno to jakžto vlastní podle

kněžského i křtu svatého práva jemu zůstává, ale i také přijetí jeho Schreuer po moravsku křikloun příležitost se vykládá. Který totižto ovčičkám svým spasitelná naučení přikřikovati, který je na dobré pastvy uváděti bude, on jako někdy Abimelech vůdce, vzav sekeru, uťal z stromu větve a nesoucí ji na ramenách své žoldneře vzbuzoval: Co mě vidíte činiti, čiňte všichni.^(xx) Podobně on jakžto duchovní ženich a kříže svatého rytíř při dnešním starým i mladým pačlavickým posvícení a křížové cesty posvěcení trojnásobný padesátiletý manžele jakžto plačící ženy a s nimi nás všechny k tanci křížovému povolává, vzbuzuje a uvádí.

§^{phus} III^{tius}

Divný právě zdáti se bude tanec ženicha mladého s starými dědkami a babami, divnější tanec ženicha duchovního s plačícími ženami, nejdívnější tanec při posvěcení křížové cesty. Zajisté tak divný jsou ty věci, jak divný přichází jarní čas v zimě. Z toho však divu vyvádí nás starozákonní figura neb podobizna. Umíniv sobě Izák v zemi gerarské přebývat, začal pro lid i dobytek svůj studnice kopati. Kopal studnice, které nejprve služebníci otce jeho Abrahama vykopali, které potom od Filistýnských zasypané byly.^(yy) Zdaž ale to není k podivení? Chtěl-li Izák studnice mít, proč je nehledal v širším zdylím poli? Snad pro menší outraty? anebo z uctivosti otce svého to učinil? Učinil to z ohledu větší jistoty, že tam živou vodu nalezne, kde již jednou byla. Opět po dlouhém čase, svědčí Kniha královská, židovský národ byl od Filistýnských potlučený, pročež vespolek se radili: Přenesme, pravili, k sobě archu umluvy, ať nás vysvobodí z rukou nepřátelských.^(zz) Kam s tvou radou přijdeš, národe židovský? Zdaž nevíš, že pro tvé nepravosti z božího dopuštění poražen jsi? a ještě chceš archu Páně uprostřed hříchů svých postaviti? Snad nemáš většího trestu k obávání? Ožel raděj svá provinění, připověz náležité polepšení, tím osvobozen budeš. Lid předce židovský na svém uradění slepě stojí: Ať přijde archa Páně uprostřed nás.^(aaa) Sotva mezi ně přinesená byla, ostřejší bitva nastala, opět poražen byl Izrael, archa Páně do nepřátelského zajetí přišla. Zde

máme živé vyobrazení toho, co mnohé křesťany potkává. My totižto se strachujeme pekelných Filistýnů, abychom do jejich věčného otroctví neupadli; spravedlivá jest ta bázeň. K uvarování pak toho žádného jiného prostředku není nežli opravdové pokání, náležité polepšení, přikázání božích zachování, jedním řeknu slovem, šlépějích Kristových dokonalé následování. Mezi tím předce nechceme tomu všichni, jak sluší a zapotřeby, rozuměti, anobřž někdy sobě stavíme archu v tom nebo onom bratrstvu, zakládáme se také v jejich případným ustanovení anebo v častým

putování a tak dále. Někdy sobě kopáme studnici v té neb oné pobožnosti, v uctění toho svatého anebo světice boží. Kde ale sekeru ku kořenu přiložiti jsme povinni, kde jsme zavázáni hlubčej vodu vážiti, nádeji svou pevněj založiti, zde obecné povinnosti buď sobotním, jak říkáme, štychem odbejváme, řícti chci, na příkázání božská, na církevní ustanovení levým toliko okem hledíme, anebo jistě na studnici živých vod, na archu věčné umluvy, jenž jest Kristus Ježíš v svém přehořkém umučení, špatný ohled máme, a předce se domníváme, že nebe pro nás dokořán, jak říkáme, otevřené. Z té příčiny dnešní duchovní pán ženich k tanci křížovému uvádí trojnásobný padesátiletý manžel, aby bylo jaro v zimě, uvádí je jakžto plačící ženy v manželském kříži skrze padesát roků výborně zkušené a zasloužilé. V manželském, jsem pravil, kříži skrze padesát roků výborně zkušené a zasloužilé.

Vyrčením zajistě *Hippocrata* dva jen toliko dni v manželském stavu jsou utěšený, první den zasnoubení, druhý, když se paní z domu do hrobu vynáší,^(bbb) ostatně což jest než ustavičný kříž? Z toho ohledu Kristus Ježíš onen stav k svátosti povýšiti ráčil, aby z oné svátosti vylepšující milosti všeliké téhož stavu trampoty a obtížnosti snáž přenést mohli a přetrpěti. V takové pak křížové okolostojičnosti skrze padesát roků postaveným trojnásobným manželům kdo zasloužilost upře? Právě o nich se řícti musí: umíte trpěti, trpením jste zasloužili a hodni jste, abyste netoliko ostatním manželům v svaté trpělivosti a od Boha požehnaným ctnostným chování, anobř nám také všechněm v křížovém tanci jakžto plačící ženy za příklad představeni byli. Proč ale plačící ženy je nazývám? Dílem proto, že plačících žen, to jest utrpných duší, při křížové cestě zapotřeby, které by s trpícím Kristem srdečnou utrpnost měly; dílem jsou plačící ženy proto, že svět v sešlým jejich věku již je opouští, jehož i my všichni máme opustiti, nechceme-li v přehroznou věčné pravdy vejhrožku upadnouti: Kdož neběře kříž svůj a nenásleduje mě, neníť mě hoden.^(ccc) Kterýchžto slov k našemu předsevzetí tento příkládám vejklad: není dosti po křížové cestě choditi a z pouhého ohledu vezejskánu býti mohoucích odpustkův při vyobrazených Kristového umučení tajemství se zastaviti, anobř v tom záleží křížový tanec, když představené tajemství s pobožnou myslí se rozjímá, když z toho rozjímání srdečná s Kristem utrpnost pochází, když z té utrpnosti dokonalá nad hříchy zkroušenost se vzbuzuje, když ta zkroušenost polepšení života za sebou táhne, slovem, když rozjímání Kristových tajemství nás táhne k následování jeho šlépějích, v tom záleží křížový tanec, jehož poslední skok svatý Lev těmi slovy vyobrazil: Bezpečné jest očekávání budoucí slávy, kde jest oučastenství Kristového

umučení.^(ddd) Neb vyrčením svatého Pavla: Budeme-li tovaryšové Kristových utrpení, budeme také oučastníci jeho potěšení.^(eee) Tím jest dokázáno

při posvěcení duchovní posvěcení, při posvěcení mísa dobrý vůle, u té mísy plačící ženy a s nimi v tanci křížovým duchovní pán ženich, slovem staré i mladé pačlavické posvěcení jarního času v zimě. Dobrá zajisté vůle, kde z ohledu vykonávání křížové cesty dílem božským příslibem stvrzeno jest božské požehnání, dílem jistotné jest časných, zasloužilých pokut snadné vymazání a věčně trvajících zásluh přehojné rozmnožení. Co nad božské slovo jistějšího? Co nad jeho požehnání milejšího? Co nad zejskání většího nebe prospěšnějšího? Co ještě nad uznanost vlastního vykoupení potřebnějšího? Jestliže z té příčiny nad horlivostí oných věřících se zastavujeme, jenž z dalekých míst s velikou nesnází, s vroucnou pobožností do Zemi svaté putují, aby místa svého vykoupení uctili a uctěním povinnou vděčnost vzdali, snad od nich v křesťanské horlivosti převýšiti se necháme? Nový Jeruzalem v Pačlavicích máme, máme křížovou cestu takové platnosti, jaké oučinnivosti jest v starém Jeruzalemě. Bydletež tedy zde, rozmilý obyvatelové, ne víc jako v samých Pačlavicích, ale jako v novém Jeruzalemě! Bydletež, pravím, zde s rozmnožením božského požehnání a s přehojným dušich vašich prospěšenství. Má jedinká nejponíženější žádost sem směřuje, protože Jejich vysoce urozená hraběcí Milost trpícího Krista s čtrnáctým křížem jakžto svého nejpřednějšího hosta pozvati ráčila, aby také téhož hosta nahotu svým erbovním pláštěm přiodíti a přikryti, to jest pobožnost křížové cesty pod svou ochranu tak přijmouti ráčila, aby po začáteční vroucnosti nenásledovala vlažnost a posledně, jak se stává, zimní studenost. Studenost ani vlažnost k obávání nebude, jestliže k tanci křížovému duchovní ženich anebo na místě jeho jiný duchovní pastýř plačící ženy, to jest pobožné a s Kristem outrpné duše, uváděti, k vykonání té křížové cesty častěj vzbuzovati bude. Při vás posledně se stavím, křížoví tanečníci. Díky vzdejte Bohu, padesátiletý manželové, že kříže svého skrze tolik roků oučastné vás učinil, setrvejte v trpělivém časného kříže nešení, abyste hodni byli věčně trvajícího potěšení. Díky také Bohu, pane duchovní ženichu, za důstojenství rytířstva velkého červeného kříže! Nyní jest zapotřeby ouřad Šimona Cyrenenského zastávati a tím sobě v nebi dobře ustlati. Pracuj jako dobrý Kristový rytíř!^(fff) tak vzbuzoval Pavel svého Timothea, já ale před závírkou jedinké prosím a žádám *memento*, to jest památku při první mši svaté. Pomni, duchovní pane ženichu, na v Pánu zesnulého otce svého! Komuž to povědomo, zdaliž dosavad v mukách očištcových na první mši svatou syna svého nečeká, aby byl osvobozen?

Pomni také na zdejší vysoce urozenou vrchnost jakžto na druhého pána otce tvého, aby ji Bůh v prodlouženém a prospěšným panování milostivě zachovati ráčil. Pomni posledně na svou nejmilejší máteř, na bratry i sestry své, na své přátely i příbuzný i na nás všechny, aby to Bůh stvrditi ráčil, co při dnešním křížové cesty posvěcení způsobí mezi námi. Amen.

(a) *adagio*, (b) *Mt 22*, (c) *Gn 18*, (d) *Apc 1*, (e) *Mt 18*, (f) *Mt 10*, (g) *I Cor 2*, (h) *Io 10*, (i) *Lc 19*, (k) *I Cor 1*, (l) *s. Augustinus in psalmum 86*, (m) *s. Chrysostomus in epistolam Ad Romanos, homilia 10*, (n) *s. Bernardus*, (o) *Mt 10*, (p) *Leo X. bull. benep., cap. 10*, (q) *Io 10*, (r) *Hist. P. Lancelotti /?/ de bello sacro ad annum 1090*, (s) *adagio*, (t) *Io 10*, (u) *Is 35*, (x) *idem 26*, (y) *P. Sannig, Chronica ordinis, pars 1*, (z) *vinculum sermonum /?/ de via X.*, (aa) *Rm 14*, (bb) *vinculum sermonum /?/ de via X.*, (cc) *Io 15*, (dd) *s. Chrysostomus*, (ee) *s. Albertus Magnus*, (ff) *Ps 143*, (gg) *II Rg 12*, (hh) *Mt 16*, (ii) *II Cor 2*, (kk) *Ez*, (ll) *Za 12*, (mm) *Mal 3*, (nn) *s. Chrysostomus, homilia 60 ad populum*, (oo) *s. Augustinus cap. 2 in psalmum 36*, (pp) *Theophilactus in cap. 20 Joannis*, (qq) *Ps 148*, (rr) *Za 2*, (ss) *Act 10*, (tt) *s. Gregorius*, (uu) *Io 20*, (xx) *Iud 9*, (yy) *Gn 26*, (zz) *I Rg 4*, (aaa) *ibidem*, (bbb) *Hippocrates in Apophth. /Aforismoi?/*, (ccc) *Mt 10*, (ddd) *s. Leo sermone 9 de quadragesima*, (eee) *II Cor 1*, (fff) *II Tim 2*.

3. 16. Jan Nepomuk Václav Steydl z Greifenwehru: Dostatečnost dokonalé svatosti, právy člověk, nebo svatý otec a patriarcha Bernard, svatého vejhradního řádu cistercienského in Clara Valle opat, proto velký svatý, že právy člověk, proto právy člověk, že svatý; na den slavnosti památky svatého jména jeho v chrámu Páně nejsvětější Rodičky boží Marie Panny vznešeného královského kláštera plaského řádu svatého cistercienského roku 1764 dne 20. srpna chvalořeči představen..., Praha (Plasy) 1764

Plaský klášter náležel k nejstarším a nejbohatším cisterciáckým klášterům v Čechách. V roce 1764, kdy v něm pražský kněz Jan Nepomuk Václav Steydl z Greifenwehru proslovil své kázání, bychom zřejmě celý klášterní areál bez problémů rozpoznali. Stejně jako dnes byla jeho dominantou technicky i umělecky pozoruhodná stavba konventu z první poloviny 18. století, za níž se trochu v ústraní krčí raně barokní kostel Panny Marie, vystavěný v letech 1661–1668. Zastrčení klášterního kostela nebylo úmyslné; podle projektů z počátku 18. století měla vedle přestavěného a značně zvýšeného konventu vzniknout i novostavba chrámu, k její realizaci však nikdy nedošlo. Rozhodně bychom v 60. letech 18. století nepoznali hřbitovní kostel nedaleko klášterních budov; původní stavba z konce 17. století byla zcela přestavěna v 19. století na rodovou hrobku nového majitele panství knížete Metternicha. Klášter byl roku 1785, tedy zhruba dvacet let po našem kázání, zrušen a jeho obrovský majetek v hodnotě přes jeden milion zlatých převzal a krátce nato prodal stát; velká knihovna a přírodovědecké kuriozity byly z větší části převezeny do sbírek pražské univerzity.

Plaský klášter náležel i k významným poutním centrům. Vedle svátku Nanebevzetí Panny Marie (patrocinium klášterního chrámu) byl v Plasech stejně jako v jiných cisterciáckých klášterech zvláště oslavován svátek svatého Bernarda z Clairvaux, zakladatele řádu. Vzhledem ke svému majetku si klášter mohl dovolit zvát ke svatobernardským chvalořečím nejvýznamnější české kazatele a většinu slavnostních promluv vydávat tiskem. Pozoruhodná je zvláště série čtyř kázání rakovnického děkana a později pražského kanovníka Jana Jiřího Libertina (stručně připomenut v předmluvě ke kázání Vojtěcha od sv. Tobiáše) z let 1713–1724 a kázání pražského kanovníka Antonína Vokouna z roku 1731;²¹⁷ kratičké, vlastně nic

²¹⁷ J. J. Libertin, *Sladký trojlístý jetel v jasném oudolí zrostlý a vykvetlý...*, Praha 1713 (Knihopis č. 4881); *týž, Počestná hádka, pobožná vádka o svatého otce Bernarda...*, Praha 1720 (Knihopis č. 4882);

neříkající vstupní citáty z Písma ve Vokounově i Libertinových promluvách naznačují odvážnost a nečekanost jejich řečnických nápadů, které obratně propojovaly kratičké a přitom překvapivě mnohoznačné slovní spojení s komplikovaným teologickým výkladem. Úryvek z Písma, který uváděl Vokounovo kázání, měl v latinské verzi pět, v české podobě pouhá tři písmena („Et vos“, „a vy“), kazatel mu zároveň přisoudil funkci hesla, které se v textu několikrát objeví dokonce v podobě akrostichu. Hlavní Vokounovy rétorické figury byly založeny na paradoxním spojení slov slavný roztrhaný plášť svatého Bernarda, na slovních hříčkách i na obměnách kazatelských přístupů a nápadů, které ve svých promluvách užil sám připomínaný světec. Vokounovo svatobernardské kázání ve své době vzbudilo mimořádný zájem. V krátké době byla vydána ve dvou vydáních, řečníci a studenti teologie, na které nevybyl výtisk, si jej alespoň ručně přepisovali, jak dokládá jeden z rukopisů Strahovské knihovny.²¹⁸ V nedávné době připravil Vokounovu promluvu k vydání Martin Valášek, proto jsme ji v našem výboru pomínuli.²¹⁹

Autor plaského kázání přetištěného v tomto výboru Jan Nepomuk Václav Steydl se narodil v Praze roku 1692 jako syn ranhojiče. Studoval v Praze, stal se magistrem svobodných umění a filozofie, roku 1712 bakalářem, později doktorem bohosloví. Roku 1718 působil jako kaplan ve Staré Boleslavi, počátkem 20. let spravoval farnost v Úněticích u Prahy, poté se stal examinátorem bohosloví na pražské univerzitě a od roku 1749 až do své smrti roku 1774 byl prvním administrátorem tehdy nedávno dostavěného kostela svatého Jana Nepomuckého v Praze na Skalce (srovnej předmluvu k Hubatiovu kázání).²²⁰ Již roku 1718 vydal takřka pětisetstránkové dílo věnované poutnímu místu ve Staré Boleslavi a Paladiu země české. O jeho kazatelských schopnostech a věhlasu již v mladších letech svědčí, že si jej v témže roce vybrali i pražští dominikáni ke svátečnímu kázání v den svatého Dominika i že byl několikrát pozván jako kazatel o svátku svatého Patrika

týž, Svatý jeden mnohonásobný, to jest blahoslavený Bernard..., Praha 1721 (Knihopis č. 4879); týž, Plášť v plášti od Vladislava, krále českého toho jména druhého..., Praha 1724 (Knihopis č. 4884); viz též poznámku č. 75.

²¹⁸ Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. DD III 60.

²¹⁹ J. Vokoun, Roztrhaný šat sv. Bernarda (ed. M. Valášek), Listy filologické CXXXVI, 2003, s. 254–284. O Vokounovi podrobněji: A. Stich, Antonín Vokoun. Pokus o rekonstrukci zapomenuté pozdně barokní osobnosti, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách, Praha 1992, s. 192–198.

²²⁰ M. Sládek, Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí, in: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, s. 10.

k pražským hybernům.²²¹ V nové době bylo znovu vydáno jeho kázání z jubilejní slavnosti v Hájku u Prahy z roku 1723, v němž představil Pannu Marii jako lovkyni pronásledující duše hříšníků.²²²

Plaské kázání o svatém Bernardovi je časově poslední Steydlůva práce, která vyšla tiskem. Kazatel v jeho úvodu jako by koncept otevřeně opustil, jako by vystoupil s kritikou konceptuální homiletiky z pozic klasicistického či osvícenského vzdělance; když si ale pozorně pročteme stať, zjistíme, že konceptuální přístup v podstatě dodržuje.

Kratičkým vstupním citátem z Písma (*Ecce homo*) Steydl nejen uvedl kázání, ale zároveň nepřímou připomenul starší promluvy Jiřího Jana Libertina. V myslích posluchačů byl ovšem vstupní citát více než se svatým Bernardem spojen s Kristem; výjev bičovaného, zmučeného Krista byl pojmenován právě tímto slovním spojením, *ecce homo*.

Steydlův koncept byl odvážný svou jednoduchostí i zvoleným srovnáním. Přirovnat světce k pravému člověku bylo ve zdánlivém rozporu s některými kazatelskými zásadami; pro srovnání měly být v kázáních voleny takové symboly, které měly svou vzácností dodat světci vážnost a zároveň ukázat mimořádnost a velikost jeho myšlenek a skutků. Navíc postava člověka nebyla ve středověku a v raném novověku vnímána jako symbol, neboť podle dobových představ v ní bylo obsaženo a zahrnuto vše; lidské tělo jako celek bylo mikrokosmem, malým světem, a jen jeho jednotlivé části (např. oko v Reismannově kázání) mohly sloužit jako symboly. Oboje Steydl mistrně obešel; tím, že v předmluvě označil tradiční symboly za více či méně nevhodné, mu takřka nic jiného pro srovnání se světcem nezbylo. Vzácnost srovnávaného symbolu, pravého člověka, je pak vyjádřena i zdůrazněna fiktivním polemikou s „všezvědem“, která uvádí Steydlův výklad a je připomenuta i v samém závěru promluvy.

²²¹ J. N. V. Steydl, *Prut jessejský uprostřed Země české v Starý Boleslavi vyrostlý...*, Praha 1718 (Knihopis č. 15 705); *týž, Slunce ustavičné na poledni aneb Světlo jednou rozžaté stále hořící...*, Praha 1718 (Knihopis č. 15 706); *týž, Novus Josue subinde errantem per solitudinem scaelerum ad terram promissionis reducens Hiberniae populum...*, Praha 1720 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP VI 51); *Sanctus Patricius in triumphante de Gollitho Davide...*, Praha 1748 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BC I 59 přív. 18); *Týž, Via navis in medio mari subinde ipsi humanae sapientiae oraculo difficilis...*, Praha 1722 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů sign. BS I 58); bibliografie díla J. N. Steydlůva in: *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000, s. 11–14.

²²² / J. N. V. Steydl, *Lauretánský domeček v svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou Horou ležící...*, Praha 1723 (Knihopis č. 15 702); *novodobá edice in: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*, Unhošť 2000, s. 21–32.

Na několika místech exordia řečník polemizuje s rutinními konceptuálními kazateli. Každý z posluchačů si jistě povšiml kritiky v té době přežitých komparačních postupů (odsudek mechanických přirovnání světce k planetám, zvířatům, rostlinám atd.). Steydlova kritika přežitých kazatelských schémat tím ale nekončí. Snad méně nápadná je jeho polemika s mechanickým používáním sylogismu („Každý zlato jest růda, ale ne každá růda jest zlato“). Důležitá je i řečníkova svérázná poznámka o kazatelích, kteří se v úvodech svých promluv stylizovaně vymlouvají na vlastní neschopnost, strach a podobně. Celý úvod Steydlovy promluvy tedy můžeme označit jako netradiční, polemicky vystavěné oznámení tématu.

Ve stati se Steydl vrátil k takzvanému biblickému konceptu, jehož používání bylo běžné zejména na přelomu 17. a 18. století. Důvody takového návratu jsou pochopitelné, biblický koncept mohl představovat určité východisko z příliš rozvolněné kazatelské praxe. Základem Steydlovy argumentace je citát z Matoušova evangelia („Mezi syny lidskými nepovstal větší nad Jana Křtitele.“). Pro kazatele je z tohoto citátu důležité spojení světce a člověka, a to obratně rozvinul na příkladu svatého Bernarda a v konci stati potvrdil a uzavřel citátem z První knihy Mojžíšovy („Požehnám tobě...“). Druhý citát z Písma musel ale řečník značně doplnit a dovysvětlit (ne všichni Abrahamovi potomci vedli ten pravý lidský život). Naši mimořádnou pozornost zaslouží řečníkův výklad vystavěný na základě svatobernardské legendy. Zkušený kazatel prokládá svůj výklad nejen úvahami, ale také oslovením světce a rozsáhlým dialogem svatého Bernarda s vlastními bratry. Dlouhá Bernardova obhajoba je vlastně obratně stylizovanou a v té době mimořádně aktuální řečí, hájící smysl duchovních hodnot a řeholního života. Světec jako by dlouhé minuty sám promlouval ústy kazatele, dokonce se zdá, jako by se svatý Bernard sám obracel k řečníkovi; tím Steydl jen podtrhl divadelní ráz této části chvalořeči. Ve fiktivní obhajobě svatého Bernarda před bratry kazatel vkládá do úst světce jako argumenty nejrůznější citáty z Písma i z Otců, dokonce se svatý Bernard jako autoritou zaštiťuje i jedním vlastním výrokiem. Život svatého Bernarda je v kázání posluchačům stylizovaně předložen jako dlouhodobý boj s nástrahami, nezbytný pro skutečné lidství a spásu. Přitom jen minimum pozornosti věnoval řečník Bernardově působení po vstupu do řádu, sám vstup do řeholního života je v promluvě pojat jako vítězství a počátek zaslouženého duchovního odpočinku.

Pozornost zaslouží i kazatelem vykreslený emblém, sloup slávy s latinskou subskripcí (textem, který významově rozevívá predestřený obraz).

Jak jsme si již povšimli, závěry bývají v promluvách 18. století velice krátké, nicméně Steydlovo ukončení řeči je svým rozsahem extrémní, tvoří jej pouhé dvě věty. Kazatel v nich vyzývá k následování světce a zároveň neváhá vypíchnout vhodnost srovnání, které pro promluvu zvolil.

Text Steydlovy promluvy se zřejmě dochoval pouze ve čtyřech exemplářích. Pro tuto edici jsme vycházeli z výtisku uloženého v Knihovně Národního muzea (sign. 39 A 4). Můžeme jej označit jako kázání výjimečné, které nicméně nemuselo být bez vlivu na homiletickou produkci konce 18. a počátku 19. století. Přípisek na titulním listu námi užívaného tisku naznačuje, že ještě roku 1801 byla Steydlova promluva pozorně čtena. Zejména pro starší generaci duchovních řečníků mohl kazatelův přístup s využitím biblického konceptu představovat možné řešení, jak se kompromisně přizpůsobit vkusu nové doby.

/text dedikace a kázání:/

Submissae venerationi reverendissimi, perillustris ac amplissimi domini domini Fortunati Hartmann, sacri ac exempti ordinis cisterciensis, regii ac celeberrimi monasterii B. V. Mariae in Plass abbatis, Regni Bohemiae praelati, sanctae Mariae Magdalena ad Bohemo-Lippam praepositi infulati, regionum monasteriorum Welehradensis et sanctae Coronae patris immediati, suae sacrae caesareae regiaeque apostolicae majestatis consilarii totiusque venerabilis conventus honori.

Ecce homo!

Joan. 19

Ejhle člověk!

Člověk k tomu cíli a konci od Boha stvořen jest, aby Pána Boha ctil, jemu sloužil, vůli jeho plnil a naposledy spasen byl. Tento jest základ dnešní řeči mé.

Podivějí se ale bezpochyby mnozí, a to ne bez příčiny, že já, tak velikým věkem sešlý stavec, na tuto slavnou kazatedlníci vstoupiti jsem se opovážil, která práce čerstvým a věkem květoucím přísluší, nebo staří jsou promrzeli, nevrli a nepamětliví.

Pravda jest, že moje sešlost věku hojně na mém obličejí larvu starýho dědka vyobrazuje, však o dary přirození, rozumu, paměti, vejmluvnosti a práce až dosavád opováziti sobě netroufá, takže zlétitý, starý v paměti a práci žádnýmu mladýmu neustoupím, a proto abych mé povinnosti zadosti neučinil, žádný strach mne nenapadá, ani žádnou vejmluvou hájiti se nechci. Nebo obyčejně vejmluva řečníků jest skrytá žádost chvály, ta mne nelechtá, zatím tato zkušená povědomost jest, že povolání chválořečníci aby nejakýho svatýho vychválili, o to se jedině starají, jaký by titul jemu dáti, k čemu jej přirovnati měli. Proto jední hledají pomoc *conceptu* svýho na obloze, u slunce, měsíce, hvězd, jiní v povětří u ptactva, jiní na zemi, v lesích mezi zvířaty, v zahradách mezi kvítím a stromovím, jiní v moři mezi drahými perlami a koraly, jiní v rúdách zlata, stříbra a drahýho kamení a tak dále. Zdaliž ale takový titul, takové přirovnání, kupříkladu k slunci, hvězdě, drahému kamenu, k slušné a dostatečné chvále nejakýho svatýho postačuje? O to se hádati neminím a jednohokaždýho při jeho chuti zanechávám, toliko shledávám, že všichni podobné přirovnání svatýmu s Bohem se radujícím malou slávu přidávají, nýbrž raději blesk svatosti zatmívají. Nebo medle, co jest slunce? co měsíc? co hvězdy? Jedině mrtvé planety, blesk nestálý, který malé mračno hasí. Co stromové? co byliny? co kvítí? Jedině věc k zkaze a uvadnutí odevzdaná. Co i ty nejsilnější zvířata? ptactvo? Jedině životčichové nerozumní. Co zlato? stříbro? drahé kamení? Jedině zem a prach. A tím má býti oslaven svatý? To aspoň mně se nevidí, a proto kdybych já ten obyčej následovati měl, soudím, že bych mé povinnosti špatně zadostiučinil, odkudž zapotřeby uznávám, abych se k něčemu podstatnějšímu obrátil. Nepolezu sice na oblohu, ani se spustím do hlubiny mořské, míněji toulati se budu po vzdálených krajinách, ale zůstanu v Plasech mezi lidmi a tímto jediným titulem poctím svatýho Bernarda: svatý Bernard byl člověk právy a tím samem veliký a dokonálý svatý.

Zasměje se mně tuto některý sobě moudrý poslouchač, důmnělý mudrc, který se domnívá, že všechno umění polknul, a řekne: Tu jsi nám něco moudrého propověděl, pane *doctor*, a něco znamenitého z Prahy přinesl. Zdaliž každý pohunek, každý podruh, ano, každý zločinec není člověk? A proto, že jest člověk, má býti svatý? Ó, kdyby to pravda bylo, nebylo by potřeby pro zloděje rámce stavěti. Ale medle, medle, všetečný všezvěde, nesud' před časem, nekydej kaše, dokavád není uvařená. Mnohý jest narozen člověk, ale neví, co jest člověk, není živ jako člověk, protože podle svědectví žalmisty *comparatus jumentis et similis factus est illis*, přirovnán k hovadům a podobný učiněn jim. Každý zlato jest růda, ale ne každá růda

jest zlato, tak každý člověk jest člověk, ale ne každý jest živ jako člověk. Zatím zanechávám třepače při jeho plampání a k slávě a hodnosti člověka se obracuji.

Co může býti vzácnějšího, co dokonalejšího, co vznešenějšího mezi všem stvořením nad člověka? Všechny ostatní věci, nebe, anjele, oblohu, slunce, hvězdy, měsíc, zem, zvířata, ptactvo, ryby, slovem celý svět Bůh stvořil jedním slovem *fiat*, ať se stane, a to pro člověka. Člověka ale *formavit Deus*,^(a) rukami svými zformoval ku podobnosti obrazu svému, dajíc jemu duši rozumnou. Medle, proč Bůh takových okolostojících při stvoření člověka užíval a ze země tak slavné stvoření učinil? Věc známá jest, že mocnářové světa ty, který nejbližší dvořeníny míti chtějí, nejdřív do knížecího a hraběcího stavu pozdvíhují, tak Bůh chtěje, aby člověk k jeho službě jedině byl a s ním nejbližší nápotom v nebi přebýval, jeho tak povýšil, ctí a slávou korunoval. Medle, kterému kůru anjelskému Bůh tu čest učinil, aby anjelské přirození na sebe přijal? Jakýho anjela vyvolil, aby matkou Syna božího byl? Zdaliž za hříšné anjele jako za člověka trpěl?

Toto všecko svatý Bernard jako rozjímání docela odevzdaný bedlivě zpýtoval a při tom povinnost člověka, proč jest, pozorující, o to se jedině pečoval, aby jsa člověk, jako člověk dokonale živ byl, a to, co člověka činí, s skutkem dokazoval, poněvadž Kristus svým vyvoleným k dosáhnoutí slávy věčné toliko předpisuje život lidský:^(b) *Et vos similes hominibus expectantibus dominum suum*, a vy podobní lidem očekávajícím pána svého. Který ale jest ten život lidský, to nás naučí dnes svatý Bernard člověk, a proto já jej vejšejí poctíti nemohu nad tu pochvalu, když jej dokážu, že byl pravý člověk.

Ecce homo!

Joan. 19

Hle člověk!

Pán Ježíš vydal obzvláštní chválu Janovi Křtítelovi: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*,^(c) mezi syny lidskými nepovstal větší nad Jana Křtitele. Kdyby podle toho Kristového svědectví měli vychváliti chválořečnicí Jana Křtitele, ó kterak by hlavy dohromady tloukli! jaké práce, jakého vynasnážení by užívali, aby dostatečný *concept* chvály vynaleznouti mohli. Kterak ale Duchem svatým naplněný evangelista poctil velikost Janovou? Dí on: *Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*,^(d) byl člověk od Boha poslaný, jeho jméno Jan. Hle,

evanjelista za hodně poznal celou velikost Jana vypsati, když jej nazval člověkem. Tak tedy já nepochybuji, když svatýho Bernarda člověkem nazvu, nebo člověk jest, aby Bohu sloužil, jeho vůli plnil, jeho ctil, jeho poslouchal, a potom od něho korunu nesmrtnosti a slávy věčné dosáhl, proti které hadr jest sláva světa, to jest lidsky živu býti.

Bernard narozen jako člověk, hned jak rozum poznal, na tu povinnost člověka pamatující, lidsky živ býti začal a bedlivě rozjímal. Bernarde, k tomu jsi na svět přišel, abys Stvořitele tvýho ctil, jemu samýmu sloužil, jeho miloval a vůli jeho plnil? Z toho ohledu ještě malé pacholátko v dokonalosti křesťanské mnohé dospělé převyšoval. Nejmoudřejší^(e) vyznává se, že tři věci jsou jemu nesnadné a čtvrté, totiž *viam viri in adolescentia*, cestu muže v jeho mladosti, že dokonce srozuměti neumí. Ó Šalomoune, přístup ke mně a já tě naučím cestu muže dokonalýho, člověka právýho, v dítěti.

Zaznamenal ctihodný Valentýn Lectitius, Pisma svatého *doctor*, v kníze života svatých, roku 1625 v Praze s povolením duchovné vrchnosti vytištěné, že Bernard v dětinství svém veliké bolesti hlavy pocítoval a žádné pomoci před rukami nebylo, proto příbuzní nějakou ženu, aby žehnáním svým jeho bolesti obměkčila, přivedli. O té když zvěděl, mocí Ducha svatýho posilněn se na odpor postavil, řka: Já k tomu stvořen jsem, abych samýmu Bohu sloužil, jeho se bál a jeho vůli plnil, proto kterak já mohu to pověrečné zažehnání připustiti a Boha urážeti? Chce Bůh, abych jemu v bolestech sloužil, staň se vůle jeho, budu do jeho libosti trpěti. Ženu odehnal a mocí boží uzdraven byl. Tuto poznáváme, jakou příležitost svatosti dodalo připamatování, že člověk jest.

Zběhlý v lidským životě právý člověk Job o právým lidským životě dosvědčuje: *Militia est vita hominis super terram*,^(f) bojování jest život člověka na světě. A vpravdě, nebo kdo člověk jest, tím samem bojovati musí, ke koruně stvořen jest člověk, ale *non coronabitur, nisi qui legitime certaverit*,^(g) svědčí apoštol: Nebude žádný korunován, leč bude hodně bojovati. Boj člověku uložen jest, nebo nepřítel spasení našeho nezahálí, ale ustavičně v poli stojí, nepřítel ale ten jest velmi chytrý, rozličné zbraně užívá a mnohém pokušením člověka poraziti se pokouší, on má na stráži své věrné vůdce, žádost očí, žádost těla, pejchu života, svět se vši marností jeho, a proto člověk, pozorující to ustavičné nebezpečství, stále na stráži státi a zmužile odpírati musí, nebo kdo s tím nepřitelem v pokojnou smlouvu vchází,

tím samem přemožen, člověkem býti přestává, k hovadům nesmyslným učiněn podobný.

Bernarde, jestliže člověk jsi, k boji se chystej, *ad arma, ad arma*, nepřítel jest u zdi, chystá se k štůrmu, vyhazuje náspy, vypouští děla, kterými nejsilnějšího porazil Samsona, nejmoudřejšího přemohl Šalomouna, nejnábožnějšího vybojoval Davida, měj se na pozoru. Mládenec jsi slíčný a mladý, *juventus ad amorem liberior, ad lapsum incautior est*, svědčí Cyprianus,^(h) mladost k milování schopnější, k pádu snadnější jest. Jseš ještě nováček, mají s tím nepřítelem co činiti zběhlí a dospělí bojovníci podle učení Augustýna: *Inter omnia certamina christianorum duriora sunt proelia castitatis, nam ibi continua pugna et rarior victoria*, mezi všemi křesťanů boji nejnebezpečnější jest boj s tělem, kde ustavičný boj a řídké vítězství. Ach, Bernarde, nepřítel zatahuje proti tobě děla, aby mysl tvou porazil, o kterých svědčí Šalomoun:⁽ⁱ⁾ *Occurrit ei mulier ornata meretricio, praeparata ad capiendas animas*, žena potkává se s ním v rouše nevěstčím, aby jí mala duše. Když Bernard byl mládenec velmi krásný a slíčného pohlezení, mnohé tělesnou žádostí zapálené burgundské mladice vynasnažovaly se, kterak by jeho mysl k svému naprotimilování naklonily. Scházely se k němu vylíčené, vystrojené, které oulísnyými řečmi, obětováním svých služeb na mládence dorážely, z očí jejich litaly ostré žádosti střely, med tekoucí ve rtách jejich, slovem těla jejich sklad rozkoše a jedna silná zbraň k vybojování srdce muže podle svědectví Augustýna: *Nihil esse sentio, quod magis ex arte deiciat animum virilem, quam blandimenta feminae*, nic není, co by silněji porazilo mysl muže, jako oulísnost ženy. A dokládá: ^(k) *Experto crede, expertus loquor coram Deo, non mentior, cedros Libani, duces gregum sub hac peste cecidisse reperi*, zkušenému věř, zkušený mluvím před Bohem, nelžu, cedry libánské, vůdce zástupů to zle porazilo. Co tuto začneš, jak se obráníš, kam se obrátíš, Bernarde? Ale nedlouho se rozmejšlí nepřemožený rek, pamatujice na to, že člověk jest povinen Boha nad všecko milovati, tu hovadskou lásku láskou boží hasí, těch podvodních vochechul oulísnost a přívětivost potupuje, jim žádný přístup nepřaje, od sebe odhání, že zahánbené a zarděné ty mladice s košem odtáhnouti musejí. Plésej, Bernarde, zvítězil jsi, právy člověče, přemožené a zajaté tělo pod nohama tvými skučí, *et quanto majus fuit periculum in proelio, tanto majus gaudium est in triumpho*, jak veliké bylo nebezpečnost v potýkání, tím větší radost jest ve vítězství.

Pozoroval ale Bernard, že v podobném boji déleji se zdržovati a s tím fortelným nepřitelem častěji se potykati nevyhnutelné nebezpečství jest jedenkrát přemoženým býti a že v tom není jistější vítězství jako další podobné příležitosti se vystříhati, protože kdo stále s smůlou zachází, naposledy se zmaže, nechťel víc s hady přebývati. Ustanovil světu utecti a od světa zdálený v samotině Bohu samýmu sloužiti. Dobře máš, Bernarde, ale *incidit in scillam cupiens vitare charybdim*, jednoho nepřitele zbaviti se míníš, padáš do osidel druhého, nový boj nastává a velmi těžké vítězství na světě. Světu utecti míníš, chytrý a zběhlý jest to nepřítel, v potykání ostrý, všudy má pevné osazení, podvodné zálohy, nevím, kde díru nalezneš. Odpovídá ale plný hrdinské mysle Bernard: Toho bezrukýho nepřitele nic se nestrachuji. Co pravíš, Bernarde, bezrukýho nepřitele? Nezpívej před časem vítězství, zkušenému věř, že časem mnohem nebezpečnější jest nepřítel bezruký nežli ten, který dvě ruce má, víceji škodí jedovatým, ošemetným pochlebničkem, lživým jazykem nežli rukami. *Lingua ejus gladius acutus,*^(l) jazyk jeho meč ostrý, jedovatý a oklamávající, na oko ale lahodný. *Linguae blandimenta decipit,*^(m) lahodným jazykem podvádí, samou sladkost obětuje. *Favus distillans labia ejus,*⁽ⁿ⁾ jako plast strdy usta jeho. Nevím, nevím, jak se v tom boji chovati budeš. Nic mne to nestraší, odpovídá Bernard, bojování jest život člověka, já jako člověk zmužile bojovati a brániti se budu, vždycky se světu na odpor postavím, a protože člověk jsem a sobě jsem umínil lidsky živ býti, světa sílu šťastně přemohu. Hovadský jest svět, člověk k hovadům nepatří. Ti zajisté, kteří svět neznají, kteří hovadsky živí sobě na něm zakládají, kteří na světě živí, soudíce se býti doma, všech doma nemají, od něho zavedeni, ošáleni, vybojováni bývají. Já ale, který jeho faleš, podvod a ošemetnost v dobré povědomosti mám, jej snadno zahanbím a potlačím, jeho dary a lživé připovědi v posměchu mám. *Dic mihi*, ptá se sám sebe, *ubi sunt amatores mundi, qui ante pauca tempora nobiscum fuerunt? Nihil ex eis remansit, nisi cineres et vermes, attende diligenter, fuerunt sicut tu, comederunt, biberunt, riserunt, duxerunt in bonis dies suos, et in puncto ad infernum descenderunt, hic caro illorum vermibus, illic anima illorum ignibus deputatur,*^(o) pověz mně, kde jsou milovníci světa, kteří před krátkým časem s námi živí byli? Nic z nich nezůstalo, toliko popel a červi, pozoruj bedlivě, byli jako ty, jedli, pili, smáli se, život svůj v radostech vedli, a v tom okamžení do pekla stoupili, zde tělo jejich červům, tam duše věčným ohni odsouzena jest. Který není konec člověka, a tady já že lidsky živ býti chci, snadno světu uteku. *Amicitia hujus mundi inimica est Dei, quicumque ergo voluerit esse*

amicus hujus mundi, inimicus erit Dei, učí svatý Jakub:^(b) Přízeň tohoto světa nepřítelkyně jest boží, kdo by koliv chtěl býti přítelem světa, nepřitelem božím učiněn bývá. Já jakožto člověk, žádostiv lidsky živ býti, nepřitelem božím býti nemohu, a proto svět nenáviděti nepřestanu. Milovníci zajisté světa přestávají býti lidé proto, že jako hovada proti rozumu živí jsou, a tím samem světa podvod a faleš nepoznávají, věřejí připověděl jeho, který sám nic nemá, pomine, *quia transit mundus et concupiscentia ejus*,^(a) svět pomine i žádosti jeho. Na ty slova doptává se světa milovníkův Augustýn: *Quid vis, amare temporalia et transire cum tempore, an amare Christum et cum eo aeternum vivere?* co žádáš, milovati svět a pominouti s ním, nebo milovati Boha a s ním živ býti na věky? Opatrně obdivuje se tuto svatý Řehoř: *Mundo cadenti inhaeremus, et quia labentem continere non possumus, cum eo labimur*, světa pádajícího se držíme, ale proto, že jej držeti nemůžeme, s ním padáme. S tou zbraní člověk Bernard na toho nepřítele hrdinsky dorážel, dobejvajícího přemohl a zahambil.

Však poražený svět sobě pokoj dáti nechce, nýbrž hlavu zdvíhá, pospíchá k novému boji, poznaje ale Bernarda, na sebe dozralýho reka, pomocních zástupů hledá a s tím *succursem* na bojišti do šiku se staví. Bernarde, s tvými vlastními bratří na bojišti stojíš, bude boj krvavý, protože proti krvi. Zapasí se od světa navedení s Bernardem bratří a mnohými důvody ohrazení na mysl jeho dorážejí, řka: Nesmyslný bratře věku velmi nedospělýho, co činíš? co před sebe bereš? Rodiče, který tebe pracně vychovali, tak nevděčně opouštíš, na lásku jejich se zapomínáš, nás zahambuješ, rod potupuješ, tebe očekávající štěstí, ouřady, důstojenství, bohatství, slavné manželstvo nohami šlapáš, poddanost za svobodu vyvoluješ, řeholu nedávno vylíhnutou, která se ještě na kolibce kolibá, oblíbujes, *revertere*, navrať se, uživej dobrých věcí, nechej toho zmateného předsevzetí. Nemoudrý pacholiku, nesmyslná jest to horlivost, nepřeložený oumysl, nevíš sám, co činíš, nevidíš, co tě v řehole mezi mnichy očekává. V životě řeholním musíš v klášteře zavřený, poddaný býti, který jsi navykl rozkázovat, tam musíš poslouchat, tam mnohé protivenství mysle, těla těžkosti, nepřiležitosti, tuhé posty, stálé bdění, těla mrtvení, chudobu, nedostatek, zimu, tuhý kůr snášet, co se tobě přikáže, slepě zachovávat, mladý jsi, kdo ví, jak dlouho živ budeš, trpět stále není hračka, kterak to nadlouze vystojíš? Kterak to sneseš? Jestli z kláštera vyklouzneš, kam pujdeš? Rodiče jsi na sebe rozhněval, celý rod od sebe odvrátil, kam se obrátíš? Copak tě nemohou pohnout slze tvé matky, tesknost veliká otce? Budeš brzy bycha honit, ale neuhoníš, neopatrný mládku!

Zanech toho nemoudrého předsevzetí, které tvůj nerozum, tvá nedospělost v tobě bez všeho povážení zbůzuje. Bernarde! co říkáš? jak se obhájíš? Ostré jsou to a špičaté střely hluboce pronikající, jakým štítem se jim obráníš?

Medle, zdaliž klesá tuto mysl Bernardová, anebo neví, kterak sobě v tom boji pomoci má? Ani jedno, ani druhé, *mens immota manet, superat ridetque dolores*, udatný hrdina vítězství zvyklý, v oumyslu svým nad mramor a ocel tvrdší, k své obyčejné zbrani, člověk jsem, se obrací a zůřivými slovy odhání, řka: Blázní, zpozdlým srdcem *maturate fugam*, spíše nežli s hambou zajati dáti se musíte, co mne pokoušíte? Člověk jsem a člověkem zůstanu a tím samem na všechny namítané těžkosti pořádně zodpovídám, vaše důvody vyvrátím, vaše vynasnázení zahambím.

Předházujete mně, že opouštím otce, máteř a vás. Zdaliž to nejsem povinen učiniti jako člověk? Nebo člověk k tomu jest, aby Boha miloval nad otce, matku, bratry a sestry a opustíce je, jeho volajícího následoval. Proč mne tedy od lidské povinnosti odvracujete? Kdo miluje více otce neb matku nežli mne, není mne hoden, praví Kristus,^(r) a kdo není hoden Krista, přestává býti člověk. Já ale jako člověk jináče činiti nemohu. Dále předházujete mně, že očekávající mne štěstí a bohatství nohami šlapu, urozenost potupuji. Velice se mejlíte, já to jedině hledám, po tom toužím, které zajisté člověka jest nejtrvavlivější, největší štěstí: jedině Bůh a věčné blahoslavenství, ku kterému člověk stvořen jest, *ut salvus fiat*, aby spasen byl. Já pak tedy dle vašeho zdání mne očekávající štěstí nohami šlapám, když mámicí a pomínějící světa štěstí opouštím proto, abych pravého štěstí došel. Co se bohatství dotýče, že tím pohrdám, velice se též mejlíte, když já vpravdě bohatství vyhledávám, ale bohatství stálé, které nikdy nepřestane, které se žádné chudoby nebojí. Ten by jistě nemohl držán býti za žádostníka bohatství, který majíce jeden zlatý, než by jej naložil, chtěl ztratiti jistých tisíc. Tak rád já opouštím bohatství světa nejisté, nestálé, které nevyhnutelně zanechati musím, abych sobě dobyt bohatství jisté, věčně trvající. Jak připovídá Kristus,^(s) které ani rez, ani mol nekazí, ani zlodějové nevykopávají. *Filii Adam, genus avarum, quid vobiscum terrenis divitiis, quae nec verae, nec vestrae sunt, si vestrae sunt, tollite vobiscum,*^(t) synové Adamovi, pokolení lakomé, co vám do časného světa bohatství, které ani pravé, ani vaše není. Pravé není, nebo v té největší potřebě vám nic neprospěje, vaše není, nebo vemte ho s sebou, můžete-li. Dle učení nejmoudřejšího zemřeli boháči a nic nenalezli v rukách svých. Tím ovšem mámicím bohatstvím já pohrdám, abych nabyt pravé. *Illae verae sunt divitiae*, podle učení Augustýna,^(u) *quas cum habuerimus, perdere non*

possumus, to jest: právě bohatství, které když nabýváme, pozbyti nemůžeme. *Verae ergo divitiae non opes sunt, sed virtutes, quas secum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat*, právě bohatství ctnosti jsou, ne zboží, které s sebou svědomí odnáší, aby věčné bohatství dosáhlo.^(x) O tom bohatství svědčí Kristus:^(y) Čiňte sobě pytlíky, kteříž nevetšejí, pokladmi v nebi. Jedenkaždý boháč, který shromáždí na světě, o to přijde a neví, čím to bude.

Opět předhazujete mně chudobu světa, že ji vyvoluji. To činím, že se býtí člověkem uznávám, nebo první začátek a konec člověka jest chudoba. Člověk nahý, chudý se rodí, chudý umírá, a jako s sebou nic nepřináší, tak nic neodnese. K čemu tedy bohatství tomu, který chudý umřítí musí. Domníváš se, boháči, že bohatý umřeš? Nikoliv, umírající ničímž nevládneš a po tvé smrti dělají s tvým statkem, co chtějí, dělejí se, jak sami chtějí, dostává se těm, na který jsi nikdá nepomyslel.

Dáleji, nemoudří bratří, předhazujete mně bídy, zármutky, soužení a těžkosti života klášterního, nejistý život můj, že trpět stále není hříčka. Co se prvního teče, viděti jest, že nevíte, co jest člověk na světě, zeptejte se Joba a on naučí vás: *Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseris*,^(z) člověk narozen z ženy, krátký čas živ jsa, naplněn bývá mnohými bídami. Slyšeli jste? Že bídy a protivensství, kříž a soužení přirozené jsou vlastnosti člověka, však na krátký čas, *brevi vivens tempore*, kterak tedy nesmyslně žádáte, abych, jsa člověk, těch věcí se chtěl vystříhati, toho se vzdálovati, co mně přirozeně uloženo jest, proč bych tedy měl se toho obávati jako člověk, co člověku uloženo snášeti a trpěti na krátký čas, aby za to věčné potěšení dosáhl? Člověk na světě pocestný jest a jako pocestný nevyhnutelně musí protivensství cesty snášeti dříve, nežli se na své místo dostane, tak *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum coelorum*,^(aa) skrze mnohé zármutky musíme vjíti do království nebeského, do té nám připravené vlasti. Ta jest jediná cesta, a musel Kristus, jestli chtěl vjíti v člověčenství do království nebeského, trpěti. Kterak medle člověk chce toho prázen býtí. Milí bratří, na bojísti jsme, a kdo zde bídy a kříže dobrovolně nesnáší, na onom světě bez slávy bude, jako voják, který hanebně z bitvy utekl, nepoctivým pozůstává.

Vlast člověka věčným štěstím oplevající jest nebe, nebe ale nahoře jest a na horu jest cesta naše, na vrch ale nelze bez unavení vylezti, kdo chce do nebe se dostatí, nemá sobě na unavení a nepřiležitost krátké cesty stěžovati. Kupec, který v Indiích veliké bohatství nabyti doufá, nestěžuje sobě na protivnou a nebezpečnou cestu mořskou, ale dobrovolně se na ni vydává. Kramář z naděje velikýho zisku nic

sobě za těžko nepokládá na jarmárk cestou vršitou, nepříjemnou, v déšti, blátě, v zimě jeti, nýbrž s žádostí čas jarmárku očekává. A pročpak člověk pro dosáhnutí nebe má sobě na nepřiležitou cestu stěžovati a pro tu nepřiležitost nebe ztratiti? Kdyby nějaký mocnář poddanýmu svému, který v chatrné chalupě podruh jest a z které v krátkým čase má býti vyhnáný, obětoval na vysokým, nepřístupným vrchu nějaký všemi potřebami, živností oplevající hrad, kde by nápotom bez starosti v pokoji živ býti mohl, toliko aby se na tu horu vypravil, takový ale podruh pro litost své chalupy a nepřiležitost cesty na ten hrad by jíti nechtěl, a zatím vyhnáný z chalupy jak hrad, tak chalupu by ztratil, kdo by neřekl, že takový člověk blázen jest, kdo by jej politoval? A tak jest s člověkem, který podruh jest na tomto světě a po krátkým čase z něho vyjítí musí, tomu člověku obětuje Bůh nebe, hrad všemi dobrými věcmi oplevající, aby tam toliko tou cestou, která krátkýho kříže jest, se ubíral. A zatím nesmyslný člověk té cesty se hrozí, nebe zanedbává a ze světa vyhnáný o podruhství přichází a posledně s peklem zavděk přijmouti musí. Pohleďte, milí bratří, jak nesmyslné jsou rady vaše, jak mdlí důvodové! Do nebe není cesta nežli cesta kříže, však *non sunt condignae passionis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis*, učí apoštol,^(bb) nejsou hodna utrpení toho času oné budoucí slávy, která se vyjeví v nás. Nyní na vaše další představení: Kdo ví, jak dlouho živ budeš, trpět stále není hříčka, bratří, odpovídám tím samem, že život člověka nejistý jest; k tomu odchodu vždycky hotov býti chci, následující poručení Kristové: *Et vos estote parati, quia qua nescitis hora, Filius hominis veniet*,^(cc) buďte hotoví, neb nevíte dne ani hodiny, kdy Syn člověka přijde, abych nepřipravený nebyl odstrčen od svadby Beránka a s onými světa sloužícími z království nebeského vypověděnými věčně nenáříkal: *Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? quid divitiarum jactantia? Transierunt sicut umbra - - - virtutis nullum signum valuimus ostendere, in iniquitate consumpti sumus.*^(dd) Ustáli jsme na cestě nepravosti a ztracení. Co nám prospěla pejcha? co chloubna bohatství? Pominuly jako stín - - - a nemohli jsme žádného znamení ctnosti ukázati, v zlobivosti naší zkažení jsme. A poněvadž dle vašeho vlastního přiznání trpět stále není hříčka, abych netrpěl stále, chci mile trpět načas, poněvadž to člověku uloženo jest. Medle, co následuje ty, kteří s Kristem nic trpěti nechtějí, ale toliko o to se pečují, aby na světě v dobrých věcech vedli dni své? *In puncto ad infernum descendunt*,^(ee) v okamžení do pekla stupují, po krátké radosti na trápení věčné. Já ale po krátké žalosti očekávám radost věčnou.

Ó nevypravedlné vítězství, neslychaná síla udatného hrdiny Bernarda člověka! Když ďábel chtěl Joba odvesti od Boha, užíval rozličné zbraně, nejprv den po dni zbavoval jej jeho mění a statku, podpálil mu dvory, pobil mu děti, až naposledy připravil jej o jeho zdraví, slovem, když všecko Jobovi vzal a viděl, že nic nedovedl, jedinou ženu, aby jej od Boha odvrátila, ku pokušení zanechal, vědouce, že nic není schopnějšího člověka od Boha odvrátiti jako žena. Mnohem ostřeji se potýkal s Bernardem ďábel a hned při začátku té nejsilnější zbraně, totižto žen, užíval, kterými jak od dětinství, totiž čarodějnou bábu, tak věku dospělejším s oulisností burgundských mladíc násilně pokoušel; ale nic neprospíval, Bernarda, právého člověka, našel, proto popůdil proti němu svět, vlastní lásku, bratry. Ale, ó mdlý ďáble, jestliže jsi nemohl poraziti mysl Bernardovou tvou nejsilnější zbraní, oulisností a láskou ženskou, tím míneji svedeš se vším ostatním vynasnážením tvým, poddej se a Bernarda vítěze uzněj. Já ale tobě, člověče právé, udatný Bernarde, stavím dnes sloup slávy a počestnosti s tímto nápisem: *Non est inventus similis illi, qui conservavit legem Excelsi.*

Viděli jsme nepřemoženého hrdinu v boji Bernarda, právého člověka, nyní pozorujme jej po bojích v odpočinití. Svatý otec Bernard když ďábla přemohl, nad světem zvítězil, tělo zajaté služebnosti podrobil, bratry zahambil, ubral se do svatého řádu cistercienského, tam slíkl starého člověka, který jest podle Adama, a oblíkl nového, který jest podle Krista, v skutku Krista následující místra učedník. Když jediné o to se vynasnázoval, aby vůli Otce nebeského plnil, mohl tenkrát vpravdě vyznati s apoštolem Bernard: *Vivo ego non jam ego, sed vivit in me Christus*, živ jsem ne již já, ale živ jest ve mně Kristus. Jako Kristus *exinanivit semetipsum formam servi accipiens*,^(ff) ponížil se a způsob služebníka přijal, tak svatý Bernard *parvulus fuit in oculis suis*,^(gg) maličký byl v očích svých. Nic nebylo nad něj poníženějšího, v té poníženosti sobě a světu opovržený jako podruh a nájemník na světě, ohlížeje se na učení zemského řečníka: *In mundo commorandi nobis natura diversorium dedit non habitandi ex ipsa vita discedendum est non tanquam ex domo, sed tanquam ex hospitio*,^(hh) z tohoto světa vycházíme ne jako z našeho přibytku, ale jako pocestný z hospody. Nic obecného s světem míti nechtěl, celý Bohu a službě jeho odevzdaný, v těle člověk, v mysli s anjely stovaryšený stále s Bohem se obíral, ustavičně sobě opakující: Proto člověk jsem. Vrchnímu tak poslušný, že jest se prohlásil: *Non mea, sed tua fiat voluntas*. Na obětované jemu pro jeho dokonalost biskupství odpověděl s Davidem: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati*

sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me,⁽ⁱⁱ⁾ Pane, není povýšeno srdce mé, ani vyzdvížené oči mé, ani jsem chodil vysokomyslně, ani v podivných věcech nad mne. A silně odporoval.

Když ale božským řízením to veliké církve světlo nemělo zůstat pod kbelcem, ale aby na svícen postavené svítilo světu proti vůli jeho, který nechtěl spravovati, ale spravován býti, ustanoven byl opatem kláštera *Clarae Vallis*; tam byl on jeden příklad všech ctností a dokonalostí, v kterým učili se bratři životu lidskému a vši povinnosti řeholní, tam viděli své nedostatky a cestu k napravení, nebo život a obcování Bernarda bylo naučené Bohu sloužiti a způsob jeho milovati. Osvícival Bernard nejenom bratry, ale celou církev Kristovou, když mnohé o dokonalosti křesťanské, potupě světa a rozjímání knihy sepsal, které až dodneška církev svatá jako drahý poklad zachovává.

Ty veliké zásluhy svatého otce Bernarda pozorujíce Bůh, nechtěl s celou odměnou čekati až na onem světě, ale ustanovil taky na tomto světě odměniti a Bernarda, právního člověka, velikého učiniti mezi lidmi. Povědomá věc jest z Písma, že když uložil Bůh zvelebiti Abrahama, takto k němu mluvil:^(kk) *Benedicam tibi, magnificabo nomen tuum, faciam te patrem multarum gentium*, požehnám tobě, rozmnožím semeno tvé jako prach země, zvelebím jméno tvé, budeš otec mnoho národů. Pravda jest, Abraham byl učiněn otec mnoho národů, ale málo lidí, kteří živí byli jako právní lidé, totiž potomkové Izmaele Idumejští, potomkové synové Zethury, ano, mnohým potomkům Abrahamovým z Izáka nebeský Bůh zhovadilý život často vytejkal.

Svatému ale Bernardovi požehnal Bůh, zvelebil jméno jeho a učinil jej otcem mnohých národů, když Bernard v řádu svatým cistercienským učením svým ze všech křesťanských národů zplodil nesčíslný počet synů, samých právních lidí, kteří se rozmnožili po celém křesťanstvu s nemalým užitkem církve svaté, kteří bleskem svatého života svého osvěcují ji. Byl otec velikých lidí, nebo z řádu svého zplodil papežů šest, patriarchů čtrnácte, kardinálů čtyry sta, arcibiskupů osm set, biskupů tisíc tři sta, tu odměnu odnesl na světě svatý Bernard, že byl právní člověk, na nebi ale korunu věčnou.

Pročež nemohl jsem podle mé maličkosti hodnější titul svatému Bernardu vymyslet a jej hodněji vychváliti jako s dokázaním, že byl právní člověk. Ty pak ale, poslouchači, jestliže až posavád nevěděl jsi, co jest právní člověk, uč se příkladem svatého Bernarda živ býti jako právní člověk. Amen.

(a) Gn 2, (b) Lc 12, (c) Mt 11, (d) Io 1, (e) Prv 30, (f) Iob 7, (g) II Tim 2 /?/, (h) liber 2 de Jacob, (i) Prv 7, (k) liber de cohabitatione cleri et mulieribus, (l) Ps 56, (m) Prv 28, (n) Prv 5, (o) meditationes, (p) cap. 4, (q) Iob 1 /?/, (r) Mt 10, (s) Mt 6, (t) s. Bernardus sermone 4, (u) super Mattheo, (x) s. Bernardus in sermonibus, (y) Lc 12, (z) Iob 14, (aa) Act 14, (bb) Rm 8, (cc) Mt 24, (dd) Sap 5, (ee) Iob 21, (ff) Phil 9 /2/, (gg) I Rg 15, (hh) Cicero de senectute, (ii) Ps 130, (kk) Gn 12.

4. Závěr

Jednotlivě vydaná sváteční a příležitostná kázání představují mnohotvarou a početnou skupinu textů, využitelných jak z hlediska literárněhistorického, tak při studiu dějin barokních festivit i z hlediska regionálního historického výzkumu. Desítky jednotlivě vydaných textů jsou - více než sváteční kázání z postil - dokladem pronikání konceptuálních přístupů do českého prostředí konce 17. a první poloviny 18. století. Koncept se v Čechách uplatňoval na ve složité formě homiletického důkazu jen vzácně, daleko častější bylo využití konceptu jako specifického a překvapivě konstruovaného tropu, který byl povýšen na základní výstavbový prvek textu a pomáhal jej myšlenkově a někdy i formálně sjednotit. Naopak emblematická kázání se - alespoň dle dochované homiletické produkce - v Čechách objevovala jen výjimečně. Vedle konceptu se v Čechách uplatňovala kompromisní řešení, která sice využívala některých konceptuálních přístupů, ale zároveň kladla větší důraz na srozumitelnost textu pro všechny skupiny posluchačů. V řadě textů můžeme najít i řadu místních reálií, které v postilách naopak obvykle chybějí. U některých kázání je také zřetelný vliv Balbínova barokního patriotismu, a to i desítky let po Balbínově smrti. Vzácně v textech nacházíme i poznámky o mimoverbálních prostředcích kazatelů; těmto poznámkám bude třeba do budoucna věnovat zvýšenou pozornost. Zcela jistě k této otázce může mnohé říci i další hlubší průzkum barokních kazatelen, které je třeba přestat vnímat jen jako pozorohodná díla výtvarného umění, ale též jako pramen rozšiřující možnosti poznání dějin řečnictví i dobové literatury v širším pohledu.

Řešení problematiky za pomoci šestnácti zvolených sond může mít pochopitelně i svá úskalí, zejména pokud se týká otázek výběru textů a lokalit. Přesto se domnívám, že zejména kázání B. H. J. Bílovského, P. Štěpána z Týnce, K. Hendla, A. J. V. Soukupa, F. K. Reimana, K. Hubatia, Vojtěcha od sv. Tobiáše, U. Lechnera a J. N. V. Steydla mají zásadní význam pro poznání dobové homiletiky a o jejich výběru na základě dalších, širších poznatků by nemělo být sporu. Volba zbývajících textů lehce nadprůměrné úrovně může být věcí osobního vkusu nebo dostupnosti textu. Dostatečně reprezentativní soubor ovšem není dle mého názoru možné sestavovat pouze ze špičkových děl daného žánru. Na druhou stranu je třeba přiznat, že ve výběru sond jsem se až na vzácné výjimky vyhýbal nejčastějším, mnohdy stereotypně se opakujícím promluvám založeným na mnohdy zdlouhavých

komparacích typu Kristus-slunce, P. Maria-měsíc, které zejména od 30. let 18. století působí nenápaditým, ryze řemeslným dojmem.

Zamyslíme-li se při četbě promluv nad tím, co nás s našimi předky přes staletí spojuje, můžeme uvažovat o lidském hříchu, o lidských ctnostech a neřestech, o pocitu viny. Lidské svědomí je jistě vystavěno na stejném principu jako před staletími, ale možnosti přehlušit jej jsou dnes možná poněkud širší; i tradiční velké hříchy společnost vnímá jinak než kdysi. Pojetí smrti se proměnilo od raného novověku k nepoznání, jenom smrt sama nám stejně jako našim předkům z cesty neustoupí. A ještě něco nás možná přes generace tenkou nitkou spojuje a zároveň masou zdíva rozděluje, něco, s čím na jedné straně moderní člověk plýtvá, na druhé straně se mu toho nedostává - schopnost lásky. Z formálního hlediska pak moderní literatura stejně jako literatura 18. století s oblibou využívá překvapivých nápadů i svérázných stylizací. Možná i to je důvod, proč se i v některých novodobých kázáních setkáváme s přístupy, které se - po několikasetleté přestávce - mohou blížit těm, jež jsou ve starší literatuře označovány jako konceptuální. Mnohé ovšem v tomto ohledu omezuje spěch a určitá povrchnost moderní doby i časový prostor vymezený kázání v moderní katolické liturgii.

5. Ediční poznámka

Při přípravě textů jsem vycházel ze dvou do značné míry protichůdných záměrů, jednak jsem se snažil o zachování specifik barokní češtiny, jednak o to, aby texty byly co nejsrozumitelnější i dnešnímu čtenáři. Ve většině edičních úprav jsem se řídil návrhem, který pod názvem *Zásady transkripce českých textů z barokní doby* předložil roku 1996 vídeňský slavista prof. Josef Vintř, zároveň jsem přihlížel k podrobné ediční poznámce A. Sticha a R. Lungy, která doprovází vydání *Kořínkových Starých pamětí kutnohorských* (Praha 2000). Výjimečně jsem se vzhledem ke specifikům některých tisků rozhodl pro řešení odlišné od zásad Vintřových i Stichových.

Pokud je nám známo, nedochoval se rukopis žádného z námi vydávaných textů, vycházel jsme tedy výhradně z dochovaných tisků, v případě Procházkova kázání jsem zároveň okrajově přihlížel k opisu Josefa Vašici, který je uložen v autorově písemné pozůstalosti v Literárním archivu PNP v Praze. Pokud vím, žádné z uvedených kázání nevyšlo v nové době tiskem (s výjimkou několika málo krátkých úryvků).

Zpravidla bez úprav ponechávám zvláštnosti hláskové (a to včetně odlišné podoby frekventovanějších vlastních a místních jmen), podle dnešního pravopisu upravuji pouze podobu těch českých a do češtiny přejatých a v ní zdomácnělých slov, v nichž se hláskové odlišnosti projevují jen v podobě psané. K odlišení výrazů cizích a v češtině ne zcela zdomácnělých využívám skutečnosti, že tato slova nebo jejich části jsou v raně novověkých tiscích vysázena odlišnými typy, antikvou, zatímco český text, tedy i slova a jména vnímaná v době vzniku textu jako zdomácnělá, jsou tištěna frakturou (podle terminologie Knihopisu tzv. gotikou). V českých a zdomácnělých slovech ruším zdvojené grafémy (radda, appatykář, dřevěnný), dvojhlásky ti a di před samohláskou upravuji na *t* a *d'* (křestianské - křesťanské, diábel - d'ábel), dvojhlásku au podle výslovnosti na ou (audolí - oudolí), souhlásku w měním obvykle na v. Písmeno g reprodukuji podle dnešní výslovnosti jako j nebo g (jetel, regiment), podoby angel, evangelium, registr tisknu podle předpokládané výslovnosti v češtině jako anjel, evanjelium, rejistr. Upravuji psaní předpon s- a z-, stejně jako předložky s, z. Nezasahuji však do podoby předpon z- a vz-. Nesjednocuji přítomné tvary slovesa být (sem i jsem). Zjednodušuji nevyslovitelné shluky souhlásek (margkrabství -

markrabství) a výjimečně ve slovech přejatých do češtiny upravuji tvar podle výslovnosti (panquet - pankvet). Upravuji příslovce tehdy v těch případech, kdy významem odpovídá dnešnímu tedy.

Užívání grafémů i/y upravuji v českých a do češtiny přejatých slovech podle dnešní kodifikace. Respektuji dobové skupiny hlásek v případech jako nětco, vzáctný, zachovávám i dvojhlásku dl (kazatedlníce). V zásadě nezasahuji do označování měkkosti hlásek (poušt i poušť, nejaký i nějaký), jen ve zcela výjimečných případech rozkolísanosti u tvaru ve stejném pádu v jediném odstavci sjednocuji. Tvary vzdy a vzdycy zásadně upravuji na vždy a vždycky.

Přísluvečné spřežky přepisují podle dnešní kodifikace, dávám přednost tvarům staženým. Zdvojený spojovník v substantivech a adjektivech obvykle odstraňuji (arci-biskup) a slovo stahuji, ve výjimečných případech u cizích slov nebo tam, kde spojovník doprovází složenou slovní hříčku, jej nahrazuji jednoduchým spojovníkem (mille-vitanus). Tvary kondicionálu přepisují podle dnešních zvyklostí (řeklby - řekl by).

Cizí a přejatá slova ponechávám v původní podobě zejména tam, kde je možné se domnívat, že způsob psaní naznačuje pojetí cizosti (suffragan, discantista), případně určitého kazatelova odstupu (avisie, condolence), kolísání ponechávám (interesse, ale intres, intresírovat). Osobní jména cizího původu ponechávám v grafické podobě originálu (Polancus, Scretta, Augustýn i Augustin); vzhledem k dnešním zvyklostem měním grafiku ve frekventovaných jménech (Krystus na Kristus, Dysmas na Dismas, Benedykt na Benedikt, Judyta na Judita). Výjimečně se objevující řecká slova přepisují latinkou (aikéonos).

Psaní velkých písmen upravuji podle dnešního úzu. Spojení Země česká na místech spjatých se zemským vlastenectvím píše zásadně s velkým písmenem, spojení Továřstvo Ježíšovo chápu jako oficiální označení instituce. Nerozlišujiá státněprávní celky a politické územní útvary, oboje píše s velkým počátečním písmenem (Markrabství moravské). Ruším druhé, případně dalším majuskule u jmen spjatých s mimořádnou úctou (MAria), v přídavných jménech boží a božský píše ve shodě se současnými zvyklostmi počáteční malé písmeno. Zásadně zachovávám zvýrazněná písmena v chronogramech.

Zkratky v zásadě rozepisují; jen ve výjimečných případech na těch místech, kde by jejich rozepsání mohlo komplikovat pochopení textu, je ponechávám a zařazuji do

vysvětlivek (N. N., N. B.). Číslovky obvykle rozepisují, nerozepsané ponechávám pouze letopočty a číslovky v odkazech na Písmo a jiné spisy.

Kvantita představuje v edicích české barokní literatury zřejmě nejvýznamnější problém. V rukopisech z této doby nebývá zachycena, proto ji zřejmě ve většině případů vytvářel sazeč, případně korektor tiskárny. Jejich pečlivost byla pochopitelně značně rozdílná, vedle tisků, ve kterých byla sázena podle určitých, víceméně jednoduchých zásad, existují i tištěná kázání, ve kterých byla kvantitě věnována minimální pozornost; značná rozkolísanost kvantit se pak v těchto tiscích netýká jen několika přípon a několika málo slovních základů, ale značné části slovní zásoby (v našem výboru je z hlediska kvantitě značně problematické Soukupovo lilové kázání, naopak kázání Lechnerovo, Gregorovo nebo Dubraviovo jsou ukázkami víceméně neproblémových textů).

V zásadě jsem přihlížel k možnostem výslovnosti a vyslovitelnosti slova. Důležitým kritériem bylo i hledisko srozumitelnosti textu z hlediska moderního čtenáře, upravoval jsem všude tam, kde by mohlo dojít k nepochopení vzhledem k homonymii (svátost, svatost).

V základech slov ponechávám kvantitu z dnešního pohledu neobvyklou všude tam, kde je to doloženo i z jiných dobových textů (právý, jistý, upřímnost, tichý), nebo tam, kde se vyskytuje v alternaci v jiných slovních jednotkách téže slovotvorné čeledi (ctít, ctitel). V mnoha případech byla kvantita frekventovanějších slov značně rozkolísaná; potom jsem se pokoušel tvary sjednotit podle jednoznačně četnějšího tvaru (u Bílovského výjimečně ochránce, u Hendla minit). Upravuji také ojedinělé tvary církev, Bernárd, Pável, okámžení.

V případě předpon a přípon kvantitu v zásadě respektuji; odstranit masové kolísání u přípon -ice/íce, -aní/ání a -iště/iště by znamenalo značný zásah do textu. Existují ovšem frekventovaná slova, u kterých byl úzus v 18. století ustálen (kázání), naopak u jiných je rozkolísanost zcela běžná (kazatedlníce - kazatedlnice). Spíš výjimečně, tam, kde byla kvantitě věnována minimální pozornost, jsem se pokoušel tvary sjednotit ve prospěch frekventovanější varianty. Všude byla upravena kvantita v příponě -irovat/yrovat na -írovat/ýrovat, a to i u slov v té době do češtiny ne zcela přejatých (discurrýrovat, peroríroval). Značné problémy působila přípona -ik/ík; na rozdíl od vydání Starých pamětí kutnohorských jsem se rozhodl zachovat vzhledem k jejich značné frekvenci i tvary ukončené na -ik (zvonik, pomocnik). Zachovávám též podobu předpony -vý (výtržení).

Nejpodstatněji jsem upravil kvantitu koncovek. V zásadě respektuji pouze kolísání v nominativu plurálu maskulin u koncovek -i, -é, -ové/ -í, -é, -ové (muži i muži, synové i Juliusové). Všude jinde koncovek kvantitu upravuji podle současného úzu. Substantiva s koncovkou -i, za nimiž stojí latinský slovtvorný typ ukončený na -io, upravuji na -í (obligací). Kvantity v posledních slabikách příslovcí a předložek respektuji, pokud jsou doloženy i v jiných textech z této doby (vedlé, podlé, mnohém).

Interpunkci jsem upravil podle současných zvyklostí s přihlédnutím k originálnímu tisku. Novodobá interpunkce se může stát nejvýraznější pomocnicí moderního čtenáře k tomu, aby se rychle a bezpečně orientoval i ve složitějších souvětích i aby se vyhnul nejasnostem nebo nesprávnému pochopení textu. Ve shodě s barokními tisky jsem neužíval uvozovek; jejich použití v kazatelských textech je koneckonců značně problematické. Trojice pomlček uprostřed citátů bývá obvykle převzata z originálního tisku; naznačuje, že na tomto místě je část citovaného textu vynechána. Ze čtenářských důvodů jsem u některých kázání upravil členění textu do odstavců; zejména tam, kde sazeč slil celý text promluvy do jediného bloku, může několik nově vytvořených odstavců čtenáři pomoci lépe se orientovat v textu (např. u obou Reismannových kázání).

Značný problém představují odkazy kazatelů na citovaná díla, tj. na Písmo, díla Otců a dalších teologů, antických a jiných autorit. Tiskaři měli v raném novověku několik možností, jak tyto odkazy tisknout. Zřejmě nejčastější byl způsob, kdy se v textu používala malá písmena abecedy v kulatých závorkách a pod stranou nebo na konci textu byl uveden příslušný odkaz (v originále našich textů např. u Dubravia, Gregora, Hubatia, Štěpána, Studničky). Poměrně časté bylo i marginální citování, problémy ovšem při tomto jinak přehledném způsobu citací nastaly, když kazatel použil několik kratších citátů brzy po sobě; čtenáři pak mnohdy není jasné, ke kterému místu v textu se daný odkaz pojí (v našich textech např. u Bílovského, Procházky nebo Hendla). Méně častý byl způsob, kdy tiskař prostě uvedl do závorky za zvolený citát příslušný odkaz (např. u Vojtěcha od sv. Tobiáše). Předchozím nepřilíživě vzdálený byl způsob slovně okomentovat citát přímo v textu (to bylo ovšem možné jen tehdy, pokud nebyl text prošpikován citacemi, v našem výboru např. u Reismanna). Jen zcela výjimečně kazatel žádné odkazy nepotřeboval, neboť z Písma či jiné autority takřka necitoval (v našem souboru kázání J. Sikory).

Pro potřeby této edice by bylo podle mého názoru zcela zbytečné zachovávat technické odlišnosti v kazatelských citacích. Pochopitelně jsem neměnili podobu těch odkazů, které jsou přímou součástí textu kázání. V ostatních případech jsem formu odkazů v této edici sjednotil podle tehdy nejběžnější a dnes nejméně náročné praxe, tedy za pomoci písmen zvýrazněných kulatými závorkami. Za textem kázání jsou pak kazatelské odkazy vysázeny menšími typy písma. Zkratky v odkazech jsem se pokusil rozvést (kromě frekventovaného a jasného odkazu na kapitolu a verš), naopak u citací z Písma jsem pro sjednocení využil zavedených zkratk biblických knih z moderních vydání Vulgáty (Gn - Genesis, Ex - Exodus, Lv - Leviticus, Nm - Numeri, Dt - Deuteronomium, Ios - Jozue, Idc - Soudců, Rg - Knihy královské /včetně 1. a 2. Samuelovy/, Par - Paralipomenon, Esr - Ezdráš, Tb - Tobiáš, Idt - Judit, Iob - Jób, Ps - Žalmy, Prv - Přísloví, Ct - Píseň písní, Sap - Kniha moudrosti, Sir - Sírachovec, Is - Izajáš, Ier - Jeremjáš, Lam - Pláč, Ez - Ezechiel, Dn - Daniel, Os - Ozeáš, Mi - Micheáš, So - Sofonjáš, Za - Zacharjáš, Mcc - Knihy makabejské, Mt - Matouš, Mc - Marek, Lc - Lukáš, Io - Jan, Act - Skutky apoštolské, Rm - Římanům, Cor - Korintským, Gal - Galatským, Eph - Efezským, Phil - Filipským, Col - Koloským, Th - Tesalonickým, Tim - Timoteovi, Hbr - Židům, I Pt - 1. list Petrův, I Io - 1. list Janův, Apc - Zjevení Janovo).

Na první pohled odkazy užívané v 17. a 18. století nevyhovují žádné ze současných norem. Historikům a čtenářům starších vlastivědných prací snad mohou připomenout způsob odkazů, který používali autoři odborné literatury v 19. století; tato podobnost není náhodná, způsob citování v odborné literatuře má své kořeny právě v citacích z teologických spisů 17. a 18. století. Autor obvykle používá zkratk, které jsou známé jen určitému okruhu čtenářů, přičemž jejich podoba může být značně rozkolísaná. U žádného z odkazů nenalezneme odkaz na konkrétní vydání díla a jen zcela výjimečně nám autor dává k dispozici stranu nebo foliant, ze kterého cituje.

Citáty z Písma bývají mnohdy nepřesné. Především z Nového zákona se běžně citovalo popaměti, autor navíc někdy citát snad i úmyslně pozměňoval (např. vstupní citát u trojičního Procházkova kázání „Ipsi honor et gloria in saecula saeculorum. Amen.“) je ve Vulgátě výrazně kratší a méně zvukomalebný: „Ipsi gloria in saecula. Amen“. Někdy je odkaz uvedený autorem (nebo tiskařem) chybný, řada omylů je např. v odkazech Hubatiova kázání. Někdy dokážeme chybu snadno odhalit (např. u Hubatia neexistující 48. kapitola 1. listu Timoteovi je ve skutečnosti odkazem na 4.

kapitolu, 8. verš tohoto dopisu, 10. kapitola, verš 23. z Janova evangelia je ve skutečnosti 1. kapitola, 23. verš; tyto zjevné tiskařské chyby jsem v edici pochopitelně opravil. Je velmi pravděpodobné, že tiskaři věnovali odkazům daleko menší pozornost než textu promluvy.

Poněkud obtížněji vyhledatelné jsou citace z děl církevních Otců a dalších teologů a autorit. Vzhledem k tomu, že dnes máme k dispozici v elektronické podobě kompletní texty Otců (včetně většiny spisů, které jim byly ve středověku a v raném novověku připisovány), nejdůležitějších antických autorů i řady spisů významných teologů středověku, mělo by se nám podařit vyhledat a určit ty citáty, které byly převzaty přesně nebo ve kterých se objevuje méně frekventované slovo nebo slovní spojení. Ukazuje se však, že tímto způsobem je určitelný jen poměrně malý zlomek citátů. Kazatelé mnohdy citovali po paměti, nepřesně, nebo z nejrůznějších středověkých florilegií a novějších kazatelských příruček, ve kterých bylo velké množství nepřesností. Například citát údajně převzatý ze sv. Bernarda v kázání Štěpána z Týnce („Prima revelatio...“) rozhodně není z díla sv. Bernarda a zřejmě ani z okruhu literatury, která mu byla připisována (Pseudobernardus), autorem citátu, který kazatel Soukup připsal sv. Ambrožovi („Licet universi sancti omnibus ubique prosint...“), není věhlasný církevní Otec, ale středověký teolog Maximus Taurinensis, citát, u kterého Dubravius odkazuje na sv. Jana Damašského („Matri enim suae...“), pochází ze svátečních promluv středověkého kazatele Hermanna de Runa. Je až s podivem, co vše bylo ve středověku a v raném novověku připisováno nejvýznamnějšímu z Otců sv. Augustinovi. Například výrok ze Studničkova kázání („Poenitentiam aboleri peccata...“) není ani z díla tohoto Otce, ani z textů, které jsou dnes běžně označovány jako pseudoaugustinovské, ale ze středověkého Florilegia Frisingense, kde byl tento výrok Augustinovi přisouzen. Při porovnání úrovně citací v jednotlivých kázáních docházíme k závěru, že rozdíly mezi kazateli byly v této oblasti značné. Jako pečlivého autora můžeme označit Procházku de Lauro a částečně snad i Gregora, naopak svérázný přístup k citacím měli Bílovský nebo Hubatius. Vpodstatě nevyhledatelné jsou také odkazy, ve kterých se zmiňuje jen nespécifikovaný život svätce bez udání autora (in ejus vita), případně si kazatel nepamatuje ani jméno autora (např. Hubatius: „Quidam philosophus in edito theologico“).

K většině kázání vydaných v této knize byla v originálním tisku připojena cenzura a imprimatur (u Hendla, Gregora, v případě obou Soukupových a Reismannových

kázání, dále u Studničky, Vojtěcha, Koliandra, u promluvy Štěpána z Tejnle bylo v dobovém vydání otištěno pouze imprimatur. Cenzuru a imprimatur nepovažují za pevnou součást textu, a proto ji do této edice nezařazují. Imprimatur bylo jistě uděleno i u dalších promluv (zřejmě s výjimkou Bílovského), ale k vytištěnému textu nebylo připojeno (někdy je o schválení textu uvedena alespoň zmínka na titulním listě). Kázání obvykle cenzuroval konzistorní přisedící, imprimatur uděloval generální vikář. Cenzura Koliandrova kázání pochází od křižovníka a apoštolského protonotáře Benedikta Josefa Pretlika, jinak též věhlasného kazatele, imprimatur udělil generální vikář Antonín Vokoun, v textu předmluv několikrát připomínaný jako vynikající duchovní řečník. Umístění cenzury a imprimatur nebylo ustálené, tiskař jej buď zařadil hned za titulní list před předmluvu, nebo až za vlastní text kázání. Imprimatur v textu kázání Štěpána z Tejnle bylo výjimečně zařazeno mezi stylizovanou dedikaci a text kázání.

6. Annotation of the Doctoral Thesis

Individually Published Czech Festive and Occasional Preachings of the End of the 17th and the First Two Thirds of the 18th Century

Preaching at the end of the 17th and in the first half of the 18th century had represented the leading prosaic literary genre. At the turn of the centuries, there was an interesting genre concentration in Bohemia, when preaching became (together with prayer books) the only prosaic genre printed in bigger numbers. The importance of homiletics at that time was immense – for some social groups it was (together with spiritual songs) the only genre of the higher (i.e. non-folk) literature which they regularly met with. Many metaphores and other rhetoric figures were surely essential for fantasy and world view of common people. This was even empowered by the fact that printed preachings had been gradually becoming popular read at that time.

Up to now, the Czech research has been at the beginning, although there have been some pioneer works of Hynek Hrubý and Josef Vašica or the study of Radmila Pavlíčková, Jan Kvapil and Michaela Horáková – Hashemi. The situation is better in Germany or Poland, however, instead of conceptional elaboration of the whole, there is a specific research of particular problematic fragments. The attention is oriented on specific localities or topics, divided evenly between Sunday and festive homiletic production – the problematics of occasional preaching is a bit ignored.

Festive preachings were in the 17th and 18th century published either as postillas or as individual small prints, only rarely as manuscripts. The situation of occasional sermons is worse, though. Only scarcely were they included in postillas, the only conserved versions of prints are few funerary preachings, in rare cases also order preachings at vow-taking, priest secunditions or wedding sermons. Petite, approximately 20 pages long prints of festive and occasional preaching were usually meant for special guests of the sermon, the printing did not exceed 100–150 copies. Part of this production is probably lost forever, many of individually published homiletic prints can only be studied from one unique preserved copy. These tiny books are typically conserved in monastery libraries in forms of convoluts (The Strahov Library, Klementinum).

The thesis concentrates on different functions of preachings, relationship between a preacher and his listeners and their reactions on the text heard. Different shapes,

ornaments and sizes of pulpits are also covered in the document. Vast area is dedicated to the preparation of preaching and the use of preacher's handbooks. These are the key concepts for the differentiation of printed preaching on one hand and sermon realized from the pulpit on the other. It is highly probable that many homiletic texts were complemented with introductions and whole paragraphs prior to the printing. The question of culture and education is also of extraordinary importance, as well as global literary and theological view of preachers. A lot of cited works of the Fathers or medieval theologians do not necessarily show their wide knowledge, but ability to compile from contemporary preacher's handbooks and dictionaries of symbols. The author's self-esteem is also covered: its increase as well as understanding of author's freedom in modern terms.

The key problem of homiletics of the end of the 17th and the first half of the 18th century is preacher's concept and its practice. It is clear that two separate approaches were practised in bohemian preachings: the classical, modest or traditional one – and the conceptual one. The doctor thesis demonstrates that many compromise approaches also existed. A lot of preachers worked carefully with surprising ideas, so that the speaker gets or maintains attention of the audience without being subject to the concept, without having to change the core structure, the meaning of the sermon. The thesis demonstrates this generally and also with particular examples of preachings chosen and set by edition by the author. Separate introductions are added, specifying the place and purpose of the sermon, discussing wider aspects of its origin. This purposely used form helped to prove or relativize older generally formulated theses or ideas taken from literature.

The festive preaching was essentially influenced by legends, contemporary German Catholic preaching (e.g. Viennese court preacher Abraham a Sancta Clara) and folk tales. Emphasis on Christian morality is typical for Sunday preaching, however, it also appears in festive and occasional preaching. Funeral homiletics had a different structure, it was based on antique categories of *laudatio*, *lamentatio* and *consolatio*. However, there could be ties to mentioned Christian morality, homiletics as a well-thought sequel of catechetics. The content and inner structure of other occasional preachings is much closer to the festive homiletics, even though the small number of preserved texts limits us from specifying more details.

The influence of festive and occasional preaching of the end of the 17th and the first half of the 18th century on the next evolution of the genre was strictly restricted

by the adverse approach of the Enlightened, who saw the Baroque preaching as “futile chasing of slyness”. This dismissive view of preaching had prevailed for the whole 19th and 20th century.

7. Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny vydané:

Axlar, Pavel Josef: Nábožný horlivý vůdce do města svatého nebeského Jeruzalema..., Praha 1720 (Knihopis č. 906).

Balbín, Bohuslav: Brevis tractatio de amplificatione oratoria, Praha 1688.

Balbín, Bohuslav: Krásy a bohatství české země (přel. a vybrala H. Businská), Praha 1986.

Balbín, Bohuslav: Quaesita oratoria..., Praha 1677 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. EZ II 17).

Balbín, Bohuslav: Verisimilia humaniorum disciplinarum - Nástin humanitních disciplín (přel. B. Ryba), Praha 1969, s. 248.

Beckovský, Jan František: Katolického živobytí nepohnutelný základ... , druhý sloup nepohnutelného základu..., Praha 1707 (Knihopis č. 1049)

Beckovský, Jan František: Poselkyně starých příběhův českých..., díl I., Praha 1700 (Knihopis č. 1044)

Berchorius, Petrus: Opera omnia..., Coloniae Agrippinae 1631 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BB I 5-6)

Beyerlink, Laurentius: Magnum theatrum vitae humanae, hoc est Rerum divinarum humanarumque syntagma catholicum, historicum et dogmaticum..., Lugundi 1678 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP I 18–25).

Bible. Český ekumenický překlad, Praha 1985.

Biblia sacra Vulgatae editionis (ed. M. Hetzenauer), Ratisbonae et Romae 1922.

Bílovský, Bohumír Hynek Josef: Cantator cygnus..., Olomouc 1720 (Knihopis č. 1134).

Bílovský, Bohumír Hynek Josef: Nový cherubín léta 1491 od Boha všemohoucího stvořený a léta 1539 před rájem katolické církve postavený, to jest svatý Ignatius z Lojoly, Tovaryšstva Ježíšova zakladatel..., Praha /?/ 1695 (Knihopis č. 1140).

Bílovský, Bohumír Hynek Josef: První a nový farář sv. Jozef, Boha-člověka pěstoun..., Praha 1696 (Knihopis č. 1137).

Bílovský, Bohumír Hynek Josef: Víno ze svatby v Káni a potřebnost roucha svatebního (ed. J. Vašica), Praha 1933.

- Bridel, Fridrich: Sláva svatoprokopská..., Praha 1662 (Knihopis č. 1341).
- Brockes, Barthold Heinrich: Irdisches Vergnügen an Gott, Lipsko 1721–1748.
- Cardian, Ignác Zikmund: Oheň nebeský od nejmocnějšího Boha na zem z nebe vyslaný (Knihopis č. 1461).
- Cicero, Marcus Tullius: O řečníku (přel. V. Prach), Praha 1940.
- Čítanka svatojanská (ed. V. Bitnar), díl I., Praha 1932.
- Delaminetz, Rafael: Paradisus concionatorum tetralogiae mysticae..., Aschaffenburgi 1667 (Knihovna Památníku národního písemnictví, svozové klášterní knihovny Kladruby, sign. G 1476).
- Dobrohlav, Vojtěch: Cti ochránce..., Hradec Králové 1723 (Knihopis č. 1967).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Iesus veteranae legis ex tribu levi sacerdos magnus..., Brno 1739 (Knihopis č. 2127).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Krátké rozjímání hořkého umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista..., Vídeň 1728 (Knihopis č. 2130).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Maria Virgo, regiae urbis Brunensis a Sueco obsessore patrona, in antiqua Judith praefigurata. Et in jubileo ex bis quinquageno anno suae ab hac obsidione faustae liberationis emanato, atque in ejus assumptionis festivitate a regia urbe Brunensi solenni devotione celebrato, in aedibus Augustiniano-Thomensibus integra octava virginea pietate continuato, verbis uti et gestis in libro Judith reperibilibus piis christianis ex ambona repraesentata..., Brno 1745 (Knihopis č. 6003 /část/).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Mutatio dexterarum Excelsi..., Brno 1742 (Knihopis č. 2128).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Obviněná nevinost..., Vídeň 1729 (Knihopis č. 2129).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Sanctus Benedictus in astris magnus..., Brno 1739 (Knihopis č. 2125).
- Dubravius, Antonín Ferdinand: Sol Peregrinus servus Mariae ut stellas splendore exornans..., Znojmo 1727 (Knihopis č. 2131).
- Dvořák z Boru, Antonín Jarolím: Divotvorné vítězství medetekoucího učitele a claravallenského opata sv. Bernarda nad hrůzoplnou smrtí (ed. J. Vašica), Praha 1938.
- Fabricius, Hugo: Požehnaná památka velikého světa divotvorce svatého Prokopa..., Praha 1753 (Knihopis č. 2407).

Fabritius, Leopold: Syn pobožný máteře bezbožné..., Praha 1770 (Knihopis č. 2416).

Fiedler, Alois Vojtěch: Amaranthus sive Flos amoris..., Praha 1740 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BQ I 76).

Gregor, František Ignác: Alphabetum Joanneum seu Sermones rudes..., Praha 1762 (Knihopis č. 2749).

Gregor, František Ignác: Nova et gloriosa militantis ecclesiae Judith heroina..., Kutná Hora 1738 (Knihopis č. 2750).

Gregor, František Ignác: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho, někdy všem milým svatým a světicím božím od žalmisty Páně připsaná..., Kutná Hora 1738 (Knihopis č. 2751).

Gregor, František Ignác: Provázek třích pramenův..., Kutná Hora 1738 (Knihopis č. 2752).

Gruber, Václav Antonín: Dvů halíř měděně do pokladnice uvrženě..., Praha 1719 (Knihopis č. 2762).

Hájek z Libočan, Václav: Kronika česká..., Praha 1541 (Knihopis č. 2867).

Hammerschmid, Jan Florian: Prodrumus gloriae Pragenae..., Praha 1723 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. FG III 12).

Hataš, Samuel Václav: Scintilla evangelica per evangelia dominicarum totius anni lucens..., Praha 1668 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP III 36).

Hataš, Samuel Václav: Scintilla evangelica super festa totius anni, etiam patronorum Regni Bohemiae solennia, lucens..., Praha 1672 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BS IX 21).

Hedl, František Josef: Vox clamantis sine voce..., Praha 1717 (Knihopis č. 2922).

Heinschmidberský, Jan: Lux mundi et Societatis. Světlo světa a Tovaryšstva Pána Ježíše..., Hradec Králové 1673 (Knihopis č. 2927).

Hendl, Kolman: Den spolunedělně a sváteěně neb Kázaně o slavnosti pobožného bratrstva pod titulem svatých Ātrnácte pomocněkův, velikých u Boha orodovnickův..., Praha 1709 (Knihopis č. 2935)

Hendl, Kolman: Maria Deo consecrata in conceptione sua draconis victrix gloriosissima absque originali macula inventa..., Praha 1701 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BO VI 57).

Hubatius, Krištof: Kazatel prorocký v skutku i v řeěi, od narození až do smrti, pro jedinkě, a to svaté zamlěně v Moldavě utopený, avšak i po smrti zazraěnou

vejřečností svým neporušeným jazykem mluvící, svatý Jan Nepomucký, hlavního kostela svatého Víta na Hradě pražským kanovník a kazatel, královský almužník, královny zpovědník..., Praha 1730 (Knihopis č. 3226).

Jelínek, M.: Sláva svatoprokopská aneb Trojnásobného vítězství vejtah..., Praha 1760 (Knihopis č. 3535).

Jeschke, Antonius: Monasterium ac ecclesia D. Catharinae virginis et martyris, Praha 1710 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AM X 33).

Jiljí od sv. Jana Křtitele/?, Kázání dvojce pohřební nad otcem a synem..., Praha 1654 (Knihopis č. 3864).

Kelský, Antonín Jan: Conciones festuales in totius anni festa..., Praha 1732 (Knihopis č. 3910).

Kleklar, Jan: Semeno slova božího..., Praha 1701 (Knihopis č. 3957).

Knittel, Caspar: Conciones academicae in praecipua totius anni festa..., Praha 1707 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. JM III 68).

Koliandr, František Rafael: Trojí čest od trojnásobní zásluhy zplozená a při slavnosti jubilární po 50 ti kněžstva prošlých lét opakovaných primitiis dvojíctihodného, velebného a vysoce učeného pána a v Kristu otce Pavla Františka Brodského z Žilova..., Praha 1748 (Knihopis č. 4201).

Koniáš, Antonín: Vejtažní naučení (ed. M. Kopecký), Brno 1995.

Koniáš, Antonín: Vejtažní naučení a vejkladové na všechny nedělní i sváteční epištoly..., Hradec Králové 1740 (Knihopis č. 4300).

Kořínek, Jan: Staré paměti kutnohorské (ed. A. Stich, R. Lunga), Praha 2000.

Krönung der Allerheiligsten Jungfrauen Mutter Gottes Maria zu einer Königin in Mähren..., Brno 1736.

Krum, František Matouš: Pastorella betlémská (ed. J. Vašica), Praha 1937.

Kurtz verfaßte Nachricht der hundert-jährig-andächtigen Bedächtnuß wegen wunderthätiger Befreyung der königlichen Stadt Brünn..., Brno 1747 (Knihopis č. 6003).

Kwiatkiewicz, Johann: Phoenix rhetorum seu Rarioris atticismi nec vulgaris eloquentiae fundamenta in usum oratorum proposita..., Praha 1690 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AM II 112)

Lauxmin, Sigismund: Praxis oratoria sive Praecepta artis rhetoricae, quae ad componendam orationem scitu necessaria sunt, tam separatim singula, quam omnia

simul exemplis expressa, et ad aemulationem eloquentiae studiosis proposita, Praha 1710 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AC XI 114).

Lechner, Ubaldu: Nejsvětější arciootec Beneš pod svatojanskou Skálou na den vejšroční slavnosti své, když bratrstvo pod jménem jeho léta 1728 vyzdvíženě..., Praha 1778 (Knihopis neuvádí, jediný nám známý výtisk ve Strahovské knihovně řádu premonstrátů, sign. CQ VII 2/52).

Lechner, Ubaldu: Tajemná otázka: co jest to? staré i mladé pačlavické posvěcení v Moravě jarního času v zimě; co jest to? sedm hostů na hody přichází, čtyři z sedmi se vynachází, z všechněch jednomu pocta přichází..., Olomouc 1766 (Knihopis zmiňuje jen v Dodatcích).

Libertin, Jan Ignác: Diva Ludmilla vera vidua, to jest Svatá Lidmilla vdova opravdová..., Kutná Hora 1718 (Knihopis č. 4875).

Libertin, Jan Ignác: Divus Ignatius in ecclesia Romana operarius..., Kutná Hora 1720 (Knihopis č. 4873)

Libertin, Jan Ignác: Mikuláš svatý, hospodář dobrý a prozřetelný..., Praha 1727 (Knihopis č. 4876).

Libertin, Jan Ignác: Stěhování před svatým Jiřím velmi smutné..., Praha 1725 (Knihopis č. 4877).

Libertin, Jan Ignác: Vandr potěšitelný ... Václava Hynka Schulze (Knihopis uvádí pouze v Dodatcích).

Libertin, Jiří Jan: Plášť v plášti od Vladislava, krále českého toho jména druhého..., Praha 1724 (Knihopis č. 4884).

Libertin, Jiří Jan: Počestná hádka, pobožná vádka o svatého otce Bernarda..., Praha 1720 (Knihopis č. 4882).

Libertin, Jiří Jan: Sladký trojlistý jetel v jasném oudolí zrostlý a vykvetlý..., Praha 1713 (Knihopis č. 4881).

Libertin, Jiří Jan: Svatý jeden mnohonásobný, to jest blahoslavený Bernard..., Praha 1721 (Knihopis č. 4879).

Lohner, Tobias: Instructissima bibliotheca manualis concionatoria..., Dilingae 1689 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP II 20).

Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy (ed. M. Sládek), Praha-Jinočany 1995.

Marek, Damascenus: Trojí chléb nebeský pro lačný lid český..., Praha 1728 /?/ (Knihopis č. 5185)

Masenius, Jacobus: *Ars nova argutiarum epigrammatica et epigraphica*, Coloniae 1660 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AD IV 134).

Mašek, Jan František: *Rok milostivý padesát-létý v manželstvu...*, Praha 1764 (Knihopis č. 5402).

Medotekoucí sláva na hůře Libanu. Žďárská barokní kázání svatojanská (ed. B. Lifka), Kostelní Vydří 1995.

Mezlecký z Palmolevu, Jan Václav: *Thymiana pietatis Pii V., to jest Pravá podstata vůně májový...*, Praha 1713 (Knihopis č. 5546).

Nádoba zapálená. Soubor svatonepomucenských kázání a jiných spisů z první poloviny 18. století (ed. M. Horáková), Žďár nad Sázavou 2000.

Náchodský, Štěpán František: *Sancta curiositas, to jest Svatá všetečnost...*, Praha 1707 (Knihopis č. 6002).

Nitsch, Daniel: *Berla královská Jezu Krista...*, Praha 1709 (Knihopis č. 6194).

Nochpar, Jiří: *Králi věků, nesmrtnému dobrotivému Bohu slušné poděkování...*, Hradec Králové 1742 (Knihopis č. 6195).

Patrologiae latinae cursus completus (ed. J. P. Migne), Parisiis 1844–1864 (též na stránkách: <http://www.documentacatholicaomnia.eu>)

Pelischotti, Michal: *Unum, binum, trunum, to jest Jedno, dvoje, troje kázání sváteční...*, Praha 1751 (Knihopis č. 6991).

Pfaltz von Ostritz, Christian Augustin: *Theatrum gloriae, das ist Schau-Platz der Ehren oder Lob-Predigten...*, Praha 1691 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP IV 2)

Picinelli, Filippo: *Mundus symbolicus, in emblematum universitate formatus, explicatus et tam sacris, quam profanis eruditionibus ac sentiis illustratus...*, Coloniae Agrippinae 1681 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BS I 32).

Pierius Valerianus, Johannes: *Hieroglyphica sive De sacris Aegyptiorum aliarumque gentium literis...*, Basileae 1575 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AQ II 3).

Polák, Milota Zdirad: *Vznešenost přírody*, Praha 1819.

Pretlik, Benedikt Josef: *Lingua trium saeculorum...*, Praha 1740 (Knihopis č. 14 362).

Procházka, František Faustin: *De saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarius*, Praha 1782

Procházka de Lauro, Jiří František: Apoštolský učedník a slavný Kristův mučedník sv. Apolináryš..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 396)

Procházka de Lauro, Jiří František: Hortus voluptatis paradiso protoparentum celebrior..., Praha 1724 (Knihopis č. 14 391).

Procházka de Lauro, Jiří František: Hrstečka myrhy výborné..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 392).

Procházka de Lauro, Jiří František: Na hory jůdské s chvatáním se ubirající..., Praha 1736 (Knihopis č. 14 394)

Procházka de Lauro, Jiří František: Nebeští blížencove, nový Castor a Pollux..., Praha 1727 (Knihopis č. 14 391).

Procházka de Lauro, Jiří František: Nový velikomocný nebeský králmoc, to jest svatý Pius Pátý..., Praha 1713 (Knihopis č. 14 393).

Procházka de Lauro, Jiří František: Svatého Jana Nepomuckýho, mučedníka božího a patrona českého, při nejvyšším země Mocnáři veliká vznešenost a vážnost..., Praha 1735 (Knihopis č. 14 397).

Procházka de Lauro, Jiří František: Trojice nerozdílná, v hlubokosti nepochopitelného tajemství od věčnosti skrytá, nicméně v skutcích zevnitřních všudy a vždycky se vyjevující..., Praha 1715 (Knihopis č. 14 395).

Račín, Karel: Sněm nebeský svatých a světic božích..., Praha 1712 (Knihopis č. 14 708).

Radau, Michael: Orator extemporaneus sive Artis oratoriae bipartium breviarium..., Praha 1684 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AD IV 125).

Reismann z Risenperka, Ferdinand Karel: Dvě sprostné kázání o čisté a sprostné lásce jak k Bohu, tak i blížnímu v pravém a levém oku svatého Martina biskupa a vyznávače v farním kostele téhož svatého patrona v královském Starém Městě pražském při vejroční slavnosti a pobožnosti dne 11. novembris v létu Páně 1722 a 1724 vyobrazené a představené..., Praha 1724 (Knihopis č. 14 792).

Reismann z Risenperka, Ferdinand Karel: Neahasitedlný oheň lásky..., Praha 1722 (Knihopis č. 14 793).

Ribadeneira, Pedro: Flos sanctorum seu Vitae et res gestae sanctorum ex probatis scriptoribus selectae et in formam concionum ad usum concionatorum accommodo datae..., Coloniae Agrippinae 1630 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AN XI 8).

Rohn, Jan Karel: *Nomenclator, to jest Jmenovatel aneb rozličných jmen jak v české, tak i v německé řeči oznamitel...*, Praha 1764–1768 (Knihopis č. 14 865).

Rupius, Norbert: *Člověk poslaný od Boha, kterémuž jméno bylo Jan...*, Praha 1691 (Knihopis č. 15 080).

Scipio Berlička, Vojtěch: *Jak kostelní, tak domácí postilla...*, Praha 1667 - 1668 (Knihopis č. 15 253).

Sikora /Sýkora?/, Jan: *Joannes Nepomucenus martyr ad s. Vitum canonicus, ab aliquot seculis voce populi sanctus...*, Praha 1727 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BR V 42/7).

Sikora /Sýkora?/, Jan: *Kázání pohřebné v roku stým, na den Nalezení svatého Kříže, koleje Societatis Jesu v slavném královském Novém Městě pražském od založení svýho chválibně dokonáným, při začátku novýho věku v chrámě svatýho Ignácia držané...*, Praha 1734 (Knihopis č. 15 865).

Sikora /Sýkora?/, Jan: *Sanctus Franciscus Salesius Dei oculus a dissipatis haereseon umbris fulmineus, a futurorum visione perspicacissimus, a miraculorum fulgore clarissimus...*, Praha 1722 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů sign. BR V 42/17).

Soukup, Jan Václav: *Lilium convallium anebo Vonná konválnka, někdy okolo léta Páně 1000 mezi polma chotounskýmá blíž královského krajskýho města Kouřima šťastně vzešla, nasledovně ale na horách, pustínách a oudolích sazavských samochtíc přesazená a až dosavade libeznou vůní divův a zázrakův ze sebe vydávající, to jest mocný u Boha orodovník a veliký Země české divotvorec svatý Prokop...*, Praha 1719 (Knihopis č. 15 564).

Soukup, Jan Václav: *Virtus magnetica aneb Moc a ctnost magnetová mocného Země české divotorce svatého Prokopa, někdy mezi horami sazavskými ukrytá, pak od Oldřicha, knížete českého, léta Páně 1033 šťastně vynalezená a od Innocentia, třetího papeže římského, léta Páně 1204 světu křesťanskému veřejně vyjevená...*, Praha 1713 (Knihopis č. 15 565).

Staří slezští kazatelé (ed. M. Kopecký), Ostrava 1970.

Stařimský, Václav: *Eucharisticon saeculare. Deo saeculorum Dominum dictum Litomericii...*, Praha 1743 (Knihopis č. 15 670).

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: *Dostatečnost dokonalé svatosti, právý člověk, nebo svatý otec a patriarcha Bernard, svatýho vejhradního řádu*

cistercienskýho in Clara Valle opat, proto velký svatý, že právy člověk, proto právy člověk, že svatý..., Praha 1764 (Knihopis č.15 703).

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: Lauretánský domeček v svatém lese dvě míle od Prahy za Bílou horou ležící..., Praha 1723 (Knihopis č. 15 702).

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: Novus Josue subinde errantem per solitudinem scaelerum ad terram promissionis reducens Hiberniae populum..., Praha 1720 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BP VI 51)

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: Prut jessejský uprostřed Země české v Starý Boleslavi vyrostlý..., Praha 1718 (Knihopis č. 15 705).

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: Sanctus Patricius in triumphante de Golliatho Davide..., Praha 1748 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BC I 59 přív. 18).

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: Slunce ustavičné na poledni aneb Světlo jednou rozžaté stále hořící..., Praha 1718 (Knihopis č. 15 706).

Steydl z Greifenwehru, Jan Nepomuk Václav: Via navis in medio mari subinde ipsi humanae sapientiae oraculo difficilis..., Praha 1722 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů sign. BS I 58)

Stoss, Maxmilian Rudolf: Slavný a radostný vůz deset tisícův mnohonásobný..., Praha 1740 (Knihopis č. 15. 715).

Studnička, Basilides: Hříšník kající Dismas lotr, od nejvyššího kněze podle řádu Melchisedecha, neviditelné církve hlavy, samého Krista, při slavnosti velikonoční z trůnu svatého kříže před velikým množstvím lidu veřejně za svatého vyhlášen, nyní pak k srdečnému potěšení a k nabytí svatě nádeje všem jeho ctitelům, všem taky upřímně kajícím hříšníkům v kapli dřítenské léta 1735 dne 17. července v kázání představen..., Praha 1735 (Knihopis bude evidovat v Dodatcích).

Svoboda, Jan Adam: Nový křížovník s červeným srdcem a nový mučedník od prolité v srdci krve svatý Jan Nepomucký (ed. M. Sládek), Kladno 1995.

Štembera, Matěj Dobromír: Žebrák, velký rakovnický zvon, a kostelíček sv. Jiljí u Rakovníka, Praha 1861.

Štěpán z Týnce, Petr: Vox clamantis in deserto aneb Hlas volajícího na poušti, to jest na někdy jmenovaný Vysoký, před léty pustý, v Kraji čáslavským na panství malešovským ležící, nyní pak slavným jednoho a trojího Boha chrámem spolu s poustevnickým příbytkem ozdobený..., Praha 1697 (Knihopis č. 15 994).

Šteyer, Matěj Václav: Postila katolická..., Praha 1691 (Knihopis č. 15 941).

Tanner, Jan: Život a ctnosti P. Albrechta Chanovského (ed. J. Vašica), Praha 1932.

Thomson, James: Počasy (přel. F. Doucha), Praha 1842.

Todtfeller, Christoph: Schwarz und schön..., Praha 1668 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. BT V 29).

Tuček, Řehoř: Benedictio de rore coeli..., Hradec Králové 1768 (Knihopis č. 16 339).

Typotius, Jacobus: Symbola divina et humana pontificum, imperatorum, regum..., Arnhemiae 1666 (Strahovská knihovna řádu premonstrátů, sign. AD XII 57)

Veselý, Fabián: Oko svíce těla..., Praha 1728 (knihopis č. 16 504)

Vitae sanctorum to jest Životove, skutkove, mučedlnictví, smrt a památka nejpřednějších svatých a světic božích..., Praha 1696 (Knihopis č. 15 806).

Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze, Praha-Jinočany 2000 (ed. M. Sládek), Praha 2000.

Vojtěch od svatého Tobiáše: Regia excelsa campana in ecclesia, urbe regia, pro cultu religionis gratiose intonans, sanctus Bartholomaeus apostolus. Královský veliký zvon v královském městě božím, církvi svaté, k náboženství Kristovému krásně a milostně znějící, svatý Bartoloměj, apoštol Páně..., Praha 1734 (Knihopis č. 16 609).

Vokoun, Antonín Jan Václav: Pulchri gressus in calceamentis filiae principis..., Praha 1731 (Knihopis č. 16. 636).

Vokoun, Antonín Jan Václav: Roztrhaný šat sv. Bernarda (ed. M. Valášek), Listy filologické CXXVI, 2003, s. 254–284.

de Waldt Ondřej František: Boēmici praeconium idiomatis. Chvála české jazyka (ed. J. Vašica), Praha 1938.

de Waldt, Ondřej František: Chválořeč neb Kázání na některé svátky..., Praha 1736 (Knihopis č. 16 913)

de Waldt, Ondřej František: Chválořeči (ed. J. Vašica), Velké Meziříčí 1940.

Žena krásná náramně. Soubor svatojanských kázání a jiných spisů z doby opata Václava Vejmluvy (ed. M. Kopecký), Žďár nad Sázavou 1998.

Prameny nevydané:

Národní archiv Praha, fond Řád augustiniánů, kniha č. 21, *Catalogus patrum et fratrum eremitarum*.

Národní archiv Praha, fond Řád františkánů, i. č. 947, *Chronologický seznam františkánů české provincie 1709 - 1782*.

Národní archiv Praha, fond Řád františkánů, kniha č. 147, *Nomina omnium, U et V*.

Národní archiv Praha, fond Řád františkánů, kniha 122, *Nomina patrum et fratrum provinciae Bohemiae s. Wenceslai*.

Národní archiv Praha, fond Řád kapucínů, seznamy členů řádu

Literatura

Bachleitner, Norbert, Eybl, Franz M., Fischer, Ernst: *Geschichte des Buchhandels in Österreich*, Wiesbaden 2000.

Český slovník bohovědný (ed. J. Tumpach, A. Podlaha), Praha 1912–1923.

Curtius, Ernst Robert: *Evropská literatura a latinský středověk*, Praha 1998.

Černý, Václav: *Až do předsíně nebes*, Praha 1995.

Černý, Václav: *Esej o básnickém baroku*, Praha 1937.

Černý, Václav: *Generační periodizace českého baroka*, in: *Literární archiv 27, Česká literatura doby baroka*, Praha 1994, s. 5–60.

Čornejová, Ivana, Fechtnerová, Anna: *Životopisný slovník Pražské univerzity. Filozofická a teologická fakulta 1654–1773*, Praha 1986.

Devoty, Josef František: *Popsání založení, zvláštní pobožnosti a života svatosti... bývalé řehole cistercienské... na svatém místě veleslavného údolí sedleckého blíž Kutné Hory v Království českém*, Praha 1824.

Ekert, František: *Posvátná místa král. hl.města Prahy, díl II.*, Praha 1884.

Eybl, Franz M.: *Gebrauchsfunktionen barocker Predigtliteratur. Studien zur katholischen Predigtsammlung am Beispiel lateinischer und deutscher Übersetzungen des Pierre de Besse*, Wien 1982.

Fejtoová, Olga: *Knihovny pražských měšťanů*, in: *Život v barokní Praze 1620 - 1784*, Praha 2001, s. 100–106.

Fiala, Jiří: *Dobové české slovesné reflexe slezských válek*, Olomouc 2001.

Grimm, František: Vysoká, vrch a zřícenina u Kutné Hory, Časopis společnosti přátel starožitností XLV, 1937, s. 72.

Herzog, Urs: Geistliche Wohlredenheit. Die katholische Barockpredigt, München 1991.

Hocke, Gustav René: Svět jako labyrint. Manýrismus v literatuře, Praha 2001.

Homoláč, Jiří, Hulíková, Tereza, Karhanová, Kamila: Roztrhaný šat svatého Bernarda (Textová analýza barokního kázání), Listy filologické CXXVI, 2003, s. 188–227.

Horáková, Michaela: K diferenciaci ve svatonepomucenských kázáních, Sborník prací FF BU, D 41, 1994, s. 23–31.

Horáková, Michaela: K rozdělení české nepomucenské homiletiky do skupin, Bibliotheca Strahoviensis 4–5, 2001, s. 231–251.

Horáková, Michaela: K symbolice v barokní homiletice, Sborník prací FF BU, D 40, 1993, s. 25–31.

Horáková-Hashemi, Michaela: Literární fenomén nepomucenské homiletiky, Brno 2007.

Hrubý, Hynek: České postily. Studie literárně a kulturně historická, Praha 1901.

Charvátová, Kateřina: Sedlec u Kutné Hory, bývalé cisterciácké opatství, Velehrad 1992.

Jakubec, Jan: Dějiny literatury české, díl I., Praha 1929.

Jireček, Josef: Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, Praha 1875–1876.

Jungmann, Josef: Historie literatury české, Praha 1849.

Kalista, Zdeněk: Cesty historikova myšlení, Praha 2002.

Kalista, Zdeněk: Česká barokní gotika a její žďárské ohnisko, Brno 1970.

Kalista, Zdeněk: Česká barokní pouť. K religiozitě českého lidu v době barokní, Žďár nad Sázavou 2001.

Kalista, Zdeněk: České baroko, Praha 1941.

Kallertová, Kristina: Vom Abendstern zum würdigsten Liebling, Listy filologické CXXVI, 2003, s. 228–253.

Knihopis českých a slovenských tisků od doby nejstarší až do konce XVIII. století, díl II (ed. Z. V. Tobolka a kol.), Praha 1939–1967.

Konečný, Lubomír: Mezi obrazem a textem. Miscellanea z historie emblematicky, Praha 2002

- Kopecký, Milan: Staří slezští kazatelé, Ostrava 1970.
- Kořán, Ivo: Cyriacký klášter a chrám sv. Kříže Většího v baroku, Umění XVI., 1968, s. 173–195.
- Krászl, František: Svatý Prokop, jeho klášter a památka u lidu, Praha 1895.
- Kraus, Jiří: Rétorika v evropské kultuře, Praha 1998.
- Kusáková, Lenka: „Příběhové Telemacha, syna Ulyssova“ v raně obrozenském překladu z let 1796/97, Literární archiv 21 - 22, 1985 - 86, s. 5–26.
- Kvapil, Jan: Čítanka německé barokní literatury z českých zemí, Ústí nad Labem 2001.
- Kvapil, Jan: Eins, zwei, drei. Geistliches Staunen und menschliche Neugierde - Erlebnis einer Konzeptpredigt, Acta Comeniana 15–16, 2002, s. 307–326.
- Kvapil, Jan: Ze zahrádky do zahrady aneb Od Hortulu animae k Štěpné zahradě Martina z Kochemu, Ústí nad Labem 2001.
- Lenz, Rudolf: De mortuis nil nisi bene? Sigmaringen 1990.
- Lexikon české literatury I-IV (ed. V. Forst, J. Opelík, L. Marhaut a kol.), Praha 1985–2009.
- Linda, Jaromír: Veselé prozpěvování jezenského faráře Františka Hynka Kulíka z roku 1685, Minulostí západočeského kraje XXX, 1994, s. 189–222.
- Linka, Jan: Svatá Hedvika v česky tištěné literatuře 17. a 18. století; in: Zofia Tarajło-Lipowska – Jarosław Malicki (edd.): Wrocław w Czechach – Czesi we Wrocławiu. Literatura – język – kultura. Wrocław 2003, s. 55–64.
- Linka, Jan: Vitae sanctorum 1696, Bibliotheca Strahoviensis 4–5, 2001, s. 191–230.
- Maciuszko, Janusz Tadeusz: Ewangelicka postylografia polska XVI. - XVIII. wieku, Warszawa 1987.
- Moser - Rathová Elfriede: Dem Kirchenvolk die Leviten gelesen..., Stuttgart 1991
- Neumayr, Max: Die Schriftpredigt im Barock. Auf Grund der Theorie der katholischen Barockhomiletik, Paderborn 1938.
- Nováček, Vojtěch J.: František Ignác Gregor, farář Nebovidský (1736–1793) a spisovatel český, ČNM 1888, s. 209 - 211.
- Novotný, Adolf: Biblický slovník, Praha 1956.
- Novotný, Antonín: U staropražských cyriaků čili Kronika zaniklého kláštera 1256–1925, Praha 2002.

Ondřej František Jakub de Waldt (1683–1752) a jeho doba (ed. R. Lunga), Dobruška 2005.

Pavera, Libor: Kazatel Daniel Nitsch - kapitola z barokní homiletiky, Brno 2003.

Pavličková, Radmila: Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku, České Budějovice 2008.

Podlaha, Antonín: Dějiny arcidieceze pražské od konce stol. XVII. do počátku století XIX., díl I., Praha 1917.

Podlaha, Antonín: Hubacius Křištof, Časopis českého musea 1892, s. 336, 338.

Preiss, Pavel: Boje s dvouhlavou saní, Praha 1981.

Reichertová, Květa: Sázava, Praha 1988.

Royt, Jan: České nebe (katalog k výstavě), Praha 1993.

Royt, Jan: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století, Praha 1999.

Royt, Jan, Šedinová Hana: Slovník symbolů, Praha 2001.

Sedláček, Augustin: Dějiny královského krajského města Písku nad Otavou, Písek 1912.

Sedláček, Augustin: Historické pověsti lidu českého, Praha 1972.

Schütz, Werner: Geschichte der christlichen Predigt, Berlin-New York 1972.

Sládek, Miloš: Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí, in: Františkánský klášter v Hájkách v literatuře 17. a počátku 18. století, Unhošť 2000, s. 1–20.

Sládek, Miloš: Kytička oslavenci letmo trhaná aneb Několik poznámek ke koexistenci češtiny a latiny v českých kázáních raného novověku, in: Musarum Socius, jinak též Malý Slavospis, to jest malá knížka studií ku cti slovného pana Dra Martina Svatoše, philomusa... (ed. J. Förster, P. Kitzler, V. Petrbock, H. Svatošová, Praha, Kabinet pro klasická studia FÚ AV ČR 2011, s. 111–122 (text), 123 (resumé), 124–125 (obrazové přílohy).

Sládek, Miloš: Koláč skrovný o tanci aneb Tanec v české homiletické literatuře 17. a 18. století, in: Tance a slavnosti 16.–18. století (ed. A. Rousová), Praha 2008, s. 39–52.

Sládek, Miloš: Na okraj českého vlastenectví kazatelů 18. století, in: Slovesné baroko ve středoevropském prostoru (edd. M. Janečková, J. Alexová, V. Pospíšilová), Praha, Arsca, 2010, s. 203–216.

Sládek, Miloš: Na okraj postily Jana Kleklara SJ, in: Bohemia Jesuitica 1556–2006 (ed. P. Čemus), Praha, Univerzita Karlova-Karolinum, 2010, s. 869–876.

Sládek, Miloš: Poznámky k problematice českých pohřebních kázání 16. a 17. století, *Literární archiv* 27, 1994, s. 191–208.

Sládek, Miloš: Svět je podvodný verbíř aneb Výbor z českých jednotlivě vydaných svátečních a příležitostných kázání konce 17. a prvních dvou třetin 18. století, Praha 2005.

Stich, Alexandr: Antonín Vokoun. Pokus o rekonstrukci zapomenuté pozdně barokní osobnosti, in: Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách, Praha 1992, s. 192–198.

Stich, Alexandr: Magnet a pelikán - dva exkluzivní barokní motivy, *Literární archiv* 27, 1994, s. 89–115.

Svatoš, Martin: Balbínova legenda a svatojánský kult v 17. století, *Listy filologické* 116, 1993, s. 59–76.

Svatoš, Martin: Hledaná latinská kázání Ondřeje Františka de Waldta, *Listy filologické* CXXIV, 2001, s. 289 - 301.

Svatoš, Martin: Jezuitské elogium P. Antonína Koniáše, Szersznikův bio-bibliografický medailon a jeho vliv na misionářův obraz v české literární historii, *Listy filologické* CXXV, 2002, s. 33–51.

Svatoš, Martin: Jiljí od sv. Jana Křtitele, Fridrich Bridel a jejich tázání: Co člověk?, *Literární archiv* 27, 1994, s. 117–157.

Teplý, František: O zrušení husitského kostelíka na Křižánku, in: *Od pravěku k dnešku II* (Pekařův sborník), Praha 1930, s. 133–150.

Válka, Josef: Dějiny Moravy, díl II., Morava reformace, renesance a baroka, Brno 1995.

Vašica, Josef: Eseje a studie ze starší české literatury (ed. L. Pavera), Opava 2001.

Vašica, Josef: České literární baroko, Praha 1938.

Vašica, Josef: Poznámky literárně-historické a jazykové, in: O. F. de Waldt, *Chválořeči, Velké Meziříčí 1940*, s. 206–207.

Vávra, J.: Kněz Jiří František Procházka de Lauro, *Časopis Národního musea* 1890, s. 287–291.

Vilímková, Milada, Preiss, Pavel: *Ve znamení břevna a růží*, Praha 1989.

Vintr, Josef: Zásady transkripce českých textů z barokní doby, *Listy filologické* 121, 1998, č. 3–4, s. 341–346.

Vlastivěda moravská LXXV (okres Zdounský), Brno 1910.

Vlček, Pavel, Sommer, Petr, Foltýn, Dušan: Encyklopedie českých klášterů, Praha 1997.

Vlnas, Vít: Jan Nepomucký, česká legenda, Praha 1993.

Zilynská, Kateřina: Historické motivy v plaských kázáních Jiřího Jana Libertina, *Minulostí Západočeského kraje* 39, 2004, s. 85–113.

Zilynská, Kateřina: Onen horlivý v slově Božím rakovnický Chrysostomus, *Rakovnický sborník historický* VI, 2005, s. 5–13.

nevydaná:

Literární archiv PNP Praha, fond Josef Bartsch, rukopisy vlastní, soupis bohemikálních tisků.

Literární archiv PNP Praha, fond Karel Doskočil, rukopisy vlastní, edice, Jindřich z Isernie: *Pražské listy* (1270–1278).

Literární archiv PNP Praha, fond Václav Vilém Kremer, rukopisy cizí, J. Resl: P. Jakub Firmus.

Literární archiv PNP Praha, fond A. Škarka, rukopisy cizí, D. Čyževskij: *K Lybyrintu světa*.

Literární archiv PNP Praha, fond Josef Vašica, fotokopie, F. Němec, *Tematický a stylový rozbor Nitschovy Berly královské*.

Literární archiv PNP Praha, fond Josef Vašica, rukopisy vlastní, opisy barokní literatury, *Procházka de Lauro*.

Kusáková, Hana: *Pavel Josef Axlar a kazatelství vrcholného baroka*, diplomová práce, Ostrava 2003.

Zeman, Martin.: *In sinu sanctae matris ecclesiae. Příspěvek k dějinám církevní správy a náboženského života Prácheňského kraje ve vikariátech Blatná a Netolice na přelomu 17. a 18. století ve světle farářských relací*, diplomová práce v oboru kulturní historie Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2001.

1. Úvod	4
2. 1. Kazatelství jako součást literárních a kulturních dějin, druhy kázání ...	8
2. 2. Fáze přípravy kázání	13
2. 3. Kazatelny a reakce posluchačů	16
2. 4. Kázání jako lidová četba	23
2. 5. Kazatelské pomůcky	25
2. 6. Podstata konceptuální homiletiky	29
2. 7. Stručný a předběžný přehled dějin českého pobělohorského kazatelství	33
2. 8. Jednotlivě vydaná sváteční a příležitostná kázání.....	45
3. 1. Bohumír Hynek Josef Bílovský: Nový cherubín léta 1491 od Boha všemohoucího stvořený a léta 1539 před rájem katolické církve postavený, to jest svatý Ignatius z Lojoly, Tovaryšstva Ježíšova zakladatel..., Praha /?/ (Březnice) 1695 (Knihopis č. 1140).....	50
3. 2. Petr Štěpán z Týnce: Vox clamantis in deserto aneb Hlas volajícího na poušti, to jest na někdy jmenovaný Vysoký, před léty pustý, v Kraji čáslavským na panství malešovským ležící, nyní pak slavným jednoho a trojího Boha chrámem spolu s poustevnickým příbytkem ozdobený..., Praha (Vysoká u Kutné Hory) 1697 (Knihopis č. 15 994)	80
3. 3. Jiří František Procházka de Lauro: Trojice nerozdílná, v hlubokosti nepochopitelného tajemství od věčnosti skrytá, nicméně v skutcích zevnitřních všudy a vždycky se vyjevující..., Praha (Dobříš) 1715 (Knihopis č. 14 395)	100
3. 4. Kolman Hendl: Den spolunedělní a sváteční neb Kázání o slavnosti pobožného bratrstva pod titulem svatých Čtrnácte pomocníkův, velikých u Boha orodovníkův..., Praha 1709 (Knihopis č. 2935)	116
3. 5. František Ignác Gregor: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus, předrahá před obličejem Páně smrt svatých jeho, někdy všem milým svatým a světicím božím od žalmisty Páně připsaná..., Kutná Hora (Sedlec) 1738 (Knihopis č. 2751)	133
3. 6. Jan Václav Soukup: Virtus magnetica aneb Moc a ctnost magnetová mocného Země české divotvorce svatého Prokopa, někdy mezi horami sazavskými	

ukrytá, pak od Oldřicha, knížete českého, léta Páně 1033 šťastně vynalezená a od Innocentia, třetího papeže římského, léta Páně 1204 světu křesťanskému veřejně vyjevená..., Praha (Sázava) 1713 (Knihopis č. 15 565)147

3. 7. Jan Václav Soukup: Liliium convallium anebo Vonná konválnka, někdy okolo léta Páně 1000 mezi polma chotounským a blíž královského krajského města Kouřima šťastně vzešla, nasledovně ale na horách, pustinách a oudolích sazavských samochtíc přesazená a až dosavade libeznou vůní divův a zázrakův ze sebe vydávající, to jest mocný u Boha orodovník a veliký Země české divotvorec svatý Prokop..., Praha (Sázava) 1719 (Knihopis č. 15 564)165

3. 8. Ferdinand Karel Reismann z Risenperka: Dvě sprostné kázání o čisté a sprostné lásce jak k Bohu, tak i bližnímu v pravém a levém oku svatého Martina biskupa a vyznávače v farním kostele téhož svatého patrona v královském Starém Městě pražském při vejroční slavnosti a pobožnosti dne 11. novembris v létu Páně 1722 a 1724 vyobrazené a představené..., Praha 1724 (Knihopis č. 14 792)179

3. 9. Kryštof Hubatius: Kazatel prorocký v skutku i v řeči, od narození až do smrti, pro jedinké, a to svaté zamlčení v Moldavě utopený, avšak i po smrti zazračnou vejřečností svým neporušeným jazykem mluvící, svatý Jan Nepomucký, hlavního kostela svatého Víta na Hradě pražským kanovník a kazatel, královský almužník, královny zpovědník..., Praha 1730 (Knihopis č. 3226)203

3. 10. Basilides Studnička: Hříšník kající Dismas lotr, od nejvyššího kněze podle řádu Melchisedeche, neviditedlné církve hlavy, samého Krista, při slavnosti velikonoční z trůnu svatého kříže před velikým množstvím lidu veřejně za svatého vyhlášen, nyní pak k srdečnému potěšení a k nabytí svaté nádeje všem jeho ctitelům, všem taky upřímně kajícím hříšníkům v kapli dřítenské léta 1735 dne 17. července v kázání představen..., Praha (Dříteň) 1735 (Knihopis v Dodatcích)233

3. 11. Vojtěch od svatého Tobiáše: Regia excelsa campana in ecclesia, urbe regia, pro cultu religionis gratiose intonans, sanctus Bartholomaeus apostolus. Královský veliký zvon v královském městě božím, církvi svaté, k náboženství Kristovému krásně a milostně znějící, svatý Bartoloměj, apoštol Páně..., Praha (Rakovník) 1734 (Knihopis č. 16 609)248

3. 12. Jan Sikora: Kázání pohřebné v roku stým, na den Nalezení svatého Kříže, koleje Societatis Jesu v slavném královském Novém Městě pražském od založení svýho chválitebně dokonáným, při začátku nového věku v chrámě svatého Ignácia držané..., Praha 1734 (Knihopis č. 15 865)272

3. 13. Antonín Ferdinand Dubravius: Maria Virgo, regiae urbis Brunensis a Sueco obsessore patrona, in antiqua Judith praefigurata. Et in jubileo ex bis quinquageno anno suae ab hac obsidione faustae liberationis emanato, atque in ejus assumptionis festivitate a regia urbe Brunensi solenni devotione celebrato, in aedibus Augustiniano-Thomensibus integra octava virginea pietate continuato, verbis uti et gestis in libro Judith reperibilibus piis christianis ex ambona repraesentata..., Brno 1745 (Knihopis č. 6003 /část/)	283
3. 14. František Rafael Koliandr: Trojí čest od trojnásobní zásluhy zplozená a při slavnosti jubilární po 50 ti kněžstva prošlých lét opakovaných primitiis dvojíctihodného, velebného a vysoce učeného pána a v Kristu otce Pavla Františka Brodského z Žilova..., Praha 1748 (Knihopis č. 4201)	308
3. 15. Ubaldus Lechner: Tajemná otázka: co jest to? staré i mladé pačlavické posvícení v Moravě jarního času v zimě; co jest to? sedm hostů na hody přichází, čtyři z sedmi se vynachází, z všechněch jednomu pocta přichází..., Olomouc (Pačlavice) 1766 (Knihopis v Dodatcích)	325
3. 16. Jan Nepomuk Václav Steydl z Greifenwehru: Dostatečnost dokonalé svatosti, právy člověk, nebo svatý otec a patriarcha Bernard, svatého vejhradního řádu cistercienského in Clara Valle opat, proto velký svatý, že právy člověk, proto právy člověk, že svatý..., Praha (Plasy) 1764 (Knihopis č.15 703).....	343
4. Závěr	360
5. Ediční poznámka	362
6. Annotation of the Doctoral Thesis	369
7. Seznam použitých pramenů a literatury	372